HISTORIA DE CATALUNYA

A. de Bofarull

California
onal
ity

Digitized by Google

THE LIBRARY
OF
THE UNIVERSITY
OF CALIFORNIA
LOS ANGELES

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Historia de Catalunya

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Reservats los drets de propietat

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

HISTORIA CRÍTICA
CIVIL Y ECLESIASTICA
DE
CATALUNYA

PER

D. ANTONI DE BOFARULL Y BROCA

LLICENCIAT EN JURISPRUDENCIA;
INDIVIDUU CORRESPONENT DE LA REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, DE LA ARQUEOLÒGICA DE BÈLGICA, DE LA SOCIETAT MEXICANA DE GEOGRAFIA, ESTADÍSTICA E HISTORIA, Y DE NÚMERO DE LA DE BONES LLETRES DE BARCELONA: OFICIAL DE PRIMER GRAU DEL CÒS FACULTATIU D'ARXIVERS, BIBLIOTECARIS Y ANTIQUARIS, AB DESTÍ A L' ARXIU GENERAL DE LA CORONA D' ARAGÓ; PREMIAT, PER UNANIMITAT, AL CERTAMEN OBERT PER L' ATENEU CATALÀ LO 1869 SOBRE ESTUDIS HISTÒRICHS, CRITICHS Y DOCUMENTATS DE UN PERIODE DE LA HISTORIA DE CATALUNYA; AL DE GIRONA LO 1875 PER TREBALLS HISTÒRICHS-CRITICHS D' OBGECTE ANÀLECH, Y EN ALTRES DIVERSOS GERTAMENS DE CARÀCTER LITERARI.

Enriquida ab apèndechs
contenint notes y documents aclaratoris segons les més modernes descobertes històriques

TOMO XVII

COMTES-REYS

BARCELONA
BIBLIOTECA CLÀSSICA CATALANA
1908

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

DP

Continuació del anterior

Situació escorreguda del Comte: setge de Balaguer per En Ferran. Escaramuces, preses de bestiar, allogament de les màquines de guerra, sortida dels assetjats, requiriments, etc. Nous adeptes al Rey: arribada de ilustres personatges, En Cabrera, lo duch de Gandía, embaxadors de Ladislau de Nàpols, lo duch de York, lo vescomte de Narbona, y mòvil de llurs ofertes. Suposats castells ambulants y descripció de les bombardes. Estretors d'assetjadors y assetjats, sostraccions de cabals, miseria general. Perill que corregué En Ferran. Lluyta aventurada. Encertada prudencia del Rey y juhiciosa opinió d'En Ramon de Bages. Forces castellanes van apoderant-se de diferents pobles: alguns se resistexen esperant lo resultat del setge. Anècdotes sòbre la situació dels assetjats: tractes, arrencada d'estrangers, resolució de sotsmetre-s al Comte, y epissodi de fer-se rasurar aquest en lo mig de la plaça. Assentada de la Comtesa ab lo Rey. Consulta del Comte ab los pahers, y se-n ix de la ciutat. Assentada del Comte y lo Rey: escenes ignominioses. Promeses d'En Ferran no complides. Lo Comte tancat a una torra del castéll de Lleyda: prohesa de la infortunada Comtesa. Noble altivesa dels pahers de Balaguer al parlar ab lo Rey: entrada triumfal d'aquest a la ciutat. Procesos contra tots los individuus de la familia y amichs del Comte, miseria d'aquella, segrestaments, despulles, presons y segrestament dels seus béns a favorejats. Trista historia de Lionor, germana del Comte. Fi desastrosa de tota la familia d'Urgell. Sentencia a Lleyda contra lo Comte, qui és tramès al castéll de Xàtiva. Pobres funeralies de la Comtesa a Barcelona.

NINGU no sap quina fós la força ab que comptas lo Comte al tancar-se en la assegurada capital del seu comtat, breçol y sepulcre dels seus antecessors; emperò si que consta havèr-hi en sa defensa anglesos pochs o mólts que comanava lo capità Guillèm Gonench, y altres forasters, gascons, fraocesos o del Languedoc que capitanejava Menaut de Fa-

Digitized by Google
1259642
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vars: ab éll estaven noresmenys los qui seguíen En Fluvià, En Cortit y altres cabdills; y en quant a la població, ab son govern municipal, no podèm duptar que li éra fehel, com no podía ésser altrement, acostumada a la protecció y afecció paternal que li dispensaren tant En Jaume com tots los seus antecessors.

Tal éra la situació de Balaguer y del seu senyor al atansar-se lo Rey a les comarques d'Urgell, situació que havíen de mudar ben prompte moltes causes, previstes o no previstes, com calía que fóssen: mancament de queviures, de polvora y fins de progectils antichs, com éren sagetes, vires y cayrells qui s'acabaren ab la defensa, deslleyaltat dels forasters, la fuyta dels quals En Ferran favoría, natural fadiga dels habitants, y mes que tót l'egoisme o pot-sér incapacitat no culpable de don Antoni de Luna y demés partidaris lliures qui no estiguéssen ben resolts al socors del llur acorralat senyor, causes totes qui havíen de influir en lo decahiment d'esperit del Comte, posant-lo en la ridícola situació que adés indicarem.

Anem a seguir, donchs, les operacions dels assetjats y dels asetjadors, a pas-a-pas per que hom conega la trista reexida de la tragedia començada a Casp, lo protagonista y agonistes de la qual inventaría ja lo papa Luna al heure esment, a la delitosa torra de Bell-sguart de la insuccessió del rey En Martí, ab tot y la bellor de sa gallarda Margarida. Recompta lo Monfar. séns que sapiam de qui ho prèn, que a la sessió perentoria de tenir de decidir-se lo Comte, isqué de Balaguer ab vint-y-cinch de cavall, y anà a regonèxer lo castéll y vila d'Ager y sa vall y lo castéll de Farfanya, y d'altres que n'hi havía a la comarca, y sospitant ab açò lo Rey que se-n volía passar a França y escapar-se, tant bell punt com ho sabé, lo díe primer d'Agost, dés de Tàrrega escrigué al comte de Pallars y a altres, pregant-los que prenguéssen los passos, no essent axó probable; car, si hagués volgut campar li éra llavors avinent al Comte; emperò no ho faría per no comprometre sa familia, y després perçò que, atesa la convenció anterior entre lo Rey y lo de Pallars, sabènt lo

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

d'Urgell que havía d'ésser vana sa escapatoria, passant militarment per aquell punt, y a tanta distancia de la frontera, dret a aquesta s'encaminaría en tal cas, si pensava fugir, no com a capdill de vint-y cinch cavalls, sinó disfreçat de la millor manéra que pogués dissimular sa persóna; axí que, a tot estirar, sería aquella partida, no comanada per éll, mas tramesa per esplorar, axicom ho ordenaría a altres més d'un colp.

Segóns aquesta nova del Monfar, lo Rey éra a Tàrrega lo primer d'Agost, y probaría açò que faría ab gran cuyta la jornada, si és cert, com bé hi estan conformes diferents historiadors, que isqué de Barcelona lo díe darrer de Juliol, y més si ho és que emprengué aquell camí anant per Montserrat, ón se deturaría poch o molt, y d'alla devallant a Igolada, per ajustar-se ab les forces que comanava lo Lihori y l'*Adelantat* de Castélla, seguint tantost fins a Tàrrega, y per Lléyda a Menarguens, prop del qual se deturà ab la més part del estol lo díe 4 d'Agost. Boja sería aquella reduhida població per contrastar tan bella multitut armada, y axí calgué-li donar-se a discreció, aprés de la qual cosa, ja consignà En Ferran com a primer esquer a promoure l'afany dels seus servidors, que feya donació d'aquella vila y castéll, sóts lo nom de capitanía, a un tal Uch de Vila-franca, cavaller català, tot esbrinant-ho lo zel del Monfar (1).

Diu aquest autor que aquell metéix díe, ans d'avançar lo Rey dret a Balaguer, aplegà al Comte un socórs de cent homens, entre de peu y de cavall, que trametía don Antoni de Luna, que n'éra capità En R. Berenguer de Fluvià; y posat que axò fós cert, és a dir; que a les barbes del gran estol traversassen aytals partides, nos provaría més la facilitat ab què haguéra pogut fugir lo Comte, si hagués volgut cinch díes abans, y con lo Rey no éra passat a Tàrrega. Mas tal força o ajuda no la crehèm tramesa de don Antoni de Luna, car a part d'ésser migrada, no fóra son capità En Fluvià, si no un de tants escamots replegats per aquest en ses pesquis-

(1) *Arxiu de la Corona d'Aragó*, registre 2403, foli 47.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ses per los pobles vehins, puix sabut és que lo dit Fluvià éra lo mès adicte y prohisme al Comte y lo qui ab més activitat recorría aquells encontorns en questa de soldats.

Lo Zurita al parlar d'aquests féts, s'oblida de mirar la carta de Catalunya, car diu que volía lo Rey aquella nit passar a posar-se demunt Balaguer, emperò li calgué deturar-se per venir gros lo Segre, y lo qui cercarà aqnell comprovant veurà que lo camí regular en venint de Lleyda és per la part alta, en lo qual cas no tenía de traversar sinó la riera o riuet apellat Farfanya y no lo Segre; car de volèr seguír per la part baxa, cosa que fóra una bogeria, tenía primer de traversar l'encrohament d'un braç d'aquest riu ab l'altre, no la recolzada del veritable Segre, y després per exir-se-n del dit braç tornar-lo a traversar per arribar a Balaguer. Conferma la nostra aclaració lo metéix que féu l'estol al moure-s de Menarguens, lo díe 5, puix recompten que al empendre la avançada, anaren davant per corredors Joan Carrillo, batlle major de Toledo, Ruy Diaç de Mendoça, Ruy Diaç de Quadros, Joan Carrillo d'Ormaza, Sanç de Leyva, Tel Gonzalez d'Aguilar, Asnar de Sant-Felices y Pére March (castellans tóts, fora del darrer, a judicar per lo cognom), y correguéren lo camp fins a Balaguer, cosa que no haguéren pogut fer tan fàcilment, a caldre-ls-hi remullar-se tantes vegades per l'altre camí; y al aplegar allí, tinguéren ja una escaramuça ab los qui estaven en defensa, qui sortiren enfora de les muralles.

Arribat lo rey En Ferran ab lo seu estol davant Balaguer, féu regonèxer la situació de la ciutat, tot esperant a man dreta d'aquesta, en lo metèix camí de Menarguens, o sía en la plana entre lo camí y lo riu. Seguirèm, en aquesta part, l'inteligent Cronista d'Urgell, com a més encertat, probablement, en la fòrma d'esplicar l'orde de colocació que gordaren los assetjants. Les téndes del Rey y de sa meynada fóren allogades a un alt turó qui està a la altra part de la ciutat y a sa mà esquerra, y féren un rench al entórn per que los assetjats s'hi entrebancassen en les llurs sortides: com los dos monestirs dels quals adés parlarem éren estat

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

abandonats, ocuparen lo d'Almatá qui està part dellà lo castéll, en lloch altorós, e hi assentaren llurs téndes En Bernat de Centélles, En Gil de Lihor, lo mariscal Alvar d'Avila y En Pére Alonso d'Escalant; qui tenien fins a set-cents homens d'armes, y allogâ les séues l'adelantat major de Castélla, ab sis-centes llances, prop de la ciutat, a la vall qui està tocant de la porta nomenada a-les-hores de la Juhería; y per fí acabaren de circuir la ciutat diverses partides colocades als relléixs y turonets qui la voltaven, y al indret del riu, restant ab açò séns comunicació totes les entrades y sortides de la metéxa.

Tan estret y ben aparellat setge y ab tan gran nómbre de gent donaría entenent tantost que restaven los de dins tancats y séns podèr-se moure: emperò ja veurèm que no és axi, y que jatsía pochs, los lleyals del comte d'Urgell fóren arraconats, y que altrement li haguéra anat al llur senyor, si, axicom élls hi fóssen estats molts dels seus anticas partidaris.

Méntre que s'atendava lo Reyal, tractaren de cometre una poca prohomenía dos d'aquells capitans qai ja estiguéren a Aragó al témps que los exèrcits castellans calcigaren per primera volta lo llur sol, venint a acuytar la justicia de Casp: Joan Delgadillo y Joan Carrillo, ab cinqnanta cavalls, anaren a regonèxer lo lloch de Castelló de Farfanya, y empresonant-ne dos dels seus habitants, informaren-se per élls de ón podíen fer millor presa, y senyalant-los Albesa, per havèr-hi moltes éugues, mules y vaques dels vassalls del Comte, de tal forma se-n profitaren, que compareguéren a cap de poch, al Reyal, ab bons quatre-cents caps d'aquell bestiar, de què fins los ne cedí lo Rey lo quint o part que li tocava; axí que, ab tan bon estímul, s'aplicaren tot-seguit a córrer altres llochs d'aquella comarca.

Los cinch primers díes los ocuparen los assetjadors atendant lo campament, y ans bé esperant alguns obgéctes que-ls hi mancaven per maníobrar, car no podènt competir llur artilleria ab la de la plaça, trametéren per totes les péces que hi havía en diferents indrets, antigues o modernes,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

çò ès, de maquinaria o de pòlvora, corrent la brama que a Lleyda manà fabricar lo Rey una molt gran bombarda de fustera qui llençava una pédra de quintars y mig, y que-n portaren una altra de Barcelona propria del General dé Catalunya, qui éra d'eram, y gitava bales de quatre quintars (1). Les noves que hom dóna sóbre aquests metèix enginys de guerra prova que no-ls tenía lo Rey previnguts ni abundants de prompte, car duien que tenía en son Reyal mestres de fóndre d'artillería, qui hi treballaven de díe y de nits (2), que de Barcelona, Valencia y Aragó hi portaren gran quantitat de metalls, y dels pobles vehins llenya y carbó, per que axí ab més facilitat fós fósa qual-se-vol péça y posada a punt que no si degués posar-se de Barcelona o d'altra part, méntre que consta ésser en aquesta ciutat ón se fabricava la polvora, que tenien compte de remetre al setge l'infant En Alfons y lo bisbe de Lleó, «los qui n'éren molt requerits del Rey, y tots-jórns los avisava de la falla que tenía de semblants coses.»

De les diverses relacions que havèm eczaminades resulta que les dites màquines y péces d'artillería fòren distribuides en lo setge de la següent fórma; tocant del mur qui vogeix la ciutat endret la part de septentrió allogaren-se nns castélls de fusta superiors a aquell, y en élls o en llur immediació colocaren una batería de trabuchs y bombardes, un altre tocant del monestir d'Almatà, qui venia enfront del castéll,

(1) Lo Monfar és qui dóna semblants noves, assegurant que en lo seu témps (a mijan XVII.ên segle) n'hi havía moltes d'aquelles bombardes als cellers y en altres llochs de la ciutat de Lleyda, algunes de les quals tenien més de set palms de vol. Lo Cronista nos descriu la fórma d'aquestes màquines, emperò perçó metéix quei gitaren pédres de quatre y cinch quintars, crehém que no éren tals bombardes y sí catapultes o fenévols antichs, com no sía que hi haja ponderació en lo pés del progectil.

(2) Mencionen com a inventor y constructor de les bastides y endemés aparats de batre un tal Joan Gutierrez d'Enao, lo qui diuen que fóu lo constructor de les bastides ab qué prenguéren Antequera: emperó séns negar la possibilitat d'aquesta asserció, podém citar un curiós document per lo qual En Ferran nomena *fuster de càmara, en pau y en guerra*, En Aleix Moragues fuster espert de Barcelona, per los seus serveys al setge de Balaguer. Al dit Gutierrez lo nomena en un altre document lo Rey *mestre de les bastides*, senyalant-li un florí d'or diari. *Arxiu de la Caróna d'Aragó*, registre 2.382, folis 110 revers y 19.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

a la part d'Orient, un altra a un cim, qui combatía una de les tórres del metéix castéll, una altra no diuen ón, qui-s dreçava contra un cantó de la ciutat, qui donava al septentrió, llà ón obrava una immensa màquina qui gitava pédres de trenta-quatre arrobes de pès, una altra al camí de Lleyda, composta de tres bombardes qui gitaven a les tórres y mur de la ciutat, entre les quals hi havía la manada tabricar a Lleyda per lo Rey, una altra a la part del pont, al monestir de Sant-Domènech, consistent en una cabreta y la gran bombarda del General, ab les quals s'acometia la tórra del pont y la casa-fort de la Comtesa.

Força dies, donchs, discorreguéren séns podèr-se resoldre En Ferran a maniobrar, convençut de que no éra prou sa presencia y la del seu estol per estemordir los de Balaguer, ans, dés lo primer díe, atemptaren sortides los de dins, y, com veurèm, enfastijaven los assetjadors per poch que-s distraguéssen,

Lo requiriment tramés dés de Barcelona per En Ferran al Comte, als pahers y a quants estaven al servey d'aquell, lo dónen com a notificat: ja en aquella data: y con als camps d'Urgell no hi havía sinó ardents partidaris del llur senyor, per lo governador de Catalunya, acompanyat d'En Simon de Mur, En Ramonet de Peguéra, En Matíes Des-puig, En Jaume Alemany de Bell-puig y altres cavallers, y del seu escrivà, porters y demés ministres de justicia, y noresmenys, hi afigen, de molta gent qui s'éra a élls ajustada, y que passant per Termens y aplegats a la horta de Balaguer, lo díe 16 de Juliol, estiguéren allà indecisos; y l'endemà, cuydant l'escrivà clavar les cartes a la porta del pont per no exir ningú a recollir-les, no ho pogué aconseguir per les sagetades que de dins estant li etgegaven, per tal que feriren en les anques En Alemany de Bell-puig, en lo cap a un soldat, y a un altre li malmetéren lo cavall; axí quí que no tinguéren altre remey sinó clavar una llança en terra y dexar-hi penjades les cartas. Duptósa és aytal gosadía séns gran reforç militar, puix podía comptar lo Governador que si l'arreplegava lo Comte no li perdonaría l'ésser estat un dels iniciadors a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Catalunya contra son càrrech de lloch-tinent a Aragó a la mort d'En Martí, y després contra lo legítim dret que tenía: y si axí fóu, de follía deu marcar-se, com bé ho regonegué éll-metéiy escapant-se dels demés curials, a escuses digué, d'anar a acometre lo Comte qui estava a Albesa, cosa que no pot ésser, puix ni tenía forces per aconseguir-ho, ni éra honest que apelas a les armes, con hi havía requeriment.

Diguen çò que-s vullèn les histories, nosaltres no-ns inclinam a creure sinó que hi anà una comissió en nom del Governador, tot lo més, o que aquest procurà lo camí de fer a mans dels rebetles les lletres del monarca. Molts díes transcorreguéren dés lo primer requeriment, y fins al díe 11 d'Agost, con pot un hom dir que tenía lo Rey ja assegut lo Parlament, segóns consta en la continuació del sumari del qual abans parlarem, manà presentar y publicar En Ferran, tocant de les muralles, per bóca de nunci, y a sò de trompeta, les metéxes tres lletres patents abans trameses, afegint que ab tót que pogués procehir contra élls per havèr desobehit, mogut de benignitat los perdonaría ab tal que complissen lo seu manament: l'endemà, s'intimà també per mijà de crida, y en català, lo metéix que en substancia contenien les lletres patents. qui éren escrites en llatí. Lo díe 22, féu-se un altre requiriment, ab les metéxes cerimonies, també en fórma de cartes dreçades al Comte, als pahers y als partidaris d'aquell en general, intimant-los que si dintre quinze díes no-s retien, no hi hauría remissió per élls y los béns llurs, y perdonant-los, si complíen, tot delicte civil o criminal, que comès-haguéssen, llevat d'havèr intervingut en la mort del arquebisbe, y en la d'En Sanç Sànxeç. y ésser heretges y sodomites; y aquest requeriment hagué de renovar-se difefrents vegades fins a la fí del setge, lo díe 5 de Setémbre y lo díe 20 del propri mes dònant-los-hi sémpre quinze díes de témps, passats los quals seríen tractats com a rebetles y traydors, y finalment lo díe 5 d'Octubre, la qual data senyalà-ls com térme, per acollir-se a indult y pendre salconduyt, los jórns qui restaven fins a la fí del mes.

L'un dels díes en què durava encare la inacció per part

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dels asetjadors, y entant que s'endegaven les bateries y s'establía lo veritable setge del campament, poguéren ja comptar ab un nou reforç, tan important per lo nómbre de gent, com per lo significat que tenía la presentació del cabdill qui la comanava. Dés de Barcelona pot dir-se que començà a lluhir la estela d'En Ferran y a apagar-se la del comte d'Urgell, perçò com va cobrant adeptes que no esperava, mèntre que diminueixen los qui sostenien lo seu enemich, axicom veurèm. Los amichs del Cabrera, comte de Mòdica, presoner del Lihori a Sicilia, percaçaren del Rey que-l reclamas, y éra per En Ferran una avantatge tenir en sa ajuda homens notables de totes bandes, prometé seguretat y favor al Cabrera, qui haguéra pecat d'ingrat si no seguis l'exemple dels seus connaturals, qui defensaven lo nou rey; y axí, En Bernat de Cruilles, com a procurador del de Mòdica, y sóts certes fermances féu homenatge y jurament a En Ferran, a Barcelona, lo díe 22 de Juliol, y més tart véu-se en aquestes terres lo metéix Cabrera servint a aquell lleyalment. Emperò la declaració del personatge al qual aludim, que tal éra lo presentar-se al setge de Balaguer oferint sa espasa y sos vassalls, éra de més preu per En Ferran que si hagués gonyat ja la ciutat que combatía: lo cabdill qui arribà lo díe 19 de Agost, amenant tres-cents cavalls a ses messions y acompanyat de gran nómbre de barons y cavallers de Valencia, no éra altre que En Alfons d'Aragó, duch de Gandía, l'un dels competidors que tingut havía lo rey En Ferran en la successió dels reyalmes, ab dret més preferent que no éll, per ésser de la linia masculina, y, séns ningun dupte, més inclinat al comte d'Urgell, ans de la declaració de Casp, que no del infant de Castélla.

No sabèm quina rahó pogué fer decidir al duch de Ganaía a exir de sa irresolució, emperò dexant apart los motius justs o injusts que pogué tenir per èsser defensor d'En Ferran contra son major parent y compatrici, crehèm que calcularia ésser prudencia no lluytar contra la major força, y puix que éll, com a competidor en la successió del reyalme, no pogué per ninguna vía ésser lo preferit, car ho éra lo d'Ur-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gell, tant valía decidir-se a favor del qui éra menys en dret, emperò qui tingué aptesa y sort per arribar a esser-ho tót, negoci bé prou fàcil de conèxer. Bon acolliment féu lo Rey al Duch, al qual ja esperaría, y tan bell punt com arribà li fóu assenyalat ja un lloch al setge, passant, la véspra de Sant-Bartoméu, part dellà lo riu, tot allogant-se prop del monestir de Sant-Domènech, a ón l'acompanyaren don Pére Maza de Lizana ab cent cavallers y En Bernat de Centelles ab algunes companyíes de cavall.

Diguérem que la estela d'En Ferran lluhia més cada díe, y puix havèm esplicat dos regoneximents notables, senyalarèm de passada los demés que hi hagué durant lo setge, ans d'entrar minuciosament en les operacions d'aquest. Ladislau de Nàpols, qui acabava de cometre en aquell any les majors iniquitats contra Roma—de manéra que lo papa Joan hagué d'invocar contra éll y per bé de tot Italia la favor del emperador Segimon,—vehent-se llunyat de tota obediencia eclesiàstica, y temerós que lo novell rey d'Aragó no favoris lo seu rival Lluis d'Anjou, car a-les-hores haguéra tingut contra éll les forces d'aquest, les d'Aragó y Castélla, y los anatemes de tots los papes, s'acuytà a oferir-se al novell rey d'Aragó solicitant sa aliança y la de Castèlla, tot declarant que de llur unió resultarà la veritable unió de la Esglesia. Singular és lo mou com se comenta aquesta embaxada, car lo Valla, cometent anacronisme, diu que los embaxadors venien a notificar la mort de Ladislau de manéra que en aquest cas, sería fals allò de la aliança, y no sabriem a qui representaríen aquell; y lo *Zurita*, corregint-lo, assegura que vinguéren tenint lo dit príncep «ses coses en major reputació que may,» y déxa séns comentari la oferta d'ajustarse ab En Ferran, «car d'estar juncts se-n seguiría la unió de la Esglesia,» de ón apar admetre-ho y creure-ho de bona fé, y la veritat no és més que la temor abans indicada, perçò que de favorir les nostres armes, ací y a Sicilia, lo competidor de Ladislau, de segur que fóra més présta, y més desventurada sa fí, que no ho fóu: emperò fós com fós, los qui treyen profit d'aquella humiliació éren En Ferran y Benet,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aquell, per tal com axí podía obrar ab major seguretat a Sicilia, séns témer irrupcions de Nàpols, y l'altre, car, de colp y volta, si bé no duraría gayre, per la amistat que hi havía entre lo papa Joan y En Segimón, comptava ab un reyalme més qui oficialment respectava sa legitimitat.

Ab motiu d'aquesta embaxada de Nàpols, fa lo Zurita un descobriment molt estimable, per justificar encare més los innobles mangonejaments qui precehiren a la elecció de Casp, y és que no per aliar-se En Ferran ab Ladislau éra de creure, com apar regular, que-s feya enemich del seu enemich, d'En Lluis d'Anjou, marit de Na Violant, filla del rey En Joan I, l'un dels competidors en la successió, y per qui alçaren bandéres a Aragó, si ho recorda lo llegidor, ans de témps, aquells coratjosos personatges y bàndols que lo papa Luna transformà tantost en partidaris d'En Ferran; «car ans no-s fés la declaració de la justicia de Casp, la reyna Na Violant, ab poder y licencia del rey Lluis marit séu, se concertà ab lo Rey, y fóu près entre abdós en gran puritat aquesta avinença, que aquell qui fós declarat Rey d'Aragó donas cent-cinquanta mil florins a la altra part, per suplir a les despeses que li-s presentaven en aquella competencia, de ón ne feren llurs obligacions, y romanguéren en secrét en gran conformitat, cosa que no refereixen ningun dels autors antichs qui tractaren particularment de la contradicció que hi hagué entre aquests dos prínceps sóbre la successió: y açó estigué tan secrét, que may no se-n parlà en vida del Rey. En aprés, en témps del rey En Alfons, fill séu, fóu demanat perla reyna Na Violant la suma d'aquest diner per rahó de la dita concordia.»

Un altre regoneximent, esdevingut aximetéix al setge de Balaguer, y al qual atribueix encare alguna importancia l'Annalista aragonès, és lo del duch de Yorck, comte Cambridge, lo qui, com sabèm fóu un dels qui de bell principi volía favorir al comte d'Urgell, y després se retragué: la embaxada d'aquest personatge anglés, impertinent, no tenía altre obgécte sinó véure si son *cosí* lo rey d'Aragó y regent de Castélla, regonexería los drets que ell creya tenir a aquest

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

reyalme, y per aquells, li donaría En Ferran grans recompenses. Representava lo duch de Yorck a Anglaterra tot aximetéix que los La-Cerda a Castélla, una branca postergada; y axí, la successió d'Enrich V, aquell metéix any, li provà una vegada més que no-s recordaven d'éll, y ses pretencions feren-li pagar ben car lo seu dret y sa ilusió a no trigar gayre. Feya l'Eduart, duch dé Yorck, tal com fan tots los pretendents y destronats, adhuc als nostres témps, arrambar-se al primer qui-s mou ab alguna esperança de triumfe, y passar-se al seu enemich, tantost com aquella comença a decaure. Axi ho féu aquel desesperat anglès, con, vivint encare Enrich IV, permeté que los seus fills ajudassen lo comte d'Urgell, y mort aquell y entronitzat ací En Ferran, no va perdre témps en perferir-se al nou rey d'Aragó: car és de sabèr que la tan important embaxada qui arribà durant lo setge, no tenía altre obgécte sinó l'afer abans indicat, y éra conseqüencia ja d'un regoneximent anterior, en lo qual lo Duch avisava ja En Ferran que li trametría embaxadors, segóns resulta de la resposta donada per aquest a aquell, ab data de Barcelona lo 21 de Febrer del 1413 (1).

Mès que no aquests dos regoneximents de dos prínceps en decadencia, mereix citar-se lo d'un altre personatge, qui, séns ésser de tan enlayrat llinatge, proporcionava major avantatge al novell rey: tal fóu la del vescomte de Narbona constant pertorbador a Sardenya, contra los passats reys y contra llur valerós representant Torrelles als darrers témps. Usaren-se, probablement, de bell començament víes diplomàtiques; solicità després lo Vescomte ésser rebut en amor del Rey: generòs fóu aquest ab éll, y essent aquell arribat a Barcelona durant lo setge de Balaguer, aprés de vençuda aquesta ciutat, féu cap a Lleyda, ón estava En Ferran, y allà, lo 20 de Desémbre, confermà-s més y més la unió entre abdós personatges, ab tót y ésser estat tan gran e irreconciliable enemich per tan llarch témps.

La descripció de quant s'esdevingué al setge de la capital d'Urgell nos farà veure al present com va esmortohint-se

(1) *Arxiu de la Corona d'Aragó*, registre 2382, foli 14.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la estela del Comte, entant que la fortuna porta en sos braços l'infant de Castélla, per quant toca a seguritat en lo setial que ocupa. D'acort estan los historiadors en que los de Balaguer feyen contínues embestides y tormentaven los assetjants dnrant los dies ón s'endegaven los preparatoris necessaris per podèr maniobrar en tóta fórma: acometent sóbre-tót los qui anaven al Reyal per lo camí de Lleyda, tant que lo Rey véu-se obligat a acantonar-hi grans forces per assegurar lo tránsit, car altrement no tenien altre remey sinó passar, no per Menarguens, mas per Térmens.

A la arribada del duch de Gandía, que fóu lo 19 d'Agost, al anar a posar-se tocant del monestir de Sant-Domènech, en companyía de Maza y Centélles, isquéren de la ciutat y de ses barreres properes al pont algunes companyíes de cavall y de fletxers y ballesters anglesos, gascons y catalans y lo acometeren, essent tal la embestida, que restà molta gent morta de la qui seguía lo Duch, tant que l'endemà calgué tramétre-li gran reforç, sis-cents de cavall, segóns diuen, y jatsía no sapiguéssem aquest nómbre, podríam calcular sa importancia per los cabdills qui hi anaren, a sabèr, En Guerau Alemany de Cervelló, governador de Catalunya, En Berenguer Arnau de Cervelló, En Père de Cervelló, En Antoni germà del comte de Cardona y En Ramon de Bages. Convenien en que éra aquell punt dels més perillosos, per ésser combatut alhora de la ciutat y de la casa de la Comtesa, y puix éra obs dominar-lo, resolgué lo Duch, ab tota aquella gent qui estava a les seues ordens, y malgrat la pluja contínua de bales y pédres que-ls hi queyen demunt, pendre lo monestir. Començaren lo combat, y éra ja açò lo día 24 de Agost emperò tan brava fóu la defensa, que res no poguéren aconseguir los assetjadors aquell díe, de manéra que fóulos forçós passar la nit acampats; y provant ab major eficacia una nova acomesa al trencar de la alba l'endemá, fóu entrat a la fí lo monestir a força d'armes, si bé morint y restant-ne molts de ferits, axí de la gent del Duch com de la del Comte. No-s veu senyalat per los historiadors quins fóren aquests ni quants, y per més que hi hà mirament en pon-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

derar la valor d'algun dels assetjadors, la manéra com expliquen la reexida d'aquell fét nos fa presumir que los de dins se resistiren a més no podèr, y que per con arribés aquest cas tindríen ja previngut un camí de fuyta, car, séns fer gens de menció de presoners, com és d'esperar la hora que un fort està circumvalat y-s sotsmet, no-més recompten que «près lo monestir la gent que hi estava dins s'acolliren los uns al pont y los altres a la Casa-fort de la Comtesa.»

Semblant empresa éra necessaria per dominar més complidament tot la setge, emperò gonyat lo monestir, no-s formalitzà la scomesa general, per no tenir los assetjadors encare lo nómbre suficient de màquines y péces d'artillería enllestides, y sóbre-tót aparellats certs grans aparats que anaven lavorant per aquell acte. Consistíen aquests en certs castélls de fusta que los enginyers construiren y arrembaren al mur qui circueix la ciutat per la part de septentrió, dés de ón, donaven gran dany als del mur y tórres, y adhuc als qui anaven per la ciutat, per ésser los dits castélls més alts que no los murs y tórres qui les cobríen, tant que, per llur superioritat, no gosaven los assetjats exir de les cases llurs, car, tan bell punt com exíen plovíen-los-hi demunt sagetes y pédres en innombrable multitut. Emperò en aquestes construccions ambulants, conegudes ja dels antichs, y usades per los nostres a la conquésta de Tortosa, la utilitat de les qual se comprèn per combatre muralles baxes, consistint llur fortalesa més en la gruxaria que no en la alçaria, no les crehèm de tanta utilitat contra les muralles esponejades del XV.én segle, y sóbre-tót estant en ús la artillería, havènt-hi bombardes qui gitaven boles o bales de tal calibre com suposen los metèixs historiadors d'aquella guerra, y bombardes o màquines (que ja havèm dit que no estava ben esclarit), les quals llançaven en l'ayre pédres de cinch quintars y mig, Forçosament, donchs, deu havèr-hi hagut gran ponderació, per part dels llohadors, del vencedor en açó dels castélls ambulants, fabricats per los *enginyers* ?sic) del rey En Ferran, y si no provava sa inutilitat la ninguna menció dels seus resultats,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la provaríen les metéxes noves que los dits escriptors y los qui-ls han copiat nos faciliten al parlar de la defensa dels assetjats, les pédres y bales dels quals no crehèm que fóssen de sucre.

Lo Monfar, parlant de la ciutat, diu: «Estava tot élla molt ben amurallada y torrellonada, y ab molta y molt avantatjosa ballestería, y hi havía algunes bombardes qui gitaven de cinch a set quintars de bala, y la major d'élles la havíen lavorada a Castelló de Farfanya, y per sa grandaria deyen-li la bombarda major. N'hi havía com una trentena d'ordinaries, qui llançaven una bala més grossa que una taronja; y séns axò, hi havía molts altres gits de polvora, que encare vuy en díe n'hi hà moltes d'aquestes bombardes a la casa del regiment de la ciutat de Balaguer, y són engastades en fusta, y axicom és de veure no estaven com avuy en carrus, sinó que posades al seu lloch, ab la mà se giraven endret allà ón volíen, alçant-se y abaxant-se, segóns feya mester per fer lo git més cert y llarch: y éren fétes de péces, de manéra qun una bombarda d'aquestes éra composta de moltes péces, que ajustades les unes ab les altres estaven ab cèrcols estretes com si fóssen una bota, y axí fétes péces, podíen ésser portades llà ón volíen ab gran avinentesa.»

Faça compte lo llegidor, ab tals defenses, quin paper havía de fer un ambulant castéll qui gitava fletxes y sagetes, méntre que aytal lluyta, en tot cas, havía d'ésser de bombardes contra bombardes y de fenèvols contra fenèvols. La veritat que hi hà en tot açò, per més qne vulla algú ponderar la imprevisió, la inconstancia y la deslleyaltat dels assetjats y les virtuts dels assetjants, ès que allà l'únich y principal enemich éra lo témps, puix tant patiren de imprevisió los de dins com los de fora, y uns y altres comportaren burles y enganys; emperò com la fí del llur malestar en los de fora havía d'ésser lo triumfe, axicom en los de dins la fam y la venjança, fàçil éra als pri mers ésser soferts y dexar que lo témps influis en lo cor d'aquells a mesura que anassen acabant la polvora y los queviures, ja que no arribava de fora ningun amich qui-ls socorregués en la angóxa. Aném a fo-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

namentar la nostra asserció: recompten que lo Comte havía bestret 6.000 florins als capitans francesos T. de Mombrú; Joan Rós y Ramonet de la Guerra, los quals venien ab mil dos-cents homens de cavall, y que estant per entrar a-les-hores, junct als ports, se-n tornaren per anar a servir lo comte d'Armanyach cap del l'un dels dos bàndols de França, gordant per si la quantitat bestréta: espliquen aximetéix que lo capità francès Menaut de Favars, per amenar de totes les passades gent de França, atemptà una sortida; portant ab si una gran suma de diner per l'assoldejament, y espelides les forces qui l'acompanyaven, éll tot sol pogué salvar-se (de manéra que escapà d'assetjats y d'assetjants), portant-se-n lo diner a França, de ón tornà. Emperò també nosaltres podèm dir, y açò no és nóticia presa de tal o qual llibre, sinó dels registres originals de cancillería d'En Ferran, que, en aquesta metéxa ocasió, tot venint lo maure Aliot, tramès per Alí de Bellvis, alcadí del Rey, ab la quantitat de 1.073 florins d'or, que-ls hi havía féts a mans lo batlle general de Valencia, en compte d'anar lo maurità al campament y posar la dita quantitat en mans d'En Ferran, trobà camí d'introduhir-se a Balaguer, ón féu-la a mans de qui li semblà bò, segóns axí ho refereix, anys després, al seu oncle, lo rey de Navarra, reclamant-Ñ la estradició d'aquell metéix Alí qui l'havía burlat (1).

La escassedat de vitualles no tindría res de particular que la comportassen gents assetjades, adhuc en témps normal; emperò la esperimentaren no menys los assetjadors, car sabuda és la grandíssima esterilitat y pobresa que sentiren en tot Espanya en lo dit any, tant que en los registres d'En Ferran abundén documents qui la justiquen, com aximetéix la despoblació de molts llochs, de manéra qne los concellers de Barcelona instaren vivament al procurador reyal de Sardenya per que trametés blat y civada, per la gran carestía que passava aquella ciutat: l'arquebisbe de Tarragoua tingué necessitat de impetrar licencia per traure blat del Rosselló, per lo seu ús particular, y lo metéix En Ferran, a ins-

(1) *Arxiu de la Corona d'Aragó*, registre 2.381, foli 64 revers.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tancies del abat de Sant-Benet de Bages y d'altres persónes, li calgué consentir que dels tres-cents homens do la vegueria de Manresa, qui devien anar al setge de Balaguer, no n'hi anassen sinó vint, atenent la gran pobresa d'alguns pobles (1).

Repetim, donchs, que si mal estaven los assetjats, no estaven millor los assetjants, y que no-més que lo témps vencé d'aquells, no les màquines ni los castélls, ni lo numerós exèrcits, car llevat del díe que atemptà sa sortida Menaut de Favars, no trobam ningun altre fét d'importancia, ni consta que atemptassen ningun assalt los soldats del estol del Rey, ni menys los vencedors d'Antequera. Dóna lloch a aquest encontre la progécte de sorpéndre la guardia Reyal, qui estava entre lo camí de Lleyda y lo riu, a càrrech d'En Lluis de la Cerda, ab sexanta de cavall: per facilitar la sortida d'unes adzembles; abocaren-se perdues diferents portes, per la de Lleyda y per la de la Juhería, fins a cent-cinquanta cavallers, y de tal manéra desconfiren los altres, que-n mataren mólts, emperò fent cap a aquesta préssa l'*adelantat* major de Castélla y don Joan Hurtado de Mendoça fins a un miler de cavall, féren retraure tantost los capitanejats per Favars, obligant-los a recollir-se de nou dins Balaguer. Enfora d'açò, y per més que ostentaren lo propòsit de pendre la ciutat per combat, van passant díes y díes, séns que res no avançaven, limitant-se solament los assetjadors a estrènyer o reduhir encare més lo setge, cosa que-ls posava en major perill, car a-les-hores les acomeses éren més espesses, y qualse-vol d'aquestes ocasionava com una embestida general al campament; y lo 4 de Setémbre trobam que la casa-fort de la Comtesa estava encare en podèr dels del Comte, tant que en la mencionada data, aquests acometéren los estatges del duch de Gandía, y prenguéren vint-y dos soldats, fét qui donà peu a criticar la mala pensada que tinguéren de no havèr combatut, o de no havèr-se apoderat, de bones a primeres d'aquella fortalesa.

(1) *Arxiu de la Corona d'Aragó*, registre 2382, folis 92, 94, 95, 104, 116 y 130.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Una lletra del 20 de Setèmbre, que cita lo Monfar, descóbre que no tenía lo Rey qui li fabricas pédres per trabuchs y bombardes, puix los qui feyen aquest ofici s'éren escapats y ab gran instancia trametíen a Barcelona y altres pobles que enviassen pica-pedrers al setge; y lo 26 del metéix mes, recompten que, aprés de cegada la cava de casa la Comtesa, volgué lo Rey passar personalment al estatge del duch de Gandía per apressar lo combat contra aquella. Mas no per fer-ho haguéren de passar-hi les persones de sa comitiva de deu en deu, a major dissimulació; y axí y tót, conexent los de dins al Rey per un balandran d'escarlaata que solía portar y per son cavall blanch, l'encararen de manéra, que per poc se-n fa la vida, car la pilota o bala li passà per demunt lo cap.

Ab tót y aquest gréuge, per lo qual, diuen, deliberà lo Rey entrar dins la ciutat a fil d'espasa, continua lo sistéma d'escaramuces y tréts, séns res empendre de formal; y lo díe 7 d'Octubre n'hi hagué una d'aquelles, en la qual no-s haguéra anat gayre bé als assetjadors qui volíen defensar lo rénch y los altres desfer-lo, si lo Rey, qui-s mirava la escaramuça dés d'un puig, y veya com queyen morts los séus, no hi trametéra a socórrer-los don Alvar Rodrigueç d'Escobar y don Jaume de Luna ab sa cavallería, los qui acometéren als de Balaguer y traguéren los altres del perill, si bé rebent lo primer una ferida en sa persóna y lo segón en lo cavall, de ón és de calcular quants del llur seguici no-n resultaríen descalabrats.

Lo 13 d'Octubre, fóu mort d'un trét de bombarda un gran personatge castellà, Sanxo de Leyva, de què prenguè lo Rey grèu tristor, Aquesta darrera data és ja posterior a aquella ón manà En Ferran cridar lo darrer termini concedit als assetjats per retre-s, confórme ja vehérem, y per tant, bé podèm creure que en lo restant del mes, que éra con aquell finía, no faríen més ni menys de çò que fins ací havèm vist, y que ab les crides que-s repetíen otorgant nous ajornaments y no contestant los assetjats, anà passant tot lo témps transcorregut, séns empendre formal acomesa, jatsía tantes ve-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gades s'éra dit. Emperò, vérament, lluny d'atribuhir nosaltres semblant indecisió o covardía dels asetjadors, que ningun motiu no hi hà per sentar-ho, ans bé pensam que tanta dilació éra no-més resultat de la prudencia del Rey, que en aquesta part cal llohar-lo, car ninguna necessitat no tenía de fer escampar inutilment la sanch dels seus defensors, sabènt, com sabía, que ab paciencia veuría complert lo seu desitg, y que al cap y a la fí seria senyor de Balaguer y del seu Comte.

Aytal indecissió produhía, naturalment, gran diversitat de parèrs en aquell campament compost de tan diversos soldats y de tant distinctes nacions, car a conseqüencia d'una nova de que arribaven socórsos al Comte, los uns frissaven per anar-los a escometre, y los altres éren de parèr de que no devía moure-s l'estol, y en aquesta diversitat a ningú no li ocorregué que s'aplicassen al assalt, o sía a apoderar-se de la ciutat ans no arribas lo socórs, discordancia que-s transigí per la opinió mijanada per En Ramon de Bages, qui proposà que no-s fés lo hu ni l'altre en absolut, mas que fós tramés bon nómbre de cavalls per que escaramucejassen ab los qui vinguéssen séns dejar-los distraure a ninguna part, méntre que la més part del estol romangués en lo lloch y que axi fadigats al arribar, lo Rey podía acabar-los fàcilment. Adoptada aquesta opinió, posaren-la per obra, diuen, emperò fóu debades, car ni venía tal socórs, ni adhuc hi pensaven los més confiats de dins.

Poca favor faría axò a la perspicacia d'En Ferran, ni crehèm que una falsa remor abastas a desunir l'exèrcit, tant més quant en aquells metéixs díes, poch abans de tenir-se aquexa reunió de capitans, lo Rey havía tramès algunes companyíes, comanades per En Pére Ximèneç d'Urrea, En Pére Núnyeç de Guzman, En Joan Delgadillo, En García Fernàndeç d'Herrera y En Joan Carrillo de Toledo, guarda major del Rey, ensémps ab lo governador de Catalunya y En Joan de Vilarrasa, a combatre los llochs y castélls del Comte, en distincts indrets, batuda que donà per resultat, a Aragó la sotsmissió d'Alcolea, Almolda, Castéll-follit, Alba-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lat, Ors, Ràfols, Puig-de-Cinéu, Estanyosa y molts altres llochs de la baronía d'Entença, y a Catalunya, la presa, per combat, donant-se a discreció, d'Albesa, Evars, Ors, les Avellanes y Agramunt, aquesta darrera, lo díe 20 d'Agost, aprés d'havèr-se molt defès, y en virtut de certs tractes y convencions que féu ab lo Governador. Ab Arbeca, Linyola, Castelló de Farfanya y altres forces no poguéren res los tramesos, perçò com se defensaren negant-se a retre-s fins a veure què-s faría Balaguer, y ab aquest exemple, y noresmenys per ésser la terra trencada y plena d'aspres montanyes, dexaren d'atançar-se a les poblacions del vescomte de Ager y ribera del Segre amunt, car Ulíana, Pons y Ciurana tenien lo metéix propòsit de no amollar fins que-s sotsmetés la capital d'Urgell. No-més parant esment en aquests féts n'hi hà prou per no compendre la seposta discordia de parèrs dels capitans, ni la lleugeresa d'anar a acometre un exèrcit imaginari, puix que del metéix campament del Rey s'éren disgregades abans tantes partides en tots indrets, y éren arribats a punts tan llunyans, séns temor de trobar-se ab enemichs. nacionals o estrangers, qui les poguéssen sobre-pujar. La diversitat de parèrs no sería donchs, sinó antre continuar açò que havien assajat, o seguir perdent la paciencia en lo setge; y conexent-ho lo Rey, cercaria camí de distraure-n alguns ab qual-se-vol entreteniment, com éra lo de anar a combatre los socórsos que esperava lo Comte, per tal com ja sabía qué aquest y sa ciutat, ab un xich més de paciencia. y altra la darrera menaça o térme concedit, se retria a la fi, sóbre-tót per la mala situació en què anaven posant-se, de die en díe, los assetjats. Escodrinyèm aquests, y prompte veurèm la justesa dels càlculs d'En Ferran.

Natural és pensar que tota ciutat assetjada y que no pot rebre socórsos se trop més constreta cada díe, y que, a la fi) si tant s'aferra en perllongar sa resistencia, arribarà fins al estrém de menjar-se animals immundes, y no és sinó la fam qui la oblich, tót ab tót, a humiliar-se davant l'enemich, A aytal estrèm fóra arribada Balaguer si en sa constancia persistis y l'assetjador usas lo sistéma dur de defugir tot tracte ab

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

los assetjats; emperò ni fóu axí, ni tingué podèr de comportar aquella ciutat (ab tót y persistir constant en témps molt anterior a sa sotsmissió), com han volgut ponderar los llohadors del vencedor: car, de creure-ls, a la primería de Setémbre, al castéll y palau del Comte ja patíen tant, que ni pà tetíen per menjar, y a tal punt arribà, que una nit anà lo Comte tot sol a casa l'oficial o provisor del bisbe d'Urgell y li demanà que li donas un pà, puix a cà séua feya ja dos díes que no havíen menjat, y l'oficial, tot plorant y admirat dels dalt-a-baixs de la fortuna, li donà quant pá lo Comte pogué portar ab sí, que per no publicar sa fretura y estretor, ell tot sol l'anà cercar, no fiant-se de criat ni de ningú; y l'endemà l'oficial li trameté dos sachs de farina que tenía y una bóta de vi.

Axò repeteix y apar donar-hi fè lo cronista de la casa d'Urgell, séns altre fonament que la brama de que refería aquest fét, per cosa notable y llastimosa, allà en lo seu témps y con ja éra véll, lo patge qui, per orde del oficial, havía pujat al castéll la bóta y la farina; emperò qual-se-vol podrà compendre quant infundada és aquesta asserció, que dónen com a esdevinguda molt abans del 14 de Setémbre, çò és, gayre-bé dos mesos abans de retre-s, puix no hi hà ciutat qui-s mantinga aquexa temporada, ni lleyals qui-s defenguen, ni exèrcit qui mantinga disciplina, con lo seu cap, senyor y capità veu-se en lo cas d'anar personalment demanar un pà d'almoyna a casa d'un dels seus vassalls. Les diverses y fantasioses pinzellades ab les quals han volgut pintar la situació del Comte y de sa ciutat són, en gran part, com la mostra anterior, car diuen que la sogra y la nora; la mare del Comte y la muller d'aquest, se barallaven continuament; que lo Comte, volènt fugir, no tingué cor per caminar quatre passes séns tornar-se-n a la ciutat, atrét per la amor de sa familia; que algunes vegades atemptà escapar-se, y una secréta força lo-y empatxava; que la infanta, estant aprop de parir, féu suplicar lo Rey que no fós batuda la part del castéll ón ella s'albergava ab ses donzélles, y que En Ferran, mogut de pietat de sa tía y condolènt-se del estat de ses coses ac-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cedí a son préch, emperò ab condició de que no estigués ella juncta ab lo Comte marit séu; que, a conseqüencia d'etgegar totes plegades y alhora les màquines y bombardes, s'alçava dins la ciutat tal polsaguéra de les cases y torres que derrocaven, que parexía èsser tot fum, y no-s conexíen ni-s podien ovirar los uns als altres; que los pahers consellaren lo Comte que-s retés, amparant-se en una constitució de la terra (¡tantes n'hi hauría!) qui provava que serien ells traydors si no obehíen al Rey com si açò no ho sabéssen de la metéxa manéra ans de tancar-se y defensar-se; y que éra tal la falta de provisions dels assetjats, que molts les prenien de aquells del Reyal, y feyen-ne diners de bon grat, etc., etcétera. Nosaltres dexam al bon juhí del lector rebujar o acceptar semblants noves, segons la possibilitat de quiscuna, perçò com no crehèm necessari destriar-los con la causa general, comuna a tots los setges com lo de Balaguer, val per tót; a sabèr, la decadencia o desprestigi moral y material que gradualment va esperimentant-se tots-témps que hom lluyta ab forces majors, y tot constant ben clar, que, segur lo Rey de son triumfe, procurà gonyar-se tots los servidors del Comte, ab tal de que aquest no li fugis, observacions abdues que no-ns serà difícil justificar tantost. Vejau si no: aprés de tenir cami En Lluis de la Cerda de fer assabèr a la soldatesca de la ciutat que si-s donaven ningun castich no n'hauríen, axicom ells se creyen, y prescindint nosaltres de evasions que resultarien de gent d'aquella mena, consta que, lo 14 de Setémbre, isquéren ja de la ciutat persónes tan distingides com éren En Artal d'Alagó, fill del rich-hom del metéix nom, senyor de Pina y Sàstago, qui éra nebot d'En Antoni de Luna, y quatre cavallers més en sa companyía; a les darreríes del Setémbre hi hagué parlament entre En Pére Maça de Liçana y lo gran amich del Comte, En Ramon Berenguer de Fluvià, per veure de que aquell proposas al Rey que perdonas lo Comte si-s posava a sa mercè, proposició que lo Maça comunicà ab los del Concell; mas en aquest «lo Governador de Catalunya consellà que no éra del cas entrar a rahons ab lo Comte ni ab los séus, car tot ho feya per de-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

turar-los, sinó que se-n vingués lo Comte al Rey demanant-li mercè, y que éll y los séus se possassen en son podèr, que ordenas d'élls a son talent, séns consideració alguna, séns dexar-los altra esperança ni confiança, sinó lols la clemencia del Rey; y axí a tóts sabé bò, manà lo Rey que aquesta resposta fós donada a En R. B, de Fluvià, y la-y donà En Pére:» la qual cosa, prova lo mal cor y esperit venjatiu del Governador, qui no oblidaría lo gréuge inferit per lo Comte con, al proposar-li als primers jórns del interrègne que desistis del càrrech de lloch-tinent a Aragó, respongué éll que ho faría ab la condició de que cessas també en son càrrech lo governador de Catalunya, dés de la qual época aquest se declarà per enemich acèrrim del d'Urgell; lo 15 d'Octubre isquéren trenta-sis anglesos ensémps ab lo cavaller aragonès Joan Ximèneç d'Enabun, per més que nosaltres havèm trobat lo salconduyt donat per lo rey En Ferran a totes les companyíes d'anglesos, als quals perdóna tots los crims comesos, facultant-los per que puguen romandre un mes en aquests reyalmes, ensémps ab llurs cavalleríes o adzembles y joyells *(et jocatibus)*, emperò devent absentar-se finit lo dit térme, document qui porta la data del 24 d'Octubre (1): lo díe 20 verificà En Martí Llóp de la Nuça, ab sa muller y filla, y separadament un altre cavaller nomenat Joan de Sese ab altres coranta persónes envers aquest témps recompten aximetéix que los pahers féren parlar a En Diego Lópeç de Vadillo per que cessas lo combat, y que aquest respongué que no ho volía dir al Rey, cosa no gayre probable, com tantost veurèm: y finalment, lo díe 22 se presentaren ja al Reyal per tractar del retiment quatre cavallers y quatre ciutadans, entre los quals hi anava lo metèix R. B. de Fluvià, los qui ensémps ab Diego Hernàndeç de Vadillo, Ruy Diaç de Quadros, Tel Gonçàleç d'Aguilar, Suero de Nava y Joan Carrillo d'Ormasa, anaren a veure lo Rey, y com los de la ciutat li demanassen que perdonas lo Comte y los qui ab éll éren, que-s perferíen exir a sa mercè y servir-lo bé, responguè En Ferran que no volía tractes ab lo Comte, sinó solament

(1) *Arxiu de la Corona d'Aragó*, registre 2382, foli 132.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que-s posas en son podèr, y a-les-hores, com a príncep catòlich que éra, sabría tenir pietat, afegint que si un colp de bell-nou tornava a començar-se lo combat, per lo menor dels seos que hi moris, no perdonaría lo Comte ni los séns.

En tal situació, apar que no li restava ja altra arbitri al malagonyat comte d'Urgell que humiliar-se davant lo vencedor: emperò ans de donar comte dels primers passos donans per les persónes més prop-parents del vençut, convé deturar-nos en un epissodi que a aquest atribuexen; al moment ón, per imprescindible necessitat, hagué de resoldre-s a abaxar lo front. Ja manifestarem en altra ocasió qoe estava molt de moda en aquella temporada, lo metéix ací que en altres terres, posar per obra certs actes que-n podríem dir romanceschs, a imitació d'altres que recompten de major antiguitat, com també adoptar mots o temes de personatges històrichs per cercar certa semblança ab aquests. Lo que anam a referir lo recompta lo Cronista d'Urgell ab paraules de semblant estil: «L'endemà, que fóu dimars 31 d'Octubre, esdevingué un *auto* y cerimonia molt trista y llastimosa, y fóu lo pendre comiat lo Comte de sa muller, mare, filles y germanes y vassalls, cuydant jamés veure-ls ni podèr-se ab élls consolar; y seguint una cerimonia antiga feya molts dies no s'havía tallat la cabellera ni barba, y deya no havèr-se-la de llevar fins a veure-s rey o no res, que aquesta éra la persuasió ordinaria de la comtesa, sa mare, qui sémpre li estava dihent; *Fill, o rey o no-res*; y com éra arribat a térme que no éra res, volgué ferse-l llevar en públich. Sortí aquest díe a la plaça major de Balaguer, que-n deyen lo Mercadal, y féu venir un barber, y estant tots los de la ciutat presents, los digué:—Jo vehent la vostra gran lleyaltat e feheltat, e per la amor gran que tots-témps vos he tenguda, no vull veure aquesta ciutat entrada, ne a vosaltres ne vostres families e béns maltractats; e axí jo-m vull metre a mi e mos béns en podèr del Rey e a la seua mercè; e perçò com jo havía fét vot de no toldre-m la barba fins a veure-m rey o no-res, e sé que som e seré no-res, e roman lo meu vot complit: perçò ans d'exir d'aquesta ciutat la-m vull toldre. E grahesch tot-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hom çò que per mi havèu fét en aquest setge e patit.—E dit açò lo barber li llevà la barba y cabellera en míg de la plaça. Essent vençuts los milesis dels oronites y enrunada la ciutat de Sibàris, féren semblant acció en senyal de sentiment, plor y tristor. Axí ho féu Job en sa tribulació, y Alexandre Magne, la hora que-s morí son gran privat Efestion, y Aquiles en les exequies del seu gran amich Patrocles.»

En ninguna de les declaracions del procés que-s formà contra lo comte d'Urgell, ón s'hi fa referencia a tots los actes d'aquest dés del seu primer conat d'insurrecció y durant sa estada a la ciutat s'hi troba la menor alusió al fét de raure-s les barbes, y solament pogué pendre-ho lo Monfar d'unes Memories manuscrites que conservava la ciutat de Balaguer, y de les quals son pervinguts alguns singulars estractes a les nostres mans, entre altres lo del fét que-ns ocupa. Nosaltres ho donam per molt possible, atesa la época en què tingué lloch, y en aquest cas nos afermam a la opinió abans demostrada tocant al caràcter d'En Jaume, car sabènt que, axí com axí, havía d'ésser víctima del seu vencedor, més propri haguéra estat d'un príncep com éll morir batallant a un portell o restar soterrat entre les runes de sa fehel ciutat, que no humiliar-se davant l'infant de Castélla, perçò com no éra solament la casa d'Urgell la qui-s degradava en tal cas, sinó tot Catalunya.

Possible és que aquest fét fós lo darrer qui correspon al comte assetjat, y assegura lo cronista que tan prést exi aquell de Balaguer dret a la ténda del Rey; emperò sía o no aquest acte lo darrer, esperèm a referir la sortida del vençut senyor d'Urgell, esplicant abans çò que mijançà entre En Ferran y les persones més emparentades d'En Jaume, qui anaren al encontre del Rey implorant clemencia per aquell qui ja ningun dany no podía fer.

Lo díe 27 d'Octubre, en ocasió en que suposen que los castélls ambulants y les maquines començaven a obrar sembrant la terror y l'esglay al interior de la ciutat, isqué de aquesta, per lo pont, la Infanta, o sía la muller del Comte, acómpanyada no-més de dues donzelles, a la qual anà rebre

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lo duch de Gandía. Parlaren aquells dos parents, y retrahent-se de nou la Infanta, anà lo duch a veure lo Rey, suplicant-li en nom de la afligida Elisabet, que volgués perdonar lo seu marit; emperò inflecsible lo monarca, no volgué sinó que lo Comte se posas en son podèr, per ordenar de sa persóna y béns com li plagués, ans apar que donà orde de que activassen la acomesa. Ab tant, lo die 29, tornà exir la Infanta, acompanyada aquesta volta del bisbe de Malta fra Joan Ximen (aquell metéix virtuós prelat qui representà los drets del seu senyor al Parlament de Catalunya) y del oficial o provisor ordinari de Balaguer, resident en aquesta ciutat per lo bisbe de Lleyda, y avisant que anava ab intenció de parlar al Rey, aquest féu-li dir per don Enrich de Villena, mestre de Calatrava, que se-n tornas, car no volía escoltar ningun mijà, emperò insistint la desventurada senyora que li éra forçós arribar-se a fer reverencia al Rey, prosseguiren per llur camí los qui portaven la llitera, que en tal aparell calía-li anar per estar prenyada, y arribaren fins a la estada d'En Ferran, llà ón, devallada la Infanta, féu a aquest reverencia, li besà la mà y ficà un genoll en terra.

Los escriptors als quals devèm la nova espliquen que lo monarca va acollir bè la suplicant, que li donà pau, y que féu-la seure en uns coxins, emperò que ella no volgué moure-s d'agenollada, e imitant los dits reladors a aquells historiadors de la antigor qui posen en bóca dels personatges llarchs discursos, axi ho verificaren aquesta vegada, fent parlar per torn los quatre personatges nomenats, y sóbre-tót lo Rey qui s'entreté engrunant los crims del Comte tal com resulten de les informacions del procés: emperò, en substancia y resum, tot consisteix en que la muller plora y suplica En Ferran que tinga pietat del seu marit; en que lo bisbe, prenent per téma *Miserere, mei, Deus*, recorda la pietat que tingué lo rey David envers lo seu fill Absalon, qui s'éra errat; en que lo provisor, recordant a En Ferran la anomenada de just y noble que havía-s gonyada, li pronostica, que, si accedeix a les súpliques de la senyora y del bisbe, Déu augmentarà los seus díes y ses victories, li perdonarà les seues

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

culpes y-l farà rey de reys y senyor de senyors ; y finalment en que l'agreujat Rey, no podènt perdonar tants de crims, per la rahó de que llavors tindría de perdonar-ne altres de menors als demés, eczigeix que lo culpable se sotsmeta soltament al seu volèr y regonega la seua culpa, en lo qual cas farà ell açò que un bon rey deu fer, mogut ans de pietat que de rigor. No volía alçar-se d'en terrra la Comtesa, méntre que no li donassen altra resposta més consoladora, y com En Ferran manifestas resoltament que éra aquella sa final intenció, va recollir-se, acompanyant-la En Diego Hernàndez de Vadillo, per orde del Rey, a sa posada, de ón tornà cridar-la En Ferran, *aprés havèr menjat y dormit y d'havèr manat aplegar lo seu Concell*, davant lo qual y en presencia del Rey tornà comparèxer Na Elisabet, per ohir de boca d'En Ferran, que lo comte En Jaume, son marit, merexía pena capital, emperò que no volènt rebujar del tót la súplica de sa muller, convenía en temprar aquella en alguna part, perdonant-li la mort que merexía, sóbre la qual cosa manava que no l'ennujassen més.

Tornada la Comtesa a Balaguer, recompten quen En Jaume consultà los pahers açò que a fer havía, atesa la eczigencia del Rey, responent-hi aquells magistrats que-s conformas a quant convinguéssen lo Rey e la Comtesa; y en aquesta resposta no hi hà ninguna dóble intenció com han volgut recelar los aferrats en ponderar los crims del Comte. car ningú no podrà duptar que la autoritat municipal de Balaguer estava avinguda ab lo seu senyor per defensar-se y que éren los seus individuus sos primers partidaris.

A conseqüencia d'aquesta conformitat dels pahers y de la resolució indispensable de familia en tan suprema angóxa, lo dilluns, díe 30, torná exir la Comtesa per avisar al Rey lo compliment del seu desig, çò és, de que son marit En Jaume estava dispost a fer-li reverencia, y per demanar-li que asseguras los qui l'havíen ajudat, otorgant-ho lo Rey, ab les soles excepcions que s'espressaren en les lletres y cartells anteriors d'ajornament y perdó.

L'endemà, 31 d'Octubre, éra lo díe senyalat per la humi-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

liació del comte En Jaume, y en aquell, donchs, coloquen la escena de la plaça pública y de la rasura demunt dita. Fós o no aquest fét en lo metéix díe, la veritat és que en aquell verificà lo Comte sa vergonyosa exida de Balaguer, aprés de havèr près comiat del seu poble, de recomanar als seus vassalls la cura de sa muller; mare, filles y germanes, y d'abraçar quiscuna d'aquestes per éll tan cares persónes, destilant tóts abundós y amarch plor. En aquesta ocasió, los metéixs recomptadors qui parlaren de la resposta dels pahers al consultar-los lo Comte, sens veure la contradicció en què incórren, afermen que al acomiadar-se En Jaume, alguns deyen que no devía retre-s, mas que-s defengués, que tots li valdrien ab la espasa a la mà, y que no perdría la libertat, sinó ab la vida; y con a una població, y en semblants estretors, se fan tals demostracions, no cal preguntar de quin parèr és la autoritat qui la representa. Isqué, diuen, per la porta qui puja a Almatà, estant dessota lo castéll, ón tornà pendre comiat dels infants, filles, mare y germanes, muntat en una petita mula, acompanyat del bisbe de Malta y del duch de Gandía, y seguit de sa entristida muller y filles. Tot-just ne travessà los llindars, isquéren vint-y-cinch o trenta soldats castellans, qui prenguéren lo Comte en mig, atropellant la infanta y les filles, y méntre tornava tancar-se la porta de la ciutat, fóu la cobdiciada víctima conduhida a la ténda del Rey.

¡Oh ludibri! La filla d'En Pére *lo Cerimoniós*, afexugada per lo pès del seu prenyat, ab lo cor oprès, ferida per lo desesperat plor de ses filles, les tendres manetes de les quals éren pot-ser a-les-hores son únich sosteniment, veya-s allà maltractada per insensibles mercenaris, qui ni respécte tenien a la dama, y esgordava per darrera volta lo qui ab élla havía compartit los més xardorosos afalachs, y qui sap si per élla èra estat més ambiciòs! No satisfét l'altiu Ferran de veure humiliat lo seu enemich davant sa córt y a una sala, volgué que l'espectacle fós públich, manà que amenassen lo Comte al camp, en vistes del Reyal, y esperas a un lloch alt, ón pogués ésser contemplat de tot-hom. En presencia del Rey, al toch de la *Ave-María*, féu-se en avant lo Comte, po-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sà-s de genolls, y besant la mà a Ferran, diuen que li digué paraules de semblan estil: «Senyor, jo errí: deman-vos misericordia, e préch-vos per mercè que-us membrets del llinatge de ón pervinch.» Lo Rey, ab aspécte sever y gréu, li respongué: «Ya os perdoné y hube, de vos misericordia, y agora por ruego de mi tia, vuestra mujer, vos perdono la muerte que mereciades por los yerros qué me habeis fecho, y asseguro vuestros miembros y *que no seais desterrado de mis reynos.*

¿On estaven, preguntam are, la malaventurada Comtesa y ses infortunades filles. méntre que passava l'acte més afrontós per la antiga y molt noble casa d'Urgell? No estant a la ciutat, per tal com ses portes se tancaren al exir l'empresonat senyor, seguiríen desalenades darrere la atiada mula y la turba qui les maltractà, y d'un racó al altre contemplaríen l'infortunat marit y pare besant la mà qui-ls arrabaçà la coróna. Lo Monfar, culpablement candorós en aquest punt, al transmetre les relacions dels qui no tenien ningun sentiment català en lo llur cor, axícom ell lo tingué en tal alt grau, diu ací que lo Rey manà tantost alçar lo Comte, ordenant a En Pére Hernàndeç de Guzman que-l se-n menas ab sí, y al duch de Gandía y al *adelantat* de Castélla y al mariscal Alvar de Avila, que l'acompanyassen fins a la posada del primer, y que la infanta y ses filles romanguéren aquella nit ab lo Comte, als quals lo Rey féu molt bé trametre per menjar y que-ls fós fèt molt servey; y açò ho diu lo cronista séns adonar-se que vuyt ratlles més avall, al esplicar la assentada del paher Arnau Rollà y del Comte, refereix que lo representant de la municipalitat, per veure son antich senyor, calgué-li anar a un aduar o barraca, que éra ón estava lo Comte ensémps ab En Andréu de Barrutell y En Berenguer d'Alós, cavallers de sa casa. Lo metéix díe, y aprés del Comte, isqué de Balaguer la comtesa mare, Na Margarida, acompanyada de ses dues filles Na Cecilia y Na Beatriu, y també anaren a veure lo Rey, al qual besaren la mà y demanaren misericordia per En Jaume. Los narradors no s'obliden de consignar que En Ferran manà aximetèix donar-los posada, que

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fóu la d'En Diego Fernàndeç de Vadillo, al qual les encarregà; y nosaltres, séns negar-ho, dirèm solament, que lo Rey les perdonà, dexant-les lliures, en lo qual cas crehèm que a les trastornades senyores no-ls restava altre arbitri sinó tornar-se-n a la ciutat, o esperar a veure ón sería traslladat En Jaume, per anar-li detras, únich supòsit per lo qual concebèm que *la altiva* Comtesa, del preclar llinatge de Mont-ferrat, acceptas, interinament y com a descans, la estada del castellà Vadillo.

No transcorregué aquell die, segóns la data del document original, 31 d'Octubre del 1413, séns fer En Ferran sabidor lo seu primogènit d'aquell magnífich triumfe que acabava de conseguir, de ón podía ben dir que romanía d'aquí-avant arrelada sa dinastía no per amor dels seus sotsmesos, que dés d'aquella hora aniría minvant, almenys a Catalunya, mas per la lley o prestigi de la força qui és lo desllorigador de totes les voluntats. Mescla d'ergull y d'immensa satisfacció és la lletra en què lo pare esplica al seu fill e immediat successor la manéra com s'és retut lo deslleyal Comte, y al fer justa gala de la generositat que ha volgut tindre ab los culpables, consigna y déxa marcat lo vencedor un inesborrable testimoni de sa informalitat per l'esdevenidor, de la qual nova ja se-n profità lo Monfar y que retrahèm nosaltres a desengany dels qui, fins als nostres témps seguiren llohant la cavallerositat del infant d'Antequera... «Après, diu, la cort del dit En Jaume, éll, ensémps ab sa muller, mare y germanes, és vingut a posar-se en podèr nostre, ficat de genolls, demanant-nos mércè y misericordia, y coufessant sa gran errada; y Nos, mogut més de pietat, que de rigor de justicia, havèm pèrdonat al referit Jaume, mort natural, mutilació de membres y *perdurable bandejament dels nostres reyalmes y terres*, y a les referides muller, mare y germanes, no solament la mort, mutilació y ecsili, mas encare l'empresonament. Emperò lo dit Jaume, près y ben gordat, Nos havèm-lo retingut a fer-li purgar la pena dels horribles pecats. Y posat que ha ésser-vos de gran alegría açò que-us dihèm, fem-vos-ho assaber etc. (1).»

(1) *Arxiu de la Corona d'Aragó*, registre 3 *Curiae Sigili Secr.* foli 135.

Digitized by Google UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Si lo pare escrivía al fill per judicar que havía d'ésser aquest lo primer en alegrar-se dels seus triumfes, ab alguna idea pareguda escriuría l'amich al amich, con lo 20 Novémbre, l'aclamava Casp informava del seu gran triumfe aquell qui allà li donà la coróna, a fra Vicenç Ferrer, confermant en aquesta carta les metèxes promeses de què parla endreçada a En Alfons, *eidem mortis naturalis ac membrorum mutilationis exiliique severitatem concessimus ac uxori, matri sororibus et populo captionem ultra predicta remissimus: ipsum tamen Jacobum conservari jussimus* (1). Que no oblit lo lector aquestes formals promeses fétes en cartes públiques y particulars al infortunat príncep català, axicom vaja seguint a aquest en sos afronts y penes fins a alenar lo darrer suspir; acoltellejat per los fills del vencedor de Balaguer.

Lo die 2 de Novémbre, per orde del Rey, fóu posada la persóna d'En Jaume en mans de don Pére Núnyeç de Guzman, lo qui ensémps ab don Pére Alonso d'Escalante, y dues-centes cinquanta llances, lo conduhí a Lleyda, ón fóu reclos a una tórra del castéll. Diuen que hi habitava la Reyna, y que ab tal motiu lo *dexà desembaraçat*, traslladant-se al palau bisbal, cosa que no sabèm compendre, puix que l'infortunat Comte no havía d'ocupar sinó una sola y miserable tórra d'aquella fortalesa.

Es singular la següent nova, que proporciona lo zelós Monfar, al parlar d'aquesta resolució; «Jo trobe, diu, en memoria d'aquests féts que arribà lo Comte a la presó tan pobre y miserable, que n'hi havía per moure a compassió qualse-vol qui-l vehés; y lo Rey féu-lo vestir a éll y a ses filles y germanes: donchs lo 19 de Novémbre del 1413, manà donar lliuransa a don Diego Fernàndeç de Vadillo dos-cents setanta-set florins que pagats havía, per comprar coranta aunes de drap de Lira per lo vestit d'élls, y cent-coranta-set pélls de marts per lo folre del vestit del Comte y per les mans dels

(1) Aqnesta lletra. de la qual ja-s profità mol encertadament lo Monfar, se troba en lo Diago *Historia de predicadores*, llibre II, cap. LXIII.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sastres y pellayres, ssgóns apar a un registre *Pecuniarum primo*, foli 66, d'aquest Rey (1).»

Apar, segóns aquesta nova, que les filles y germanes del Comte habitaríen a Lleyda, tant com hi estigué reclos, y de fét consta que, al dur-lo-se-n del aduar ón lo teníen los assetjadors, anà darrere aquell ¡oh exemple de mullers y princeses! la prenyada esposa, dexant a la cura de sa mare política, la comtesa Margarida, les pobres filles qui abans la acompanyaren fins al campament; de manéra que aquella senyora major estigué a Balaguer ab ses filles y nétes, afegint-s'hi que no se-n anà d'allà per falla de diner, fins qae preguntant per élles lo Rey, al arribar a Lleyda. féu-les anar cercar; per vía de cartes trametent-los-hi al metéix témps doscents florins d'or d'Aragó, y élles, obehints, fèren cap a la dita ciutat, ón les albergà un parent llur, nomenat Berenguer Barutell, qui éra arcedià de Santa María de la Mar (2).

Assegurat lo cabdill rebetle a una tórra de la ciutat fehel, vejam quines escenes notables tinguéren lloch a la altra ciutat qui fins a-les-hores, altiva, s'éra negat a totes les intimacions fétes per lo rey Ferran. Entant que romanía lo Comte dins l'aduar, hi hagué de córrer sa desconsolada muller, y estant en sa companyia y dels dos cavaller demunt nomenats, comparegué l'un dels pahers de la ciutat, En Arnau de Rollà, persóna de madur seny y sencer caràcter, segóns anirèm deduhint per ses obres y paraules. Ab tot quant acabava d'esdevenir, y ja sotsmès lo Comte a mercè del Rey, aparía que cessava tot compromis per part de la municipalitat, y que éra son cabdal debèr, en tal estretor, vetllar ans bé per la conservació d'aquesta y dels seus habitadors: aquella corporació, no obstant, poch donà encare per romput lo vincle qui la lligava al seu senyor, al qual volgué consultar, ab tót y veure-l prés, per obrar ab dreturança. La fí de sa consulta éra sabèr què n'havíen de fer de llurs persónes y de

(1) La referencia del Monfar no és absolutament puntual, car ha d'ésser *Pecuniae II*, equivalent al nómbre modern, 2412 foli 66.

(2) Copia aqueste notable lletra, ón En Ferran li diu a Na Margarida *Comtesa cara cosina*, lo Monfar a la plana 539 del vol. II. de sa Historia.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la ciutat, responent en açò En Jaume que tota sa jurisdicció y senyoriu restaven transferits dés d'aquell instant a la muller, y per consegüent creguessen quant ella ordenas y-ls consellas; com, acceptant lo càrrech, digué la Infanta que la hora que lo Rey ordenas obrir les portes de la ciutat, les obrissen y l'obehissen en tot, y corroborant lo consell lo metéix Comte, de paraula, va lo paher suplicar que, per descàrrech séu y dels demés vehins, li permetéssen alçar acta de tot allò; y axí complit retornà lo tramés de la municipalitat a Balaguer, ón és regular que tractas ab la corporació del millor camí per retre la ciutat al Rey ab lo menor perjuhí y deshonor possible,

Per ventura altres jurats menys pensadors se contentarien ab obrir les portes, dexant al vencedor que fés irrupció en compte d'entrada: emperò, segóns les memories manuscrites de la casa Capitular, sabéren obrar aquells magistrats com a dignes representants d'una ciutat ja famosa en témps de Romans, y després capital constant d'aquells intrèpits y valerosos comtes, a la espasa dels quals fóu deguda, en gran part, la reconquesta de Catalunya. Isquéren los pahers a tractar ab lo Rey vencedor en lo seu campament, y no crehèm errar-nos si atribuim a En Arnau de Rollà, per ésser lo qui principalment porta en los afers d'aquell témps la veu de la corporació, certes observacions oportunes y acudits molt dignes, que En Ferran hagué d'escoltar y fins acceptar, no obstant la prepotencia que acabava d'adquirir ab la presó del Comte.

Segóns és de veure, en la imprescindible necessitat de sotsmetre-s, aprés de les seguretats proporcionades al pahers per la Comtesa, isquéren aquests a manifestar a En Ferran que ja podía disposar de la ciutat, y que, per tant, s'obriríen les portes la hora que ho ordenas. No abastava aquest simple oferiment, y puix éra indispensable la sotsmissió, li ocorregué al ergullós vencedor d'Antequéra que no havía d'entrar per ninguna de les portes, sinó per un portell que s'obriría al mur, derrocant una part de la paret. Ací fóu lo cas, essent tingut En Ferran compendre que no éra una metéxa cosa

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tractar ab los mauritans d'Antequera, que ab nobles y honrats ciutadans, los quals, per la llur propria honradesa, podien trasmudar-se en los més lleyals vassalls del nou senyor en lo simple fét de jurar-li feheltat, y may per may si hom no començava a tractar-los ab la dignitat merescuda. «¡Ja may! esclamaren aquells altius prohomens, no consentirém aquest afront, con la guerra s'és féta contra lo Comte e los seus béns, y la ciutat no és estada présa, essent no-més lo Comte lo qui s'és retut a mercê. Si lo Rey entra per la porta, e assegura los béns y les persónes de Balaguer, los seus habitants seran contents de fer çò que deuen e són tenguts com a bons e lleyals sotsmesos; e si açò no-ls és acceptat, ells sabran pendre lo camí que millor e més lícit los fòs.» Y tenía rahó lo paher, posat que lo campament dels assetjadors éra romas davant la llur ciutat per espay de tres mesos y no s'éra donat un sol assalt als murs, essent los seus habitants fehels al llur senyor, fins que aquest los dexà en libertat per esser-ho d'aquell qui-l succehia en sos drets y proprietats.

Convençut o no En Ferran de les rahons del paher, y posat que ja de témps tingués la mira d'estalviar l'escampament inutil de sanch, accedí al desitg de la municipalitat, y axí calgué verificar-se la entrada com a rey triumfant, mas no com á conqueridor, lo díe 5 de Novémbre, en la fórma que descriu lo Monfar, les paraules del qual preferim traslladar en aquest ocasió: «Anaven davant dos penons, l'un ab les armes d'Aragó ab la divisa del Rey, del seu orde de cavalleria de la Jarra y lliris y un grif, que ell havía instituit; y si bé éra orde militar, segóns diu fra Geroni Roman, no servíen los d'aquest orde en la guerra, y la divisa d'éll no-més éra per premi y abelliment dels cavallers qui feyen prohomenies y l'altre penó éra de les armes reyals de Sicilia. Y en arribant a la porta de la ciutat donà ab una espasa nua demunt los elmets d'aquells qui havíen d'ésser cavallers, y fóu rebut ab gran triumfe, mès dessota un drap de brocat, segons és costum de metre los reys qui novament entren dins alguna ciutat, doná la divisa de la Jarra y lo grif a vuytanta cava-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

llers y escuders d'aquests reyalmes y de Castélla. Fét açò, pujà a veure lo castéll y se-n tornà menjar al Reyal, y donà tots los béns del Comte, sa muller, mare, filles y germanes als soldats qui l'havíen servit, qui tantost barrejaren-ho tót, no essent açò de poca alteració per los de Balaguer, los quals teméren que acabat lo saqueig del castéll, no féssen lo metéix dels llurs béns; y anaven molt planyívols y deyen que no-ls servaren la promesa, y prenien armes per defendre-s: mas lo Rey los trameté a dir que s'assegurassen, que malgrat havèr donat los bens del Comte sls soldats, no havía donats los d'élls, que èren los que romanien assegurats, emperò no lo Comte.»

Aquest darrer fét simbolitza lo propòsit iniciat per En Ferran algunes setmanes abans d'acabar-se lo setge, a sabèr, d'ésser infecsible ab lo Comte y, de fét o aparentment, generós y fins esplèndit ab los restants, per més que no ho compli en lo successiu ab la justicia que devía. Axí devèm observar, per una part, que ja lo 14 de Setémbre començà a instruir procés criminal contra lo Compte, com a culpable de *lesa magestat*, y encare contra sa mare, Na Margarida, Na Lionor sa filla, En Ramon Berenguer de Fluvià, En Joan de la Tórra y En Tristany de Luçà, fautors y comparticipants séus; y per altra part, començà a repartir gracies En Ferran entre los seus servidors, tant que l'endemà de sotsmetre-s a éll lo Comte, féu sa donació a don Ferran Morales, del castéll vila y llochs del vescomtat d'Ager y de tots los béns que lo Comte, sa mare, muller y germanes hi tenien (1). Y axò metéix féu ab los restants béns que aquesta familia possehí en distincts reyalmes, segóns tindrèm ocasió d'observar.

Diguérem abans que lo Rey no complí ses promeses en lo successiu ab la justicia que devía, car en tót que ab sa pri-

(1) Prova de quant a la babalà donaven-se aquestes recompenses és que lo successor En Alfons féu la metéxa donació a favor del arquebisbe de Tarragona en lo primer any del seu regnat, y en lo següent, deciarà que restituya al prelat los béns compresos en la espresada donació, de manéra que o-ls hi llevarien aprés de la primera donació, o és que l'arquebisbe tenia dret a aquells per una altra donació més antiga, segóns axí consta en los índechs de *Enajenaciones del Real Patrimonio*, recondits en l'Arxiu de la Coróna d'Aragó, sóts lo títol *Ager*.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mera assentada ab les senyores de la familia del Comte, aparentà tractar-les com a cavaller, y després de tant-en-tant los féu a mans alguna partida, prompte, ben prompte s'oblidà d'allò primer, com anam a veure, y lo restant éra, en rigor, almoyna inescusable per socórrer la gran miseria a la qual vehéren-se reduhides, instat per les vives clamors de quants conservaven un borral de compassió en lo llur cor. Vejam breument còm se comportá ab les seues victimes lo rey En Ferran, per que lo llegidor puga compendre de quina manéra practicava la justicia aquell primpcep elegit per bé d'aquests reyalmes, y què significaven per lo cavaller lo compliment d'una paraula Reyal, la formalitat, la conseqüencia y la dignitat.

Lo procés començat, per lo qual, segóns observa molt oportunament lo Monfar, lo Rey «nomenà per procurador fiscal En Francesch d'Erill, de qui estava cert que havía de fer bé son ofici, car per mijà de la justicia podía pendre esmena de la rota que la gent del Comte li donà tocant de Margalef,» seguí ab gran activitat, y axí lo pot-ser rencorós Erill y lo molt fehel Bernat de Gualbes (aquell jutge de Casp qui donà la coróna a En Ferran), sóts lo caràcter de viç-canciller, procuraren fer enquéstes y més enquéstes en distincts llochs, aplegant coderns de depossicions fétes per tota sort de testimonis, essent l'agregat de aytals coderns) suficient basa per dictar unes sentencies que al cap y a la fí no havíen d'ésser sinó lo pretést legal o judicial, per fer En Ferran quant pogués ja fer com a conqueridor y per rahó feudal al moment de caure en sès mans lo comte d'Urgell, per més que semblant escàndel li fós perjudicial per ventura, a sabèr, per arrabaçar al culpable, y a sa familia com a còmpliç, tots los béns que li pertanyien, privant-los axí tot camí de referse, y adquirint los fehels servidors qui sostinguéssen, per agrahiment, sa dinastia.

D'aquesta manéra hi hagué procès per tóts y per quiscun dels que convenía que fóssen despullats, o millor, contra aquelles persónes qui per llur caràcter podíen per ventura més fàcilment fer reviure antichs jahents, reanusar lligams

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mig romputs, y, en suma, remoure obstacles a la durada de la nova dinastía, com éren la germana del Comte, Na Lionor, y la mare, Na Margarida: d'aquesta manéra bé poguéren dictar-se tres sentencies, declarant a aquests tres personatges culpables de lesa magestat. y confiscant-los-hi en conseqüencia los béns, en compensació del qual despullament, aparentá l'espoliador de tant en tant magnanimitat y compassió, cedint alguna quantitat a cobrir la miseria qui devorà aytals víctimes (1). En tant portava En Jaume aquesta mira, dés lo començament, que adhuc al concloure-s lo procés contra lo Comte, la sentencia del qual ja-s fermà a Lleyda lo díe 29 de Novémbre del 1413, o sía d'aquell metéix any, manà a la Infanta y a ses filles que passassen a Xixena (séns dupte lo convent), fins a tant que altra cosa los ordenas, de que-s ressentí molt la infortunada Na Elisabet: a la comtesa Margarida, aprés de la afable lletra ón En Ferran la nomenava *Comtesa, cara cosina*, suplicant-li que passas a Lleyda. *com sía necessari per alguns affers que vós siats ací, pregam-vos affectuosament que, ensémps ab Na Lionor, Na Celia e ab vostres néts partiscats e vingats a nós, e siats ací per dijous tot díe* (data 6 de Novémbre), la empresonà lo car parent (!), al tenir-la a Lléyda, si bé no en tan estreta presó com lo Comte son fill, segóns indica Monfar; emperó a la fí la posà com a rea a la presó, y allà prenguéren-li declaració, que ella negà-s a donar de primer, recordant que no havía d'ésser considerada com a culpable, puix que lo Rey la havía perdonada, y havía-la acollida bé, al presentar-se a ell en lo campament de Balaguer, y fins la havía besada; axi que, séns renunciar a aquest perdó que havíen-lí donat formalment, no tenía necessitat de declarar, y si que li donassen per menjar, puix que li havíen ocupat los seus béns, y advocats qui la patrocinassen.

La infortunada Na Lionor, germana del Comte, en virtut del testament del seu pare, lo comte En Pére, o ans bé per efécte de compensacions que li féu son germà en paga del

(1) Per informar-se d'aquests processos, cal veure los volums XXXV y XXXVI de la *Colección de documentos inéditos* del Arxiu de la Coróna de Aragó.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dot y altres drets que li senyalà son pare, éra senyora dels llochs y castélls de Menarguens, Vilbes, Ors, Mont-magastre Coll-fret, Estanyà, Anyà, Mont-erguyl, Durfort y molts masos y poblets al térme de Mont-magastre. Ja vehérem que lo Rey féu-se séus tots aquests llochs al encaminar-se a Balaguer, y sóbre-tót al entrar a Menargens, que éra ón solía residir aquella senyora: fóren-li llevats a Na Lionor per orde d'En Ferran molts béns mobles, com éren joyes, draps d'or y seda, vestits, llits y més de sexanta manuscrits de gran préu.

La hora de la sotsmissió del Comte, no sabèm què-s féu la seva germana, emperò judicam que seguiría a sa cunyada la comtesa Elisabet, en la seua sort; car, per diversos documents y referencies del procés, trovam que estava al començament a Lleyda, més tart a Çaragoça, y finalment se recollí al monastir de Xixena, ón ja hi tenía una germana. Aquesta resolució fóu a conseqüencia de la gran miseria qui la environava, y desesperada ja de tot recurs, per veure lo propòsit del Rey de formar procés contra élla, y segura com estava de que ja no cobraría més los béns que li havien arrabaçats.

Trista y dolorosa és la historia d'aquesta malaventurada princesa; car, ja fós per dessenganyada de la mundanal pompa, per veure-s en tan vergonyós estat, y perseguits los seus més volguts parents, o que lo metéix afront y dissort arribassen a pertorbar lo seu seny, no contenta ab la solitut del claustre, volgué ans bé la del desert, y escollint com a estatge una assoliada ermita del bosch de Poblet, sots la invocació de Sant-Joan Baptista, se n'hi anà, per fer-hi; com féu contantment, vida d'anacoreta, masegant les seues carns ab cilicis y cadenes, no menjant sinó herbes, anant descalça y venint a morir al cap-devall (any 1430) víctima del fret o de la néu, de la fam pot-ser, y ans bé dels seus immensos soferiments físichs y morals, tant que la tenien per santa en tot lo pahis; y, segóns la historia de Poblet, consta que havènt hagut nova l'abat, en lo referit any, de que Na Lionor èra morta, féu-la recollir y li donà honorífica sepultura a la capélla dels Evangelis, que éra estada en altre témps a casa

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

los comtes d'Urgell, afegint-hi lo Monfar, que ell havía vist lo sepulcre de la dita sényora, consistent ab una caixa de fusta, coberta ab un drap de grana ab les armes d'Aragó y d'Urgell, molt consumit de vell, y tocant d'ella penjats de uns claus los instruments de sa penitencia, a sabér, tres cèrcols de ferre, un cinyell de cerdes y unes cadenetes ab dexuplines.

La veritat és que méntre aquesta virtuosa senyora, aquesta fehel germana del vençut Comte, y lo gran crim de la qual solament la seua feheltat y benevolença, passava aquestes penes, séns pendre interès per élla, per la santa, Benets ni Ferran, altres gaudíen dels seus béns, la restitució dels quals no poguéren conseguir los seus advocats y defensors, ni encare la restitució dels bèns mohles y joyes qne li arrabaçaren, essent notable en lo seu procés que, al tractar-se de aquesta espoliació, séns procehir citació alguna, al Concell Reyal, l'eminent jurisconsult Jaume Callis (lo comentador dels Usatges, y ún dels traductors (1) del còdech de les Constitucions al català), donà lo seu vot, que seguiren tots los restants magistrats, en aquests térmens: «Que aquella aprenhensió fóu féta com a *(in vim)* remey y execució de dret y justicia, y per consegüent no pot ésser nomenada espoliació, segóns la commemoració de Pére Albert y pràctica constantment seguida, y noresmenys perçò qne ni la Reyal audiencia ni los tribunals seglars no acostumaren admetre jamés aytals excepcions d'espoliació.» Emperò a aquest fundat dictamen, votat, sabéren oposar la rahó de que al Rey, en témps de guerra, li éra lícit procehir en aquella fórma, al tenir sospita contra algun súbdit seu, çò que equivalía a consignar que la malicia o desconfiança d'un rey estava per demunt totes les lleys del Principat: y axí per més que supli-

(1) Es la *Calicium*, axí llatinitzat lo nom, qui-s troba en diferents comentarix de la nostra legislació catalana: y tantes vegades citat per comentadors de témps més moderns. Ab referencia al metéix digué lo saui don Nicolás Antoni: *Cataluña siempre produjo varones ilustres de gran madurez en la jurisprudencia y en toda suerte de ciencias*. A major abundor veja-s l'article que li endreça lo no meny sapien y gran patrici dels nostres temps, lo senyor bisbe Torres Amat en lo seu *Diccionario de escritores Catalanes*.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

caren d'aquesta declaració, no parlaren més del afer, y En Ferran acabà retenint-se tots los béns de Na Lionor.

La comtesa mare Na Margarida, ab tót y estar empresonat a Lleyda, és natural que profitaría, com a bona mare, totes les ocasions qui s'oferíen de visites, d'amichs o servidors per recomenar la sort del seu fill, y que encarregaría als seus més amichs que cercassen tots los camins, de salvar-lo, ja anant-se-n al seu parent l'emperador d'Alemanya, al rey de Portogal y a la reyna mare de Castélla: emperò aquests esforços, molt naturals en una senyora y princesa de ses prendes y enlayrat llinatge, y que no negarèm que-ls degués reprimir d'una manéra decent lo monarca, fóren un nou motiu per un nou y més terrible procés: y de la manéra més malvada procuraren que vils servidors d'En Ferran se fregassen ab los més intims amichs de la Comtesa (1), mudant noms y fingint-se ardents partidaris del Comte, ab lo qual mijà poguéren descobrir los plans de Na Margarida; axí que, presentant-se a Lleydà l'infant En Joan, ordenaren gordar aquella senyora y los seus fills a casa del Vadillo (2), e instruit un nou procés, resultaren-hi los més diabòlichs càrrechs contra aquella senyora, suposant-la en estrém supersticiosa, méntre que per altra part los seus enemichs lí atribuexen un cor enlayrat y varonívol: car, entre altres monçonegues, s'hi declara que compartía bósses de dinèr (con se moría de miseria(, que volía fer matar lo Rey, que cuydava fer escapar de la presó lo seu fill, donant al escarceller y gordians certa beguda que-ls dexaría adormits per llarga estóna, que admetia de cert clergue familiar unes profecíes o

(1) En Joan Ferrer, procurador y defensor de la Comtesa, lo dic 18 de Juny del 1415, produhí un escrit ón prova quant havèm dit. y rebujant per nules les declaracions del fingit Jaume Mestre, lo veritable nom del qual éra Diego Roiç de Mendoça, per ésser home de mala vida. y de don Alfons Mèndeç. per rahons paregudes. y per havèr acceptat una quantitat per enganyar la Comtesa y comprometre-la.

Vejau *Colección de documentos inéditos* del Arxiu de la Coróna d'Aragó, vol. XXXVI. pl. 379 y següents.

(2) Al meteix cronista Monfar, del qual prenèm aquesta nova, li escapa dir que *a la primería estigué presa a Lleyda*, y no sabèm si vol dir que estiguéra a la presó o si li donaren com a presó la ciutat.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gloses, per les quals lo Comte restaría avisat dels féts a venir, y que facilitant a aquest certa camisa, li procuraria lo camí d'exir volant de la presó, acusacions tótes desautoritzades per la poca importancia dels declarants, y més encare per restar en lo metéix procés comprovat que molts d'élls, y sóbre-tót los metéixs qui's fingiren amichs per soststraure los secréts de la pobra empresonada, éren malvats, vilans, perjuris, fadillers, d'àvol vida y àvols costums, no essent açò obstacle per que la causa passas avant, y adhuc per que rebujas lo fisch les proves en contra, dihent que *encare provants no rellevaven* essent lo resultat final una altra original sentencia, donada lo 29 de Juliol del 1415, y dihèm original, car s'hi declara a la comtesa Margarida, (que ja éra estat condemnada per crim de lesa magestat, y després *misericordiosament* perdonada) reincident (*relapsa)* en lo metéix crim, séns que aquesta declaració vaja acompanyada de la pena o del indult de la metéxa, què deguéra espressar que fós veritable sentencia, omissió, a parèr nostre, traydorament maliciosa, posat que no-s feya constar en aquella confiscació de béns, que, per altra part, havia ja efectuada En Ferran per endavant, y a la qual no renunciaría séns dupte lo nou possessor, valdament hagués estat declarada Na Margarida àngel innocent, en lo qual cas haguéra pogut reclamar allò de que la despullaven ja abans de sentenciar la justicia.

Ni cal dir quina fóra la situació a la qual se veuría reduhida aquella ilustre dama, tot corrent-li per les venes sanch de prínceps y d'emperadors, séns béns, séns esperança, plena de desenganys y soferiment, y a major vergónya, tenint que acceptar per lo cap més alt (y encare hi hà qui ho nega) una migrada almoyna del seu major enemich, almoyna que procurà cambiar en decent pensió, més tart, lo generós rey En Alfons, lo qui, com veurèm, procurà favorejar d'una manéra més digna que no son pare, lo rey En Ferran, les filles de la dita senyora. De Lléyda manà traslladar lo Rey Na Margarida a Valencia, donant-li per presó una alquería dita Rascanya, en la horta, ab guardes de vista o soldats qui la

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vigilaven, essent de notar que lo llit y demés mobles que allà tenía éren llogats, pagant-ne lo Rey lo lloguer.

En quant al Comte, repugna la mà a consignar les infamies que ab éll van cometre-s més encare la culpable tolerancia dels catalans en consentir-les, Lo 20 de Novémbre donaren per finit lo procès, y devent-li ésser llegida la sentencia, envoltaren aquest acte de gran pompa, ja que per açò anà lo Rey en persóna al metéix castéll de Lléyda, ón estava près lo Comte, y en presencia d'un gran nómbre de testimonis (que-n podrà llegir los noms lo curiós en lo Monfar), o, millor, davant los seus antichs enemichs y favorejats del papa Benet, los Liori, Heredia, Cervelló y altres, assegut En Ferran al trònus, traguéren de la tórra lo Comte; y axi humiliat de vergonya, cara a cara ab lo fiscal Erill (lo batut a Margalef), diuen que endreçà lo Rey al acusat semblants paraules: «Sap Déu, al qual no és res amagat, que jo voldria escusar çò per que som ací vingut; y a tot-hom son manifestes les errades que vós contra mí féreu, y contra la coróna dels meus reyalmes, y ab tot y axò vos doní ocasió per que-us ne poguéssea esmenar, y jo-us volguí perdonar y fer mercès, com a tóts és notori: mas vós, continuant lo vostre mal propósit, no donareu lloch a que jo-us hagués de perdonar; y a grans préchs y supliques de la meua tía, muller vostra, jo-us perdoní la mort que tenieu ben merescuda, y dóne jo contra vós la sentencia que ohirèu.»

Si no digué aquexes metéxes paraules, diría si fà, no fà, quant espréssa la sentencia, que és axò espressat, y endemés lo condemna a aperduament total de béns, títols y honors y a éssèr encarcerat, en commutació de la pena de mort; mas no s'hi consigna la formal promesa féta tantes voltes de no traure-l d'aquests reyalmes: y açò és la prova de que En Ferran cuydava mancar a sa paraula, com axí ho acredita quant de llavors ençà anà esdevenint, perçò que, en acabat de llegir la sentencia, aprés de la qual no-mès proferí lo Comte «¡Senyor, deman-vos misericordia, car confiant en la clemencia vostra me vinguí metre en lo vostre podèr,» se-n isqué lo Rey de la sala séns tornar resposta, y lo malaven-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

turat Comte fóu conduhit de nou a la tórra, ón hi estigué fins al díe 10 de Desémbre. En aquesta data fóu trét de la presó, féren-lo muntar en una adzembla, lligat de mans, y lliurat als castellans Pére Núnyeç o Rodríguez de Queman y Pére Alonso d'Escalante, ab bell nómbre de gent d'armes aximetéix castellans, amenaren-lo a la nova presó que li destinaven, séns nomenar-ne quina, y fent-lo passar per Çaragoça, a major vergónya, prenguéren lo camí de Castélla, de ón, al observar-ho lo Comte, diuen que prengué tal enuig y désesperació, que fins se dexà caure de la mula.

Çò que passà en lo trànsit és tan horrorós, que abastaría a deturar tots quants, menys de força, volen indicar altismes drets y ténen de lluytar ab tirans y confiar de pobles febles, com ne fóu aquesta sola vegada Catalunya. A ludibri dels qui tinguéren a honra ésser successors d'aquells qui venguéren en aquella ocasió la patria, traslladarèm literalment la relació que fa lo Monfar de tant trista jornada: «Pati en aquest viatge, diu, moltes injuries y congóxes, car los qui l'amenaven éren molt descortesos e inhumans y escarnien-lo y befaven-lo, portant-lo lligat de peus y mans, y en los hostals y posades la mostraven a la gent com si portassen un home vil o lladre públich, tot donant-li batzegades, burlant-se-n'hi de que hagués gosat preténdre lo reyalme en competencia del infant de Castélla; y en axi congoxaven-lo séns rastre de pietat alguna y li donaven major aflicció.»

La comitiva conduhí lo presoner fins al castéll d'Urenya, a Castélla, allà romanent en podèr de Pére Alonso d'Escalante tant de témps com visqué lo rey En Ferran: en lo regnat del successor, essent posat en tercería lo dit castéll en podèr del rey de Castélla, fóu traslladat lo presoner al castéll de Mora; de llà per lo Juny del 1422, al alcàcer de Madrit, després a Castro-Toral, ón hi passà fins al 1426, sóts la guarda de la muller y fills del primer al qual havien-lo encomanat, Alonso d'Escalante, ja mort; y finalment, volènt En Alfons complir la promesa que no volgué complir lo seu pare, de que lo Comte no exiría d'aquests reyalmes, comissionà En Berenguer Mercader, cavaller valencià, per que

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

amenas lo Comte a Terol, al qual obgécte donaren la orde a la vídua d'Escalante per que-l lliuras, y no séns repugnancia del rey de Castélla, aconseguit lo lliurament, romangué lo malaventurat Jaume d'Urgell una temporada en aquella ciutat, dés de ón lo metéix Mercader l'amenà al castèll de Xàtiva, per ordinació del Rey, «ab facultat y podèr (hi afig lo Monfar) que, sí li sortíen al camí a saltejar-lo, lo matas séns més esperar.»

Estant aquí, recompten que d'incògnit anà visitar-lo lo rey En Alfons, y que mijancà entre abdós una interessant conversa—la quaf refereix ab atractívol minucia lo citat autor, —exint-ne despres lo Rey en estrém afligit de sabèr tantes miseries com li esplicà lo Comte; de manèra que fins tenia en cor de deslliurar-lo y fer-lo arquebisbe de Çaragoça, si no li hagués fét savies reflecsions un indivíduu del seu Concell qui preveya lo cambi que la dita deslliurança podía introduhir. Emperò la veritat és que, lo primer de Juny del 1433, entant que lo rey Alfons éra a Nàpols, los seus tres germans, En Joan (lo futur rey d'Aragó), En Enrich y En Pére, anaren a Xàtiva, y dexant-los entrar lo castellà, puix no n'hi havía per resistir al primer, essent lloch-tinent del Rey, y per altra part revestit ab la magestat de rey de Navarra, del qual ún hauría dit no ésser d'esperar ningun fét malvat, introduhirent-se los tres reyals assassins dins una cambra, ón feren-hi amenar lo Comte, y romanent ab éll tots sols, desenvaynaren les espases y escometeren-lo a espasades, dexant-lo en terra negat en sa propria sanch. Al soroll, hi entrà lo castellà. y vehent la catàstrofa, esclatà en un plor; mas los infants li ordenaren que prengués lo cadavre, lo ficas al llit, y donas avís de que allà l'havía trobat mort, menaçant-lo ab gréus penes si altra cosa deya (1).

(1) Una anécdota curiosa refereix lo Monfar, y és que, més avant un colp caygut l'infant En Pére, al recobrar la libertat, se-n anà a Barcelona, y encontrant-lo en mig de la plaça de les Cols un boig, nomenat Mates de Molins-de-Reig, digué en altes veus: «Aquest bon infant vé de Portogal, ón és estat prés, y de matar lo comte d'Urgell: y are vé de Mont-serrat d'oferir unes axorques d'argent, y demanar a Déu perdó de la mort que ha donada al Cnmte; mas ell ne durà la paga.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

De la infanta Na Elisabet, muller del Comte, podèm dir que, a colp de ses penes, si bé millor considerades per part d'En Alfons, vingué morir a Alcolea lo díe 7 de Novémbre del 1424, pochs mesos après de Na Margarida, y embalsamada, fóu traslladada a Barcelona, ón li donaren sepultura al convent de Sant-Francesch. presidint lo dol en les funeralies los dos seus fehels parents, Bernat de Forcià, qui li éra oncle, y l'ardiaca Berenguer de Barutell, son cosí-germà. Los concellers hi concorreguéren ab gramalles de dol, y, segóns los dietaris, la ciutat va trametre cinquanta ciris de cera blanca, de cinch lliures de cera quiscun, ab dos senyals o escuts d'aquella, y recompten que lo poble, meravellat, preguntava quin éra lo personatge que axí honraven en mort com si fós de familia reyal.

Axí vingué a destroçar-se del tót aquella ilustre familia d'Urgell, la antiguitat, prohomeniés y poderiu igualaven als de la casa de Barcelona, de sa metéxa sanch y origen. Per esplicar aquesta darrería, havèm traspassat un xich del camí sols ab la idea de que lo llegídor pogués, en conjunct, tenir noticia de çò que havía d'esdevenir després en diferents anys, y en diversos punts, ab referencia no menys a distinctes persónes, de les quals no renunciam, perçò a consignar, en lloch oportú, los demés actes que-ls corresponen, tal com vagen succehint, y que-ls lliguen ab los altres féts qui fórmen l'obgécte principal en lo curs de la present relació.

De bell començament, com a confermació de la informalitat y mancament de paraula del rey En Ferran, tocant al trametre lo Comte fora dels reyalmes, conforme ho havía promès a éll metéix, y ho havía escrit al infant En Alfons y a fra Vicenç Ferrer, y també com a fèt immediat al seu triumfe sóbre Balaguer, ans d'ocupar-nos d'altres féts que portà a fí, devèm esplicar la assentada d'En Ferran ab l'altre príncep català que restà en aquestes terres, pretendent com éll a la coróna del rey En Martí, y adicte més avant al proclamat a Casp, çò és ab lo duch de Gandia, comte de Denia y de Ribagorça, ja conegut dels nostres llegidors. Al ésser lo Comte reclos al castell de Lléyda, la pobre Infanta fèu-se la ilusió

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de que lo mal tracte que son marit rebía podía per ventura temprar-se per mijà del duch de Gandía, ja per ésser-li tan íntim parent, ja per lo cabal que n'havía fét lo Rey durant lo setge, y sóbre-tót per estar afermançat lo presoner sóts la paraula del Duch, tant que fóu lo veritable mijancer en lo retiment, y al seu consell fóu degut que lo Comte se posas en podèr del Rey: emperò, en acabat de pendre Balaguer y empresonat lo comte, les coses mudaren d'aspécte, manà lo Rey que no-s donas lloch a que lo Duch parlas al Comte, y ressentit lo de Gandia d'aquesta prohibició, anà a espondre son plany al monarca, qui li digué que tingués per ben fét açò que éll feya, puix éra en benifét de la pau dels reyalmes, donant-li comiat tantost ab alguna severitat.

Lo Duch, com és natural, se planyería del procehir del Rey axi tocant a sa persóna (los serveys del qual a Balaguer tan malament li agrahía), com al cabdal obgécte de son primar plany, que éra lo mal tracte que donaven al Comte y a sa familia; y arribant a ohida d'En Ferran, cridà a sa presencia novament lo Duch, y repetint-li axó metéix que ja abans li havía dit, vinga a manifestar-li, en suma, que en quant a la muller y filles del Comte, ell manaría donar lo menester a llur sosteniment, segons la llur calitat, y en quant al presoner que seguiria en aquella fórma, perçò com recordava-s açò que s'esdevingué a Castélla en témps del rey En Pére, que per havèr servades consideracions ab son germà Enrich, aquest li tolgué lo reyalme, que no ho haguéra fét, si l'altre hagués assegurada sa persóna, tot tenint-lo com ell tenía lo comte d'Urgell; y axí, que lo Duch no curas més de çò que no éra tingut, car lo reyalme éra séu, y ell lo governaría de la manéra que millor li paregués.

Si aquets dos rebufs donats per lo defensor d'En Pere *lo Cruel* al príncep català poguéren ésser prou per que-s sublevassen los coratges de tots los qui conservaven amor a la patria y no volien que-s mermas la llur dignitat, pujà de punt lo descontentament al sabèr-se la resolució de trametrer lo presoner a Castélla, çò és, fora d'aquests reyalmes, llà ón

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

havía promés en Ferran que-l gordaría. La opinió pública designà lo Duch com a culpable, per sa excessiva conflança, en semblant vergónya, y aduch contra éll diuen que llançà improperis lo malahuirat Comte, al veure que-l se-n duyen séns complir les prometences y seguretats que li donà lo Duch en nom del Rey.

Verificà-s de fét la remesa del presoner, alçaren-se remors y planys, y enujat llavors lo Duch per çò que li retreyen y per lo mancament de paraula d'En Ferran, féu-li present que, confiant en élla, havía mijançat en la sotsmissió del Comte, lo qui, certes, no-s fóra sotsmés séns la seua intervenció y séns la fermança que li donà en nom del Rey, que per aquesta informalitat recauría la culpa de tót en lo mijancer, al qual podríen acusar de falsari, y al millor díe se-n podía demanar rahó, en batalla, y ab justicia, qual-se-vol cavaller o amich del Comte: mas lo plany del Duch ni ablaní ni convencè En Ferran, ans vingué a contestar-lo ab la metéxa duresa, acabant per dir que d'aquí-avant ja no hi hauría més comtat ni comte d'Urgell, que si algú se-n planyía que lo-y trametéssen que ell li respondría o li faría respondre: y com regonegués lo Duch quant fóra debades replicar, haguda licencia, y bé hi podríem ofegir desayrat y avergonyit, se retraguè dés d'aquella hora de la córt del Rey, propòsit que no sabèm si sabé complir ab la constancia deguda en lo successiu per quant lo trobam després a la coronació d'En Ferran a Çaragoça, ón fóu l'un dels encarregats de calçar los esperons al coronat.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

CAPITOT XLVII

Dés del any 1414 al 1416

Estada del papa Benet a Tortosa: obsequis d'aquest at infant En Alfons la nit de Nadal. Coronació d'En Ferran, com a rey d'Aragó, a Çaragoça; personatges de Castélla y d'altres punts qui hi vinguéren. Diferencia d'aquesta coronació y les anteriors. Córts a Çaragoça y despagament dels Aragonesos. Embaixada de Sicilia: postergació del bastart Frederich, qui devia èsser rey de la illa. Qui éra l'emperador d'Alemanya Segimon: son propòsit d'estirpar lo scisma de la Esglesia y fer renunciar los papes, reunint concili a Constança. Embaxada del Emperador eczigint una assentada a En Ferran: començament de grans compromisos per aquest. Entrada de Benet a Morélla: oposa disculpes a les proposicions d'En Ferran, y tracten d'una assentada ab Segimon. Córts a Mont-blanch: lleugeresa, informalitat y menys-preu del Rey, ignorant dels costums. Proposició regia y contestació: infraccions y protéstes. Ultratges d'en Ferran a Catalunya, rebatuts per lo Conceller-en-cap de Barcelona. Lo Rey a Valencia. Ordenaments preventius y politichs d'En Ferran. Decahiment físich del Rey. L'infant En Joan lloch-tinent a Sicilia. Casament del primogènit En Alfons ab Na Maria de Castélla. Conversió de juheus notables, congregació a Tortosa presidida per Benet y discussions: mires d'aquest en perseguir la raça hebrayca. Lo Papa exalça los principals convertits: gran resultat de la Congregació. Celebritats judayques. Butlla de Benet inhabilitant y abatent los juhéus. Inutilitat de les mires del Papa, cridat al Concili de Constança. Deslleyaltat d'En Ferran ab Benet: són ells los qui soliciten are una assentada ab Segimon. Defalliment d'En Ferran: comencen les desconfiances entre aquest y Benet. Vista d'aquests, a Perpinyà, ab l'Emperador. S'adhereix a aquest lo rey d'Aragó, y l'Infant En Alfons s'encarrega dels afers, vehent la postració del seu pare. Requeriments a Benet, qui s'embarca envers Penyíscola: fét poètich durant lo viatge. Anatema de Benet, al embarcar-se, contra En Ferran. Lo Papa és declarat scismàtich: Vicenç Ferrer comença apartarse de sa companyia. Conat de concili a Penyíscola: aparten-se aquests reyalmes de la obediencia a Benet. Aclaparamente d'En Ferran. Desplahers a Barcelona entre lo Rey y lo conceller Joan Fivaller: noble altivesa d'aquest en sostenir los drets del poble. Contra-témps y desenganys d'En Ferran: sa pruhija en tornar-se-n a Castélla. Itinerari que segueix lo Rey: se mor a Igolada. Assistencia donada al Rey per En Fivaller y los concellers de Barcelona. Testament del Rey, contrariant lo dret per lo qual succehí: codicil duptós. Traslladació del cadavre regi a Poblet: sepulcre. Fills d'En Ferran, calificatiu d'*honést*, habituts de malbaratament del Rey y compromis en què posa lo Reyal patrimoni. Servil adulació del Carbonell.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

TAL fóra la seguretat del triumfe a Balaguer, que encare abans de donar-se sentencia en la causa contra lo Comte, ja imaginà En Ferran lo plan de la cerimonia y solemnitat fahedora al seu coronament com a rey d'Aragó, a la capital del antich reyalme, segóns éra costuma. A aytal fí, lo díe 24 de Novémbre, convocà tots los prelats, barons y cavallers per que hi fóssen lo díe 8 del següent mes de Janer. Entretant percaçà lo Rey dos altres triumfes qui acabaren de reforçar més lo seu prestigi, tras aquell sus-are conseguit, y fóu lo retiment del castéll de Loharre, fortalesa que defensà fins als darrers moments en Antoni de Luna, qui, vista la sort de Balaguer y la situació del comte d'Urgell, tractà de salvar lo còs, puix altre remey no li restava, dexant tot lo seu immens patrimoni a mercè del rey vencedor, qui-l confiscà, augmentant per aquest camí lo séu; y després lo regoneximent fét per lo bulliciós vescomte de Narbona, del qual ja parlarem demunt.

Dos díes abans de convocar per la coronació, convocà també lo Rey a córts los aragonesos, senyalant-los com a punt la ciutat de Çaragoça y com a díe d'inauguració lo 15 de Janer. Estigué entretant a Tortosa lo papa Benet, y no sabèm si ja començava aquest atrevit personatge a preveure la tempestat qui-l menaçava, perçò com no-l vehèm en íntimes relacions ab lo metéix al qual ell féu rey, ans apar com si servas cert retrahiment. N'hi haja què n'hi hagués, vehèm per aquest témps que lo Rey tramet lo seu fill y primogènit En Alfons, qui fins a-les-hores no s'éra mogut de Barcelona, a Tortosa, a fer visita al papa, séns espressarne l'objécte; y de fét, la vétlla de Nadal, a la fésta de matines, se troben abdós a la funció de la Esglesia, ón Benet dispensà al fill del rey de Casp la metéxa honor que abans dispensara en la esglesia de Çaragoça al Justcia d'Aragó, en presencia dels qui havíen de transformar-se de llavors ençà en cabdills de la banda ferrandísta; de manéra que En Alfons, ab la espasa nua en mà, y en presencia del colegi de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cardinals, cantà la lliçó de costum (ab què s'honra los més alt personatge qui a tal acte concórre, estant-hi lo papa), o l'Evangeli, segóns refereix lo Zurita. Es probable que en aprés d'aquesta visita al papa, En Alfons passaría de Tortosa a Lleyda, de ón isqué lo Rey, lo díe 10 de Janer del 1414, anant-se'n dret a Pina, qui éra un lloch d'En Artal d'Alagó.

En aquest punt diu lo Zurita que lo Rey fèu cacéra de porchs-senglars, y és possible que gaudis semblant solaç En Ferran, aprés de les fadigues d'esperit que passaría a Balaguer fins a veure inclinada de son costat la fortuna, car, per un singular document que-ns vingué a mans, ne deduhim que éra En Ferran afectat de semblants passa-témps. Tal és la resposta donada per ell-metéix, en lo mes de Juny, dès de Quiut, a algunes embaxades dels alamins, jurats y maures d'Alborge, Cinch-Olives y de Sàstago, als quals donà paraula de que aniria en companyía llur a la caça del senglar y del cèrvol (1), contrast vérament admirable, car entant que lo monarca se solaçava ab los maures y juhéus de la terra perseguint lo senglar, lo cristià príncep català, En Jaume de Urgell, plorava a Castélla, essent tractat per los seus gordadors, en son viatge, ben segur pijor que un ser irracional.

No passaría de tres díes lo deport als boschs de Pina, ateses les distancies, per entrar lo Rey a Çaragoça, com hi entrà, le díe 15. Durant aquella detenció acorreguéren diferents personatges de Castélla, entre altres l'almirall Enríquez, oncle d'En Ferran, lo Justicia major de Castélla, don Diego Lòpeç d'Estúnyiga y don Joan, bisbe de Segovia, y açò acredita allò que assenten diferents historiadors, de que lo Rey desijava fer la entrada acompanyat de molts magnats castellans, propòsit que, com no fós fill de la vanitat, podría senyalar-se d'imprudencia política, perçò que en ninguna coronació anterior havíen vist los lleyals aragonesos que-s donas tanta preferencia en tót a forasters. Realment, a la citada data, entrà En Ferran a la capital del antich reyalme, acompanyat dels infants, fills séus, y dels referits se-

(1) *Arxiu de la Coróna d'Aragó*, registre 2381, foli 33.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nyors afegint-se-n'hi després molst més, de manéra que lluhiren a les féstes, almenys per lo nómbre, més los castellans, que no los aragonesos, y sobre-tót que no los catalans, segóns bentost podrèm observar.

Passam aci per alt la relació de les féstes, aparats y cerimonies que-s verificaren a Çaragoça ab tal motiu, ja per no ésser del nostre especial obgécte, ja per ésser pareguda a les que-s són fétes d'altres coronacions anteriors, y axí-ns cenyirèm, com de costum, a mencionar solament aquells actes trascendentals, qui poden tenir significat politich o són d'interès general a tots los Estats de la Coróna, o qui tinguen relació ab Catalunya o los seus representants. Posà En Ferran a la Alxafería, y lo díe assenyalat, ab gran acompanyament, que no s'individualitza en ninguna relació, anà vetllar les armes, verificant-se la coranació l'endemà. Com l'arquebisbat da Çaragoça estava vacant. aprés la mort del arquebisbe Heredia, recompten que feya de metropolità lo bisbe d'Osca, En Domenge Ram, l'un dels nou Jutges de Casp, y aquest, ab tal motiu, celebrà la missa y tantost ungí lo Rey. En aquesta darrera cerimonia recompta Llorenç Valla (al qdal seguiren Ainsa, Escolano y altres) que hi éren presents l'arquebisbe de Tarragona, En Pére Ça-garriga, y los bisbes de Barcelona y Segovia, y aquell, tot dreçant-se al bisbe de Osca, digué: «Reverent pare: Aquest resplendent cavaller, al qual per successió legítima pertany lo Reyalme per dignitat, demana a la Santa Mare Esglesia que'l consagrèm.—Lo bisbe li respongué; ¿Sabèu vosaltres pertànyer a ell lo Reyalme per lledesma successió?—Y responguéren: Nós conexèm e crehèm a éll pertànyer la legítima successió del Reyalme.»

Possible és que lo consagrant usas alguna formnla pareguda a la que usaven en cassos anàlechs, en témps dels passats reys, emperò sospitam ací que lo cronista llagater de la dinastía reyal pruhija en fer dir per bóca del jutge de Casp que regonegué menys la legitimitat d'En Ferran, les paraules *successió lledesma*, acompanyades de *conexém e crehém*, per que axí la posteritat pogués dir que fins los entoçudits se

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

desenganyaren, noresmenys d'havèr-hi quelcom impropri y ridícol en la cerimonia, impropri perçò que essent la Esglesia la qui consagra, corresponía l'acte al sacerdot de major categoría com éra l'arquebisbe de Tarragona, y no havía de endreçar-se aquest a un inferior dihent-li *Reverent pare*, y ridicol per tal com al ohir lo diàlech, havía de remembrar naturalment lo públich que ningú més ben informat de la legitimitat que los dos prelats, con ells precisament formaren part del tribunal qui féu rey a En Ferran. Possible ès, donchs, que l'arquebisbe de Tarragona no fós allà sinó espectador, y que lo bisbe d'Osca, en lloch del arquebisbe de Çaragoça, menes a cap la cerimonia, séns dialogar ab Çagarriga, y axí és de creure vehent després que és ell sol lo qui ungeix lo Rey a la espatlla y braç dret (1). A la coronació recompten los metéixs autors citats que lo Rey prengué la coróua demunt l'altar y posà-la en lo seu cap, y en aprés lo póm y lo sceptre, y s'assegué en la cadira Reyal, emperò res ne mencionen d'aquella fórmula antiga, usada per los Pére y los Jaume, que havèm ja esplicat en altres ocasions, ni menys de que persóna al món ab intenció més o menys significativa, los hi adobas aquells símbols y ornaments.

En aquesta ocasió alternaren ab los actes y cerimonies de la coronació reyal altres d'inusitats, qui tenien relació ab lo primogènit e immediat successor a la coróna, y fóu, que

(1) Conferma la nostra interpretació la relació féta per lo cronista castellà Santa-María, testimoni del acte, lo qui refereix que los prelats ensémps ab l'arquebisbe acompanyaren lo Rey davant lo bisbe d'Osca, y allà, davant l'altar, dignéren *los dits, prelats* çò ès tòts, y no solament l'arquebisbe de Tarragona solament, çò que Blancas posà en bòca d'aquest, y preguntant-los-hi lo d'Osca; «*¿Sabedes vosotros*, etc.? *todos respondieron y dixeron assi, conocemos e creeçe él pertenecer la legitima succession del reyno e todos los otros respondieron gracias, e el dicho obispo dijo sobre él quatro oraciones.*» Noresmenys fóra de aquest acte, en tòtes les moltes cerimonies y oracions qui segueixen, no menciona per res lo cronista castellà l'arquebisbe tarragoni y si solament lo bisbe d'Osca. Emperó tot axò apar poch, si ho comparam ab la estréma lleugeresa del nostre annalista Feliu, qui, per si-metéix digué que fóu lo rey Ferran coronat per l'arquebisbe de Tarragona «segóns la butlla concedida per lo rey En Pére I de Catalunya y d'Aragó,» séns recordar-se tan solament de que en temps del rey En Pére no hi havía arquebisbe a Çaragoça, y éra lo de Tarragona l'únich metropolità.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

desijant lo Rey enaltir a major gerarquía lo titol que aquell duya de duch de Gióna, que ja-n conexen la importancia los nostres llegidors, lo nomenà dés d'aquella hora príncep, al qual obgécte aplicà la metéxa cerimonia que don Joan I de Castélla al donar lo títol ds príncep d'Asturies al infant don Enrich l'any 1388, cerimonia que consistí en vestir lo pare al seu fill Alfons un molt ricós mantell, posar-li un capell al cap y una vara d'or a la mà, donant-li després pau y cridant-lo després per lo seu nom. Ab una altra cerimonia consemblant féu també a costinuació En Férran duch de Penyafel lo seu segon fill En Joan, novitat no menys sorprenent per los aragonesos, qui ja may no havíen vist crear o trametre feus y títols de Castélla en les coronacions dels reys d'Aragó, çar aytal acte poch li se-n donava a ningú d'aquests reyalmes, ni devia havèr-se mesclat ab los que llavors duyen a fí, essent prou per l'heretament, que altre no éra, la simple donació d'una escriptura per lo pare al heretat.

Per que tot acabas d'ésser més castellà, lo Rey tractà tantost d'armar cavallers, y fóren aquests los fills del conestable de Castélla don Joan de Velasco,—lo qual, segóns un hom llig a la Historia d'Enrich III, donà grans convits, *para dra a entender la importancia de los señores de Castilla*, y altretant féren don Diego Lòpeç d'Estúnyiga y l'almirall Enríquez.—Al tornar-se-n de la esglesia lo Rey, entre los qui portaven los cordons ab què destraven lo cavall reyal, sonen los noms del infant En Enrich, del duch de Gandía, d'En Frederich d'Aragó, comte de Luna (lo fill bastart d'En Martí de Sicilia) del infant En Père, cinquèn fill del Rey) y dels comtes de Cardona, Mòdica y Quirra, séns nomenar-se los restants, qui alternaven ab síndichs y jurats de Barcelona, Valencia y altres diferents ciutats.

Dos dies aprés de la coronació del Rey, o sía lo 13, verificà-s la de la Reyna, y recompten que lo Rey li posà al cap una coróna, que fóu enviada de Castélla, la qual havía tramesa al rey don Joan I lo duch d'Alencastre, cosa que res no ofereix de particular—y menys si un hom estudía lo significat que tenía aquesta ofrena del duch anglès al qui ocu-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

pava lo trònus que ell cobejava,—emperò al Zurita li semblà ésser axò «un misteri y senyal de la unió que-s véu després d'aquests reyalmes ab los de Castèlla en lo *Catòlich* rey En Ferran lo II, nét d'aquest,» y d'ésser cert lo misteri, quelcom de paregut deuría ésser esdevingut en les coronacions dels reys de Portogal, lo régne dels quals torna separar-se de Castélla con li plagué, y tot aximetéix s'esdevinguéra respécte d'Aragó en témps del segon Ferran, si hagués dexat successors mascles de sa segóna muller Na Germana de Fóix.

Apart de tot quant esplicà Blancas tant relatiu a les coronacions com a les altres féstes que-s féren ab tal motiu a Çaragoça, l'editor de la obra del dit Cronista, lo doctor Uztarroz, transcrigué com a apèndech o nota a la metéxa, çò que un altre cronista castellà, Alvar García de Santa-Maria, contemporani y testimoni d'aquests féts, escrigué, donant minuciós engrunament de quant esdevingué y proporcionant molt singulars peces menudes de tót: nosaltres ne prescindim per la rahó abans alegada, y no retraurèm sinó la part relativa als personatges *qui estiguéren a la dita fésta.* De Castélla nomena quatre bisbes y dos abats, y vint y tants magnsts y grans cavallers, «y ab aquests molts clergues coneguts en dignitats, dels quals no se-n fa menció per no allargar la escriptura; especialment hi vingué lo doctor Joan Gòmeç d'Acebedo canciller del Rey de Castélla, autor de sa Audiencia:» dels reyalmes d'Aragó cita, l'estamént de prelats, l'arquebisbe de Tarragona, los bisbes de Barcelona, Gióna, Taraçona, Osca y Segorb, y onze abats, entre los quals hi hà los principals de Catalunya; mas al arribar a mencionar los cavallers, que agleva en una sola llista séns distinció d'aragonesos, valencians y catalans, enclohent-hi encare los ja nomenats fins ací, no-n compta sinó una trentena, essent notable que hi figuren generalment los cognoms dela antichs enemichs del comte d'Urgell, com éren los del llinatge de Cervelló, governador de Catalunya, que no-més d'aquesta familia n'hi hà tres individuus. Lo Tomich hi afig als mencionats per Santa-María, que no passen de set, los següents;

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Ramon de Galceran de Pinós, Bernat de Cruilles, Berenguer d'Oms, Francesch d'Eril; Ramon d'Empuries, Lluis do Pontons y Joan de Pomar, mas encare donant crèdit a aquest autor, sémpre perillós, bé és de veure que lo nómbre no és de importancia, y que si enclou algun individuu que de segur no pertanyía a ningun dels estaments qui componíen lo Braç militar de Catalunya.

Altament, per no dir esclusivament, castellana, fóu la coronació del rey aragonès elegit a Casp, axí per la concorrença de magnats com per la ostentació, aparats, gracies y endemés ab què-s distingíen, revelant propria y característica fesomía, les altres coronacions dels reys de la anterior rabaça, y acabà de donar al conjunct major segell d'estrangerisme a Aragó la ansia de fer ressortir per tot-arreu, ja sía ab símbol, ja ab ornament, ja com a condecoració, lo emblema de la Jarra dels Lliris y del Grif, no conegut en aquests reyalmes e introduhit en los metéixs per lo castellà En Ferran.

Com a nova, o com a plany, espliquen los historiadors que aquella coronació de rey fóu la darrera que féren a Çaragaça, y axò gayrebé nos faría creure en lo misteri de la coróna de la reyna, car, certes, d'aquí-avant començà a decantar-se la devallada per ón havía d'estimbar-se la nostra antiga importancia, anant a raure témps a venir los diferents Estats de la gran Confederació Catalano-Aragonesa, romput lo lligam de germanor, en tristes aglevades provincies subgéctes al rey d'Espanya, o a la seua córt establerta en territori de Castélla.

Finides les féstes, havíen de començar les penes. Confórme a la convocatoria a córts, lo die senyalat s'aplegaren aquestes al monestir de frares Prehicadors, fent lo Rey sa proposició lo díe 17 de Febrer. Per la esplicació que-n fa lo Zurita, y que nosaltres profitam com a un comprobant més del nostre parèr, per més que sía subject qui s'allunya del nostre especial obgécte és d'afermar «que si bé lo principal fonament de sa plàtica (de la proposició o discurs del Rey) s'endreçava a enaltir los treballs y afanys que los ara-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gonesos patit havíen en defensió del reyalme.., emperò la conclusió d'aquella no fóu gayre plasent a tot-hom, qui esperava de la clemencia del Rey que-s faría lley, en la qual s'oblidassen y remetéssen totes les errades y contra-furs passats en la guerra que hi hagué, etc.» Malgrat, donchs, aquest bon desig dels representants de la terra, tiraren avant en lo procehiment contra los qui havíen fét guerra en lo reyalme, y malgrat, aximetéix, de les querelles entaulades per los parents d'En Antoni de Luna qui s'oposaven a la aprensió de molts béns d'aquest, qui éren de majoratge per vincles perpètuus y forals, y pertanyíen a la filla, germanes y nebots per successió, y per consegüent no-s podríen confiscar, no-s posà remey ni-s féu justicia sóbre tals querelles, ans anarense venent los dits béns, perjudicant en gran manéra a innocents que hi tenien indisputable dret; essent cosa molt notable que de les enquéstes que calguéren fer a les metéxes córts sóbre aquest subject, resultà que a la sentencia del governador general no èra don Antoni de Luna condemnat, ni declarat, ni notat de crim de trahició, com pretenien, y que de bell començament, con la mort del arquebisbe, lo metéix governador Lihori (que en aquest cas obraría per passió propria y no per acort del seu tribunal) «lo condémnà a mort, y confiscà los seus béns, y de fét manà derrocar les cases que tenía a Çaragoça, contra justicia, fur y costum del Reyalme, y contra tota rahó;» restant axí complicats en aquesta arbitrarietat los jurats de aquella capital.

Durant la estada del Rey a Çaragoça, arribaren dues importants embaxades, la primera agradosa per favorir poch o mólt los plans d'engrandiment del ambiciós monarca, la segóna preludi d'inescusables amargors ab què havía de compensar En Ferran la tanda de ventures conseguides d'ençà que fóu elegit a Casp, sóts la poderosa influençia de Benet XIII[é] Era aquella embaxada de Sicilians, y n'havía ja tingut avis En Ferran a Lléyda, essent lo seu obgécte proposar que-s donas a Sicilia rey propri, a sabèr, o lo bastart En Frederich, comte de Luna, que acceptaven de grat, o l'un dels fills del nou rey; y com En Ferran, jatsía acceptava la dar-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

rera proposició, no volía atényer la fí per vía tan directa, instà per que la embaxada aturas: mas prescindint del diplomàtich desig, los Sicilians tiraren avant y féren cap a Çaragoça, ón no sabèm què s'hi passà, ni tan solament en quina fórma fóu rebuda oficialment la embaxada, emperò si lo resultat, que fóu confórme als desigs del Rey, de manéra que ja no-s retragué per res més lo pobre bastart d'En Frederich —lo qual durant les féstes de la coronació, qui sap si plè d'esperança, s'acuciava entórn del monarca, exercint oficis d'immediata servitut regia), —y fóu acceptada per los desunits Sicilians la lloch-tinença, en llur reyalme o illa, d'un dels fills d'En Ferran, que fóu l'infant En Joan. Emperò semblant llogre axicom indicarem, no podía del tot satisfer al Rey, tement les pretensions de la altra embaxada qui trucava, ab insistencia, a la porta de sa cambra, portant la veu y en nom talment del emperador d'Alemanya, Segimón.

Si en altra ocasió fós vinguda davant los nostres reys una embaxada imperial, ninguna temor devía infóndre al monarca qui ocupas lo soli d'Aragó, car ni aquest depenjava del Imperi, ni li éra axí avinent a un César fer arribar fins ací la furor de ses armes, séns perill d'ensorrar-se: si fóssen estat los embaxadors tramesos per los inmediats antecessors de Segimon, ab major motiu podríen desohir-se llurs pretensions o eczigencia, per tenir bé prou dissenssions aquests en llurs dominis, y no ésser de gran pès llur prestigi; y finalment, si representant al metéix Segimón fóssen vinguts alguns anys abans, gracies ne podríen donar de que-n fés cabal un rey d'Aragó, essent com fóu llur senyor lo mes infortunat en fèts de guerra, con fóu desbaratat per Turchs, per Ongres y per los heretges hussites, manats per llur general Zisca. Emperò lo Segimón qui are s'endreçava al coronat a Casp éra molt diferent del qui tingué de fugir a Nicròpolis; y per que lo llegidor se faça càrrech d'aquesta diferencia, esposarèm ací la rahó qui la motiva en bréus paraules.

Si bé fóu infortunat en les batalles Segimón, s'hi regonexien en éll grans qualitats morals, distingint-se sóbre-tót per sa perspicacia y per la constancià en sos propòsits. Ab

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

semblants virtuts tractà d'engrandir-se ja que abans no ho conseguis per l'esforç del seu braç, y axí gradualment conseguí recobrar lo sceptre d'Ongría, que perdut havía, y esplotant, al metéix témps, lo cansament dels contendents qui lluytaren abans per Robert, per Wenceslau, per lo duch Galcazo de Milà o per l'infant Ladislau de Nàpols, qui poch abans havía calat foch als arrabals de Roma; féu-se séus los votsde molts electors per ésser emperador, y adhuc recompten que ell-metéix se-l donà en la reunió d'aquests. Lo Segimón éra fill y germà d'emperador, y per més que lo germà Wenceslau fóu desbost per malbaratador del Imperi, no oblidaren los electors los mèrits del pare Carles IV, als quals sobrepujaren los del segon fill Segimón, y com l'elegit per substituir al desbost, Robert, duch de Baviera, no sabé acreditar-se, y son immediat successor Jodoco no arribà a coronar-se ni tingué témps de fer cosa memorable, d'ací que n'esperassen de Segimon major benestar que en los regnats anteriors. Les questions del Imperi podíen acabar-se, emperò restava en peu una altra questió més trascendental, la de la Esglesia, la pau y unió de la qual éren universalment desijades: lo Segimon va creure-s que prenent-la a cor, se gonyaría axí numeroses benvolences, y enarborant aquesta bandéra ab gran maestría, encalçà, de fét, fer-se poderós, per quant de tots indrets s'adheriren al seu desig y progécte, que consistí en posar-se d'acort ab lo papa qui paregués més legítim, com éra Joan XXII, successor d'Alejandre V, qni fóu elegit a Pisa, encalçar-ne la promesa de deposar les insignies pontificals y lo podèr con ne fós convinent, y entretant convocas un concili general a Constança, ón depossen los altres dos papes intrusos que hi havía, Gregori XII (Angel Coriario) papa de Roma qui no-s subgectà al Concili de Pisa, y Benet XIII, lo qual ja conexen de sobres los nostres llegidors, elegint-se tantost un pontífec únich, qui fós reverit universalment. Aquest éra lo plan de Segimon, y per dur-lo a fí no-s deturà per contra-téms, tant que anà personalment a Italia, França, Espanya y Alemanya, tractant ab los meteixs princeps qui reverenciaven al un o

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

al altre dels instrusos, donant-los entenent, en conseqüencia, que l'imperi y totes les nacions cristianes declararien guerra al qui seguis o favorejas a un scismàtich, y assegurant que éll, per sa propria persóna, concorreria al concili, presenciaría los seus actes y-l favorejaría en tot quant fés mester.

Ab tal nova compendrà bé are lo llegidor la importancia de la embaxada de Segimon, que lo rey Ferran rebía a Çaragoça, car ab tót que no s'hi dexava encare veure aquest darrer propòsit del Emperador, y-s reduhía a un cortés convit per tenir una assentada a una d'aquestes tres ciutats, Marsella, Niça o Sahona, per tractar de la pau y unió de la Esglesia, al qual obgécte manifestaven també los embaxadors que portaven lletres per Benet, bé podía pensar lo coronat a Casp, atesa la tenacitat de caràcter d'aquell, a ningú no desconeguda, que tal afer havía de donar peu a grans escàndels y desplahers, y que sóts ninguna fórma podría ell proporsar-ho al seu favorejador, com no fós per adherir-se a sa opinió y de soportar les ires del Emperador y de moltes nacions cristianes.

La resposta d'En Ferran fóu la menys compromesa que podía donar de prompte, perçò que-s limitava a dir que-s veuría ab lo Papa y després respondría a la demanda, emperò lo témps urgía, los plans del concili avançaven, Segimón no volía transigir ab ningú qui cuydas sostenir tal o qual dels tres papes, y lo Rey no podía estar tranquil, car instantment abservava nous senyals de la préssa que duyen en aquella afer: tals éren, per lo un costat, la insistencia del papa Gregori en fer arribar un embaxador séu fins y la presencia del rey d'Aragó, que aquest s'hi oposà fent dir al tramès que sa vingnda a aqnests reyalmes no éra necessaria, y per l'altre costat l'avis d'ésser arribats a Çaragoça, lo díe 30 de Maig, cinch embaxadors del rey de França, los quals, més esplícits pot-ser que los del Emperador, demanaven resoltament que lo papa Benet anas al concili de Constanea, o que hi trametés los seus procuradors, y de no fer-ho, anaven a perseguir-lo tan prést los reys cristians com a scismàtich y desobedient.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Compromès éra lo pas, y puix no hi havía altre remey sinó parlar ab Benet, senyalà a aquest En Ferran la població de Morella, a Valencia, per tenir-hi assentades, al qual obgécte espatxà com més prompte pogué los afers pendents, entre altres lo de les ordinacions per lo nou regiment de la ciutat de Çaragoça, que esplica lo Zurita, y, tot baxant en barques Ebre avall, fins a Escatron, passà a Alcanyiç; y de allà a Morella, ón hi arribà lo díe primer de Juliol. La falta de puntualitat en un home tan actiu com En Pére de Luna amostra ja la desconfiança que sentiría al tenir de parlar ab lo seu favorejat, al qual sabé fer rey d'Aragó; car fins a setze díes després no isqué del lloch de Sant-Matéu, y encare no entrà a Morella, que-s deturà a un caseríu a dues lleugues de distancia: y la paciencia d'En Ferran en esperar prova no menys que lo seu coratjós braç se sentía acobardit y comprimit, no-més pensant de tenir de parlar ab son protector, ab lo qual no podía ésser ingrat.

A dir veritat crehèm que a la data ón som arribats, si no estava convençut En Ferran de la legitimitat de Benet, almenys declarava resoltament estar en favor séua, per documents que tenim a la vista (1); mas tals y tan contínues seríen les eczigencies e instancies que comportaría lo defensor de Benet, que per força hauría d'imaginar una fórma ofensiva per consellar a aquell la subgecció a la voluntat dels qui resoltament se proposaven estirpar lo scisma. Méntre no ar-

(1) Dés de Valencia, a 22 de Juny del 1415, escrigué En Ferran una lletra en lá qual espressava entre altres notables frases, les seguents: «Cum nos odie sanctissimo in Christo patri domino Benedicto divino providentia papa XIII et reverendissimis in Christo patribus dominis sacro sanctae Romanae ecclesie Cardinalibus juraverimus et in fide nostra regia promisserimus nonnulla in quadam carta expressata... et super crucem domini nostri etc. attendentes fidem domino pape ac eisdem dominus cardinalium *(sic)* per eorum et ecclesie adversarios horum pestiferrum scismatum tempore multa enormia et innumerabilia crimina fuisse apposita et opponi quotidie dubitemus in posterum ne crescente dictorum adversariorum et aliorum malicia similia vel pejora eisdem seu eorum alteri etiam apponatur... quod posito quod crimen heresis scismaticis aut fanctorie sed quod cumque aliud crimen quantum cumque notorium seu scandalosum opponatur... quod hiis non obstantibus omnes predicte carte promissiones et securitates tenebimus eisdem easque firmiter et inviolabiliter observabimus, etc.» *Arxiu de la Corona d'Aragó,* registre 2439, foli 122.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ribas la hora precisa de la compromesa assentada, En Ferran éra tingut mostrar-se lleyal fill de la Esglesia representada per Benet, y axí, al indicar-li aquest que faria sa entrada a Morella, volgué lo Rey que aquesta fós ab tota solemnitat; y los metéixs infants y altres personatges de la comitiva regia prenguéren les vergues del tàlem e isquéren a distancia de la població a rebre lo Papa, donant aquelles a la municipalitat axí que Benet arribà a les portes. Anava lo pontífech acompanyat dels cardinals d'Aux, Montaragon, Sant-Jordi, Sant-Estasi y Sant-Angel, y sóta tàlem fóu conduhit, seguint gran professó, y ostentant-se per tot-arreu solemne aparat y lluhida fésta, fins al monestir de Sant-Francesch, que éra ón posava.

Aquí fóu ón se tinguè la assentada: havía En Ferran ab precaució establert o improvisat una mena de junta consultiva d'indivíduus del seu Concell y d'altres íntims familiars, qui tenían per missió, a parèr nostre, ajudar lo costret monarca la hora que sa pertorbació davant lo seu favorejador li privas d'espressar-se en los térmens convinents en assumpte tan vidriós; y éren los coadjutors reyals en aquell primer pas axí difícil, los bisbes de Segovia, de Çamora y de Salamanca, l'almirall de Castélla, Hernando de Illescas, confessor del rey de Castélla, fra Diego confessor del Rey, Joan Gonzalez d'Acevedo, abdós també castellans, y En Berenguer de Bardaxí, l'únich aragonès entre tot aquell foresteram. Cal tenir present aquesta circumstancia, con se tractarà de la ingratitut d'En Ferran envers lo qui-l féu rey. Poch nos caldría dir que arribat los cas, En Ferran se mostrà humil, afectuós y suau, ajudant-li, ab igual espressió, los amichs qui-l voltaven: mas al cap-devall hagué d'indicar lo camí que-s proposava per conseguir la pau de de la Esglesia, y com l'únich que podía hom proposar éra lo ja sabut de la renuncia, contestà Benet que s'hi conformaría, emperò que no trobava en qui fiarse y qui-ns fossen jutges per que-s fés canónica elecció. Los lletrats anaven imaginant fórmes y camins, emperò Benet no s'hi conformava, y volent-lo persuadir a la fí de que convenía sa presencia al Concili, que se-n anas a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Constança, se-n disculpà ab la seua edat y xacers, y ab la distancia, perçò com no restava témps per estar-hi a la fésta de Tots-Sants; que éra lo jórn senyalat per sa comparecencia, falsa escusa, puix hi havía encare per transcórre prop de tres mesos. Y axí, no podènt conciliar-se, inventaren lo recurs de solicitar a Segimón nnes vistes entre éll, Benet y En Ferran, estalviant-se aquest, per tant, de concórrer a les de Marsella o Niça; y accedint-hi lo Papa, sóts fermança de que lo acompanyaria lo Rey, se-n anà la embaxada a veure l'Emperador, se-n tornà Benet al lloch de Sant-Matéu y En Ferran féu la volta de Catalunya, prenent lo camí de Mont-blanch, llà ón li calía fer cap per tenir-hi convocades córts als catalans. Llarch témps durà la assentada de Morella, puix trobam que estava En Ferran a la Granadella, seguint lo camí per aquella població lo díe 23 de Setémbre. Traslladem-nos-hi dés d'are, interim esperam la resposta de Segimón.

Los nostres historiadors han parlat d'aquexes córts de Mont-blanch molt per demunt, guiats més per una especia que dexà anar un antich cronista, que no per esbrinament del ptocés de les metéxes, que séns ningun dupte no-s donaren la pena de fer. Lo Zurita pot-ser fóu l'únich qui véu l'original, conservat encare al Reyal Arxiu, puix que s'esten en algunes menudencies, y si bé de fét no ofereix lo procés un espanyós camp, en quant a resultats, son estudi y la acomparança de ses dates proporciona algunes consideracions que no fan a desatendre. Sols han dit, generalment parlant, que aprés d'esser-se vist En Ferran ab Benet a Morella, se-n anà a Mont-blant per celebrar córts als del pri ncipat de Catalunya, y que açò fóu a la primería d'Octubre, emperò mancava dir que aquestes córts éren ja congregades feya molt de témps: y sa metéxa convocació éra una prova de lleugeresa que amostrava en tots los seus actes lo novell rey, y de quant poch conexien éll y los seus àulichs los costums y lleys del pahis y del poch respécte que aquest los hi merexía. S'afiguraría l'infant d'Antequera que los seus nous vassalls podíen ésser conduihts a sa mercè llà ón sa voluntat

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

imperas, com a remats de bens o cordades de maures captius, y prenent, per tant; la institució de les córts com a aparatosa cerimonia per donar major autoritat a quant sa fantasia eczigis, mostrava poch respecte a ses deliberacions. y no mirava com grat devèr sa presidencia; axí que calía que aquelles s'estabellassen contra la superficialitat del monarca, qui no-més trobava obstacles en los vots lliures dels concorrents a la tradicional assamblea, en compte de céga obediencia, y per consegüent éra impossible que, durant lo regnat d'En Ferran, galejas la institució representativa ab la magestat d'altres témps.

Ja ha vist lo llegidor allò que s'esdevingué a les córts dels aragonesos aquest metéix any, y còm acabaren, segóns nos esplica lo notable Annalista del antich reyalme, car és de sabèr, per que-s convença tot lo món de la lleugeresa de En Ferran, que lo metéix die que allà féu sa proposició o discurs, acte que indica sémpre lo començament de la congregació; és a dir, com no sabía aquell encare los subjects que feyen a tractar, ni sa durada, ni la reexida que havíen d'obtenir, lo metéix díe. dihèm, 17 de Febrer de 1414; fermava la convocatoria per les córts de Catalunya, cridant-les no a Mont-blanch sinó a Tortosa, y talment per lo següent més de Març, çò és, per uns quants díes després. D'aquesta manèra calcularía lo qui no éra de raça, caràcter y trémp aragonès o català;—Compongueu-se élls per çò que-ls convinga, que per quant jo desige, ne tinch prou ab presentarme, demanar o eczigir, encalçar y tornar-me-n, negoci que en pochs jórns puch donar-hi fí.—Tirànicament féu passar En Ferran a Çaragoça allò de les confiscacions y persecucions, emperò dexant despagats los bons aragonesos, y com en aquests afers calgué esmerçar-hi lo témps necessari, que no dexaría d'ésser una dilació fastijosa per lo qui no-més anava cercar camins d'engrandir lo seu patrimoni, la detenció que sa cobdicia l'obligava fer en aquella capital, y després la complicació que sobrevingué per efécte de les embaxades del Emperador y del rey de França, que precisaren a En Ferran de veure-s ab Benet, n'hi hagué prou per que

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aquest no-s recordas més de les córts de Catalunya, o almenys de complir ab élles açò que n'éra tingut com a senyor del Principat.

Lo costum del compliment a la lley, que tan meravellosament professaven los nostres avant-passats, féu que no mancassen los individuus dels tres braços de Catalunya a les córts de Tortosa, ón aquestes començaren a funcionar tocant als actes preliminars e indispensables en cassos consemblants per assegurar la validesa y legitimitat de quants concórrer a tals assamblees legislatives: mas tot-seguit hagué de sentir desplaher lo coratge dels catalans, ja per la desidia e informalitat del Rey, ja per la manéra estranya com se provehi a la presidencia, representada tots-témps per comissaris, ja per veure—y açò éra lo cosa més afrontosa—que tots los tractadors de les córts, nomenats per lo Rey, éren castellans. Produhien aquestes irregnlaritats no solament irreverencies al costum, sinó fins ridicoleses, que més d'un colp promouríen la hilaritat dels concorrents, axicom succehí al llegir-se cert escrit ón s'hi parlava dels *escuders* de Catalunya, estament ací desconegut, de manéra que los representants del braç militar haguéren d'eczigir que-s borras la paraula. Axí prosseguíen, con se presentà uu nou y major motiu de desplaher, qual fóu la voluntariosa resolució d'En Ferran de traslladar les córts a Mont-blanch, ab lo pretést de que a Tortosa hi havía pésta, no essent açò crehedor con los metéixs individuus de les córts no féren jamés esment de aquell perill, y con, durant lo metéix any, axicom veurèm, se tinguéren en aquella ciutat del Ebre grans congregacions de juheus ordenades per lo Papa, y lo propri Benet hi havía fèt estada pér algun témps: sía o no veritable lo pretést, per lo mou com se feya, con lo Rey no s'éra tant solament presentat, éra ilegal, y protestaren-ne los Braços jatsía obehint, per que no-s malbaratas lo fruyt d'un aplech qui podía ésser d'utilitat per la terra, aprés de tants desastres com s'éren comportats en l'interrégne y en los trastórns subsegüents.

Traslladades les córts a Mont-blanch, féu-hi cap lo Rey, emperò fóu axò con a En Ferran li convingué, la hora que,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

prevehent les despeses que per ventura li sobrevinguéssen per mor de la assentada ab l'Emperador, o per la composta de les qüestions de Sicilia, que bentost esplicarèm, tractà de veure si los catalans li donarien diner, y prompte. Prop de vuyt mesos feya, donchs, d'ençà que inauguraren les córts a Tortosa, con lo Rey, en tornant de la assentada de Morella, pensà anar a Mont-blanch, ón hi entrà ja començat lo més de Octubre, y lo 17 d'aquest mes féu davant les córts sa proposició o discurs, aprés de fer assabér públicament lo die abans per los carrers, per vía del nunci, que lo Rey compliría aquell acte y que anassen a ohir-lo, procéhiment nou y altament ridícol per impropi e inusitat, com axí fóu declarat en les metéxes còrts.

La proposició del Rey no té caràcter ni adhuc fórma sóts lo punt de vista oratori y literari, y sa redacció podría acomparar-se a la d'un simple ofici escrit per un segretari qual-sevol per donar comte a alguna corporació de les pretensions del seu cap y senyor. Comença En Ferran dihent que ha manat aplegar les córts per dir-los que, tocant-li anar-se-n a Castélla per la composta d'alguns afers, dexarà ací, en representació séua, l'infant En Alfons: esplica molt de correguda, la rebelió del comte d'Urgell, recordant que per combatre-l calgué-li convocar lo *Princeps namque* (lo sometent), a fer la qual despesa tingué d'empenyorar-se, y no poguéra tornar les quantitats manllevades, si lo Principat no li hagués prestat a éll vuytanta-dos mil florins, qui éren aplicadors a determinats usos; mas, com per noves messions a les quals hagué d'aténdre, especialment per contribuir al recóbre del reyalme de Sardenya (que poch diner li costá a En Ferran y si a Catalunya), se vehés en la impossibilitat de tornar les referides quantitats, que tingué d'aplicar en usos diferents dels pactats, suplica lo generós monarca los representants de Catalunya, que-s servesquen *disoldre* y *cancelar les referides obligacions per ésser-li impossible complir-les*, y al metéix témps dispondre *que-s porten ab éll de manéra*, que contribuesquen a *ajudar-li a soportar los càrrechs, necessitats y despeses* que li son sobrevinguts, y *aço séns dilació e no obviant d'alguna fretura*,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

per entendre millor en la administració de la justicia, e en lo bon regiment e pacificació del Principat e demés reyalmes; en cambi de la qual cosa, *per que hom conega que vol conduhir-se benignament ab élls e d'una manéra liberal*, remet graciosament y cancela totes les obligacions y juraments que, per mor dels mencionats vuytanta-dos mil florins, fóssen tinguts fermar-li o prestar-li diversos prelats, barons y universitats.

L'abat Joan de Poblet, qui seria lo designat ja dés lo començament de les córts per contestar al Rey, tindría de molt tèmps hà, y séns preveure la triga ab què hauría de complir tan honrósa comanda, ordenat un discurs llatí, ón s'hi entretindría lo bon sacerdot aplegant tota sa aptesa retórica, conexent del llenguatge y erudicció bíblica y profana, ab lo bon desig de felicitar un rey qui per ventura podría fer la sort d'aquests reyalmes, desig que espon d'una manéra tan sobrerament prudent, que podría hom dir-ne servil, si, per vía de consell, no introduhis en l'escrit sentencies, principis y exemples qui poden servir de lliçò al rey foraster y no gens conexedor dels costums de la terra, y si no hi fós l'una de les més vives clamors la de la convinent clemencia, séns la qual virtut no poden los reys ésser volguts de llurs pobles.

Ningú no tindrà per errat lo nostre judici, no-més observant que la resposta del abat a res no respon de quant ha manifestat en son discurs lo Rey, y, sóbre-tót, que tan treballada obra la esposà o llegí lo contestant, no a una altra sesió, com esdevenía generalment a les antigues córts, mas tan prést, tot-seguit de la darrera paraula de la proposició regia; y tan ben aparellat estaría l'afer, que darrera l'*Amen* del abat, séns mijançar ninguna diligencia ni prevenció, llegiren una contestació en català (si bé no diuen si fóu lo metéix abat o qni lo qui la llegí), la qual venía a ésser com un apèndech a la metéxa resposta llatina, ón s'hi declarava al senyor Rey que los representants de les córts accedíen a quant solicitava en la primera part de la proposició, o sía a condonar-li los vuytanta-dos mil florins cancelant les obligacions, y que en quant al endemés se-n tractaria d'espay y re-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

soldrien açò que fós convinent. Graciosa és la fórma que adoptaren los lleyals servidors del monarca malbaratador per estalviar-li la paga dels seus deutes, que no perçò dexaren d'augmentar-se en lo successiu, segóns provarèm, car llevat de la pretenció de que li féssen gracia dels vuytantados mil florins, *lo restant* de la proposició èra insignificant, a menys que volguéssen indicar ab aquella espressió un nou emprèstit o donació del Rey, idea lleugerament indicada en son discurs.

Si tolerables irregularitats se cometéren ans de concórrer lo Rey a les córts, d'ençà de sa concorrença fóren aquelles més grosses, tant que començà En Ferran, al veure que hi mancaven molts individuus, ab declarar als absents *contumaces*, ab permetre que hi acudissen formant part del braç militar persones estranyes, desautoritzades y adhuc menors d'edat, ab fer concessions qui s'oposaven als privilegis y lleys consuetudinaries de determinades comarques y ciutats; y axi començaren de ploure protéstes y més protèstes; respectuoses en la fórma, emperò enèrgiques en la esposició del motiu en que-s fundaven, axicom éren de quiscun dels Braços, especialment del eclesiàstich, sóbre infraccions en lo mou de procehir, contrari obertament a les constitucions de Catalunya, del metéix Braç, per bóca del bisbe de Vich; sóbre les abusions comeses al braç militar; de la ciutat de Tortosa sóbre perjudici inferit a les seues Costumes; de la vila de Puig-cerdà sóbre gravàmens ab què la perjudicaven suposant devers o obligacions que ja may no eczistiren; y per semblant estil se succehiren nous motius, planys y protéstes poderoses a embaraçar la acció més espedita y a inhabilitar lo millor desig, ab lo qual, més que diferir-se, s'impossibilitaren les resolucions. Diu lo Zurita que vehent lo Rey que ninguna d'aquestes no atenyia a çò que a les corts demanava *vestiguè moll confus e despagat*, que gens no-n duptam, emperò ab la diferencia de veure en lo poch respecte d'En Ferran al costum de la terra que regia la causa de sa metéxa confusió, axi com la rahó del seu despagament en lo seu egoisme, com

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ho està qual-se-vol qui no cerca sinó son profit séns mirar-s'hi en los mijans.

Ignoram nosaltres què s'esdevindria a les metéxes córts o parlant les comissions ab lo Rey per la aprobació dels capitols o noves constitucions y no-més podèm dir que-s troba la tanda d'aquests en lo procès, séns annotar al peu de cadescun, com de costum, lo *placet* del senyor Rey, o la modificació que-s sía acordada, y que al finir-se la copia dels metéixs menys de constar diligencia, acort ni apuntació al seu peu, segueix de sóbte un manament inesperat e irregular de fórma despòtica, per lo qual lo Rey declara en molt bréus paraules que aquelles córts que éll convocà, prerrogá y trasladà, les dóna, dés d'aquella hora per licenciades y finides, manament qui va enclós en la sessió corresponent al díe 3 de Desémbre.

N'hi hà prou ab quant acabam d'esplicar, per que admetam la possibilitat de çò que digué lo cronista Tomich, contemporani al fét. «Demanaren alguns capítols que no volgué lo Rey concedir, e sobre los dits capítols digué lo Rey algunes paraules en presencia de les còrts, assats carregoses als Reyalmes e Principat, les quals no vull referir; emperò al Rey contestà En Ramon Des-plà, síndich y conceller encap de Barcelona, com éra degut, segóns les Reyals paraules servant-li tota lleyaltat.» Al procés no consta l'escandelós diàlech, y és de doldre, essent no-més de meravellar que l'ecessiva temperança del Tomich, atès lo seu gust especial per les cosses grosses, no-s haja privat de sabèr quins fóren los iusults, gréus sens dupte, llançats per lo rey de Casp contra la patria catalana qui havía tingut la generositat o la feblesa de donar-li la coróna dels seus prínceps.

Partint d'aquesta nova, limità-s lo Zurita a reproduhir-la, séns comentari ni interpretació; mas lo pare Abarca, qui, conexent la veritable causa del mal, no temorejà en declarar-la, esplicà lo fét, comentant-lo ab aquestes paraules del tot honroses per los nostres avant-passats; «*Los catalanes echavan menos aquella popular humanidad y generosa confiança, con que fueron siempre honrados y acariciados de los otros Reyes, desaço-*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nose tanto don Fernando con estas espinas y dificultades que permitió a su melancolia el declararse con palabras de mucha hiel para todos sus vassallos, por los quales respondió Ramon Desplá primer consejero de Barcelona con tanta modestia, como entereça y verdad,»

Axí anava cobrant popularitat lo rey *lledesme* exit de la pensa de Benet, per que prevalgués, ab sa ajuda contra los anti-papes, la legitimitat papal d'Avinyò: axí laborava En Ferran amargors per sa fólla ambició, tocant realitats y desenganys, qui havía de dur tantosts a mal-borras la seua eczistencia, essent la més positiva y amargant de totes la que li esperava la ineludible assentado ab lo sen deshauciat protector y l'emperador Segimón, a compliment de la qual, al cloure impetuosament les córts de Mont-blanch, s'encaminà per segona volta a Valencia, al encontre d'aquell Luna, lo crexent del qual lamentà ab témps lo canciller de la Universitat de Paris. pronosticant que fins a veure-la eclipsada, romandría la Esglesia tots-témps en tenébres.

Arribà a Valencia En Ferran lo díe 22 de Desémbre, y allà l'esperava dés lo 14 anterior, l'apurat pontífech. La estada d'aquell en la dita ciutat fóu més llarga de çó que ún podría esperar; tant per la complicació que resultà de les embaxades franceses al concili de Constança, de qué tantost parlarèm. com per per ió decahiment físich d'En Ferran; de manéra que ab prou foynes pogué concórrer després a les vistes. Ans no-ns ocupèm de tan importants afers; convé no obstant, instruir de passada lo llegidor, sóbre altres subjects de menor pès, emperò que no-s deuen ometre, per llur relació ab altres de més ulterior reexida. Sía que En Ferran temés noves complicacions ocasionades per antíchs enemichs y gent bullanguera, que no dexaría d'augmentar més les estretors ón se trobava, o sía que la prudencia li ensenyas en part a complir los conselles que li donaren a les córts de Çaragoça, és cosa certa, que, sèns desistir de la crueltat que amostrava ab la familia del humiliat comte d'Urgell, tractà, ja durant aquest any, de condescendir talment ab don Antoni de Luna, lo valedor d'aquell, la entremaliadura del qual te-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mía séns dupte lo novell rey, y després, d'aténdre a les pretensions d'En Joan, comte de Fóix, fill d'En Matéu, al qual havíen confiscat lo castéll y vlla de Castéll-ví de Rosanes y la vila de Martorell, con, per los drets de sa muller, la infanta Na Joana, havía pretès succehir a la coróna, arribant a intitular-se rey d'Aragó, si bé restà burlat, mercès a la valentía del comte d'Urgell, pare del infortunat En Jaume. A En Antoni, per instancia d'En Guillèm de Mont-cada, nebot séu, fill de Na Elfa de Luna, sa germana, y d'En Ot de Mont-cada, li havía donat lo Rey guiatge per que entras a Catalunya, ab certes condicions, assegurant lo Zurita que açò fóu abans de que hom deliberas tenir córt a Mont-blanch; mas no és d'enténdre axò abans de la inauguració de les metéxes, que apar que ho ignorà lo dit autor, car fóren aquestes convocades abans que-s tractas en les de Çaragoça de perdonar los qui havíen militat en bandes contraries. Hi afig lo metéix autor, que «etsant En Antoni en l'estat d'En Guillèm Ramon, tan prop del Rey, paregué ésser gran menys-preu e irreverencia de sa Reyal persóna, y axí fóu-li ordenat que tantost lo fés exir de sa terra y-s mudas a un altre lloch del metéix En Guillèm Ramon, y lo més apartat que tingués de llà ón lo Rey havía de tenir córts o se-n passas al estat del comte de Cardona, ab tal que no fós en lloch vàllejat, segóns la fórma del guiatge que li havíen donat:» y axò precisament aclareix la nostra opinió car no podènt érser lo guiatge dels primers mesos, calía que fós de la horà ón les córts estiguéssen ja traslladades a Mont-blanch, mudat solament con se resolgué la Rey de fer-hi cap, per no tenir-lo prop.

La pretensió del de Fóix no podía fer-se ab major oportunitat ni podía rebujar-la lo Rey, perçò que oferint-se aquell, als ulls d'En Ferran com a una víctima de la casa de Urgell, éra prou aquest mèrit a recobrar allò perdut, com crehèm que ho conseguí lo comte En Joan; car, alguns mesos després, al témps que li convingué que lo comte d'Armanyac, ab lo qual estava en guerra lo de Fóix, envia embaxadors qui concorreguéssen al fèt de la unió de la Esglesia, per que axí fóssen més numerosos los partidaris de Benet,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

recompta lo Zurita que procurà En Ferran reduhir abdós comtes a bona concordia, y que açò ho feya per ésser lo de Fóix vassall séu, essent semblant vassallatge per lo vescomtat de Castéll-bò y altres llochs que tenía a Catalunya, prova certa de que allò confiscat en temps dels reys anteriors éra tornat en podèr del llur antich possessor.

Aytals mides preventives y polítiques d'En Ferran proven que començava a temorejar de que pot-ser li s'apagas la seua estela, y com-se-vulla que en les estretors és la hora en què mès un hom inventa, com que no perçò sa ambició s'éra esmortida, per ésser dels darrers vicis que l'home pert, entre temor y ambició s'ocupâ dèl esdevenidor de sa dinastía, senyalant a corre-cuyta nous plans sóbre la sort dels seus fills, y més si-n resultava l'engrandiment de sa propria coróna, Causa fastig de veure en aquells témps la facilitat ab que-s fan y desfan casaments entre prínceps no-més que per la malvada idea d'apropiar-se drets y usurpar dominis; y açò que anem a esplicar la donarà ben clara de còm practicaven aquell sistéma los nous infants d'Aragó, guiats per lo llur pare; Sabut és ja lo plan que tenía En Ferran de casar l'un dels seus fills, que deyen ésser En Joan, ab la reyna Na Blanca de Sicilia, vídua d'En Martí, y en tant éra cert, que, al cap de mil variacions, fóu l'únich que duguéren a fí, ajustant lo segongènit d'Aragó ab Na Blanca: èra aquesta sesenyora filla del rey de Navarra, y a la època ón som arribats, cóntinuava governant a Sicilia; mas menys de sabèr-ne lo per què, ja no tractaven de maridar-la ab En Joan, car aquest s'unía ab una germana séua, també infanta de Navarra, nomenada Na Elisabet. Anaven a verificar-se aquestes noces con veus-ací que-s mor lo tirà Ladislau de Nàpols, y roman com a successora en aquest reyalme una seua germana Joana, que s'acuytaren a solicitar-ne la mà molts prínceps d'Europa. Millor partit semblaría a En Ferran per lo seu fill la reyna de Nàpols, que no la de Sicilia, car, imperant allà, fàcilment conseguirien la unió d'aquesta illa, de ón no-n fóra menys avinent fforagitar Na Blanca, qui no hi tenía altre dret sinó l'ésser la vídua del qui fóu primer marit de la

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

reyna legítima. Prompte va trasmudar-se, donchs, la decoració, tractaren de que hi anas lo pretendent, no sabíen còm dir los cortesans d'En Ferran y alguns obcétats concellers de Nàpols de que ningun marit no convenia tant a Na Joana com un infant d'Aragó, la qual casa tenía l'avantatge d'ésser enemiga de la d'Anjou, competidora de la de Ladislau, ja no-s parlà més, per consegòent, del matrimoni de Na Elisabet de Navarra, y lo papa Benet, sémpre espléndit, regonexent lo parentiu que entre abdós hi havía, per representar Elisabet tía en tercer grau d'En Joan, deslligà tot-segnit çò que lligat havía, y arribats per fí a Valencia vers lo mes de Janer del 1415 los embaxadors napolitans, recaptaren de aquests que lo nuvi s'intitulas rey, cenyis la coróna, li donassen réndes y dominis en tots los Estats reals o imaginaris de qué s'intitulava reyna Na Joana, de manéra que ja no mancava sinó embarcar-sen l'infant per lo vinent Febrer a tot estirar, y restava l'afer conclos.

Féren-ho axí, anant acompanyat En Joan de gran nómbre de magnats castellans, com castellans éren també los tractadors y embaxadors que a Nàpols trameté En Ferran per aparellar lo camp; mas tan bell punt com féren-se a la vela, vet-vos aparèxer al horitzó, no en çò del marítim, mas en çò del�itich, un mal núvol, y per altre costat esclatà una tempestat qui desbaratà totes les ilusions y ambicions d'En Ferran. Fós veritat, fós tramoya, corregué la brama que lo rey de Portogal aparellava una gran armada (ab la qual tost gonyà Ceuta) per anar a Sicilia, ab lo propósit de casar lo seu segongènit don Pére, aximetéix com abans havia progectat casar lo primogènit don Duarta ab la reyna Blanca de Sicilia, de manéra que venía a ésser dama sostreta a Aragó, y per altra banda, ocorrent-li a Na Joana de Nàpols, en virtut de son libèrrim gust, escollir entre los pretendents lo més çapat, més gallart y més elegant, que totes aquestes circumstancies s'atribuíen al elegit, séns gordar formalitats, y malgrat les diverses opinions y partits, donà sa mà al comte de la Marche, romanent en consequencia burlats En Joan y no en gayre bon lloch los companyons, si donam crèdit a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

les paraules del Zurita, qui, parlant d'aquest matrimoni, diu que-s desféu «destorbant-lo los privats de la Reyna, dihent que los castellans éren sobergament ufans y presumptuosos.» Ab semblant recxida, per més balandronades y faramalles que hi hagué, no tingué altre remey En Ferran sinó tornar a la primera presa menyspresada, y per poch perduda, car lo rey de Navarra instava sa filla que se-n vingués, desemparant la Sicilia, y ab forçada conformitat ordenà que romangués En Joan de lloch-tinent a la illa, axicom de primer s'éra progectat, y esperà millor ventura.

En aquest metéix any, méntre que feya lo Rey sa estada a Valencia, lo díe 12 de Juny, duguéren a ff lo matrimoni del primogènit En Alfons, príncep de Giróna, ab sa cosina-germana Na María, filla primogènita d'Enrich III de Castélla y de Catalina de Alencastre, senyora de tan altes qualitats que, junct ab lo varó al qual la destinàven, podíen havèr fét la felicitat complerta de la nostra patria, si lo que fóu gran en les armes y en les lletres hagués sabut ésser-ho com a marit. Ocasiò tindrèm d'esténdre més aquestes indicacions en lo vinent regnat.

Méntre que-s verificaven tots aquests féts, avançaven, com és de suposar, les negociacions per la estirpació del Scisma; emperò devèm deturarnos un bréu moment, ans de ocupar-nos de tant important assumpte, donant-ne compte d'un altre no menys notable al qual donaren ja començament l'any anterior y que continuà en lo present, a sabèr, la congregació de juhéus a Tortosa. Moltes vegades s'és vist, y encare podríem citar-ne exemples pareguts en l'actual segle que per decaure lo prestigi d'una autoritat o govern, apela aquest, per uo acabar d'anular-se, a un sistéma de rigor y fins si convé, aparent venjança, contra un determinat estament, institució o partit, no per odi ni per complaure-s en lo mal, sinó per afalagar també a un tirà, a determinats estaments, o al poble, qui dés de llavors exalça y manté al qui s'erigeix en favoridor dels mals instints y passions, encarregant-se aquest de fer per si sol quant aquelles desigen veure complert. No cal ací recordar tots los passos seguits y sofe-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

riments comportats, dés de témps llunyà, per lo poble judaych establert en les diverses nacions d' Espanya, y no fa gayre que lo llegidor ha pogut esborronar-se ab la relació de les matances d'hebréus que verificà lo fanatisme indòmit de certs cabdills, y lo barbarisme popular en distinctes capitals, entre élles Barcelona; aquesta set d'estermini de juhéus, que éra estat de moda en los temps als quals nos referim, tenía diverses causes, y no esclusivament, com séns discreció asseguraren o-s vehéren obligats a assegurar autors de pès, la necesitat de tenir en subjecció y servitut una raça entromesa y artificiosa qui sabia totes les entrades y viaranys del diner y d'adquirir-lo y fer-lo créxer per reprovats camins car per molt que, axò sía cert, no pot tocar sinó a una part de la població hebrea, méntre que, en cambi, éra degut a la metéxa l'espandimen del comerç, y adhuc l'avenç de moltes arts y ciencies.

La nació castellana, com ja vehérem, fóu la qui començà a donar exemple de persecució, y quant més se senti privada del recórsos que facilitaven los hebréus, posat que ella-metéxa los incapacitava, cresqué mès la furor contra aquell poble espletat y abatut, passant l'odi popular a transformarse en sistéma de govern. La reyna Na Catalina de Castélla promulgà a Valladolit, lo 2 de Janer del 1412, un *Ordenamiento sobre el encerramiento de los judios y de los moros*, la idea principal del qual, com diu molt bé un autoritzat historiador d'aquests témps (1); «consistia en estrènyer més y més lo cèrcol ón ja-s veya comprimit lo poble hebréu, y dés de les primeres paraules del prohemi fins a la darrera clàusula del ordenament, tots'endreçava a mermar la libertat dels juhéus, tot conspírava a reduhir-los a la impotencia, tot demostrava per fí, la pruhija d'acabar ab la influencía que per llur sabér havíen fins a-les-hores exercit sóbre lo poble cristià.»

Donchs bé: les nacions d'Espanya, en lo triple papat del Scisma, regonexíen com a papa lledesme y únich vicari de Jesucrist a Benet XIII, lo qui fugitiu d'Avinyó, s'éra refugiat a Catalunya, que mirava com al seu darrer emperò fort

(1) *Estudios sobra los judios de España*, per don Amador de los Rios.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

avant-pit, per d'allà estant defensar-se, y d'allà estant avançar per ventura, sóbre-tót si conseguía forjar alguna intriga, com la de Casp, que li procuras noves forces y major prestigi. Lo qui aparentava volér la uniò de la Esglesia, y per consegüent l'exalçament de la Fè Catòlica, aprés de tants anys de papat com duya, no havía may pensat en lo recurs de la persecució de la raça judayca, podènt ab açò captar-se algunes benvolences de la multitut, y encare aprés de la ordinació de Castèlla, ab tot y havèr fét rey d'Aragó lo regent d'aquell reyalme, y de les contínues relacions que hi havía llavors entre abdós, mirà ab indiferencia del seu isolament a Tortosa estant lo propòsit de la reyna Catalina, y ningun cabal no féu de tan terrible lley per algun témps, con de sópte la idea d'aquesta veu-se adoptada per la córt pontificia, encare que sóts una fórma distincta, aparentment, mès humana de prompte, atrahent-se ab sa sortida Benet les mirades de quants suspiraven per la unitat religïosa, sóbre-tót en aquests reyalmes.

Preguntarèm, donchs: ¿la resolució instantania del papa intrús, menaçat per l'emperador Segimón y després per lo concili de Constança, fóu filla del zel evangèlich o éra un recurs polítich inventat per lo qui, no tenint ja mèrits ni forces per sostenir-se, cercava per aquest càmí les benvolences de tota la Cristianitat, y sobrexir axí ab un mèrit superior, al fer-se lo parangó entre los tres papes quí destruyen la Esglesia de Jesucrit? Per més que-ns sentim isclinats a açò darrer, nos gordarèm plà bé d'assentar-ho d'una manéra absoluta; ab tòt que regonegam la gran manya de Pére de Luna, puix no hi hà noves suficients a provar-ho. Emperò fós com fós, podèm assegurar que lo propòsit d'anorresament del poble juhéu per la part de Benet no traspuntà fins que aquest començà més seriament a perillar, tot recruhant-se en l'any ón sóm arribats, axicom veurèm, no obstant l'haver obtingut lo principal fruyt del sistéma peculiar de la córt pontificia de Tortosa: y aximetéix, podèm també dir que aquest, fós quina fós la mira qui-l preduhí, éra de bon priocipi superior als que havíen practicat fins a-les-hores, tant per la part huma-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

na y civilitzada, com per la habilitat del seu autor en sabèr crear al centre metéix de la familia judayca la major sement de sa destrucció. Sía-n l'autor Benet, sía-n algun dels seus àulichs, sía-n per ventura un savi de la metèxa raça perseguit, çò que hi ha de cert és que la persuació, la ensenyanca, la amigable discussió substituiren l'afany de matança, saqueig, incendi y rapinya que havien ordenat practicar, pochs anys abans, per la avalotada plebeyada, y per aquest sistéma hi hagué d'ajudar no poch lo gran orador de la època, mestre del sagrat palau de Benet, fra Vicenç Ferrer.

A la part eclesiàstica esbrinarèm ab detenció l'efécte que poguéren produhir les predicacions, mas limitant-nos ací a espondre lo fét sóts lo punt de vista civil, y com esdevingut en territori català, dirèm, emperò, que abans de la predicació calgué ja aplicar lo darrer camí indicat, çò és, lo de crear dins la metéxa familia judayca la principal llevor de sa destrucció, qual éra la conversió dels principals personatges d'aquella, rabins, sabis y acabalats, a la religió Catòlica, los quals favoriren primer ab distincions, y los quals presentaren despres com a exemple y arma per combatre los restants qui-s mostraven renitents. Fins a arribar a aquest cas no substituirien la predicació ab la discussió pública, o millor, no imaginaren lo progécte d'assamblea general y contínua, la gran congregació de juhéus de Tortosa, que és l'obgécte del qual anam a ocupar-nos; mas ans aquesta no-s verificas, y en açò fundam la nostra observació, lo papa Benet tenía al seu costat com a metge séu, o de sa major confiança, lo savi hebréu Jehosuah o Josué Halorquí, reputat entre los séus com l'un dels més savis doctors y talmudistes, y aquest no solament féu-se xardorós cristià, mas fóu, segóns alguns escriptors de sa metéxa lley, lo qui donà la idea de la assamblea general, per discutir: al obrir-se la metéxa, segóns fa a deduhir de la relació del Zurita, «fóu molt gran part en convèncer y reduhir moltes de les més principals families del Reyalme, En Andréu Bertran, mestre en teología, almoyner del papa,» qui éra també juhéu convers, segóns ben prompte tindrèm ocasió de provar, y ab

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

éll hi concorreguè encare un altre cristià, lo qual prengué lo nom de Garci Alvarez d'Alarcon, y gaudía gran autoritat y anomenada per sos pregons coneximents en la llenga santa. De manéra que al obrir-se la assamblea, los qui precisament havíen de presentar-se com a principals campions per disputar ab los entoçudits, per la llur facilitat en parlar la llenga hebrayca, com que-ls hi éra natural, y per llurs coneximents en lo Talmud com en l'Evangeli, destruint aquell per mijà d'aquest, essent la prova de que estavent ja informats de tots los recursos teològichs que podía retraure un consumat mestre catòlich, éren notables juhéus o rabins conversos y familiars o quant menys molt favorejats del papa Benet.

L'Annalista aragonès assénta la primera congregació de la assamblea, jatsía al nostre enténdre no passaría de temptativa, lo díe 7 de Febrer del 1413, perçò com no hi concorreguéren sinó vuyt juhéus de les aljames de Çaragoça, Gióna y Alcanyiç. tot afegint-hi que «en presencia del papa y del seu colegi y de tota sa córt, començaren a proposar les questions y articles que calía discutir y disputar; y assistí lo Papa a altres congregacions; y per sa absencia encarregà sa veu y lloch per que presidissen en aquelles lo Ministre general del orde da prehicadors y lo mestre del sacre palau.» No sabèm, donchs, si les veritables sessions fan a comptar de aquesta primera, si dès que les presidí Vicenç Ferrer y lo ministre de prehicadors, o si dels que apareguéren los savis conversos aptes en manejar la llenga hebrea, perçò que un autor juhéu, R. Salomó Ben-Virga, recomta que fóren només vuyt les sessions; emperò clarament és de veure que açò no podía ésser atès lo llarch témps que durà la assamblea y encare per ésser un nómbre molt diferent, fins a sexantanou, los qui menciona un altre escriptor més autoritzat, y adhuc pot dir-se lo més autoritzat de tóts, la metéix Josué Kalorquí, senyalant-se lo termini d'aquelles fins al mes de Novémbre del següent any 1414.

Ningú no duptarà de que en lo témps del qual tractam, estava Benet a Tortosa y allà residía sa córt pontificia, axí que no éra donar-se importancia a qual-se-vulla opinió con-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

traria que hom haja pogut alegar, tocant al punt ón celebraren lo congrés rabínich-cristià d'Espanya (1), noresmenys de que los metéixs personatges d'una y altra lley qui hi fèren cap, bastaríen ha provar que s tractava de juhéus espanyols, y no d'altres nacions, y que no-s tingué aquell a ningun territori enfore de la península ibèrica.

Al donar-nos compte lo Zurita dels concorrents a la congregació diu que éren los rabins majors Rabi Ferrer y lo mestre Salomó Isac, Rabi Astruch-el-Leví d'Alcanyiç, Rabi Josep Albo y Rabi Matathias de Çaragoça, lo mestre Todroz, Benastruch Desmaestre de Giróna y Rabi Moysès Abenabez;» emperò Rodriguez de Castro en sa *Biblioteca-rabínico-española*, referint-se a un còdech del Escorial, presenta los següents noms en nómbre de catorze, alguns del quals són variacions o repeticions dels abans nomenats: R. (séns dupte rabi) Abugauda, R. Aoun, R. Benastruc Abenabed, R. Astruc-el-Leví, R. Josep Albó, R. Josué Messíe, R. Ferrer, R. Matahias, R. Vidael-Ben-Beneviste, R. Todrós, R. de Giróna, R. Saul Mime, R. Salomon Isahak y M. (mestre?) Zarachias Levita, séns podèr algú assegurar si fóren aquests los únichs qui disputaren.

A la obertura, ja sía en la data indicada, ja en altra de pesterior, emperò veritablement solemne, hi concorreguèren los savis conversos demunt nomenats y lo pontífech Benet, y al verificar-se pronuncià aquest un brèu discurs, «endreçat a manifestar les causes qui l'havíen mogut a consentir a la demanda d'En Geroni de Santa-Fè,» qui éra lo principal

(1) A la estimable obra del senyor Amador de los Ríos s'hi citen los dos autors juhéus que volen suposar que colocaren la congregació a Roma y no a Tortosa, y adbuc s'hi copien llurs paraules en castellà, a sabèr, Salomon Ben-Virga en sa *Historia judaica* y Godaliat en sa *Cadena de la tradició*, emperò ben rumiat, no poden aduhir-se tals paraules com a opinió contraria a la usual; car, per més que lo primer diga que arribaren los rabins a Roma, no sabèm si la espressió hebrea equivalía a *còrt romana* y no a la ciutat, com axí la nomenaven moltes uegades a Avinyó, y encare a qual-se-vol altre punt ón residis lo pontífech: y lo sogón no nomena Roma, dihent no-més que *lo papa fèu passar d'Espanya los savis*, podènt açò mol ben ésser traducció d'una frasa qui indich *los fèu passar dels diferents punts d'Espanya ón se trobaven, al punt ón ell residia*, que éra Tortosa.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mantenidor d'aquella liça, y a continuació prènguè lo Geroni la paraula, pronunciant també un discurs en llatí, digne de tota llohança, consistint-ne lo téma en les paraules del cap. I d'Isaías: *venite nunc et disputabimus*, al qual replicà, en aquell díe, lo R. Ferrer. D'aquí-avant y a les sessions venidores anaren consignant-se los punts o proposicions que calía discutir, y, si donam assentiment al principal autor al qual seguim, de tal manéra sabé encaminar los seus esforços lo fervorós paladí, que los restants «sentiren com naxía en llur lo dupte, al escoltar l'inspirat accent del savi convers: aprés del dupte, creguéren ja en altres misteris, vehéren complides les profecíes ab la vinguda del Salvador y adoraren en lo Messíes vertader.»

Malgrat d'aquest triomfe exemplar, persistiren contumaces R. Ferrer y R. Josep Albó, mas a la sessió sexanta-set donà-s com a conseguit un altre triumfe no menys important, per havèr presentat Rabbi Astruch Leví una altra de les cabdals celebritats del judaisme, una cèdula, ón se confessava *per sí y en nom de tots los juhéus*, del tót convençut de les errades de sa secta; emperò sospitam que la lectura de aquesta declaració a la antepenúltima sessió de la assamblea, qui correspondría ja al Novémbre del 1414, sería no més com a exemple per inclinar y resoldre los restants, y no testimoni de que llavors se fós convertit lo Leví, perçò com, ans d'un any, l'enlayrava Benet al bisbat, atesos los seus mèrits, que éren ésser mestre en Teología, degà de la esglesie d'Avinyó y almoyner del metéix pontífech, cosa que no apar ésser conseguible en un any, llevat de que aquell basquejar per elevar, ab cuyta, los conversos distingits, qui meresquéssen recompensa.

Tras aquesta lectura, llevat dels dos rabins més entoçudits, ja nomenats, esclamaren tóts que-s conformaven ab la referida cédula y s'hi adheriren. Lo Zurita senyala més per menut y gradualment los passos de la conversió, que fóu més declarada y viva ja entrat l'any 1414: «En l'estiu del any passat, diu, se-n convertiren de les cinagogues de Çaragoça, Calatayú y Alcanyiç, més de dos-cents; y entre élls se

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

convertí un juhéu de Çaragoça, apellat Todroz Benvenut, qui éra molt noble en sa lley, ab altres set de sa familia; y després successivament, en los mesos de Febrer, Març, Abril, Maig y Juny d'aquest any, estant lo papa ab sa córt en aquella ciutat de Tortosa, molts dels més ensenyats juhéus de les ciutats de Calatayú, Daroca, Fraga y Barbastre, van convertir-se y-s batejarèn, fins en nómbre de cent-vint families, qui éren en gran multitut; y totes les aljames d'Alcanyiç, Casp y Maella convertiren-se a la Fè en generals que fóren més de cinch-centes persónes. Darrere aquests se convertiren la aljama de Lleyda y los juhéus de la vila de Tamarit y Alcolea; y fóren en nómbre de tres mil los qui llavors se convertiren a la córt del papa y fora d'élla, segóns que paregué, de tot bon cor: y hom esperava que tots-jórns se-n aniríen convertint en gran nómbre, axí en lo reyalme d'Aragó, com a totes les provincies d'Espanya, senyaladament ab la predicació del sant varó lo Mestre Vicenç Ferrer.»

Fóu aquest lo magnífich resultat de la congregació de Tortosa, conseguint principalment per los metéixs conversos qui estaven al servey de Benet, car és de sabèr que lo famós Geroni de Santa Fè, métge de Benet, éra lo metéix Josuah Halorquí, axicom éra lo rabí Astruch Leví lo bisbe Andréu Bertran, de qui bentost parlarèm: emperò aquest metéix resultat del qual havíen d'estar contents los discutidors y promovedors de la asamblea, posat que en lo llur cor s'hi fós arrelada veritablement la Fè, y desijassen fer penetrar en lo dels llurs antichs amichs la llum de la veritat, no podia dexar tranquils los metéixs triumfants, sóts pena de creure-ls molt escassos de sentiments, al veure que tras la beneficiosa collita de cristians, conseguida per un camí més humanitari y civilitzador que la persecució, recorríen a aquesta y d'una manéra hipòcrita, puix tiraven a anorresar la raça, inhabilitant-la per tót, fins per quant podía recaure en bé de la humanitat en general, al contemplar que Benet anava a fruhir en la destroça dels resíduus més constants del judaisme de la manéra més ignominiosa y depravada. Estudièm d'espay aquesta nova obra de Pére de Luna, que pot consi-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

derar-se com a un apèndech a la congregació de Tortosa, emperò diferent d'élla per lo camí que usaren, a conseguir l'estermini complert dels juhéus.

L'autor dels *Estudios sobre los judios de España*, al qual nos referim ab freqüencia, tras les descripcions de les horribles matances de juhéus que verificà lo fanatisme popular en la anterior centuria, y principalment aprés de la de Barcelona, en témps d'En Joan I, que ja coneix lo llegidor, demostra los perjudicis que d'aquelles s'irrogaren al comerç y a varies institucions, depenjant-ne lo sosteniment de réndes o cabals qui procehien de les aljames, y se-n plany, en general, ab aquestes paraules: «Les juheríes de quasi tot Espanya restaren, donchs, del tót destruhides, afollats tots los drets y escarnida la justicia. Emperó lo poble cristià, qui tant desapiadat s'aferruçava contra los juhéus, no veya, al destruir la llur industria, que tirava sóbre sí càrregues ab élls abans compartides y que afogava en la sanch lo gèrmen de la prosperitat y benanança. ¿Què-s féren, de fét, los numerosos telers de Toledo y Sivilla? ¿On són los richs mercats, en què amontegaven los hebréus tots los produyts del Orient y del Occident, en què les sedes de Persia y de Damasan, les pélls de Tafilet y les jóyeríes dels alarbs competíen?... Cremaren les téndes del *alcana* a Valencia, Toledo, Búrgos, Còrcega, Sivilla y Barcelona: restaren deserts los llurs carrers, y les réndes de les esglesies y dels reys no poguéren menys de soferir un gros dalt-a-baix, etc.»

Encare que general aquesta esclamació, esplica ben clarament l'estat ón se veuríen reduhits molts juhéus comerciants e industrials a un pahis de sí tan comercial com Catalunya y sóbre tót sa capital, Barcelona; los qui-s vehéren privats del llur teler o taller, los qui en un díe perdéren llur alberch y la poca o molta riquesa que aplegada havíen, laboriosos com éren per instint, emprenedors y poch escropulosos, tinguéren de gonyar-se la vida aplicant-se a d'altres y tal vegada per élls estranys oficis, que abans pot-ser no exercíen, y axí podía dir-se que dés de la més alta professió y art fins al ofici més baix y humiliant se trobaven, tal ocasió com

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aquella ón sóm arribats, hebréus qui l'exercien o qui estaven sémpre aparellats a exercir-los. Emperò ni en aquest estat en que-s veyen reduhits los hebréus, ni abans en los témps de llur major prosperitat, no fóu lo poble habréu d'Espanya esclusivament mecànich, esplotador y ruhí en sa manéra de viure; car, apart dels artistes, artesans, comerciants, industrials y fins si un hom vol nomenar-los usurers, moatrayres, tafurers y cambiadors, assenyalaren-se homens de gran saviesa, aplicats al conreu y espandiment de les sciencies més espinoses e intrincades, alhora que més utils per l'assoliment de la major civilització a la qual encare y constantment aspiram. Molt s'allargaría lo nostre treball si deguéssem ací justificar semblant asserció, que solament pot ésser obgécte de un especial y molt utilós estudi: mas limitant-nos al territori català, bastarà, com a exemple, un bréu recort d'algunes celebritats judayques de distinctes èpoques, a les quals podrà afegir lo llegidor les que pot-ser ometèm y dels quals hajam ja parlat en regnats anteriors.

Fullejant alguns catàlechs bibliogràfichs y diccionaris de escriptors séns pretensió d'oferir per are una prova complerta, havèm recollit, al vol uns cuants noms, qui basten al present, com són Salomó, qui parlava una infinitat de llengues, y traduhí del aràbich, per lo rey En Joan, diferents llibres scientífichs; Chija, qui escrigué de les esferes y de les planetes y fóu autor de diversos pronóstichs; Chasday, qui conresà la poesía; Ben-Hezra, qui compongué tocant al judici de les esteles y sóbre lo joch d'escachs; Jehuda Barzili, qui s'ocupà dels contractes; Jona Megirondí, de Giróna, de les dones; Josep Barzeloni, de filosofía moral; Josep Ben-Caspi, de la llengua santa, d'Aristótil y de Plató; Josep Ben-Jachüa acreditat ab bona anomenada com a talmudista, gramàtich y poeta, éssent infinides les seues obres, y finalment lo may prou llohat astròlech Cresques, de Perpinyà, digde preludi del francès-català Mr. Aragó, tan distingit en la metéxa sciencia en aquesta centuria, y a la metéxa vila ón se distingí quatre segles abans l'astròlech hebreu.

Lo nou afany de Benet fúu no solament borrar la memo-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ria de tots aquests recorts honrosos per la nostra patria, mas encare destroçar de la manèra més ínica la plebeyada judayca qui-s mantenía en sa antiga crehença y s'aplicava als oficis abans indicats, en suma, no volgué lo papa Luna ni hebreus savis, ni hebreus artesans, cercà lo camí de separarlos de la restant societat, impossibilitant tots los seus recórsos, y a aytal fí féu-se imitador de la reyna Catalina de Castélla, publicant una butlla o decret molt més ferésta que la Ordinació d'aquella senyora. De primer fóren cremades moltes de les obres d'aquests savis, entre altres les de Josep Ben-Jachiia, per orde de Vicenç Ferrer (1), y després, llegit, segóns apar, lo dit decrét o butlla a les darreres sessions del congrés de Tortosa, estant Benet al llogar de Sant-Matéu de Valencia del qual parlarem la hora de la assentada ab En Ferran, lo donà a la llum y promulgà lo díe 12 de Novémbre del 1414, segóns lo Zurita, qui dóna als articles del dit escrit lo nom de Constitucions; mas la veritable butlla, lo contingut de la qual pot-ser oferesca algunes variants acomparat ab lo d'aquelles, que transcriu l'Annalista aragonès, porta la data, segóns l'Amador de los Ríos, en Valencia, al 11 de Maig del 1415.

No havèm tingut ocasió de veure en original aquest document, emperò ne tenim prou ab la reproducció que de aquell fa l'autor darrerament citat, que-n reproduhim los següents articles, a dexar espasmats los nostres llegidors: «Lo primer prohibía la lectura del *Talmud* en públich o en secrèt, ordenant als bisbes y capítols catedrals que en termini d'un mes recollissen tots los exemplars que-s trobassan a les mans del dit llibre, axicom les llurs glosses, aportibles, sumaris y altres qual-se-vol escrits qui tinguéssen la més lléu relació ab semblant doctrina. Lo segón vedava la circulació y ús de tot escrit qui contradigués los dogmes o ritus de la religió cristiana. Per lo tercer s'ordenava que no poguéssen los juhéus fer creus, calzes ni vasos sagrats: ni encodernar llibres ón s'hi trobas lo nom de Jesus, ni de sa mare, imposant pena d'escomunió al cristià qui a semblant disposició

(1) Veure *Diccionario de escritores catalanes*, de Torres Amat, pl. 335.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

contravingués. Lo quart, se troba concebut en semblants térmens: «Que ningun juhèu no puga exercir l'ofici de jutge ni adhuc en los pléts que entre ells hi hagués.» Disposava-s per lo cinquè que-s tancassen les sinagogues erigides o adobades darrerament, dexant-ne solament úna en quiscuna població ón hi haguéssen juhéus, si bé en lo cas d'esbrinarse que abans éra estada esglesia, restava aximetéix definitivament tancada la referida sinagoga. Lo sisè decrét o article s'encaminava a separar més y més lo poble proscrit del cristià: «Que ningun juhéu, diu, no puga ésser métge, cirurgià, botiguer, adroguer, fornidor ni casamenter; ni tenir altre ofici públich per lo qual los calga enténdre en los afers dels cristians: ni les juhéues ésser parteres ni tenir dides cristianes; ni los juhèus servir-se de cristians, ni vendre a aquests, ni comprar d'élls alguna vianda, ni ab élls concórrer a ningnn convit, ni banyar-se en lo metéix bany, ni tenir majordoms ni agents dels cristians, ni apendre a les escoles d'aquests alguna sciencia, art o ofici.» Lo setè estava reduhit a recordar lo compliment de les lleys qui obligaven als juhéus a viure en barris separats dels cristians. La vuytena disposició obligava los juhéus a portar en llurs vestits certa divisa de color vermella y groga, los homens al pit y les dones al front—venint ab lo témps a pendre aquella insignia lo nom de *aspa de Sant-Andréu;* nom que conservà fins a la total espulsió d'aquella raça de la península ibèrica.—Lo novè tenía, certes, molt major interès e importancia; «Que ningun juhéu no puga mercadejar ni fer ningun contracte ab los cristians, per estalviar en axí los fraus que a aquests fan y usures que-ls ne porten.» Lo desè decrét, encaminat a la fi comuna dels anteriors, tractava dels testaments, y aptitut de heretar los cristians y conversos als juhéus, ab l'obgécte de apartar de la massa general de llurs riqueses quants cabals ne fós possible. Y l'onzè manava darrarement qne-ls prehicassen cascun any tres sermons, en los quals hom los dissuadís de les error ón vivíen.»

Si Benet se fós trobat en altra situació, si Segimon, axicom tenía interès en esterminar los heretges Hussistes, lo

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

general del qual, Zisca, tantes voltes l'havía desconfit, hagués tingut la metéxa volença respécte dels juhéus, no dirèm que no haguéssen conseguit los dos eféctes que podía produhir la terrible butlla, çò és, lo principal que éra la benvolença del Emperador envers lo papa qui-s mostrava més zelós per la cristianitat, y lo secundari y consegüent, o sía lo anorresament de la població hebrayca d'aquests reyalmes, Emperò éra massa tart, y no convenía adoptar y encare menys reverir les disposicions y autoritat d'un papa desahuciat, per més que semblassen aquelles utils; axi que, no li valgué a Benet lo mèrit contret, ans li calgué curar de símetéix, constret com estava cada díe per que acudis davant lo concili de Constança a renunciar, o a la assentada ab l'Emperador, per veure-s desobehit en sa presencia: y entretant, oblidant l'anatema, los juhéus tornaren a alçar lo cap y continuaren com d'abans, fins que en lo témps dels monarques catòlichs esperimentaren llur definitiva estinció.

A la part eclesiàstica veurèm lo contingut de les proposicions que-s debatéren al congrés rabínich, la utilitat que-n pogué rebre la Esglesia d'aquella assamblea, y ab quina part poguéren contribuir a la conversió los teòlechs y prehicadors catòlichs.

Tornèm are a colocar En Ferran y Benet cara-a-cara en Valencia, per tractar del compliment que abdós devíen donar a les eczigencies del Emperador. Calculam que Benet, vehent-se si-fà-no-fà séns valença o favor de ninguna nació—car jatsía les d'Espanya lo reverenciaven, no calía refiar-se gayre de llur decisió contra un emperador y un concili tan general,—s'aferraria ab fermesa del únich qui, per gratitut quant menys, devía defensar-lo, En Ferran naturalment no podía negar lo seu deute, y atenent lo gran perill que abdós corríen si contrastaven a aquelles dues poderoses autoritats manifestaría al amich que, séns dexar de complir oficialment ab élles, trametent les embaxades qui ja éren partides, podrien los embaxadors instruir-se de manéra y menar de tal forma l'afer, que no-n isquéssen los senyors llurs perjudicats ja sía procurant entrebanchs, ja proposant camins qui no fós-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sen tan rigorosos com los que, per élls, reclamava lo Rey de Romans o Emperador (1).

No és aventurat semblant parèr per açò que tantost veurèm, y obliga a fer-ho la relació metéxa del Annalista aragonès al donar compte d'aquest afer, puix que per éll ni per ninguna altra nova no consta que los dos amichs se barallassen, ni menys, com aparexería lo més regular, que plegats menassen a cap un plan de resistencia: solament que-s convinguéren en obrar sóts lo sistèma abans dit, emperò mancant a la senceritat En Ferran, no pogué sabèr Benet lo veritable anament del afer, y fóu-li obs-accedir a quant se convingué descobrint tantost ben clarament la deslleyaltat de son antich favorejat.

Hi havía a la embaxada representants de Benet y representán-s d'En Ferran, y la instrucció que-ls donaren éra procurar que-s defugis la renuncia, senyalant altres camins: mas los primers no sabíen que los segons portassen instruccions apart per conduhir-se segóns com se presentas l'afer. Lo Zurita revela aquesta mala astucia del coronat a Casp, lo qui previngué que si l'Emperador s'aferrava en lo sol camí de la renuncia, que la acceptassen ans de rompre, emperò consultant-lo-y a éll, y oferissen de sa part que, tant com hi arribassen les seues forces, procuraria que lo papa Benet hi condescendis, en acabat de la qual cosa, hi afig l'Annalista paraules com aquestes: «Era lo cabdal intent del Rey que, per ninguna vía, los seus embaxadors donassen lloch que-s rompés entre éll y la congregació de Constança, y éra axó tan secrét que Benet no tenía ninguna nova que hom passas tan avant per lo Rey, séns orde ni comissió séua: y portava-s l'afer de manéra que entenguéssen que aquests camins ni ningun d'élls no-s movíen per los embaxadors del Rey, sinó que lo-y proposaven per la altra part.»

Ja la primera vegada que tractaren d'enviar embaxadors

(1) Solia devegades intitolar-se rey de Romans l'Emperador, con no éra estat encare ungit per lo papa, y ún s'esplica bé que Segimon més que no altres dels seus antecessors servas aquest costum con s'estimava ardent católich y s'esforçava per que la Esglesia tinguès un sol papa y lledesme.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

a Constança, los quals nomena lo Zurita, s'hi comptà entre élls don Joan Fernàndez d'Ixar, del qual lo Llorenç Valla fa grans llahors (cosa no poch significativa), y com si no n'hi hagués prou de dir d'aquest personatge que éra molt savi y prudent varó, y de gran consell y singular eloqüencia y tan ascientat en les sciencies y lletres humanes, que s'igualà ab los mès excelents de tot Espanya, fins anaren a estudiar ses qualitats físiques, traduhint lo Zurita que féren elecció de don Jóan d'Ixar... «per la valor estréma de sa persóna, que en la figura, fórma y gran alçada y vigoría del còs, representava aquella magestat del rey En Jaume *lo Conqueridor*, del qual ell devallava per línia de varons.» No fem cabal nosaltres de les espatlles o cames mes o menys çapades d'un embaxador, que per res no necessita ésser membrut, ni menys del tardà rebrot de magestat física que ostentava lo d'Ixar al través de tantes generacions, emperò lo mencionam per creure que ell éra la ànima del afer a Constança, tocant a les instruccions secrétes que ignoraven los embaxadors de Benet, segons tindrèm ocasió d'observar tantost.

Axicom a la primera assentada d'aquest y d'En Eerran, anterior a la anada a Mont-blanch, éra Segimón qui proposava unes vistes, com per part d'aquells hi hagués alguna indolencia, o millor diríem indecisió, y passas endevant ol Emperador en l'únich camí de la renuncia, dexant los qui no corresponíen a les seues mires, en aquesta ocasió, vehent lo Rey y lo Papa que lo concili passava avant, y que podría portar-los perjudici, fóren aquells los qui solicitaren are unes vistes, encarregant als embaxadors que-s retrassas tant com fós possible lo concili. Segimón s'hi negà, alegant que no podía abandonar aquell aplech tan important, per havèr-hi representants de moltes nacions, y menys no pogué ferho en vista d'algunes complicacions que sorgiren, per havér de primer renunciat lo papa Joan, qui presidía lo concili, y ésser-se penedit tantost de sa renuncia: mas aprés de diferents comunicacions, y d'havér-se ohit los embaxadors de Benet al concili, accedí en part a quant solicitaven, com fóu, que fa-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ría cap a Niça, ón havien també de comparèxer Benet y Ferran, y que entretant no nomenaría lo concili ningun papa.

Per millor obrar lo Rey (y en açò reposa la anterior sospita tocant a un determinat embaxador), provehí que don Joan d'Ixar se-n vingués a la seua Córt per que li fés relació del estat ón romanien los afers y deliberacions d'aquella congregació. No sabèm què respondría aquest al Rey, emperò certament que no trigaren a arribar a Valencia més que respostes per conduyt dels nostres embaxadors, perçò que arribaren embaxadors tramesos per lo rey de Romans, lo díe 29 de Juny, ab l'encàrrech de donar préssa en allò de les vistes; y tals serien ses facultats, havènt sobrevingut motius per los quals se feya irrealitzable la assentada al punt designat, ells-metéixs autoritzaren sóbre la muda de lloch.

Fóu l'un dels motius, per quant toca al Rey, l'estar malalt d'una gréu malaltía qui no li permetía embarcar-se, per tal que al moment d'entrar a un vaxell se sentía defallit. Difícil sería lo caure en la veritable causa, física o moral, qui axí tan de sópte aclofava lo vencedor d'Antequera y de Balaguer, dexant-lo véll e inútil en edat jóve, tot aximetéix com éra esdevingut ab l'abrivat batallador de Sardenya, lo pobre rey En Martí d'Aragó. No dexaren de tenir-li la consideració deguda, los embaxadors de Segimón, emperò com ne podía resultar benifét a Benet y perjuhí al concili, y per consegüent retras a la unió de la Esglesia, prevehent, ja que no aquest contra-témps, qual-se-vol altre que-s pogués inventar, los cardinals de la congregació, entre los quals s'éren admesos tots los que fóren de Gregori, deliberaren, en aquest entremig, que Benet fós requerit per la autoritat del Concili a renunciar al pontificat, nomenant-se a aytal efécte embaxadors d'aquell l'arquebisbe de Tours, acompanyat de tres bisbes, un abat y nou famosos doctors y lletrats y al metéix témps prengué comiat Segimón, per fer cap a Perpinyà, que éra lo punt de les vistes darrerament convingut.

Ab tals resolucions, de les quals no dexaría de tenir coneximent En Ferran, acabà a la córt d'aquest y de Benet lo dnpte, la esperança y la astucia diplomàtica, havía sonat la

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hora fatal de decidir-se l'ún y l'altre, y puix no éra ja cosa de burlar un home tan prepotent com Segimón, qui feya lo sacrifici d'abandonar lo concili y venir-se-n a una ciutat del Mig-jórn, no hi hagué altre remey que decidir-se a anar-se-n-emperò tal havía d'ésser l'efécte que produhis aquest esforç en lo coratge de Ferran, que per poch com no pert la vida. Lo 7 d'Agost, aprés d'havèr escrit per endavant als prelats y capítols que trametéssen a Perpinyà persónes notables, esplica lo Zurita que al Rey «li sobrevingué un esmay y donaren-lo per mort: y un cavaller de sa cambra, a qui li deyen Manel Gonçàleç, qui éra comenador de Çalamea y Monroy a Aragó, li clogué los ulls, tenint-lo per mort y per tota la ciutat hi hagué gran avalot certificant que éra finat: y atribuiren-ho a certa beguda d'una ayga de golets *(veletro)*, que li diguéren que éra un gran remey per la dolor de la illada y pédra; y çò diuen que fóu la causa de viure tan poch témps després com visqué (1).» En tan mala situació véu-se obligat lo Rey a embarcar-se per anar-se-n a Perpinyà, y apar que ella havía d'ésser lo principal motiu per que no abandonassen En Ferran les persónes qui li volíen bé.

Lo qui-s recordarà los vincles d'afécte intim qui lligaren lo Rey y Benet, sóbre-tót con aquell fóu coronat, les promeses que féu éll-metéix a Segimon de que acompanyaría lo Papa a les vistes, y la unió, almenys aparent, dels representants del ún y del altre al anar dret a Constança, semblant compondre una embaxada comuna als dós, li farà estrany, com a nosaltres, veure partir En Ferran séns Benet, y n'hi hà prou d'açò per calcular que no mijançava entre abdós la millor armonía, o almenys que lo papa se retreya y desconfiava del Rey; y acaba de confermar-ho lo veure que Benet,

(1) D'aquesta manéra esplica lo Valla la malaltia y esmay del Rey: *Subita defectione corporis... sedebat cum domesticis colloquens... Laboraverat quidam Rex ex renibus, vir alioqui prospera ac vegeta veletudine. Subitm autenm morbum pituite volunt incurrisse ex assidua mansione sub dio per noctem, ad haec frequentiore edulis cucumeris cuiusdam quem vocant malignanum.* Les irregularitats del llenguatge que hi hà en aquestes paraules hi son aximetéix en l'imprès, que havèm copiat al peu de la lletra.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

séns deturar-se a ningun punt entremijà ón se deturà lo Rey, arribà molt abans que aquest a Perpinyà.

Segóns lo Zurita, isqué lo Rey en una llitera de Valencia y se-n anà al Grau, ón hi havía set galéres aparellades; d'allà, per terra aná a Santa-María del Puig, ón hi aturà per cobrar més forces, y lo 21 d'Agost se recollí a sa galéra: arribà tantost a Castelló de Burriana, ab molta fadiga, tant que li calgué desembarcar per lo notable dany que la mar li feya, y embarcàt de nou l'endemà, s'endreçà a la costa de Catalunya, a un lloch propri del comte de Módica (hom no sap quin), llà ón li féren gran rebuda y fésta, continuant després per son camí fins a Barcelona. Los dietaris del Arxiu Municipal d'aquesta ciutat, referexen que hi arribà lo díe 26 d'Agost, ab nou galéres, que per desembarcar se construhi un pont de fusta tocant de Santa-María—lo qual podría ésser errat, prenent aquesta esglesia per lo monestir de Sant-Francesch, puix en aquella centuria éra ja molt lluny aquella esglesia de la mar,—y que *passat lo seny de la oració* tornà embarcar-se.

Apar que ab prosperós vént arrencà la armada, arribant en bréu témps a Coblliure, ón hi aturà molt poch, traslladant-se tót-seguit a Perpinyà, en la qual vila hi entrà lo díe darrer d'Agost. Acompanyaven En Ferran lo príncep de Giróna En Alfons y l'infant En Pére, los seus fills, don Enrich de Guzman comte de Niebla y don Alfóns germà séu, don Pére Fernàndeç d'Herrera, lo mariscal Alvaro d'Avila y altres cavallers de Castélla, de manéra que ni encare en aquest estrét pas va sabèr despendre-s lo rey d'Aragó dels seus volguts Castellans (1).

(1) Lo Feliu de la Penya, ab tót y sa concisió al parlar d'aqnest afer, que tal vegada no sabé ón estudiar-lo, car sa relació arriba a pecar de diminuta, presenta una immensa llista de noms d'*alguns qui acorreguéren lo Rey a Perpinyà*, comprenent entre comtes, vescomtes, magnats, cavallers y altres persones notables coranta-set individuus, y noresmenys l'arquebisbe de Tarragona, los bisbes de Barcelona, Vich, Elna y Giróna, catórze abats, lo prior de Sant-Pol, y altres que no nomena, tóts de Catalunya. No duptam de la autenticitat d'aquesta llista, emperò nos fa meravellar que l'Annalista passehis tan singular nova mancant de totes les restants.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

A Perpinyà s'albergà Benet al castéll, «lo qual (segons lo Zurita) se tingué per los séus en molt bona defensa ab molta gent de guerra, venint açò a provar la desconfiança del papa d'Avinyó, y la memoria que conservava de çò que esdevingut li éra en aquesta ciutat pochs anys abans, y que per ventura podría repetir-se en en la dita vila. En Ferran fóu albergat a casa d'En Bernat de Vila-córba, y l'Emperador ho fóu a un monestir que no nomenen. Arribà-aquest a Narbona, con lo Rey entrava a Perpinyà, y allà deturà-s enviant una solemne embaxada, ab què donaren principi a la gran tombada de Benet, que anam a referir.

Sols en resum, y més tirant a la part civil y política del fét, per fer-ho després per estens a la part eclesiàstica, dirèm are açó que s'esdevingué a la famosa assentada. Segóns que apar, Benet se mantingué abroquerat dins lo castéll, esperant que l'anassen a veure; En Ferran, agreujat més y més en sa malaltia per efécte del viatge marítim, tingué de ficarse al llit, esperimentant tanta feblesa, diuen, que quasi no podía parlar; y Segimón, tenint ben segur consideració al malalt, o portat d'impaciencia, tement que Benet no espletas bé aquest contra-témps, puix havía manifestat als embaxadors, que estava aparellat a les vistes, se traslladà de Narbona a Perpinyà, ón hi entrà lo díe 19 de Setémbre. Una visita de simple cortesia féu Segimón al Rey y al Papa, si bé no tractà a aquest ab totes les distincions que corresponen a un pontífech únich y lledesme, y havènt-li recordat l'obgécte de les vistes que anaven a coldre-s, asseguren que Benet li contestà «que donaría camí per ón més prompte conseguissen la pau y unió de la Esglesia,» resposta ambígua, com després fóu vist, per pretendre Benet romandre éll com a papa únich, puix que havíen renunciat los altres dos que ell nomenava intrusos.

Les sospites de Segimón vehéren-se bentost confermades: lo Papa no-res declarava, lo Rey, malalt, no podía activar l'afer, la generalitat de les persónes, sinó totes, d'aquests reyalmes, qui concorregudes a Pèrpinyà, no podíen resoldre-s a satisfer los desigs del Emperador, car tenien Benet

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

per lo veritable y llegítim vicari de Jesucrit, y transcorrent los dies séns gonyar res que fós, perçò com éra gran la indiferencia de tot-hom, anà Segimón a veure de nou En Ferran, y Déu sap çò que li digué, car ningú no pot comtar-ho. La veritat és que en acabat d'aquesta visita manà lo Rey cerciorar-se per una comissió de les renuncies fétes per los altres dós anti-papes; emperò ni encare axí no-s tirà avant, ja fós per temor dels qui havíen d'instar Benet, ja per la astucia d'aquest, esperant que l'Emperador, enfastijat, se-n tornas: a axí ho resolgué Segimón, declarant que a Constança hi seguiríen los remeys canònichs, y s'ajustaríen les forces dels príncepS contra Benet, y *contra tots quants l'amparassen*; equivalent açò a menaçar En Ferran com a favorejador del scismàtich, per tal que, segóns lo Zurita, «no dexava de tindre un fort recel de que lo Rey l'ajudava, per lo benifét d'havèr obtingut, segóns éra pública veu, lo reyalme per sa industria y favor.» Per altra part, sospitaren o va sabèr-se que Benet anava a escapar-se, tement-se que a darrera hora la necessitat y la temor faríen cedir a En Ferran y-s tindríen les vistes, de qué ell volía lliurar-se; y l'inferm Rey, séns alè, vehent-se menaçat de perdre la coróna y d'ésser anatemitzat çà com llà, o per lo concili de Constança o per lo metéix Benet (1), li calgué traure forces de flaquesa suplicant a una y altra potestat per cercar un remey inútil.

Estava certament lo pobre rey de Casp més que entre la espasa y la paret, estava entre dues espases qui li travesaven lo cor; y de segur que si llavors lo-y consultassen, manifestaría bonament que donaría la coróna que arrebaçà al d'Urgell, y li tornaria los béns y renunciaría a totes les satisfaccions obtingudes en lo triumfe de Balaguer y en la coronació de Çaragoçà, per ésser sols infant y regent de Castélla, ón no li haguéra mancat honra, podér y per ventura salut. ¡Benehescam la Provindencia qui ab tanta saviesa sap

(1) Lo Zurita, al parlar del viatge que volía fer En Ferran a Castélla, diu que éra per donar orde a la reyna Catalina que-s llevas la obediencia a Benet, havènt entés *que l'havía privat del reyalme, y cada dia lo descombregaza com a scismàtich.*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

castigar los ambiciosos y los qui obliden la justicia! Era açò lo 10 d'Octubre: manava En Ferran per una part avisar los capitans de galéres y los ports que no isqués galéra ni nau alguna séns la seua licencia, y després, recelant-se que fugiría lo Papa a Sardenya, adhuc escriguéren al lloch-tinent de la illa, En Acart de Mur, per que no-l acollis ni a éll ni a ses gents; y per l'altra enviava los seus fills a suplicar Segimón que no se-n anas, axicom pensava fer-ho lo 30 d'Octubre, séns veure-l abans. En aquest punt, lo príncep En Alfons hagué d'encarregar-se, per sí, d'activar l'afer, car lo pare éra arribat a tal estrém de feblesa, que ja ni sots-signar podia, de manéra que d'aquí-avant no fóren tots los despatxs per lo primogènit. Anà aquest a veure Benet, manifestant-li que tots los princeps de sa obediencia convenien en trametre procuradors al concili, car si ell defallis, poguéssen procehir a elecció d'un altre pontífech, y fós que a Benet no sabés bona aquesta estranya proposició o que no li convingués resoldre-la, contestà que ja s'hi pensaría, lo qual a res no equivalia, romanent tot-hom en lo metéix dupte e inacció. Axò, y veure que arribava a Perpinyà lo comte de Fóix, qui éra del Papa, acabaría de desplaure a Segimón, axí que, donà orde a les seues gents per que isquéssen de Perpinyà lo 7 de Novémbre, y ell entretant se tornà dins lo monestir ón s'albergava, séns que no volgué ningú rebre, tant que hi anà per visitar-lo lo comte de Fóix, y no ho pogué conseguir. Tocant a aquesta visita, recompta lo Zurita una cosa molt curiosa per la seua significació, y és que per tornar-li la visita sortí l'Emperador del monestir ab tots los seus boy armats, y ell armat de cota y braçaleres.

En aquest punt podía ja donar-se com a rompuda la amistat entre Segimón y En Ferran, séns restar-li a aquest més remey que rocegar-se ab tot lo seu ergull d'altres jórns als peus del poderós: per que no desaparegués, envià lo Rey una comissió composta del seu fill En Enrich, del comte d'Armanyac, de Garci Fernandez Manrich y d'altres del seu concell, solicitant que-s deturas un díe més per podèr donar-li resposta satisfactoria; emperò no volgué donar-los-hi au-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

diencia Segimón, pretestant que havía de dinar, y com sabéssen després que de fét se-n éra anat, correguéren-li al darrere aquests o uns altres comissionats suplicant-li, en nom d'En Ferran, que's deturas a Salses, volént a açò accedir per escoltar allà d'altres suplicants, qui éren aquest colp lo governador de Catalunya y lo Castellà Diego de Vadillo, segretari d'En Ferran, los quals perferiren, que si-s deturava alguns díes, faría renunciar Benet o li llevaría la obediencia, y concertaren ab l'Emperador que s'esperas a Narbona. No éra cosa de burlar més lo protector del concili, ni de perdre un moment en la ociositat, passaven ràpidament les hores y no hi había altre camí sino resoldre lo dilema terrible, esser o no esser, devent de totes les passades En Ferran aparèxer, als ulls dels prínceps y nacions, o com a scismàtich o com a amich ingrat de Benet.

Sía, donchs, que en tan cruel estretor ell resolgués còm assénten los metéixs historiadors, qui-ns pinten l'extrém aclaparament ón se trobava sebollit, sía que En Alfons anas al dret acabant ab tots los duptes qui posaven en perill sa venidora successió, és ben cert que llavors féu-se axò que no s'éra fét encare; convocà a una juncta (de la importancia de la qual nos ocuparèm tantost a la part eclesiàstica) ón s'hi determinarà fer tres requeriments a Benet per que renuncias. Al primer requeriment respongué com sémpre, Benet, ab ambigüitats. la qual cosa vehent Segimón, qui esperava impacient a Narbona, lo díe 11 de Novémbre, eczigí de nou la resolució, menaçant ab anar-se-n; y com a-les-hores, davant un perill tan eminent, los prínceps (y més probablement los llurs representants, com no vullen aludir als comtes d'Armanyac y de Fóix) instassen ab viu afany Benet, aquest, lluny de contestar al requeriment, lo 14 de Novèmbre, féu dir a En Ferràn que ell se-n avava a Coblliure, que res més no podía fer, y axí, que lo Rey fés açò que més lí plagués, còm en aprés se-n isqué efectivament lo Papa de la vila, traslladant-se en aquell port de mar.

Nova angóxa fóu aquesta per lo rey d'Aragó, y nova prova de la baxesa a la qual devía reduhir-se son ergull; ja

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

no éra solament als peus dels Emperador ambulant ón éren tinguts rocegar-se los seus emissaris per solicitar-li que no partis, sinó que ab igual actitut havíen d'humiliar-se davant lo Papa fugitiu, qui, encoratjat per la benvolença de quantes persónes havíen concorregut a Perpinyà (1) feya menys-preu de donar resposta als qui li demanaven que tornas a la dita vila, ans impertèrrit, menaçant ab la escomunió En Ferran y fins ab privar-lo dels seus reyalmes, s'embarcava ab tot lo seu conclavi de cardinals. Ans d'embarcar-se a Coblliure reiteraren la súplica los comissionats, emperò Benet los pagà també ab rahons ambigües (*dada certa infructuosa resposta*), tirant avant en son propòsit, no séns deturar-se abans per espatxar algunes provisions de prelatures d'aquests reyalmes a favor d'alguns domèstichs y familiars séus, acreditant axí més y més que s'estimava veritable papa, y desentenent-se del afer de la unió, partí séns dir ni nomenar lo punt ón cuydava dirigirse (2).

A un dietari intitulat de Comes, recondit al Arxiu Municipal de Barcelona, s'esplica d'una manéra altament poètica aquesta anada o viatge de Benet, y ab tót que no podèm atribuir a semblant relació gran autoritat històrica, val la pena d'estractar-la, per ésser un gran testimoni del mou de pensar d'aquell témps y de la opinió general del pahis respécte de Benet. Suposa l'autor que ans d'embarcar-se lo Papa, esclatà una tempestat, emperò malgrat aquella y les advertencies que li feyen los pilots, manà Benet que desplesassen velas y que-s posassen en camí, puix no l'esporuguía lo perill, ans bé per éll sabría què li tocava fer: «Anam-nos-en a Sardenya, deya, per més que lo vént sia contrari a la ruta, y si no só lo veritable vicari de Jesucrist, que vaja jo

(1) A una lletra endreçada per lo Rey a diferents autoritats, esplicant-los lo fét, s'hi lligen aquestes paraules: «E perçó metéix aquesta santa deliberació no podia menar-se a efécte, estant los prelats y demés sotsmesos del dit senyor sóts obediencia del referit nostre Sant-Pare.» *Arxiu de la Corona d'Aragó*, registre 2439, foli 133.

(2) Açó que esplicam, com a esdevingut al moment d'embarcar-se, ho prenèm de la metéxa lletra citada a la nota anterior, datada a Perpinyà lo 6 de Janer del 1416, y que signa En Alfons, per estar malalt lo Rey.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

a fóns ab les meues galéres dins la mar, y axí la Esglesia conseguirá la unió y pau que necessita; mas si Déu me salva, senyal que jo som y he d'ésser lo seu vicari; y a-les-hores jo sabré complir açò que-m pertoça.» Gitaren-se, de fét, en contra del temporal, posà-s Benet en oració, prosternat al un cap de la galéra, ploraren y suplicaren los pilots vehent-se ja la mort vehina, y com de sópte s'asserenas lo témps y bufas un vént favorable, s'encoratjà lo contrit Pontífech, s'alçà d'en térra, dreçà los ulls al cel, y tot proferint ab entusiasme ¡Papa som! ordenà tantost als pilots que mudassen de ruta, y que séns triga virassen envers Penyíscola, ón li esperaven los bons. Certament, a Penyíscola dreçà-s Benet al separar-se de les costes de Collliure, y allà havèm de trobar-lo tantost y encare més avant, en lo regnat d'En Alfons, con d'aquell nos caldrà tractar, que serà més d'un colp, cenyint-nos per are a tractar solament d'En Ferran y sa cort, voltats l'un y l'altre d'angóxes a Perpinyà.

Un cronista contemporani a tots aquests féts, lo castellà Gonzalo García de Santa-María, recompta que al donar sa darrera contestació Benet als tramesos pél Rey, hi afegí aquestes notables paraules, encarregant espréssament que les diguéssen de part séua a En Ferran: «*A mi que te hize, embias al desierto!*» Altres autors han apuntat aquesta esclamació en llatí, de major força que no aquella traducció: «*Me, qui te feci, dereliquisti in deserto!*» y lo Monfar esplica lo metéix fét, séns mencionar la esclamació tota sola, y dihent, en cambi, que al pendre Benet son comiat d'En Ferran li donà un paper ón hi havía escrit ensémps ab aquella lo següent pronòstich o anatema: *Ex nihilo feci te, et promutua merede solum me dereliquisti in deserto: dies tui erant pauci et vita tua abreviabitur, illegitimaque tua progenies in nefario incestoe concepta non regnabit usque ad quartam gerenationem.* Lo cronista d'Urgell calcula que vehent lo Pontífech malaltiç En Ferran, pogué molt bé endevinar çò que digué, y per més que és açò molt possible, séns atribuir nosaltres ninguna virtut profètica a Pére de Luna, regonexèm no obstant que la segona part del anatéma, *non regnabit usque ad quartam generationem*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

véu-se complida, axicòm ho recalcarèm al seu degut témps, ja sía açò efécte de casualitat, ja castich superior, que bé pot fer-lo anunciar la Providencia baldament sía per bóca del home més insignificant.

Es de pensar lo desorde que sobrevindria tan bell punt com a Perpinyà van sabèr la ferma resolució d'embarcada de Benet. Puix que, ben mirat, no depenjava d'aquest la resposta que l'Emperador esperava a Narbona, per no estar present a Perpinyà, no tenía més remey, si volía escusar-se En Ferran, que consultar, a corre-cuyta, y veure si devía esplícitament declarar que s'apartava del scismàtich o volía continuar tenint-li consideracions. ¡Pobre d'En Ferran si arriba a atemptar açó darrer! Ans no acabas de transcórrer lo poch témps que li restava a Segimon per tornar-se-n, convocaren donchs, una junta de persónes notables qui tractas l'afer ab los embaxadors del concili; mas fàcil és de calcular quant allí pogué esdevenir-se: los uns sostenien que no havènt-se adherit Benet a fer la renuncia aprés de dos requeriments fós declarat scismàtich, fautor del Scisma, pertinaç y escandelitzador de la Esglesia de Déu, y per tant devien-li llevar la obediencia; los altres, considerant lo compromis del Rey y no podènt despendre-s del llur afécte al Papa, que fins a-les-hores havien reverit, contradeyen cercant rahons evasives que, séns resoldre res, agreujaven més y més la situació d'En Ferran respécte de Segimon. Emperò no podènt ja perllongar més la indecisió, fóu en aquest cas, segóns diuen, con lo Rey, per resoldre lo dupte, volgué ogir lo vot y parèr del mestre Vicenç Ferrer—prova certa de que llavors per primera vegada llunyà-s lo mestre del Sacre palau del seu senyor, com-se-vulla que no s'embarcà ab éll y ab los cardinals,—al qual fóu tramès Joan Gonçàleç d'Acevedo, embarcador de Castélla, per informar-lo de totes les dificultats que-s proposaren d'una part y altra—y açò és una altra prova de que no estigué a aquella junta d'*ultimatum* lo mestre Vicenç Ferrer.—Copia lo Zurita lo dictamen d'aquest constant servidor del fugitiu, per lo qual éra declarat que «si vingués la resposta de Benet a la tercera requésta, ni un

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

díe havien d'estar a exir de sa obediencia; considerant que les dilacions éren causa de la destrucció d'aquest afer; car en los entrevals podrien recruar-se tals coses, que perpetuarien la Scisma en la Esglesia de Déu. Y com lluny de conseguir resposta, vehéren-se sorpresos per una crida que Benet feya a un concili a Penyiscola, decididament haguèren-li de llevar la obediencia, segóns axí ho declararen si-fà-no-fà, per tal com venía promès sóts una condició impossible, per los embaxadors d'En Ferran, en presencia de Segimón y los representants del concili, al palau del arquebisbe de Narbona lo 13 del mes de Desémbre, y conforme verificà-s després ab tota solemnitat lo díe de la Epifanía del any següent 1416. Emperò del dictamen de Vicenç Ferrer, de la formalitat del acte de substracció, de la actitut de la nostra clerecía ans y aprés d'aquesta, y finalment de la estranya manéra com refereix aquests féts lo cronista llagoter d'En Ferran, ja-ns n' ocuparèm més llargament en lloch més oportù, o sía, al descriure los féts eclesiàstichs corresponents a aquest regnat.

Tan bell pun com Segimón tingué seguretat de que conseguirien llevar la obediencia a Benet en aquests reyalmes, se-n anà de Narbona a Lió, tot fent d'aquí la vía de Constança, llà ón, ab sa presencia, calía fonamentar-se tantost la gran obra de la Esglesia unida: y En Ferran, desijós de proporcionar descanç al seu atribulat esperit, per veure si refeya lo seu gran decahiment fisich, podènt confiar, com ja confiava, lo despatx de tots los afers al seu primogènit, tractà de tornar-se-n, per terra, a Barcelona, ón hi arribà l'un dels darrers dies de Febrer, anterior al 29. Tot-just tingué témps de rebre la benvinguda de les autoritats l'altiu príncep, séns recordar-se dels escarments per ón acabava de passar, séns que li servissen de lliçó los desenganys esperimentats a les córts de Mont-blanch y de primer a Çaragoça, y menys de considerar la major prudencia que havía de gordar llavors més que may ab aquells sotsmesos qui havien-lo aclamat rey per influencia de Benet, ab qui sus-are s'éra amostrat ingrat, con pot-ser per sentir-se més revifat en ses forces, imaginà

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

un nou desplaher, provant una vegeda més de quant haguéra estat capaç lo seu ergull, de continuar afortunat com en los dos primers anys del seu govern.

La ciutat de Barcelona, sémpre gelosa de ses libertats y privilegis, tenía en aquell témps lo d'imposar per sa manutenció (com axí ho espréssen los dietaris y deliberacions municipals) cert *vectigal* sóbre determinats queviures o aliments que-s venien en lo mercat públich; y d'aquest càrrech—partint del principi de que éra sosteniment de la República, o com diríem en términs moderns, per ajudar a les despeses de la pública administració—no n'estava exempt, per costum revellit, persóna alguna, inclus lo metéix rey e tots los individuus de la familia reyal. Semblant obligació de part del rey donà peu a una famosa conténda entre En Ferran y los concellers, y sa memoria s'és conservada y tramesa tan viva, que ningú no la ignora, podènt dir-se que és un fét de aquells que més s'han popularitzat, donant subject a poetes y novelladors d'aquests témps, qui l'han exalçat com al més honrós exemple del caràcter ferm dels nostres avantpassats.

De véritats históriques n'hi hà de tan belles, que lo poble no les pot oblidar, y de tal manèra les abelleix al referirles, que de tan poètiques arriben a semblar ficcions o métres inventats ab una fí moral o patriòtica, essent una d'elles la lluyta del vectigal entre los concellers y En Ferran. Si en aquests témps algú no hagués gosat a mirar ab cert menyspreu l'importantissim fét histórích del qual anam a ocuparnos, per ventura no fórem estat axí minuciosos en la nostra crítica; emperò aquesta vegada com moltissimes d'altres havèm d'alegrar-nos de les errades y menys-preus dels qui-ns han precehit, car, al cap-devall, la nostra fatlera recau en bé de la historia patria, qui guanya en axí major solidesa en ses veritats (1). Comencèm, donques, la nostra defensa, cercant de bell principi llunyadans preliminars del fét.

(1) Lo cronista de Barcelona, volènt donar a entèndre que coneix molt la historia d'En Fivaller compresa en lo Dietari d'En Comes, comença dihent que lo Capmany fou lo primer autor qui descobrí aquest llibre, com si en son témps

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

En la antiga organització de la nostra patria catalana, com havèm provat més d'un colp, les ciutats de regalía, y especialment Barcelona, jatsía vassalles directes del Rey y no de ningun senyoriu particular o feudal, éren tan lliures en la administració de llurs réndes, que séns ninguna intervenció oficial del monarca, podíen contractar com millor los plagués, comprant y venent, fins ab lo llur metéix senyor y rey; de manéra que per aquest camí adhuc podíen adquirir jurisdiccions feudals, axicom succehía en la nostra capital, lo municipi de la qual éra senyor, per compra, de diverses baronies y dominis: y com, no obstant d'aquesta metéxa independencia, considerassen indispensable al llur benestar la institució de la monarquía, per ésser constant favoridora del braç popular o Reyal, proporcionaven, al pacte, arbitrís als reys, per que ab major desembaraç poguèssen sostenir la honestat de la magestat, pagant-los élls, en cambi, ab privilegis eczempcions no menys lucratives. Sóts aquest sistéma de mutual pacte, los comtes de Barcelona, reys d'Aragó, dés de témps immemorial percebíen a la ciutat ón teníen llur resi-

y abans no hagués eczistit en l'Arxiu Municipal, y que «després han tingut ocasió de fallejar-lo En Piferrer y altres,» menys de sabèr que n'hi havía altres copies, la cura de les quals, que tenim a la vista, és la metéxa de què-s valgué l'autor y amich que acaban de nomenar, la prova de que no éra lo dit llibre tan poch conegut. Emperò és ben singular que a continuació, sèns destriar los culpables dels qui no ho són, per a dir que «alguns indubits a donar caràcter de veritat y autenticitat a tot quant trobèn a un manuscrit, si aquest és antich, han caygut en gréus errors, per seguir séns la necessaria comprobació lo llibre d'En Comes, que semblant a la crònica del Muntaner, conté molts epissodis e incidents noveleschs.»

Ab la formalitat que parla lo cronista de Barcelona, qual-se-vol creuría que no és dels inesperts als quals aludeix, mas en llegir les seues referencies bastará a conèxer fins a ón arriba lo zelós escriptor qui axí censura los qui-l precehiren. Puix lo Dietari d'En Comes no deu seguir-se *sèns la necessaria comprobació* ¿quina és la que n'ha féta lo cronista censor, quins esbrinaments o estudis ha practicat per justificar-ho y quins documents o noves alega a aquesta fí, con fins ignora lo punt de semblança que hi hà entre la relació d'En Comes y lo cronista contemporani Valla, y diu al cap-devall açó que altres ja diguéren? Emperó encare és lo millor que açó que lo cronista diu, ho prén del Zurita, lo Feliu y lo Abarca, tots anteriors al Campmany, car açó que altres diuen està conforme ab abdues relacions, per tant lo cronista de Barcelona qui no sab justificar lo tést de la obra, vingué a ésser precisament plagiari dels metéixs autors que censura qui sap séns adonar-se-n.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dencia y córt, certs produyts o réndes qui tenien tot l'ayre de veritable arbitri municipal, de la metéxa manéra que lo Concell ne percebía d'altres qui en èpoques posteriors han correspost a la administració del batlle del Reyal Patrimoni. Poden senyalar-se entre los primers la lleuda Reyal, la de Mediona y la de Tortosa, lo Quintar o pès Reyal, lo dret de *Cops* o de Cortera, lo Zumach o *Roldor*, la Mostaçafía, los drets sóbre tissus o *panyos de ras de la Llotja*, lo *Martinet* o fàbrica de claus de la Dreçana, lo dret sóbre naus qui anaven a punts prohibits, lo produyt de la venda d'aygues dels molins (que n'havía fét present la ciutat de Barcelona al seu senyor o rey), les escrivaníes, los oficis de la Veguería, l'arrendament de la pexetería y d'algunes carniceríes, y finalment una multitut de drets, y fins censals y censos, que fóra molt llarch d'enumerar (1).

Clar és lo judici que ún pot fer-se en vista de tals noves: la percepció absoluta de tots aquests drets y arbitris éra del Rey, y estaven obligats a pagar-los tots los seus sotsmesos, particulars o corporacions, séns excepció; y com aquests ho havien jurat, en lo simple fét de resistir-se a pagar l'arbitri corresponent al monarca, per insignificant que fós la quantitat, venien a trencar lo llur jurament y a mostrar-se com a deshobedients o rebet-les, podènt, per tant, reclamar-los-ho y castigar-los lo Rey, car no éra la mesquinesa que dexas de percebre çò que pujava principalment la culpa, sinó lo significat que tenía la resistencia al pagament, qui amostrava palesa irreverencia y voluntat deliberada de rompre allò pactat y jurat. Donchs bé: si respécte de la una part ne conexem la falla, ¿per què no havèm de conèxer-la respécte de la altra part, del Rey, atesa la antiga organització del nostre poble, y la severitat de ses institucions, puix tots los altres reys havien servat lo pactat, satisfent a la municipalitat barcelonina los drets que li corresponíen, y que jurat havíen encare al rebre-l aquella per son comte y per son rey?

(1) En los magnífichs indechs d'*Alienacions del Reyal Patrimoni*, recondits en lo nostre Reyal Arxiu, sóts la paraula *Barcelona*, hi podrà veure lo curiós los justificants de quan, dihèm, y encare d'altres que no mencionam.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Lo dret que aquesta volta disputaven comptava un ús de molt llarga data: en témps d'En Jaume II, lo 4 dels ídus de Desémbre del 1321, dés de Tortosa, concedí lo dit monarca als concellers de la ciutat de Barcelona, en paga de quinze mil lliures que aquest li havien donades per ajudar a la adquisició dels reyalmes o illes de Sardenya y Còrcega al qual obgécte éra partit lo primogènit En Alfons ab la convinent armada, la facultat de percebre un impost sóbre determinades embarcacions o naus, y noresmenys sóbre alguns queviures entre los quals senyalen la carn. Veus-ací algunes de les constitucions que-s formaren ab tal motiu (1): «*Item* ordonaren los conseylers et los prohomens de la ciutat que tota carn qui-s vena a pés, pach, per quiscuna lliura de carn, un diner...—*Item*, si en los dits capítols, ne en algun d'aquells, ne en nengun fét qui-s pertanya a la dita ajuda, ne en los capitols demunt dits ne en ningun d'aquells frau neguna éra féta, ne si hi havia neguna cosa a enterpretar ne a declarar ne a determenar, que sia enterpretat, declarat et determenat per los conceylers de la dita ciutat, o per aquells qui per los conceylers a açò seran deputats.—*Item*, que los bans que los conceylers posaran contra aquells qui no volran pagar la dita ajuda, o abcegaran o faran frau en aquella, que per la dita ajuda no-s pagas, que síen los dits bans tots de la dita ajuda et que lo veguer o batlle los destrenya, a requésta dels conceylers.—*Item*, que lo senyor Rey prometa que éll ne negun oficial seu no hagen ne pusquen havèr ne demanar comte, ne neguna part de guany, ne de despesa ne de messió de res que la dita ajuda guany, ne sia la dita ajuda per manéra de inquisició, ne per comte ne per nenguna altra manéra, ne que no se-n entremeta ne faça entremetre oficial seu ne altra persóna de res que pertanya a la dita ajuda, si no ho fahía a requésta dels Conceylers de Barchinona qui are són o seran per témps...—*Item*, que la dita ajuda se lléu e-s vena per mà dels Conceylers de Barchinona, qui són o per témps seran, o d'aquells que ells volran et no per altra persóna...»

(1) *Arxiu de la Corònа d'Aragó*, registre 221, foli 137.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

En los galejats Indechs de *Ingresiones y egresiones del Real Patrimonio*, recondits en lo Reyal Arxiu, ón s'hi marquen per orde cronològich tots los documents qui tenen relació ab aquell títol, en lo capítol *Barcelona*, qui comprèn tots los justificatius alegats, aprés del document sus-are citat, s'hi troben successivament, fins a una època molt baxa, tots los verificats entre los concellers de la ciutat y los reys llurs y lluny de constar lo retórn de les quinze mil lliures cedides en témps d'En Jaume II, s'hi observen ans bé nous contractes per l'estil d'aquell qui-ns ocupa, noves generositats de là municipalitat y nous privilegis o prerogatives adquirits per aquesta dels successors d'aquell rey. Si continuava, donchs, la ciutat en l'ús de imposar y percebre lo vectigal, si ningun comprador o familiar dels passats reys, per sí o per orde dels llurs senyors, no havia may tingut la imprudent fantasía de fer-se rebaxar la petita part carregada per mor del vectigal sóbre lo preu comú de les viandes que-s venien al mercat, con hi anava per compar-les si, més clar, ningun rey per tal miseria no somnià en desplaure al poble qui sèmpre éra estat tan liberal ab tots quants monarques regnaren a Catalunya, si podèm dir que al atemptar-ho algun, óltra de cometre una imprudencia, revelaría certament deliberat propòsit de mancar a la cosa pactada, y lo qui per un reduhit nómbre de diners, que ben segur no arribaría de mólt a formar una lliura catalana, no s'hi mirava en provocar una lluyta, certes que al tractar-se de més importants interessos, no palanquejaria en mancar a totes lleys jurades ni en erigir-se en pertorbador y tirà. L'efécte, donchs, que tal novitat havía de produhir, al presentar-se aquest cas, dins lo cor dels barcelonins, no sería lo sentiment que ocasionas la pèrdua d'una mesquina quantitat, sinó l'esfereiment de veure lo mal propòsit d'aquell qui ho atemptas, esfereiment que fàcilment se transformaría en resolta volença y adhuc pot-ser en ira, tan bell punt com los representants de la ciutat se convencessen de la deliberada intenció del monarca perjur, y a tal estrém, per rahó alguna no havíen de consentir una infracció de la

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lley de part de qui més que tot'hom havía de representar la justicia.

Devèm ací fer una observació molt notable: posat que tal imprudencia fós estat comesa per turpitut d'un sirvent, ab tót y la infracció, los Concellers no perdíen lo témps reclamant llur dret, ní-s recordaríen d'alegar los privilegis quí-ls favoríen; ab la qual cosa cuydam declarar que la causa del conflicte que-s produhis no cal en élls cercar-lo ans la llur faysó de procehir fóra resultat de la provocació deliberada del monarca qui mancas, de ón obrarien en fórma altament patriòtica si contrastaven a la fantasía reyal ab tot lo podèr de dignitat dels llurs respectius càrrechs.

Semblant supòsit ès la realitat, tocant al fét de què anam a tractar; En Ferran d'Antequera fóu lo primer y únich rey qui tingué la manía de provocar lo seu poble, cercant lo fútil pretést de que los reys no deuen satisfer tributs als llurs sotsmesos, y aquesta provocació fóu cercada e intencionada per veure si després podría fer-ne d'altres majors. Precissament lo qui-ns descóbre aquest secrét és lo panegirista d'En Ferran y de sa dinastía, lo qui transfórma tots los defalts dels seu senyor en prohomenies, lo qui-l sobreposa a tots los reys contemporanis, En Llorenç Valla, ab aquestes paraules: *voluit igitur a minimis tentaré Barcellonencium animos*, qui s'avenen ab les seguents, molt notables, que consigna lo *Zurita*; «Primer de tóts cuydà acabar çò que havía començat y proposat a les córts de Mont-blanch, que fós servit d'aquell Principat, per desempenyar çò que estava alienat y venut del patrimoni Reyal; y perçò volgué primer provar còm lo servirien los del regiment d'aquella ciutat, que-n diuen concellers, Y per tant havia deliberat que no-s pagassen les imposicions que-s solíen traure; a les quals contribuíen los Reys y tot-hom de la Casa Reyal: car si li reexia, en ninguna altra cosa no pensava que s'oferis dificultat.»

¿Qui negarà, ab açò, que En Ferran fóu lo provocador y lo culpable, que los Concellers, al contrastar-li, obraren axicom devíen, y que coneguda la intenció del tirà, no-ls calgué a aquells de res penedir-se? Parlam en aquest sentit, perçò

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

com aprés de les paraules que acabam de reproduhir del Annalista aragonès, nos meravélla que ell-metéix, al esplicarnos la partença del Rey, de Barcelona, diga açò que ningú no digué fins are, «que estaven granment penedits de que en perfidia y deseximent hagués tant ofès al Rey,» com aytambé que-n diga *osadía increible* la fermesa del conceller qui, en representació de la ciutat, sostingué son dret davant En Ferran; y açò és més d'estranyar encare en aquell savi annalista, que tantes vegades havèm tingut ocasió de llohar, con és la seua metéxa ploma, en lo metéix capítol qui comprèn aquest fét, la qui consigna que los catalans tenien motiu per estar agreujats del rey llur, «y n'éra la causa que-ls havía tractats molt diferentment de com solíen fer-ho los reys passats, y no ab tanta familiaritat, ans s'éra esquivat d'ells, per les ocupacions y cures de tants de reyalmes com estaven al seu càrrech—vana escusa, car iguals miraments y motius tinguéren los reys antichs, y encare més que En Ferran,—y que no éra cas de temptar açó que s'empendrien aquell qui havíen gosat dir al Príncep fill séu, sóbre lo castich d'un delinqüent, *que no ere encare exuta la tinta dels insruments de la declaració de la successió del reyalme, y ja-s procehía contra llurs lleys y costums* (1).

Lo conflicte, donchs, entre En Ferran y la municipalitat de Barcelona, que anam a descriure, començà per negar-se los compradors del Rey e de la Reyna, en lo metéix díe d'ésser arribats a Barcelona, a satisfer al mercat l'impost ab què-s carregava lo preu de les viandes que anaven comprar per la Reyal taula, de què n'informà tot-seguit los Conce-

(1) Lo Feliu, ab tót y fer referencia al Zurita y al Abarca, qui espliquen aquest fét séns descobrir per qui fóren dites semblants paraules a En Alfons, assegura ésser estat ab motiu d'havèr volgut lo príncep castigar un delinqüent sèns esperar la fórma dispossa per les lleys y constitucions de Catalunya, y que per contrarrestar-li canaren los Concellers al príncep, y trobant-lo feren en son propòsit, prenguèren-se a dir: *Encare no está exuta la tinta de la declaració a la Corona, e ja-s bòrren les nostres lleys,* donant l'Annalista, a major aclaració, los noms dels Deputats que diu que éren en aquell trienni Fra March de Vilalta abat de Mont-serrat, Gilabert de Centélles, Joan Ros, doctor Joan Prades, prior de Tortosa, Guillèm de Rajadell y Francesch de Sant-Celoni. Per més que-n citassis, los tres darrers seria com a ohidors de comptes.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

llers l'arrendatari o *comprador del impost* (axí nomenat en les constitucions), de ón ne pervingué açò que tantost veurèm. Preceheix a les annotacions d'un dietari que-s consérva al Arxiu municipal una llarga relació d'aquest singular fét, escrit pot-ser per l'autor del metéix llibre, o per un altre del qual éll lo prenguéra, y en la fórma de tan singular escrit s'hi descóbre certa pretensió de presentar lo fét sóts un ayre vérament poètich y lligendari, puix s'hi especifiquen tots los diàlechs séns ometre les cites y referencies històriques o sentencies que hi retrau quiscun dels qui parlen. Si no hi hagués sinó aquest escrit, no fóra gran la autoritat que li atribuissem, ni podría en rigor dir-se històrich lo fét que conté, emperò a la obra del Valla, en la metéxa obra panegírica d'En Ferran, s'hí refereix també lo fét sóts igual fórma, ab los metéixs dialechs, entre-tochs y referencies, de manéra que, o lo primer autor lo traduhí del segón, ampliant-lo ab majors noves, o l'un y l'altre prenguérent-lo d'un altre de contemporani qui tindría la paciencia de consignar lo succehit: emperò, çà com llà, resultant ésser escrit a la metéxa època en què lo fét s'esdevingué, y en la qual vivíen les persónes qui-l presenciaren, havèm de considerar abdós escrits, almeny en substancia, com a veritablement històrichs, havènt-nhi prou ab axò per admetre-ls, encare posat cas que no tinguéssen altres noves fahecients, de les quals prompte nos servirèm.

En una y altra relació s'hi menciona la carn, com al obgécte comprat o vianda sóbre què-s promogué la questió del apagament del impost, nomenant aquest vectigal de la carn (*vectigal carnis* en lo Valla), axicom també és dit a la obra llatina que éra l'impost sóbre aquesta y altres coses; y nosaltres, crehent que sóts aquell nom tal vegada fóra comprès no sols la carn, mas encare lo peix y demés queviures subgéctes al impost, no senyalarèm com a errada la asserció dels dos mencionats autors, per més que d'un notable document se-n deduheix havèr-se promogut la disputa entre lo comprador de la casa Reyal y lo venedor de péix, car, péix o carn, al cap-devall éra vianda del mercat subgécta al vec-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tigal, y precisament d'aquesta moderna esmena que-ns proporciona un document conservat per miracle, resulta justificat lo fét, que és lo principal per la nostra historia. En efécte, aprés de molts anys en què diversos historiadors qui-s són ocupats d'aquest afer (inclus l'autor d'aquesta historia, en altres obres) havíen cercat debades un document qui justificas històricament lo fét del vectigal, per no eczistir lo registre de deliberacions del Concell, corresponent al any 1416, los arxivers municipals, en la colecció que ordenaren de papers volanders y curiosos a la qual abans nos referirem, encloguéren l'únich plech, descabalat e incomplert, que trobaren del desaparegut llibre, única résta de les actes del citat any, emperò per sort lo més preciós fragment del seu contingut, per ésser justament lo qui comprèn les sessions y deliberacions que tinguéren lloch ab motiu de la provocació del Rey.

Extractarèm bréument la part qui eczisteix de tan singular escrit, per que hom conega sa importancia: correspon al dissapte 29 de Febrér del 1416, y aprés d'aquesta data s'hi consigna que lo díe abans, *divendres*, al aparellar-se los senyors Concellers per anar fer reverencia al Rey, ab motiu de sa arribada a aquesta ciutat, en aquell metéix moment fóren avisats per dos compradors de la ajuda o impost del péix fresch, que los compradors del snyor Rey e de la senyora Reyna, éren anats a la pexetería, y que en acabat de comprada la vianda s'éren resistits a pagar l'impost: gordant l'avis, per resoldre después, tiraren avant dret al palau per fer referencia, y com, profitant la ocasió, recordassen al monarca lo plany que-ls acabaven defer, lo Rey féu-los de resposta «que los seus compradors havíen obrat molt bé en no pagar l'impost, car axí-ls ho havía manat, atenent que ni lo Rey ni la Reyna, segóns ell-metéix afermava, no éren tinguts pagar ningun impost.»

No marca la acta la hora en què-s féu aquesta primera visita d'atenció al Rey, si bé calculam que sería per lo matí, tant per lo matí tant per lo costum d'aquell témps, com perçò que tantost dirèm; emperò no déxa d'espressar que en

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

acabat d'aquella hi hagué concell de cent jurats, y quell metéix díe, a hora baxa, anaren los concellers a palau, y essent pujats, diguéren-los que no podríen parlar al Rey aquella nit, ni l'endemà, fins en aprés d'havèr dinat, que fóra vers tres hores. Tingué-s tantost un altre gran concell, notable per les deliberacions que s'hi prenguéren, a sabèr: que calía pagar l'impost, puix servía al manteniment de la ciutat, que la ciutat s'afermas y conservas en sa plena possesió de demanar, colectar, eczigir y percebre lo dit impost del mencionat senyor Rey, de la senyora Reyna, dels seus fills y de les restants persónes; y que si algú hi volgués contravenir, salvant la feheltat jurada a les referides persónes, los qui tal féssen, fóssen tinguts y tractats *com a enemichs de la dita ciutat e de la cosa publica*. Acaba ab aquesta determinació lo tést de la darrera plana del plech miraculosament salvat, al qual nos referim, ignorant-se per conseguent sa continuació, qui compendría pot-ser tot lo restant que sabèm per los dos antichs recomptes, y puix aquests van fins ací confórmes ab les deliberacions del concell, y és induptable lo fét en sa part príncipal, podèm bé supondre que en los altres plechs esbarriats constaría lo romanent que los dos antichs escrits referexen y ço que la tradició ha conservat tocant a la tenacitat del Rey, a la fermesa dels Cooncellers, a la actitut menaçant del poble y a la prohesa del personatge elegit entre aguells per sostenir la honor de Catalunya, en la darrera estretor, davant l'irascut monarca, séns esgordar lo perill de la vida, conjunct que anam a estractar de les dues relacions acomparades, per satisfer la curiositat dels nostres llegidors.

Apar ésser, donchs, que espletats tots los camins legals y cortesos, ço és, alegant lo dret de súplica que la lley concedeix als Concellers, y presentant-se aquests ab lo respécte degut y sens ayre hostit, acompanyats d'assessors y lletrats qui poguéssen convèncer lo Rey de la error en què estava y del conflicte que podría reportar sa toçuderia, deliberaren, finalment, a un altre gran concell, con lo poble ja començava a congregar-se per los carrers ab actitut menaçant, que-s no-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mena-s una comissió o un comissionat per anar a declarar solemne y terminantment al rey Ferran que la municipalitat de Barcelona, gelosa de les libertats del seu poble, no transigía en lo més mínim respécte al dret del vectigal; y a semblant fí que-s dreças publicament lo comissionat al palau del Rey, y no desistis fins a havèr tingut d'aquest resposta definitiva que donas lo Rey per la assentada. Eren en aquella sahó los cinch concellers de Barcelona, En March Turell (1), En Joan Fivaller, En Arnau Des-torrents, En Galceran Carbó y En Joan Bussot, y com lo primer, lo Turell, estigués malalt o ja ho fés veure per fugir de compromisos (segóns que alguns recompten), fermà-s la atenció de tots los prohomens, al tenir de designar comissionat, en lo conceller segon, Fivaller, que de fét fóu elegit per missió tan delicada y compromesa.

Nosaltres vehèm en aquesta elecció més que un propósit de rebelió, una prova de suma prudencia, car s'elegía per mantenir los drets d'aquell poble agreujat qui formiguejava per los carrers clamant venjança, precisament un personatge de noble llinatge, qui havía exercit diferents càrrechs en representació de Barcelona, a costat d'En Ferran, en ocasions de gran satisfacció per aquest (2), y per conseqüent, lo qui millor, per ses qualitats personals y mèrits, podría inclinar honestament lo coratge del monarca, per estalviar un conflicte. Emperò per la metéxa rahó que éra lo Fivaller noble de sanch y d'esperit, com a conceller barceloní sabía que de-

(1) Los Annals consulars y los Dietaris municipals justifiquen l'orde ab que presentam los concellers, çò ès, que éra conceller en cap o primer Turell, y segón Fivaller, emperò són molts los historiadors antichs y moderns qui ho han errat, fent primer lo Fivaller; de ón, poch assessorat l'Ajuntament de Barcelona, consentí en perpetuar la errada, com és de veure al llegir la inscripció que porta al seu peu la estàtua del Fivaller, a la Casa de la Ciutat. Lo Valla, qui malmet en sa obra tots los cognoms catalans, li diu al Fivaller *Civellerius*, afegint que éra *principem magistratum senatorumque quos conciliarios vocant numero quinque vocatumque consilii caput.*

(2) Lo cronista castellà Alvar Garcia de Santa-Maria, al citar los noms de *Los que vinieron* de *Sicilia* a la coronació d'En Ferran, hi afegí: *e Joan Fivaller embaxador de la ciudad de Barcelona, los cuales vestidos de Rico mas blanco e colorado, e otros*, etc.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vía acreditar encare més la valor de sa noblesa, çò és, defensant a tota ultrança la honra del seu poble, y com ningú millor que éll a la municipalitat tenía tants motius per conèxer lo caràcter ergullós e irascible d'En Ferran, al calcular l'encontre inescusable entre abdós caràcters, lo del inflecsible tirà y lo del patrici noble, no podía menys d'ésser víctima io darrer de la céga furor del primer, cregué veure davant los seus ulls, al acceptar la confiança dels seus compatricis, la mort segura, emperò gloriosa que l'esperava a palaú.

Tan terrible convicció no-l féu duptar, no obstant, y declarant que acceptava lo càrrech, y que moriría, si convingués en defensa de Barcelona, se recollí a câ séua (qui éra a la plaça de Sant-Just, tocant de la font qui encare hi és (1), ón féu testament, y aprés d'havèr comiat de sa muller y dels seus fills, vestint-se la gramalla negra o de dol, per significar tal vegada que de dol estava la ciutat perdent ses libertats, o qui sap si a denotar que caminava a la mort, acompanyat de diferents patges de sa casa, ab divisa, y també endolats, portant atxes per enllumenar la carrera y precehit d'un macer del Concell, qui portava la maça coberta ab un crespó, isqué lo noble patrici de la Casa de la municipalitat, y encaminà-s a pleret dret al palau dels reys. Al transitar, l'immens concurs qui poblava los carrers lo victorejaven, prometent-li a grans veus que si moría fóra dignament venjat, romanent de sa mort nom perdurable.

Ja havèm indicat abans que lo Fivaller tenía motius per conèxer lo carácter d'En Ferran, y crehèm que sería éll lo qui en les vistes anteriors hauría duta la veu del Concell o de Barcelona, discutint tenaçment ab lo Rey, per çò que are veurèm que s'esdevingué al arribar al palau, puix que-s recompta en les dues relacions que seguim qu'En Ferran dedubí ja qui éra lo comissionat sols per la manéra d'anunciar-

(1) Lo Comes, en son Dietari, fa observar que a la font de Sant-Just hi havía (e hi és encare) una esculptura representant un falcó qui tè la presa *a la clusa*, en memoria de que lo Fivaller, qui tenia la casa tocant de la font, havía descobert la ayga de la metéxa, anant de cacera, y després féu-se venir a la ciutat de Barcelona.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

se. Axì fóu: al deturar-lo en lo seu pas, a les avant-sales, lo gordià o familiar del Rey, per preguntar-li qui éra, respongué lo Fivaller: «Un conceller de Barcelona.» Trameté la nova lo palauer, e isqué tantost ab la intimació del monarca de que digués lo demandant qui éra o còm se deya. «Un conceller de Barcelona» respongué per segona vegada lo Fivaller. Per segona vegada passá lo familiar la bréu resposta, y per segona vegada també repetí ab perfidia lo manament del seu senyor, que no volía rebre si lo visitant no li deya qui éra. «Que-m déix passar o que-m tanchs la porta, està en la teua mà, digué lo Fivaller: jo-t dich solament que só un conceller, y valdament ne sía ún, los represente ací tóts.» Al referir per tercera vegada lo familiar la contestació lacónica del conceller a En Ferran, diuen que aquest cridà: «*¡Abre a Fivaller, pues tal pertinacia revela bien claramente que ha de ser él y no otro!*»

Introduhit lo conceller, se descobrí en presencia del monarca, y li besà la mà, ficant un genoll en terra. Entre maravellat y desdenyós afitorà En Ferran aquell que estava als seus peus, dihentli que no entenía tanta humilitat del qui-s creya tant o més que no lo Rey. Una benvolent mija-rialla del Conceller indicà de prompte lo convenciment que tenía de quant poch lo monarca conexía los costums de la terra y lo caràcter dels seus naturals, y parlant després, manifestà que no per reclamar un dret abdicava lo poble català de la feheltat jurada y del respécte que devía al seu senyor, esposà sa pretensió y la resolució del Concell, acompanyant son rahonament de protéstes les més respectuoses, emperò manifestant al metéix témps la ferma resolució de no accedir.

En Ferran, no acostumat a tan serenes emperò terribles lluytes, esclatava d'ira, y ferit en son ergull contestà ab un seguit d'esclamacions qui provaven estar en aquell moment dominat més per la passió, pue per la rahó, tals com dir que éra monstruós volèr que lo Rey fós tributari dels seus sotsmesos, que tal eczigencia éra posar-lo en sóta dels clergues y los nobles, eczempts de tribut en altre témps (amostrant ab açò no conèxer la diferencia que hi hà entre la jurisdicció

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

feudal y la institució municipal d'una ciutat lliure, y adhuc establí una falsetat manifésta), que allò éra rebaxar la dignitat del trònus y la honor del monarca, qui tenía dret a demanar la immunitat del impost, per més que no ho feya; per no humiliar-se als ulls de les demés nacíons, que fins los reys o consols dels lacedomonis, los reys pagans y hebreus fóren immunes, essent per tant una injuria que éll no-n fós, y com si-s burles de la gloria y honor que pretenien conseguir los Concellers en la obtenció de la llur volença, acabà menyspresant llur institució, per dir-los que no s'entenien los uns als altres y que la rahó de llur demanda no éra sinó perfidia y contumacia. Darrera aquest desfogament, com si cuydas contenir la impetut d'aquell qui anava respondre-li, ressenyà En Ferran los mèrits propris, entre élls l'havèr estirpat lo Scisma a Espanya (ridícola vanagloria, davant la qual no podría menys de sots-riure lo Conceller), e'indicà al representant de Barcelona, que ja podía parlar, si volía, per sí y en nom dels séus colegues, al seu rey y senyor.

La resposta del Fivaller aquesta vegada fóu apacible y en estrém juhiciosa, limitant-se a desfer les preocupacions d'En Ferran ab arguments tan lacònichs com esforçats: prescindint del dret y cenyint-se a la rahó, recordà a En Ferran que açò que hom jura a Déu deu-se observar, y per tant no podía ell rompre lo jurament fét a Barcelona de gordar los seus privilegis, y després, que puix tots los reys passats havíen servat lo dret y la costum, en lo simple fét de singularitzar-se éll trencant lo jurament, venía a esmenar la conducta d'aquells y a rependre-ls, cahent tal injuria sóbre la ciutat que tots-témps ells amaren y respectaren.

No poguè replicar En Ferran sinó planyent-se, ab altivesa, del seu afront, y com, al aplegar a tal punt éra sobrer tot rahonament, tornà aferrar-se lo Fivaller en lo dret, dihent ab intencionada gravitat, que los imposts éren y fóren tots-tèmps de la república, que puix lo Rey éra part en aquèsta questió, no li corresponía a éll erigir-se en jutge per resoldre-la, y finalment, que si-s tenía ferm en sa volença, convenía fer-li assabèr, séns mancar al respècte degut, la ferma re-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

solució del Concell, qual éra abans pendre la vida, que no la libertat. «Estau disposat a perdre la vida? preguntà ab maliciosa ironía En Ferran.—Si; rey d'Aragó. si, digué ab arrogancia lo noble representant del poble de Barcelona. Més nos estimam abans perdre la vida ni mil vides que tinguéssem, car no és la mort la qui-ns espanta. ¿Quína mort podrà èsser més venturosa ni més gloriosa que la mort per la llibertat, que morir per ornament y renom de la República? Vinga la mort, si, per tal com, morts, nos assenyalaran y honraran los nostres conciutadans, més que no celebraren los atenienchs y romans aquells dels llurs qui éren també morts per la República. Vinga la mort, que més conseguirém encare ab élla, més, si, perçò com gonyarém premi de Déu, axicom lo gonyaren los màrtirs, que màrtir és lo qui, morint per la República, prèn mort per la veritat y la justicia, No deuría amonestar-vos, Rey, emperò som cristià y jo sént un devèr en fer-ho, a la vostra salvació: la víctima és innocent. Gordau-vos, donchs, de mancar al respécte que's mereix, car si morim, senyor, tingau per cert que no morirèm séns venjança.»

Qual-se-vol qui-s faça càrrech de la noblesa del Fivaller, aprés que ab tan d'esforç havía fét cara al perill, no podrà menys de conèxer que les darreres paraules adés pronunciades, lluny d'ésser una menaça, éra un camí usat per que lo tirà amollas y no-s perllongas la lluyta: emperò no vehenthi lo soberch sinó ergull, mirà ab menys-preu lo qui ab la lley y la innocencia desafiava la força y lo podèr, y aprés d'un bréu silenci, com duptant si respondría o no al vassall, cridà plè d'ira En Ferran: «¡Arrogancia de Lucifer! Axicom Lucifer podéu dir; *Ponam sedem meam ad aquilonem: ero similis Altissimo* (1), posaré ma sehilla prop del Aquiló, y seré sem-

(1) Fins a cert punt, son d'atribuir molt bé a En Ferran aquestes paraules llatines, car consta que les sabía y les havía usades en altra ocasió. Axí diu al seu fill En Alfons, fent-li assabèr la rendició del d'Urgell: «lo Rey dels reys, posant lo frè en la bòca dels superbioses, lur elació conculca en les baxeses, et los corns d'aquells alats subjuga a servitut per tal *que no posen lur sehilla en les alteses et no presumesquen èsser fets semblants al Altisme.*» *Arxiu de la Corona d'Aragó*, registre 2403, foli 135.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

blant a Dèu! ¡Bé la-y havèn posada, si! Prop del Aquiló teniu la vostra sehilla, y més que semblants a mi, vos sou féts encare majors, car dihèu que som tingut per força, fer çò que jurí e prometí, méntre que sou vosaltres los qui m'hi havèu obligat! ¿Estava en la meua mà jurar ma degradació? ¿Indicareu, al jurar, que rey no fòra si axò no consentía? ¿Es vàlit lo jurament del qui jura séns estar confórme lo jurament ab lo seu coratge?» Per aquest estil continuà En Ferran, alegant hàbils escuses, més rahonades que ses primeres ímpetus, essent les darreres dir que no és lo nom qui fa lo rey, sinó ses prohomenies, que tanta prohesa éra gordar la cosa digne com corregir-la, y puix havía ell ordenada la nau el seu grat y arbitri, empunyant éll lo governall, la regiría y governaría com millor li plagués. Debades esperà lo tirà la rèplica: l'inflecsible Conceller restà com a mut, semblant que esperava la resposta decisiva.

En açó, hi éren de sobres les rahons que poguéren alegar l'un y l'altre dels contendents, la lluyta de fermesa contre fermesa, o en aquella favoría al Conceller la veu del patriotisme qui l'encoratjava, la serenosa calma ab què esperava la darrera paraula del monarca. Per contrariar-lo En Ferran, no podía ja recórrer sinó a la burla, y axí, girant-se als de la seua córt qui tenía prop, los endreçà la paraula, apartant la vista del conceller, com suposant que regonexien la follía d'aquella pruhija, la perjuhí resultant d'açò que-s defensava ab capa de justicia y la ponderació de nomenar-se màrtir y d'acomparar-se a atenienchs y romans: mas, com precisament los àulichs qui en aquella ocasió estaven presents éren catalans, y podíen donar-se com a compresos en lo calificatiu de superbiosos ab què senyalà lo Rey los naturals d'aquesta terra, o callaren o intervinguéren de manéra, que romandría lo Rey més indecis, y com no éra ja prudent perllongar més la disputa, ni hi havía camí, per resoldre lo dupte, séns queho presencias lo qui a-les-hores éra obgécte de sa ira, féu En Ferran entrar lo Fivaller dins una habitació vehina. Obehí lo magistrat, y diuen que al arribar al llindar d'una porta propera, deturà lo Fivaller per un moment lo peu, escondri-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nyà ab los ulls l'interior de la cambra y arribà a trasmudar la color. Lo monarca, qui s'adonà de la suspensió, li preguntà ab vivor per què-s deturava y què mirava; responent en açò lo sever patrici, ferit en aquell instant per la grata memoria dels seus fills v muller, cregut de que anava a morir, ab aquestes bréus paraules: «Jo mire si hi hà dedins aquesta estancia aparellat algun dogal, si hi hà alguna arma o un altra instrumeut per donar-me mort, o si hi hà alguna finestra per ón deguen estimbar-me!» Y se n'hi entrà.

Atribuexen als referits magnats, qui éren En Guerau Alemany de Cervelló, En Bernat de Cabrera y En Guillèm Ramon de Mont-cada, la bona idea de concellar lo Rey que accedís, transigint per estalviar majors mals. N'hi haja d'açò que n'hi hagués, és cosa certa que tantost fóu cridat lo conceller per lo Rey, y recompten que li digué: «No temes, viu, per que pugues dir als teus colegues que les vostres imposicions romanen en llur fermesa, y que cedint jo en aquesta contenda, vostra és la victoria, mas no lo triumfe.» No-n referexen més d'aquest important fét los dos principals escrits de ón ne prenèm la descripció, provant açò que-l donaríen per acabat, puix que tornà recobrar la ciutat y son Concell l'estat normal de tranquilitat y d'ordre, esplicant-se la reexida ab la satisfacció del impost per lo Rey.

Per esplegar aquesta pintura axicom correspon, çò és, ab justificatius històrichs, copiarèm tant solament les paraules del annalista Feliu, aquí, al espressar-les, fa referencia al Dietari municipal, al llibre de les resolucions del Concell (pot-ser lo desaparegut del qual abans parlarem), y al metéix Llorenç Valla, y són aquestes: «Arribà després a Casa de la Ciutat En Bernat de Gualbes, viç-canciller del Rey, per orde del Concell Reyal, y entrant al Concell de Cent, pagà tot quant éra degut de la imposició, car encare lo Rey se trobava renitent en pagar».

Burlat restà, de conseguent, en los seus plans, lo qui per verificar-los màcsims, volgué de primer assajar mínims y fútils pretésts a tantejar los cors dels barcelonins, *voluit igitur a minimus tentava Barcellonensium animos:* no conseguint l'ines-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

perat y fàcil monarca costumar los seus sotsmesos a una obediencia que solament ell se forjava en sa fólla fantasía, menys de fer-se càrrech de çò que éra en aquesta terra la lley y costum, mal podía esperar que aquells aprovassen en l'esdevenidor tot quant la simple volença del monarca proposas, com éra principalment lo desempenyorament del Reyal Patrimoni per mijans que éll sabria, per solucions potser peregudes a les que tinguéren lloch en les darreres córts, al cancelar-se certes obligacions sagrades que En Ferran tenía penjants, y rey pobre, y per afegidura mal vist dels seus sotsmesos, no podía ovirar sinó ab grosa nuvolada l'horitzon del seu duptós esdevenidor.

A la vila de Perpinyà, de ón venía En Ferran, acabava de veure frustat l'un dels plans ab què pensava reforçar lo seu poderíu, qual éra l'esperat y ja resolt casament entre sa filla la infanta Na María ab lo primogènit d'Anglaterra, que la nuvia tingué la humorada de rebujar en ocasió molt propera a la celebració de la bóda; de manéra que axí lo rey de Aragó restà duptós, per quant tocava a ses aliances, entre Anglaterra y França: y a la metéxa vila acabava també de passar tots los afronts y soferiments que ja coneix lo llexidor a conseqüencia de la questió del Scisma, del caràcter de Benet y de les intimacions del Emperador, méntre que descobría per tots indrets, aprés de separar-se de la obediencia d'aquell, ardents y numerosos partidaris del metéix que li havía calgut condemnar. Si darrere aquesta tanda de desplahers y desenganys s'hi afig la falta de salut qui afligía En Ferran, bé és de calcular com estaría, ab lo nou desayre rebut a Barcelona, llà ón arribà, segóns lo metéix cronista, aclaparat, trist y pot-ser plé de remordiments per la ingratitut comesa ab lo seu antich amich, ab aquell qui l'havía fét rey, çò és, malalt de còs y ànima, *Barcellonam pervenit* (diu lo Valla) *extenuato corporis habitu prae diutino morbo, cuius ortum ignota causa attulit, incrementum navigatio, accesionem cura laborque verum cum imperatore ac papa, componendarum, moeror quoque ex discessu tam obstinato amici, et necessitate sua qui primus eum quodamodo ferire gladio regio coactus etc.*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

En tal situació, havèm de creure que estaria menaçada la vida del Rey Ferran, y que son afany fóra solament tornar-se-n a la seua terra nativa, per cercar lo repos que tant necessitava (si no s'esposava allà a soferir altres tempestats) y per respirar d'altres ayres per ventura més favorables a sa salut, que los de Perpinyà y Barcelona. La idea o fretura de anar a Castélla no érà nova en Ferran, perçò com bé recordarà lo llegidor que la manifestà en lo cèlebre discurs o proposició de les darreres córts, emperò al estat ón éra reduhit l'ujat príncep, no podía consentir més dilació a sa impaciencia. A una lletra que endréça al seu oncle, lo rey de Navarra dés de Sant-Celoni, ón va deturar-se al tornar de Perpinyà y ans d'entrar a Barcelona, datada lo 23 de Febrer, ja li deya, parlant de la salud de sa familia, «*jatsea nos encara seamós en alguna flaqueza de nuestra persóna, empero cada dia fazemos nuestro dreyto camino porà hir en Castiella a do, Dios querendo, seremos prestament,*» provant açò que lo desgrat esperimentat després a Barcelona no contribuhí gayre a precipitar sa resolució, que ja tenía féta, per més que contribuis a agreujar-lo ben segur en sa infermitat (1), car no és cert, com han vingut a suposar alguns, que tras lo conflicte del vectigal, no hi volgué sojornar més témps, y prengué séns triga lo camí de Castélla. D'aquests fóu lo cronista Valla, qui-l suposa escapat de la ciutat, séns comunicar-ho sinó ab alguns sirvents en una llitera o cadira de mà, *postero die rex, nullis praeter domesticos praemonitis, ex urbe excessit, lectica vectus*, afegint que al sabèr-ho la municipalitat, correguéren los concellers al seu encontre suplicant-li que no-ls abandonas, y que ell ni volgué escoltar-los, ans tragué la mà per la portélla, menaçant y dihent que si tornava que's recordarien d'éll, esdevenint-se açò a 6000 passes de la ciutat (2).

(1) Ab data 5 de Març dés de Barcelona, escrivía En Ferran al seu mètge Maestre Diego, dihent-li que ja no li calía anar-lo visitar, per trobar-se millor cada díe (y ab tót no signa la seua lletra *per indisposició de sa persóna)· perçò com per gracia de Déu stam en bon stament de nostra persóna e tot-jorn prench millorament, vostra venguda a nos no és necessaria.*»

Arxiu de la Corona d'Aragó, registre 2410, foli 41 revers.

(2) Es molt curiós lo costum del Valla de mesurar llargues distancies per passes, y no per lleugues, hores o jornades. En parlant de Poblet, diu que està a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Per que ún veja quant infundada és aquesta ponderació. abasta repasar lo registre de ón prenèm los principals documents que aduhim per esplicar, ab tota la veritat històrica, quant s'esdevíngué en los darrers díes de la vida d'En Ferran: per ordre cronològich, segons és costum, en los demés registres de cancillería, s'hi troben tots los documents y cartes familiars espedides per En Ferran dés de Perpinyà fins a Igolada, ón se morí; y per les dates dels metéixs és fàcil deduhir quins són los punts ón fóu tingut deturar-se en l'espay mijancer d'aquella capital del Roselló a Barcelona, lo témps que sojornà en aquesta ciutat, y quines fóren les altres poblacions ón se deturà de nou fins a arribar a la que havía d'ésser teyatre de sa mort, com aytambé los díes qui mijançaren dés de sa arribada, essent de observar que durant aquest llarch curs y tant a uns pobles com a uns altres, sémpre los documents van sots-signats per lo segretari y segellats per lo segell secrét d'En Ferran solament, espressant en l'un y l'altre cas que *no-ls signa lo Rey, per no podér signar a causa de sa malaltia.*

Tal és, donchs, l'itinerari al qual aludim: lo díe 7 de Febrer, la data és a Perpinyà; lo 9, del Voló; lo 12 y 13, de Figuéres; lo 14, de Bàscara, lo 22, 23 y 24 de Sant-Celoni; lo metéix díe 24, en la Roca; dés del 27 de Febrer al 12 de Març, de Barcelona; lo 13, de Piera (1), y del 13 de Març en avant d'Igolada. Corresponen tots aquests documents justificatius a la cancilleria d'En Ferran, y a continuació comencen ja los d'En Alfons, signant com a primogènit al comen-

30.000 passes d'Igolada, y, en aquesta fórma, senyala la distancia que hi hà de Lleyda a Balaguer, y altres diferents. Per tan sorprenedor que és semblant sistéma, pot ésser-nos perdonada la observació.

(1) Entre aquests documents se n'hi troba ún de datat del 10 de Març a Molins de Reig, emperò ha d'havèr-hi errada, per estar lo Rey en aquesta data a Barcelona, y axí és més probable que haja d'ésser en un dels dies d'entremitg o primers de son sojorn a Igolada.

Del 14 al 22 de Febrer no hi hà ningun document, y per tant no pot algú sabèr quin camí seguí En Ferran de Bàscara a Sant-Celoni, ni menys ón se deturà en aquests entremijans.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

çament, con lo seu pare ja està a la agonía, y després com a Rey y successor, confórme és natural (1).

Entre los primers se n'hi troben alguns qui espliquen lo malestruch estat del Rey, com lo qui va endreçat a uns *Homens bons*, sèns espressar de ón, als quals diu En Alfons que «*como agora, lo que con gran dolor referimos, il dilo senyor esté en articulo de la muerte, en tal manera que de su vida no havemos esperanza alguna,*» y ún de molt singular, que no comprenèm, sots-signat per lo primogènit, emperò parlant-hi lo pare, ab data de 24 de Març (vuyt dies abans de sa mort) endreçat a mícer Joan Mercader, batlle general del regne de Valencia, al qual ordena l'abatut monarca que li trameta certa mora per deportar-se: *Manan-vos que, vista la present, nos trametats la mora belladora, lo qual volém per pendre plaher, E açò per res no mudets, si-ns desijats complaure*. Si-ns convencéssen de que *mora* vol dir sarrahina, y que *belladora* fós ací per balladora, arribaríem a congecturar si la superstició volgué substituir la sciencia, vists los seus desenganys, si tal vegada cridaven una fémbra a la qual pot-ser atribuir màgica; emperò les paraules *per pendre plaher* nos acaben de confóndre més, y adhuc desconfiem de la versió lliure que-n fem (2). Algú altre qer ventura serà més venturós que nosaltres en la interpretació. En les altres cartes del successor, ja mort lo pare, sobreïx lo viu sentiment d'En Alfons, alhora

(1) *Arxiu de la Corôna d'Aragó*, registre 2410, ón s'hi troba generalment tots los documents als quals fem referencia.

(2) Tals dies com aquells, escriguè encare En Ferran (sèns signar) al un dles seus capellans qui tenía en son podèr diferents reliquies, demant-li que les hi trameta, entre altres la pinta de la Verge.

Arxiu de la Corôna d'Aragó, registre 2410, foli 3 revers.

Al metéix registre, foli 11, ab data 29 de Març, (sis dies ans de la mort d'En Ferran), escriu En Alfons, en nom de son pare, al célebre joglar mossèn Borra, dihent-li que, a instancies dels embaxadors de Segimón, vaja veure al rey de Romans, *e-ns esforcets fer-li sos bons plahers axicom be-uvets acostumat*, çò que li mana tan perçò com ha de recaure en profit séu, com per complaure lo dit ilustre senyor. Es la primera vegada que apareix en aquesta historia lo nom del *miles gloriosus*, la sepultura del qual, de bronze, se conserva a la catedral de Barcelona, més que joglar, gracios o gloriós erudit (*scurrarum eximius*, com lo nomena lo Valla), tan distingit y favorejat al següent regnat per lo magnànim Alfons, y de les agudeses del qual tindrèm ocasió de parlar més d'un colp.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que la afectuosa fórma de què-s val per senyalar la seua mare, la seua muller (1) y los seus germans, consellant-los la conformitat, y axí en aquestes, com en les que endreça a diferents princeps y altres personatges, fent-los asssabèr la mort d'En Ferran, esplica la resignació cristiana d'aquest, com va rebre tots los aucsilis espirituals, y com induptablement havía d'estar en parahis, ateses les seues virtuts.

La malaltía de què morí En Ferran no la espliquen los historiadors, y nosaltres no-n podèm dir sinó que és la metéxa que li començà o que li donà recruhada a Valencia ans d'anar-se-n a Perpinyà: si la causa llunyana n'éra simplement moral, o si estava mesclada ab una altra causa física desconeguda (*ignota causa*, diu lo Valla), sol Déu ho sap. Son metéix cronista, qui esplica l'esmayament de Valencia, al parlar de les darreries del Rey, no-n diu sinó: *Ubi ad Aqualatam venit,.. gravius aegrotare caepit.* De manéra que ún no deu donar assentiment a quant l'autor de la relació del Fivaller, recondita al Dietari municipal, diu que l'altiu Conceller qui tant havía disputat ab En Ferran, séns mancar a la feheltat, a millor acreditar que éra aquesta inalterable, no obstant de sostenir ab energía la defensa d'un dret, corregué al llit del moribunde rey, y en tal guisa d'éll curà, que fins arribava a xuclar lo vírus o posterma de les plagues que lo malalt tenía, ponderació ridícula en la qual lo panegirista confongué la idea d'afeció y lleyaltat ab la d'un vil servilisme, tot esplicant un acte repugnant y quasi podríem dir impossible, llevat de que-n volgués significar que lo Fivaller, fent-se ab los demés indivíduus de la familia y del reyal servey en la cura del malalt, fins se perferis a alçar-li los sinapismes o cantàrides que pot-ser li posaven, lavant-ne després la part com és costum.

Que lo Fivaller se-n anà a Igolada la hora que lo Rey es-

(1) Es molt singular la amonestació que En Alfons dóna a sa muller, al notificar-li la mort del seu pare, a sabèr, que-s vista en la metéxa fórma que la reyna Na Violant, a la mort del rey En Pére. *E vestis-vos en la metéxa manera que trobarets que la senyora reyna Na Violant, con morí lo senyor rey En Pére se vestí, car aqui ne serets tantost informada.*

Arxiu de la Corona d'Aragó, registre 2410, foli 39.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tava de perill, no cal duptar-ho, per constar al Dietari municipal, ab questes paraules; «Dimecres, 18 de Març del 1416. Partiren tal díe com aquest En Joan Fivaller, concellei, En Ramon Des plà, En Bernat de Marimon y Micer Vicenç Padrissa los quals, de part de la Cintat, anaren a veure lo senyor Rey, qui estavà a la vila d'Igolada, inferm, ab perill de mort.» Lo díe primer d'Abril, o sía lo díe abans de la mort del monarca, porta lo metéix Dietari la tornada dels quatre comissionats, com aytambé, l'endemà, 2 d'Abril, la mort del Rey: axí que, vinguéren a fer estada en companyía del malalt, per espay de quinze díes, durant los quals, penetrat En Ferran de la afecció y de la noblesa del Fivaller, podía molt ben fer-se açò que alguns autors recompten a ses disposicions testamentaries, de què anam a parlar.

Per les lletres del príncep un hom veu que morí lo Rey, son pare, a les dótze hores (no diu si del matí o de la nit) del díe 2 d'Abril de 1416 (1). Lo 10 d'Octubre anterior, estant a Perpinyà, otorgà son testament, en podèr del seu segretari Pau Nicolau (2), y jatsía és aquest lo més conegut generalment dels historiadors, no eczisteix al nostre Arxiu reyal ni al municipal. L'autor dels *Condes vindicados*, qui tan conegut tenía lo primer d'aquests dos establiments, y qui no escasejà may, en sa important obra, la reproducció de documents anàlechs, per donar-nos noticia del testament d'En Ferran, no pogué fer sinó reproduhir, en part, quant ja-n digué lo Zurita, al qual fa referencia, dihent que, «aprés d'ordenar lo mou, fórma y lloch del seu soterrament, y com devíen ésser pagats los seus deutes, nomenà testamentaris la seua muller Na Lionor, don Sanxo Rojas, arquebisbe de Toledo, fra Diego, son confessor, don Diego Hernàndez de Vadillo, son segretari, y En Bernant Gualbes, maestre Racional de Catalunya. Instituí hereu universal en los reyalmes lo seu fill primogènit En Alfons y los seus lledesmes descendents mas-

(1) Los Dietaris de la Deputació marquen que-s morí lo Rey *a hora de mig-jórn*.

(2) Es Nicolau, segons consta en los registres, y no Nicolas, com algú ha dit.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cles, substituint los restants infants per ordre de primogenitura varonivol, y en defalt d'aquests nomenà los fills de ses dues filles Na María y Na Lionor, y donà finalment diverses altres disposicions relatives als llegats dels seus fills y altres punts que fóra llarch de referir.»

Dues coses notables fan a observar en aquest testament, y són: primer, que lo rey d'Aragó, Compte de Barcelona, a no ésser lo Gualbes; al qual per rahó del seu càrrech necessitava lo qui dexà tants de comtes sénse satisfer, nomenà per marmessors no-més que personatges castellans, per tal que ni en sa darrera disposició no tingué en Ferran la prudencia y tacte polítich que correspon al qni gosa cenyir la coróna d'una terra séns conéxer-la; y segónament, que restablí la metéxa lley de successió, contra la qual entrà ell a succehir en aquests reyalmes, ni més ni menys que Felip V a Espanya, introductor de la lley Sàlica, en virtut de la qual no haguéra pogut succehir abans a Carles II. Noresmenys d'aquest testament, hi ha qui parla d'un codicil fét a Igolada ab lo qual, diuen, nomenà En Ferran marmesor major lo conceller de Barcelona Joan Fivaller, recomanant a aquest la cura del príncep Alfons y endemés infants, ab la dels seus reyalmes. Lo Tomich, de qui no se-n pot un refiar, parlà de aquest codicil, nomenant-lo testament; emperò no-l mencionaren los demés historiadors fins que repetí la nova l'annalista Feliu, alhora que va ometre-la del de Perpinyá, no obstant d'ésser aquest l'únich citat per los autors que ell solía copiar. Les referencies marginals del annalista fariên creure que de fét eczistí lo testament d'Igolada, puix menciona l'arxiu de la ciutat, un codern de funeralies de la Deputació y la autoritat del Marcillo; emperó prenent com a única font segura aquell dipòsit diplomàtich, car les dues altres referencies no merexen més que lo nom que-ls donam, al Arxiu havèm fét cap, y repassats los seus índechs, algun dels quals és anterior al metéix Feliu, ninguna menció no havém trobada ni del codicil ni adhuc del testament de Perpinyà.

Confórme ja indicarem, al Dietari d'En Comes, recondit al metéix Arxiu, s'hi troba la vida del Fivaller, y allà és ón

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

s'hi refereix, com a una altra nova en honor del personatge, çò que dit havía lo Tomich tocant al testament d'Igolada y nomenament del nou marmessor; emperò, com és de veure, no és autoritat històrica suficient la relació d'un anònim, per confiança que inspir la seua dita. Si lo Feliu, al citar l'Arxiu de la ciutat, ho féu ab referencia al capítol qui precehéix al Dietari, ninguna valor no té aquesta; mas per si hagués tingut en cor de referir-se a una altra sort d'escrits, suspenèm, quant menys, lo juhí per are, séns negar absolutament la possibilitat del codicil, emperò si la autoritat d'aquells qui-l mencionen, séns justificar-ne com és degut, la eczistencia.

Lo Zurita, qui tindría la sort de veure lo testament de Perpinyà, perçò que l'esbrina atentament, al parlar de la clàusula funeraria, diu que «manà-s (En Ferran) soterrar a la esglesia de Santa-María de Poblet, ón éren soterrats molts dels Reys predecessors séus, y quel possassen al chor, prop del faristol, sèns túmbol algun elevat, ab les vestidures e insignies Reyals, semblants d'aquelles ab les quals s'éra coronat: y que demunt la seua sepultura hi possassen un elm ab ciméra, que en aquell témps ne deyen *timbre* vulgarment, y un escut, que llavors ne deyen tarja.» Efectivament fóu complida la disposició d'En Ferran d'ésser soterat a Poblet, y no-s perllongaría gayre sa trasllació al dit monestir, con a aytal fí, dos díes aprés de la mort del Rey, lo 4 d'Abril, escrivia En Alfons a les municipalitats de Munt-maneu, Manresa y altres, demanant-los un molt gran nómbre de *besties de bast y de sélla* (1).

Assegura lo Zurita que semblant acte tingué lloch lo 22 d'Abril, y qne tantost féren convocació de prelats, richs-homens, cavallers y endemés, qui devíen concórrer a les exequies. Emperò en quant a le sepultura, convé aténdre a les

(1) Manifésta en aquesta carta En Alfons que partirà d'Igolada *ab lo cors del senyor Rey per donar-li sepultura*, y a semblant fi que s'hi troben les adzembles a la población lo díe seguent. Les poblacions convidades són Munt-maneu, Manresa, Cervera, Prats-de-Segarra, Vila-franca del Penadés, Copons y Sant-Pedor, y les cavalcadures aparellades en conjunct havíen d'ésser de besties de bast cent-noranta y de sélla una trentena.

Arxiu de la Corona d'Aragó, registre 2410, foli 62.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

curioses noves y observacions que-ns proporciona lo Finéstres, lo principal historiador de Poblet. Esclareix aquest autor que lo lloch que ocupava lo sepulcre o panteó d'En Ferran, lo tercer de la part del Evangeli, éra lo destinat al rey En Martí, la trasllació del qual, axicom d'abans indicarem, no curà de fer-la l'immediat successor, y adhuc se passaren molts anys séns complir-la, tot romanent a la catedral de Barcelona, d'un oblit consemblant fóu víctima lo metéix En Ferran, perçò com restà dins una caxa de fusta, fins que adonat-se-n lo seu nét Ferran II, *lo Catòlich*, manà fabricar-li lo ricós monument ón després s'hi gordà la reyal momia, ón també hi figurava la estàtua de Na Lionor, per creure-s lo dit monarca que també hi tenía estatge, y dins una caxa de fusta sa senyora avia, méntre que consta que la vídua d'En Ferran I, en acabat d'ordenades les disposicions testamentaries del marit, se recollí a Medina-del-Camp, a un convent de Dominiques que fundà, ab ses filles Na Maria y Na Lionor —qui després se maridaren, la primera ab son cosí don Joan II de Castélla, y la segóna eb don Duart o Eduart rey de Portogal,—y morí en la dita vila lo 16 de Desémbre del 1435, essent estat soterrada a la propera esglesia de Sant-Joan de les Duenyes.

Ab aquesta aclaració, esplica l'autor referit que lo sepulcre d'En Ferran tenía dues estatues séues d'alabastre, de les quals la qui mirava a la sagristía o Dormitori del Jóvens estava armada de punt en blanch, y a la que a la capella Reyal, portava hàbit de díaca, y que la estàtua de reyna que hi havía a sa man dreta éra de Na Lionor, si bé lo cadavre de la dita senyora no hi éra, axicom havèm dit, car la tómba de fusta que en l'interior del panteó s'hi gordava, y qui donà peu séns dupte a la equivocació, contenía despulles de diversos infants de la Casa Reyal, allà aplegades per manament d'En Ferran II. No cal ací repetir lo plany que etgegam cada vegada que-s tracta del panteó de Poblet, perçò com bé compendrà lo llegidor, que lo monument del qual parlam fóu transformat aximetéix en vana pols per los sicaris del any 1835. Quant a inscripció o epitafi, no l'havèm vist mencionat en lloch algun.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Encare que incidentalment havèm nomenat alguna vegada los fills d'En Ferran, per no mancar al sistéma que seguim dés lo començament, los mencionarem ací individualment y per llur ordre: En Alfons, nat al 1394 a Medina-del-Camp; En Joan, senyor de Lara y duch de Penya-fiel y de Montblanch, nat també a Medina-del-Camp en lo 1398: En Enrich, Maestre de Santiago, comte d'Alburquerque, senyor de Ledesma; En Sanxo, Maestre de Calatrava y Alcàntara; y En Pére, qui fóu després duch de Notho a Italia: y les filles María y Lionor, la alta destinació de les quals havèm adés indicat.

Ignoram si En Ferran, obehint als mals costums del seu témps, dexà algun fill natural: si no-n tingué com és de creure, puix aquestes faltes séns rojor les publicaven escriptors qui savíen molt bé callar altres defalts dels reys, solament per aquesta circumstancia admetèm de cor lo calificatiu de *Honést* que la posteritat li ha donat. Les demés qualitats morals del coronat a Casp, sóbre-tót respécte del seu caràcter, no fa mester especificar-les ací, puix fins les pot havèr conegudes lo llegidor, tot segujnt en los seus actes En Ferran dés los seus primers passos, con va preténdre la coróna d'En Martí, al setge de Balaguer, y a les córts de Çaragoça y de Mont-blanch. Pogué ésser un bon espós, un bon pare, un bon regent de Castélla; emperò fóu mal amich respécte de aquells aragonesos y catalans qui-s convinguéren de bell començament en fer-lo rey llur, y sóbre-tót ab son favorejador, lo papa Benet, al qual li tocava defendre fins a sa darrera alenada, mal cavaller tocant a la familia del seu antagonista, lo comte d'Urgell, la qual li sabé bò de pecejar, y més que tót mal rey, pèssim rey, no solament per no sabèr-se assimilor als costums del reyalme que li tocà governar, mas per sa imprevisió en despendre més de çò qne li corresponía, dexant empenyorat y perdut lo patrimoni de la Coróna, e imaginant camins ilegals per redimir-lo.

Quant a la mala qualitat de malbaratador, n'hi hà prou ab parar un xich d'esmeut en lo repas que fem del seu testament, que esplica lo Zurita, per convençre-s de que, a regnar

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

més témps En Ferran, havía de restar més empobreit, que son darrer vassall, o no li restava altre camí sinó erigir-se en tirà, endegant los afers a son grat y prescindint de tota legalitat admesa y de les institucions, que, per tants de segles fóren l'ornament del nostre poble. Del espressat document resulta que per seguir lo seu dret en la successió d'aquests reyalmes li donà la reyna de Castélla nou-cents mil florins, En Berenguer de Bardaxí coranta-cinch mil, y axò séns comptar les sumes que los del seu llinatge lo donaren com a gratificació a la primería del seu regnat, los quals prestaren-li los Heredia d'Aragú, de que demunt parlarem, les que donaren les córts d'Aragó y de Catalunya, y lo produyt de la confiscació de béns de tots los individuus de casa lo Comte d'Urgell, de la d'En Antoni de Luna y de molts altres partidaris del ún y del altre personatge, qui incorreguéren en lo crim de rebelió o lesa magestat, tot axò sens considerar encare que, noresmenys de les réndes propries com a rey de Aragó, tenía a Castélla les de infant o regent ab sos senyorius particulars, entre élles deu mil dobles d'or de jurament d'heretatge y deu mil florins d'or de *behetries*.

Tantes de riqueses, que un no pot negar, son produyt net de préstechs, donatius y confiscacions, que no vol confóndre lo Zurita ab altres que fan a calcular, en esguart de certs actes y combinacíons que féu per satisfer sa cobdicia, y que rebuja l'Annalista, sóts aquest supòsit, al dir que «éren per diverses gents calumniades y condemnades les seues obres.» Adhuc admetent aquesta distinció, les riqueses adés citades no son amagadiçes, y no-més dihent que en l'espay de quatre anys, que aquesta fóu la durada del seu regnat, y encare molt abans de concloure aquest período, les havía malbaratades tótes séns pagar los seus deutes, fent cancelar ses obligacions per les córts, distrahent a altres obgéctes les quantitats que aquestes li prestaren, y dexant empenyorat lo Reyal patrimoni (1), n'hi hà prou per formar-se una idea del

(1) Un mes abans de sa mort, lo dle 3 de Març del 1416, escrivía lo Rey (y tinga-s en compte que llavors ja no signava les cartes) al mestre P. Joglar, confessor del príncep de Giróna, dihent-li que, per relació de son confessor (qui éra

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

home d'Estat que recolliren per rey los cechs y venals servidors d'En Pére de Luna. Y no obstant, un encomiador de la rabaça ferrandina, qui-s desfeya per llohar y fins santificar los ascendents d'En Ferran *lo Catòlich*, del qual s'intitulava arxiver, lo pseudo-cronista, o millor lo notari P. M. Carbonell, s'atrevi en ses mal nomenades *Cròniques* a dir del monarca que-ns ocupa, que regnà millor que no ningú, que si hàgués viscut hauria arribat a quitar y ordenar lo Reyal patrimoni, que tal éra son propòsit, segóns és de veure, diu, en los registres del Arxiu Reyal; que èra savi, misericordiós, y que perçò, al morir, fóu més plorat en aquests reyalmes, que ningun dels reys.¡*Parce Domini, quia* etc.!

Quant a la part física d'En Ferran, nos roman la descripció d'aquell qui més de prop pogué havér-lo observat, que éra lo seu cronista Valla: *Statura fuit supra iustam, aspectu gravi ac suavi colore candido, satis plenis membris ac satis robustis.* Lo qui s'acredità a Antequera de fort y vigorós, y axi-s mantingué a Aragó la hora del setge de Balaguer, començà a decaure terriblement acostant-se cada die més al sepulcre, d'ençà que, per la questió del Scisma, començaren a nàxer desconfiances entre èll y lo pontífech qui l'havía fét rey. Tan solament una gravissima causa, que nosaltres nos gordarèm bé prou de sospitar, podía precipitar d'una manéra tan cruel los dies d'En Ferran, puix que, al morir, no comptava sinó trenta-set anys d'edat.

Complí-s, de consegüent, la primera part del anatema de Benet: Dies tui erunt paucí. Veurèm als regnats venidors com se verificà la segona part del pronòstich, confórme ja-n ténen noticia los nostres llegidors.

---

fra Diego de Tamera), sap que ha parlat ab Mestre Vicenç, lo qui és d'opinió que *deziem enténdre en quitar nostre patrimoni*. Com no li restà a En Ferran témps ni humor per complir lo concell de Vicenç Ferrer, comunicat per conduyt dels confessors, faça-s cada hu comte del estat en què podia romandre lo Reyal Patrimoni a la mort del qui l'havía empenyorat. *Arxiu de la Corona d'Aragó*, registre 2410, foli 34 revers.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

†

Fundacions. Lo Scisma. Plans diabòlichs de Benet XIII. Idea de fer renunciar tots los papes, y del concili de Constança. Requireix lo príncep Alfons a Benet, per que renunciu: toçuderia del anti-papa. Opinió de Vicenç Ferrer. Lluny de contestar Benet al tercer requiriment, convóca un concili a Penyíscola. Cambi soptat de Vicenç: magallades d'historiadors apassionats sóbre son comportament. Sermó a Perpinyà: substracció de la obediencia a Benet. Judici sóbre Vicenç Ferrer. Congregació de jubéus a Tortosa. Conversió d'aquests al cristianisme, encalçada per la eloqüencia de Ferrer. Quins fóren los qui discutiren a Tortosa. Obgécte de la persecució als jubéus per Benet, y rabò per la qual cesa. Punts de discussió. Bàndols que concilià Vicenç. Butlles notables. Pregaries a Constança per la salut del embaxador de aquests reyalmes. Bisbe de Barcelona, jubeu convers.

Lo qui-s farà càrrech de la agitació en què-s mantingué lo Principat durant l'Interrégne, y adhuc en lo curt regnat d'Fn Ferran, ja per la lluyta ab lo d'Urgell, ja, en lo darrer témps, per rahó dels duptes y temors qui començaren a infóndre les resoluciòns del emperador Segimón, compendrà molt bé que sien escassos los exemples de fundacions eclesiàstiques ab qué, segóns costum, deuríem encomençar aquesta ressenya, tant que-s reduhexen solament a tres, d'alguna importancia, prescindint ja de les simples esglesies de poblacions que sols deuen mencionar-se, a una època tan adevançada, o per tenir obgécte molt especial o per llur mèrit artístich. Les dues primeres són degudes precisament a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la pietat d'un metéix fundador, del cavaller barceloní Bertran Nicolau, y són, en lo 1413, lo convent de Sant-Geroni de Mont-Olivet de religiosos gerònims, a la parroquia de Sant-Pére de Ribes, ab autoritat apostòlica de Benet XIII (butlla del 6 d'Agost), traslladat, aprés d'algun témps, al cèlebre santuari de Sant-Geroni de la Murtra, sehent a poch més d'una lleuga de Barcelona; y en lo 1414, lo monestir de agustinians, intitulat Casa-de-Déu, a la parroquia de Gelida, fundació que ans bé pot dir-se trasllació y ampliació d'un altre ja eczistent, puix de fét ja eczistía lo monestir, dés del 1410, a una casa de camp, apellada Castéll-nou, de la parroquia de Sant-Pére del Gornal, propria del metéix fundador. La altra fóu lo convent de carmelites de Vich, en lo 1415, sóts lo patronat o favor de la ciutat, segóns Feliu ab referencia al Corbera.

Lo senyor Salarich descobreix que en lo 1399 fundà un tal Père de Prixana la nomenada capélla de la Mare-de-Déu de la Esperança a una petita altura en la comarca y parroquia de Gurb, que-n suspenguéren la construcció, per no havèr-hi consignats cabals suficients, fins que-s prosseguí, ab licencia del bisbe Heredia, en lo 1402, sóts la condició de que fós consignada la capélla a la parroquia de Vich, havènt-s'hi després rebuts los P. P. Carmelites, los quals, en virtut d'una concordia otorgada als 2 de Juliol del 1418, entre lo bisbe Tous y lo capitol d'una part, y de la altra lo provincial major y lo convent del Carme, establiren-se al carrer de Gurb, a un lloch ón encare hi hà una capelleta que ho recorda.

De manéra que la nova del Corbera, segóns la nostra interpretació, ha d'indicar, en tal cas, l'any en què los carmelites de la Esperança s'establissen dins Vich y en què començaren lo llur convent, que podía ésser lo 1415, romanent tantost definides y resoltes les dificultats que aquesta trasllació desvetllas en çò del jurisdiccional, en virtut de la concordia del 1418. La protecció de la ciutat al convent de carmelites és, séns ningun dupte, d'una època molt posterior,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

com no sía que los autors citats vullen referir-se a un altre convent, que n'ignoram la eczistencia.

Complida, per la nostra part, la costum que seguim tocant a aytal sort de noticies d'interès respectivament secundari, entrèm dés d'are a un altre camp més espayós, y continuèm la esposició del gran afer qui més afectava en general la Esglesia Catòlica y ab lo qual té més íntima relació la historia eclesiàstica de la nostra patria, per les circumstancies especials ab que aquesta s'assenyalava. En los capítols eclesiàstichs qui precehexen havém descapdellat dés lo seu començament lo scisme fatal qui dividía la Esglesia, y axí en aquells, com en los qui pertanyen a la part civil, havèm seguit pas-a-pas l'intrèpit Benet en los seus actes, en les seues manyes y en ses aspiracions y contra-témps, dexant-lo refugiat, y fins podríem dir com abroquelat al seu darrer baluart, a Catalunya y a la córt del rey En Martí, del qual esperava tota favor.

Séns repetir ací quant estensament engrunarem en los capitols civils corresponents al interregne y al regnat del immediat successor En Ferran, podèm oferir ací en resum, axí l'annament del tenaç pontífech en la prossecució de ses intrigues, com lo nou aspécte que prén la questió trascedental fins a dexar burlat lo qui éra lo més constant destorb per la pau de la Esglesia. Si lo bon rey En Martí hagués gaudit salut complerta, o hagués comptat ab successors directes y lledesmes en sa dinastía, per ventura Benet, ab sa valença, acaçara ab nova y major impetut los qui darrerament lo contrariaren y fins l'inhabilitaren en totes aquelles terres qui no estaven sóts lo domini de la casa d'Aragó, o, d'una manéra inversa, tal vegada lo metéix Martí o un alre rey de sa niçaga qui-l succehis, regonexent la mala fè del antich papa e inclinant-se a la opinió dels demés reys y nacions, haguéren procurat en témps oportú deslligar-se del gran destorb per la cristianitat, arribant a foragitar-lo dels seus dominis, en lo qual cas ja no possehiría més Pére de Luna que la mar del mig-jórn, puix restara enfora de ses costes, qui són les dar-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

reres d'Europa, y no-més podría llavors dir-se *in partibus infidelium.*

Testimoni fou Benet, sojornant a la plasent tórra de Bellsguart, de les tristors y de les ilusions burlades del pobre rey d'Aragó, qui perdé lo seu únich fill y successor, y-s convencé de sa incapacitat conjugal, com a obès y malaltiç que éra, malgrat havèr contret segon matrimoni, per concell del hoste pontifici, ab una jóve y gentil dama de son metéix llinatge. La galivança que pogué concebre lo benèvol rey de tindre un successor, podía ilusionar per altra part a l'amich qui donà lo concell, perçò com no l'estemordía a Benet lo recolze d'una nació que-n fós rey un menor d'edat, y governada per regencia, tenint com tenía tots los seus naturals a favor de sa legitimitat, y sóbre los coratges dels quals exercía, per conseqüent, gran preponderancia. Al perdre la ilusió en Martí, apar que deguéra perdre-la aximetéix lo seu amich y favorejat, tant més quant la persóna devía recaure lo major dret de successió a la coróna, la comte d'Urgell, no éra per ventura tan manejable en sa voluntat com aquell rey: emperó al contrari hagué d'anar, car lo manyós e intrigant pontífech véu precisament en la tempestat qui menaçava, la més relluhent estela de sa esperança, y de tal manéra, ab sos consells, disposà lo coratge del decaygut monarca, que vingué a morir aquest, a la fí, irresolut, séns declarar qui l'havía de succehir, tot aximetéix com a Benet li convenía.

Ací fóu con l'ambiciós Pére de Luna imaginà la diabòlica intriga del Compromís de Casp: lo pretést fóu elegir lo successor, ja que l'antecessor no ho havía declarat, prevenint-se a semblant fí los Estats de què-s componía la Coróna aragonesa, afalagà ab sa protecció Benet certs bàndols del antich reyalme, qui de molt de témps infectaven lo pahis, comprometé a favor d'aquests la autoritat eclesiàstica de mes enlayrada gerarquía l'arquebisbe de Çaragoça, y acceptada per lo candidat papal la resposta per ésser rey d'Aragó, entràren en aquest reyalme exèrcits forasters, fent açò que fós precis inventar a-les-hores un nou pretést, la necessitat de pau, puix que semblava oportú, en conseqüencia, recomanar per

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la elecció no lo candidat qui tingués major dret, no lo legitim designat per la opinió pública y per la lley, sinó lo més utilós, aquell que més podia convenir, segons proclamaven los seus partidaris, per lo ben estar y la pau d'aquests reyalmes. Era lo príncep escollit per l'egoista pontífech l'infant de Castélla, don Ferran, regent del metéix reyalme,-allà acreditat per havèr salvat lo setial del seu nebot don Joan y havèr conquerit Antequera dels maures. «A un príncep tan generos qui no volgué usurpàr lo setial confiat a la seua guarda, a un cabdill axí valerós qui desbaratava los enemichs de la Fé, començaren a dir los seus encomiadors, séns dupte és merexedor de la recompensa del cel, proporcionant-li un altre setial y lo domini d'un altre régne cristià!»

Semblant veu s'estengué per tots los Estats de la Coróna, que visitava espessament lo qui tót ho esperava del nou Rey, y per Castélla ón hi anaren l'àulich més íntim de Benet, lo mestre Vicenç Ferrer, y altres personatges, los qui hi aparellaven l'afer per los resultats a la part civil referits, y arribada la hora, aclamaren a Casp lo candidat que al pontífech li sabía bó, donant-hi tota ajuda, tant que exercí lo principal paper al tribunal de la elecció l'indicat mestre qui ho éra alhora del sacre palau y segretari del Papa d'Avinyó refugiat a Catalunya.

A la primería del nou regnat, com que-s despertaren parcialitats y En Ferran tingué de combatre lo príncep al qual havía ell usurpat la coróna y aténdre al compliment de certes formalitats que eczigía lo costum, no fèu més Benet que estar a la espectativa esperant, per obrar o per fer obrar lo seu favorejat, que isquéssen de certa inacció o dupte les demés nacions respécte dels altres anti-papes, que alguna n'hi havía qui no sabía a quin decantar-se, si, al de Roma, Gregori XII, o al de Pisa, Joan XXII, la legitimitat del qual parexía menys duptosa per sa procedencia que la Benet, al qual estimaven temible per sa tenacitat als territoris d'Espanya, emperó no com a poderós a atemptar res enfora d'aquells, llevat de les illes depenjants de la coróna d'Aragó. Axi per ventura se mantinguéra llarch témps Benet, tot esperant la

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

reexiqa de les questions que hi havía entre Gregori y Ladislau de Nàpols, o la invectiva de França contra los dos antipapes, puix aquest reyalme basquejava de la renuncia de tóts, y Benet podía riure-s de la eczigencia dés d'ací, obehit per Castélla y per Aragó, qui, units, podíen fàcilment contrarrestar aquell sol reyalme: emperò volgué Déu que tals divisions y los obstacles que ofería l'assoliament de cada reyalme romanguéssen subgéctes per una mà poderosa y activa, única capaç d'estirpar lo fatal Scisma que tant de témps hà patía la Esglesia, unint los elements dispersos y encontrats que hi havía y burlant tots los propòsits de torbament qui dificultaven la pau de la Cristianitat.

L'emperador d'Alemanya, rey de Romans; com li deyen Segimon, tot aparellant ab gran activitat, y fins devegades personalment, los coratges de quants prínceps desijaven veure conseguit aquell bé, se convingué ab lo pontífech que li semblà més legítim, o qui sap si més dòcil per donar exemple, y fent convocar un concili general a Constança, que se-n declarava protector, y al qual volía concórrer, convidant al-hora les nacions a que hi trametéssen llurs embaxadors, sentà decididament lo téma de que, per conseguir la unitat de la Esglesia éra indispènsable que tots los qui s'intitulaven papes abdicassen, prometent-ho per endavant lo qui presidiría lo concili, que los conclavis units ab lo metéix concili elegissen nou y únich papa, al qual degués jurar tothom obediencia, y que les nacions y los reys fóssen considerats com a scismátichs y fóssen declarats com enemichs, si-s separaven d'aquell acort o seguíen favorejant lo papa qui se-n llunyas. Aquest llamp desparat per la destra olímpica de tot un emperador qui volía acreditar-se com a sostenimen y defensa de la Esglesia de Jesucrist, ería de mort axí a Benet com al rey d'Aragó, a aquell per no sabèr si son favorejat fóra prou agrahit y consegüent per defensar-lo y amparar-lo contra lo concili y l'Emperador, y a En Ferran per veure que o havía d'esser ingrat ab lo qui li donà la corónа, o no tenía més remey sinò passar per scismàtich, y per

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tant anava a perdre en poch de témps tot quant aconseguí dés de sa proclamació a Casp.

A les primeres indicacions que En Ferran va rebre de çò que progectaven a Constança, procurà veure-s ab Benet a Morélla, y ab tót que lo motiu obligat de la assentada havía d'ésser la frasa ambígua de la unitat de la Esglesia, que cada scismàtich comprenía a sa manéra y volía realitzar a plaher seu, com que l'afér éra formal y la resolució apremiant; procurà lo menaçat rey anar acompanyat d'un concell o junta de personatges d'alta representació qui suplissen sa incapacitat en la difícil materia que allà podía o devia tractar-se. (Veja-s la part civil). Per ventura en aquella primera assentada començaría la mútua desconfiança entre lo protector y lo favorejat, y major fóra con, per ésser les indicacions que hom féu a En Ferran més esplícites y reiterades, los calgué als dos amichs tenir a Valencia una nova assentada, ón s'hi tingué de parlar més clar tocant a açò que reclamaven de Benet, a la renuncia, alhora que En Ferran no podía descobrir obertament lo seu periíl, sa temor o sa ingratitut.

Les primeres indicacions de què parlarem les véu En Ferran bentost confermades, y d'acort ab Benet, tractà d'enviar una embaxada al Emperador y al Concili, solicitant una assentada ab aquell: al accedir-hi Segimon, com que pot-ser no s'ho esperava lo pontífech, cercà aquest diferents escuses pretestant la distancia del lloch que designaven y lo poch témps que hi havía; y favorejava aquest nou entrebanch, l'havèr caygut malalt de gravitat En Ferran. Mas, com l'Emperador sabés prescindir d'élls, y lo Concili tiras avant en sa obra, convençut En Ferran de que la tempestat s'acostava, informat per altra part secrétament per vía d'un determinat embaxador, ab tót y sa falta de salut, véu-se en lo cas de demanar novament al Emperador que tingués la assentada, emperò a un punt vehí, a Perpinyà. No desconexería Benet que éra llavors molt difícil a Segimon abandonar lo concili, com axí de fét ho declarà, negant-se de bones y primeres, y confiant per ventura que ni l'Emperador vingués ni lo Rey per sa malaltía hi pogués anar, çò és, que aniría pas-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sant lo témps, romanent ell ací ab la obediencia dels Estats d'Espanya, no tingué dificultat en prometre sa assistencia, y no-s tingué de penedir de sa paraula donada sinó al veure que venía l'Emperador, y ja abans, al sabèr que Gregori XII havía renunciat, que lo Concili procehía contra Joan XXII per estar penedit de sa renuncia, escapant-se de Constança, y que havíen nomenat una solemne embaxada, composta de prelats, lletrats y doctors per intimar la renuncia del Papa qui residía a Catalunya.

En tal estretor, y ja de segur més que recelós l'un del altre los dos amichs, perçò que ni partiren plegats, malgrat de les invencions y noves càbales de Benet per donar-hi allargues y de la imfermitat d'En Ferran, que no li permetía embarcar-se, no hi hagué altre remey sinó anar-hi, tot complint la paraula; y axí vinguéren encontrar-se a Perpinyà, durant los darrers mesos del 1415, lo papa qui devía dexar d'ésser-ho, lo Rey per ell creat—qui lluytava entre lo podèr d'un Emperador y d'un concili y lo recort de la gran favor del seu enemich—y l'Emperador, qui menaçava al un y al altre en cas de perllongar per més témps la resposta decisiva que d'élls esperava. Se tancà y abroquerá Benet, com si s'aparellas a bèlica defensa, al castéll, donant ja açò mal indici, s'agreujà Ferran en sa malaltía, amostrà-s indecisió o indolencia en la resolució de tan pesant afer, y en esguart de les informalitats que-s cometíen, puix tot éra imaginar pretésts y dilacions, enfastijat l'Emperador resolgué partir arribant-se fins a Narbona, ón hi aturà, tras les instants súpliques d'En Ferran, per que-s resolgués decidida y promptement la questió, que no-més consistía o en que l'anti-papa renuncias o en que En Ferran y los seus Estats li llevassen la obedien cia.

Es de pensar que, vehent tant de perill, per més que de cert o oficialment no sía declarat, fóu lo príncep Alfons, qui-s veya fugir la coróna del seu front si lo seu pare dexava perdre la séua, lo qui prenguè la iniciativa en aquest cas, y convocant un aplech de persónes respectables, ensémps ab los representants de Constança, tractaren de requerir per tres

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vegades Benet, y ja havíen-li endreçats dos requiriments, con Pére de Luna, afalagat per les benvolences de quants lo voltaven y adhuc pot-ser dels metéixs qui per necessitat lo requiríen, mostrant-se més toçut que may, séns volguer donar resposta decisiva, s'embarcà en ses galéres y se-n anà dret a Penyíscola, compartint al moment de la embarcada, com per donar entenent que-s regonexía veritable papa, diverses prelacíes (segóns que ho havèm justificat a la part civil), (1) y anatematitzant En Ferran y quants se llunyassen de sa obediencia.

Tal acte fóu lo qui hagué de decidir per llevar la obediencia, puix lo tercer requiriment fóu inútil, y axí ho dona a entendre, poch o molt, lo Zurita al explicar que, ans de aquest requiriment, volgué lo Rey ohir lo vot a parèr del venerable y sant varó lo mestre Vicenç Ferrer, qui l'espressà, segóns lo referit annalista, del tenor següent: «Pue si vingués la resposta de Benet a la tercera requésta, no devía ningú trigar un díe d'éxir-se de sa obediencia, considerant que les dilacions éren causa de la destrucció d'aquest afer; perçó que en los entrevals podíen créxer tals coses, qui perpetuaríen lo scisma en la Esglesia de Déu. Car, si no-s llunyaven de la obediencia de Benet, lo concili congregat a Constança s'empatxaría, en esguart de les nacions d'aquesta obedtencia, y los cardinals y prelats d'élla no aniríen al Concili, per lo respéct y temor de Benet, ni prosseguiríen aquell

(1) Pére de Luna havía obtingut la dignitat de Cambrer de Tarragona con no éra sinó cardinal, y no se-n desprengué ab tót y ésser papa. Confórme havèm esplicat en regnats anteriors, lo cambrer exercía cert senyoriu a Reus, tant que hi tenía son castéll-estada, y no-més al fugar-se d'Avinyó, que passà una temporada a Tarragona, exonerà la cambrería d'una part de cárregues que demunt ella pesaven, compartint-les entre les altres dignitats, y fóu també en aquella época con eczimí per sémpre lo capitol de viure ab comunitat. Com que lo senyoriu del papa-cambrer no s'éra estingit del tót, no dexaría de créure-s segúr Benet entre los seus vassalls de Reus; y axí consta per memories municipals d'aquesta vila, que al anar-sen de Perpinyà envers Penyíscola, féu parada a Reus (pot-ser fent escala a Salou o a Tarragona), ón hi sojornà, habitant-ne lo castéll, fins que avisat de que-l volíen agafar, o que axí ho suposas éll, partí de nou, fent la ruta abans empresa. Séns dupte com a recort del seu antich senyor, lo cambrer Luna, ostenta la vila de Reus en ses armes la tiara pontificia y les claus de la Esglesia.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sant negoci, de ón se seguiria que les nacions congregades a Constança farien nova elecció. En quant a la elecció de veritable y no duptós sobirà pontifech, éra opinió d'aquest sant varó que-s dexas lliurament al concili general; y que n'hi hauría prou ab que-s fes jurament, que la elecció fós canònica, segóns Déu y bona consciencia, car si-s posassen altres limitacions, restaría materia d'aquí-avant per disputar y posar dupte a la elecció, de ón se-n podríen seguir majors inconvenients.»

Per les paraules de Vicenç compendríem, pue no arribà a témps lo tercer requiriment al embarcar-se o ans bé per no ésser pot-ser prou formal, se resolgué trametre-l a Penyíscola: y axí ho vénen a declarar després l'aute que manà publicar En Ferran, o En Alfons en nom séu, y l'acort posterior de don Joan de Castélla, ab aprobació dels séus regents, venint açò a provar una nova dilació o per ventura un borrall d'esperança de part de Vicenç y dels restants qui s'adheriren al seu dictamen, per més que ni dilació ni lo desayre que-n resultas, y que éra d'esperar, no podía ésser impediment a la sustracció, per havèr ja jurat per endavant lo embaxador d'En Ferran, qui éra Diego Hernandeç de Vadillo, en nom y ab poder del Rey, y en mans del arquebisbe de Tours, al Emperador que si Benet no renunciava al pontificat, apres del tercer requiriment s'apartaríen irremisiblement de sa obediencia ans de sexanta díes, acte que-s verificà en presencia de gran nómbre de magnats y prelats.

Lluny de contestar adherint-se al papa de Penyíscola, convocà per un concili, ab pretest de consultar la conducta que tenía a seguir, y a-les-hores fóu con, apurat lo darrer dupte, redactava l'aute mencionat ón s'hi esposa tot quant éra esdevingut en aquell assumpte, y avisaren los prelats per que en lo metéix díe que fós aquest publicat s'apartassen ells de la obediencia, puix éra aquest l'obgécte del dít aute, que-s publicà la diada de la Epifanía del 1416, ab tota solemnitat, fent al meté-x témps empara de les de réndes la cambra apostólica y reservant-les per lo futur y lledesme pontífech.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Ans d'ocupar-nos d'aquest trascendental fét, convé, jatsía de passada, parar esment a la actitut de Vicenç Ferrer, puix que, segóns lo Zurita, esposà son dictamen per instancia del Rey qui volgué tindre aquesta guía certa per resoldre. Si per les paraules que posen en bóca del apòstol valencià haguéssem de judicar, creuríem (y en açò tot-hom veurà la nostra senceritat) que duptava l'antich mestre del sacre palau de Benet, esperant ben segur que son senyor s'adhiriría, perçó com distingeix, si bé ún ho mira, entre la *altra elecció* que podría fer-se a Constança, si no concorríen al concili los eclesiàstichs d'aquests reyalmes per temor a Benet: y là *elecció del veritable y no duptós sobirà pontífech*, per la qual feya a dexar al concili general que obras lliurement. Si Vicenç havía cregut de bona fè tota la vida en la sinceritat de Benet. si en sa consciencia lo creya lo més legítim dels tres, si éra éll lo positiu vicari de Jesucrist pot-ser negant-li la obediencia veuría lo camí de fer-lo triumfar, car anant de tal fórma los eclesiàstichs qui li éren adictes al concili, allà poguéssen defensar lo seu dret, y resultar que dels tres antipapes fós declarat com a únich lledesme Benet. Podría fer-se molt bé quant dihèm, per més que axò no pas d'una ilusió humana, y lluny d'ésser censurat per élla Vicenç, merexía ans bè recomanació, car acreditaria sa bona fè y sa esperança; emperò, tras lo tercer requiriment o darrer desengany, ab tót y la bona fè ab què abans servis a Benet, y adhuc crehent-lo lledèsme, no podía oposar-se lo seu talent a la autoritat d'un concili com lo de Constança, y segregat com ja estava de la comitiva papal, y consultat ab preferencia per lo seu rey e senyor, al qual no convenìa indisposar-se políticament ab l'emperador d'Alemanya, no tenía altra remey lo mestre que ésser consegüent ab lo concell que ell-metéix havía donat, y fins constituir-se lo principal orgue per lo qual féssen sabidor al poble de la voluntat del monarca y la necessitat de negar la obediencia a Benet.

Apart d'aquestes rahonades congectures, nos acut ab tót, la possibilitat d'algun desplaher, anterior a la consulta del Rey, entre Benet y Vicenç. posat que per primera volta al

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

través de tants anys, vehèm lo segon separat del primer, y essent arribats juncts a Perpinyà, s'embarcà lo papa d'Avinyó ab tot lo seu conclavi, séns dur al seu costat lo segretari, confessor, mestre del seu sacre palau y més ferm propagador de sa legitimitat per totes les terres d'Europa. Si hi hagué efectivament desplaher entre lo senyor y son áulich, si aquest pogué pervenir d'escrúpols qui nasquéssen dins lo cor de Vicenç y de concells que aquest donas a Benet, disgustant-lo per primera volta ho ignoram, per més que ho sospitam: emperò és ben cert que, d'ésser los escrúpols la causa del rompiment, havèm de confessar que nasquéren molt tart, massa tart, car al cap y a la fí los defalts de Benat en aquells moments suprems, sa tenacitat y astucia no éren sinó la constant espressió del seu caràcter, la continuació de çò que tantes vegades havía dit. ¿Podía ignorar semblant comportament Vicenç, podía dexar de preveure açò que s'esdevindría a Perpinyà? Lo qui, dés de jovenesa, inespert escolar havía seguit l'intrigant cardinal del primer papa scismàtich, lo qui havía presenciat l'enaltiment del metéix cardinal, senvor y protector séu, a la cadira pontificia d'Avinyó, lo qui no l'havía desamparat en aquesta ciutat compartint ab éll les penalitats d'un setge, y després d'una reclusió, qui l'acompanyà en sa fuga, en sos viatges a Gènova, Niça y Sahona y en totes les visites que li convingué fer a Castélla, a Çaragoça y a d'altres ciutats d'aquests reyalmes, qui participà ab éll dels plahers de Bell-sguart, la hora que lo rey En Martí contragué matrimoni, per consell del seu hoste pontifici, ab la bella y jove Na Margarida de Prades, qui assistí al concili de Perpinyà convocat per lo fugitiu de Marsella, qui no-l jaquí a Tortosa, Morella y Valencia ón s'hi tenien les vistes ab En Ferran, y qui finalment seguí en ses galéres lo request per lo concili de Constança y per lo Emperador, y ab éll ensémps aturà en aquella capital del Rosselló durant lo témps de les vistes ab Segimón, fins que li intimassen lo segon requiriment per que abdicas, témps, exemple y desenganys pogué tenir de sóbres per conèxer que no éra Pére de Luna ni lo papa lledesme ni l'home del

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

qual calía fiar-se per conseguir la pau de la Esglesia, y fa meravellar granment que no conegués almenys açò darrer, fins al moment en què precisament anava a perdre Benet lo seu prestigi y autoritat, y fins que, per necessitat, la córt del rey d'Aragò anava e negar-li obediencia y a prohibir que la-y prestassen los seus sotsmesos axí seglars com eclesiàstichs.

Sensible és que per esplicar aquest cambi soptat de Vicenç, aquesta util resolució, que util éra si atenèm a la fama environant al qui la prengués, los historiadors se sien trascordats del llur devèr ometent del home açò que res no hi fa ab lo sant posteriorment canonitzat, y encare més, que hagen forjat, cadascú a sa fantasía, y prescindint de tota crítica, comptalles y misteris qui dónen per resultat presentar fra Vicenç, alhora que li atribuexen virtut sobrenatural y sciencia infusa, com obcecat durant tota sa vida y obrant ab una candidesa altament ridícola, con per altra part, y callant aposta los féts en què intenvingué lo mestre tant com sojornà a costat de Benet, lo comencen a exalçar ponderant sa energía, solament en la ocasió que d'aquest s'apartà, venint fins a suposar com si de la actitut de Vicenç hagués llaxors depenja la salvació de la Cristianitat. Fundèm aquestes assercions; lo tranformador Valla, qui no tirava sinó a exalçar la dinastía qui-l pagava y a atribuir-li tots los actas bons de sa època, dóna tot lo mèrit del cambi de Vicenç al rey En Ferran, puix diu que. volènt obrar ab Benet axicom ún fa ab un malalt al qual li amputen un o dos mémbres per gorir-li los restants o per salvar-li lo cós, volgué apartar-li aquesta volta dues persónes qui éren les més íntimes e importants, a sabèr; fra Vicenç Ferrer y En Felip de Malla, destinant lo primer a la publicació del decrét a Perpinyà contra Benet, y enviant lo segón com a legat a Constança; de ón gosa afermar, y és prou gosadía, que En Ferran éra entre tots los prínceps lo qui havía fét per la unitat de la Esglesia y encare més que no Segimón, falsetats tótes que ni merexen ésser rebatudes, con ni Vicenç per obehir al Rey no dexaría de obehir al Papa, si una altra causa no li-n esperonas, ní En

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Malla no anà com a delegat a Constança—per més que en témps d'En Alfons formà part d'una numerosa comissió tramesa al Concili,—ni mereix En Ferran altra recomenació, tocant a la fí del Scisma, que l'havèr fét al cap-devall açò que la temor y la necessitat l'obligaren a fer.

Lo Ribadeneyra y ab éll molls altres autors, qni participaren del mirament adés indicat de no volèr mesclar la vida del home ab la del sant, ho esplicaren al revers, atribuint a aquest abans que al Rey lo mèrit de la renuncia, dihent aquell autor; «Llà-donchs sant Vicenç consellà al rey En Ferran que llevas la obediencia a Benet per sa contumacia y rebelió; y axí ho féu, car n'hi hagué prou de sa autoritat per que li donas la obediencia y per que la-y llevas.» Y finalment, l'*episcopo Succrino* fra Pére Ranzano, del orde de Prehicadors, qui traça una vida de sant Vicenç; per colocar-la enfront de la colecció de sermons del metéix, publicada a Valencia en lo 1693, tingué la bona humorada, per tallar tot dupte y dexar en bon lloch lo sant que pretengué exalçar, de dir que Vicenç estava duptós y palanquejant fins a la ocasió de què tractam, emperò que a-les-hores li vingué davant Jesucrist, acompanyat dels sant Domènech y Francesch, y li digué que convenía per bé de la Esglesia, que llevas tantost la obediencia a Benet, de ón, séns rastre de dupte ja Vicenç, deliberà fer axò que los nostres llegidors saben, y açó ho recompta ab la major frescor, lo biograf, séns dir de ón ha tréta la nova o qui li ha revelat tan mirable secrét que los restants callaren y que lo metèix prohom exalçat no declara en paratge algun.

Nosaltres solament admetèm, segóns ja diguérem, la possibilitat d'una causa, ja sía terrenal, ja sobrenatural, qui influí en lo cor de Vicenç, y puix los eféctes son la millor prova en valiment de la nostra opinió, atengamnos-hi, menys de separar-nos de la justificació històrica, confórme ho demostrarèm, esplicant tot-seguit lo mou com duguèren a fí en aquests reyalmes la sostracció de la autoritat de Benet.

Los nostres principals historiadors, inclus lo Zurita, ja diguéren que lo díe de la Epifania donaren a la llum l'aute

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ab gran solemnitat, que hi precehí sermó del mestre Vicenç Ferrer, y que-s publicà tantost per totes les ciutats y viles d'aquests reyalmes, com axí ho confirma lo Dietari de la Deputació, ón hi hà assentades les següent paraules: *Divendres X de Janer de M.CCCCXVI. Aquest die, jóu publicada, per manament del senyor Rey, ab veu de crida, la substracció de la obediencia del nostre Sant-Pare. Aquest die meleix, vénch l'abbat de Mont-serrat.* No sabríem altres menudencies d'aquest fét, si no haguéssen tingut la sort de trobar-nos ab un document molt curiós, qui axí-ns esplica de quina manéra la substracció tirà-s avant, com nos descóbre certes idees de fra Vicenç revelades en lo sermó que prehicà: tal és una lletra que la Margarida, la infortunada vidua d'En Martí (de Perpinyà estant, de ón no-s podía moure per fretura de recórsos) (1), escrivía al seu oncle, lo bisbe de Mallorques, qui éra camarlench del metéix Sant-Pare, *per avisar* la seua *venerable paternitat*, referent a çò que estava esdevenint-se a Perpinyà, y puix ningun interès no podía tenir aquella bona senyora en disfraçar la veritat al seu parent, havèm d'acceptar lo con-

(1) Lo díe 11 de Febrer, escrivía Na Margarida a En Alfons, dihent-li que al anar cercar lo socors per éll promès, la persóna que éll designà li havía respost que ninguna orde no tenía; per què, li suplicava *que-s volguès d'ella doire en la fretura que comportava, la qual éra tan gran en aquella ocasió, que ni camins tenia per exir d'aquella vila.*

Dos anys abans, lo 10 de Febrer del 1414, la metéxa senyora havía escrit una sentida lletra al rey En Ferran, ab consemblants planys y encare molt més gréus, perçò com li recordava sa falta de paraula y de compliment a quant li havien promès, que no li pagaven açò que li devien y éra séu, que, per acte de córt havía-li trét lo Rey les assignacions fétes per lo seu marit, lo rey En Martí, y que contra tot costum, la havía desposseida dels recórsos de sa cambra; per què veya-s ella desolada y aterrada, axicom posada en lo cas de dir-li que, puix no-s volía tenir consideració ni a la qui éra estada muller del Rey, ni al seu estat de viduesa, ni al parentiu qui la unía ab En Ferran, provehís aquest tan prést per traure-la de la gran miseria ón se trobava, y de la vergónya de tenir d'anar sémpre com demanant almoyna; altrement, li aniría detras per ón-se vulla que ell anas, crehent que axí no podría estar-se que no li donas, en sa casa, quelcom de què subvenir-se al sosteniment de sa vida.

Nova és aquesta qui fa molt poca honor al nou rey, y una de les més tristes planes de la historia de Na Margarida, la vida de la qual ofereix los més romancesch y singulars epissodis com tindrèm ocasió d'acreditar més avant.

Ar viu de la Corona d'Arago, registre 2355, folis 92 y 48.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tingut de la dita carta com a pura veritat històrica. Diu semblants paraules: «Venerable pare en Christ, molt car oncle. Per avisar vostra venerable paternitat, vos certificam com dilluns diada de la Aparició (dels Reys), estant lo senyor Rey a un catafal que hi havía davant la capélla major d'aquesta vila, y aprés de celebrada missa per mestre Vicenç en l'altar alçat alt del metéix catafal, lo dit mestre Vicenç prehicà un sermó, havènt concorregut, per ohir-lo, al referit castéll moltes notables persónes y gran multitut de poble, en lo qual sermó, entre altres coses *digué molt afermativament que nostre Sant-Pare éra veritable vicari de Jesucrist, y que ell sabia coses per les quals podía acreditar que n'éra ben cert:* referí aximetéix que nostre Sant-Pare s'éra més en algunes dilacions tocants al fét de la unió, cosa que no podríem ben esplicar en una carta, y que convenía y havía convingut al Rey, *per obehir lo manament de Déu, que devía rezerir abans que lo del papa, fer algunes ordinacions, d'acort ab son notable y bon concell, los quals fóren amargues al dit nostre Sant-Pare, emperò profitoses a la salut de sa ànima, axicom la medecina és amarga al pacient e inferm.* Fóren ací publicades les dites ordinacions y com són llargues no podèm retenir-les clara y distinctament, emperó conténen en suma etc. Digué aximetéix que tals ordinacions se publicaven en aquella jornada als reyalmes de Castélla y de Navarra y als comtats de Fóix y d'Armanyac, etc. Data a Perpinyà, sóts nostre segell secrét, a 13 de Janer de 1416. —La reyna Margarida.—Per manament de la senyora Reyna Pére Suau.—Al venerable pare en Christ, y nostre molt car oncle, lo bisbe de Mallorques, camarlench del nostre Sant-Pare (1).»

A grans rumiaments se présta lo contingut d'aquesta carta, y en especial la part qui va de cursiva, per veure-hi confirmada la opinió que emitim respecte al mou de sentir de fra Vicenç. Si l'antich àulich de Benet estigués convençut de la ilegalitat d'aquest, si hagués rebut la visita y avís de Jesucrist, que descobrí lo bisbe Ranzano, no parlaría axí respectuosament del anti-papa, arribant fins a assegurar que

(1) *Arxiu de la Corona d'Aragó*, registre 2355, foli 65.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

éra lo veritable vicari de Jesucrist, ni li fóra mester disculpar-lo, cercant no-més en les dilacions la causa que precisà al Rey a llevar-li la obediencia, ni menys li caldria apelar, per contentar lo vulgar de la gent, a la alegoría de la amargant medicina, util al malalt, sinó que, resolt, alçaría sa eloqüent vèu contra lo pertorbador de la Esglesia, tant més quant manifésta respectar la autoritat del concili, que a aquest solament pogué aludir con diu que *que ans de reverir lo manament de Déu, que lo del papa*, y lo predicador aclamat en tot Europa se convertiría llavors en apòstol incansable per propagar la veritat que ans no vehéren los seus ulls, puix éra aquella veritat lo camí infallible a obtenir la unió y tranquilitat de la Esglesia Catòlica.

Crehèm, donchs, que en consciencia venerava lo mestre Ferrer com a papa lledesme Benet, emperò humil, com a católich a la autoritat d'un concili com lo de Constança, davant lo qual havíen renunciat los dos altres anti-papes, vacilava com a home, estava sobreprès y espectant, y no podía menys, com a subdit y amich d'En Ferran y d'En Alfons, d'ajudar-los en la estretor ón se trobaven, esplicant aquest compromès en pugna ab la consciencia lo llenguatge conciliador y ambiguu que usa l'orador per dexar a salvament lo dret de Benet, la fama del amich qui per necessitat lo desobehia per la primera vegada, y lo mou de procehir dels prínceps qui manaven a tots llurs sotsmesos aquella desobediencia. La nostra opinió és fundada, y en aquest punt la crehèm més demostrativa dels sentiments de Vicenç com a catòlich y de les lluytes que son cor esperimentaria en aquella estretor, que les infundades ponderacions dels escriptors y biografs qui volguéssen enlayrar-lo, séns tenir en comte y ometent tot quant s'esdevingué durant sa vida y fins al moment de caldre-li llunyar-se de Benet.

Semblant situació naturalment havia de fer patir l'home sensible, com no és de duptar que ho èra Vicenç, se considerava l'efécte dels seus discursos en los cors de quants los escoltaven, cristians o juhéus; encare hi continuaria per molt témps, çò és, menys de sabèr com respectar alhora les dues autoritats que per devér y en consciencía regonexía, espli-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cant-se axò per la repugnancia que demostrà a concórrer al concili, com restarà justificat, al cantinuar aquest subject al següent capitol o sía a la primera ressenya eclesiàstica del vinent regnat. En qual-se-vol altra època que no fós tan especial com la del concili de Constança, o millor, davant qual-se-vol altre dels concilis coneguts, Vicenç havia d'estimar-se més lo manament de Déu, que no lo del papa: emperò en aquell cas especial, atesa també la especialitat d'aquell concili que ni éra de Pisa, ni de Roma, ni d'Avinyò o èra dels tres punts, si l'*apòstol inspirat*, si l'*oracle de Déu*, si l'*àngel del Apocalipsi*, (que ab tots aquests calificatius ha nomenat la posteritat fra Vicenç Ferrer) estava segur, *per coses que-s sabía*, de que Benet XIII éra lo veritable vicari de Jesucrit, devía seguir-lo y defendre-l contra totes les restants autoritats valdament la humanitat hagués hagut d'esfondrar-se, y puix no ho fèu, senyal de que les coses que-s sabía resultaren vanes, y que s'hagué de convèncer després Vicenç de que lo veritable papa havía d'ésser lo venidor que reverenciassen totes les nacions cristianes, y no lo que defensà quiscuna durant lo Scisma, perçò com lo papa finich éra aquell que convenía a la Esglesia per la seua pau y unió, y l'assoliment de tan gran benifét solament podía ésser obra de Déu y per camins que sa mà designas.

Havèm demostrat còm procehiren en lo difícil afer resolt a Perpinyà, fins a la mort d'En Ferran, que és tot quant nos correspon esplicar per are, perçò com lo poch témps qui mijançà entre l'aute de substraccció y la fí del regnat l'ocuparen en requirir los eclesiàstichs d'aquests reyalmes per que servassen la disposició regia y en comunicar al pseudo-conclavi de Penyíscola que fés cap, ans de tres mesos, al concili de Constança. La resposta dels cardinals de Benet y la actitut de la nostra clerecía, adicte en general al papa de Penyíscola, devèm esplicar-les per tant en lo regnat d'En Alfons, y axí suspenèm per are la nostra relaciú en aquest afer, ocupant-nos dels restants. notables, qui corresponen al interrégne y regnat anterior.

L'un d'aquests és la cèlebre congregaciô de juhéus a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Tortosa, l'any 1414. Tant lligat va aquest fét ab la historia civil de la nostra patria, per havèr entrat en los propòsits polítichs del pontífech refugiat a Catalunya la persecució de la raça hebrea, que lo llegidor no pot prescindir dels capítols civils en quant toquen al subject qui-ns ocupa, per èsser indispensable a millor judicar de sa trascendencia sóts lo punt de vista eclesiàstich, que és com anam a considerarlo are. La unitat catòlica eczistía de fét en quiscun dels antichs reyalmes d'Espanya, puix, encare que per tolerancia de molt llunyadans tèmps hi havía a les nostres ciutats barris sencers de juhéus y fins de maures, formaven aquests población apart y vivíen sóts un regiment y lley especials, per pacte legal, tot aximetéix com abans vivíen los muçarabians o cristians adherits al govern dels alarbs a les ciutats mahometanes de Còrdova, Granada, y adhuc a les catalanes de Barcelona y Lleyda, en témps anteriors a llur reconquèsta. Tant les lleys patries més antigues com les especials del judaisme indicaven certes penes, a manéra de prevenció, per los qui passassen d'una religió a la altra o per los qui s'ajustassen en matrimoni ab persóna de religió distincta; emperò la vetitat és que aquests cassos, sóbre-tot los primers, no seríen gayre freqüents, per la metéxa aversió que hi havía entre juhéus y cristians, de manèra que aquells, lluny de perjudicar la unitat religiosa a la población indígena, éren ans bé considerats com a forasters, y l'afany general éra que desapareguéssen, comptant-se per molt venturós o honrat lo poble qui no-n tenía.

Aquesta metéxa disposició per part dels naturals, sóbretót de la ínfima plebeyada, anà traduhint-se en odí, arribant, a les darreries de anterior centuria, a produhir les sangonosses escenes que lo llegidor ja coneix, y tant de moda s'éra fét lo repetir-les, que debades les poguéra esquivar lo govern més vigilant y sever. Sols la predicació evangèlica, la veu de la caritat podía contenir lo devassall de males passions que engendrava lo fanatisme; emperò éra lo cas que contenint los perseguidors del judaisme no-s goría d'arrel lo mal, tenint sémpre a la vista l'obgécte del odi, y més avantatjós

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

éra lo diminuir la importancia d'aquest obgécte, per que en conseqüencia y proporcionalment diminuis l'odi qui tantes injusticies y malvestats produhia. Bó éra que no cremassen sinagogues ni fóssen passats a coltell los habitants d'un call judaych, emperò més valía encare que no hi hagués juheus, y que aquests no per temor de veures assassinats, sino per convicció, ohint la suau paraula y les convinents rahons d'un orador cristià abjurassen gradualment llur antiga crehença, passant a ésser estimats indígenes y gaudint los metéixs drets y seguretats qui a aquests garantien, per tal que ab lo témps vinguéssen a refóndre-s en lo metéix poble y raça qui ans los avorrí.

Aquesta fóu la mira, parer nostre, qui dugué fra Vicenç Ferrer a diverses comarques y a les més renomenades capitals dels diferents reyalmes en què-s dividía a-les-hores lo territori de la peninsula ibèrica, y en aquests viatges fóu llà ón l'orador català (1) replegà lo més abundós fruyt que, de moltes centuries, hagués pogut produhir la llevor cristiana. A la fàcil parleria, a la flecsible y agradosa veu del examo-

(1) Donat l'origen dels pobladors de Valencia, y essent l'idioma que parlaven lo dels conqueridors, ço és, la llenga catalana, oficial y usada en tots los dominis de la Coróna, exceptat en l'antich reyalme d'Aragó, per Catalans s'estimaren sémpre los Valencians, y-s gloriejaren d'esser-ho fins que certes influencies, posteriors a la unió ab Castélla, y adhuch que la invenció dels cataloguistes de nomenar llenga *llemosina* a la catalana, introduhiren un fatal divorci entre Catalunya y Valencia, arribant a fer creure als incautes que aquest darrer Estat tenia una llenga distincta y especial; cosa que és tan impropia com si un pretengués que no fóssen castellans ni parlassen castellà los habitants d'aquells Estats qui no son purament de les Castélles, los lleonesos per exemple, los no fan menys-preu d pertànyer a la nació castellana, ja sia per rahó de domini, ja per idioma, y ningú no ha tingut la ocurrencia d'inventar un idioma lleonès. Aixís denominaren sémpre los historiadors sóts lo nom comú de catalans los de Valencia, Catalunya y demés Estats qui parlaven català; axí referint-se lo Muntaner al idioma en qué escrivia, lo nomená *bell catalanesch;* axí a la portada de les obres impreses d'Ausías March, hi posaren *natural de Valencia de nació Catalana,* y axí homens tan ilustres com Diago, se gloriejaren d'ésser catalans y de conéxer la historia de Catalunya, ab tót y ésser natural de Valencia. Axí donchs Vicenç Ferrer, qui vivía a una época de fraternal benvolença entre los dos Estats, qui havia rebut tota sa instrucció a Catalunya, e hi havía passat gran part de sa vida, pronosticant-ne «que fóra en la Fé y en la afecció a propagar-la venturosa»—segóns escriu Gonzalo de Céspedes en ses *Historias peregrinas,*—¿cóm no havia de dir-se català, y cóm no havia d'ésser català l'idioma que parlas?

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

rós apòstol, a sa arrapadora eloqüencia, al seu comport digne y noble, propri del aspecte venerable y de la simpàtica figura que ofería l'endreçat mestre dominicà, lo senzill hebreu, qui no dexava d'ésser oriental per molt que fós la seua rusticitat, no podia menys de parar la orella, de concentrar tota sa imaginació a les paraules de Vicenç, y aparellat axí lo seny del jueu y disposta gradualment sa consciencia, n'hi havía prou ab que l'espert orador descobris aquella favorable disposició d'un auditori qui no obstant de no ésser cristià creya en un sòl Deu, per atraure-l ab alguna rahó poderosa, ab la força d'alguna veritat incontestable, poderosa a fer-lo palanquejar respécte a sa antiga crehença: profitant llavors lo moment, esclamava Vicenç ab vigoría son tema predilecte *Timete Deum*, alçava la seua déstra senyalant lo cel, qui semblava trametre-li sa inspiració en la obra que ab tant de zel practicava, y al dreçar també la vista al cel lo commogut hebreu, no podía dexar de sentir compunció íntima, queya de genolls crohava les mans ab ayre de penediment y súplica, y proferia per fi: «Si, jo só cristià!»

Tals escenes, aytan rich esplet de fruyts evangèlichs se repetiren una y mil vegades, lo metéix a Catalunya y Aragó; que a Castélla, y axí vingué a ésser tan gran lo nómbre de conversos, que ja-s comptaven per milers; y suposant que

Ignorant semblants rahons, y séns atendre al costum, consignat en moltes obres, de nomenar-se l'orador dominicà *fra Vicenç català*, se son aferrats alguns en volèr donar a enténdre que Vicenç prehicava en sa *llenga particular valenciana*, y dos panegiristes, al parlar del dò de fer-se enténdre que atribuexen al sant, adhuc per part de nacions estranyes, entre les quals coloquen a llombarts y ongres, profiten la ocasió de panegiritzar aximetéix la llenga especial valenciana, qui no ha eczistit. Prescindint del dò apostòlich de Vicenç, y del que fa a atribuir no menys als qui escoltaven y entenien séns conèxer la llenga del qui la parlava, devèm recordar que entre les llengues neo-llatines hi havía llavors més punts de contacte que no are; y no obstant, los catalans y fins tots los espanyols endevinam açò que un italià diu con parla, axicom comprèn aquest y aquells qual-se-vol habitant del Mig-jórn de França, qui usa son particular dialecte, per més que aquest sía nou a ses orelles, cosa que, certament, ni abans ni are, és d'esperimentar respécte d'aquelles gents qui parlaven dialectes teutònichs o eslaus, de les quals fóra estat bon xich dificil que-s fés compendre l'orador català.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tan estesa preparació havía de contribuir en gran a la bona reexida de la congregació de Tortosa, molt és d'agrahir a Vicenç sóts aquest punt de vista, mas nos gordarèm bé prou de confóndre aquest mèrit ab lo que hagen atribuit al mestre tocant a la discussió en les conferencies entre los rabins congregats en aquella ciutat y los personatges destinats a convertir-los. Repetim ací axò que tantes vegades havèm dit, que lo devèr de crítich porta-ns a esbrinar los féts al travers del prisma històrich, çò és, de la veritat pura, séns curar de si la força de la lògica y de les noves en que aquella se funda trastórna la crehença vulgar sóbre falsedats que los uns inventaren, que d'altres no gosaren combatre de bell començament, y que, en conseqüencia, mólts han perpetuat fins a nosaltres, resultant d'ací que-s síen admeses assercions no més per la uatoritat d'aquell qui les apuntà o rèpetí, emperò no per les proves que-s sien donades al soltar-les.

A la congregació de rabins de Tortosa, per més que fóu presidida a la primería per lo Papa, ab assistencia del seu colegi y de tota sa córt, y després, per absença d'aquell, conferiren la presidencia al Ministre general del Orde de Prehicadors y al mestre del Sacre-Palau, o sía Vicenç Ferrer, no consta en lloch algun que ni los dits presidents ni ningun teòlech prengués part en les discussions, de manéra que no per mèrit de ningun d'aquests se verificaren los conversions allà conseguides, si solament per lo sabèr y esforços d'altres juhéus conversos com éren, entre altres, lo métge y l'almoyner del metéix papa Benet, confórme s'és ja esplicat en la part civil.

La rahó d'havèr fet ús d'aquest camí és ben obvi; jatsía les families antigues d'aquests reyalmes parlarien, com és natural, la llenga vulgar de la terra, emperó, ab lo comerç establert a-les-hores entre la nostra patria y les regions de Llevant, s'hi establien ací continuament altres families forasteres, qui en l'assoliament en que anava restant la raça hebrea, no parlaven sinó llur llenguatge natiu y propri, alhora d'ésser aquesta metéxa parla la qne conservaven axi los

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

juheus novells com los antichs, per tractar y enténdre-s élls ab élls, y la metéxa usaven en llurs llibres de pregaries y en totes les pràctiques y usatges de la religió llur. Apart d'açò lo teólech o mestre cristià, qui podía compendre molt bé tot quant tocava al Catolicisme, no sabent la llengua del Talmut, veya-s en la impossibilitat d'entrar al esbrinament minuciós dels tésts judaychs, y ab tot que a ull conegués les errors que los juheus espandíen y a bell-ull los pogués combatre en un discurs o sermó públich, al entrar a les sutileses y minuciositats que ab sí porta una discussió, ón s'hi interpréta fins la menor locució de llenguatge de manéres molt distinctes, òn hi hà necessitat continua de comparar, y les parts acomparades han d'ésser puntualment conegudes, naturalment no podía lo savi cristià lluhir-s'hi tant, y menys si venía a raure ab un rabí savi, qui solament en sa parla sabés defendre-s y defendre sa doctrina, per éll més veritable que la dels cristians.

Lo savi convers vencía totes aquestes dificultats, com a antich juheu conexía las errors de sa secta y los tésts del seus llibres sagrats, com a savi avinentment pogué havèr adquirit lo coneximent del Evangeli y de la Teología, y essenli fácil, per abdues qualitats, fer la acomparança de les dues religions, presentava séns dificultat arguments sòlits contra los entoçudits, y tras los arguments, acabava de reduhir lo contrari ab la força de sa eloqüencia, qui éra de major efécte si, en aquest cas, convenía usar la metéxa llenga santa en què estaven escrits los llibres hebraychs y ab què-s defensaven los mantenidors de la dita lley. Fóren, donchs, a la congregació de Tortosa los juheus vençuts y abatuts per ça enrere juheus, no per teòlechs y cristians antichs; emperò prescindint del camí usat y del fitó que pogué ullar Benet al imaginar-lo (confórme vé declarat a la part civil), lo resultat fóu satisfactori de prompte, per ésser molts los juheus convertits axi de Catalunya com d'Aragó, comptant-s'hi algunes aljames senceres de determinats pobles y families molt assenyalades..

Dihèm que lo resultat fóu satisfactori de prompte, per

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tal com la mira qui induhí Benet a perseguir los juheus restà esvanida tan bell punt com decaygué lo prestigi del anti-papa y llevaren-li la obediencia, y en tant creya Pére de Luna que ab aquella idea gonyaría-s les benvolences de les nacions cristianes, tan que no obstant lo camí pacífich de la discussió y de les conferencies, fent semblant que protestaven de les tropellíes populars de la anterior centuria, féu un nou esforç lo menaçat papa dictant unes ordinacions, a imitació de les que abans havía publicades a Castélla la reyna Catalina, emperò encare molt més cruels que no aquestes, ab la aplicació de les quals, de complir-se, venía a romandre del tot estenuat lo poble hebreu qui vivía en les nostres ciutats. Per lo primer camí la nació catòlica hi haguéra gonyat, puix hauría conseguit ab lo témps veure lo pople unit per una metéxa crehença, desaparexent gradualment los juheus: mas per lo segón, no-s reexía sinó a fer hipòcrits y cristians falsos o encoberts, posat que no-s veyen robats los juheus per la populatxería desenfrenada, emperò si inhabilitats a procurar-se lo nodriment, y ans que morir-se de fam, més s'estimaríen aparentar que éren cristians, per més que dedins los llurs alberchs practicassen cada díe les usances y cerimonies religioses de llur proscripta lley.

Les ordinacions contingudes en la butlla qui-s pot molt ben dir d'anorresament dels juheus, tant que éra resultat d'un acte de govern y-s referien a la vida que devíen menar d'aqui-avant los hebreus, no a la llur conversió, les havém posades per menut a la part civil, emperò, en cambi, a omplenar la descripció de les conferencies rabíniques de Tortosa, en quant toca a la part eclesiàstica, copiarèm ací la curiosa tanda dels témes o proposicions que s'hi tractaren y fóren obgécte de discusió en les sexanta-nou sessions que allà-s tinguéren, nova de molt de pès que-ns facilita la recomanable obra del Sr. Amador de los Rios, qui la prengué, també éll de la *Biblioteca Española* de Rodríguez de Castro (Còdech del Escorial. Prestatge J. S.)

«Primer. Dels punts en qué concorden los cristians y los juheus respécte a la Fè, y d'aquells en què diferexen.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Segon. De les XXIV condicions atribuides al Messies.

Tercer. De com los testimonis senyalats per la vinguda del Messíes témps hà què transcorreguéren.

Quart. Sóbre si en lo temps de la destrucció de Jerusalèm éra ja nat lo Messíes.

Cinquè. Que con fóu pronosticada la destrucció del témple de Jerusalèm, no éra encare nat lo Messíes, ni tampoch havíen anunciat sa vinguda.

Sisè. Que lo Messíes éra ja vingut al mon l'any en què s'escaygué la passió y mort del Salvador, nostre Senyor.

Setè. Que les profecies qui parlen de les obres del Messíes, axicom de la restauració del témple y la reducció d'Israel en un poble, y de felicitar Jerusalèm, deuen enténdre-s moral y no materialment.

Vuytè. De dótze preguntes endreçades als juheus sóbre lós féts del Messies, durant la seua estada en la terra.

Novè. Que la lley de Moysès ni és perféta ni és perpètua.

Desè. Del Sagrament sagrat de la Eucaristía.

Onzè. En quin témps y per què inventaren lo tractat conegut ab lo nom de Talmud.

Dotzè. Sóbre si los juheus estan obligats a creure totes les coses contingudes en lo Talmud, ja síen gloses de lley, judicis, cerimonies, oracions o anunciacions, ja glosses o invencions fétes sóbre lo referit Talmud, o si ténen permès negar quelcom d'allò.

Tretzè. Açò que un hom deu enténdre per article de la lley; provant que no és article de la lley hebrea de que no sía vingut lo Messíes.

Catorzè. Què és fè, què és escritura y què és article.

Quinzè. Sóbre les abominacions, immundes heretgíes y vanitats que conté lo llibre intitulat Talmud.

Setzè. Que los juheus no-s troven en lo present captiveri sinó per lo pecat del odi voluntari que abrigaren contra lo veritable Messíes, Senyor nostre.

Molts seríen los dexebles e imitadors de Vicenç Ferrer a la nostra patria especialment del ordre al qual lo mestre per-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tanyía, emperò com a més coneguts se citen en particular lo beat Jofre de Blanes, mort en lo 1414, fra Pére Cerdà y fra Antoni Fuster, qui vivien en aquest any. Lo Feliu li díu a aquest *predicador apostòlich*, colocant-lo entre los dexebles del sant, y ho citam molt especialment per ésser estat éll lo qui per ordre del rey En Martí; posà en pau los bàndols de Vich, assistint-lo Bernat Des-pujol canonge, Berenguer Des-pruners y Jaume Roca. Los capitosts o caps de bàndols que concilià éren d'una part En Ponç de Malla y En Pére Joan de Alta-riba, y d'altra En Gilabert y En Nicolau Sala y En Francesch Prats, segóns consta per document (1). L'historiador de Vich, En Salarich, ab referencia a un manual d'un tal Estanyol (que ignoram quina autoritat y antiguitat tinga) tórna a parlar de bàndols posats en pau per Sant-Vicenç Ferrer lo 24 de Juny del 1417, entre los cavallers Malla y Sabassona y sos respectius valedors (?). y d'altres entre En Bernat Guillèm Alta-riba, En Benet Guillèm de Malla y En Matéu de Clavella y Bergós, amonestats per lo Concell en l'any 1457, çò és, con ja no hi eren los antichs apaybegadors.

L'obgécte ab què havèm ací aplegat aquestes diferents noves és solament per recordar que hi hà una taula gòtica, reproduhída a la Historia de Catalunya d'En Balaguer, la qual, segons lo dit autor, representa l'apaybegament d'uns bàndols per un frare dominicà, que diu ésser sant Vicenç, y que podría atribuhir-se a fra Antoni Fuster, suposant que los bàndols allà representats sien los de Vich; emperò tinga-s present que la taula no és de ninguna esglesia d'aquesta ciutat, sinó d'una altra molt apartada, de Cervera, axí que pot referir-se a altres bàndols.

(1) *Arxiu de la Corònа d'Aragó*, registre 2206, folis 169 y 170 revers, moderns.

Al repasar aquests documents havèm vist, per lo primer, que efectivament fóu tramés lo P. Fuster per lo Rey, lo 29 d'Agost del 1409, per realitzar la pau que s'éra proposada conseguir Vicenç Ferrer, y per lo segón, que-s retornaven los béns confiscats als cabdills dels bàndols apaybegats per Vicenç, ab data 26 de Juliol del metéix any, acte que tampoch se verificaría de prompte, per advertir-se al marge del document que aquest fóu restituit y cancelat per donar-li una altra fórma. Lo Feliu en sa referencia equivocà lo segon document ab lo primer.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Entre les butlles pertanyents a la època que historiam, se n'hi troben algunes de molt notables, per les noves que esclarexen y subjects als quals se referexen. Móltes són les del concili—lo plóm de les quals en lloch d'ostentar lo nom del papa, amostra solament dues claus entravessades ab lo léma entórn *Sacrum Concilium Constancieuse*;—qui pertanyen al següent regnat, com veurèm al seu témps; mas les dues úniques qui van endreçades a En Ferran ténen per obgécte, la primera retre mercès al Rey per lo seu zel y per sos esforços, entre élls lo d'ésser-se embarcat per concórrer a la entrevista ab lo rey de Romans, y noresmenys per havér-li tramès, com a embaxador séu, fra Ferran, General mestre del Orde de la Mercè—nom que-s degué errar ab lo del Rey, puix consta que éra fra Antoni Caxal, y axí és nomenat en totes les butlles successives,—lo qui manifestà axí les llohables intencions com lo mal estat de salut del Rey, en esguart de què lo concili havía fét processó y pregaries per lo restabliment del malalt, y és la seua data 7 de Març del 1416 *Sede Vacante*; y la segóna, portant la data de les calendes de Abril (27 de Març), consistéix en un prech dels Pares del concili al rey Ferran, per que aplich tot lo seu mirament a la presó y segura custodia de Pére de Luna, per ésser cosa molt important al poble cristià (1).

Les restants butlles pertanyents a Benet són generalment relatives a presons y permutes eclesiàstiquès de prelats d'aquests reyalmes, com, per exemple, la recomenació al Rey dels electes d'Urgell y de Giróna, la d'Oton bisbe de Tortosa, provist per mort de Pére de Luna, (nebot del papa, y d'igual nom), qui tenía aquell bisbat encomanat, y la d'Andréu, degà de la Colegiata de Sant-Père d'Avinyó, al qual havien conferit lo bisbat de Barcelona, vacant per promoció del venerable Francesch al arquebisbat de Çaragoça, totes aquestes butlles espedides en lo 1415. Del 16 de Janer del 1416, hi hà també lo passa-port y salconduyt que donà Benet als embaxadors dèl Concili de Constança, qui en nom

(1) *Arxiu de la Corona d'Aragó*, butlles del Concili de Constança, lligall 62, nómbres 1 y 2.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

d'aquest havíen de venir-lo encontrar, essent notable que en lo metéix document hi va la protésta de que per la concessió d'aquell salconduyt no calía enténdre que lo qui-l donava aprovas la referida congregació, ni çò que hi diguéssen ni féssen, ni quant diríen o faríen en l'esdevenidor, ni menys regonegués los seus pretesos nuncis (1).

L'Andréu; bisbe de Barcelona, sus-are nomenat, fóu almoyner de Benet, y-s creuen que fóu aquell metéix Halorquí, juheu convers, que tan gran paper féu a la congregació rabínica de Tortosa, ensémps ab l'altre convers Geroni de Santa-Fè (2). Ab tót que per la butlla demunt citada consta són nomenament en lo 1415, no-n prengué possessió, y açò encare per procurador, fins al 27 de Dssémbre del 1416, qui ja correspon al següent regnat, emperò lo mencionam en aquest, com a promoció féta per Benet,

De les metéxes noves se val, en lo seu *Episcopologio*, lo Aymerich, lo qui afig una nova molt original, y és que Francesch Climent, qui éra bisbe de Tortosa, passà a fer-ne de Barcelona, lo díe 11 de Maig del 1410. y que per havèr-lo ascendit Benet a arquebisbe de Çaragoça lo 1415, succehí a Climent en Barcelona l'almoyner pontifici Andréu Bertran; emperò que en acabat del concili de Constança, Martí V, séns dupte per desfer açò que féu lo Luna, féu tornar a Barcelona de bisbe lo qui fóu arquebisbe Cesaraugustà, lo qui regí sa antiga diòcesi en calitat d'administrador, ab tót y ésser patriarca de Jerusalèm, méntre que Bertran, aprés de cinch anys d'ésser bisbe barceloni, passà a fer-ne de Gióna.

---

(1) *Arxiu de la Corona d'Arago*, butlles de Benet XIII, lligal 62, nòmbres 21, 22, 23 y 25.

(2) Veja-s al començament del capitol, a la part civil,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

CAPITOL XLVIII

Alfons (nomenat lo Magnànim y lo Savi) IV de la Coróna d'Aragó

(V segóns los historiadors del antich reyalme)

Dés del any 1416 al 1420

Diferents punts de vista sots los quals fa a considerar lo novell Rey. Política d'Alfons: crida al infant En Joan, qui estava de viç-rey a Sicilia, y manament de subgecció al Concili, séns desamigar-se ab Benet. S'erigeix En Alfons en defensor dels Anjous de Nàpols, ab dóble mirament. Jurament del Rey a Barcelona. Venciment de genoveses a Sardenya. Parlament a Barcelona: informalitat de sa obertura, protèstes, proposició del Rey, la primera que-s féu en castellà a una assamblea catalana: savia y assenyada centestació del arquebisbe de Tarragona, noves informalitats y protéstes y suspensió per causa de la pésta. Donatius de Catalunya al Rey. Absença d'aquest. Desavinences y destorbs al concili de Constança. Elecció de pontifech únich; afalaga-l y-l suplica En Alfons, emperò ab desconfiança. Eczigencies del Papa, burlades per En Alfons; car aquest conservava Benet en sa jurisdicció. Torneig a Valencia: son obgécte. Missatge de Catalunya, Aragó y Valencia per que lo Rey apart del seu servey los castellans. Suposat parlament a Molins de Rey: ponderacions y males interpretacions del Tomich y del Carbonell. Lo Rey consella la resignació a Benet, a instancies del cardinal Pisà. Disolució d'una congregació eclesiàstica a Binicarló. Conat d'emmetzinament a Benet: fét altament curiós. Inculpació al legat, efécte dels seus sermons y compostes, y la seua anada, acompanyat de cardinals. Maridatge de la infanta Na Maria ab don Joan I de Castélla, y del infant En Joan ab la vidna d'En Martí de Sicilia, hereua de Navarra: molt grans avantatges d'aquell casori per lo nuvi. Escàndels a Castélla per l'infant En Joan. Afalachs del Rey als catalans per que l'ajuden en ses empreses. Córts a Sant-Cugat: proposició del Rey en català. magnífica contestació del abat de Mont-serrat, noble exclamació del Fivaller, arbitrarietats, plany y eczigencies del monarca; protéstes, dissentiments y generositat séns límits de les córts. Gran armada: propòsits ocults del Rey. Pacificació se les illes per En Alfons. Trista situació d'Italia ab sos *condottieri*, y principalment de Nàpols per les follies de la reyna Joana,

COMENÇAM un regnat altament glorios per Catalunya, emperò gloriós per los mèrits dels catalans, no per les glories del rey llur. Aprés de les innovacions introduhides

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

per lo fundador de la nova dinastía, y dels grans desplahers que s'en originaren entre lo monarca y los seus sotsmesos, atesa la situació especial ón se colocava lo successor en axò tocant a la questió de la Esglesia per obligar a aquells a apartar-se de la obediencia al papa que regonexíen per més veritable, apar que En Alfons, lluny d'ésser mirat ab bons ulls per los catalans, y encare per tots los naturals dels demés Estats qui constituien lo seu domini, havía de presentar-se als ulls d'uns y altres com a continuador de la mala política del seu pare, y no feyen a esperar grans féts favorables al pahis, estant aquest com estava aborrit y descontent, y vehent que los moguts infants, germans del nou rey, s'entoçudíen en desacreditar lo nom de llur dinastía, tant ací com a Castélla.

L'aspecte de tan mala situació no més podía variar-lo lo nou rey, si per sort acreditas En Alfons en los seus primers actes que estava dotat de caràcter y sabèr superiors y resucitava, ab aquells, los bons témps de la anterior dinastía, si sabía ésser rey com ho fóren los Péres y los Jaumes, si sabía connaturalitzar-se ab lo pahis que regía, si servava la lley y lo costum com a fonament principal de les institucions qui éren lo veritable llaç d'unió entre lo Rey y lo poble, que séns aquesta armonía fóra en và quant s'emprengués. En Alfons volgué realment semblar-se als Jaumes y als Péres se valgué del concurs dels seus sotsmesos per continuar les obres que aquells havíen iniciades o en què trevallat havíen heroycament, batallà ab gloria y va vèncer; emperò la veritat és que imità als princeps guerrers, als monarques polítichs, mas no als governants, no als reys observadors fehels al costum, de la lley, de les institucions patries: en suma, lo fill d'En Ferran profità los elements qui serviren a aquells reys qui serviren per llurs triumfes, emperò, recordant-se tots-témps de que èra foraster, no tingué en memoria com devía la seua nova patria, no tractà de millorar-la com merexía, y sols la engrandí per ésser ell més gran en lo seu domini, per satisfer sa ambició personal, per donar camp al geni de què de fét estava dotat, no per esperit català o ara-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gonès, que no-l podía sentir com lo sentiren los antichs reys. Al descapdellar, per l'orde natural, los amples y múltiples féts del seu regnat, tindrèm ocasió d'acreditar quant acabam de resumir tocant al caràcter, talent y actes ab què-s distingí durant sa vida.

En conseqüencia de quant havèm adés assentat, podèm dir que los punts de vista sóts los quals considerarèm En Alfons en lo seu regnat són tres: lo monarca en esguart a la terra que regeix; lo capità y polítich en esguart de ses conquéstes y tractats a Italia; lo príncep castellà, rey d'Aragó, en esguart dels seus germans, infants castellans a Castélla y altres reyalmes d'Espanya.

Al girar los ulls entórn séu En Alfons, tantost com clogué los séus a Igolada son infortunat pare, en flor arrencat de la vida, conegué que los fonaments del setial que heretava no éren tan férms com pogué abans esperar, y puix li convenía refermar-lo de bell començament, s'hi aplicà de plè, removent obstacles, fent reviure somortes ilusions, y mostrant-se, de prompte, per ésser rey novell, com a amador respectuós de la costuma, en quant aquesta no-s confonía ab la lley. Axí portà a cap, séns triga, lo pompos soterrament del seu pare, traslladant-se a Poblet per complir açò que ja esplicarem a la fí del regnat anterior, axí procurà primer de tót assegurar los dominis llunyans que convenía que no-s separassen de la Coróna y la situació ón s'éra colocat respécte de Benet, y axí finalment descobrí lo pretést qui havía d'obrir-li lo camí per les seues futures conquéstes. Esplicarèm, per orde, aquests primers actes realitzats per En Alfons, en acabat que dexa lo còs del seu pare al Reyal mausoli, o pot-ser aparellats d'abans, y tan prést com En Ferran clogué los ulls a la llum.

L'infant En Joan, lo germà de qui, per son mal jahent, més podía témer lo nou rey, aquell que son pare tenía destinat per marit de la reyna de Nàpols, y en aprés, desenganyat, lo destinà per que-n fós de la vídua del rey de Sicilia, s'estava en aquesta illa en calitat de lloch-tinent. Sabía En Alfons que lo dit germà s'hi havía fét partidaris, y puix se

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

recordava lo mal precehent del témps d'En Jaume II, con lo seu germà menor Frederich féu-se aclamar rey de Sicilia, emancipant-se d'Aragó, per que no-s repetis l'exemple, com-se-vulla que no s'éra verificat lo progectat matrimoni, judicà més avantatjós cridar-lo al seu costat y ésser éll lo qui ordenàs lo casori com fos oportú, que no dexar-li l'afer a la seua voluntat; car si En Joan, per sí, coseguíe ésser rey de Sicilia romandría aquest reyalme separat del d'Aragó, y qui sap si d'aquesta manéra no li fóra tan avinent a En Alfons posar per obra los progéctes que concebés respécte de Nàpols. Obrà en açò lo Rey d'una manéra molt discréta: la necessitat de consol, per la tristor que li havía dexada la mort del pare, y la utilitat que resultaría de que-s vehéssen tots los germans per tractar de çò que fós més convinent; informà confidencialment de sa idea les persones que trameté a la illa ab semblant obgécte, especialment En Antoni de Cardona, al qual, per més dissimular, donà podérs en virtut dels quals l'Infant pogués rebre homenatges de feheltat dels prelats, barons y universitats, ab motiu del nou regnat: féu fer a mans d'En Joan la clàusula del testament del seu pare relativa al devèr que tenía de retornar, la hora que ell se morís; nomenà virreys de Sicilia, pèr lo témps de la absença del Infant, lo metéix Cardóna y En Domènech Ram, bisbe de Lleyda, y abans d'Osca, y ab aquesta y altres previsions que naturalment pendría, conseguí que l'Infant obehis, encare que no ab la prestesa deguda, puix arribà a les platges de Valencia, a mijan Setémbre (1).

La questió eclesiàstica la portà de prompte En Alfons ab gran energía. Axicom indicarem en l'anterior capítol eclesiàstich, la terra en general, y sóbré-tót l'estament eclesiàs-

(1) Fara pot-ser meravellar que tots los autors qui parlen d'aquesta vinguda del Infant diguen generalment que fóu molt prompte, tant que fins sobreprengué al Rey tal prestesa; emperò és de sabèr que compten dés del 18 d'Agost anterior, que fóu con En Ramon de Perellós partí, ab tres galéres, amenant, per orde d'En Alfons, En Joan en los metéixs vaxells, orde que, sèns ningun dupte, éra molt posterior a les lletres familiars ón lo Rey deya al seu germà que vingués consolar-lo de la mort del seu pare, y a altres manaments, més o menys espressius que li havía endreçats.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tich éra favorable a Benet. Sol feya un mes de la mort d'En Ferran, lo 3 de Maig, con lo conclavi de Punyíscola requeria al monarca per que «dexas los pastors y persónes eclesiàstiqaes dels seus reyalmes havèr recórs del llur cap, del qual éren cridats per celebrar concili,» y al metéix témps que-s disposaven a anar-se-n a Constança los embaxadors del nou rey per adherir-se a les decisions d'aquell, tractaven de aplegar a Barcelona, com s'hi aplegà en lo vinen mes de Juliol, una congregació de prelats, l'intent dels quals, certes, difería molt del que portaven aquells embaxadors; emperò conexent-ho lo Rey, tancà les orelles a tota pretensió y fins menaçà ab tractar com a enemich al qui s'apartas en un sol punt de quant acordassen a Constança.

Es molt notable aquest período, y devèm reservar lo seu repas per la historia eclesiàstica, car entant que la actitut de En Alfons, en aquests primers témps contribuí al desengany de mólts y a que-s reduhis la generalitat a les decisions del concili, la pertinacia de Benet calgué que fós tantost celebrada per lo polítich rey, qui volgué conservar l'espantall del conclavi y de la sehilla pontificia de Penyíscola, per fer lo seu negoci a Italia, segóns quin fós lo papa que aclamas lo Concili, y segóns que fós lo comportament d'aquest, favorable o contrari a las mires del rey d'Aragó, al batallar per Italia.

Lo rey qui s'intitulava de Nàpols y Jesuralèm, Lluis II d'Anjou, emmullerat ab Na Violant, filla d'En Joan I d'Aragó, se morí; si fà no fà, al metéix témps que lo rey En Ferran. A Nàpols, poch aprés d'ésser ajustada la voluntariosa reyna Joana, qui representava la dinastía contraria a Lluis d'Anjou, ab Jaume de la Marche, se despertaven bàndols y parcialitats contra los francesos, contra lo marit de Na Joana, contra aquesta o contra tot-hom en favor d'En Lluis, de manéra que a la capital s'esperimentava un desorde complert. En Alfons, per més que procurà deturar lo peu al seu germà En Joan en quant tocava a Sicilia, podia recordar-se com a rey d'Aragó, lo rebuf que donà a aquell la reyna Joana, que éra com si l'hagués donat al pare, En Ferran, y a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tota sa familia: éra açò un gran pretést per dissimular la favor que pogués donar lo rey d'Aragó a qual-se-vol dels partits militants, y com, entre aquests, lo més digne d'ésser atès en aparença éra lo qui defensava los Anjous, puix la reyna Na Violant havía entaulat certs tractes ab lo coronat a Casp, con se tractava de la elecció, y aquest no-ls havía acabat de complir com n'éra tingut, y per altra part comptava aquest partit ab la favor de França, se resolgué a amparar-lo En Alfons, perçò com tals coses podríen esdevenir-se durant la defensa, com no dexaría ell de preveure-ho, que li féssen prescindir de la aliança ab los frencesos, y fins de les persónes y partit qui fóssen obgécte de la defensa, prenent-la no-més per sí y per a sí; çò és, prosseguint una lluyta qui portas lo jòve rey d'Aragó a grans triumfes y a afers altament profitosos per éll, per sa dinastía y per la patria qui representava.

Confèrma aquest mirament polítich que descobri En Alfons tantost com ocupà lo setial de son pare, lo tóm que prengué a poch-a-poch l'assumpte, y que referirèm, per tal com vingué a conduhir-se en lo dels Anjous per lo metéix estil que en lo de la Esglesia, çò és, variant de progécte poch aprés d'havèr manifestat son primer pensament.

No oblidà En Alfons, en lo metéix témps que donava aquests primers passos com a polítich, los devèrs que tenía de complir com a novell rey, y puix durant lo regnat de son pare, estigué constantment a Barcelona, y-s pogué convèncer de que èra aquesta ciutat y córt reyal lo veritable céntre de la gran confederació qui constituía los dominis del Comte-Rey, no volgué mancar envers élla, y respectant la costuma, y séns fer menys-preu de la cerimonia y pompa que no déxa d'enaltir la magestat, tan bell punt com estigué llést de les funeralies de Poblet, passà a la dita ciutat ab cor de complir ab lo jurament, al qual éra tingut, de servar les constitucions y privilegis de tot lo príncipat de Catalunya, de qui ja parlarem al començament de tots los nous regnats.

Ningun autor no ha parlat de la entrada y recepció so-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lemne del Rey a Barcelona, ni la apunten los dietaris, copiant solament los uns dels altres que féu lo rey son acostumat jurament, aprés de convocar a parlament a aytal obgécte a la sala gran del palau major, com si en açò únicament consistis la costuma. Lo Carbonell ab tót y sa afició a parlar de solemnitats, fóu lo qui donà aquesta nova, seca y pelada, y lo Zurita, referint-se a unes memories antigues, que no espréssa quines sien, diu que lo Rey féu lo jurament lo darrer d'Agost, y que lo 29 del metéix mes havia convocat parlament per lo 15 del vinent Setémbre, «ans no hagués fét lo jurament, com és costum, de gordar les constitucions y privilegis y usos del Principat.»

No hi hà pas dupte, axicom veurèm, de que lo Rey se-n anà de Poblet a Barcelona, cosa que podría ésser, a més trigar, a la primería de Juny, y acomparades les referencies anteriors, vindría a resultar, o que no jurà al entrar y si solament aprés de convocar lo parlament de Setémbre, con ja feya prou témps que estava a la ciutat, o hi hagué dos parlaments jurant en lo primer: emperò tinga present lo llegidor que lo parlament per jurar a la entrada no és costum, y sapia encare que ni tingué lloch tal parlament, ni guarda relació ab aquest, posat que-s fós tingut, ní és ab lo propòsit de jurar l'altre parlament del Setémbre, aplegat per causes molt distinctes, com ho provarèm, y molt témps aprés que En Alfóns obrava y éra regonegut com a rey en sa capital de Barcelona. Ans de jurar a palau, sabut és que-s prenien al Rey com a comte altres juraments, entre élls lo nomenat *per les illes* a la plaça de Sant-Francesch, y lo cerimonial y costum prescrivien que lo Rey passas lo díe ans de la entrada solemne a Vall-donzélla, que després entras per lo portal de la Rambla més proper a aquella plaça, y d'allà passas tantost a la catedral y al palau: lo jurament en aquest no éra donchs, sinó un de tants, y si-s complí, prova, de dues una, o que serví per tóts, cosa que no és de creure, car llavors éra mancar al costum, o ans bé que-s verificà a palau, séns perjuhí dels restants qui-s verificarien en distincts punts de la ciutat, per més que-ls hagen omesos les antigues memories y

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dietaris, y en conseqüencia los historiadors, devent per tant deduhir-ne que no dexaría En Alfons de prestar tots los diferents juraments, los quals actes, en conjunct, són los qui dónen motiu per la solemnit de la entrada, per tal com no podèm creure que lo nou senyor gosas mancar a la lley e al costum, que servaren y seguiren lo seu pare y tots los antecessors, ni que la ciutat ho consentis, y si ab tal consideració donam aquests actes com a verificats, havèm d'admetre encare la solemnitat qui éra inseparable d'aquells, com ho éra també la fésta, la única que tal yegada suprimiren (1).

Per les dates de diversos documents y per les que senyalen los historiadors a determinats féts, pot un hom deduhir que continuà lo Rey a Barcelona per molt de témps y no jaquí la ciutat sinó per anar a alguna població vehina. Lo podér donat als embaxadors qui anaren a Constança és de Barcelona a 10 de Juliol, lo veritable parlament, de que prometérem parlar, és del Setémbre la nova de la arribada del Infant En Joan a Mourvedre per aquest metéix mes la va rebre En Alfons, estant-se ab la reyna mare a Barcelona, y de allà estant escrigué al seu germà dihent-li que-s movíen don Antoni de Luna y Garci Lòpez de Sese, fóu-ne sabidor lo Rey a Sant-Boy del Llobregat, dés de ón espatxà les ordens convinents a esbrinar o contrarrestar quant li deyen, ab data 27 d'Octubre.

Durant aquests primers mesos de reynat, la situació de Sardenya anà embolicant-se quelcom, ja perçò que los genovesos insistissen en llur perfidia, per més que En Berenguer Carroç, ab los seus catalans y ab ajuda dels metéxos corses, los desbaratà y escarmentà tocant del castéll de Cinercha, ja

(1) Als Dietaris de la Municipalitat consta que lo die 30 de Maig se-n tornaren de Poblet, ensémps ab En Alfons, En Fivaller y totes aquelles persónes de la metéxa comissió qui éra anada a Igolada per la malaltía d'En Ferran. En los metéixs dies que tingué lloch la entrada del Rey, séns espressar còm, y que no hi hagué fésta per mor de la tristor que tenía lo nou rey de la mort del seu pare. A un llibre intitulat *Extracto de antiguos dietarios*, que havia possehit lo Capmany y cedí al Arxiu Municipal, s'hi llig que lo Fivaller féu que En Alfons juras, per més que, en veritat, no cal fer gayre cabal d'aquesta nova, per no ésser bastant autoritat un llibre anònim, con aquella no vé corroborada per los documents.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

perçò que l'informal vescomte de Narbona, qui éra entrat abans en pactes ab En Ferran, començà ab eczigencies que lí servissen d'escusa per noves rebelions, donant açò per resultat certs féts dels quals nos ocuparèm més avant, limitantnos per are a dir ab lo Zurita, que «semblants ocasions, qui éren de tan poca importancia, li venien bé al Rey per que-n resultas la major empresa que hom pogué oferir en tanta gloria del seu nom y de la casa Reyal d'Aragó.» Aquesta y d'altres causes que revelarèm en la esposició que anam a fer, moguéren En Alfons, al referit periode, a convocar los catalans a parlament, y aquest fóu lo que confonguéren alguns historiadors ab un altre que suposen se tingué a la primería ab motiu de la jura, y lo qual han omès del tót quants se són ocupats de la história de Catalunya (1).

Donarèm una idea d'aquest parlament, per que sía vist que no criticam séns fonament, y per que ún tinga idea de la situació del pahis a la època ón som arribats, inseguint a aytal fí lo contingut del procés recondit en lo Reyal Arxiu. La convocatoria del Rey porta la data del 29 d'Agost y senyala com a data per aplegar-se lo 15 de Setémbre vinent a Barcelona, alegant com a motiu la convinença de tractar de algunes coses atanyents gréument a la honor del Rey y al servey y venidor benestar del principat de Catalunya y de la *cosa pública*; per què, vol tenir lo monarca la presencia, consell y ajuda dels representants d'aquell. Lo 11 de Setémbre, no podent-hi anar lo Rey lo díe senyalat, de Bellver estant escriguè al seu viç-canciller, lo doctor Joan de Fúneç, y al veguer de Barcelona, mossèn Joan Eymerich, per que, en nom séu, obrissen y presidissen lo parlament, y-l prorogassen fins que éll hi pogués concórrer, a la sala gran del palau major. Axí ho féren, y ab tot que los Braços estaven pot-ser en la miilor disposició tocant al principal motiu d'En

(1) Lo Cronista de Barcelona, qui tan vol facilitar los elements per aquells qui, aprés d'éll, han d'escriure la historia de Catalunya, digué tót axò metéix que los demés tocant al jurament del Rey, y no-més sabé fer referencia al Feliu, séns mencionar per res lo parlament del Setémbre. No-ns ne meravellam, posat que en lo recull dels elements facilitats no pogué incloure los que no vegé, com éren los processos de córts recondits al Arx. de la Cor. d'Aragó.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Alfons per aplegar-los, com éra la ajuda per la guerra contra Sardenya, tant se ressentiren aquells de la informalitat e infracció de la lley, comesa per los qui ningun dret tenien a presidir y prorogar ans bè per aquell qui axí-ls manà que ho féssen, que-n protestaren tantost; y semblant protésta repetíen-la tantes vegades com los dos comissionats parlaven en nom del Rey, y aquest no hi éra present, despertant la atenció la tenacitat d'aquests dos oficials reyals al contestar als qui protestaven, ab una altivesa que-ls honrava ben poch com a catalans, per més que-ls servís de mèrit com a vassalls ab càrrech a ofici de la casa del Rey.

Les prorogacions se repetiren, malgrat les protéstes, fins al díe 22, en lo qual, segóns la crida del díe abans, havía de fer lo Rey la proposició o discurs, com axí ho féu, parlant lo monarca d'Aragó, davant los representants de Catalunya, per primera volta en castellà. Se recomana lo discurs en la diligencia del procés, dihent *actum eundem grandem mirantibus suam laudabilem et verborum venustatem duoram proposicionem cordetenus et vulgari explicans eloquio facit sermones sua verba*, y per que los nostres llegidors puguen formar-se idea quant volguéssen dir ab aquestes paraules, copiarèm lo dit discurs, puix que hi convida per sa brevitat: «Ja sabedes como los Janovesos, no hà muyto tempo, a Portopí e en Càller fizieron gran damnatge e injuria a la Corona Reyal. E despues agora, durant la treua han robades ciertas naves desta Ciudat y de otras, de que han féta gran desonra a Nós e dampnatge a nuestros vassallos. E aprés d'estos dampnatges e desonras, nos han demandado que alonguemos la treua que havían fermada con el senyor Rey nostre padre, e per Nós una vegada prorogada. E Nós, havidos sobre esto diversos e grandes consellos, havemo-los respuesto que si ellos querían satisfacer los dampnatges de nostres vassallos, segund que són tenidos per los capítulos de la dita treua, que despues de grado dariamos lugar a razonable concordia. E ellos no han curado de satisfacer a alguno, ni de servar la dita treua: e ja podedes veyer que por esto la nuestra honra fincha carregada e nostres vassallos dampnificados. Porque

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vos rogamos, como a buenos e legales vassallos, que vos querades sentir de nuestra honra. Car bien sabedes que la nuestra honra vuestra y es. E assimismo los vostres dampnatges reputamos nos por propios. E encara mas, que nos dedes consello e aiuda sobre los dilos afferes por los quales principalmente vos havemos convocados. Certificandovos que Nós, por esquivar desonra e dampnatge de nostros vassallos somos aparellados con grant coraçon de meter nostros bienes e personas e encara la vida a todo treballo e periglo.»

Ben clar dóna-s a enténdre l'obgécte d'aquell parlament; y fins dirèm que no és aventurar gayre si deduhim per les paraules del Rey, que hi havía a la pensa d'En Alfons lo progécte de les proheses que tantost va cometre, o quant menys que sentía en son cor la impaciencia per posar per obra aquelles o altres de paregudes, tan bell punt com se convencés de qui los seus sotsmesos havíen de favorir-lo en les empreses que imaginava.

Obrava En Alfons més per afany de gloria, que per sentiment de justicia, y com tenien ocasió de conèxer lo seu caràcter los catalans durant la llarga temporada que estigué entre élls com a lloch-tinent, ben segur per aquesta metéxa esperiencia, lo qui estava destinat per contestar la proposició l'arquebisbe de Tarragona, com a president del braç eclesiàstich, informat com estaría de les pensades y necessitats del Rey, pronuncia en contestació un bell discurs en llatí, que séns vessar d'erudició embafadora, com en altres cassos consemblants s'esdevingué, acreditava quant instruit no éra l'autor en les lletres divines y humanes, de ón prenía sols los exemples precisos y oportuns en valiment del seu téma, no tenint altre obgécte, en suma, sinó inclinar En Alfons com a rey, per lo camí del bé, de la justicia, y pintar-li, com a home, los esculls qui per la fantasía y per satisfer sa ambició personal, car lo seu interès calía que fós tots-témps lo del seu poble, ab lo qual éra tingut identificar-se per precisió. En altres térmens, podríem dir que l'arquebisbe recordava al monarca nat a Castélla lo pecat de familia, ésser fo-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

raster, y puix éra En Alfons home de gran cor, basquejant de gloria, si volía imitar los seus antecessors, los reys de la antiga rabaça, qui ab la ajuda d'aquesta nació marítima y guerrera havíen dut a cap grans proheses, per ésser iguals a aquells en lo propòsit y en los resultats, no tenía altre remey que ésser català en son esperit y en les seues habiturs, com axí ho declara l'orador al soltar l'epigraf *Rex justus erigit terram*, que prèn de Salomó, y que repeteix y glosa, especialment al marcar los dos principals consells que li dóna, compresos en aquestes paraules: *Ad has tamen duas virtutes principaliter tuam celsitudinem excitat tuus fidelissimus Cathalonie Principatus ut videlicet primo justiciam semper colas, secundo ut hanc tuam Principatus patriam continue erigas, quia, ut dixi, juxta Salomonis sapientiam Rex justus erigit tuam.*

No obstant y la advertencia o consell, semblava que En Alfons fugía de tot tràmit y formalitat legal qui dilatas, y atenent-se a complir los seus desigs en bréu termini, instà tan prést per que li donassen contestació referent a açò que demanava; y la-y donaren los braços, cadascú per sí, amostrant bons desigs, y adhuch entusiasme, emperò ab certa ambigüitat per no errar o acuytar-se a una resolució que devía ésser molt suspesada. No convenía tanta maduritat al fogós capità y tot éra instar y més instar y fins doldre-s, con li vingué en cor, sens espressar-ne la causa, de traslladar les córts del palau Reyal al monestir de Prehicadors, y com que ho féu per sí y de colp y volta, valènt-se de la docilitat del viç-canciller y del veguer, séns fer cabal o ignorant de çò que prevénen les constitucions de la terra n'hi hagué prou d'aquest nou incident, y millor diríem imprudencia, per crear nous entrebanchs, car los Braços tornaren a protestar de la ilegalitat; de ón nasquéren discordancies entre çò del militar y los restants, y com lo Rey no concorregués ab asiduitat a les sessions, y si repetissen en quiscuna d'élles les protestes contra lo veguer y lo viç-canciller, qui seguíen parlant en nom del monarca, de tal manéra deturà-s la resolució dels afers, que no arribà a avançar ni poch ni molt lo seu espatxament.

De no portar lo Rey tanta préssa, no semblaría axò irre-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gular, car s'escaygué moltes vegades en altres córts y éra la estricta formalitat legal cosa innata en lo caràcter dels nostres avant-passats, tant que-n depenjava la força de la lley, lo respécte ab què-s mirava y la trascendencia d'aquesta virtut en les costumes publiques, y ab tot que no éra la més propria aytal faysó de procehir per lo caràcter actiu d'En Alfons, per no estar-hi costumat, de grat o per força hauría tingut d'atemprar-se, si no volía alçar, a la primeria del seu regnat, los coratges dels seus sotsmesos, ja escarmentats ab los fums y fantasíes d'En Ferran, cosa que no li convenía. Emperò s'hi entraversà una alta contrarietat en aquella assamblea, per lo qual, induptablement, haguéren de suspendre tot quant havíen actuat fins a-les-hores, y fóu la nova donada per lo metéix Rey. proposant ab tal motiu traslladar les córts a un altre punt enfora de Barcelona, car en la ciutat hi havía la pésta de la glànola (1).

No sabèm los incidents que succehirien en les sessions del mes de Novémbre, per ésser aquesta una part qui manca al procès, emperò no variaría la actitut demunt indicada con vehèm que lo 22 de Desémbre, per manament del Rey, céssen les córts o bé-s suspenen fins al 10 de Febrer del següent any, avisant-se en la darrera diligencia que si tal díe lo monarca pot fer cap al parlament, s'estimarà aquest com a continuat, y si no ho pogués, se donarà per tancat y conclós.

Prescindint de quan acabam de referir, opinam que una de les causes principals qui ocasionaren la indecisió del par-

(1) Copiam ací, com a nova singular, la relació del físich del Rey, mestre Antoni Ricart, féta davant les córts per manament Reyal, a la sessió del 7 d'Octubre del 1416, «Oui siquidem magister Anthonius Ricard refulit ibidem quod in domo cuiusdam apothecarii dicte civitatis vocati... comorandi a la Boquería obierat in septimana proxime lapsa quidam filius ipsius apothecarii de glandula et exposet febris et consecutive cuidam alteri puelle eiusdem domus que ambe ja cebant cum glandulis plurimum febricitantes et in mala disposicione. Et quod deterius erat quedam filia ejusdem apothecari quam consilio ipsius medici referendis abstraxerat a domo propria in domo qua eam mutaverat fuerit arrepta febri et glandula ulterius in domo cuiusdam vicini dicti apothecarii est didam infantulus febricitans valde et licet non invenirent sibi glandulam stabat atonitus et non loquens propter quod ipse fisicus hec referens conjecturabat infirmitates ipsas esse pestilenciales.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lament català en allò tocant a la demanda del Rey, fóu que gayrebé endevinaren los estesos progectes que aquest tenía y per que no atribuissen a Catalunya lo monopoli de la ajuda que-s fés, o per no córrer esclusivament lo Principat semblant compromís, manifestaren los seus representants que un assumpte de tal magnitut no podía resoldre-s tant sols per parlament, mas per córts generals no solament de Catalunya sinó de tots los Estats de la Coróna, puix *tocava a interessos generals y comuns a tots los reyalmes y terres*, confórme axí ho declarà quiscun Braç de per sí en la sessió del 13 d'Octubre (1).

Aquest és, en conjunct, lo resultat del parlament del Setémbre, que-n serveix l'eczamen, segóns indicarem, quant menys per conéixer la actitut del pahis respécte del nou monarca. Les noves que-n facilita lo seu procés sou curioses jatsía en curt nómbre, y entre élles no podèm menys d'apuntar-ne dues de molt interessants, a sabèr, que la primera volta de contestar los Braços als dos comissionats per lo Rey a la obertura del parlament, lo síndich de Barcelona, Joan Fivaller, en representació del braç Reyal, dexà anar les següents espressions; «E per interès universal de tot lo dit Principat, e de la dita ciutat, e dels adherents a élla, o que adherír-se voldran, stan e perseveren en la súplica oferta per la dita ciutat de Barcelona davant lo senyor Rey, lo dilluns, darrer díe d'Agost del present any, *aprés de la jura que diuen*

(1) Ja indicarem que li manquen plechs al procés d'aquest parlament, emperò ab posterioritat al seu eczámen nos és vingut a les mans un singular document, per lo qual résta comprovat que Catalunya en aquella ocasió, per resolució de parlament, o a conseqüencia del metéix, féu un donatiu al seu rey. Tal éra la lletra que escriu a la reyna Margarida, ab data 24 de Novémbre del 1416, dés de Tarragona, en la qual manifésta a aquesta infortunada senyora que no pot satisfer-li aço que li prometé, emperò que ho farà a la primera quantitat que rebrà «car lo parlament no féu donatiu sinó de 10.000 florins, a sabèr, 6.000 que han de aplicar-se a Sardenya, e 4.000 per la taula Reyal.» (Reg. 2410, foli 114). En aquest y d'altres registres consten los grans esforços del Rey per lo desempenyorament y ordenació del seu patrimoni, y per activar la empresa de Sardenya, y axí bé o conseguiria, que lo 23 d'Abril del 1418 podía ja distraure quantitats de sa tresoreria per obgectes ben secundaris, com éra la compra d'un sol robí, per lo qual l'argenter de cambra En Rigau Sauner pagà bé 400 florins d'or (Registre 2452, foli 159 revers).

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que-s féu per lo mencionat senyor Rey.» de ón fa a deduhir-ne certa prestació de jurament per lo Rey ans del parlament, lo qual acte algú pendría per lo veritable jurament d'entrada originant-se d'aquesta nova les dites versions sóbre aquest punt, que demunt indicarem; y després, que a la sessió del 7 d'octubre, los tramesos y síndichs de la ciutat de Càller presentaren al Rey personalment una súplica per que s'esmenas la omissió que ab élls havíen comesa no convocant-los al parlament, con éra cosa sabuda que ho fóren sémpre per totes les córts de Catalunya y del reyalme de Mallorques, provant açò ésser la població de Sardenya vérament catalana, y quant se gloriejaven d'aquesta prerogativa los qui a-les-hores habitaven en aquella illa y reyalme.

Sía per causa de la pésta que-s temíen a Barcelona o per altres causes que ignoram, ne partí lo Rey, traslladant-se a Tarragona, lo 20 de Novémbre y més tart a Tortosa, en quiscuna de les quals ciutats sojornà llarga temporada, fins que jaquint la darrera ans del díe 21 de Febrer, per visitar Híxar, Fuentes, monestir de Santa-fé, la Almunia, Calatayú, Segorb y Alcanyiç, ón s'hi aturà més o menys, féu vía, per fi, vers Valencia, en la qual capital ja data documents lo díe 28 d'Abril del 1417, fent allà estada en los restants mesos del any. A sa noticia arribaren certes desavinences qui anaven-se despertant a Constança, abastants a inutilitzar tot quant s'éra avançat fins a-les-hores, ja sóbre la manéra com calía fer-se la elecció, ja per la questió de precehencia entre les diverses nacions qui constituien cada una de les juntes qui representaven un continent, com éra en la junta d'Espanya, entre Aragó, Castélla, Portogal y Navarra, arribant al estrém de aplegar-se los italians y francesos ab los cardinals y los embaxadors de Castélla, y de retraure-s los d'Aragó, fins que l'un d'élls lo comte de Cardona, induhit per lo castellà Gonçalo Garcia de Santa-María, s'ajustà ab lo colegi, y-s transigí en la fórma de la elecció ab promesa de que a élla seríen admesos los cardinals de Beget.

No-res significaven aquests entrebanchs y duptes, que gradualment aniríen vencent-se, com se vencéren, emperò inevitablement havíen de posar en sobressalt En Alfons, per

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

veure lo nou perill ón se posava si, fracassant lo concili, li éra forçós tornar a declarar lledesme lo pontífech que ell-metéix havía declarat intrus, car convé sabèr que ni la clerecia decidía-s a negar-li la obediencia, ni estigué may lo papa de Penyiscola més dur y ferm que en aquesta ocasió, tant que ja públicament se censuraven los actes del concili, estimant-lo ineficaç y anticanònich per nohavèr-hi concorregut tots los prelats de la Cristianitat. En aquesta espectativa seguí En Alfons a Valencia, ocupant-se entretant d'altres afers dels quals ne donarèm compte, y com després, vers lo mes de Novémbre, triumfant de tots los obstacles, resultas a Constança elegit lo papa únich y universal de la Esglesia catòlica, al arribar semblant noticia al Rey, que devía alegrar-lo com a cristià, augmentà encare més la indecisió del impacient capità, o millor diríem li ocasionà politicament fonda melancolía, per tèmbre pot-ser que lo nou elegit no havía d'èsser favorable a la empresa que ell progectava.

Lo qui reuní més vots per cenyir la tiara pontificia sóts lo nom de Martí V, fóu lo diaca cardinal de Sant-Jordi *ad Velum Aureum*, nomenat Oton Colona, romà, y, per sa patria, qui sap si En Alfons va preveure ja ab rahó que, témps a venir, com axi s'esdevingué, havía d'ésser lo pontífech més amich dels seus enemichs, que no d'éll. Puix no hi havia altre remey, y lo gran problema restava resolt, ínterim no arribava la hora de veure realitzada aquella sospita, tractà lo Rey de trare-n tot lo partit possible, y en açò no dexà a rera-çaga de son pare, qui sémpre tirava llarch, puix que acudí al nou papa solicitant talment la remissió perpètua del cens de Sicilia y Sardenya, certa part de la dècima dels seus reyalmes y alguns llogars del orde de Sant-Joan, especialment los castélls de Monçó y Penyíscola, y le provisió del maestratge de Montesa. No accedí lo Papa a tantes súpliques, y-s limità sols a fer remissió del cens per los cinch anys que no-l havíen pagat a la Santa-Seu, no dexant de muntar a una quantitat respectable, a 90.000 florins, comptant-ne 18.000 per any.

Si d'açò fóu En Alfons content o planyidor ho ignoram,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

emperò ab tot que va permetre, a la darrería d'any, complir les disposicions del concili y reverencià lo nou Papa, axicom veurèm, és cosa certa que-s mostrà altament despagat dels embaxadors que tenía a Constança, y que permetè aximetéix a la clerecía de Catalunya certes manifestacions, que-n podriem ben dir scismàtiques, y al eczigir-li, ja al any següent, lo novell papa, que empresonas En Pére de Luna, y que en premi li donaríen la despulla del anti-papa y lo castéll y vila de Penyíscola, respongué En Alfons ab aquestes ambigües paraules; que ell gordaría lo castéll y fóra lo carcerer d'aquell, equivalent axò a dir que ningú no tenía dret al reu qui estava en sa jurisdicció. Los féts venidors nos provaran, de consegüent, que en la conservació de Benet en aquests reyalmes descobrí En Alfons un mijà polítich de gran valua, puix lo qui havia de batallar a Italia més o menys tart, segóns que fós la actitut de quiscuna potencia italiana inclusa la romana, removent un xich lo papa de Penyiscola, podría contenir poch o molt los qui passarìen per tot tal vegada, menys per l'embull d'un nou Scisma. Nos és estat precis adevançar-nos fins a aquest punt, per que sía coneguda la actitut que amostra lo Rey, en la temporada que passà a Valencia, respécte de la Esglesia y del concili, atesa la impaciencia qui-l devorava per abocar-se a grans empreses.

Acrediten aquest afany les cartes y circulars que escrigué al arribar a la dita ciutat, y encare abans, a tots los més distingits cavallers dels seus reyalmes y de Castélla, per coldre-hi una gran justa o torneig. Certes que aquests exercicis en aquella època éren considerats com a fésta y entretenim ent, emperò ab tót que En Alfons no dexà de convidar les dames de Castélla, de son parentiu, la invitació estava concebuda en tals térmens, que revelava clarament tindre l'acte un obgécte ans militar, que de solaç, car deya lo Rey als seus cavallers, que no convenint a aquests la ociositat en témps de pau may per may, y essent per lo contrari, molt util exercitar-se en les armes, per si venía lo cas de caldre-les aplicar formalment en servey de la patria, no dexassen de con-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

córrer a la crida, sóts pene de inferir-li greuge. ¿Qui duptarà que semblant pensada d'En Alfons simbolitzava la impaciencia militar del futur conqueridor de Nàpols, y que venía a ésser lo torneig una escola primerenca per assajar-se los capitans qui havíen de seguir aquell prous, fent mèrits per ocupar llochs de més o menys importancia, en arribant-ne lo cas (1)?

No sabèm si correspondríen al any 1416 los començaments d'un fét notable que refereix lo Zurita y coloca en los seus Annals, al any 1418. Convé esplicar-lo de primer en conjunct per fer-ne després les observacions convinents. Diu l'Annalista (y tinga-s en compte que no-més domam la nova en estracte) que estant lo Rey a Valencia, y començant a ordenar los oficis de sa casa, se-n donaren per despàgats alguns barons, cavallers y viles del Principat, los quals aplegaren-se a Molins de Rey ab propòsit d'anar plegats a veure lo Rey; mas tantost preferiren enviar-li missatgers, qui havíen d'ésser los comtes de Pallars y Mòdica (2), lo vescomte d'Illa, En Ramon de Mont-cada, En Galceran de Santa-pau, En Bernat de Forcià, En Pére de Sent-menat, En Ramon de Rexach, En Guerau de Palau y mossàn Ribera. y per la ciutat de Barcelona En Ramon Des-plà, En Ioan Fivaller, En Joan Rós y En Boronat Pére, jurista y molt assenyalat varó. Los tres primers anomenats, ensémps ab En Berenguer d'Olms y En Joan March y altres cavallers de Barcelona, fóren los primers qui iniciaren aquell moviment, y agregats los restants y los concellers de Barcelona, partí

(1) Veus-ací la llista dels nobles de Catalunya, convidats per lo Rey a la justa, ab lletra data lo 18 de Maig del 1417. (Registre 2410, foli 164): Joan de Cardóna, Ramon de Cardóna, Bernat Galceran de Pinós, Martí Joan de Cervelló, Arnau Roger de Pallars, Ramon de Paguera, Guillèm de Montanyans' Joan de Corbéra, Uvany de Vila-marí, Bartomeu de Palau, Lluis March, magnats y cavallers, los donzells Bernat de Cabrera, Joan Galceran de Rosanes, Joan Giner, Jaume Pallerés, Guillèm de Paguera de Balcereny, y los ciutadans de Barcelona Jaume de Soler, Bartoméu Castelló, Huguet Fivaller, cambrer del Rey, Joan Dez-plà, Guillém de Sant-Climent, Ferrer de Gualbes, menor, N. de Marimon y son germà, Joan Ça-plana, Bertran Des-valls y Bernat Tureli.

(2) Es notable que en alguns documents, qui-s troban en los registres de aquella época, sía apellat lo Cabrera no comte de Mòdica, mas de Moach.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lo missatge o embaxada lo dimecres Sant, a 23 de Març. Les ciutats de Çaragoça y Valencia concertaren-se ab la de Barcelona, y éra lo propòsit que fóssen tréts los castellans del servey de la Reyal Casa, y aquesta fós tan solament ordenada per consell dels reyalmes, que equivaldría a dir per córts.

Apar que al Rey no sabé bò aquest requiriment dels seus sotsmesos, y per esquivar-lo s'acuytà a trametre un oficial, qui devía donar-los entenent l'insignificant nómbre de castellans ocupats en la Reyal servitut, y fer-los certs que lo Rey ordenaria sa casa ab bon consell emperò no ab les eczigencies dels requirents, ab la cosa, en veritat, no podía contenir-los gayre. Ans d'arribar a Valencia lo missatge, envià dos altres oficials lo Rey, per despreocupar, segóns és de compendre, los tramesos qui, ab lo vulgar de la gent, hauríen donat fè a ponderacíons que corríen, car devíen dir-los que lo Rey *«no forneció su palacio de grillos y cadenas, ni de otros semejantes aparejos, que sin ninguna apariencia de verdad se habían publicado.»* S'hi afig ací, que lo Rey, ab tal motiu, tingué grans y notables consells de prelats y barons, que los embaxadors insistiren en anar a Valencia y en sa demanda, y que estant ja en la dita ciutat, fóren cridats per En Alfons los dos representants de Barçelona, Des-plà y Fivaller, als quals digué «que s'éra divulgat que ells volien dir algunes coses en públich; qui éren greujoses al Rey, y molt injurioses contra alguns del seu consell, y que reputaba èsser contra sa propria persóna, y que no feyen a dir de vassalls a senyor (no sabèm per què), y volènt-los escusar d'aquell perill ón se posaven, los advertía (y vejau que la advertencia éra una gran manéra de'scusar-los) *que se guardassen de cometer tan gran yerro, porque no podría passar rin castigo.»* Féu-los venir de nou lo Rey, per donar-los audiencia, emperò advertint que no havíen d'anar mesclats ab los embaxadors dels barons, no volènt-li accedir los Barcelonins; y al passar aquests a pendre comiat los vé en cor als qui recompten lo fét la candida senzillesa d'assegurar que la principal causa de la embaxada, tant que fins a-les-hores no la publicaren,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

éra «per suplicar lo Rey que anas a tenir-los córts, y axí ho trametéren a dir al Rey ab lo mestre de Montesa;» responent En Alfons que aniría a tenir-les ans de la fésta de Nadal, y si pogués per lo Setémbre, séns esperar lo Desémbre, y les tindría a Barcelona o Tortosa si tocava a coses de les Illes. si de les fronteres de França o Perpinyà o Giróna y si d'Aragó a Cervera. Lo comiat, segóns l'Analista, *fóu ab mostres de contentament*: mas al cridar lo Rey separadament los barons, espréssa que fóu lo fill del Comte de Pallars lo qui manifestà «que los més dels seus companyons s'éren tratinguts detras per la pahors que-ls'hi havía ficada lo Rey, y que los missatgers de Barcelona no esplicaríen la llur embaxada; y per tal com deyen, que pretenien dir davant lo veguer de Barcelona aquelles coses injurioses contra los del consell del Rey, a tall y costum de Principat ho podíen fer, *provehí lo rey que lo veguer los empresonas.*»

Los comentaris que fa l'Annalista a aquexa nova tan sorprenent són, únicament, que «d'aquesta manéra, ab la autoritat que convenía, posà lo Rey remey a un tan declarat moviment,» puix deyen qué los del comte de Mòdica ja s'aplegaven ab los de la banda contraria, que éra la d'En Ramon Torrelles, ab la metéxa fí, que un autor de Milan, Bernardí Coria, aferma que los catalans volien llevar la obediencia al Rey, emperò que lo Rey otorgà quant li demanaven, çò ès, foragitar del seu servey los castellans, car li oferiren de servir ab una armada per qual-se-volgués empresa, la qual servi tantost per la jornada de Còrcega, y finalment que no trobà que fós remognt ningun castellà del seu ofici sinó un tal Garabit de Baile, general d'Aragó, y Lluis Vidal (precisament aquest no es de cognom castellà) del ofici de Justicia criminal de Valencia.

Traces té aquesta relació o ans bé lo fét que esposa, de çò que vulgarment sol dir-se-n una *bola de néu*. Lo fét, en sustancia, pot-ser tinga alguna part de veritat, emperò ponderat a la primería, tal com l'anaren prenent los uns autors d'altres, anà crexent en volum, les interpretacions diverses de una metéxa frasa donà peu a suposar dos distincts féts que

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

un altre autor aglevà, fóu finalment cercat com a comprobant la relació del milanès Cario, foraster qui no havía may calcigat la terra catalana (y con al foraster cercaren, senyal que éren pobres les autoritats de casa), y axí donant tóms, arribà a semblar la congregació de Molins de Rey una cosa de gran còs, emperó ben impropri de quant atribuexen al nostre caràcter, en aveniments consemblants, perçó com, veritable bola de néu, acaba per fóndre-s.

L'abus de introduhir castellans en la administració pública, de conferir-los-hi càrrechs militars y embaxades, y fins d'admetre-ls al concell del Rey, fóu una de les més gréus inculpacions que-s féren a En Ferran I, y bé saben los nostres llegidors les protéstes que tan atrevida infracció de la lley patria ocasionà per part dels representants de la terra en los diversos Estats de la Coróna. Si en l'un regnat pogué tolerar-se l'abus, prudencia èra esquivar-lo a la primería del altre, y just éra que demanassen la espulsió dels castellans, com diu molt bé l'Abarca, «no per odi o mala enveja que-ls hi tinguéssen, mas per aquella natural dolor y dret de gents ab què cada Provincia sent lo llaurar, suhar y merèxer per altres,» y previnguts ab aquest acuydament los naturals de aquests reyalmes, sentirien veritable desgrat al observar que En Alfons seguía en açò la tàctica del seu pare: car en aquella metéxa ocasió l'nn dels dos principals embaxadors tramesos al concili éra csstellà, Gonçalo García de Santa-María, castellans éren l'almirall de Castélla y l'*adelantado* Diego Gòmeç de Sandoval, enviats a Sicilia per enllestir l'afer del infant En Joan, séns molts d'altres que podríem nomenar exercint càrrechs pareguts, y encare en aquest metéix any, al morir l'arquebisbe de Tarragona Ça-garriga, tingué En Alfons la imprudencia de suplicar lo papa Martí que provehis d'aquella esglesia lo bisbe de Sigüença, no podènt-ho conseguir, ans fóu donada al bisbe de Giróna com éra just, si bé més avant obsequià En Alfous ab l'arquebisbat de Çaragoça lo castellà Argüells. L'Annalista posa no-més com a remoguts los dós ja nomenats Garavit y Vidal, y si éren aquests castellans, com dona a enténdre, n'hi hà prou ab mi-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

rar los càrrechs de ón los remoguèren, com són lo de batlle reyalme d'Aragó y lo de Justicia criminal de Valencia, per que ún comprenga quants compatricis tindríen sóts la llur respectiva autoritat, y quant fàcil fóra, per tant, si ab paciencia anassem repassant les distinctes corporacions d'aquell témps, dés lo Concell Reyal fins a la servitut de privada y escombra de palau, formar una immensa llista de cognoms de Castélla, abastant a justificar lo plany dels nostres avantpassats, per més que no hagen fét cabal d'aytal abus autors de pès y assenyats.

Aquest plany, qui volaría en ales de la opinió pública, als pochs mesos de regnar En Alfons, sería obgécte de cogitada conversa entre los pochs cavallers qui-s trobaven a Molins de Rey, y comunicat llur acort a les persónes més influhents a la municipalitat de Barcelona y a alguns cavallers amichs, no és de meravellar que tractassen d'advertir bonament lo Rey, y que adhuc li trametéssen algun comissionat qui li donas a conèxer la justicia de la súplica o consell, cosa que, sóts aquest caràcter, no podía irritar En Alfons, jatsía li desplagués, y menys freturant com freturava dels seus sotsmesos, sóbre-tót dels cavallers y de les municipalitats, per dur a cap les empreses que progectava, com n'éra assaig simbòlich la justa a la qual convida los primers, y per les quals lo metéix Principat havía començat facilitantli cabals, segóns ja vehérem (1). *Tinguéren parlament*, ací equival a dir *tractaren entre sí* o *parlaren*, y aquesta senzilla espressió fóu traduhida per los úns *llamaron y convocaron á parlamento*, que equivaldría a tenir córts per un determinat afer, no podènt açò fer-se séns les seues formalitats, méntre

(1) Als primers registres d'En Alfons s'hi veurà una comunicació entre éll y los Deputats y Generalitat de Catalunya. Apart de çò que indicarem en una nota anterior sóbre lo donatiu per Sardenya, al registre 2410, foli 210, consta que tenía en son podèr lo Rey 30.000 florins, los quals havía de fer a mans lo vescomte d'Illa als Deputats, per que-n féssen la distribució abans convinguda. Sería aquesta quantitat l'un de tants préstechs que lo Rey cercà, perçò que abans (foli 140 revers) consta aximetéix que lo mercader de Barcelona y ciutadà Jaume Xetanti li prestà una altra quantitat de 20.000, que éra lo que li mancava per satisfer les cent mil lliures ab què calía desempenyar lo Reyal Patrimoni.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que uns altres considerant aquell aplech com a una assamblea en rebelió féren la indicada paraula sinònim de missatge y asseguraren que fóren tremesos embaxadors al Rey *en parlamento*. Pot comprovar aquesta diversitat de girs lo qui tinga paciencia de llegir los autors dels quals anam fent referencia.

Lo resultat que pogué tenir lo missatge, donat que s'envias ab lo suposat plany, mes que assegurar-lo nosaltres se podrà deduhir per lo comportament successiu d'En Alfons sóbre valdre-s o no de Castellans, y no perçò que fés empresonar tal o qual personatge és de creure que fós per quan s'esplica en la relació del Annalista, puix podía ésser per altres causes diverses del obgécte de la embaxada, axicom observarèm tantost. Poques reflecsions bastaran per convèncer lo llegidor de la rahó qui-ns mou. Si los aplegats a Molins de Rey constituíen lo veritable parlament de Catalunya, preguntam ¿quí-ls convocà, quant de temps durà y còm va disoldre-s, tan misteriosament, y noresmenys ón són les seues actes y adhuc almenys los testimonis incidentals d'havèr eczistit? Si éra alló un aparat hostil, y duyen tanta obstinació los seus comissionats, de manéra que lo Rey, per mijà dels seus oficials no podía deturar-los per lo camí ¿còm té esplicació que tan bonament declaren los comissionats de Barcelona al pendre comiat d'En Alfons, que llur obgécte éra tan sols demanar que-s tinguéssen córts, per açò no feya mester aplegar parlament, havènt-n'hi prou de la súplica o proposició de la Generalitat de Catalunya, o una comunicació endreçada més o menys oficialment al sobirà? Y és lo punt més graciosa d'aquesta invenció la actitut que suposen de part del pahis, d'acort ab la municipalitat de Çaragoça y la de Valencia—de la metéxa ciutat ón lo Rey se trobava en aquella rahó,—la tenacitat que mostren los comissionats per veure lo Rey, y encare lo paper ridícol que fan en sa presencia, puix homens com En Des-plà y En Joan Fivaller consenten que lo Rey los menaç ab riguros castich, en esguart de çò que déxen de complir llur veritable missió y se-n van contents, y los braus barons catalans déxen sol lo

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fill del de Pallars *per temor del Rey*, cosa mal comprenedora, per assegurar-se tost apres que lo Rey, en sabènt que anaven a dir-li paraules injurioses contra los dell Concell, feu-los empresonar per lo veguer—allà, a Valencia, y per lo veguer de Barcelona!—

Aquestès y altres contradiccions e irregularitats són de veure en la mencionada relació, emperò açò no fóra prou a censurar-la si no poguéssem assegurar que de tal sublevació o congregació ab caràcter consemblant no consta noticia alguna ni en los dietaris municipals y de la Diputació, ni en la correspondencia del Rey pertanyent a tot l'any 1418, ans bé-s consérva en l'Arxiu municipal una lletra autógrafa de En Alfons, datada a Valencia lo 22 de Març per la qual demostra als Concellers la major afecció y simpatia, fent-los assaber que a tingut córts a Valencia, lo donatiu que en aquestes li féren y lo viatge que pensava fer a Aragó, prova negativa de la discordancia que havía de resultar aprés de suposar tan bell escàndel entre lo Rey y los comissionats dels nostres descontents. Lo Tomich y lo Carbonell fóren los primers a inventar la bola, y de tal fórma van comentar-los los qui després seguiren, que fins donaren a enténdre com si En Alfons, a tall de Pére *lo Cerimoniós*, anava a establir una nova ordinació de sa casa, méntre que en tal cas éren los sotsmesos planyents los qui la-y volíen ordinar, y poguí fer creure, en témps molt posteriors, que restava confirmat lo fét per una referencia del Feliu als *Dietaris y llibre de Resolucions del Consell* de la antiga municipalitat: emperò repassats aquells, no hi consta res absolutament; per què ab igual rahó podèm desconfiar de les *Resolucions*, que tal llibre no eczisteix essent lo més probable que volgué lo Feliu solament indicar com a comprobant del fét les annotacions d'anades y tornades de comissionats tramesos al Rey, axicom constantment se troba a tots los regnats, con lo monarca, ab sa córt, se trasllada a qual-se-vol altre reyalme o punt de fora Barcelona.

Conclourèm les nostres observacions, justificant la conjectura féta a la primeria sóbre la part de veritat que en

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

substancia, pogué tenir aquest embalumat aveniment. Hi hà, entre les cartes Reyals del Arxíu de la Coróna, un document contenint la simple relació, anònim e incomplert, d'un testimoni, datat del Octubre del 1418, per lo qual vé declarat que lo comanador de Barbens, fra Ramon Roger d'Erill, qui estava a Molins de Rey, havía solicitat del veguer de Barcelona salconduyt per poder entrar y exir d'aquesta ciutat, y qne tantes vegades com hi anava li prorogava o renovava lo veguer lo dit segur, malgrat la qual cosa, lo Governador de Catalunya féu-lo presoner. Poca esplícita és la nova per lo principal obgécte al qual nos referim, emperò almenys revela que a una época propera al fét qui-ns ocupa, un personatge tan conegut com l'Erill estava a Molins de Rey, y per entrar y exir de Barcelona freturava de salconduyt d'un oficial Reyal dél veguer, cosa que no faría fretura en témps normal méntre que un altre oficial Reyals, de jurisdicció mès estésa, lo governaoor de Catalunya, lo feya presoner, séns respectar la seguretat donada per l'inferior, féts qui dónen peu a suposar la situació distincta que mijançava entre los de Molins-de-Rey y de la capital, y la disposició dels oficials Reyals tocant al Comanador y als qui pot-ser l'acompanyaven en lo dit poble.

En aquell témps, axicom veurèm a la part eclesiàstica, hi hagué algun desplaher entre lo Rey y l'ordre de Montesa, y adhuc en la metéxa relació del Zurita s'hi diu que fóu lo mestre del dit Orde lo qui anà parlar al Rey en nom dels embaxadors de Catalunya, a reclamar-li que senyalas témps y lloch per tindre córts. Si en aquell aplech del qual formas part l'Erill se tractà de recórrer al Rey per que traguès los castellans dels càrrechs públichs, no ho sabèm, emperò són de notar aquestes coincidencies, com aytambé la d'havèr-se plangut los comissionats precisament del veguer de Barcelona, y d'ésser-se fétes presons per manament del Rey, y, con no deduhir, podrà un hom fundadament congecturar que aquest fèt, poch conegut, pogué ésser transformat per los primer autors als quals demunt aludim, y a força d'afegidures y ponderacions venir a raure en pintura misteriosa y de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

un gran efécte aparent, méntre que podría molt bè no passar d'una questiò particular en les gestions de la qual s'hi mesclaria més o menys lo propòsit de reclamar al Rey contra l'abus, ja conegut, d'ocupar forasters.

Tornèm are a les darreries del any 1417 ón nos trobavem per veure açò que li calgué fer a En Alfons en aquella ocasió y en lo següent any, al qual ja arribarem ab motiu del fét sus-are descrit, durant la estada de la córt a la capital del reyalme valencià tocant al delicat subject del papa Benet. Vist l'anament del concili y la obediencia universal que tenía lo nou y únich papa, ab tót y les sospites que sentía En Alfons, manà, a les darreries de Desémbre, que-s disolgués la congregació d'eclesiàstichs qui s'éra formada a Benicarló per deliberar sóbre son comportament, y aximetéix oferí salconduyt als cardinals y bisbes qui estaven ab Benet; y com, vers lo més d'Abril, fós arribat a Barcelona lo legat de la Seu Apostòlica Alamano Pisano, cardinal de Santa-Eusebia, dés de ón emprengué la anada vers Valencia, féu prevenir En Alfons a Benet per que-s resignas, per tal com conexería que no restava ja camí de fer reviure sa autoritat: y aguda tantost conferencia ab lo legat, repetí les instancies En Alfons, acompanyant-les de grans ofertes per que l'ancià de Penyíscola pogués tenir una vellesa sossegada; y entretant lo cardinal féu la vía de Çaragoça, ón hi féu grans sermons per espondre sa missió y lo nou estat de la Esglesia, acomparat ab l'anterior, passant tot seguit a Lléyda, llà-ón cridà a congregació general tots los prelats d'aquests reyalmes, qui durà los mesos d'Octubre y Novembre y quasi tot lo Desémbre. Méntre que tan solemne e important junta tinguéren lo rey En Alfons, tal un actiu vigilant, estigué a la vila de Fraga, podènt creure-s, per tant, que partiría de Valencia con se-n anà lo cardinal, seguint les seues petjades per veure com li caldría conduhir-se, segóns fós lo resultat de la missió del altre.

En aquest notable periode, més notable per la historia eclesiàstica, axicom veurèm, esdevingué un tragich succés, que no-n déxen entreveure sinó la nova en llurs respectives

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

obres los historiadors, a sabèr, la temptativa d'emmetzinament d'En Benet y la mort del legat, succés del qual crehèm en dever ocupar-nos en aquest punt, puix que-s tracta més d'un crim comú, que d'un avantatge per los interessos morals de la Esglesia. Senzillament recomta lo Zurita: «Fóu cosa molt pública y divulgada per los qui éren devots d'En Pére de Luna, que estant lo legat a Çaragoça, procuraren donar-li metzines, ab què-s morís, y per més que leshi donaren, visqué alguns anys, y lo legat morí abans.»

Res més no-n diu lo prudent Annalista, y de tal manéra interpretarien sa prudencia los qui més l'han copiat, que volgueren exedir-lo, ometent aquesta sombra de nova. Emperò com los témps varíen, y la Historia induptablement s'és perfeccionada dés d'aquells en què escrivia lo Zurita, lliures nosaltres de les consideracions que éll tal vegada hagué de gordar, y cercant la veritat nua dels féts, bé podèm reproduhir les noves que l'antich historiador callà, suposant que los conegués, o que no tingué la sort de descobrir, en lo qual cas podríem dir que èra sa noticia una tradició antiga. Dexam tot comentari al fét, per delicat, y-ns limitarèm donchs a referir la nova tal còm resulta d'una llarga y famosa lletra conservada entre les Reyals y autògrafes del Arxiu de la Coróna d'Aragó, escrita, dés de Penyíscola, lo 22 d'Octubre, séns any, per Joan Claver al bisbe de Valencia, essent l'obgécte d'aquest escrit informar lo prelat de tot quant s'éra esdevingut en l'emmetzinament de Benet, nomenant claramente les persónes qui entervinguéren en lo crim. Veus aci, en resum, la substancia de tant important contingut: Aprés de la trahició de Judes, diu l'autor de la Hetra, no se-n féu altra de igual al món com la que s'és féta al Papa y fóu que un canonge regular de la Seu de Çaragoça, natural de la vila de Carinyena, nomenat mícer Domingo Dàlava (1). doctor, qui estudiava a Tolosa, y entrà al servey de Benet, per voluntat de

(1) La sinalefa, usada encare al castellà en la referida època, fa presumir que lo nom Dàlava porta en si la preposició *de* que precehiria lo cognom, crehent, per tant, que lo veritable nom del canonge en questió seria Domingo de Alava.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aquest, qui admirava sa fama; al poch témps d'estar en companyía del Papa, declarà lo favorejat que tenía empenyorats los seus llibres en 160 florins, y havènt-li donada Benet la quantitat per desempenyorar-los, la-s retingué lo Dàlava, séns que los llibres compareguéssen, cosa que ja indica si éra capaç de maldats lo seu cor. No content lo Papa ab la protecció que havía dispensada a aquell familiar, volgué enlayrar-lo a major dignitat, y aprés de fer-lo obrer de la Seu de Çaragoça, que éra benefici que en residencia valía prop de mil florins, y de manar donar-li la possessió del metéix per l'arquebisbe, lo nomenà son cubiculari, donant-li al castéll la cambra que havía tinguda En Pére Camuel.

En tal estat, començà Dàlava a entrar en tractes ab l'anti-legat, valènt-se d'un vicari, que tantost se penedí de estar ab los scismàtichs, y-s presentà varies vegades a Benet; los còmpliç de Domingo Dàlava éra un monge benet, apellat fra Palahí Calvet, al qual cridà un díe lo dit vicari darrere un altar, y eczigint-li abans formal jurament de gordar lo secrét, li féu a mans, de part del legat, un paper, embolicat dins un drap, en lo qual paper hi havia d'una póls servint per lo Papa, la qual no devía lo monge obrir, ni olorar, ni provar, perçò com hi anava perill de mort, y encarregant-li que la fés a mans de mícer Dàlava, ensémps ab una lletra acompanyadora del metéix anti-legat, com axí fóu complit, prenent aquell l'envoltori de la póls, que èra d'arsènich y rehalgar, y resolent-se a matar a Benet per conseguir un gran bé, lo qual bé éra la recompensa que li prometíen de vint mil florins, l'ardiacat de Daroca (que li vindría molt avinent, per ésser ell de Carinyena), y noresmenys la cambra de Çaragoça. Gordava en son podèr lo Dàlava los dólços que solía menjar de sóbre-taula lo Papa, consistents en una caxa de codonyat, una altra de citronat y en unes hosties de sucre (neules?) daurades per demunt: en les dues darreres coses los semblà als dos complicats que fóra mès fàcil introduhir la póls, y fent-ho axí, gordaren després los dólços, per la hora que-s presentas la ocasió.

Pochs dies després, tenint per costum lo Papa pendre

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

devegades algun refrigeri de dòlç darrere lo dínar, cosa que solía fer en sa cambra, se n'hi passà, y aportant-li los dolços lo cubiculari Dàlava, menjà Benet tres o quatre hosties y tantost se-n anà a dormir; emperò a cap d'nna hora que dormía, despertà-s ab una gran dolor en tot lo còs, tremolant y perbocant instantment, arribant a creure-s que anava a morir-se, y axí ho judicà també lo métge, al veure un mal tan soptat. La quantitat de matzines que havía engolides lo Papa, segóns confessió dels metéixs complicats, éra com de la grandor d'una avellana: sostenía Dàlava lo Papa méntre perbocava, posant-li la mà al front ab gran cura, tal com Judes qui menjava del metéix plat que Jesucrist, y corrent la veu per tot lo castéll del perill del Papa, hi hagué gran alarma, que s'apaybegà aprés de nou a deu dies, per havér-se refét Benet ab tot y havér estat força gréu durant aquells.

Al veure Dàlava que lo Papa no-s moria, com ell s'éra afigurat, y tement que fós descobert, puix lo métge deya que allò no podía ésser altra cosa que metzines, sinó que no sabien a qui culpar-ne per ésser moltes les persónes qui curaven de la custodia del Papa, cuydà fugir del castéll, y un aprés mig-díe, méntre que lo Papa feya la mig-diada, se-n isqué de la vila, endret del Vinyet, ón hi trobá dos conyats séus qui l'esperaven a cavall, ab altres dues cavalleríes ensellades, la una per éll y la altra per lo monge, y pujant-hi aquests, emprenguéren lo camí envers Trahiguera, tenint açò lloch un dijous, a hora de véspres. En aquesta població li ocorregué al Dàlava escriure una carta, que solament pogué dictar lo diable, car fóu veritable temptació l'escriure-la, a un cert amich séu nomenat Jaume d'Urríes, qui estava a Penyíscola, dihent-li ab gran ambigüitat, que a la cambra del Papa lo posposaven a un tal Matéu, y que sinò per reverencia a Déu, haguéra mogut tan bell escàndel que se-n hauría parlat per tót lo món: amostrà l'Urríes la carta a Benet, de la qual llegida fóu-ne aquest molt descontent, y observant-ho alguns, séns heure-n coneximent lo Papa, anaren a Trahiguera y apresonaren al Dàvala y al monge, emperò ab l'intent de que aquell declaras quin éra l'escàndel que cuy-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dava fer, perçò com ja no pensaven en allò del emmetzinament, per no ésser-se verificada la fuyta fins aprés del restabliment del Papa. Personalment anà Benet a veure los presoners, y al preguntar al Dàlava sóbre quin éra lo seu progectat escàndel, aquest proferi: *Miserere mei Domine quia peccavi*, y manifestà que son intent éra robar la tiara y portar-la al anti-legal, afegint qus con lo Papa se-n anava dormir, deya éll: Ja may no te-n alces; y al anar a beure: Ja may pus no begues: y que havía arribat a tenir lo propòsit d'ofegar-lo ab lo coxí o ab la tovallola que solía portar lo Papa al coll, y temerós, agenollat als peus de Benet, séns freturar lo torment, féu la dita confessió, solicitant li fós imposada penitencia, que estava dispost a complir-la.

Aprés d'açò, fóu avisat lo Papa per una lletra de que lo Dàlava èra l'autor del emmetzinament: a-les-hores interrogaren lo monge, dihent que l'altre havia ja divulgat, séns espressar què, y que si éll no divulgava li anaven a donar torment; y en tal estretor, ho descobrí tót tal com s'és referit. Ab aquesta seguretat interrogaren el Dàlava, y aprés de dos díes de torment, declará, al tercer, confermant sa relació puntualment ab la del altre, y comprovades per espay de vint díes méntre s'instruía lo procés, les relacíons dels dos presos resultaren tan eczactes, que poguéren ja donar la sentencia, la qual fóu llegida en públich, demunt un catafal, en presencia de tot lo poble de Penyíscola, y consistía en privar los criminals d'honors y beneficis eclesiàstichs, degradar-los de tots ordens, en esposar-los per espay de tres díes festius a la porta de la esglesia y en ésser lliurats, al capdevall, a la justicia seglar per que-ls hi donas mort, la qual per ventura no-ls fóra donada per misericordia dèl Papa.

Si curiosa és aquesta relació, no ho és menys la advertencia que fa son autor al bisbe de Valencia, y traslladarém ses paraules a ésser millor estimades: «Vet-vos aci, molt reverent senyor, la llevor que lo vostre legat ha portada, per fer unió en la Santa Mare Esglesia; car ab tal llevor y manéres és com s'acostuma fer a Italia. Yo-us certifich que ab semblant pràctica, no passarà un any séns que siau més de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vint y nou persónes, entre grans mestres y altra gent units ab la terra en aquest reyalme. Dich-vos açò, senyor, com a avis a la vostra senyoría: placia-us, donchs, gordar-vos bé, car lo dit vostre legat està dispost a practicar ab vós o ab qual-se-vol altre prelat, si axi li convé, quant ha tingut la gosadía de practicar ab tan santa persóna com éra lo Papa. Y tingau per cert que no és aquest lo primer cas que d'éll ne recompten. Per que, senyor, atenent a les manéres y congectures de tot l'afer, podóu ben dir que l'un dels grans miracles que, de dos-cents anys ençà, són esdevingudes al món, és lo que hom acaba de observar en la persóna del Papa; car tenint en compte sa molta edat, y la quantitat de verí que s'engolí, li éra impossible estorçre de la mort, emperò Déu no volgué que peris la seua Esglesia.»

Aprés d'aquests consells, y com confermant la relació, esplica l'autor de la carta al bisbe, que del emmetzinament del Papa n'haguéren ja esment per endavant per revelació que féu una reclosa o emparadada que hi havía al pont de Florença, que la tenien per santa, la qual un díe que passaren per allà prop uns servidors del Papa, que feya témps que estaven en la dita ciutat, cridà al un d'élls, y endevinant que éra un servidor fehel del veritable vicari de Jesucríst, Benet XIII, segóns ella axí-l nomenava, li encarregà que l'avisas, dihent-li que-s gordas molt, si bé per molt que-s gordas no-s lliuraría d'ésser emmetzinat per un servidor íntim natural de sa metéxa nació. Y aquesta revelació y profecia la trameté lo servidor, qui éra un italià apellat Teclo, a mossèn Francesch d'Aranda y a mossèn Pére Camuel, los qui al llegir la lletra d'aquell, aplegaren tots los familiars de Benet y-ls encarregaren estremat secrét per que lo Papa no s'esglayas, y axí fóu fét.

Qual-se-vol que fós la valor que atribuesquen a aquest document, la autenticitat del qual no podèm negar y és fàcil de comprovar-se a la época en què fóu escrit per lo metéix bisbe al qual va endreçat, o per les persónes a les quals fa referencia, no podèm dir sinó que, culpant lo legat del fét que acabava de succehir, devèm atribuir-lo al any 1418, tant

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

més quant lo mes que porta com a única data, l'Octubre, és de compendre en los que romangué lo legat en aquest reyalmes, car essent arribat per l'Abril, no tornà partir fins al Març, aprés d'ésser estat per lo Febrer a Barcelona, ón suspengué la pragmàtica que Benet havía promulgat contra los juheus «fundant-se, diu lo Zurita, en que éra molt perjudicial no solament contra aquella gent, mas encare contra los cristians metéixs;» y al anar-se-n, seguiren-lo quatre dels cardinals qui éren estat ab Benet a Penyíscola y altres prelats, venint açó provar l'efécte que produhit havíen en aquests reyalmes la visita del legat y ses predicacions y entremeses. Hi afig l'autor darrerament citat, que, ans la partença del legat, se publicà per aquest y per lo Rey que anirien a cercar En Pére de Luna a Penyíscola, emperó que allò anà entretenint-se ab altres novitats tant com lo de Luna visqué.

Méntre que estava lo Rey a Fraga, lo 20 d'Octubre del any darrerament citat, se verificà a Medina del Camp lo casament d'una germana del Rey, la infanta Na Maria, ab lo rey don Joan de Castélla, al qual concorreguéren la reyna Na Lionor, mare de la nuvia, y los infants don Joan y don Enrich, fills seus. Convé consignar aquest fét, per venidores solucions, perçò com, segóns lo Zurita y altres autors, lo qui féu aquest casori fóu don Sanxo de Rojas, arquebisbe de Toledo, a faysó del rey En Ferran d'Aragó, qui, per ésser morta al Juny anterior la reyna de Castélla Na Catarina, ab la favor de Na Lionor y dels seus fills (promovedors tantost de grans avalots en aquell reyalme), tenía a la seua mà tot lo govern, y empatxava, respécte del jóve monarca, los casaments que no li sabíen bons.

Ab igual mirament que la nova qui preceheix, anam a donar-la d'un altre matrimoni que estigué en tractes, dés la primería del següent any 1419, per més que la idea de verificar-lo éra ja antiga, y los seus eféctes interessen vivament a la historia catalana. Per donar fi a ses empreses En Alfons, seguí, certament, lo sistéma dels antichs reys, qual éra no aplicar-se a aquelles séns dexar endreçats y segurs los dominis d'ací: ja havèm vist l'afany del nou monarca per desem-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

penyorar son patrimoni y la activitat que desplegà en aquésta de quantitats ab què pogués subvenir-se en totes les necessitats de la guerra. Noresmenys d'aquestes previsions, altres n'havia de tenir, o les tingué En Alfons, tocant a conjurar les causes de desorde o rebelió que poguéssen sobrevenir en qual-se-vol dels seus Estats, y axí, dés de Balaguer ón se trobava vers lo mes de Janer del dit any, assegurà En Antoni de Luna, per que pogués estar y residir a les terres y feus d'En Joan Ramon Folch, comte de Cardóna, y d'En Guillèm Ramon de Mont-cada, son nebot, ab tót y ésser aquestes terres tan properes del punt ón se trobava lo monarca (1)—per més que no tardà gayre en ésser condemnat per traydor En Antoni, restant del tót confiscats los seus béns:—y no s'acuytà menys a donar compliment a la pensada del seu pare, d'emmullerar l'infant En Joan ab la vídua d'En Martí de Sicilia, car éra convinent tenir assegurada aquesta ílla, per podèr obrar més desempatxadament en les propinques. Previngudes ja per endavant les parts interessades, com-se-vulla que la nuvia éra hereua presumptiva de Navarra, lo seu pare, lo rey Càrles, cridà a córts a Olit, en les quals s'afermà la successió al dit reyalme de part de Na Blanca y del seu marit En Joan, y per tant de tota sa descencia; y convingut lo matrimoni, donà a aquest lo seu sogre lo rey Càrles, en dot la suma de més de tres-cents-setanta mil florins d'Aragó, en la qual hi entraven (segóns que ho prenèm del Zurita, y per que-s veja ab quant de fonament culparem abans de malbaratador En Ferran), lo dot de la metéxa reyna Na Blanca—que pagaren a En Martí d'Aragó, al maridar-se ab lo rey de Sicilia, fill seu,—lo dot de la infanta Na

(1) Es molt curiós veure que en aquella salló, junct ab lo papa elet a Constança hi havía un representant del comte d'Urgell, qui éra son lleyal amich Ramón Berenguer de Fluviá, lo qual, recomanat per lo marquès de Monferrato y altres princeps d'Italia y Alemanya, obtingué del papa Martí que intercedís, com axi ho féu, ab En Alfons a favor del infortunat En Jaume. Diu lo Zurita que *por esto se hiba disimulando con Don Antonio de Luna*; emperò, encare que açò fós a la primería, nosaltres sospitam que les metéxes recomanacions pot-ser lo perjudicaren, y que per elles se substituí la tolerancia ab un altre camí més segur, que fóu lo d'inhabilitar En Antoni, dexant-lo pobre, en lo qual estat éra menys de témbre, que no agraciat ab béns.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Elisabet, filla del metéix rey de Navarra, qui-s maridà ab lo comte d'Armanyac,—y havia-l rebut lo rey En Ferran, fent compte de casar ab lo metéix infant En Joan la dita senyora, suma qui pujava sexanta mil florins, y per lo qual obligà lo rey de Navarra diverses viles y llochs, --y lo dot que donaren a la infanta Na María, germana del dit rey Càrles, ja morta, y havien-lo de rebre d'En Alfons, duch de Gandía, marit séu, car d'aquell matrimoni no-n romanguéren fills (1).

Si políticament era d'utilitat aquest matrimoni per lo rey d'Aragó, qui contentant lo seu germà ab la esperança d'ésser rey de Navarra, lo distreya de la ambició que li féu concebre lo seu pare al volèr-lo ajustar ab la propria muller que are prenía, per En Joan éra un gran avantatge; car ja fós amor o interès lo qui li féu posar los ulls en la vídua d'En Martí de Sicilia, percaçava are la seua mà y ab élla la seguretat d'ésser rey d'un reyalme de la Península hispana, tocant de Castélla y d'Aragó, ón ja hi tenia béns, y per consegüent molt millor que lo reyalme d'una illa, subgécta a rebelions, feudataria de Roma y en contínua guerra ab Nàpols, séns renunciar perçò a la possibilitat d'ésser al metéix témps, si al seu germà major li convenía, lloch-tinent de Sicilia o d'Aragó, dels quals reyalmes éra aximetéix successor eventual; de manéra que lo segon fill del infant de Castélla don Ferran, ovirava un horitzon de grandesa davant los seus ulls com ningun altre príncep espanyol pogués havèr ovirat fins a-les-hores, apart de les sumes que emborsava per la excessiva generositat del seu sogre. Que no oblit lo llegidor aquestes noves, per ésser aquest matrimoni preludi de grans tragedies venidores, en algunes de les quals és lo principat de Catalunya la més desastrada víctima.

(1) No és de meravellar la donació del dot senyalat a la muller del duch de Gandía, posat que per lo vincle que hi havía en los béns d'aquest, a la seua mort, deguéren passar tots al rey d'Aragó, com axi fóu. Los justificatius d'aquesta reversió a la corona, y los fantasiosos motius per los quals hagué de percebre En Joan, en representació de la metéxa, açò que la casa de Navarra devía al duch per lo dot de sa muller, los trobarà lo curial llegidor als magnifichs indechs de *Enagenaciones del Real Patrimonio*, en l'Arxiu General, sòts lo nom de Gandía.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Començaren en aquest any certs escàndels a Castélla, dels quals ne donarèm idea més avant, promoguts per los germans del nostre Rey, principalment per lo metéix infant En Joan de qui acabam de parlar, y millor diríem per lo metéix qui més avant havía d'escandalitzar a Navarra y Catalunya, de manèra que li vé de lluny al tan venturós com desanimat príncep la fama de ses proeses, ab les quals, al seu témps; restarà justificada la rahó que tinguéren los catalans als seus designis, per més que servils o covarts historiadors hagen comesa lo indiscreció de nomenar-lo *lo Gran* (1).

Los afers castellans en què s'embolcallaren los germans d'En Alfons poguéren també interessar a aquest, emperò entre los interessos personals y los de la patria que regía preferí lo Rey decantar-se a favor dels darrers, que li donassen més gloria y profit, començant axí a acreditar que-s feya veritable imitador dels antichs reys, y tant ho fóu, que en lo secrét que sabé gordar tocant als seus plans, que tot-just si-s déxen entreveure en sa correspondencia oficial o de cancillería, en lo sistéma de dexar assegurat lo pahis, de prevenir-se per la gran campanya, y adhuc en lo pretést que suposà per anar-se-n ab una gran armáda, semblà com si estrafés del tót lo gran rey En Pére, la hora que, a escuses d'anar a Berbería, s'aparellà per aplegar a Sicilia y ocupar alla lo setial que usurparen los Anjous a Mamfret de Suavia,

L'un dels féts més culminants d'aquesta situació creats per lo talent del Rey, fóu la celebració de córts als catalans al monestir de Sant-Cugat del Vallès, puix ne depenjava una gran part de la reexida de les grans jornades que a-les-hores anaven a començar. Sensible és, y repetim ací aquest plany, com en molts d'altres cassos consemblants, que los

(1) Aludim a historiadors antichs; actualment un escriptor molt conegut qui ha tingut gran pruhija en exalxar En Joan com a rey, y en disculpar totes ses tiranies, ha ferit, ab poca discreció, los historiadors que han negat la grandesa a aquell mal rey, y-s sòn compleguts en gitar-li fanch a la cara. Ignoram si entre los anatemitzats hi som nosaltres compresos, emperò per si uo ho fossèm, declaram que l'anatema nos sap bó, y que estimam molt gran honra l'èsser participants del metéix: tant convençuts estam de la eczecració que mereix lo segon fill d'En Ferran d'Antequera.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nostres historiadors, no-més per seguir los qui-ls serviren de guior, hagen passat per alt çò que aquests callaren, o que senyalaren tan sols de passada y com a incident secundari. Una altra de les víctimes de tan rutinari sistéma són les córts de què parlam, y puix fa de mal calcular los eféctes de una causa al callar o ocultar aquesta, esposèm-la are nosaltres, per que millor ún puga estimar després lo mèrit que correspon a Catalunya en les glories que, per la patria comuna, conquereix tantost l'abrivat rey En Alfons. Lo 24 de Març del 1419, de Barcelona estant, féu lo Rey la convocatoria a córts, cridant per lo díe antepenúltim d'Abril al monestir de Sant-Cugat, y obertes en aquesta data per lo regent de cancilleria, s'alçaren protéstes per no ésser aquell lloch apropúsit; mas prescindint-ne, lo díe 4 de Maig se presentà En Alfons y féu sa proposició o discurs no ja en castellà, com en lo parlamen anterior, sinó en catatalà *in vulgari lingua*, l'obgécte del qual éra manifestar la necessitat que tenía de visitar lo reyalme de Sicilia, tenint-ne ja aparellada convinent armada, emperò que havént-se instat que convocas les dites córts, desijant ell enténdre y provehir en les coses necessaries tocants a justicia y bon regiment del Principat, en la feheltat, amor y naturalesa del qual confía, hi ha accedit, seguint en açò les petjades dela seus antecessors, axí que li consellen y proposen quant puga fer, demanantlos solament que no perden témps en minuciositats y en divisions, per tal com convé fer a Sardenya y altres terres qui estan en rebelió açò que ja féren los antichs reys, per la qual cosa són moltes les despeses y messions que ha calgut fer.

Sobreïx d'entussiasme la contestació que fa al Rey, en nom da les córts, l'abat de Mont-serrat March de Villalba, y és lo discurs una de les més elegants mostres de llatí, sóbre-tót acomparat ab altres discursos anterior, perçò com llenguatge y fórma general hi són lo més clàssich que llavors corria, y la erudició que l'abelleix séns ésser prodigada és propria, abundosa y ben distribuida, ja ab referencia als tésts bíblichs, ja als de savis de totes èpoques, jurisconsults

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

e historiadors, Sóbre lo téma *Ave Rex*, qui li donà peu per complir al preàmbul lo deute de cortesía y lleyaltat, ans bè que per espressar la substancia de tota la peroració, dóna l'abat benedictí al Rey nobles advertencies, amorosos amonestaments y saludables consells, y com a corolari del metéix téma, proclama quatre virtuts, referint-se a unes paraules de Policrat al tractar de la Coróna Reyal, que són veritat, prudencia, liberalitat y justicia; quiscuna de les quals serveix de subject per cada una de les quatre parts en què lo discurs se divideix, endreçat aquest constantment a sofrenar les passions qui al jòve Rey poguéssen comprometre-l, entre les quals no oblida la incontinencia carnal qui destruu la noblesa y la valor, y la desordenada e injustificada generositat, puix per la clemencia no cal oblidar la disciplina de la justicia; car, diu lo judiciós monge, si arriba un díe de borrasca no seran per cert los advocats y procuradors del fisch los qui han de salvar lo Rey de la venjança, *neque advocati aut procuratores fisci te juvabunt in die ulcionis Domini.*

Darrere les paraules del abat, cascun dels tres Braços, per mijà del seu president, manifésta sa complasença per les que pronuncià lo Rey, dihent-li que estan promptes a servir-lo de manéra que sía util a Déu, a éll y a la patria; y En Joan Fivaller, qui representava lo braç Reyal o popular, jatsía meravellat de la fàcil producció d'En Alfons, temerós de que tan bella avinentesa no fós debades, proferí en mig de sa contestació: ¡Plaçia, Senyor, al Rey de Reys, qui-us ha donat tan bella parlería, que-us faça aximetéix bé obrar y metre en bona execució les coses per vostra Excelencia propostes!

Aytal agradosa correspondencia dels Braços, per la qual se dexa veure la venturosa recxida dels propòsits del Rey, no priva de que un hom protést de tót quant és ilegal, y a no tardar gayre dóna lo Rey motiu per una nova protésta prou poderosa a entascar per alguns díes l'anament de les córts. Ans de començar aquestes, acabava de cometre En Alfons una arbitrarietat séns exemple al reyalme d'Aragó, com fou la d'obligar a Joan Ximèneç Cerdà que renuncias

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lo càrrech de Justicia, y tót per investir ab lo metéix En Berenguer de Bardaxi, antich privat del rey En Ferran, y l'un dels qui més primerencament va sabèr moure lo papa Luna per lo seu afer de Casp: si a Aragó féu mester consentir semblant infracció de fur, precisament contra lo magistrat que lo pahis aclamava ab rahó *refugi y recolze de les lleys*, a Catalunya, puix que lo Rey se freturava, no-s devía consentir una altra infracció tan escandelosa com aquella, car a-les-hores lo nou regnat sería solament continuació de la arbitrarietat del anterior, y ¡pobre del pahis y pobres dels costums si en compte de la lley condescendía aquell en respectar només la veu tirànica del senyor sobirà!

La infracció a la qual nos referim provenía de tenir En Alfons, com a canciller, lo castellà bisbe de Sigüença, qui, per orde del Rey y en sa absença, anà presidir la assamblea dels representants de Catalunya: no devía ni podía aquell foraster portar la veu del monarca al senyalar la continuació de la córt per les sessions qui anaven succehint-se, axí que, dissentiren y protestaren obertament los Braços, marcant cada vegada que féren una concessió, que no éra d'enténdre-s per allò que transigíen en totes les protéstes qui estaven pendents. Hi accedí lo Rey, çà com llà, trametent una altra persóna, lo viç-canciller Navarro, per presidir les sessions; mas aquesta féta no privà que los Braços profitassen de la avinentesa per presentar-ne entre les constitucions que lo monarca a provar tenía, una qui, més o menys ampliament tirava a corregir lo vici introduhit per la nova dinastía, qual éra, «que los forasters no poguéssen obtenir dignitats ni beneficis en los reyalmes y terres del senyor Rey,» constitució pue no volgué aprovar de tót en tót En Alfons, puix no volía que-s perjudicas los qui-s trobaven en aquest cas, mas que servir la privació per l'esdevenidor, per la qual cosa se amparava lo monarca de febles rahons, y alguna d'élles falsa, com éra lo de dir que alguns dels qui-s trobaven en lo cas referit exerciren los llurs càrrechs o oficis dés de la infantesa y sería are molt sensible remoure-ls.

Aquest incident que no dexà d'enterbolir quelcom, lo de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nomenar-se per presidir la Reyna, alhora d'ésser regoneguda sa incapacitat per estar malalta, lo de caldre traslladar la córt de Sant-Cugat, per mor d'havér-hi la pésta, a la ciutat de Tortosa, on de fét s'hi tingué la primera sessió lo 15 de Janer de 1420, a la casa del capitol de la Seu, y la repugnancia, prudentment manifestada per los Braços al metéix témps de fer concessions, a la embarcada del Rey,—puix, no conexent veritablement los seus plans, éra perillós que la persóna del monarca s'esposas a contra-témps que fàcilment podríen sobrevenir,—tot açò plegat perllongà més que no haguéren volgut la anada de la flota y per consegüent la del Rey, qui, en diverses sessions, plany-se de que-l deturen y li facen consentir en esperar-se per tant de témps, inutilitzant axi gran part de les messions fétes y apurant sa paciencia, que ja no pot resistir més. Emperò aquestes metéxes dilacions o indecissions fóren, fins a cert punt, en benifét del Rey e del pahis; del Rey, perçò com desijoses les córts de que aprovas les constitucions fétes, no duptaren en fer-li generosos donatius, com fóren 15.000 florins d'or (1), ja oferts de bell començament a la sessió del 20 de Juliol del 1419, y 60.000 florins, com a préstech, a una altra sessió de la primería del Desémbre del metéix any, per la distribució y aplicació de la qual quantitat fóu nomenada una comissió, per conveni del Rey y de les metéxes córts; y del pahis, car aconseguí que lo Rey aprovas les constitucions que convenien per la bona administració pública y major seguretat de la patria, ja que se-n separava llur senyor, ignorant-se lo témps y en quina fórma sería son retórn.

Aconseguits semblants avantatges, o com si diguéssem assolida la fí per la qual s'éren convocades aquelles córts, lo dimécres 10 d'Abril del 1420, lo viç-canciller Joan de Funes,

(1) Per les notes que posarem a les planes anteriors, hi és de veure que, séns les quantitats ofertes al Rey en aquestes córts, per la empresa de Sardenya, Catalunya li havía donada ja una altra suma al primer parlament que celebrá lo novell Rey axi que, lluny de confóndre-s les unes partides ab les altres, convé aglevar-les per que un hom veja quant degué agrahir als catalans l'abrivat conqueridor per podèr donar los primers passos en la gloriosa carrera que anava a empendre.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

en nom del Rey, les donà per licenciades, no séns encrobarse én aquest acte y sobre-tót en los darrers moments unes repetides frases que arribaren a ésser inutil fórma, emperò que rebelen ben clarament lo caràcter de la terra alhora que lo del monarca qui la regía, a saber per part de les córts que dissentíen d'aquell licenciament e insistíen en los dissentiments anteriors, y per part del vic-canciller, que lo Rey perseverava en tot quant havía manifestat durant la celebració d'aquella assamblea.

Méntre que-s celebraven les córts de Catalunya, lo marquès d'Oristà, qui estava dispost a servir lo Rey ab sa persónat y Estat, va rebre avis confidencial, per En Lleonart de la Cavallería, qui a aytal fí fóu tramès a Sardenya, de que lo metéix Alfons, en persóna cuydava passar molt bréument a la illa, y fóren-ne aximetéix avisats lo virrey En Antoni de Cardona y altres cabdills y tantosts començaren a dir ací que lo Rey cuydava de visitar los dos seus reyalmes de Sicilia y Sardenya, séns que sonassen gayre los progéctes de lluyta y conquésta. Entretant la armada anava posant-se en orde, y com si fós simple tratenimen, ab ella discorría En Alfons, absentant-se a temporades de les córts, per les costes de Catalunya, passant a Mallorques, anant al Grau de Oropesa, ón s'hi trobava lo 27 d'Agost y tornant-se-n tost aprés a les nostres costes, ab lo qual se conseguíen dos avantatges, que éren, confóndre en los llurs càlculs los estrangers qui no sabíen fins a ón arribava la capacitat del nou rey d'Aragó, y atènyer engrandiment successiu, perçò com instantment s'agregaven embarcacions y més èmbarcacions al nucli principal de la armada, que-l formaven les nostres galéres, En axí per voluntat, o per efécte de les dilacions de les córts, anà esperant lo Rey fins a les darreríes del any, y acuytant a-les-horas lo passatge, ans de finir lo Febrer del següent any 1420, de Tortosa estant, declarà ja resoltament que-s donaría a la vela vers la fí del prop-vinent mes de Març, si bé no fóu fins al dia 7 de Maig, sortint del port dels Alfachs envers Mallorques,

Petita és la diferencia annotadora entre los autors tocant

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

al nómbre de bastiments, emperò és de compendre segóns còm l'ún prén la nova dés lo començament del viatge o durant aquell, o segóns la manéra d'assignar los bastiments qui no són de primer orde: lo Zurita diu que hi havía vint y quatre galéres y sis galiotes, y que a un indret d'aquella illa que-n diuen Fonts de Sant-Pére, s'ajustaren ab la armada Reyal quatre galéres de la Senyoría de Venecia, afegint que després anaren al seu seguici moltes naus y altres navilis ón hi anà gran cavalleria y bona part dels barons d'aquests reyalmes; mas lo Capmany, qui tinguè lliure d'acomparar aquesta nova ab les que dónen los diversos historiadors italians d'aquells tèmps (segóns és de veure per les seues actes) assegura que la armada se componía de vuytanta veles, entre les quals s'hí comptaven vint y tres galéres, trétze naus armades y coranta-quatre entre bergantins y barques de transport. Y encare podèm assegurar que semblant agregat aniría en augment al aplegar a Sardenya, ja fós per havèr-hi allà d'abans embarcacions nostres, ja per les qui hi aniríen fent cap, car a poch de témps axicom veurèm tractar de la empresa de Nàpols, a la primera espedició vers aqueix reyalme, hi fóu tramés un nómbre de galéres quasi igual (cinch de menys) al que volen suposar exit de Barcelona, y després, al traslladar-s'hi lo Rey, lo nómbre de galéres qui l'acompanya sobrepuja de sis lo referit, y axò que no ès de suposar que desemparassen les primeres lo lloch que ocupat havien.

Ab tan important com és aquest agregat de forces marítimes, freturam de noves per consignar quines fóren les tripulacions llurs, les diferents menes de trópes que s'embarcaren y encare los noms dels principals cabdills y principals qui exerciren los més alts càrrechs en la dita armada. Lo Zurita (al qual han copiat tots los qui després escriguéren) és l'únich qui-n facilita una nova tocant a aquest punt, dihent que lo Rey «nomenà per capitans de ses galéres, de la Reyal, En Nicolau de Valldaura, ciutadà de Valencia molt destre y valerós capità en les coses de la mar, y lo mestre de Montesa, En Pére de Centélles, En Frances de Belvis, Joan

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Pardo de la Casta, Nicolau Joffre, Joan Bardaxí y Joan d'Eslava:» emperò bé fa a regonèxer que poch satisfà aquesta nova; per més que sia estimable, con se tracta de tan gran nómbre de vaxells d'alt port, per la direcció dels quals no éren prou los vuyt homéns nomenats, alguns dels quals, si no tóts, ans bé és possible que sien caps de les trópes, que no mariners, y méntre que un hom ignora fins lo nom del almirall, llevat de que lo Rey no-s reservas donar aquesta honor per lo célebre mariner, qui ja l'esperava a les illes, En Ramon de Perellós. Los noms dels cavallers qui s'embarcaren, y que no serien pochs per empresa de tant de pès, són no menys ignorats, jatsía tindrèm ocasió de descobrir-ne alguns a mida que anèm descrivint les proheses ón s'han d'assenyalar. Açò és tot quant podèm dir per are d'aquesta espedició primera (1) ab què lo magnànim Alfons volgué inaugurar lo seu regnat, o millor, la llarga tanda de ses glorioses empreses.

Séns altre contra-téms en lo viatge, segóns recompten, que l'havèr embestit la galéra d'En Joan d'Eslava, anant a tota vela, y en mitg de la foscor de la nit, contra la galéra Reyal, del qual encontre la major part de la marinería anà parar a la mar y estigué en perill d'afonar-se la galéra—posat que fós prou per ventura a mudar ben prompte la faç de la nostra terra, y a restablir pot-ser la dinastía que representava lo comte d'Urgell,—arribà, per fí, la armada a Sardenya, no sabèm quin díe, y prengué terra a Alguer, ón s'hi trobava lo Rey als primers dies d'Agost.

(1) Annotam aquesta circumstancia per esquivar les confusions a que podría donar lloch una errada, sèns dupte involuntarta, comesa per una persòna autoritzada com lo Capmany—que de no ésser-ho ja no fóra perillós l'oblit—con esplicà que En Alfons V en lo 1415, primer any del seu regnat, manà aparellar una flota de vint galéres y deu naus per acompanyar a Niça Benet XIII, llá ón anava tindre unes vistes ab l'Emperador, car apart de no ésser aquell any lo primer del regnat d'En Alfons, puix vivia lo seu pare En Ferran, allò de les vistes ab l'Emperador és un anacronisme manifést, més de doldre al veure que l'historiador, forçosament preocupat, estimant aquell armament com un obsequi al Papa, n'arribà a deduhir la prova de «que En Alfons al pendre les régnes del seu govern, no trovà desprevinguts los seus Reyalmes d'una respectable marina.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Difícil fóra endevinar si en tal ocasiò reduhien-se los plans d'En Alfons a subgectar los rebetles de les illes y a esperar lo tóm que prenguéssen los afers d'Italia per obrar a la ventura, o si, conexent a fóns y en secrét l'anament de aquests, no éra sinó un pretést la subgecció de les illes, tot entranenint-s'hi per con arribas la ocasió d'entramesclar-se en los afers d'aquella escorterada península y traure-n gran profit per la nostra patria. Com-se-vulla que fòs, per los féts podran deduhir-se los propòsits que tindría En Alfons, al manifestar tan gran volença en fer armada, y en anar a colocar-se, si bé ab motiu justificat, davant o prop d'un pahis, d'Italia, que per son general desgavell en aquella ocasió, se perfería a realitzar-hi grans conquéstes. Nosaltres atès lo nostre obgécte, no devèm fer sinó espondre los féts qui éren resultat d'aquell motiu, per més que sien preludi dels altres inesperats, y axí, podèm dir que En Alfons, com a fitó més preferent de sa espedició senyalà de prompte l'estat de rebelió de la illa de Sardenya, y secundariament lo que ofería pot-ser ab més perill, la illa de Còrcega, y, en conjunct y gradualment, la composta y apaybegament de totes les illes, çò és, les dues ja dites y la de Sicilia. A tall d'escursió, esplicarèm còm lo Rey va complint lo seu plan conegut, fins que-s presenta la ocasió oportuna de menar a cap lo desconegut.

Tant a Sardenya com a Còrcega hi tenía lo Rey axí com un nucli de defensa qui corría sóts la direcció de dos esperimentats capitans, los qui, ab llurs forces o bàndols, estaven encarregats d'entretenir y contrastar als rebetles y als llurs constants favorejador los genovesos, y éren, a Sardenya, en la metéxa població d'Alguer; llà ón la armada devía pendre terra, lo comte Artal de Luna, y a Córçega, lo cap de la banda de Cinerxa, adicte, ab grans compromisos a la casa reyal d'Aragó, Complía cadascú son comès tot esperant la arribada de les nostres forces, y apurat se veya lo de Luna al moment d'arribar la armada, emperò tal fòu l'efécte de les disposicions d'En Alfons, tal la seua activitat, que en pochs de dies; lo 11 d'Agost, se tenía per apaybegada ja tota la illa,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

perçò com a les impetuts dels nostres se sotsmetés en aquell bréu espay, Terra-nova, y fóren entrats per combat Longobart y la important ciutat de Sàcer, séns restar un rebetle ab armes, y sis jórns aprés, lo 17 per que romanguès verament arrodonida la obra de pacificació, deliberà En Alfons dexar arrabaçada fins a la darrera sement de desplaher, a la qual fí l'hereu del descontentadiç vescomte de Narbona constant pertorbador d'aquelles regions, com bé sap lo llegidor, se convinguè en acceptar una quantitat per la qual renuncià lo seu dret, que fóu traspassat per lo Rey a una altra persóna, servidora fehel dels seus interessos, a en Lleonart de Cubells, lo qui d'aquí-avant regí les terres del jutjat d'Arbórea, y se intitulà marqués d'Oristà y comte de Cocià.

Assegurada la Sardenya, y constituida en gran presidi per podèr ab més facilitat y desembaraçmaniobrar les forces que acabdillava En Alfons en aquelles mars, no perdéren tèmps per podèr aconseguir ab la metéxa promptitut lo metéix benifèt a Còrcega. Traslladat lo Rey a aquella illa, lo primer pas fóu subjugar per mar y per terra la gran fortalesa de Calbi, qui-s sotsmeté dins bréu témps, y ab aquest preludi tan favorable, ans d'entretenir-se en combats parcials y conquéstes de fortaleses secundaries, posaren-se en cor d'acometre una empresa, l'assoliment de la qual, per sí sol ab lo prestigi que donaría, fós prou a suplantar tot lo que haguéssen pogut tindre fins a-les-hores a la illa les forces rebetles y llurs favorejadors, los genovesos, lo desbarament dels quals haguéra estat un gran precehent per lo qui cuydava tantost militar a Italia: se concentraren totes les forces contra la inexpugnable ciutat de Bonifaci; emperò aquesta circumstancia del punt assetjat, les grans forces qui-l defensaven y lo socórs que rebía de galéres genoveses, féren que la ilusió o esperança dels nostres no fós tan possible com imaginava En Alfons, car allà li calgué a aquest entretenir-se ad lo seu estol per llarch témps, tant que, segóns un càlcul que tantost anam a demostrar, lo primer de Janer del següent any allà romanien encare séns avançar gran cosa, ans en contrari, havènt sofert pèrdues sensibles per mor de molts com-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

bats que-ls calgué mantenir per repelir tan abrivats y numerosos enemichs. No crehèm que En Alfons dexas de triumfar, si hagués pogut; axicom féu a Sardenya, emperò triumfant o no, és segur que durant aquell entreteniment bèlich, esperava lo futur conqueridor de Nàpols l'avis, pavis per aplicar-se a obrar en aquest sentit, rbandonant la empresa que tenía entre mans: y la veritat és que, ja fós no per desengany—car tal data com aquella vuyt galéres de genovesos prenguéren la entrada del port, y acometeren ab vént prosperós la armada Reyal,—entre aquest contra-témps per mar, y l'esforç que féren los del castéll per damnificar los del campament, restaren los nostres tan mal parats, que adhuc se vegéren en la necessitat de llevar lo setge y anar-se-n.

La durada d'aquell inutil setge la deduhim per la data ja referida, si donam fè a la nova alegada per Cori, autor italià, qui diu que estaven los rebetles de Bonifaci a punt de retre-s, y havènt-los concedit una tréva de vint y tres díes, qui finía lo primer de Janer, precisament en lo que aquella acabava havíen de sotsmetre-s fóu con arribaren los genovesos y calgué llevar lo setge. Lo qui aprés d'havèr-lo sostingut per tan llarch témps, dexant no-més de vèncer per consideració a una tréva pactada, lo qui no soferí complert descalabre, com veurèm tantost per los resultats propers, lo qui ningun mirament no tingué en despendre-s d'una part de sa armada per aténdre a nna altra nació vehina—acte que no haviem descobert fins are, per tractar-ne després més oportunament,—tenint com tenía assegurada la illa de Sardenya y lléstes a ses ordens les forces de Sicilia, valent y emprenedor com éra, no podèm creure que abandonas sèns com va ni com costa lo setge d'una ciutat de Còrcega, ón a força de constancia haguéra triumfat al cap-devall, si la importancia per menar a fí una altra empresa més principal y sorollosa no lo atragués a un punt més propici als seus intents y no consideras la falta que pogués fer-li la gent que malbaratas en una altra empresa secundaria.

No aventuraríem aquesta opinió si la empresa de Nàpols

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vingués, com solen dir, per sos passos comptats, si les estretors d'aquest reyalme fóssen esdevingudes aprés que En Alfons hagués vençut a Sardenya y hagués exit de Còrcega ab les mans al cap; emperò tant no és axí, que dés los primers díes d'ésser arribada la nostra armada a Alguer, çò és, ans de ses primeres maniobres militars, ja En Alfons estava en tractes ab los representants del dit reyalme, y durant tota aquella campanya a les illes, o sía durant lo romanent de aquell any y los primers mesos del vinent 1421, los tractes fóren continuats, y si no s'amatà En Alfons a donar fí a sa empresa secréta, no fóu per falla de voluntot ni d'ardent impaciencia, sinó per altres causes, que esplicarèm malgrat les quals, venç a la fi aquella, y obra ló prous ab un escalf que pot-ser no demostraría al batallar ab rebet-les sarts, corsos y genovesos. Mas per espondre aquesta situació, és obs que abans donèm a conèxer la que ofería Nàpols y tota Italia, per més que aquesta pintura haja d'ésser rabent y bréu.

Estava en aquella ocasió la Italia molt més dividida que no li havèm vist al nostre témps, y convé que tinga present aquesta noticia lo llegidor, a podèr judicar ab major colp-d'ull en les venidores complicacions qui-s relacionen ab los nostres compatricis introduhits en aquella península per lo rey Alfons. Séns los Estats grans, que tantost dirèm, hi havía infinitats de petits senyorius independents o subgéctes a potentats o a determinades families, com éren Ferrara ab Mòdena y Reggio, Faenza, Imola, Forlí, Rímini ab Pèsaro, y Camerino, séns comptar les ciutats lliures de Luca y Siena, qui-s regíen per ses propries lleys. La Lombardía estava repartida entre Felip María, duch de Milà, y los Venecians, la familia de Gonçaga conservava Màntua, y los Florentins, ensenyorits de tota la Toscana, tenien establiment a Pisa, de manéra que aquesta ciutat venía a ésser súbdita de Florencia. Entre los grans Estats podía comptar-s'hi Roma, o sía lo patrimoni de Sant-Pére, Nàpols, qui, ab un dret més o menys intrus, exercia quant menys influencia en lo dit Patrimoni, en la Romanya y Marca d'Ancona, y finalment, la república o senyoría de Gènova, qui tan prompte éra domi-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nadora com esclava d'altres Estats vehins ja nomenats, y los habitants dels quals, per efécte de llur metéxa organització política, se convenien devegades, en particulars empreses, per ajudar encare aquells metéixs forasters enemichs del llur govern, o per lo cantrari, feyen la guerra, per especulació, als metèixs que la senyoría patrocinava.

Ab tanta desproporció y tan gran nombre de dominis, un hom concebeix, ab los mals costums d'aquell segle, que fós constant lo perill de guerres y d'usurpacions, y la necessitat feya que los estats petits fóssen essencial y totalment guerrers, y que los grans haguéssen de mantenir numeroses forces, que no podía proporcionar ningun governament, ni adhuc lo feudal, de ón venien a compondre-s los estols llurs de gent mercenaria y replegadiça. Axò feya que fós un arrelat costum a aquell pahis l'alçament de partides soltes qui-s manteníen de sí metèxes de la robarìa, o bé-s veníen al més dihent, y d'ací, per consegüent, nasquéren los tan anomenats *condottieri*, que si poden havèr ofert, en particular, algun personatge de veritable geni, al qual admiren per sa entremaliadura los moderns *guerrillers*, tots plegats ans ve deshonraven la art militar, per ésser la cobdicía lo llur mòvil, podent un per tant, dir ab Maquiavel que «la Historia d'aqui-avant no presenta, per algun témps, sinó princeps ociosos y armes vils.»

Los principals *condottieri* d'aquella època fóren Jaume Atèndolo Sforcia, Braccio di Montone, Francesch Sforcia, Carmanyola y d'altres que-n podríem citar si convingués al nostre obgécte; emperò nos cenyirèm a parlar dels dos primers per estar relacionats los féts en què intervénen ab los que-ns toca descriure, y ab aquestes lleus pinzellades n'hi haurà prou per que lo llegidor se faça càrrech de quina mena de gent éren aquests guerrers d'especulació. Lo primer, Sforcia, començà servint, com a capità d'una companyía solta, los Florentins a la espedició de Pisa, serví després Joan XXII, més tart a Ladislau de Nàpols, qui arribà a conferir-li la gran dignitat de conestable del reyalme continuà després defensant la reyna Joana, en les lluytes d'aquesta ab

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lo seu marit (que tantost referirèm), véu-se perseguit y empresonat per aquest, mas deslliurat per lo poble, se-n torna a defensar sa antiga senyora, la qual abandonà a cap de poch per anar oferir los seus serveys al papa de Constança, Martí V, y com aquest éra favorejador de Lluis III d'Anjou, qui éra lo qui llavors guerrejava, séns dificultat se transformà en defensor del antagonista o enemich de la reyna a qui abans ell havía defesa; y lo segón, Braccio di Montone, la hora de les guerres entre los Florentins y Ladislau, fóu nomenat generalíssim per aquells, y cridat per lo metéix Lluis d'Anjou, aucsiliar d'aquest vingué a ésser Braccio, lo qui, absent del seu nou senyor per ésser anat a Provença en ajuda de majors forces, s'ajustà ab un altre general florentí, y acometent abdós Roma, hi entrà ja no ab nom del d'Anjou mas dels seus antichs senyors, los Florentins. Entretant, y a copia de moltes inconseqüencias, aquests signaren la pau ab Ladislau, qui per sí sol va vèncer lo d'Anjou, de les quals resultes morí aquest dexant l'encàrrech al seu fill de seguir en ses pretensions, y com en aquella sahó Joan XXII se trobava abandonat de tots los seus amichs, acceptà la valença dels Florentins qui axí com axí dominaven Roma, ón per consegüent faría son paper lo *condottier*.

Lo jahent que prengué la questió de la Esglesia ab lo concili de Constança y les renuncies dels anti-papes desvirtuà si fà no fà la preponderancia de Braccio en Roma, lo qui com la major part dels princeps qui estaven a la espectativa esperant la elecció y regoneximent del pontífech únich seguí palanquejant, car per més que la obediencia al nou papa fós universal, la predilecció d'aquest per tal o qual príncep faría que hom estimas lo seu antagonista o enemich com a enemich també del favorejador, y llavors lo *condottier* podria triar lo partit que mes li convingués. Ans d'arribar aquest cas, esbrinèm, valdament sía a corre-cuyta, les actituts qui anaven-se ostentant o descapdellant: lo nou papa Martí V, mostrant-se favorable al d'Anjou venia a resultar axí contrari als interessos de Joana, y puix En Alfons s'éra declarat anti-anjoví y volía defendre aquella reyna, axò éra prou per

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que-s mirassen ab recel lo pontífech de Constança y lo rey d'Aragó, gordador del papa de Penyíscola—podènt ací un hom regonèxer la utilitat de la mira política que tingué En Alfons en gordar aquell espantall pontifici, per moure-l més o menys, segons se portas ab ell Martí,—Braccio poguéra decantar-se llà ón eren lo d'Anjou y lo papa lledesme; emperò aquell havía ja adquirit com a general séu lo Sforcia, lo metéix ab qui li havía calgut batre-s en Roma, çò és, lo seu contrincant. Oferir-se a Joana éra compromès, atesa la volubilitat d'aquesta dona y a que lo seu reyalme éra arribat a tal punt de desconcert, que tot éren bàndols a favor de la Reyna, del seu marit y dels francesos, dels Anjous o d'aquell que Joana tingués fantasía de cridar a la successió, y més valía esperar la reexida de tant complicada situació que ignoraven a qui la podría deure; axí que, li éra més convinent estar en espectativa per una curta temporada fins a veure clarament desembaraçats los camins que seguíen los uns y los altres.

Semblant escorterament d'opinions observador a Nàpols venía de lluny y éra degut al anament irregular dels fèts de aquella terra d'ençà que Joana prengué marit, puix, de bell començament, com l'escollir per marit En Jaume de la Marche, fóu la idea de tenir lo recólze dels francesos, y creure-s que axí los provençals no ajudarien tan fàcilment lo llur, senyor, Lluis d'Anjou, visquéren abdós aparentment en bona armonía, emperò volént tantost ésser esclusives al govern Joana, no consentí que son marit s'intitulas rey, y creà senescal, comte y camarlench lo seu primer privat Pandolfell Alopo, jóve de vint y cinch anys. Açò sublevà lo marit, qui, amparant-se dels francesos y llurs partidaris, s'enseyorí del Estat y sotsyugà la desordenada muller; fins al estrém de tenir-li gordians de vista, alhora que sebollí a una presó lo cabdill qui més podía defensar-la, al Sforcia: mas la astucia del cèlebre *condottier* fóu tal, que, de la metéxa presó estant, va sabèr aparellar una conjuració, que-n resultà retornar lo podèr a la Reyna y volcar lo seu marit, qui tingué de fugir y ab éll tots los francesos qui abans li valguéren. Natural és

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

concebre ací que lo *condottier* Sforcia fóu l'home d'aquesta nova situació, emperò també ho és pensar que son mèrit no fóra regonegut per la voluble Joana, gelosa de sa autoritat absoluta, y per aquest metéix goig abandonada a totes les fantasíes qui poden caracteritzar una dona de passions en tal estat; axí, que lo salaador de Joana, al qual no mancava perspicacia a a conèxer la fi que podía tindre tan de desgavell, s'estimà més pendre un partit més segur, abandonà lo servey de Nàpols per lo del papa de Constança, Martí V, y com aquest, segóns ja manifestarem, éra protector decidit de Lluis III d'Anjou, vet-ací transformat lo defensor de Joana en defensor del seu enemich, perçò com en les osts anjovines entrà Sforcia en los dominis de Nàpols y ab élles guerrejà contra la capital, y s'aparellà a batallar contra quants compareguéssen en defensió de la reyna Joana.

Fíns en aquest punt deu arribar la descripció que prometérem fer, per tal com en aquesta situació és com més s'enllacen los féts corresponents a la nació napolitana ab los nostres que-ns toca espondre y continuar, confórme anam a veure al vinent capítol, ón comença la campanya dels catalans a Italia.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

CAPITOL XLIX

Dés del any 1420 al 1435

Campanya d'Italia: assentades de diplomàtichs napolitans ab En Alfons. Joana adópta per fill lo Rey, y aquest li envía armada de galéres. Los catalans prenen possessió del Castéll de Nàpols: los varons de la terra juren per successor En Alfons. Vacilacions d'aquest. Joana se relaciona ab lo d'Anjou. Batalles ab los Anjovins y sotsmissió de castélls. Lo condottier Braccio al servey d'En Alfons, y lo Sforcia, d'igual estament, al d'Anjou: és aquest desafiat per lo Rey, qui-s trasllada a Nàpols. Volences del Papa y fermesa del Rey: augménta aquest en simpaties y partidaris. Triumfe de la armada catalana sóbre la genovesa-anjovina. Escándels dels germans del Rey a Castélla. Conquéstes: l'engrandiment d'Alfóns espanta los italians, y la reyna comença a retraure-s. Plan d'assassinar lo Rey: vigoría de aquest al descobrir-ho. Empresonament del Braccio. Lo Sforcia proclamant lo rompiment de la concordia entre En Alfons y Joana. Aplegats los antichs enemichs se-n éntren dins Nàpols, los catalans son espetlits y son forçats de tancar-se en los castélls ab lo Rey. Córts a Catalunya: discurs de la Reyna e intencionada contestació. Grans socórsos tramesos per los catalans: ingratitut passatgera del Rey. Discordancies dels autors sóbre lo nómbre de vaxells tramesos. Arriba la armada a Nàpols y s'hi ajusta lo Rey per fer lo plan de guerra. Acomesa y triumfe dels catalans, prohomenía del Rey, nova matança y créma de la ciutat. La Reyna salvada per Sforcia: donació per aquest dels presoners antichs. Joana revoca sa primera adopció, y adopta lo d'Anjou. Servexen En Alfons nous *condottierí*. Al embarcar-se lo Rey envers Catalunya, lo Sforcia acomet novament ab lo d'Anjou ensémps, emperò la estrategia del Rey los déxa burlats y destrohits. Rampells d'En Alfons durant lo seu viatge: saquejament de Marsélla.

INFORMAT lo llegidor del curs que seguiren los féts de Italia y particularment de Nàpols d'ençà de la mort de Ladislau, no-ns toca are sino justificar les sospites que sentim dés lo començament referent als plans secréts o aspiracions no divulgades d'En Alfons. No fà gayre que esplicarem los tractes que mijançaren entre lo Rey y la familia

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

d'Anjou, tantost com aquell succehí a son pare En Ferran, mas que hom veja quant lluny estava de complir-los En Alfons al embarcar-se, y quina fóra sa esperança respécte de Nàpols, és de notar que als primers díes d'estar a Alguer, séns ésser exit encare per ninguna de les citades empreses a Sardenya y Còrcega, ja havía fermada una concordia ab la reyna Joana, a conseqüencia de la qual fóu trames encontinent a Nàpols lo reforç de galéres que mencionat havèm al consignar la rahó d'ésser-se retréts los nostres del setge de Bonifaci: y açò s'esdevenía precisament aprés d'ésser anat a veure lo Rey al metéix punt lo diplomàtich Carraffa, ensémps ab l'aragonès García Ayner d'Anyon—després degà de Taraçona y bisbe de Lleyda,—ab lo qual éra ja entrat en amistat anteriorment a Florença aquell representant de la reyna Joana, y aprés d'ésser acomiadats los embaxadors de En Lluis d'Anjou per En Alfons, entre les quals respostes que-se-n portaren éra la de que ningun mirament no-s merexía aquell parent, puix que-s valía per les seues empreses de genovesos qui éren los constants enemichs nostres y aquells qui més perjudicis havíen ocasionats a la casa de Aragó a les illes.

Donat que hi síen aquestes dues assentades, axicom diuen los historiadors, a Sardenya, tindríem almenys que tant fóu arribar En Alfons com anar a éll tots los interessats en aquest afer; emperò jatsía no hagnéssen estat abans, com és possible, puix la concordia va signar-se als primers díes d'ésser arribat, restaría sémpre en peu la nova de la assentada anterior del diplomàtich aragonès ab lo diplomàtich napolità, y hauríem de confessar que los preparatius éren ja aparellats o tramats de lluny, y molt abans del témps en què tocà per primera vegada la armada d'En Alfons les costes de Sardenya. Ab aquestes paraules esplica lo Zurita l'aveniment qui-ns ocupa. «Va assentar-se la confederació entre lo Rey e la Reyna, per mijà d'aquell embaxador, oferint que la Reyna adoptaria lo Rey per fill, y posaríen en son podèr los castélls y la possessió del Ducat de Calabria: y del Alguer estant, lo 8 del mes d'Agost, donà son podèr als seus emba-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

xadors per que aquella concordia fós confermada per la Reyna. Y aqueixs fóren tres: En Ramon de Perellós governador dels comtats de Roselló y Cerdanya, lo doctor Martí de Torres, qui éra viç-rey de Cicilia, ab En Antoni de Cardona y ab Hernan Velazquez, y En Joan d'Amalon, jutge de la gran córt de Sicilia. Posàren-se en orde dótze galéres y tres galiotes, que n'éren capitans lo metéix En Ramon de Perellós, En Joan de Mont-cada y En Bernat de Centélles, y ajustant-se ab tres altres galéres de la Reyna passaren a Sicilia, y apresant algunes naus carregades de queviures y municions navegaren la vía del reyalme; entraren al port de Nàpols, lo 6 del meş Setémbre, y a cap de cinch díes manà la Reyna sotsmetre a En Ramon de Perellós lo castéll Nou, ón posaren-hi establiment de soldats de la nació catalana, per que-l tinguéssen en nom del Rey.»

Lo Capmany qui no-s recordaría de la anterioritat de la concordia ab la reyna Joana, firmada per En Alfons a la primería d'estar al Alguer, y crehent per tant que aquest socórs fóu tramès dés de Còrcega y durant lo setge de Bonifaci, ho esplica en altres tèrmens, emperò de les metéxes noves que ell nos dóna tocant al comportament de les forces trameses, fa a deduhir que durant les operacious de Còrcega les galares d'En Perellós ja éren a Nàpols molt témps hà. Axí s'espréssa: «Al fort d'aquell setge, destacà divuyt galéres (1) destinades a socórrer la reyna de Nàpols Na Joana II, qui había implorat los seus adjutoris ab la oferta d'adoptarlo per successor. Semblant reforç isqué comanat per En Ramon de Perellós, lo qui, en acabat de senyorejar la mar Ligústica y Pisana, se presentà a Nàpols com a un libertador, prengué possessió del castéll nou en nom del rey Alfons, havènt de primer batut en aquell punt les forces de terra d'En Francesch Sforcia y la armada d'En Lluis d'Anjou.»

Acomparant les dates dels féts que-ns espliquen diversos

(1) Lo nómbre de bastiments és igual al que resulta de la relació del Zurita, per més que en aquest la classificació no sia única com en la nova del Capmany, qui no menciona sinó divuyt galéres, y totes provinents de la nostra armada.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

autors nacionals o italians, veurèm que mentre lluytava lo nostre estol a Sardenya y Còrcega, la reyna Joana va rebre públicament los embaxadors d'En Alfons, y proposant a aquests, en presencia de la córt, la adopció que tractava de fer, contestaren aquells, facultats per lo Rey, que aquest acceptava y volia ésser fill just y lledesme de la Reyna, y en conseqüencia manà Joana als seus Estats que donassen obediencia al rey d'Aragó com a son caríssim fill y primogènit y hereu en lo reyalme: y entrà «lo metéix díe, hi afig lo Zurita, En Ramon de Perellós, al qual lo Rey féu son lloch-tinent general al ducat de Calabria y als castélls que feyen a tenir a sa obediencia, per la ciutat de Nàpols, ab gran triumfe, ab quatre bandéres ab les armes del Papa, y ab les insignies reyals y del Rey, a corters; y va a éll sotsmetre-s lo castéll del Ou, y a cap de cinch díes féu donar la Reyna los homenatges de les congregacions d'aquella ciutat, que està en podèr dels gentils-homens, que ells ne diuen Sejos, y del poble de Nàpols, en presencia del viç-rey En Ramon de Perellós. Llà-donchs juraren que en vida de la Reyna la tindrien per llur veritable Reyna y senyora, per que possehis tot lo reyalme, llevat del ducat de Calabria, que ja havía renunciat, y en aprés de sa mort obehirien al rey d'Aragó, fill séu, per veritable Rey e lledesme successor.»

Abans, donchs, que En Alfons fós passat a Nàpols, o sia durant lo seu trateniment a les tres illes del seu domini, tenim que En Perellós estava investit per lo Rey del càrrech de lloch-tinent séu a Calabría, havía debatut ab Sforcia y ab los anjovins, y éra senyor dels dos castélls de Nàpols, del Nou y del de l'Ou, y los embaxadors del nostre Rey havien acceptat públicament la adopció y los barons de la terra havien jurat per successor En Alfons: emperó, preguntam nosaltres ¿per què y ab tots aquests precchents no hi anava lo nosrre Rey y no prenía possessió del heretatge que li havien trasmés? per què no posava per obra açò que havèm de suposar que éra estat sa constant galivança de moit témps hà, y lo fitó del plan secrét que estojava dins lo seu pit, al pretestar com a plan públich la pacificació de les illes? Algun

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

obstacle hi hauría, con malgrat tots aquests antecedents, no acimbellava sa impaciencia; car és de sabèr que, al jaquir lo setge de Bonifaci, no fóu, com alguns han volgut suposar, per aplicar-se tan prést a la empresa de Nàpols, per tal com, al dexar Còrcega, no se-n tornà a Sardenya, primer punt elegit com a centre de ses operacions militars sinó que se-n passà a Sicilia. Es de creure que En Alfons faría cap a Palerm, ja per ésser lloch més propri a residencia de la córt, com perçò que allà de fét lo trobam a la primería del any 1421: naturalment manifestaría lo Rey a la capital siciliana, que son obgécte éra enténdre d'allà estant en l'ordenament y bona administració d'aquell Estat, compendría encare lo menys espert que per açò tan solament no calía havér fét tan gran armada y aventurar tantes quantitats y la sort de tantes persónes com s'aventuraren al imaginar-se aquella, essent axò més admirable con, ab tót y la importancia de tan magna empresa, se prescindía de colp y volta del principal mòvil qui la havía revifada, qual éra la pacificació de les illes, puix que-s dexava la ciutat de Bonifaci en podèr dels rebetles per acórrer a Palerm, lleyal, qui no freturava, per lo seu ordenament, del gran aparat de forces marítimes ab la presencia personal del Rey.

Pogué per ventura pretestar-se que en aquesta ciutat, per sa metéxa condició, podrien millor refer-se los nostres dels descalabres que comportats haguéssen durant lo llarch setge de Bonifaci y sóbre-tót al llevar-lo per lo motiu ja indicat; mas no fóra açó prou a sossegar los cors dels duptosos e impacients, si un hom no entreveya la mira que duya En Alfons ab aquella residencia espectant, y les anades y vingudes de personatges de Nàpols a Palerm y de Palerm a Nàpols, axicom los aviaments de reforços a aquest reyalme havíen de donar continent als nostres barons de que l'obgécte de la empresa en la qual ells s'éren interessats acabaría per ésser major d'aquell que-s revela al aparellar-se la gran armada a les nostres costes, y axò produhiría inescusablement una diversitat d'opinions. d'averanys y de juhis entre los nostres homens, que, de fét, no podía ésser

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gayre profitosa per la disciplina del exèrcit d'En Alfons. No obstant, aquest comporta y consent les conseqüencies d'aytal situació y per més que los uns l'insten per exir de dupte, y d'altres se atrevesquen a endevinar los seus progéctes, censurant-los tot-d'una, per creure-s que fóra un gran compromis lo de abandonar l'ordenament dels Estats propris per anar en ajuda de forasters apar com si En Alfons esperas una ocasió oportuna o ans bé algun acte decisiu per resoldre-s éll també a obrar. De Palerm se-n anà lo Rey a Messina, cosa que podía bé indicar lo desig d'acostar-se encare més a la península itàlica, y dóna aquest pas mentre que tira també avant en sa empresa lo d'Anjou contra la reyna Joana, per tal com lo seu estol anava reforçant-se més de díe en díe. Cada nova favorable o contraria, dels aveniments de Nàpols inflamava o suspenía lo coratge d'En Alfons, y n'hi havia prou d'un descalabre d'aquell, contendent de la Reyna, o una nova y major estretor d'aquesta, per que lo nostre prohom atravessas lo fréu e isqués per fí de sa espectativa.

La causa d'indecisió per En Alfons ho éra d'incertitut per la voluble dona qui representava la dinastia de Ladislau, y axí començà Joana, per temor, a entrar en secrétes relacions ab lo d'Anjou, puix que En Alfons no la socorría del tót, y avisada pot-ser per los nostres emissaris, acabà aximetéix per enténdre-s secretament ab l'un y l'altre. Ho flayraria En Alfons, y en lo moment precis en que ben segur anava a inclinar-se la Reyna a favor del d'Anjou, entraren a Ischia quatre galéres més que en ajuda de les qui ja éren a Nàpols trametía En Alfons de la altra banda del estret: aquell preludi tornà atraure lo cor de la Reyna a favor del nostre Rey, car féren-la certa los embaxadors de que En Alfons estava dispost a passar dins no gayre en valiment séu y encare a nomenar una molt assenyalada persóna ab veritable caràcter de vic-rey de Calabria qui hi aniría tantost, ab exèrcit, dispost a batre-s ab los enemichs.

Ni caldrà dir l'efécte d'aquella seguretat de la tan boja com congoxada reyna: aventà séns triga lo representant del d'Anjou per accedir a les eczigencies del d'En Alfons, qui

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

volia la declaració esplícita de no ésser cert tot quant deyen dels tractes ab lo d'Anjou; y entretant, En Joan d'Ixar, ab lo dessus dit càrrech de viç-rey, acompanyat de molta gent de cavall, se-n entrava pahis endins en sò de guerra, y en pochs de dies retien-se a la obediencia del adoptat per Joana, o sía del nostre Rey, Melito, après de combat, Nicastre y tota la vall de Crate, succehint-se continuats encontres y batalles ab los anjovins. Al veure açò Joana, tramet ab dues galéres los seus embaxadors (que nomena lo Zurita) al Rey demanant-li que-s dó préssa d'anar'hi, y aquest dóna sa paraula de fer-hi cap, mas no ho fa tot-seguit fins a havèr verificat una gran pensada, que pogué influir a la reexida del plan que-s proposava, o millor per aparellar lo camp ón millor hi havien de tenir lloch los seus intents. Cridà al seu servey l'un dels dos assenyalats *condottieri* dels quals demunt havèm parlat, a Braccio-di-Montone, y puix aquest servint al rey d'Aragó, veuría més segur lo premi dels seus serveys, que no si-ls feya sols a Joana, se perferí generosament, y ficant-se séns triga, ab tres mil cavalls, dins los dominis de la reyna de Nàpols, y anant-se-n contra les osts del d'Anjou y de Sforcia, qui acometien Nàpols, méntre en los metéixs territoris avançava també lo d'Ixar victorios, prompte aquells sols se transformaren en teyatre ón los d'Anjou havien de perdre per un may més los llurs drets y fins lo recort de llur nom.

Axi ho esplica lo Zurita, si bé séns posar gayre esment en la trascendencia d'aquesta adquisició feta per lo nostre rey: «Semblant-li que prenent al seu càrrech de libertar a Joana, no havía éll de posar-se al metéix perill ón ella estava, si entras en la ciutat de Nàpols, deliberà portar per capità del seu estol, ab parèr de la Reyna, lo Braccio-di-Montone de Perosa, qui éra molt excelent capità, y fóu molt estimat de la nació Italiana y molt temut dels del reyalme, per que isqués en campanya contra lo Duch y-s començas la guerra ab la autoritat que-s requería. Car Braccio y Sforça óltra que éren grans enemichs, tenien entre sí particular conténda, com als dos més assenyalats capitans del llur témps.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Recompten que la hora que Braccio començà a militar en nom de Joana y En Alfons, éra lo 7 de Juny, y de tal manéra tirà avant, que ni li poguéren empatxar la entrada ni fóu prou lo Sforcia a deturar-lo; axí, que entrant-se-n en terra de Labor s'apoderà de Marigliano, y d'aquí se-n entrà en Nàpols, de ón, passats deu díes, tornà exir envers Castellamare, lo qual lloch barrejà, apoderant-se del castéll, jornada venturosa, que encoratjà y decidí los qui estaven duptosos, y més per ses immediates conseqüencies, per tal com, fent esforços lo cabdill contrari, Sforcia, y havènt tramés en ajuda d'aquest y del Duch lo papa Martí un altre cabdill o *condottier* de nom, Tartalia, Braccio burlà la manya dels dos enemichs, y va lliurar-se de llurs forces plegades. Era aquesta la gran ocasió de concórrer l'estol d'En Alfons, per podèr començar una carrera de triumfes l'efécte immediat dels quals havía d'ésser lo gran renom de les nostres armes a Italia y la preponderancia del príncep qui les guiava; éra aquesta la hora oportuna tan suspirada del nostre Rey per ventura dés lo primer moment que li entrà en cor la idea d'anar ab una gran armada a les illes. Vejam còm procehí En Alfons al resoldre-s.

Méntre avançava Braccio y lo d'Ixar en los territoris de Nàpols, En Alfons envià l'un dels seus cavallers al duch de Anjou, per que-l desafias en nom séu—y no deu entendre-s aquesta paraula en la accepció moderna, sinó en sa significació feudal y antiga, çò és, que li declaras estar rompuda la fè que entre abdós hi mijançava,—com éra lley de bon príncep; y al pretestar la rahó que a tal lo movía, per revestir-la de major legalitat; no-s contentà En Alfons ab alegar deutes de cavaller y de desfahedor de greuges—com éra lo no podèr consentir que-s desamparas una dama perseguida y guerrejada per tanta diversitat d'enemichs,—sinó que ressucità antichs drets de sa part, dihent que los seus antecessors tinguéren dret a la successió de Nàpols com a hereus d'En Pére *lo Gran* y de sa muller Na Constança, que alhora ho fóren de la casa de Suavia, que n'usurparen lo trònus los Anjou. No cal dir de quina manéra rebujà lo successor d'aquests los es-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

peciosos motius alegats per En Alfons, afegint, y ab rahó, que çò que-l movía al nostre Rey no era lo desig de valdre a la Reyna, sinó sa ambició y cobdicia per podèr esténdre més los seus dominis: emperò com ja sabía En Alfons que li havíen de fer tal resposta, y-n volia prescindir, atrét solament per l'afany de gloria, en acabat de complir aquesta formalitat del desafiu, manà terminantment que tota sa armada ja previnguda per endavant s'aparellas a traspassar l'estret, y abocant-se ulls-cluchs al encontre de sa planeta, séns ohir la veu dels més lleyals y assenyalats, emperò no poruchs cavallers als quals repugnava tan atrevit pas, ab sa armada partí de Messina lo díe 25 de Juliol del 1421, transformant-se verament ab un altre Pére *lo Gran*, posat que per dret transmès y per dret propri se llançava a adquirir un domini que diversos disputaven y sóbre lo qual ningú no podía ostentar tan sobirà senyoriu com la Seu Apostòlica, qui tenía en feu regonegut Nàpols y Sicila.

Tornam a trobar-nos ací ab la metéxa divergencia que és de veure entre los historiadors nacionals y los italians citats per lo Capmany, perçò com diu lo Zurita que la armada qui sortí de Messina éra composta de setze galéres y vuyt naus y altres navilis menors, méntre que aquell altre autor dòna per cert com En Alfons aportà a Nàpols ab trenta galéres y tretze naus qui li servien a la empresa de Còrcega, podènt açò ésser efécte de comptar-se no les galéres qui l'acompanyaren, sinó les qui constituíen sa armada al gitar ancores en lo port, posat que sumades les trenta ab les qui ja éren allà d'En Perellós formaríen un nómbre prou alt, del qual no-n tenim noticia, almenys en aqueixs primers témps. Emperò fós quin fós lo nómbre, és cosa certa que la armada partí, fent la vía d'Ischia, a la arribada del qual port ja trobà En Alfons lo gran senescal, qui anava a convidar-lo en nom de la Reyna, per que passas a desembarcar al castéll del Ou, que ja-l tenía en son podèr y l'ocupaven los catalans y allá estigués interin que s'aparellava la rebuda.

Aquest trasllat de la armada a Nàpols no-s verificà fins al 7 de Juliol, y tal díe com aquest, per tant, verificà lo Rey

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

son desembarcament, que si havèm de creure l'historiador d'aquella época Bartomeu Faccio, fóu molt pomposa per lo gran acompanyament de cavallers qui anaven ab lo monarca adoptat, catalans, aragonesos, sicilians y fins castellans, tant que se n'hi arribaren a comptar mil cinch-cents; reembarcas lo díe següent En Alfons per anar a desembarcar al pont de la Magdalena, ón fóu rebut ab gran solemnitat y fésta, y entrant, ab la metéxa comitiva y tota la córt, per la porta de Capua, discorregué per tota la ciutat, passant al castéll Nou per saludar la Reyna, y en aprés, s'establí definitivament a la capital, atenent tan prést al anament del govern que havía de seguir, y, com a part molt principal del metéix, donant les disposicions convinents en quant tocava a les coses de guerra, que no podíen oblidar-se en situació tan supréma per lo perillosa.

Havèm vist que la personificació de la Reyna en la nova situació de Nàpols, puix en nom sèu és lo qui reb En Alfons, èra lo gran senescal del reyalme, y bó és de avisar dés d'are que lo cabdill qui exercía aquest important càrrech éra lo metéix *condottier* Bracció, qui aparellà lo camp per que hi anes lo Rey; emperò ja fós axò casualitat, per efécte del regoneximent que devía tenir la Reyna al qui primer s'éra abocat a defensar-la, ja precisió y astucia de la metéxa per si li convenía després espletar l'esperit nacional contra lo domini foraster d'En Alfons, ja destresa del metéix cabdill per sobrepujar encare més si n'arribas lo cas, la veritat és que en la situació referida hi figuraven tres entitats qui difícilment podíen amblar plegades per la consolidació del pensament que mútuament les havia atrétes: car lo rey adoptat y venidor, ab sa preponderancia y ambició, no podría estar subgécte a les fantasíes d'una dóna voluble; Joana, recordant-se del seu dret, se cansaría de veure que lo favorejat fós més que lo favorejador, y lo *condottier* pujat a gran senescal, no sabènt-li bó d'ésser servidor manat del ún y ee la altra, y tenint en memoria los féts de què éra estat capaç a Roma, pensaría que per sí solía en la terra patria més que no una reyna desacreditada y que un rey foraster: de mané-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ra que li calía acabar essent infehel a abdós, o inclinat a favor del un dels dos senyors contra l'altre. No és de oblidar aquesta advertencia, que-s veurà confermada a mida que-s vagen descapdellant los aveniments successius.

Lo Sforcia no-s movía d'Aversa, com no distrahent los ulls de Nàpols, y lo Braccio, ab sa gent s'atansava de tant-en-tant a aquell céntre de forces enemigues, y recorrent, ab talent estratègich, los encontórns de la capital, donana en axi entenent a aquelles que lo nou govern estava vigilant. Prevéu, que no éra difícil aquesta complicada situació lo favorejador del d'Anjou, lo papa Martí, y envià, vers lo mes de Setémbre, los seus legats a En Alfons y al Lluis d'Anjou, a donar algun sehent a la guerra, emperò fóu inutil, y la actitut resolta del nostre monarca en no transigir li donà tal prestigi, que desapareguéren les antigues divisions polítiques, refongueren-se los partidaris en dos, anjovins o partidaris de Lluis y alfonsistes adictes al sistéma iniciat per l'estranger rey d'Aragó,

Un efécte paregut féu-se avinent entre les nacions italianes, perçò com Felip María, duch de Milan, solicità la amistat d'En Alfons, y los genovesos mariners qui no depenjaven de la senyoría de Gènova perferiren també de servir-lo, venint a ésser témps a venir aliats d'En Alfons, adhuc lo govern genovès, axicom veurèm, aquell govern tan agermanat abans ab Bocicault, qui represetava allà lo domini de França. Ans emperò de verificar-se aquella darrera aliança, lo duch de la Senyoría, Tomas de Camp Fregós, estava convingut ab lo d'Anjou, al qual servía ab sa armada; axí, que les forces anjovines de mar éren genoveses y convenia a la politica d'En Alfons desbaratar-les, car apart d'afeblir axí lo seu contendent y enemich al reyalme de Nàpols, la trascendencia del triumfe aplegaría fins a Còrcega, llà ón, tan bell punt com En Alfons jaquí Bonifaci, s'encoratjaren los rebetles sóts lo valiment dels allà vencedors genovesos, y foragitaren de Calbi l'establiment de catalans y aragonesos qui la gordaven.

Sabía En Alfons que al port de Gènova s'hi aparellava

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

armada, composta de vuyt galéres, comanades per En Baptista de Camp Fregós, germà del duch Tomas, y que, segóns deyen, hi anava lo d'Anjou, ab propòsit d'acometre en lo royalme de Nàpols: séns perdre témps, mana partir un nómbre igual de galéres catalanes, qui passaren a Palerm a metre-s en orde de les coses necessaries, y nomenant-ne general lo mestre de Montesa Romeu de Corbera, que ja havèm abans conegut, li dóna la orde que se-n vaja a la costa de Pisa, ón hi trobaría dues altres galéres de genovesos confederats qui a éll s'agregaríen, com de fét li s'agregaren, y després se-n anas al encontre de la armada genovesa-anjovina, y complis açò de qui éra tingut. Los cronistes d'aquell témps diuen que l'encontre verificas a un punt nomenat Foz de Pisana, y aprés de saludarse ab descàrregues de ballestería, qui duraren poca estóna, embestiren-se mútuament, romanent de bell començament les dues galéres catalanes de la avant-guarda quasi circumvalades: mas sostenint-sé los nostres ab valentía, per sabèr que no havíen de trigar a ésser socorreguts, al atacar les restants les genoveses qui estaven en cercle, référen-se les tripulacions d'aquelles dues y véu-se l'enemich après per tots costats, de fórma que ni-s donà peu a que duras la batalla, per tal com no trigaren en apresar cinch galéres genoveses, inclus lo general, fugint les demés per recollir-se al port de Gènova. Fóu aquesta batalla per llà l'Octubre, y son resultat lo que indicarem, puix lo 2 de Novémbre Gènova, sotstrahent-se del jou francès, se retia al duch de Milan, y com aquest príncep italià éra ja entrat en aliança ab En Alfons, podèm ben dir que, ja d'àquí-avant, passava a ésser d'enemiga amiga dels nostres.

Méntre que conseguíen aquest triumfe marítim, qui no dexà d'augmentar lo prestigi d'En Alfons—y pot-ser la gelosía de la Reyna y del seu senescal,—van progectar-se algunes operacions en terra, ab tót y dificultar-les lo mal ivern qui anava desencadenant-se. Estigué o no estigué lo de Anjou en la armada vençuda, mas al empendre-s les indicades operacions d'en terra, no hi hagué pas dubte de que estava en Aversa, ab lo Sforcia ensémps. Lo plan d'En Alfons

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fóu acometre de primer la Cerra, la força de la qual esperava socórs d'aquells, y com que-s defensaven valerosament, li tocà patir molt al nostre estol, qui comportava axicom l'enemich les rigors del ivern; emperò com lo Braccio y altres cabdills guerrejaven entretant per lo territori, empatxant que fóssen socorreguts los assetjats, tingué lo Rey per segur que ab constancia dominaría lo lloch, con vet que-s presentà al seu campament un legat pontifici solicitant tréves, que concedí En Alfons, ab la condició de que no-s trametrien queviures d'Aversa; mas no complint-se aquest pacte per part del legat y del d'Anjou, ans bé ofenguéren-los los de dins ab major coratge, resultant-ne ferit En Guillèm de Mont-cada, tornà lo Rey de nou acometre, y ab rahó. Comparegué llavors lo cardinal ab disculpes y donant majors seguretats, fins al estrém d'oferir al Rey que lo lloch fóra-li sotsmès, si no l'atacava, entant que ho consultava ab Roma, y sospenent-se les hostilitats, no trigà lo Duch a traure l'establiment de la Cerra, qui restà en podèr del legat, lo qui la féu tantost (lo 10 de Març del 1422) a mans del Rey, tornant-se-n aquest a Nàpols; méntre que lo Braccio s'allogá a Càpua, a tall de vigilant. Al veure que lo papa de Constança feya tants de compliments ab l'estranger qui-s feya Rey de un Estat feudal de la Esglesia, fàcilment podrèm deduhir, en primer lloch, lo gran prestigi d'En Alfons, y després lo mal jahent que hauría de pendre la causa d'Anjou. Certes, aquest, qui ho estranyaría més que ningú, se-n anà a Roma, séns dupte per esbrinar o per fer mudar al Papa de la conducta que la necessitat eczigiría; emperò la seua absença influí tant en lo desconcert dels séus, que vingué a desbaratar-se del tot sa empresa y adhuc la reputació d'aquell qui la dirigía.

Dónen los historiadors noticia dels grans escàndels qui continuaven per aquest témps a Castélla, promoguts per los germans del nostre En Alfons, de ón l'infant En Pére passà a Nàpols a posar-se al servey d'aquell, y En Enrich fóu reclós al castéll de Mora, llà ón fins a-les-hores éra estat près l'infortunat comte d'Urgell, de manéra que per aquesta causa fóu traslladat En Jaume, a la primería del 1422, al alcàçar

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de Madrit: emperò, malgrat de quant podien interessar aquest fets al primogènit de la familia, al nostre Rey, no-s distragué aquest, per en aquella hora, del principal obgécte qui l'encoratjava, com éra la guerra d'Italia.

Estant, donchs, lo Duch a Roma, solicitant debades l'esclariment d'aquella nova política qui tant lo perjudicava, procurà En Alfons avançar tant com pogué per veure de solidar encare més la seua anomenada que en poch de témps s'éra gonyada. Aprés de possessionar-se d'Aversa y Castellamare que també li retéren los legats, donà instruccions als caps de la armada, y ordenà que aquesta anas a arrodonir la empresa anant-se-n a sotsjugar los llochs de les costes qui no havien regonegut lo nou govern, méntre que lo romanent del estol s'esforçava en reduhir a sa obediencia la terra de Labor. Vers lo mes d'Abril d'aquest any se desenrotllà a Nàpols una epidemia, probablement del meteix caràcter que les altres que comportà la nostra terra en aquella época y havèntse-n anat per aquesta causa a Castellamare lo Rey y la Reyna ab tota la córt, donaren a-les-hores y d'allí estant espedicició a la armada, que fóu seguint la seua ruta, y en poch de témps, ja sia per combat, ja sia per tracte, s'apoderà dels següents llochs: de Vico, Sorrento, Massa, Amalfi y de la ciutat de Procita a la illa del seu nom.

En aquestes adquisicions brollà l'un dels motius de discordia més fatals per les persónes en lo qual residía lo govern: va córrer la veu de que en les donacions s'eczigia que-s feyen a mans d'En Alfons y no de Joana, cosa mol possible; y és prou cert que al traslladar-se poch després la córt de Castellamare a Gaeta, començaren a advertir-se recels entre lo Rey e la Reyna, que atós lo caràcter del un y de la altra, bé éra de creure que pararien després en odi o temor.

Lo plan d'En Alfons donà lo resultat que-s proposava, coincidí ab los triumfes de la armada catalana la reducció general de la terra de Labor, y com axò indicava la disolució del partit anjoví, molts dels barons qui-l seguíen, prevehent lo rompiment de les dues persónes qui s'intitulaven reys de Nàpols, per odi a Joana, s'agregaren al partit d'En Alfons,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que-n dirien aragonès o català en aquells témps, per més que de prompte semblas com si a abdos rsgonexien. Ab tanta benanança no malbaratà lo témps En Alfons, procurant que lo domini adquirit per les armes se reforças ab certa legalitat, qui li donas vigoría per sostenir-lo en l'esdevenidor, y axí, conexent lo palanquejament del Papa, qui ja no gosava ajudar al d'Anjou, li trameté com a embaxador un segretari séu, molt déstre, lo català Francesch d'Arinyó, suplicant-lo que-s servis confermar-li lo dret de successió que adquirit havía al reyalme de Nàpols, y temerós Martí de majors contratémps, almenys axí ho pensam nosaltres, accedí a la súplica y enviá a En Alfons la butlla confirmatoria per vía del cardinal de Sant-Angelo, si bé (segóns observa lo Zurita) aquesta butlla «romangué en mans del cardinal, y no vingué a les del Rey, puix en bréus díes morí desastradament.»

A Italia, confórme havèm manifestat, no hi podía havèr a-les-hores esperit nacional, emperò quiscun dels seus potentats y dels Estats en què aquella éra dividida havía de mirar ab prevenció lo crexent engrandiment d'un home qui no éra nat en ningun d'aquells, cosa verament nova, perçò com al cap-devall la mútua subgecció de dominis procehints d'una metéxa península éra un costum revellit, o ans bé un vici antich, al quæl estaven féts, mas la subgecció per un foraster havía de repugnar o espantar tot-hom y quiscun, axicom als nostres barons metéixs y a les nostres córts repugnà al recelar-se lo progécte d'En Alfons. Mólts fóren, donchs, los qui davant aquella nova prespectiva d'engrandiment per un príncep estrany, s'alarmaren, essent-ne un dels primers lo qui també ho fóu en adherir-se a En Alfons al desembarcar a Nàpols, Felip María, duch de Milan. Per suggestió d'aquest sentí aximetéix més vives temors lo Papa, y ja éra açò, segóns recompten, ans de partir la armada de Castellamare, esplicant-ho lo Zurita en aquesta fórma: «Bé-s conformava lo Papa en aquesta opinió ab lo duch de Milan, y oltra que éra més aficionat a la part anjovina, y s'afigurava que, si al Duch li reexía sa empresa, havía-li d'ésser més sotsmès y subgécte y *ab menys presumció y soperbia*; y axí hi havía bon aparell de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

anar-sen disposant y procurant noves coses, emperò no encare tan descobertament:» y per fí lo gran senescal Braccio, tenint tota la confiança de Joana, sentint-se rebaixat lo seu ergull de veure que no podía ficar tant la mà en los afers públichs com corresponía al seu alt càrrech, se retreya d'En Alfons y començava a entrar en relacions secrétes ab lo seu metéix eoemich, Sforcia, per si venía lo cas de contrastar ab totes les forces italianes reunides a les osts catalanes.

Més o menys tart calía esperimentar-se aytal cambí, y la tendencia anà descobrint-se-n gradualment: fóu-ne preludi la inesperada amistat dels dos *condottieri*, puix lo Braccio amenà a Gaeta, ón estava lo Rey y la Reyna, lo Sforcia, y allà estigué lo çà-enrere general anjoví per espay de divuyt díes, «ab gran aparat y fésta (diu lo Zurita), convidant los senyors aragonesos y catalans, y tota sort de gent de la una y de la altra córt.» No mancaría qui n'esperas mal de tant de bé en aparença, y lo Rey pot-ser fóu lo qui majors duptes sentiría, jatsía séns declarar-ho, estant solament al aguayt de çò que cadascú obrava: entretant lo Sforcia anà gonyant barons y cavallers anjovins a la nova causa, que aparentment deyen ésser la del Rey y de la Reyna, y Joana, induhida per lo Senescal, havía dreçat los seus planys al Papa y al duch de Milan, ponderant als seus ulls la cruel subgecció ón se trobava, tant que éra rey séns voluntat per reynar, y, ab tót y la pública adopció, començà a censurar-se a la córt lo procehir del Rey tocant a les darreres adquisicions, per dir-se que éll, a tot tirar, no éra en aquella hora sinó senyor de Calabria; y com aquesta observació y censura, justa o injusta, a força de comentar-la en secrét y d'engrossir-la los qui tenien interès en volcar tot allò fét, atenyés grans proporcions, dónà lo resultat que éra d'esperar, e sabèr desconfiances, retrahiments, murmuracions y al cap y a la fí divisió manifésta entre dos diferents agregats o consorcies de la córt, entre los partidaris d'En Alfons y los anjovins y joanistes ab llurs respectius cabdills, los quals veyen de bonayre fins als antichs sequaces del partit dels Durazos, que molt témps hi havien-lo donat per estingit.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Passada la marfuga, vers lo mes de Setémbre, tractà-s de tornar la córt a Nàpols y com lo Rey ans degués o volgués visitar algun dels punts vehins a la capital, méntre éll s'acuytava en la anament, la Reyna temerosa de que En Alfons no la envias a Catalunya, com lo-y donaren a enténdre, se-n anà a la illa de Pròcita, dés de ón se traslladaria lo hora convinent al castéll de Capuana, que éra lo de sa residencia a Nàpols: emperò en aquesta ocasió fóu con més clarament haguéren de descobrir l'odi y rencor secréts fins a-les-hores dins los pits d'ens y altres. Lo Rey eczigí la vinguda de la Reyna, com éra regular; aquesta no podènt descobrir sa temor, tingué d'accedir; mas sabènt, durant lo viatge, que la amenaven al castéll que ocupava lo Rey, y no al séu, s'hi resistí, y la desembarcaren al de Capuana. Si la Reyna públicament podía dir que desconfiava, ab major rahó podía desconfiar lo Braccio, qui éra súbdit; y axí manifestà que no aniría veure al Rey séns lo seu salconduyt, y lo Rey per sosegar-los, donà al Senescal la seguretat que demanava y éll se-n anà visitar personalment a la Reyna, y, ben segur ab una mira política, per distraure o donar entenent de quant segur y confiat se creya En Alfons a la capital, ordenà fer grans féstes, com éren bòrns, justes y altres solaços.

No dormía lo nostre Rey conexent les manyes d'uns y altres, emperò los seus enemichs tampoch no dormien, de manéra que méntre lo poble se distreya, posant, per tal motiu, major afecció al nou monarca, los cabdills enemichs se coujuraven de la més vil manéra, essent l'un dels llurs malvats progéctes, molt freqüent en aquell témps a Italia, que la metéxa Reyna convidas En Alfons ab gran amor a una fésta en son palau o castéll, y allà se desexissen d'ell per una vía desastrosa; emperò descoberta la trama per l'axerit segretari Arinyó, la hora que ho tenien tot previngut los convidats, se negà En Alfons al convit; y en cambi gordas presoner en son podèr, malgrat lo salconduyt, lo senescal Brcccio, la ànima de la conspiració, en aprés de la qual cosa muntà a cavall y, acompanyat dels séus, tirà altiu vers lo castéll ón estava la Reyna. Poch costarà preveure quina fòra la

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

primera escena d'aquest drama qui anava complicant-se: al arribar los nostree al pont, y ovirant-se davant aquells En Alfons en persóna, tot fóu alarma a la residencia de Joana, y tancant-li la porta, con ell anava a passar-hi, espasa en má, començà de colp-y-volta la gornició a etgegar la ballestería, qui ocasionaren alguns damnatges entre los de la regia comitiva, tant que hi morí don Alvar de Garavite y fóren prou mal-ferits En Joan de Bardaxí y En Guillém Ramon de Mont-cada, y corrent gran perill lo Rey, lo qui enujat a més no podèr, calgué-li tornar-se-n, emperó per obrar resoltament.

Un fét tan marcat de rompiment y discordia, al divulgar-se, posà en alarma tota la terra, y fóu com la senyal per obrar ab decisió l'un y l'altre bàndol: lo Rey, valènt-se de públiques crides, manà que ningú no-s mogués hostilment a la ciutat, sóts pena de la vida, méntre los nostres s'aparellaven a la defensa; le Reyna continuant tancada per dos dies, trobà camí per fer assabèr sa situació als de fora qui estaven promptes a defendre-la, y lo Sforcia qui-ls havía organitzats y-ls acabdillava, emprengué la seua anada vers la capital, proclnmant éll y los séus en altes veus, tot passant, que s'éra rompuda la concordia entre Joana y En Alfons, nulla la adopció d'aquest, que-s declaraven élls d'aquí-avant cruels enemichs de la nació catalana y de la casa d'Aragó, y que anaven a foragitar-los de la capital y reyalme per que ni la una ni l'altra no fóssen sa despulla, y en aquest sentit avançaren, tot replegant partidaris o seguidors, fins a deturar-se a un lloch tocant de Nàpols, que se-n diu Santa-María de Ogliulo, lo díe 30 de Maig del 1423.

Al acostar-se a la capital, recompten los historiadors italians que lo Sforcia donà com a consigna als seus, que només ferissen en los ben abillats y qui muntaven bons cavalls tàctica propria de *condottier*, no de cavallers, car allò significava no entrar en noble y franca brega, sinó desbaratar los caps per que no hi hagués disciplina en los inferiors, y endemés fer presa de cavalls que éra açò que a-les-hores més comte li tenía, per no tenir-ne pas de sobres. Los nostres ca-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vallers obrant com a qui éren, presentaren-se en batalles arrenglades, obehint a' En Bernat de Centélles que lo Rey havía nombrat com a general, y fins isquéren al encontre del enemich qui, semblant a un torrent, se-n entrà abrivadament dins la ciutat. Sía la força d'aquesta primera impetut y l'efecte del plan diabòlich del Sforcia posat en pràctica tantost, lo resultat fóu considerar los nostres que éra prudent recular per dur la batalla a un altre punt de la ciutat, mas ja fós que los altres ne coneguéssen millor los carrers, o que l'atzar axi ho disposas, con estaven los catalans propers al lloch ón poguéssen contrastar y qui sap si domdar la èmpenta, sentíren-se de sopte acomesos per la rera-guarda, de manéra que havíen de bregar en tots indrets, y vehéren-se pressurats en los més estrets llochs, ón no hi havía altre remey sinó morir en matant o retre-s presoners. Lo Zurita fa referencia a un autor català antich, que no nomena, lo qui afermava «que isquéren del castéll de Capuana tres-cénts homens d'armes, ab quatre mil de peu del poble, y feriren en los nostres per les espatlles, y ab açò desbarataren-se.»

En tal angóxa lo Sforcia arrancà de mans d'un italià qui anava ab los nostres l'estandart Reyal, y ab tal triumfe mudà de bell-nou la decoració, los dominadors de Nàpols, los catalans, vehéren-se sotsjugats y desconfits, lo rey Alfons, tancat dins lo seu castéll y voltat de poble qui-l menaçava, tot axicom pochs dies abans lo celebrava al participar de les festes públiques, la reyna Joana novament triumfant d'aquell que ella senyalava com lo seu opressor, tot axicom s'esdevingué abans ab lo seu marit Jacob de la Marche, y la revolta mesclança de joanistes, anjovins, durazos, cridats per los dos antichs y mortals enemichs, Braccio y Sforcia, senyors absoluts de la ciutat, que cada partit volía per a sí.

En aquesta batuça s'hi féren actes de gran valor, senyalant-se entre los qui més sobrexiren En Joan de Mont-cada y En Ximèn Péreç de Corella, y fóren les pèrdues de més de dos-cénts homens d'armes y de vuyt-cénts cavalls, restant presoners gran nómbre dels nostres barons, dels quals ne retrau lo Zurita En Bernat de Centélles, En Ramon de Pe-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

rellós, don Fadrich Enriquez, fill del almirall de Castélla, En Joan y En Ramon de Mont-cada, En Xímèn Pèreç de Corella, En Joan de Bardaxi y lo comte Joan de Ventimilla, sóns comptar noresmenys los peons o sirvents qui fóren vilment reclosos, diu l'annalista, al alcaçar. Los qui poguéren estorçre d'úns y altres; que no serien pochs con reexiren de que en la acomesa no-ls tancassen lo pas, se recloguéren en les dues fortaleses que los nostres possehíen, als castélls nou y del Ou, y allà van mantenir-se ferms, inclus lo Rey, tot esperant nova ocasió de refer-se, y ab la circumstancia de gordar en llur podèr lo senescal Braccio, que lo Rey tingué la bona pensada de pendre a témps. D'aquell moment per avant lo Sforcia fóu l'arbitre de la ciutat y del govern, féu que la Reyna permetés la entrada a Nàpols a tots los bandejats anjovins, publicà que lo castéll d'Aversa anava a ésser-li retut per un tal Joanot (1) qui-l gordava, y organitzà companyíes fent semblant que formalitzas un setge contra lo castéll Nou, qui, a parer séu, no tenía altre remey sinó sotsmetre-s, crehent-se que axí certament finiría en aquell reyalme lo domini estranger.

La ilusió del Sforcia no trigà pas en esboyrar-se, car no passà gayre témps, com si la estela d'En Alfons no volgués apagar-se malgrat totes les nuvolades, que no-s vehéssen certs senyals de la galivança que los assetjats catalans ab lo Rey llur poguéssen tenir. Portada d'aventura, o a conseqüencia de noves que adquirissen a Sicilia de la desféta de Nàpols, entrà en aquest port una nau d'En Gilabert de Cen-

(1) Nomena lo Zurita al gordador d'Aversa Joanot de Pertusa, y diu que éra català. Joanot, com a nom, no pot ésser catala, puix la desidencia en *ot* en aquesta llenga és despectiu y no diminutiu, y com a diminutiu no-més pot ésser francesa o variació de la desinencia italiana *otto*. Com a cognom no és conegut, y en tal cas seria estrany que no s'antepósas al nom, acreditan açó que fóra persona molt vulgar, lo qui hagués merescut del Rey la confiança de gordar un punt tant important com Aversa. Pertusa, ab tót que-s conserva lo nom de Pèra-pertusa, com a cognom, és desconegut a Catalunya; tampoch no és conegut com a nom de població, no havènt hi sinó Portus, are francès qui li resembla. Tréta la *P* del nom restaría lo d'una població italiana, y en conseqüencia ¿será tan fóra del cas calcular si podía ésser un dels volubles aventurers qui a-les-hores formiguejaven, tenint nom de *Giovanotto di Pertusa*?

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

télles, carregada de municions y fornitments, que poguéren rebre séns dificultat los reclosos al castéll Nou; al poch témps unes galéres descarregaren numerosa cavallería, comanada per En Bernat de Cabrera, procehint d'aquella propinque illa y no passà gayre que corregué la agradosa nova de que anava a arribar una poderosa armada que lo sempre generós Principat de Catalunya trametía a la disposició del Rey. Esplicaríem dés d'are l'efécte d'aquests socórsos, emperò no devèm fer-ho, a major ordenament, séns recular un xich y traslladar-nos de nou a la nostra patria catalana, per donar a conèxer lo patriotisme ab què procehía con los seus fills escampaven per élla la llur sanch en llunyadanes regions, y de quant éra capaç la noblesa dels qui gordaven lo natiu sol, méntre llurs fills o germans patíen lluny de la llar payral.

Ja en los primers mesos del 1421, tinguéren idea de congregar córts al pricipat de Catalunya, per reclamar-ho les necessitats de la pública administració, com-se-vulla que convenía senyalar lo caràcter de certes lleys y disposicions o establir les que més utils podíen ésser a aquella, y esmenar una séns fí de greuges, segóns axí consta al procés de aquella assamblea legislativa, conseguint-se al cap-devall, ab més o menys dificultats a la primería, lo llohable propòsit que havíen tingut los homens al càrrech dels quals se confiaven los interessos de la nostra benvolguda y antiga patria. La reyna Na María- com a lloch-tinent del Rey (1), éra la persóna encarregada de presidir aquelles córts, y per tant, en nom séu se publicà la convocatoria, ab data de Tortosa a 18 de Març del 1421, cridant a la metèxa ciutat, òn havíen de trobar-se los representants de la terra lo díe 21 del vinent Abril, com axí féu-se de fét.

Aprés dels tràmits de costum, ja coneguts, quí solíen

(1) Lo Feliu, ab molt bones referéncies marginals, esplica una innovació important que féren en certs càrrechs públichs en aquestes córts, com fóu la de erigir lo lloch de Regent la Reyal Cancilleria, que no éra ordinaria sinó en lloch de Viç-canciller, de manéra que fórmen abdós un metéix càrrech, y és lo Regent com un subsidi del Vic-canciller, qui presideix a la sala.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

precebir la veritable instalació, lo dia 26 de Maig, la Reyna féu sa proposició o discurs, qui-s reduhí a aquestes simples paraules que reproduhim per que sía conegut lo poch interès qui hi hauría de part de la senyora lloch-tinent, con tan poch espressiva s'amostrava al complir ab lo costum, formula o cerimonial del discurs regi: «Bé sabèu la necessitat del senyor Rey, la qual és tan notoria a vosaltres, que ni caldrà esplicar-la; e per aytal rahó havèm-vos convocats a córts, suplicant-vos afectuosament que vullau donar e retre al dit senyor, consell, favor e ajuda, axicom los vostres predecessors, per la llur innata feheltat e per la gran amor que an tots témps han portada a llurs reys e senyors, sémpre costumaren, e vosaltres aximetéix ho havèu costumat respécte del senyor Rey, tenints axí lo dit senyor Rey com Nos ferma confiança en vosaltres.»

La contestació fóu encarregada al abat de Mont-serrat, lo qui, tot amostrant sa coneguda erudició, donà saludables consells a la presidenta, y assentà grans principis de govern, de moral pública y adhuc de conducta particular, que la bona senyora podía ben conèxer que havíen d'ésser de gran utilitat al seu marit, posat que En Alfons, en son afany de batalles, tingués témps de llegir los consells que li donaven los seus més lleyals sotsmesos. Recorts dels passats reys va aduhir lo savi abat a la fí del seu discurs, y pot-ser volènt esquivar los desplahers que-n podrien naxer de la presidencia d'una dona, digué a Na María: «E singularment devèu ressemblar a la reyna Na Lionor besavia vostra, qui ab gran justicia regí aquest Principat, e ab gran prudencia féu notables constitucions en aquesta ciutat de Tortosa, en témps ne la guerra de Castélla, e ab gran temprança treballà a foragitar (1) los enemichs de nostra patria.»

Aquestes darreres paraules—qui espréssen la malvolença de tots los naturals d'aquests reyalmes als forasters qui dés

(1) Dobte acudit si certament la frasa *foragitar los enemichs de la patria* car tant pot referir-se als qui militarment la esvahiren, com als qui pacificament se-n apoderaren per esplotar la y destruir la.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

l'exalçament d'En Ferran I al setial d'Aragó éren vinguts y seguíen a la nostra patria gaudint les més altes distincions y exercint oficis que solament corresponía ésser exercits per los fills de la nacionalitat catalano-aragonesa; téma repetit en altres córts anteriors, y vici contra lo qual venien clamant de molt témps hà,—éren com una advertencia oportuna en aquella ocasió en què catalans y aragonesos se dessangraven en una cruel guerra per satisfer la ambició y les fantasíes del rey llur, méntre les pertorbacions de Castélla, que més avant esplicarèm, promugudes per los metéixs germans de En Alfons, serien causa pot-ser de que aquest fós tingut abandonar ses glorioses empreses a Italia, per aténdre a les eczigencies d'aquell reyalme vehí, que no-n podía oblidar la procehencia lo rey d'Aragó, essent de doldre que açò tingués d'esdevenir, aportant la deshonra de la dinastia antequerina, mas dels Estats qui la sostenien, com éren principalment Aragó y Catalunya.

Continuaven les córts lo seu curs natural, espatxant los afers més importants qui havíen de donar a les noves constitucions que després s'aprovaren, de les quals prescindim per enténdre en l'assumpte que més nos interessa en aquesta ocasió. Bé-s recordaran los nostres llegidors que a les córts anteriors o parlament, ab tot y amostrar-se generosa Catalunya satisfent los desigs del seu rey, impacient capità qui no veya la hora de començar sa carrera de gloria, obrà ab la prudencia que sémpre la caracteritzà en la antigor, perçò com se manifestà contraria al propòsit d'anar En Alfons personalment en la armada, y ben segur éren ressons d'aquesta previsió o temença les veus que s'alçaren tantost a Sicilia, d'alguns dels nostres barons, qui feyen la contra a que lo Rey intervingués en los afers de Nàpols. L'anament insegur que seguí En Alfons, ab les nostres armes; a les illes, y les noves (que no podría menys de sabèr-les la nostra Deputació) dels tractes y assentades que mijançaven entre lo Rey y certs personatges de Nàpols, donaríen la ràhó als nostres prohomens de quant fundada no fóu llur temor y de tota la gravitat dels perills que anavén a córrer los fills

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de Catalunya y Aragó, seguint al abrivat capità y ambiciós princep; mas com lo pas més difícil s'éra ja donat y consentit, y éra llavors una honra de la patria no espondre a ningun ridícol los seus fills, procuraren acreditar encare major previsió que no abans facilitant al monarca nous cabals, nova armada y nou exèrcit, per lo cas de que algun inesperat contra-tèmps no desbaratas de bell començament la empresa que anaven verificant, o ans bé de la que En Alfons tenía en cor de verificar; y no és d'atribuir aquest pensament a la Reyna o als amichs del Rey en sa rapresentació, car apart de no ésser pròu poderosa semblant volença, no essent de lley, a decantar Catalunya a fer majors sacrificis dels que féts havía, ben tost veurèm la prova neta y clara de correspondre aquest acte esclusivament als catalans guiat de la llur noblesa y libèrrima voluntat.

Aprés d'algunes lléus indicacions per individuus dels distincts Braços, van convenir-se, donchs, en fer un donatiu o adjutori al Rey de 70.000 mil florins, oferint-se encare més, a empenyorar censals de la Deputació si fós mester, fins a la de 350.000 florins—no essent açò necessari per en aquella hora,—y al metéix témps armar deu galéres y vuyt naus ab lo suficient nómbre de soldats proporcionat al portament de quiscuna, entre les qual se-n compten de les diverses menes següents: cinch-cents homens d'armes, cinch-cents pillarts, úns y altres armats de totes peces, un miler de ballesters, podènt encare anar per custodia y exercici en los metéixs bastiments uns altres dos mil combatents qui serien escudats, llancers, falçoners y ballesters d'aquells qui poden maniobrar en terra, comptant-se que açò podríen fer-ho con convingués fins a quatre mil combatents, remanent-ne un altre miler en guarda de les galères: provehiren a la compra de tota sort d'armes, bombardes, artilleríes, escales y demés ormeigs necessaris; nomenaren una comissió o junta de vint y una persónes per que entengués en l'ordenament de tots los preparatoris y aplicació de cabals, la qui curà tan prést de remetre com a bestrèta al monarca una part de la quantitat votada; van designar-se les persónes qui havíen d'anar com

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

a embaxadors del Principat al Rey per informar-lo de la disposició en què estava Catalunya y al ensémps per inclinar lo seu cor, qne no fès oposicions a les decisions de la assamblea catalana, y ab la fí de no retrassar l'armament dels vaxells, en tant que aquest se verificava, manaren posar taula, o bandéra d'assoldejament, per més que no decidiren de prompte lo nomenament d'almirall o general d'aquelles forces, que tenía gran volença la Reyna en designar-lo èlla, donant la major seguretat de que fóra un digne capitost. A posar per obra tan patriòtich pensament s'hi anà ab la activitat propia de la nostra raça, axí per part de la Deputació com de la comissió especial, y la embaxada s'embarcà séns triga, fent ruta vers allà ón se trobava lo Rey.

De segur que gojós lo llegidor compatrici per la fórma de obrar dels seus avant-passats; rebrà en aquest moment un fort desengany, per tal com esperant natural gratitut, veurà burlada sa ilusió con li digam que tanta generositat no fóu agrahida, o mellor que tan savia previsió no fóu coneguda per lo príncep, al qual cegava, séns dupte, la vanitat de sa propria suficiencia. Descobram ací quant d'antichs historiadors ignoraren o tinguéren interès en ocultar: al comunicarse a En Alfons los propòsits de Catalunya, rebujà-ls per inutils, no volgué la armada y fins considerà com a despeses que calía estalviar les que-s feyen per muntar-la, declarantho axí en públiques cartes datades a Sorrento lo 13 de (està en blanch lo mes) del 1422, de Castellamare lo 5 de Juny del metéix any, y de Gaeta lo 25 del metéix mes. La assiduitat, emperò, ab què treballaren los nostres embaxadors prop del Rey, y la força de reflexions que li fariên, acabarien per convèncer l'inespert y fogós jóve, qui si tantost desplegà altes condicions de govern y direcció política, no sabien en aquella ocasió fins a ón y en qui-n témps podría acreditarles: y tant és axò cert, que ab cartes del castéll Nou de Nàpols, lo 26 de Janer del 1423, anulà En Alfons les anteriors. acceptà les ofertes del Principat y apravà quant en les córts s'éra tractat, regonexent per tant, lo perjudici que haguè de ésser per la terra la suspensió de la armada aprés de les mes-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sions que par élla s'éren fétes, com que per aquesta causa no pogué estar llésta ni partir de les nostres costes fins a la primavera vinent.

Interim que arribava quest termini, tinguéren lloch los féts demunt descrits a Nàpols: y les córts de Catalunya continuaren la llur tasca en lo restant que-ls tocava resoldre, tant que no cessaren a fins al 20 de Juny del 1423—y encare com a suspeses, puix que-s prorrogaren per lo Febrer següent,—çò és, ab posterioritat a la anada de la armada vers aquella capital, devent apuntar no-més, com a simple curialitat, que a causa de la pésta de la glànola, la Reyna, séns trobar-s'hi personalment, espatxà alguns assumptes de les metéxes dés de diferents punts, d'una tórra d'Horta y de Molins-de-Rey, y que per la metéxa causa fóren traslladades a Barcelona a casa del capítol de la Seu, lo díe 30 de Juny del 1421, essent de observar que en dates no gayre distants de les citades s'hi troben aximetéix consignades en los dietaris de la Deputació algunes invassions d'aquell terríble mal, de que-n fóren víctimes diversos indivíduus dels tres Braços.

Féta la ressenya de les córts y salvada la omissió dels nostres historiadors, no-ns toca sinó ajustar a aquella la simple indicació que aquests se limitaren a fer tocant a la armada, emperò descobrint alhora lo gran mèrit que deu atribuirse a Catalunya en la remesa de noves forces y socórsos al Rey, y la gran trascendencia que tingué la fermesa dels catalans en aquesta ocasió, tanta que, séns ningun dupte, fóu a éll deguda la salvació d'En Alfons y del seu estol, o millor, lo futur domini d'Aragó, y després d'Espanya, a Nàpols, puix que desbaratat aquest primer y atrevit assaig, fóra estat molt difícil per avant tornar a la península italiana ab propósits de conquésta.

Consignen los autors ab la varietat de costum lo nómbre de bastiments de què-s componía la nova armada o reforç: lo Zurita, reposant en *autor antich de les coses del reyalme y natural d'aquest*; diu que constava de vint-y-dues galéres y vuyt naus grosses; lo Joan Francesch Boscà, que éra de trenta fustes

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

entre tot lo navili; lo Faccio, que éren deu galéres y sis naus lo Feliu, ab tót y ses referencies, recompta que-s componía de trenta vasos, vaxells y galéres (classificació bé prou confosa); y finalment lo Capmany, referint-se a uns *Giornali Napolitani*, qui no comprenen aquella data, y als autors italians Stella y Giannone, assegura que lo socórs naval aparellat per Barcelona éra de vint-y-dues galéres y vuyt naus grosses. Nosaltres, segóns costum, no-ns separam del document fahedor, y axí admetèm sinó lo nómbre ja indicat anteriorment ab referencia a les actes de les corts, séns rebujar perçò, la possibilitat de que ab nómbre de bastiments votat y ofert se n'hi afegissen després d'altres de la ciutat de Barcelona, d'altres ciutats o de particulars, ab les quals s'arrodoniría certament lo total mencionat per algun dels dits aùtors. En axò que estan tots los autors confórmes és en havèr estat nomenat general de totes les forces En Joan Ramon Folch, comte de Cardóna, a los qui mencionen la data de la sortida s'avénen aximetéix dihent ésser estat lo 11 de Maig dol 1422 con isqué la armada del port de Barcelona, y que arribà al port de Nàpols lo 10 de Juny.

No és opinió ni congectura nostra si dihèm que En Alfons vivia preocupat o enganyat a la córt de Joana, sinó una verítat consignada per lo metéix Rey, perçò que que estudiant la tanda de cartes que escrigué a les córts de Catalunya y que consten al procés de les metéxes, qual-se-vol veurà quant confiat no estava fins prop dels moments del perill. Axí s'espressa en una d'aquelles, qui porta la data del 5 de Juny del 1422, desde Castellamare... Seguint continuament de bé en millor, estam en gran prosperitat e augment de honor, de manéra que los majors comtes e barons, ciutats, terres y castélls, e entro mes Sforcia, qui és un dels més principals, lo major e qui compta ab més forces en lo dit reyalme, reduhits a la feheltat de madona, nostre molt cara mare y a la nostra, stan sots la nostra obediencia e total manament; e speram, ab la ajuda de Déu, tenir, dins molt bréus dies, tot lo restant del dessus dit reyalme, que és la part més minuefluxa e séns forces, en lo nostre podèr, quieta e pacificament

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de la nostra reyal Coróna e benifét dels nostres reyalmes e terres (1)...» D'altres lletres, confórmes ab quant referexen alguns historiadors, se-n deduheix que no gayre aprés de la seguretat qui encoratjava a En Alfons, la seua aliança ab Felip Maria duch de Milan éra nula, y per tant la influencía d'aquest potentat italià dins lo cor del papa Martí, feya preveure que no passaría molt de témps a ésser generalment contrariat lo podèr del Rey d'Aragó a Nàpols. Coincidí ab aquest inesperat cambi politich la commoció d'aquesta ciutat y la declarada hostilitat del Sforcia contra En Alfons, resultant-ne, com ja sa sap lo llegidor, que obligà lo Rey a tots los catalans a recollir-se en los dos castélls que possehíen a la capital. Allà, circuides les fortaleses per una immensa multitut, sémpre crexent, qui menaçava los reclosos ab la mort o ab un vil afront mil vegades pijor, com ho fóra si per generós pacte dels assetjants haguéssen tingut d'abandonar envergonyits aquella terra los descendents dels prohomens qui havíen sotsjogades les principals illes de la Mediterrania y fét sentir lo pès de les armes llurs fins a les més llunyadanes fites d'Orient; allà, dihèm, burlat per los metéixs qui poch abans lo favorejaren o rebéren la favor séua, desesperat lo fill d'En Ferran d'Antequera, qui sap si en sa primera volta en sa vida pensà quant inich alhora que desavinent no és apropiar-se reyalmes sóbre los quals ún no hi té ningun dret, qui sap si acompará ab la seua sort la del infortunat comte d'Urgell, qui gemegava al alcaçar de Madrit—d'aquell insignificant poblet qui per sa situació més geomètrica, que no geografica, havia d'ésser un segle més tart com a córt dels reys d'Espanya y céntre fatal per les antigues nacionalitats y per les modernes provincies,—qui sap si-s recordà ab esglay lo recelós del papa Martí y abans desobedient a Benet, l'anatema llençat per aquest, al anar-se-n de Perpinyà a Penyíscola, contra la familia que éll, ab son valiment, havía acimbellat a rebrot reyal, y en aquestes vagarositats de la

(1) Totes les lletres d'En Alfons a les quals nos referim, se troben al foli 259 y següents del procés de les córts del 1421, qui porta interinament lo nómbre 27 al *Arxiu de la Coróna d'Aragó.*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

imaginació y del esperit, tal vegada, per bé, mirant En Alfons si la estela qui l'havía guiat per aspre camí al encalç de la gloria llençava encare algun raig qui li infongués nova esperança, qui sap si de fet, en mig de sa solitut y desconhort, hi ovirà lo romanent de llum qui havía d'ésser sement de nova resplandor, y aquest senyal o averany cregué veure-l no-més en lo mou de procehir, en la formalitat y previsió dels Catalans, qui si de primer contrariaren les seues ambiciosos propòsits prevehent los arrichs als quals s'aventurava s'amataren tantost en proporcionar reforços al qui, pagat solament de galivances, avançava encegat per un camí desconegut lo térme del qual podia molt fàcilment ésser la mort o la deshonra. Providencial havía de semblar lo remey que En Alfons rebés com havía de semblar-ho la anterior pruhija de Catalunya en ajudar lo seu Rey, quant més si les metéxes contrarietats y dilacions feyen que precisament arribas lo socors en la major estretor, y com n'havía més fretura lo qui havía traslladat les osts catalanes y aragoneses de les illes dels seus dominis al reyalme napolità, que devía agregar com un nou floró a sa corona.

Axí succehí, y per comprovar-ho no cal sinó acomparar les dates lo 30 de Maig del 1423, confórme havèm vist, s'encaminava lo Sforcia, ab son aglevat estol, de Santa-María de Ogliulo a Nàpols, y axí havèm de comptar que tota la gran palestra esdevinguda als carrers d'aquesta capital entre los sequaces del *condottier* y los catalans defensors d'En Alfons, calgué que fós precisament dins los primers díes de Juny: consegüent e immediat a la lluyta fóu lo tancament dels nostres compatricis als castélls que possehien, y per més que arribà tantost la nau ab queviures d'En Centélles y lo reforç de cavallería conduhit de Sicila per En Cabrera, de poch li valdría axò als assetjats per refer-se, si no hagués arribat un altre reforç suficient per contrarrestar a la crexent multitut que anava atrahent la fama del Sforcia per defensar un dret que no s'éra destriat ni senyalat, puix joanistes y anjovins anaven a-les-hores plegats ab lo sol intent de foragitar los estrangers. La alegría que devallà en lo cor d'En Alfons, al

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ovirar, per entre los gornits marlets, les banderoles o cimbells d'una armada qui feya la ruta de Nàpols, y sóbre-tòt al descobrir que aquelles éren llistades de groch y vermell, les glorioses barres catalanes relluhirien als seus ulls com a revifat llumenar de sa esperança, y ben segur que prorrompría en himnes de llahor per la naciò catalana, y de mercès per aquell Dèu de misericordia qui tal consol li trametía en semblant estretor, inspirant abans los catalans, con s'entuçudien en valdre al rey llur, contra sa voluntat y malgrat les seues ilusions. Los dies que duraren tots los féts referits, a comptar dés lo 30 de Maig, no podien passar de vuyt o deu, y neix en aquests éra com ab major oportunitat convenía la arribada d'un reforç, ¿què-n dira lo llegidor el veure que la armada que Catalunya trametía sóts conducciò d'En Cardona arribà a les platges de Nàpols precisament lo díe 10 de Juny? Aquest resultat estalvía tot comentari, per exalçar com se mereix, lo procehir de Catalunya en aquella ocasió y per justificar lo nostre plany la hora que-ns havèm lamentat del sistema dels nostres historiadors qui passaren per alt coses tan importants com les sus-are descobertes.

Vejam are la manéra heroyca que tingué En Alfons de castigar los traydors qui poch abans l'afalagaren y a la virolada multitut de gents replegadices italianes, aglevades, no per amor nacional, sinó per interès de partit, contra les osts catalanes y aragoneses. Tinga cada hu abans recort de que lo primer senyal del rompiment, al descobrir-se lo plan de la Reyna, fóu la presó del senescal Braccio, qui continuà en podér d'En Alfons durant la lluyta y encare aprés d'assetjats los castélls que possehien los catalans, y tinga també en compte, com axí ho veurèm confermat en altres ocasions, que éra lo Rey—tan per son natural talent y tracte afable, com per conèxer ab maestría los recórsos dels quals solen valdre-s en aquella mala època y sóbre-tót a Italia,—molt capaç d'atraure-s lo major enemich, ab tal de podèr-si'hi familiaritzar. Nos gordarèm bé prou d'assegurar que, méntre estiguè En Alfons reclos en lo castéll Nou, parlà ab lo Braccio y-s predisposà en sa favor, cosa fàcil en lo cor del incons-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tant *condottier*, si inflamà la seua gelosía ponderant-li la major confiança que merexía llavors lo Sforcia, y noresmenys si conseguí donar-li entenent del nou triumfe que irremisiblement havien d'atenyer les armes catalanes a Nàpols; tan bell punt com los arribas lo socórs del Principat, emperò si dirèm que al desempresonar lo Braccio. aquest, en compte d'ésser decidit cabdill qui alternas ab lo Sforcia en prò de la reyna Joana, prengué una actitut ambígua e indefinida, confórme veurèm, que no podía menys d'ésser resultat d'un conveni ab En Alfons, y per tant, circumstancia integrant del nou progécte aquest hagués concebut, per arrelar de bell-nou lo seu domini en aquell reyalme estrany.

Lo llegidor podrá regonèxer la veritat d'aquesta fundada sospita al seu témps cenyint-nos nosaltres a assegurar-li per are, que Braccio no fóu desempresonat ni encare aprés de la revenja conseguida per los nostres, fins a la hora oportuna, segóns farèm veure al espondre per son orde los aveniments qui comencen d'aquest moment. Tan segur estaría lo Sforcia de que no podía fugir-la famosa presa, que no duptà en exir al camp, pot-ser per atraure nova gent, o per dispondre que Aversa pogués servir de refugi a la reyna Joana en lo cas d'ésser tinguda aquesta senyora jaquir lo castéll de Capuana; emperò entretant dexà al entórn de les fortaleses les forces suficients per vigilar-les y adhuc pot-ser pet contrastar a una embestida dels assetjats, con se resolguéssen a escapar; y principalment havía allogat les companyies de gent de cavall a una plaça nomenada Les Correas, qui està enfront del castéll, tant per contenir los qui hi estaven dins, com per empatxar lo dosembarcament o exida eu terra de les gents qui per ventura podríen portar alguna arma en socórs.

Sabía la absença del Sforça En Alfons, y veya dés de son castéll lo nómbre, y actitut y mena de gent qui-l voltava tant que pogué traçar ab repos y justesa lo plan d'acomesa, tan bell punt com tingué nova del reforç que allà li conduhíen les galéres de Catalunya. De bones y primeres deliberà éll en persóna traslladar-se a la armada—y ací convé

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fer assabèr que los castélls de Nàpols podíen tenir avinent comunicació ab la mar, o millor, que podíen-ne exir un determinat nómbre de persónes, com també, per lo metéix, podía procurar-los-hi queviures una isolada nau, méntre que una multitut numerosa tenía dificultat en entrar o exir, per ló tèmps que li calía a verificar-ho,—y tantost distribuí, en progécte, les trópes ab què comptava, senyalant a quiscuna son cabdill, y marcant-los los punts per ón respectivament havien d'acometre; s'encarregà lo Rey de fer-ho ab la armada per la part de mar, donà la metéxa consigna de complir-ho alhora per terra als comtes de Cardóna y de Pallars, y al infant En Pére, son germà, de manéra que l'assalt o acomessa general se verificas per tres punts diferents, que éren per lo moll, per les draçanes y per Sant-Martí, méntres d'altres companyíes esvahissen per diversos carrers. La principal d' aquestes y més propera a les forces enemigues, la confiaren exclusivament als catalans, qui se-n apoderaren, segóns indica lo Zurita, posant-se ja ab açò en contacte unes y altres encomençant la lluyta; y ab tót que a la plaça, y en ajuda de la cavallería contraria, hi anaven fent cap agregats de diferents indrets de la ciutat, s'encengué la brega axí vigorosament, que forçà als enemichs d'abandonar lo punt, procurant tant prést distribuir-se per los murs y tórres y per los altismes de la ciutat: emperò de tal fórma los anàren acorralant los nóstres, empenyent-los vers la porta de Petruccio, que fóu inutil lo recórs de què-s valguéren per comparèxer envers lo centre de la batuça, y de diferents indrets, los restants agregats qui venien acometent y qui dominaven ja aximetéix la ciutat y possehien los seus cimals, especialment per la porta Reyal, romanent, en resultat, los sus-are vencedors vençuts, desconfits y foragitats dels llochs més estratégichs, en la possessió dels quals confiaren lo llur triumfe.

Durà la brega y matança tot lo díe, y tan solament per que va caure la nit, cessà aquella, obrant ab tan gloriós menyspreu lo nostre magnànim monarca respécte d'aquella gent vençuda, que ergullós y segur del triúmfe volgué que

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aquests y los vencedors a la úna descansassen de tanta fadiga, per continuar l'endemà, sens curar de si entretant hi podía acórrer lo Sforcia ab nou reforç, com axi fóu, proporcionant-se en axí un nou triumfe als catalans y major gloria y renom al pros qui-ls acabdillava. Efectivament arriba lo Sforcia ab los séus, per més que en l'entreval l'esglay dels barons italians fóu immens, no sabènt què fer-se, y temerosos de que la reyna no-s vehés en lo metéix cas ón adés s'éra vist En Alfons; assetjada en lo seu castéll, y més temerosos per ignorar què fóra d'élls y de la ciutat al traspuntar lo novell sol si los vencedors prosseguíen la llur tasca, y sóbre-tót si hom los hi feya resistencía.

Los més adictes a la Reyna o més contraris al domini estranger confiaren molt de la valor del Sforcia, que féren venir incontinent, per que almenys tragués Joana d'aquell perill; y lo Sforcia complí comparexent aquella metéxa nit o al clarejar del endemà, ab noves turbes al seu seguici, mas al descobrir l'estat de la plaça, cregué més necessari que entretenir-se en lo salvament de la Reyna, salvar abans la ciutat, çò és, fer un esforç suprém per refer-la acometent ab vigoría los qui dominaven sos carrers. Dés lo port de Santa-Clara recompten que ho trobà tot perdut y barrejat per complert. Prevenía-s per açò lo Sforcia ab tót lo còs de sa gent, a la qual encoratjava d'una manéra terrible, y fa a deduhir per açò que anam a veure, que ocuparía los carrers de la marina, con arribada la ocasió del cessar, del descans o tréva concedit per lo Rey, o millor, arribada la oportunitat per blanquejar lo novell jórn y per havèr-hi nova gent a vèncer, lo qual desafiava ab altivesa los dominadors donat per En Alfons lo senyal de tornar a la lluyta, isqué aquest ab son estandart Reyal, acometent coratjós per los referits carrers de la marina, saltaren en terra, tot-d'una, les forces de la mar, qui s'abocaren com un torrent, entrant-se-n dins la ciutat, per les bandes de Ponent y Septentrió, tronà la artillería dés de les galéres y dels castélls Nou y del Ou contra la apilotada multitut del Sforcia, y tot produhint-se al moment una horrorosa mescla, prompte van veure-s los carrers inundats de sanch, per lluytar uns y altres ab terrible decisió.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

No li valgué ací al *condottier* lo seu sistéma, ja conegut, d'ociure ab preferencia cabdills y apoderar-se de bons cavalls, y tan vana li isqué la aplicació del dit sistéma per simetéix, posat que tot son afany éra atacar alla ón veya l'estandart, per veure si podia arrabaçar-lo, que li calgué bé mudar quatre caualls, per havèr-li mort o inutilitzat l'nn darrera l'altre los que muntava, vehent-se per fí obligat a combatre a peu. En aquesta mútua resistencia e indecisió estaven, con una rogenca resplandor atrau les ullades de tot-hom: al adonar-se-n l'abrivat *condottier*, se convenç de que allò és l'incendi qui consumía una part de la ciutat, com axí éra de fét, puix les flames abrusaven tota la part de la marina, y començava també lo foch en altres diferents punts; y conexent que éren debades los seus esforços y no podía passar avant en lo seu propòsit, anà reculant tant com pogué ab alguns dels séus, méntre que la general multitut se dispergía acoltellada per los nostres, y salvà-s a tota pressa fent la vía de Campo-vecchio.

No pogué atènyer lo Sforcia lo triumfe que esperava, per ésser la valor y lo nómbre solament lo qui l'adjudicava; y no merexía que l'inculpassen, puix que féu més de quant pogué emperò li romania un altre compromis per complir, lo salvament de la Reyna, séns lo qual lo nom de *condottier* restava ofuscat per sémpre més. Ja havèm esplicat la disposició dels castélls de Nàpols, y puix calía per complir aquell deute tan sagrat fer un acte de temeraria empenta, que no fóra nou per éll, féu-lo veritablement, y l'endemà va presentar-se de sópte al castell de Capuana, ne tragué la Reyna, que se-n dugué a Aversa, y després de allà a Nola, dexant en lo dit castéll y en altres punts major establiment dels séus, per més que lo principal ací nomenat, y que fóu residencia de Joana, en pochs díes se retè a les nostres armes, de ón ne tingué tant de sentiment lo Sforcia, tant que al agafar lo capità al qual havía-l encomanat, mogut de gran ira, l'escanyà, segóns diuen, per sa propria mà.

Per esplicar ací la reexida de tan sangonós drama, traslladarèm ací les paraules del Zurita, més eloqüents que quan-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tes ne podríem usar en llahor de la nostra antiga nacionalitat, per més que no vagen endreçades sinó al Rey: «En aquest conflicte, diu, bé amostrà la granesa del seu cor y la valor que-l posà en tan alt grau de gloria, que sobrepujà, no solament als princeps d'aquells témps en la magnanimitat y excelencia de coratge, mas encare als de molts segles: car axicom ab jnsta ira posà-s a pendre venja d'aquell poble tan desagrahit y rebetle, qui posà en tant de perill la seua vida, y-s conjurà contra sa persóna y Estat, axí ab increible clemencia manà que cessassen del saquejament, y mostrà gran pena y sentiment del foch qui-s calà en gran part de la ciutat y ab gran benignitat va rebre de bell-nou los homenatges y feheltat del poble y de les congregacions dels nobles.»

Recobrat lo domini per En Alfons, s'ocupà aquest naturalment en recobrar aximetéix los presoners que a la primera batuça, con lo triumfe del Sforcia, restaren en podèr d'aquest cabdill, y si bé no tenim noticies engrunades del cambi, que fóra a-les-hores fàcil si és que-n dexaren los nostres molts en vida en tan sangonosa bréga, podèm retraure una nova, que proporciona lo Zurita, referent a un determinat personatge, nova important, ja per deduhir-se-n la estima o preferencia que donaven als presoners cambiats, ja per confermar la indicació féta anteriorment al parlar del senescal Braccio, y és que llavors lo Rey féu-lo posar en libertat, reclamant en contra qne li fóssen retornats En Bernat de Centélles y En Ramon de Perellós, devent sabèr-se que per aquests tractes no s'entenía lo Rey per res ab la Reyna, sinó ab lo Sforcia, per havèr cedit Joana, en paga de tants de benifets rebuts, tots los presoners a aquest cabdill, qui ouydaría fer un gran negoci ab lo rescat, si no li haguéssen exit fallats alguns díes després.

D'aquesta féta restà arraconada la córt de la reyna Joana a Aversa, méntre En Alfons s'ocupa pacíficament a la capital del ordenament en lo govern, defensa y pública administració del nou reyalme que llavors podía dir que ja havía conquerit ab la força de les armes; y éra lo recólze y única salvació de Joana lo *condottier* Sforcia ab son informe estol,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

car en acabat d'ésser deslliurat lo Braccio, aquest, en comptes de militar ab l'altre o de romandre a la córt o estatge de la qui fóu la seua senyora y favoridora, se-n anà a la ciutat de Aquila, pretestant lo sosteniment d'aquell punt o de certs drets que ell alegava a la possessió de la metéxa, y allà estigué una llarga temporada, esperant, séns dubte, a veure de quin costat se decantava la sort, o si arribava la hora de que-s complis axó que En Alfons per ventura li havía promès con lo tenía reclos en lo seu Castèll Nou.

En aquesta situació és de creure que tan En Alfons com Joana profitaríen los moments imaginant tots los camins cogitables per destruir-se mutuament, ja militars, ja diplomàtichs, y com lo gran obstacle en aquella lluyta éra un tercer, lo duch d'Anjou, que axí entrebancava al ùn com a l'altre contendent, a En Alfons per temor de que lo Papa no-l regoneguès decididament com de millor dret al trònus de Nàpols, y a Joana perçò que no podía oblidar aquesta senyora com éra estat lo seu més constant enemich, a éll se dreçaren l'un y la altra per gonyar-li lo cor. En Alfons, judicant (y pot-ser no anava errat) que patiría lo Duch de la xacra regoneguda en los cabdills militars de la època en aquella terra, ab lo major esparpall, y tal com si tractas ab un *condottier*, manà fer proposicions, en nom séu al d'Anjou, qui les rebujà com éra natural, y més trobant-se a la córt de Roma, qui no podía ésser may per may partidaria del domini Aragonès en terra Italiana: emperò, apart d'aquest motiu, n'hi havía un altre de més poderós, y éra que Joana, lo Sforcia y tota la quatreta qui-ls rodejava a Aversa gónyaren per mà a En Alfons, imaginant la major follía que hom podía cogitar, nova prova de quant desballestats tenía lo cap y lo cor aquella dona com fóu lo revocar la adopció que féta havía d'En Alfons en fill y successor, y en contra adoptar sóts igual caracter y ab les metéxes condicions lo duch d'Anjou, çò és, lo representant d'una rabaça enemiga de la seua, lo personal enemich qui majors perjudicis li havía causats, y per temor del qual havía cridat lo rey d'Aragó que la defensas, y adopta-l per fill.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Molts fóren los pretésts inventats y les cabories en que fundà Joana la causa de sa darrera evolució, y l'acte e instrument per lo qual declarava aquesta novitat s'ordenà a Nola, lo 21 de Juny, ans que lo castèll de Capuana uo-s retés a En Alfons, passant en aprés lo Duch de Roma a Aversa, ón rebéren-lo ab gran solemnitat, fent lo seu panegírich lo bisbe de Trapea, prenent per téma les següents paraules de la Escriptura: *Vérament aquest éra lo fill de Déu*, equívoch lo més herètich, per no podèr tindre aplicació metafòrica, com que si lo fill de Déu equivalía a dir duch d'Anjou, resultava que Déu havía d'equivalèr talment a la dissoluta Joana. Semblant combinació serví de basa per ulteriors resistencies de potentats italians contra lo Rey y per ningú no fóu de menys utilitat que per lo Duch.

Al tenir En Alfons noticia de la declaració de Joana, d'amollar en sa fermesa perçò com fóssen anulats los drets per aquella a éll conferits, pogué vafdre-s de la metéxa inconseqüencia per mantenir-se més ferm en lo domini de Nàpols; y puix no li calía gordar consideracions com abans, la principal cosa a la qual devía a-les-hores aplicar-se éra a vigoritzar lo seu podèr y a cridar entórn séu capitans de la terra per l'estil dels Sforcia y los Braccio, qui mesclats ab los nostres barons ajudassen a consolidar lo domini establert en aquell territori ab tants de sacrificis de part nostra. Sabènt que a la illa d'Ischia dividida en parcialitats, hi havía un cabdill enemich de Braccio, féu-se-l séu, aparellant axí lo camp, y allà trameté de colp-y-volta una part de la armada, ab orde d'apoderar-se de la ciutat per combat, si éra necessari: vuyt naus ab artilleria fóren les destinades a aytal empresa, y com segurament hi trobassen major resistencia da la que esperaven, hi volà En Alfons en persóna ab tota sa armada, y acometent per totes parts, entraren per fí dins la ciutat véramènt per combat, séns ovirar l'abrivat monarca lo perill ón se posava, al encoratjar la brega, puix diuen que tot discorrent en un esquif, li-s va trabucar, y anà a caure, armat de totes armes, dins lo pregón, que lo-n traguéren per miracle.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Aconseguit aquest triumfe, qui augmontà la anomenada d'En Alfons y esbalahí de nou los seus enemichs. y dexada a Ischia competent establiment, se n tornà a Nàpols, y séns perdre témps, escrigué proposant a Braccio, qui estava a Aquila, que anas a servir-lo com a general en aquella guerra: s'escusà real o aparentment lo *condottier*, y si donam crèdit al Zurita, la metéxa escusa provaría que ja obrava sóts la protecció d'En Alfons, puix diu que no anà pendre lo càrrech que li encomanaven «per no dexar l'Aquila, com ell deya, en podér dels enemichs del Rey;» y si no ho féu, en cambi, serví lo seu nou protector d'una manéra util a sa causa, per tal com envià a En Alfons «quatre molt famosos capitans de sa *escola* (segóns espressió del Annalista), qui éren Jacob Caldora, Eurich Malatacca, Bernardí Ubaldino, per altre nom de la Carda, y Orso Ursino, ab llurs corresponents companyies, qui arribaren a Nàpuls lo primer d'Octubre.

Méntre totes les nostres forces, marítimes y terrestres, féssen estada en aquell pahis ab lo Rey, éra de gran avantatge lo nou exemple de conseqüencia o trahició italiana, per comptar-se que darrera aquells capitans se-n presentaríen voluntariament d'altres, y bé-s combatríen los anjovins y joanistes ab forces catalanes e italianes plegades; emperò si certa rahó que, diuen, alegà lo Rey per cridar-los, de que li convenía tornar-se-n a Espanya, per ca'dre-li intervenir en l'ordenament de Castélla, o sía an les questions dels seus germans, arriscada èra la temptativa: car essent tingudes dividir-se les nostres forces en dues, per gordar la conquésta y per acompanyar lo monarca, per moltes que-n dexas a Nàplos, les esposava a ésser victimes d'una trahició dels metéixs qui s'éren a élls ajustats, o del major nómbre, que tindría la aptesa d'augmentar lo Sforcia, si convingués. La rahó que volen supondre que alegà En Alfons podía ésser certa en part, emperò no la que absolutament lo feya tornar en ocasió de tan perill; axi que, al nostre parer, açò que principalment lo mogué fóu lo desig de recaptar dels nostres compatricis nous y majors socórsos, profitar aquella temporal ab-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sença per endegar, si li éra possible, los afers de Castélla, y al metéix témps menar a fi; en la ocasió precisa de revifar-se los seus enemichs per la absença del rey d'Aragò, un pensament ocult, poderós a contenir aquells per la trascendencia que tindría con arribas sa realització a ohida dels barons y potentats de Italia. No essent axí, o hauríem de pendre per boig En Alfons, al qual havía de interessar més la conservació de Nàpols, que no la composta de Castélla, o havèm de suposar, y açò és molt possible, que no s'aventurà a jaquir temporalment lo lloch de sa conquésta, calía que tingués gran confiança en la gent que hi dexava, y no menys seguretat de les companyíes de *condotiers* qui alternassen ab los catalans en la comuna defensa del rey d'Aragó.

Hi hagués què hi hagués de les nostres congectures, ès ben cert que positivament estava En Alfons resolut a anar-se-n de Nàpols, dexant-hi de lloch-tinent séu son germà, l'infant En Pére, y com ho arribas a sabèr lo Sforcia, encoratjat ab la presencia del duch d'Anjou a Aversa, y més ab la novitat d'haver-se aquest aliat ah lo duch de Milan, prometent de pendre una seua germana per muller—per la qual cosa Felip María, qui-s proposava ésser venjador d'Italia, facilitaría grans forces marítimes de genovesos en ajuda de Joana y son novell fill,—resolgué, fóll y atrevit, fer una temptativa d'atach aventurant-se ans no partis En Alfons, per veure si, en triumfant, podía dir que havía foragitat del tót los catalans de Nàpols, obligant-los a embarcar-se ab lo Rey tots aquells als quals havía comanat la guarda del territori. Mal li anà la bravesa al llavors defensor del nou fill de Joana, perçò com En Alfous, qui sabría la pensada, tenint-ho ja tót en orde, y la armada a punt de pendre veles, dexà atansar lo Sforcia, qui anava acompanyat del seu senyor, ab totes les forces qui-s gordaven a Aversa, y al sabèr En Alfons que éren aplegats a la Magdalena, qui és lloch no gayre lluny, séns donar-los témps d'acostar-se a les muralles de Nàpols, fèu que los nostres los isquéssen al encontre, donant-los una acomesa, tot passant éll ab tota la armada qué-l devía acompanyar a la bóca del riu. Algú suposa que fóu ací lo lloch de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la brega, venint açò a indicar que lo Sforcia hauría tirat avant y que repetlí los nostres, fent açò que també algú asseguras que los nóstres éren estat batuts, emperò prescindint nosaltres de la diversitat y contrarietat d'opinions observadores entre los historiadors qui d'aquesta féta parlen, apelam tan solament al resultat, que es la prova més clara de quant pogué esdevenir-se, car si lo Sforcia avançà fins al burch, podría tal vegada ésser consentit per que fós més escarmentat ab les forces de mar, que d'avançar triumfant no haguéra aturat fins a dintre la ciutat, y en aquest cas o no poguéra anar-se-n En Alfons tenint-la de defendre, o fóra allà romas ab los seus vençut, o veuría-s precisat a escapar ab tot-hom, y res de çò no esdevingué, ans los anjovins fóren tinguts desaparèxer novament, continuant la ciutat en podèr dels nostres, y En Alfons, séns dificultat y a tota sa avinentesa, partí, con bò li paregué, ab la armada, entrant-se-n per de prompte a Gaeta, essent açò lo día 15 d'Octubre.

Al exir de bell-nou d'aquest port les nostres galéres, qui éren divuyt en nómbre, noresmenys de dótze naus que governava lo comte de Cardóna, començà una gran tempésta, qui-ls obligà a entrar altre colp dins lo port: éra tal la fatlera del Rey en fer-se a la vela, lo qual prova lo pensament secrét que portava, que tan bell punt com s'asserenà, emprengué de nou la ruta, ab les galéres, donant orde al Cardóna que anas ab les naus per ón li semblas bò, ab tal de que arribas a les illes Pomegues, properes a Marsélla, ón éra tingut esperar-lo séns tirar avant, y éll l'esperaría també si hi arribas abans. Tal divisió de forces vé a provar en primer lloch, que tenía interés En Alfons en deturar-se a algun punt entremijà de les costes de Italia, com axí fóu, si bé s'atribuexen aquestes detencions o escales al temporal qui continuà o que-s repetí, car altrement no té especulació com espatxava precisament les naus per la vía més curta yséns costejar.

Arrencà, donchs, lo Cardóna, que no ho passaría gayre bé, y En Alfons ab la armada pogué, ab prou feynes, pendre la immediata illa de Ponsa, y tan bell punt com tingué aplegades les galéres que la tempestat dispergí, féu la vía de Pi-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sa, ón prengué terra. Aquí dexà ja un recort que no pahirien bé los anjovins de Joana, car, ja fós per simpatía, ja per respectuosa temor al amparat marítim qui environava l'abrivat vencedor de Nàpols, s'esforçaren los Florentins en obsequiar En Alfons, rebent-lo ab grans alegroys: d'allà y encare lluytant ab la tempestat, per la qual no dexaren de soferir y escampar-se novament les galéres, tirà En Alfons devers Niça llá ón també prengué terra, y prou fa de bon veure ab açò l'intent o direcció que portava: y passant després d'aquell punt a les Pomegues, ja favorejat per lo témps, véu ab sorpresa que no hi éren arribades les naus del Cardóna.

Axò fóra prou per que un altre capità més curt d'esperit que no En Alfons, se desanimas o desistir de sa volença, mas la necessitat o la prudencia féu-lo allà esperar un poch espay, y jatsía no trigaren a arribar les naus, encare abans y séns élles, devorat per la impaciencia, volgué posar per obra En Alfons lo seu pensament secrèt, que revelà al seu Concell y barons, qual fou lo d'acometre la ciutat de Marsélla per combat. Si aprovada fóu la idea, major fóu la esperança d'ècsit, puix totes les embarcacions qui formaven lo còs de la armada hi éren aplegades, y aparellats tots a dur-la a cap, passà aquella a un illa que hi hà davant lo port, per acometre d'allà estant per la embocadura del metéix qui éra molt estreta, y solien tancar-la, con convenia, ab una grossa cadena.

Lo Zurita qui per fer la relació, prou atractívola, dels féts corresponents a aquella empresa, véu diverses histories y acompará los llurs tésts, nos servirà de guior en aquesta ocasió, referint nosaltres, per tant, la suma d'açò que-ns recompta en los seus Annals: Apar que los Marsellesos, fiats en la metéxa dificultat que oferia lo llur post per ésser acomès, no curaren de fer gran defensió dins la ciutat, y-s limitaren a allogar a la entrada del port, en vigilancia una sola nau, que n'amarraren la gavia y arbre major a una tórra vehina, qui tenía establiment, encarregat séns dupte de defensar-la d'allà estant. Encontraren ab aquest obstacle les quatre primeres galéres qui acometeren, y lo Rey qui ho véu,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

entant que les galéres presuraven la nau, feu saltar en terra quatre companyíes qui atacaren la tóra, y com los seus defensors se resistissen, manà calar foch a la porta, y no tinguéren aquests més camí sinó sotsmetre-s, sóts certes condicions, com se retria també, en conseqüencia, la amarrada nau de la embocadura. Era l'encarregat, ab sa galéra, de rompre la cadena En Joan de Corbéra, emperò entretant desembarcaren algunes companyíes destinades a penetrar dins lo port per terra, com axí ho féren, apoderant-se d'una nau sense rems que hi havía, y que abilitaren tot-seguit ab rems dels nostres, y arrambant-se llavors a altres embarcacions properes, anaren dominant-les únes darrera d'altres.

Anava enfosquint-se y-s feya dificultós arriscar-se a acometre una ciutat no coneguda dels nostres, y més no dominant tota la armada lo port; per què, en tal cas calía fer-se la acomesa per terra, desembarcant a les platges: preveyaho axí lo Cardona, al consultar lo Rey què hi havía millor a fer, mas com prevalgués la opinió de Corbéra, que fóu de no dexar perdre la ocasió, profitar-se de la confusió y esglay qui regnaría a la ciutat, a la qual podría ajudar molta de gent d'aquells encontórns no més esperant la matinada vinent, se decantà lo Rey a aquest parèr, y aglomerant vaxells y gents ab la corresponent maquinaria per rompre la cadena, com van conseguir-ho, acometéren ab lo cor de la armada lo port, séns deturar-se fins al moll, méntre que numeroses forces desembarcades fora esvahíen la ciutat part-demunt. Al moll estaven quantes forces tenien disponibles los marsellesos, y ab tót que oposaren digna resistencia, al adonar-se de la altra acomesa per la banda de dalt, y ul veure que s'éra calat foch a alguns barris, calculant cadascú lo desorde qui regnaría al interior de la ciutat ón tenien les llurs families, anaren amollant, y los nostres, tal un desbocat torrent, anaren-los empenyent-los cap a dins.

Desesperada defensa hagué d'ésser en aquella direcció la que la ciutat oposava, perçò com recompten que de tots indrets venien diferents tréts y pedres; emperò la multitut esvahidora no-n feya cabal, posat que séns compassió apli-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cava la teya incendiaria a les cases—que algunes tenien la part davant de fusta en aquell segle,—y los habitants dedins, procurant salvar sols les persónes, ne fugien esberades, cercant alberch en los sagrats o temples, especialment les dones, axí que, dominant los invasors per complert, començaren a saquejar la ciutat, que abandonaren tot-seguit, dexant als naturals la cura d'apagar lo foch qui prenía en totes direccions. Recompta lo metéix annalista, que entre los obgéctes que los nostres se-n portaren, per indicació del Rey, hi havía lo còs de sant Lluis, bisbe de Tolosa, que fóu tantost depositat a la esglesia major de Valencia, com aytambé fóu penjada a la catedral de la metéxa ciutat la famosa cadena del port de Marsella, en commemoració abdós obgéctes d'aquella assenyalada prohesa, per la qual donà a enténdre En Alfons al d'Anjou y als seus patrocinadors de quant éren poderoses les nostres armes; car de volèr abandonar la conquésta de Nàpols, que no-n cuydava poch ni molt, podía traslladar la guerra a Provença, territori més favorable per nosaltres, atesa la major propinquitat a Catalunya, y arrabaçar al novell fill de Joana no los dominis duptosos qui-n procehien, mas los antichs y propris de la casa d'Anjou, vindicant per ventura certs drets que bé podía reclamar lo rey d'Aragó com a descendent dels comtes sobirans de Barcelona. Lliçó éra aquesta que si no havía de pasmar, almenys havia de fer palanquejar los potentats d'Italia, los quals podíen ésser certs que més o menys tart tornaría allà gaudir de sa conquésta lo novell pròs, tant si salvava com no l'establiment que hi havia dexat, y, per tant, que fóra molt compromès, en la seua absença, fer-li trahició o declarar-se enemichs séus, puix de tal manéra sabia escarmentar los seus èmuls y contraris y donar fí a les empreses més desavinents, essent com éra per altra part afalagat de la fortuna.

Entre los cabdills qui més principalment s'assenyalaren en la atrevida empresa de Marsella, recomana l'annalista En Ximèn Péreç de Corélla (que-l crehèm valencià per lo cognom) y En Joan de Torrelles, de rabaça gloriosament conc-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

guda a Catalunya. capità d'algunes galéres, les quals sobrepujaren en la lluyta ab los enemichs, la hora de la feta de rompre les cadenes (1); y al metéix témps exalça la consideració del Rey ab les dames, cosa ben segur més probable que no provada, dibent «manà que-s posassen en guarda de le dones, qui s'éren recollides al témple, senyors molt principals, que no donassen lloch que-ls fós fét ningun detriment per la gent de guerra: y enviaren al Rey l'or y joyells ab què s'éren acollides dins les esglesies, per la honra que-ls hi feya en gordar la llur honestitat, y lo Rey féu-los-ho retornar y que posassen les llurs persóues en libertat.»

Fóu aquest fét un dissapte; lo 19 de Novémbre del 1423, a hora de completes, y durant encare la tempestat qui dés de Nàpols perseguía la nostra armada, féu-se aquesta a la vela de bell-nou, la matinada següent, de manéra que lo primer de Desémbre recompten qne fóu tinguda refugiar-se per alguns díes al port de Palamos—que hauría poch caminat si no està errada la darrera data,—y navegant després la vía de Ponent, arribà a la platja de Barcelona lo díe 9, séns deturar-s'hi per passar ab més promptitut al reyalme de Valencia, ón li convenía estar com a mès proper a Castélla, havènt desembarcat al Grau un altre díe del Desémbre, que no-s senyala.

(1) Al Dietari d'En Comes ón s'hi troba la vida d'En Joan Fivaller, és atribuit a aquest personatge lo barreig de Marsella, cometent l'anacronisme de suposar lo fét per una armada que anà molts anys després a Italia, con En Alfons éra presoner, essent axí que no consta ésser exida ninguna armada de Catalunya en lo curt témps que lo Rey véu-se privat de sa libertat, y menys encare governada per En Joan Fivaller, que-l confondría lo biograf ab En Joan Corbera. Alguns historiadors, al mencionar los obgéctes que se-n portà En Alfons a Valencia, recompten que hi havía lo trucador de la porta de la torra de Marsella, y lo Feliu lo dóna com a eczistent, en lo seu témps, y colocat a la porta de la esglesia de la Mercè de Barcelona.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Taula

CONTINUACIÓ DEL ANTERIOR

Planas

Situació escorreguda del Comte: setge de Balaguer per En Ferran. Escaramuces, preses de bestiar, allogament de les máquines de guerra, sortida dels assetjats, requiriments, etc. Nous adeptes al Rey: arribada de ilustres personatges, En Cabrera, lo duch de Gandia, embaxadors de Ladislau de Nápols, lo duch de York, los vescomte de Narbona, y móvil de llurs ofertes. Suposats castélls ambulants y descripció de les bombardes. Estretors d'assetjadors y assetjats, sostraccions de cabals miseria general. Perill que corregué En Ferran. Lluyta aventurada. Encertada prudencia del Rey y juhiciosa opinió d'En Ramon de Bages. Forces castellanes van apoderant-se de diferents pobles: alguns se resistexen esperant lo resultat del setge. Anécdotes sóbre la situació dels assetjats: tractes, arrencada d'estrangers, resolució de sotsmetre-s al Comte, y epissodi de fer-se rasurar aquest en lo mig de la plaça. Assentada de la Comtesa ab lo Rey. Consulta del Comte ab los pahers, y se-n ix de la ciutat. Assentada del Comte y lo Rey: escenes ignominiosas. Promeses d'En Ferran no complides. Lo Comte tancat a una torra del castél de Lleyda: prohesa de la infortunada Comtesa. Noble altivesa dels pahers de Balaguer al parlar ab lo Rey: entrada triumfal d'aquest a la ciutat. Procesos contra tots los individuus de la familia y amichs del Comte, miseria d'aquella, segrestaments, despulles, presonss y segrestament dels seus béns a favorejats. Trista historia de Lionor, germana del Comte. Fi desastrosa de tota la familia d'Urgell. Sentencia a Lleyda contra lo Comte, qui és tramès al castél de Xàtiva. Pobres funeralies de la Comtesa a Barcelona. . . . . .

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

CAPITOL XLVII

DÈS DEL ANY 1414 AL 1416

Estada del papa Benet a Tortosa: obsequis d'aquest al infant En Alfons la nit de Nadal. Coronació d'En Ferran, com a rey d'Aragó a Çaragoça personatges de Castélla y d'altres punts qui hi vinguéren. Diferencia d'aquesta coronació y les anteriors. Córts a Çaragoça y despagament dels Aragonesos. Embaxada de Sicilia: postergació del bastard Frederich, qui devía ésser rey de la illa. Qui éra l'emperador d'Alemanya Segimon: son propósit d'estirpar lo Scisma de la Esglesia y fer renunciar los papes, reunint concili a Constança. Embaixada del Emperador cezigint una assentada a En Ferran: començament de grans compromisos per aquest. Entrada de Benet a Morella: oposa disculpes a les proposicions d'En Ferran, y tracten d'una assentada ab Segimon. Córts a Mont-Blanch: lleugeresa, informalitat y menys-preu del Rey, ignorant dels costums. Proposició regia y contestació; infraccions y protéstes. Ultratges d'En Ferran a Catalunya, rebatuts per lo Conceller-en-cap de Barcelona. Lo Rey a Valencia. Ordenaments preventius y politichs d'En Ferran. Decaliment fisich del Rey. L'infant En Joan lloch-tinent a Sicilia. Casament del primogènit En Alfons ab Na María de Castélla. Conversió de juheus notables, congregació a Tortosa presidida per Benet y discusions: mires d'aquest en perseguir la raça hebrayca. Lo Papa exalça los principals convertits; grans resultats de la Congregació. Celebritats indayques. Butlla de Benet inhabilitant y abatent los juhéus. Inutilitat de les mires del papa, cridat al Concili de Constança. Deslléyaltat d'En Ferran ab Benet: són ells los qui solicitén are una assentada ab Segimon. Defalliment d'En Ferran: comencen les desconfiances entre aquest y Benet. Vista d'aquests a Perpinyà, ab l'Emperador. S'adhereix a aquest lo rey d'Aragó, y l'infant En Alfons s'encarrega dels afers, vehent la postració del seu pare. Requeriments a Benet, qui s'embarca envers Penyiscola: fèt poètich durant lo viatge. Anatema de Benet, al embarcar-se, contra En Ferran. Lo Papa es declarat scismàtich: Vicenç Ferrer comença apartar-se de sa companyia. Conat de Concili a Penyiscola: aparten-se aquests reyalmes de la obediencia a Benet. Aclaparament d'En Ferran. Desplahers a Barcelona entre lo Rey y lo conceller Joan Fivaller: noble altivesa d'aquest en sostenir los drets del poble. Contra temps y desenganys d'En Ferran: sa pruhija en tornar-se n a Castélla. Itinerari que segueix lo Rey: se mor a Igolada. Assistencia donada al Rey per En Fivaller y los concellers de Barcelona. Testament del Rey, contrariant lo dret per lo qual succehí: codicil duptós. Trasllació del cadavre regi a Poblet, sepulcre. Fills d'En Ferran, calificatiu d'*honest*, habituts de malbaratament del Rey y compromis en què posa lo Reyal patrimoni. Servil adulació del Carbonell. 53

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

†

Fundacions. Lo Scisma. Plans diabòlichs de Benet XIII. Idea de fer renunciar tots los papès, y del concili de Constança. Requireix lo príncep Alfons a Benet, per que renunciu: toçuderia del anti-papa. Opinió de Vicenç Ferrer. Lluny de contestar Benet al tercer requeriment, convoca un concili a Penyiscola. Cambi soptat de Vicenç: magallades de historiadors apassionats sòbre son comportament. Sermó a Perpinyà: substracció de la obediencia a Benet. Judici sòbre Vicenç Ferrer. Congregació de juheus a Tortosa. Conversió d'aquests al cristianisme, encalçada per la eloqüencia de Ferrer. Quins fóren los qui discutiren a Tortosa. Obgècte de la persecució als juheus per Benet, y rahó per la qual césa. Punts de discussió. Bàndols que concilià Vicenç. Butlles notables. Pregaries a Constança per la salut del embaxador d'aquests reyalmes. Bisbe de Barcelona juheu convers. 133

CAPITOL XLVIII

ALFONS (NOMENAT LO MAGNÂNIM Y LO SAYI)

IV DE LA CORÒNA D'ARAGÓ

(V segòns los historiadors del antich reyalme)

DÉS DEL ANY 1416 AY 1420

Diferents punts de vista sots los quals fa a considerar lo novell Rey. Política d'Alfons; crida al infant En Joan, qui estava de viç-rey a Sicilia, y manament de subgecció al Concili, séns desamigar-se ab Benet. Se erigeix En Alfons en defensor dels Anjous de Nàpols, ab dóble miramen. Juràment del Rey a Barcelona. Venciment de genovesos a Sardenya. Parlament a Barcelona: informalitat de sa obertura, protéstes, proposició del Rey, la primera que-s féu en castellà a una assamblea catalana: savia y assenyada contestació del arquebisbe de Tarragona, noves informalitats y protéstes y suspensió per causa de la pésta. Donatius de Catalunya al Rey. Absença d'aquest. Desavinences y déstorbs

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

al concili de Constança. Elecció de pontifech únich: afalaga-l y-l suplica En Alfons, emperó ab desconfiança. Eczigencies del Papa, burlades per En Alfons; car aquest conservava Benet en sa jurisdicció. Torneig a Valencia: son obgécte. Missatge de Catalunya, Aragó y Valencia per que lo Rey apart del seu servey los castellans. Suposat parlament a Molins de Rey: ponderacions y males interpretacions del Tomich y del Carbonell- Lo Rey consella la resignació a Benet, a instancies del cardinal Pisà. Disolució d'una congregació eclesiàstica a Benicarló. Conat d'emmetzinament a Benet: fét altament curiós. Inculpació al legat, efécte dels seus sermons y compostes, y la seua anada acomhanyat de cardinals. Maridatge de la infanta Na María ab don Joan I de Castélla, y del infant En Joan ab la vidua d'En Marti de Sicilia, hereua de Navarra: molt grans avantatges d'aqueli casori per lo nubi. Escàndels a Castélla per l'infant En Joan. Afalachs del Rey als catalans per que l'ajuden en ses empreses. Córts a Sant-Cugat: proposició del Rey en català, magnifica contestació del abat de Mont-serrat, noble exclamació del Fivaller, arbitrarietats, plany y eczigencies del monarca: protéstes, dissentiments y generositat séns limits de les córts. Gran armada: propósits ocults del Rey. Pacificació de les illes pér En Alfons. Trista situació d'Italia ab sos *condottieri*, y principalment de Nàpols per les follies de la reyna Joana. 161

CAPITOL XLIX

DÉS DEL ANY 1420 AL 1435

Campanya d'Italia: assentades de diplomàtichs napolitans ab En Alfons. Joana adópta per fill lo Rey, y aquest li envia armada de galéres. Los catalans prenen possessió del Castéll de Nàpols: los varons de la terra jureu per successor En Alfons. Vacilacious d'aquest. Joana se relaciona ab lo d'Anjou. Batalles ab los anjovins y sotsmissió de castélls. Lo condottier Braccio al servey d'En Alfons, y lo Sforcia, d'igual estament al d'Anjou: és aquest desafiat per lo Rey, qui-s trasllada a Nàpols. Volences del Papa y fermesa del Rey: augmenta aquest en simpatíes y partidaris. Triumfe de la armada catalana sóbre la genovesa-anjovina. Escàndels dels germans del Rey a Castélla. Conquéstes: l'engrandiment d'En Alfons espanta los italians, y la Reyna comença a retraure-s. Plan d'assassinar lo Rey: vigoria d'aquest al descobrir-ho. Empresonament del Braccio. Lo Sforcia proclamant lo rompiment de concordia entre En Alfons y Joana. Aplegats los antichs enemichs se-n entren dins a Napols, los catalans son espetlits y son forçats de tancar-se en los castélls ab lo Rey. Córts a Catalunya: discurs de la Reyna e intencionada contestació. Grans socórsos tramesos per los catalans: in-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gratitut pasatgera del Rey. Discordancies dels autors sòbre lo nómbre de vaxells tramesos. Arriba la armada a Nàpols y s'hi ajusta lo Rey per fer lo plan de guerra. Acomesa y triumfe dels catalans, prohomenia del Rey, nova matança y crèma de la ciutat. La Reyna salvada per Sforcia: donació per aquest dels presoners antichs, Joana revoca sa primera adopció, y adopta lo d'Anjou. Servexen En Alfons nous *condottierí*. Al embarcar-se lo Rey envers Catalunya, lo Sforcia acomet novamènt ab lo d'Anjou ensémps, emperò la estrategia del Rey los dèxa burlats y destrohits. Rampells d'En Alfons durant lo seu viatge: saquejament de Marsélla. 211

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Historia de Catalunya

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Reservats los drets de propietat

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

HISTORIA CRÍTICA
CIVIL Y ECLESIASTICA
DE
CATALUNYA

PER

D. ANTONI DE BOFARULL Y BROCA

LLICENCIAT EN JURISPRUDENCIA;
INDIVIDUU CORRESPONENT DE LA REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, DE LA ARQUEOLÒGICA DE BÈLGICA, DE LA SOCIETAT MEXICANA DE GEOGRAFIA, ESTADÍSTICA E HISTORIA, Y DE NÚMERO DE LA DE BONES LLETRES DE BARCELONA: OFICIAL DE PRIMER GRAU DEL CÒS FACULTATIU D'ARXIVERS, BIBLIOTECARIS Y ANTIQUARIS, AB DESTÍ A L' ARXIU GENERAL DE LA CORONA D' ARAGÓ; PREMIAT, PER UNANIMITAT, AL CERTAMEN OBERT PER L' ATENEU CATALÀ LO 1869 SOBRE ESTUDIS HISTÒRICHS, CRITICHS Y DOCUMENTATS DE UN PERIODE DE LA HISTORIA DE CATALUNYA; AL DE GIRONA LO 1875 PER TREBALLS HISTÒRICHS-CRITICHS D' OBJECTE ANÀLECH, Y EN ALTRES DIVERSOS CERTAMENS DE CARÀCTER LITERARI.

Enriquida ab apèndechs
contenint notes y documents aclaratoris segons les més modernes descobertes històriques

TOMO XVIII

COMTES-REYS

BARCELONA
BIBLIOTECA CLÀSSICA CATALANA
1908

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

CAPITOL L

Dés del any 1424 al 1435

La mort de Benet XIII. Titol de princep de Viana. Desballéstament de Castélla, ocasionat per los germans d'En Alfons: comença a figurar don Alvar de Luna. Intervenció del Rey a Castélla, y libertat del infant don Enrich. Unió dels infants ab lo Rey: En Joan és proclamat rey de Navarra. Lo comte d'Urgell és trasladat a Xàtiva. Alternatives de don Alvar de Luna: ses intrigues, perjudicials a En Alfons. Entrada de castellans. Córts en quiscun dels Estats. Confiscacions a Castélla y Aragó. Lo Rey és inculpat de promoure guerres injustes: proposicions ridicoles als catalans per exir d'angoxes. Procehir de Catalunya, comentat per lo Zurita. Compostes diplomàtiques: fi de la guerra ab Castélla. Noves córts a Barcelona. Nàpols durant la absença del Rey. Córts a Catalunya, savies tenacitats dels catalans, y satisfacció que hi dóna lo monarca: nou donatiu. Parteix En Alfons ab gran armada, a escuses d'anar al Africa, triumfe a Guerbes y arriba a Nàpols. Tréva ab Joana: singulars peripecies. La mort del comte d'Urgell y empresonament de Frederich de Luna. La mort del d'Anjou y de la reyna Joana. Congregació de forces a Capua, y propòsits d'assetjar Gaeta.—Apéndech: ¿qui pogué èsser Enrich de Villena?

ENTRAREM are al nou any 1424, y-ns ocuparèm del assumpte principal que volen donar com a causa de la vinguda del Rey a aquests reyalmes, apuntant abans dos aveniments qui corresponen al any qui precedeix, y són la mort de Benet XIII a Penyíscola, lo 23 de Maig, y la erecció del títol y principat de Viana a favor del infant Carles de Navarra, fill del infant d'Aragó En Joan y de la ex-reyna de Sicilia Na Blanca, infanta de Navarra, féta per lo rey Carles, son avi, aprés que, ja lo 11 de Juny del 1422, éra estat jurat lo dit príncep primogènit y successor al reyalme de Navarra,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Dihèm que señalam aquests dos féts, car lo primer correspon tractar-lo ans bé a la part eclesiàstica, a la qual lo reservam, y lo segón per semblar enfora del nostre obgécte, axí que l'indicam solament per que lo llegidor estiga a noves de aquests antecedents «relatíus a una persóna qui més avant ha de figurar en gran manéra, con lo seu scelerat pare, amuntegant tiranies a Castélla y Navarra, dega heretar, per successió lo sceptre del seu germa Alfons, y com a mal Rey e mal pare li calga venir a tiranitzar en Catalunya, qui lluyta ab éll en defensa de les llibertats patries y sosteniment del avorrit fill (1).»

La questió de Castélla tenía un orígen molt llunyà, si un hom para esment que la corrupció moral d'una córt complica y envoluma lo menar negoci que en bon orde seria fàcilment resolt, y los nobles castellans ja de llunyadans témps amostraven gran propensió a formar bàndols o partits, y çò que és pijor, a arrogar-se cada agregat lo dret y millor diríem la fantasía de nomenar o mudar rey a sa volentat, com ja va veure-s en témps de la regencia de don Ferran d'Antequera, qui, segóns diuen, salvà la corona del seu nebot, y com tindrèm encare ocasió de veure ans de finir aquest segle. Al resumir ací los aveniments que al dit reyalme se descapdellaren, nos fem càrrech de la procehencia que del metéix tenía la rabaça regnant a Aragó, regonexèm la doble naturalesa qne podíen atribuir-se los infants germans d'En Alfons, per tenir igualment dóbles proprietats o senyorius, ací com a infants aragonesos y allà com a parents més o mens acostats de la familia regnant, comprenèm los contra-furs e irregularitats que aquells cometéren o de què fóren victimes; y

(1) No podèm tolerar al Zurita un oblit, que no pot èsser sinó oblit, comés al parlar d'aquest afer, puix diu del Príncep que, «per més que vingué després a èsser successor lledesme d'aquests reyalmes, ja may no usà del títol de Príncep de Girona, ni hi fóu jurat primogènit successor, y tota la vida conservà lo títol de Príncep de Viana o Navarrra,» veritat molt mal espressada, car fa suposar cert menys-preu per part del Príncep; méntre que devía espressar que si no usà lo fill d'En Joan lo títol del primogènit d'Aragó, no fóu per sa voluntat, ni perçò que-s *reservas* sots lo títol de Navarra, sinó per havèr-lo-y prohivit o negat son tirà de pare, que açò és precisament l'un dels principals motius de les venidores pertorbacions a Catalunya, axi com veurèm al lloch corresponent.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

per totes aquexes rahons judicam regular que son germà primogènit, lo rey En Alfons, tingués cert interés en endreçar los afers dels seus germans: emperò atesos lo caràcter de aquest y lo gran compromis que contret havía més que no sa persóna, sa honor y fama a la conquésta de Nàpols, havèm de confessar francament que no comprenèm com dexà aquest pahis lo nostre rey per immiscuir-se en compostes que per ell, com a rey, havíen d'ésser secundaris, puix los nostres reyalmes estaven en complerta pau, y no havíen de gonyar ni perdre en los conflictes que tinguéssen los germans del llur senyor ab lo govern d'una terra forastera. Si fós axò esdevingut en temps d'En Ferran, comprenèm que lo rey de Aragó, qui no havía dexat d'ésser regent a Castélla y tudor del seu monarca, s'interessas per l'ordenament dels afers castellans, emperó ¿què li podía axò fer a En Alfons, si, al cap y a la fí, de la composta no n'havía de resultar ningun bé per éll ni per los seus reyalmes? Nosaltres repetint axò que indicarem, de que lo principal obgécte, d'En Alfons, al retornar, fóu per agenciar majors socorsos, y, de passada, escarmentar a Marsélla l'anjoví, nos inclinam a creure que, desijant profitar la visita temporal que volía fer als seus reyalmes, pensà de bona fé y pot-ser ab lo millor intent, que abastaría sa intervenció a acabar d'un colp los escàndels qui malmetíen la patria de ón ell procehía, y a ón vivía sa mare; emperò que burlada sa ilusió al arribar ací, calgué-li esforçar-se més de quant s'éra proposat, y crexent de día en día les complicacions, véu-se més compromès cada díe en la part que hi havía presa, tant que hagué de deturar-se aquí més que no hi comptava, vehent-se en lo cas de no tornar a Nàpols en molt de témps, y de prevenir-se ací, per una formal y sempre ínntil guerra. Serà la nostra opinió millor compresa a fur y mesura que anèm descapdellant aqueix mal crónich qui rosegava les entranyes de la nació castellana.

Ja veherèm que, mort lo rey En Ferran, restà com a regent única y todora del nou rey de Castélla sa mare, la reyna Caterina, emperò, a dreta lley, l'home de govern y que

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tot ho feya anar a sa fantasía—tant que adhuc no dexava fer a la mare en quant tocava al benestar del seu fill—éra don Sanxo de Rojas, arquebisbe de Toledo, fét a tall del difunt rey d'Aragó, y favorejat per la vídua d'aquest, la reyna Na Lionor, mare dels infants dels quals anam a tractar y del nostre rey En Alfons. Lo minyó rey don Joan, gui comptava a la mort de sa mare solament trétze anys, séns la plena discreció per regnar, s'entretenía no-més en innocents passa-témps propris de sa edat, y ab tót que al complir los catorze, a unes córts, tingudes a Madrit, conferiren-li lo regiment dels seus reyalmes, y contragué matrimoni, lo 16 de Octubre del 1418, quatre mesos aprés de la mort de sa mare, ab la infanta Na Matía d'Aragó, filla d'En Ferran y germana del nostre rey, per sabèr-li axi grat al arquebisbe, aquest éra ben mirat, lo veritable rey, fent y desfent al seu alhir.

La enveja és lo millor camí per desunir, y algnns magnats, envejosos de tan esclusiva preponderancia, procurant desvetllar rivalitats entre los metéixs qui de bell començament donaven més favor al prelat, afalagaren l'infant don Enrich, dihent-li que a éll corresponia mès que a ningun altre la confiança del Rey y la direcció en lo govern, y d'aquí vingué a formar-se-n un partit, que n'éra cap lo dit infant, qui-s proposà, pot-ser com més segur camí d'enlayrar-se, contraure matrimoni ab la germana del rey, la infanta Na Catarina, qui portà en dot lo marquesat de Villena, si bé tantost se-n tornà apoderar lo Rey, essent açò un altre gran motiu de pertorbació. Hi hà qui diu si aquestes volences de don Enrich éren mogudes per lo rey d'Aragó, son germà, per tenir axí vinculada tot Espanya en sa familia, puix que ell possehía los estats d'Aragó, y l'altre germà don Joan, per son matrimoni ab Blanca, dominaría Navarra: emperò axò no està provat, y si pogué tindre aquesta mira En Alfons, no hi corresponguéren bé los seus germans, com veurèm, y sóbre-tót lo de Navarra, qui-s creya en aquell reyalme valdre tant com lo primogènit en los séus. Conexería aquesta flaca d'En Joan l'arquebisbe, y usant del metéix re-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

curs que los seus enemichs, dividí més y més la pública opinió, perçò que afalagant a En Joan, passà aquest a erigir-se en cap d'un altre bàndol contrari d'aquell que acabdillava don Enrich.

Nos ha vingut al pensament, al contemplar semblant situació, ésser a-les-hores Castélla un trasumpte de Nàpols, posat que si allà hi havía una reyna voluble qui tan promte s'inclinava als uns com als altres, y abraçava vuy l'enemich que hir avorrí, a Castélla hi havía un rey séns voluntat propria, dexat en mans dels seus enemichs o àvols amichs, qui-s succehíen alternativament en lo podèr, y si allà havía *condottieri* qui vuy se destroçaven y l'endemà anaven plegats contra una bandéra qui abans los abrigà, al reyalme d'En Joan II hi havía prínceps cabdills qui tantost se feyen guerra, com s'aaplegaven contra lo Rey, seguint y variejant per la ruta que-ls treya millor compte, o que més satisfeya llur ambició y llurs fatleres.

Per voluntat del Rey, almenys aparentment, consegui don Enrich que l'un dels cavallers de sa banda substituis en lo seu càrrech de canciller, qui amenava ab sí tota la privadesa, y tal fóu lo resultat d'aquest assoljment, que no trigà a veure-s batallar a Segovia los dos oposats bàndols, ab llurs respectius cabdills, los infants germans al cap. Entant que anaven crexent aytals rancunies, traspuntà un nou personatge qui tantost ha de figurar granment a la historia de Castélla, don Alvar de Luna, lo qual anà examorant lo jóve rey, cuydant séns dupte adquirir sa privadesa ab lo témps, y axí contrarrestar tots los demès ambiciosos. Lo descavalcat arquebisbe se decantava als uns y als altres, inventant camins per tornar al podèr, del qual fruía de fét don Enrich o son partit; emperò no-res consegui, y l'infant, o recelós de aquell o temarós de que anas lo seu germà En Joan, ja rey de Nàpols, a substituir-lo, tingué lo fóll pensament de subgectar lo jóve monarca, perçò que, a Tordesillas, un diumenge 14 de Juliol del 1420, estant-se lo Rey al llit, ans no s'alças, anà a sa cambra don Enrich ab los séus, s'apoderà

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de sa persóna (1), y d'allí, gordat pèr sis-cents homens d'armes, lo se-n menaren per lo camí d'Avila a Escalona, ón s'hi concertaren dos matrimonis, lo ja abans indicat del Rey ab sa cosina,—al qual s'interessava don Enrich ab tót y ésser estat pensament anterior del arquebisbe,—y lo del dit infant ab la germana del Rey. Aquí començà a obrar, per sos consells, don Alvar de Luna; convingut ab la parcialitat d'En Joan, a escuses d'una cacéra, trobaren camí per ón lo Rey s'escapas, tancant-se a un castéll lo qual assetjà tantost don Enrich, y fóu aquest la senyal y principi de rompre-s una formal y encesa guerra, y de declarar-se ja en tot lo seu prestigi y autoritat lo de Luna, íntim conseller del Rey.

Lo marquesat de Villena, senyalat en dot a la infanta Catarina, muller de don Enrich, donà un nou peu a ensangonar més y més la lluyta: lo marit lo reclamava, lo Rey anulava la donació per havèr-la-y arrancada con ell no tenía voluntat propria, los pobles d'aquell territori donaven-se al Rey ab preferencia, l'infant irat ne castigava quants no-l regonexíen, l'altre infant En Joan favorejava lo Rey, y en tal garbuix se transcorreguè tot l'any 1421, ordonant, al cap-devall, lo Rey als nobles que no seguissen la veu del seu conyat y cosí, y prometent a aquest que aquelles questions se tractarien en córts a les quals manava també que hi comparegués don Enrich. Al sabèr açò la mare dels infants, la reyna Na Lionor, antiga forjadora dels primers disturbis, la hora que favoría l'arquebisbe, com a més prevista que sería, suplicà lo Rey que donas seguretat al fill: fóu aytal seguretat donada, y aprés de diverses escuses y recels, compareguè per fí don Enrich a les córts de Madrit, y allà fóu rebut ab cert cerimonial; mas al segon díe d'estar junct ab lo conyat y rey, y aprés d'havèr tractat ab aquest dels motius dels seus planys, lo jóve monarca féu-lo empresonar, essent tantost conduhit al castéll de Móra, de ón, per aquesta causa, segóns ja indicarem, fóu traslladat lo pobre comte d'Urgell,

(1) Aficionats se mostraren los senyors infants a sorpendre al llit los princeps que-ls convenía subjugar o matar, car aximetéixs obraren ab lo pobre comte d'Urgell, al qual donaren mort a coltellades.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

qui l'ocupava, al alcaçar de Madrit. Los principals qui cabíen eu aquesta acció éren l'infant En Joan. l'antich arquebisbe y lo crexent en podèr sobre-tots don Alvar de Luna, y tingué lloch lo fét a mijan Juny del 1422.

La infanta Catarina, al sabèr açò que s'esdevenía al seu marit, tractà d'escapar, y malgrat totes les instancies y requiriments del seu germà, y d'enviar lo Rey gent qui gordas los passos y ports fronterers a Aragó y Valencia, trobà camí de reexir-ne y entrà en aquest darrer reyalme, anant a fer cap a un poble de la vall d'Elda, que-n diuen la Mola, passant d'allà a Culléra y finalment al castèll de Denia, de ón se traslladà a la ciutat de Valencia ab conseutiment y salconduyt de la municipalitat. Lo rey de Castélla trameté llavors embaxada a En Alfons qui éra a Nàpols, per que manas tornar-li sa germana Na Catarina y altres personatges qui éren entrats, axicom élla en aqueixs reyalmes, en la qual ocasió va sabèr aximetéix lo nostre Rey l'empresonament de don Enrich; emperò poch haguéren de conseguir los embaxadors, puix En Alfons no accedí a la eczigencia, y digué que resoldría sóbre los afers consultats per mijà d'embaxadors. Entretant les gents qui comanaven en la cort castellana profitaren-se, fent confiscar los béns dels fugitius, entre élls los dél conostable Ruy Lòpeç d'Avalos, lo càrrech del qual se conferí tantost a don Alvar de Luna, repetiren-se embaxades ab noves eczigencies, perçò com se planyía lo jóve rey don Joan de que donassen acolliment en Aragó als fugítius, y més de que portassen salconduyt de municipalitats, cosa que ell no tenía dret a censurar, si és que la nostra legislació axí ho permetés, com lo-y donaven a enténdre los nostres embaxadors, qui éren En Dalmau de Mur, arquebisbe de Tarragona, Pére Pardo de la Casta y micer Pére Basset, batlle general de Catalunya, a Valladolit, ja l'any 1423; y com axò no satisfés als eczigents, dexaren-ne la resolució definitiva per con arribas En Alfons de Nàpols, com axí s'esperava.

Efectivament, a tal altura estaven aquests afers a la arribada del Rey a Valencia, lo qui, ans de tót, y per esquivar

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

rompiments, volgué tractar de la libertat del seu germà, dreçant-se a aytal fi als privats del rey castellà; emperò lluny de conseguir avinencès, vers l'Abril del 1424, ans bé va rebre En Alfons, estant a Valencia, novès instancies del seu cosí lo rey de Castélla, per que lliuras los personatges indicats, no volènt-ho ell may per may otorgar, y menys vehent que los embaxadors castellans no feyen cabal de libertat de don Enrich, que èra açò que més al Rey interessava. Dues tenacitats s'encontraven dés d'aquest moment dificils d'acordar: Castélla volènt los fugitius, y Aragó volènt la libertat del Infant; y com no éra aquest acte cambiament d'ostatges, en què-s recobre amichs, sinó mijà de retornar enemichs a enemichs per que aquests exercissen venjança en aquells com s'esdevindría si En Alfons posava la infanta Catarina y los nobles castellans en podèr dels magnats d'En Joan II, ni podía imaginar-se condició ni transacció, axí que, enfastijat lo nostre, cambià lo paper, essent en lloch de request com fins aquí, requirent, y a aytal fi envià una embaxada, composta del arquebisbe de Tarragona y del justicia d'Aragó, Bardaxi, per parlar ab lo rey de Castélla. Trigaren aquests senyors a obtenir audiencia, puix al bò y millor los deturaven, ab pretést de que hi havía pésta llà ón éra la córt, o per altres causes: mas, al cap-devall, a Ocanya, y lo 8 de Juny, va rebre la nostra embaxada lo rey En Joan, tot donant rahó de la metéxa (en sa llenga catalana, diu lo Zurita), l'arquebisbe.

Llargament esplica l'Annalista lo rahonament del nostre metropolità, com dóna aximetéix curials y circumstanciades menuderíes de tots los féts qui-s seguiren; emperò nosaltres nos limitarèm a allò més substancial, parant esment a quant puga servir de nou indici en pro de la nostra opinió. Era en suma l'obgécte de la nostra embaxada proposar unes vistes entre los reys, per que l'afer tingués millor y més prompte conclusió, posat que En Alfons *havia de tornar-se-n necessariament ab brevitat a Nàpols:* la resposta del ben aconsellat rey de Castélla fóu que s'hi pensaría y després contestaría, no tenint açò res de particular en complint lo jove monarca; em-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

però, pretestant les grans calors que feyen, y que l'obligaven a anar-se-n, va rebre-ls tantost tot depréssa, per dir-los-hi, ja *informat*, quant en suma no éra sinó ressó d'altres consultes y converses mijanceres, y en realitat escuses y dilacions a açò que en aquesta darrera aúdiencia, proposaren com a recurs los nostres embaxadors, a sabèr, que si no-s podien entreveure los reys, anas almenys a Castélla, a veure-s ab lo Rey, sa germana la reyna d'Aragó, muller del nostre En Alfons, sóbre la qual cosa digué aquell que éra tingut consultar-ho ab lo seu Concell.

Les converses mijanceres a què aludim poguéren convèncer los nostres embaxadors de la poca esperança que podía tindre En Alfons en axò que pot-ser haguéssen proposat Tot parlant ab l'infant En Joan y ab don Alvar de Luna, aquest s'espressà ab tal ambigüitat, que no-s mostrava son intent, car deya que faría tots-témps çò que fós en servey del seu senyor, y aquell no-més se perferia a treballar en allò de les vistes; emperò un altre personatge allà present, l'almirall de Castélla: fóu més esplícit y, sénse revols los digué que anava molt errat lo rey d'Aragó si-s creya tenir la mà en les coses d'aquell reyalme, llà ón, en arribant-ne lo cas, sabríen unir-se tóts per contrarrestar-lo, y que poch percaçaría ab rigor o menaces per deslliurar don Enrich, la culpabilitat del qual ponderà: ab lo Rey, un díe que menjaren los embaxadors en sa companyía, se limità la conversació a parlar de les prohomenies d'En Alfons, que li plahía d'ohir recomptar: al tractar ab altres magnats, tot se deduhí per part de aquests a culpar don Enrich y a doldre-s del rey d'Aragó per lo seu tò menaçador dés de Nàpols y per no havèr volgut complaure lo seu parent, lo rey En Joan II, per més que desijassen bona fí a aquell afer: y finalment, a la assentada mig oficial que tinguéren ab alguns doctors del Concell Reyal; aprés de la qual, concedì sa darrera audiencia (ja descrita) lo Rey, sols manifestaren los representants d'aquest, que res no podia fer lo llur senyor séns consultar ab alguns magnats y procuradors de ciutats, de ón, al deliberar, ja trametía sa resposta per mijà dels seus embaxadors. Altres

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

respostes ambígües tinguéren de sentir los nostres, especialment de part del infant En Joan, y molts passos inutils tinguéren de donar en aquella temporada de romandre a la córt castellana, y no és ben segur si entre aquests se-n pot comptar ún que senyala lo Zurita, que fóu lo de procurar en secrét que alguns personatges de nota, com éren lo duch de Arjona, l'arquebisbe de Santiago y altres de igual importancia se confederassen contra lo privat don Alvar de Luna, ab la seguritat de que si conseguía formar partit, los donaría favor En Alfons, y en cas de fracasar y tenir de fugir, serien compensats en aquests reyalmes ab axò que allà perdéssen: poch abans de tornar-se-n, no obstant, recompten que-ls fóu donada per escrit la «darrera resposta de la esperança de les vistes ab la reyna d'Aragò, un dijous a 22 de Juny, que fóu a la diada del Santíssim Sagrament,» jatsía séns resultat, com veurèm, y lo diumenge següent, partiren d'Ocanya, prenent lo camí de Daroca.

Durant la desexida d'aquesta embaxada, lo Rey passà de Valencia a Barceloua, y després se-n anà a Giróna, dexant a la capital la Reyna, la qual vehéren, perçò metéix, ans que En Alfons; los embaxadors. Moltes semanes discorreguéren séns que lo rey de Castélla envias los séus ab la resolució definitiva del seu Concell, segóns havía promès; emperò, tenint ardit En Alfons que positivament éren entrats en aquests reyalmes los embaxadors castellans, féu-los-hi dir que s'esperassen a Çaragoça que ell hi aniría: gaudí lo Rey, ab açò, en tractar a aquells ab lo menys-preu ab què fóren tractats los nostres a Castèlla, puix és de deduhir que no hi acudiría ab puntualitat, con ells se resolguéren a passar avant envers la córt, y encare, per ordre Reyal, vehéren-se obligats a deturar-se dues altres vegades, per lo camí, arribant, per fí, a Barcelona vers lo més de Novémbre, y tót per dir, en suma, al nostre Rey que lo llur estava content de les vistes ab la Reyna, emperò que ans volía sabèr lo veritable afer qui havía d'ésser obgécte dé la anada d'aquesta senyora; axí, que-l revelas, y si no volía revelar-lo, poch hi feya, car les vistes se tindríen de la metéxa manéra.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Tanta eczigencia y tanta aparença de formalitat per resoldre afers que ja de molt de témps devíen ésser-ho; y vist que per ambigüitat y calma en los tractes no-n resultaven sinó dilacions perjudicials, tant que deturaven ací més que no haguéra volgut En Alfons—qui, segóns una carta posterior, éra tingut ja havèr partit vers Italia a la primería de tardor d'aquest metéix any 1424.—irritaren de mala manéra lo nostre rey, tant que, de llavors ençà s'aparellà a seguir un altre sistéma, cessant en tota lley de contemplacions, y si val a dir la veritat, encare nos admira que tingués tanta paciencia, atès lo seu caràcter, y ergullós com podía estar de sa anomenada, lo qui sabé doblegar Braccios, vèncer Sforcias, estemordir lo pontífech y demés potentats, y burlar lo d'Anjou, assolant-li la capital de Provença. Are veurèm lo nou sistéma seguit d'aqui-avant per En Alfons.

Ja que lo rey de Castélla, per respondre, pretestà que abans li calía consultar ab lo seu Concell, usà aquesta vegada la metéxa escusa En Alfons, díhent també que no podía contestar séns consultar lo seu, y méntre esperaven a Barcelona los embaxadors castellans, vehent que a Castélla s'hi feyen preparatius de guerra y s'adobaven y establíen los castélls fronterers a aquests reyalmes, ja fós que axò s'interpretas com a menaça de rompiment, o que axí li plagué, y és lo més probable, se-n isqué d'aquella ciutat y anà-se-n a la de Çaragoça, séns curar de donar comiat o contestar a aquells qui esperaven. Axicom sémpre s'esdevé en aquests casos, que la opinió pública s'amotlla al comportament del govern, o del monarca, la antipatía del rey d'Aragó a Castélla produhí altres malvolences entre los naturals d'aquests reyalmes y los castellans qui defensaven la conducta de la llur córt y del privat qni la endreçava, podènt ésser efécte d'açò un desafiament que lo Zurita refereix, ocorregut a Valencia, entre En Maça de Liçana, qui éra lo qui havía donat acolliment a la fugitiva muller de don Enrich, la infanta Na Catarina, y un Mendoza senyor d'Almazan, qui éra embaxador del rey de Castélla, per al qual fóu elegit com a jutge lo metéix En Alfons, cosa que per una part fóu mirat com a un

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

greuge en aquell reyalme, y per altra decelà quin éra l'esperit públich d'aquests reyalmes, simbolitzat en aquella ocasió per lo metéix rey. Puix a Castélla dònaven a enténdre que s'aparellaven per la guerra, féu la metéxa ostentació En Alfons, disposant de Çaragoça estant que-s féssen diversos aparellaments, essent açò per la fésta de Nadal del dit any 1424, segóns lo actual compte (que no-l segueix lo Zurita, puix per éll ja éra aytal fésta lo die primer del any 1425), cridà a costat séu la Reyna, pot-ser a denotar que hi faría bona estada, y públicament començaren a dir que, si convingués, lo nostre rey En Joan, mal axí no fós del seu grat.

Conexent lo Rey la gran manya del privat castellà, desesperava-s de veure que no podía gallejar tant com ell volía per mor d'un gran obstacle—de ón regonexería la greu errada comesa per lo seu pare En Ferran, con, mancant a sa paraula, volgué que lo comte d'Urgell fós gordat a Castélla y no a Aragó,—car per ventura arribà a témbre que allà alçassen per rey d'aquests reyalmes lo presoner del castéll de Madrit. Escrigué ab semblant fi, dessóta mà, a sa mare que-s fés lliurar lo castell d'Urenya e hi fós traslladat lo comte, sóts la guarda de les metéxes persónes qui-l vigilaven, emperò no ho pogué conseguir, per tal com continuà lo dit castéll en podèr del rey de Castélla, si bé percaçà que fós traslladat lo presoner a Castro-Torafe, qui éra del orde de Santiago, que de poch li valgué als seus plans, fins que més tart pogué esmenar la errada del seu pare. Per més que no-s diga en les histories, aquest éra lo veritable obstacle que refrenava En Alfons, y axí no restava altre camí que, o transigir o resoldre-s a esperar tant de témps con convingués. valdament fós dexant entretant la empresa de Nàpols a cura dels catalans qui la sostenien, y alhora menar a fi un progecte entre diplomàtich y belicorós qui acabas per volcar a Castélla los personatges qui éren causa d'aquells trastórns.

Abdós mijans aplicà, segóns apar, lo nostre Alfons, car prompte, malgrat de que may no havía mijançat en aquells afers, isqué a relluhir lo revellit Carles, rey de Navarra, so-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gre del infant En Joan, per tractar camins de concordia entre abdós reys de Castélla y d'Aragó, mogut per lo parentiu que ab l'ún y l'altre tenía, y ab tót que-s tractà la dita concordia, cercant dilacions y escuses, per que no-s sots-signas, don Alvar de Luna, y al metéix témps (que aquest éra lo segón camí) los tramesos allà per veure-la signar, se-n profitaven, per anar creant atmòsfera contra los magnats y al nou partit que En Alfons cuydava formar per tombar témps a venir lo gran privat. Ilusió arribà a ésser aquesta abastant a distraure lo nostre rey de la altra galivança qui fins a-les-hores dominà en lo seu esperit, la empresa de Nàpols, tant que dexà passar anys séns llunyar-se de les nostres costes, com veurèm, just al comptar ab nómbre suficient de magnats castellans quil favorejassen, activà los preparatoris de guerra tant que ja deyen que la entrada a Castélla sería a darrers de Juny, no ignorant-ho lo rey de Castèlla, negà sa audiencia als embaxadors d'Aragó, y com llavors requeris fermament lo seu germà En Joan que fés cap a les córts que ell anava a coldre, sóts pena de declarar-lo incurs en les penes senyalades als desobedients, fracassà la concordia, tirà-s a una part l'intermediari Carles de Navarra, y entrant abdós reys ab veritable rompiment, ordonà En Alfons que les seues gents s'aparellassen a entrar dins Castélla, y dreçà una circular als magnats d'aquest reyalme, esplicant-los la rahó que-ls movía a donar aquell pas, en bé de la nació de ón ell procehía, per deslliurar-la de les tiranies del privat insolent, causa de tots los mals, o bé, com diu lo Feliu «ab l'aveniment y paliat pretést del bé públich, y del remey del govern del Reyalme (1).»

Recull interesser de noves és la dita circular—tant que

(1) Al usar aquesta frasa l'annalista de Catalunya, la acompanya ab altres paraules molt significatives que no podem estar-nos de transcriure, recordant que al escriureles (en 1700) éra en la época de majors perills diplomàtichs per la nostra patria, en mig de la guerra de successió, en lo qual lo Feliu s'assenyalà com a lleyal patrici. «....*con el hermoso y paliado pretéxto del bien público, y del gobierno del Reyno; que ha dado al traste con los mas elevados esta política ¡Cuydado no la introduzcan los extranjeros y no la atiendan los naturales!*»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

comprèn tot quant s'és referit,—y font de curials indicis per la biografía de don Alvar de Luna, la qual vé estensament copiada als *Anales de Aragón*, y porta la data de Çaragoça a 4 de Juny del 1425. L'efécte d'aquell escrit y les demés entremeses d'En Alfons no fóren tals quals aquest esperava, car son gran contrincant polítich, don Alvar, va sabèr desbaratar-los magnificament: per los mesos de Juny y Juliol, con s'aparellava lo Rey per la entrada a Castélla—volènt en açò estrafer quelcom En Père *lo Cerimoniós* la hora de la guerra del de Trastamara ab don Péré *lo Cruel*,—vinguéren embaxades ab requeriments y protestes del rey de Castélla, per que may per may no fés lo rey d'Aragó açò que-s proposava, al metéix témps que En Alfons feya indicar al rey castellà que aplegas a sa córt los magnats per consellar-los contra algú qui-ls deservía, o, en altres térmens, per apariar lo camp desaprovant los actes del privat, com axí-n confiava lo nostre rey: mas si les smbaxades y protéstes no li empatxaren de tirar avant ¡quina no havía d'ésser la seua contrarietat al sabèr que venien altres comissionats de magnats y y ciutats de Castélla, per declarar-li, en suma, que-s gordas prou de fer nntrada hostilment, perçò com s'hi oposarien! Vanes fóren a-les-hores quantes esplicacions li donas En Alfons. de manéra que ja no pogué comptar ab més favorejadors que los partidaris de don Enrich, qui desijaven sa libertat y romanien ací emigrats, y com éra ja axí públich l'aparallament de guerra que feyen, tornava caure en ridicol lo conqueridor de Nàpols si no tirava avant, y axí ho féu, poch o molt, car repartí les forces estrangeres per la comarca de Taraçona.

Escorregut se veuría En Alfons en aquest pas, y si havèm de donar fe al cronista castellà García de Santa-María, arribà a fer oferta a don Alvar de Luna, de que li faría mercè de les viles de Borja y Magallon si trobava fórma que lo rey de Castélla manas posar en libertat lo seu germà, de manéra que venía a tancar-se tota la q uestió en aquesta circumstancia. Emperò sía s no certa semblant temptativa, la veritat és, a parèr nostre que les temors anaven a miges, y

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que conexíen a Castélla quant capaç éra lo rey d'Aragó de fer una etzagayada que més valía esquivar; axí, que accediren a la vinguda ací del infant En Joan, volènt encare més lo rey castellà que la concordia que féssen fós per mijà del dit Infant.

Aquest fóu lo primer pas en fals de don Alvar de Luna: avançà entretant ab lo seu estol lo nostre rey, fiuns a acampar-se, lo díe 14 d'Agost, a mija lléuga de Taraçona, y comparexent, als tres díes d'estar-hi, l'Infant, après d'una gran rebuda oficial, s'esforçà En Alfons en obsequiar lo seu germà, y esdevenint-se casualment a la metéxa ocasió la mort del rey Carlos de Navarra, profitaren al campament tan venturosa avinentesa per afalagar o satisfer la vanitat del foraster s'alçaren penons reyals y-s victorejà lo novell rey de Navarra, passejant-se aquells ab gran pompa, solemnitat y cridoria. No serà pensar mal si sospitam que per mès atraure-s En Alfons lo seu germà li oferí lo comtat de Ribagorça, vacant per mort del duch de Gandía, çò que tantost confermà a Valencia, posant a En Joan en possessió del dit comtat, y ab tan bones disposicions, jatsía avançant lo nostre estol, emperò séns passar la frontera, ans bé decantant-se vers Navarra, tiraren avant en çò de la nova concordia per libertar don Enrich, cosa que portaren a fí estant lo Rey y lo nostre estol a Miraglo, lo 6 de Setémbre,

Aprobada per abdues parts, verificà-s la libertat de don Enrich, qui anà acompanyat per cinch-cents homens d'armes de la presó fins a la frontera ón estaven En Alfons y En Joan, y mès a mans d'abdòs, lo díe 18 d'Octubre, donaren-se mútuament les seguretats que més convenien, se-n tornà lo de Navarra a la córt del rey de Castélla, y En Alfons ab don Enrich anaren-se-n a Taraçona, séns acomodar les seues gents, no dexant açò d'infóndre motivats recels als castellans, car bé hi romanguéren fins al 15 de Novémbre, que-s traslladaren a Valencia (1) Dès d'aquell moment, malgrat la

(1) Un document molt important prova que lo Rey éra a Valencia lo 30 de Janer del següent any 1426. Ne parla lo Feliu, ab referencies molt certes, per qual ratió, ab la fí d'esser bréus, traslladarèm ses metéxes paraules, tant més

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

concordia, pot un hom ben dir que estan féts los fonaments per nous conflictes, creant-se un partit ón los antichs capitosts rivals de Castélla, los germans enemichs, són tinguts ajustar-se per fer la guerra al poderós privat castellà.

La primera cosa que procurà En Alfons, al tenir satisfét lo cabdal motiu dels seus planys, çò és al recobrar lo seu xermà don Enrich, fóu destruir l'altre gran obstacle qui alguna vegada li vingué a enfrenar les seues impetuts, traure lo presoner comte d'Urgell: volen assegurar que ho arribà a atemptar d'una manéra furtiva, cosa que desplagué molt al rey de Castélla, emperò no perdonant En Alfons ab aquest tota mena de compliments y satisfaccions, encarregà al seu segretari, qui éra lo català Francesch d'Avinyó, tan utilós afer, y l'ancarregat se-n desexí tan bé, que al parlar ab don Joan de Castélla, amostrava-li, de part del seu senyor, la gratitut estréma que sentía per la libertat del Infant, posava-li ben alt la gran afecció que li portava, declarava-li lo desig que tenía de que abdós reys estiguéssen d'acort axí tocant a la unió de la Esglesia, com en la política què feya a seguir ab los genovesos, als quals devía prohibir-se tot comerç en los reyalmes del un y l'altre monarca, y tot fent lo desentès se dolía de que En Alfons visqués apartat de sa mare y sa germana, per aplanar axí lo camí de traure aquests personatges de Castélla, los únichs que li mancava al nostre Rey llevar de tot perill, per obrar després més desempatxadament.

Ja ho fés aquesta apresa del comissionat català, o una altra causa coincident, van conseguir lo principal obgécte públich d'aquella comissió, car per lo Maig del 1426 fóu trét lo comte d'Urgell de Castro-Torafe y traslladat a Xàtiva; ón hi

quant per les metéxes s'aclareix l'un dels principals càrrechs de la antiga administració de Catalunya: «Trobant-se a Valencia lo rey En Alfons, lo 30 de Janer erigí lo lloch de Tresorer particular de Catalunya, ab nom de *Regent la Tresorería*, o almenys donaren-li principi per les nostres lleys, y de consentiment per les córts. Lo Tresorer General, jatsia és de Catalunya y de constitució, és molt antich, y dels primers reys universal a tota la Corona, y en lloch séu s'erigí lo particular de Catalunya, essent admès per constitució lo General.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

passà fins a les seues darreries, segóns ja havèm esplicat, y per aquest metéix témps, y adhuc abans, per lo mes d'Abril la mare y la germana del rey d'Aragó se trobaven a Valencia ab En Alfons, qui bé s'ocupava poch menys que de donar la dita sa germana per muller a algun príncep, la aliança del qual contribuis a portar millor a fí los progectes que dins son cor tenía. Méntre axí obrava lo diplomàtich tramès per En Alfons a Castélla, les lligues secrétes y confederacions que abans s'éren imaginades contra don Alvar de Luna se reviscolaren, y ab tót que a contrarrestar-lo lo manyós privat cogità altres aliances per contindre En Alfons, no pogué esquivar la propensió que éra d'observar per part dels magnats a favor del rey d'Aragó per que intervingués a Castélla, tant que públicament se referien les infamies de don Alvar de Luna, qui tenía per capital enemich l'*adelantat* Pére Manrich, assegurant lo Zurita que tot parlant aquest un díe, y en presencia d'altres magnats, al infant En Joan rey de Navarra, *porque fuese en la muerte del Condestable*, arribà a dirli que lo dit conestable don Alvar de Luna «tractava ab dona Mencia Téllez que requiris de sa part la reyna dona María de Castélla, germana seua, de deshonesta amor, y que-l tingués per amich, y que éll mataría lo rey de Castélla, perçò que abdós restassen regidors del Reyalme entretant que lo príncep don Enrich fill séu fós de menor edat.»

Sabut és, en casos consemblants, tant en aquesta centuria com en les passades, còm créxen y-s propaguen aquexes parladuries, certes o falses, en tractar-se de foragitar del seu setial un poderòs, Rey, tirà o privat, y de tal manéra va saber-se-n aprofitar En Alfos, que enviant ab una altra escusa un nou diplomàtich a Castélla, també segretari séu y català, En Joan d'Olzina, trobà aquest bon camí d'unir-se en molt estreta confederació ab lo dit *adelantat* Pére Manrich, essent ja entrat lo seguent any 1427: semblant confederació, que-n fóren participants molts nobles, prengué tal proporció e importancia, que, lo 10 de Febrer, la signaren ja poch menys que abdós reys, de Navarra y d'Aragó, per mijà dels llurs representants, los infants don Enrich y En Pére, los maes-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tres dels ordens y molts magnats, entre los quals n'hi havia algun de la servetut metéxa del rey de Casiélla, conformantse tóts en que-ls calía obrar plegats per millor tractar y procurar los féts y coses qui atacaven y atanyien al servey de aquest, salvant tots-témps sa persona y la del seu fill y successor Enrich, y a continuació donaren-se noves y mutuals seguretats, essent en açò l'un dels qui més s'assenyalà justament l'infant d'Aragó En Joan, rey de Navarra.

Per de prompte la confederació donà son resultat, si bé cadascú dels qui hi entervenien aspirava a substituir per sí lo privat don Alfar de Luna, car, donats y debatuts mil progectes, tractes y eczigencies (que no-ns cal desmenuçar puix no correspon al nostre obgécte), al cap y a la fí; vers allà mijan any 1427, fóu tret de la córt y privadesa del Rey lo Conestable, fent grans empresonaments d'aquells qui abans més lo serviren, y véu-se lo Rey obsequiar don Enrich, y adhuc exir a rebre sa muller, qui tornà a la córt castellana; emperò (diu lo Zurita, aprés d'havèr esposat ab gran mestria totes les engrunes d'aquests féts), aquesta tan gran tempestat, que tant a deshonor caygué demunt lo Conestable, va prestament rebotre demunt lo rey de Navarra y demunt los infants d'Aragó germans séus, de manéra que ells perdéren los llurs estats, y aquests reyalmes patiren los damnatges de una continua guerra, y molt cruel: tan gran fóu la sagacitat, concell y valor d'aquell cavaller en aquesta adversitat, y tan gran part tingué en la privadesa del seu príncep, que se-n dugué darrere seu tota la força y poder d'aquells reyalmes.»

Aquesta nova situació de Castélla, satisfent en part En Alfons, qui ab sa política, havia conseguit fer caure lo gran privat, li donaría entenent pot-ser que ja podía tornar a sa primera ilusió, a la empresa de Nàpols; y axí, calgué-li profitar los moments per espatxar los afers qui restaven endarrerits, y per complir les combinacions que tenía progectades Portà a fí, entre altres coses, lo maridatge de sa germana Na Lionor ab l'infant don Duart de Portugal, y de Na Elisabet, germana del comte d'Urgell, ab un altre infant portoguès,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

don Pére (1), sen anà a Terol, a tenir corts als Aragonesos, y retornà a Valencia, a les darreries del any, ab igual intent: emperò ¿qui li haguéra dit que dins molt bréu témps havía-l de sobrependre una inesperada nova per la qual venía a justificar-se la vanitat dels càlculs y esperances que concebudes havía, quant poch calía refiar-se de la paraula dels homens per més que llur alt llinatge deguès inspirar-los noblesa en les accions llurs, y én suma, quant malvada no éra la època ón vivía y quant pervertits no estaven los costums de les nacions? Lo diè 6 de Febrer del 1428, lo conestable don Alvar de Luna fóu novament cridat a la privadesa del seu Rey, cridat pecisament per los metéixs infants En Joan y don Enrich, qui freturaven que-ls escudas per que no esvahissen lo seu lloch altres ambiciosos, y lo restablert privat feya sa entrada a Turuégano ón éra la córt (segóns espréssa lo Zurita,) «ab tan a d'ostentació y pompa com si percaçada hagués una gran victoria dels seus enemichs, com en veritat ho fóu: e isquéren-lo a rebre lo rey de Navarra y l'infant y tots aquells qui tan pochs dies abans havíen procurada sa perdició y bandejament.»

En los referits afers passà gayre-bé tot l'any lo rey En Alfons, y per algun d'élls, y principalment per les córts que tingué als Valencians, continuà gran part del metéix a Valencia. De segur que estant allí, ab lo desengany que acabava d'esperimentar, bastant a distraure-l de nou de sa cabdal ilusió y empresa, caboriejaría algun recórs per venjar-se, més o menys tart, del manyos privat; emperò aquesta vegada lo gonyà per mà don Alvar de Luna, car de primer assentà una nova concordia entre los tres reys, d'Aragó, Navarra y castélla, que fermà lo de Navarra en nom propri y del seu germà En Alfons, y un colp fermada, féu-lo traure del reyalme comptant perçò ab l'assentiment dels magnats, y principalment ¿qui ho diría? ab aquell metéix *adelantat* Pére Manrich,

(1) L'un dels fills d'aquest matrimoni del infant don Pére de Portogal ab Na Elisabet, fóu lo conegut infant don Pére, conestable de Portogal, que los catalans aclamaren com a rey, con les revoltes dels témps d'En Joan II, conforme veurèm al lloch oportú.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ab lo qual poch abans s'ajustaren los metéixs infants per volcar don Alvar.

Un desengany darrere l'altre anava tocant lo nostre rey, per més que encare devía esperimentar lo pijor: ab los primers cregué En Alfons trobar motiu bastant a fer a-leshores çò que abans li calgué suspéndre, la seua entrada a Castélla: axí, que ensémps ab los seus germans, menyspressats llavors a la córt castellana, activaren los preparatoris més o menys secrétament: Emperò entretant lo diplomàtich Conestable traçà contra élls lo plan més diabòlich que hom puga imaginar: imità axò metéix que abans féu En Alfons ab Castélla, puix fent-se séu don Fadrich comte de Luna,—aquell nét bastart d'En Martí, que ja conexen los nostres llegidors, y qui romanía en aquell reyalme,—envià alhora un embaxador a la córt del nostre rey, qui-s trobava llavors a Çaragoça, ab la escusa d'eczigir que confermas o signas de sa propria mà la concordia que abans s'éra féta, y entretant, sia per conduyt del metéix o d'altres persónes aptes, forjà a la metéxa capital del antich reyalme una conspiració, aparentant que tirava a fer complir la concordia y oposar-se a moure guerra a Castélla, fent-hi entrar notables persónes y principalment l'arquebisbe çaragoçà, don Alfons d'Argüello, qui éra natural de Castélla. Bé podía fer memoria En aquesta ocasió En Alfons d'una altra etzegallada del seu senyor pare, En Ferran, con introduhí en aquests reyalmes, per primera vegada, tot un exam de castellans per que exercissen los principals oficis, y encare més podía recordar-se la pruhija y tenacitat de les córts de Catalunya per que fós aprovada una constitució, en virtut de la qual no-s donassen oficis ni beneficis a forasters, segóns axí ho consella la provisora política de cada nació, y la metéxa Castélla no ha cessat de practicar-ho abans y després.

Al embaxador castellà qui insistía en la perfidia de fer fermar la concordia, anà tratenint-la lo Rey, séns donar-hi compliment, dihent-li que tan prést aniría a Barcelona y allà basquejaría per espatxar; y quant al endemés, axí que-n descobrí la trama En Alfons, séns anar-se-n per les branques,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

com solen dir, empresona quants li semblen culpables o sospitosos, dés del arquebisbe al ciutadà de menys importancia y séns pérdre témps, sentencía los qui-s mereixen la mort, y adhuc lo metéix prelat, als trés jórns d'estar a la presó (éra lo 7 de Febrer del 1429), se troba mort dins la metéxa, escrivint d'altres que fóu anegat al riu, séns que se-n denuncias la mort al capitol fins molts mesos després, segóns axi ho espréssa lo Zurita, referint-se a unes antigues memories, com de costum.

Alarmaren-se los çaragoçans ab aquell mou d'obrar tan fora d'us, pot-ser tement-se ab rahó que lo llur senyor no-s transformas en tirà, y aquest estat de commoció y dupte sabria força grat al privat castellà, qui-s creuría axí menys poderós lo Rey qui li contrariava sa omnipotencia; emperò no s'estemordí perçò En Alfons, y agafant per lo camí de Lleyda ón passà la Pasca de Resurrecció, s'encaminà dret a Barcelona (seguint-lo tota-hora l'embaxador castellà y reiterant-li sa eczigencia a cada punt ón se deturava), resolt séns dupte a obrar lo Rey ab decidida energia, com axí ho vingué a indicar als dos mesos d'estar ja a la nostra capital, car embestint de nou l'embaxador, féu-li assabèr En Alfons séns embuts, que no volía pas signar y que bé se-n podía tornar. Procurà, ans de tót, lo nostre rey veure-s ab lo seu germà Enrich, qui encare estava a Castélla, y en acabat que ho conseguí, al qual obgécte abdós féren cap al lloch de Xelva de Valencia, y entant que anà tratenint-se l'afer ab anades y vingudes inutils d'embaxades, ab la escusa d'armar gent per ajudar Carles de França contra los anglesos y lo fill del duch de Borgonya (1), anaren algunes forces endret la frontéra, aparexent lo rey de Navarra a Tudela y lo d'Aragó a Cari-

(1) En aquesta ocasió éra estat coronat a París Enrich VI d'Anglaterra, al qual poch li mancava per apoderar-se d'Orlians, assetjada, con tingué lloch lo fét tan conegut de Joana d'Arc, y Carles VII vencé dels seus enemichs: de manéra que ja no freturaren prestar al vencedor los socorsos que havía demanats a En Alfons. Lo Zurita esplica que, ab semblant propósit, éra vingut a Barcelona, en lo mes d'Abril del 1429, Matíes de Rexach, y que En Alfons accedí a la súplica del rey de França, y fins se perferí a anar-hi personalment, emperó ab la condi-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nyena, si bé aquest feya assabèr al Castellà, al declarar-li sa resolució d'entrar ensémps ab los seus germans, que «deliberà dur-se-n ab sí alguna gent d'armes, no en gran nómbre per refrenar la gosadia y atreviment d'aquells qui atemptassen procurar y moure alguns escàndels contra lo rey de Navarra y contra linfant dion Enrich, entretant que estiguéssen a la córt del rey de Castélla.»

No s'adormí lo Conestable al tenir noticia d'aquesta actitut, aplegà tròpes suficients que ell metéix, en persóna, volacabdillar ab Père Manrich y altres caps ensémps, y dreçà-s també vers la frontéra, méntre lo seu rey negava tota audiencia als darrers embaxadors que li trametía En Alfons Salvà-s per fí aquella y arribaren a entregordar-se los exèrcits; mas intervenint de primer lo cardinal de Foix, legat apostòlich, y presentant-se tantost la reyna Na Lionor, mare d'En Alfons, qui s'atendà entre los dos estols, conseguiren per aquell moment que no s'abrahonassen, y tal fóu la esperança de composta, que se-n tornaren los nostres passant de nou la frontéra, tirant En Alfons vers Calatayú, emperò lo de Castélla, acceptant la guerra y fent-s'hi fort, tant que le seu estol anava instantment reforçant-se, avança fins a Aragó, y fóren los séus acabdillats per lo Conestable, los qui féren llavors entrada en aquests reyalmes.

En tots indrets, tant per Aragó com per Navarra, entraren partides de castellans, y assetjaren castélls, y se-n apoderaren, donant combats y batudes, entretant tot-just si-s mou alguna municipalitat ab sa ost per defensar alguna força vehina; y lo gran aparat bèlich disposat per los fills d'En Ferran d'Antequera contra Castélla continua immòvil, séns que ningú puga esplicar-se la rahó d'aquesta actitut. Nosaltres no sabèm endevinar-la, sinó crehent que En Alfons no conexía prou lo talent de don Alvar de Luna, que pagat de

ció, segós axi ho féu declarar després per lo seu embaxador Joan d'Olzina, que fóssen donades a éll y als seus successors, perpetualment lliures y séns regoneximent algun, les dues senescalies de Carcassona y Bellcayre, ab la baronia de Mont-peller y altres castells y llochs, que devien incorporar-se a la Coróna de Aragó; emperó no tingué efécte per lo soptat canbiament, demunt indicat, que esperimentaren a França en aquell témps.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sobres dels seus anteriors triumfes, cregué que éra suficient sa resolució de passar la frontera per dur-se-n darrere séu numeroses forces castellanes en valiment de sa volença, y que obrint los ulls per primera vegada ab quant li faría veure més desinteressament la seua mare, car pot fer-se que-l convencés de que tal díe com aquell anava a perir tota sa rabaça va regonèxer que la sobrada confiança havia-l enganyat, y no tingué altre remey sinó dexar l'enemich, méntre ell acorría a cercar consell y ajuda del únich del qual deguèra pendre-l dés de la primería, del pahis, y no obrar com obrà tan sols per sa fatlera: axí que, méntre que los castellans s'apoderaven dels castélls fronterers, acorría ja tart, a les córts dels seus distincts Estats, de manéra que de Çaragoça estant, lo díe 19 de Setémbre, convocava los aragonesos per lo 22 d'Octubre vinent a Vall-de-Robres y al metéix témps, en los respectius Estats, los valencians a Sant-Matéu y los del principat de Catalunya a la ciutat de Tortosa.

Entant que-s verificaven les primeres, o sía les del reyalme d'Aragó; s'esdevingué algun fét de guèrra favorable a les nostres armes, car unes forces aragoneses acabdillades per lo governador Gurrea y lo navarrench Ruy Díaz de Mendoza, *lo Calvo*, entraren per la frontera d'Agreda à Castèlla, y donaren batalla, destroçant los castellans, la qual fóu més sonada per tal com fóu donada al camp d'Araviana, al metéix lloch ón En Pére *lo Cerimoniós* se-n portà igual triumfe sóbre gents de la metéxa nació que a-les-hores; mas, en contra, per altres indrets, lo Conestable ab les seues osts avançava vers Alburquerque, en lo qual castéll fóren tinguts acollir-se los infants, y aquests, no sentint-se ab cor per lluytar ab don Alvar, esquivaven tot quant aquest los proposava sóbre la manéra del combat, y feyen un mal paper, capaç de desesperar En Alfons, qui ja ho estava prou per no comptar ab recórsos per sostenir una guerra, si no-ls hi proporcionaven les córts, y més que recórsos, al nostre vijares, li mancava lo principal per empendre y vèncer, qual éra la bona disposició del pahis; car no-res prova tant que aque-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lla guerra no éra popular com l'abandonament que comportà lo Rey la altra vegada que-s retragué de la frontera de Castélla, puix assegura lo Zurita que la gent començá a desbandar-se-li, vehent-se obligat a pendre nova gent a sou, y en tornant a Navarra tot-just si trobà qui-l volgués seguir.

En tan estreta situció, un altre contra-temps vingué a emboyrar més y més la esperança d'En Alfons: lo nét d'En Martí, lo bastart Frederich comte de Luna, dins lo pit del qual no s'éra encare delida la confiança de podèr ésser algun díe, més o menys eventualment, si no rey d'Aragó, almenys de Sicilia que regit havia son pare natural, s'éra casat ab una senyora de la familia de Mur, parenta del arquebisbe de Tarragona y de les principals cases de Catalunya; y d'éll recompten que maltractant la pobre muller, requirí d'amors la seua conyada, succehint tals coses que ningun profit no se-n trau en descriure-les, y com per vía de reprensió volgués lo Rey parlar-li, va negar-se lo de Luna a anur-hi, sía per temor e per ergull, y crexent ab açò la antipatía y la desconfiança, que no de profitar-se-n lo conestable de Castélla, lo resultat y la veritat fóu que, a colp de requiriments y escuses de cada part, acabà essent lo bastart lo confident d'aquell per facilitar-li a Aragó quant volgués en contra d'En Alfons, y aquest, jatsìa consultant a Tortosa ab son Concell, no tingué altre remey sinó confiscar-li los béns, com axí ho féu. Prompte va veure lo Rey la paga d'aytal procehir, car enentant que confiscaven ací los béns del de Luna, a Castélla ordenaven confiscar los que hi possehien los infants En Joan y don Enrich, fent-ne mercè a diverents magnats, alhora que la reyna vídua d'Aragó, Na Lionor, mare dels infants, éra reclosa al monestir de Santa-Clara de Tordesilles, y los seus castélls lliurats en podèr del conestable don Alvar de Luna, éssent lo pijor la veu, certa, que corria de que lo Comte, per fer-se rey de Sicilia, ab la favor d'alguns nobles d'allà, s'estava confederant ab Joana de Nàpols; axí, que, per estalviar tants contra-témps, calgué-li cometre la baxesa al vencedor de Marsélla d'humiliar-se al bastart d'Aragó, fent-li, per vía de comissionats especials, entre los quals hi posen En Gal-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ceran de Requesens, proposicions y més proposicions per compensar-lo de les seues pèrdues y atraure-l de nou al seu costat. Y en aquest afer hagué de regonèxer altre colp En Alfons la errada del seu pare y la previsió de Catalunya, puix la més gran espina que sentía éra que hi hagués a Sicilia castélls en podèr o guarda de naturals de Castélla, sóbre la qual cosa manà provehir séns triga.

Tot esperant la resolució del afer del Luna, no podía jaquir En Alfons l'altre, més principal, la defensió de la terra puix los castellans la esvahien, y si les córts dels diversos Estats no-l favorejaven, podía comptar que no solament feya un paper ridícol per la guerra ab Castélla, sinó que fàcilment podía perdre-s quant havía adquirit a Italia. Vejam còm anà seguint aquest nou y complicat afer, començat ja l'any 1430: «Fóu-li després forçat (diu lo Zurita) anar a les córts, car sens aquelles no hi podía havèr diner per fer ninguna cosa de les que tenía deliberades, ni ell no-n tenía del seu tresor, y axí passà ab axò prou neguit, discorrent d'unes córts a les altres; y ab tót que dues se-n conclognéren, les de Catalunya no solament no-l volguéren socórrer, ans intentaren posar males veus a la seua entrada a Castélla, publicant que tant lo Rey com los infants germans séus, voluntaría e injustament havíen cercat aquesta guerra.»

Espliquèm aquesta nova: a les córts aragoneses de Vall-de-Robres, començades lo 12 de Novémbre del any anterior proposà lo Rey, senzillament, com en totes les altres, que lo ajudassen per la guerra contra Castélla, y aprés de nomenar una comissió que se-n entengues, acordaren imposar cert dret per fochs o cases, y com no n'hi hagués prou, s'imposaren scises per témps de tres anys, dés lo primer del Janer vinent, donant axí sou per quatre mesos a un miler d'homens de cavall, tot facultant-se a les metéxes córts lo Rey per que pogués vendre y empenyorar qual-se-volgués castéll y vila y jurisdicció del comtat de Ribagorça, que ja diguérem havía donat lo Rey al infant En Joan, no obstant qual-se-vol vincle y condició ab què-l possehis, «car, assegura l'Annalista aragonès, no-s trobava altra fórma d'havèr diner, per les messions de la guerra, sinó venent del Reyal patrimoni.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

La falla de diner, no obstant, no podía ésser motiu suficient per dexar d'empendre una guerra con hi està interessada la honra de la patria, y molts són los exemples que podèm recordar dels passats reys, o, per si-metéixs, prenguéren a llur càrrech empreses més aspres, que la de sostenir una guerra ab Castélla: la falla que hi havía éra de voluntat, perçò que la opinió pública estava en contra de la voluntaarietat reyal; car, en veritat, per més que los historiadors hagen tingut lo mirament de amagar-ho o la temor de dir-ho ¿què-ns feya a nosaltres catalans, lo metéix que als aragonesos o valencians, que uns jnfants de Castélla, que sols per ésser fills del llur pare trobaren-se transformats en infants de Aragó, tinguéssen questions o renyines en lo reyalme de ón procehíen, y quina rahó hi havía per que la nació s'exaugas volènt-se erigir en defensora patrocinadora de les llurs colps-de-cap e inconseqüencies, con la llur questió éra purament cosa de familia, y en tal cas podía intervenir En Alfons quant més com a germà, ja may com a rey d'Aragó? Culpables o víctimes los infants En Joan y don Enrich, no obraven a Castélla com a infants d'Aragó, per més que axí-ls apellassen, y en ningun interès de la nostra patria se recolzaren llurs planys, no-mès en interessos propris y arrelats en la nacionalirat castellana, y còm a castellans se moguéren allà y féren-se mútua guerra de bell començament, y s'ajustaren després contra lo privat de Castélla, y per substituir-lo en lo predomini del govern y en la confiança del llur rey. Just éra, donchs, que la nostra nació no perdès lo témps, lo diner y la sanch per defensar amichs qui no-s recordaven de nosaltres sinó en llurs angóxes, ni tenien res d'aragonès ni de catnlà, anant a batallar ab enemichs qui no éren tals sinó que per volèr-los axí considerar la fantasía o l'ergull del Rey,

Semblant cogitació sería la que farien les persónes de en aquella època, y con altra rahó no tinguéssem per acreditar-ho, ne tindríen prou, óltra les noves ja aduhides, de les paraules que li escapen al metéix Annalista al qual seguim, tot dihent: «Veu-se lo Rey en aquesta sahó axí cons-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tret, per falta de gent y diner, y estava tan posat en proseguir la guerra en aquesta empresa: que donà comissió a En Ramon de Perellós que si no li podía reexir ab los catalans que-l servissen y seguissen en aquesta guerra, en tal ocasió com aqnesta, moguès partit als tres Estats del Principat de Catalunya, de oferir-los algunes exempcions y libertats per vía de penyora, *cosa que no he llegit jamés que-s fés per los Reys sos predecessors, en majors perills;»* y molt més encare, con, al parlar del socórs que demanaren los Infants al Rey, per defensar-se a Alburquerque, hi afig: «Emperò lo Rey cuydava havèr fét molt, car per força *hagué de combatre ab los enemichs y ab les séus*, que éra açò més fort guerra, que no la de fóra; y segóns deya, *lo major afany que passava éra en satisfer los seus naturals y en esperonar-los y posar-los en aquesta guerra, perçò com s'escussoven* dihent que no confiaven dels de Castélla, vehent la burla que féren al Rey a la altra entrada; en la qual, ni dels criats ni dels servidors que los reys d'Aragó y de Navarra y los infants tenien en aquells Reyalmes, ningun no-s volgué moure; y en açò no podía lo Rey bonament respondre ab satisfacció.»

L'autor qui semblants noves facilita no podía dexar de compendre que la guerra moguda contra Castélla éra fantasiosa e immotivada, y com a tal tinguda de malayre per los naturals d'aquests reyalmes; major potriotisme éra, per tant, reprovar-la d'uua manéra franca y legal, puix de tal fórma s'estalviara molts de mals a la patria general, que no per servilisme o temor aplaudint, a contra-cor, la fatlera reyal axí funésta dés lo començament de la nova dinastía. Que passas axò darrer en ningun dels Estats de la Coróna és çò que precisament algú no provarà, sóbre-tót tenint davant los ulls les noves alegades, y si Catalunya obrà francament posant frè a la fantasìa reyal, lluny de merèxer censura mereix aprovació per son patriotisme.

Nos deturam a aquesta aclaració perçò com no podèm duptar de que l'autor referit, ab son bon criteri, tras les paraules que havèm copiades, havía de regonèxer precisament aqnexa disposició del esperit públich que nosaltres consig-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nam, los perjuhis de tan inutil guerra, la infracció legal del monarca con cuydava sobreposar sa voluntat a tota cosa, y la justicia que hi havía per part de les córts en oposar-se a tan perniciós vici; y malgrat aquexes considaracions, és de observar en les relacions del Annalista certa inclinació a esplicar lo fét solament en quant toca al perjuhí que lo Rey, la persóna d'En Alfons, rebía d'aytals obstacles, séns precisar esplicitament si aquests obstacles éren justs y fundats, y si estava o no en la legislació foral y en la costum de la terra çò que lo Rey volía, puix que-s paga d'esplicar de la manéra com En Alfons y los séus se dolen de tals perjuhis, y ab dir no-més, séns comentaris, quant alegaven los representants de les nostres córts en semblant afer: de manéra que lo llegidor poch espert pot deduhir lo contrari de quant presenta la veritat històrica, de quant ací esclarim y de quant lo metèix Zurita conexía y haguera per ventura declarat categòricament a escriure en un témps de més libertat per la seua plóma. ¿Quina idea podrà tenir-se de la nostra antiga assamblea, sinó, con per esplicar que lo Rey se-n vingué del Puig de Valencia a Sant-Matéu, *per entendre si-s trobava fórma per acabar les córts de Catalunya*, s'hi diu: «emperò vehent que los afers estaven en tanta *confusió y conflicte*, que no-s veya camí per podèr pendre resolució qual convenía al *seu servey*, deliberà dexar tot lo càrrech d'élles a la Reyna y als del sén concell, y anant per son camí a Çaragoça, se-n vingué a Carinyena.» Y encare pijor idea podrà un formarse, con, a més d'enviar lo Rey un comissionat dés de Carinyena a Tortosa, en ocasió que les córts tractaven l'assumpte del comte de Luna, esplica lo Zurita la missió ab semblants paraules: «y lo Rey los feya assabèr, que entés havía que las Estats d'aquell Principat, entre les coses que-ls calía demanar, per lo bé de la terra, n'hi mesclaven algunes qui éren molt perjudicials al senyoriu y preeminencia Reyal. Desijava lo Rey que per scients y honestes vies encaminassen ab los qui desijaven lo seu servey y lo benifét universal, que per mirament de concordia dels Estats, no li demanassen tals coses com aquelles: car poch servey li procurava lo

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

qui movía coses tan fóra de ralió, per que-s demanassen en conformitat de la córt, que éra posar-lo en conténda y conflicte ab tot élla... Deya lo Rey que-s meravallava que aquells qui devíen tenir bona intenció al seu servey y al bé del Principat donassen are lloch que-s féssen tan injustes demandes en concordia de córt. Havía deliberat la Córt entre altres coses, d'enviar en nom del Principat sos embaxadors al rey de Castélla... y tenint lo Rey respècte a moltes altres coses que no les podíen sabèr los seus sotsmesos... semblà que aquesta embaxada del Principat sería de ninguna consideració (?), y que no calía donar lloch a semblant plàtica: per qué encàrregava lo Rey als del seu Concell que revocassen tan impertinent deliberaciò com aquella.»

Axò és quant dexà consignat lo Zurita, y en bona hora que posas en bóca del Rey ço que éll sabía respécte de Catalunya; més just éra que a continuació observas l'estès ús y aplicació que-s fa de la espressió *servey del Rey*, puix sinònim és ací servey, si hom bé ho mira, de volntad sobirana absoluta, de reverencia céga, d'oblit de tota lley y costum, no estimant en res, de consegüent, la constitució representativa gloria d'aquests antichs reyalmes, de lo qual lo podèr Reyal no formava sinó una part, podènt molt bè afegir-hi l'Annalista, com axí bé li constava, que part-demunt les córts no hi tenía ninguna autoritat, ni en élles intervenció ningun Concell, per més *impertinents deliberacions* que féssen, ans éren lliures per contrastar a qual-se-vol proposició del monarca que considerassen nociva al pahis, que la contradicció de prelats, barons, cavallers ni ciutadans ni éra cosa nova ni tenía res de particular, com és de veure en totes les córts anteriors, per ésser la discussió circumstancia esencial de la institució representativa, sèns la qual cosa no és concebidora la idea de córts, si ún no ha d'enténdre-les com les entenía En Alfons, ço és, una assamblea de prelats y magnats disposts a llohar y complir tot quant lo monarca indicas, y finalment que la confusió y conflcte no serien més ni menys que les dilacions, repugnants a la impaciencia d'En Alfons, a conseqüencia de protéstes molt naturals, de negatives que

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tenien libertat de fer, de madures consultes, per no precipitar la deliberació, y de deliberacions que lo Rey cuydaria destorbar: com éra la de la embaxada a Castélla, posat que no éra aquella la primera vegada que les nostres córts, y adhuc los simples parlaments, trametien embaxades a reys y a nacions estranyes y d'uns y altres les rebien. En tal cas, si alguna confusió y conflicte hi pogué havèr, no fóu en les corts, mas en la població ón se celebraven, ans bé a la reunió o aplech de varies persónes que manà tindre En Alfons per tractar los afers del comte de Luna y apoderar-se dels seus bens, puix tal mescla hi havía y tals obligacions los hi imposaren, que per força llurs sessions havien de rature en confusió; vejau lo primer per los noms dels qui formaven lo dit aplech, que éren, l'arquebisbe de Tarragona, los bisbes de Lleyda, Gironа y Tortosa, los comtes de Mòdica y Cardòna, lo prior de Sant-Joan de Catalunya, En Guillèm Ramon de Mont-cada, los vescomtes d'Illa y de Perellós, En Joan Fernàndeç d'Ixar, En Gilabert de Centélles, En Joan Fernàndeç d'Heredia, En Uch de Mur, En Jaume March, En Jaume Tagamanent, En Joan de Funes, viç-canciller, En Ramon de Perellós, En Joan Aymerich, mícer Jaume Pelegrí batlle general de Catalunya, mícer Ramon Dez-papiol, En Bertran de Vila-franca, los síndichs de Barcelona Nicolau Gralla y Lloreng Cedó, çò és, un agregat de persónes catalanes, ab dues o tres d'aragoneses, entre élles lo justicia d'Aragó, per tractar de béns qui radicaven tóts en aquest antich reyalme, y no en Catalunya, con éra més propri que-n tractassen a Çaragoça y per aragonesos, ab la particular noresmenys de figurar a costat dels bisbes y magnats altres persónes de molt distincta e inferior categoría y advocats catalans, qui, per bons que fóssen, no éren los més propris a resoldre qual-sevol dificultat que s'oferis sóbre legislació foral y feudal de Aragó en quant tocava als homenatges del comtat de Luna: y lo segón, és a dir, les obligacions que-ls hi imposaren, és de veure per l'encárrech que féu lo Rey a persones del metéix aplech comprometent-les a obrar de manèra que no podien, car, conexent que en l'afer del comte de Luna hi havía

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

coses que a les córts necessariament calía negar y venir a rompiment d'aquelles, envià lo ja conegut Galceran de Requesens, en qui En Alfons molt confiava, a Tortosa «per que informassen de sa voluntat e intenció l'arquebisbe de Tarragona y En Francès d'Aranda y En Francès Sarçuela son tresorer, que lo Rey havía nomenats, per que en nom seu concorreguéssen ab los del seu Concell a les deliberacions y tractats de les córts: y lo Rey los advertía que havía entès que los Estats d'aquell Principat, entre les coses que a demanar havíen, per lo bé de la terra, n'hi meselaven algunes qui éren molt perjudicials al senyoriu y preeminencia Reyal.»

Al entretenir-nos en aquesta important aclaració no havèm obrat a la babalà, ni sols per afany de defensar ço del nostre per ésser nostre, que a grans falsedats condueix aquesta manía, emperò si abans fent cap al estudi, acomparança y justificació que fan mester a assegurar tota nova opinió reposant en la veritat. Davant los ulls tenim, a aytal fi, obert lo registre original de les córts de Tortosa; y repasant-lo detingudament, lluny de trobar-hi açò que algú suposa per En Alfons y per los llogaters de la voluntat absoluta del Rey, havèm vist ans bé ésser aquell llibre un altre testimoni de la previsió y seny de la antiga Catalunya, invincable en los seus actes con se tracta de reverenciar la lley y del benestar general, essent lo més sobrexint que encare en mig de la lliure oposició que podía fer, no perçò és menys patriòtica y generosa, axicom veurem per lo següent lléu estracte que n'oferim.

Aprés de la convocatoria per Tortosa lo díe 17 d'Octubre que signa En Alfons a Çaragoça lo 19 de Setémbre del 1429 fétes les prorogacions de costum, lo 19 de Novémbre pronuncià lo Rey sa proposició o discurs, *romancialiter*, axí bréu, que no passava de deu ratlles, reduhida a manifestar que lo rey de Castélla *volenterósament* y *séus causa* havía mogut guerra a éll y als seus reyalmes, y puix desijava refrenar sa gosadía y damnat propòsit a aytal fi havía congregades aquelles córts, per que en cas tan urgent Catalunya volgués

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ajudar-lo y donar-li socórs; responent en açò lo bisbe de Lleyda qui manifestà bonament que la córt deliberaría çò que fós més convinent: més avant, lo 2 de Janer del 1430, volgué lo Rey aclarir l'obgécte de sa proposició dihent que no solament demanava socórs y ajuda, mas encare consell, y en contestació presentà lo bisbe una cèdula en la qual aprés de doldre-s de les guerres y batalles, suplica lo Rey que per son descàrrech vulla justificar la causa que aléga y lo procés de guerra que té en cor de fer ab intervenció del Principat, de manéra que tot-hom conega la justicia y ésser la dita guerra per culpa del rey de Castélla y no séua, prenent a son càrrech les córts fer embaxada a aquell rey per esbrinar la rahó que hom cerca; y quant a la subvenció o socórs, protestant de que lo Principat per ses libertats y franqueses no hi està obligat, si arriba lo cas, promet per sola liberalitat, y séns que servesca d'exemple en l'esdevenidor, fer tal valença que puga ésser a honor de Déu y del Rey y a confusió dels enemichs. En la sessió del 24 de Janer lo Rey demana a les córts manllevats 60.000 florins, donant en garantía çò que li deu la clerecia, y aquestes consenten fins a la quantitat de 30.000, per quant a éll li convinga, sóts certes seguretats; en la del 26, la Reyna comença a presidir, ab la deguda autorització; lo 21 d'Abril és tinguda absentar-se la dita senyora y les prorogacions en nom séu durant sa absença ocasionen algun debat, y, lo 10 de Maig, esvahida Tortosa per la pésta y en atenció a estar la Reyna malalta, se convénen en mudar les córts a Cervéra, per lo qual cessen aquestes dés de aquella hora.

Axò y no-res més, tocant al assumpte que-ns ocupa, comprén lo registre de les córts de Tortosa, y tant per aquesta circumstancia com per les dates que comprén, puix no passen del Maig del 1430, és de colegir, en primer lloch, que molts dels féts que-s dónen per esdexinguts méntre aquelles se tenien, fóren-ho ab posterioritat: y segonament, y en conseqüencia, que més d'una vegada se confónen les córts ab la juncta o conferencia que allà, a Tortosa, establí lo Rey per tractar del afer del comte de Luna y d'Altres, essent

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aquesta, més que no les córts, com ja indicarem, en tal cas, lo céntre de confusió que atribuexen a aquelles, y lo móvil, séns dupte, de les anades y vingudes del Rey.

Conegudes, donchs, les córts de Tortosa y sabut quant s'hi hagué de resoldre, n'hi haurà are prou indicant sols en resum, car més no permet lo nostre especial obgécte, què-s féu En Alfons durant les tres assamblees que-s tinguéren en los tres Estats dels dóminis d'aci, y còm vingué a resoldre-s lo gran conflicte ocasionat per los seus germans En Joan y don Enrich. Continuats viatges fóren los qne-s vejé obligat a fer lo Rey d'una banda a la altra, ón s'hi celebraven córts, y continuats missatgers fóren los tramesos per éll a aquelles y per aquelles a éll; mas de tan poch li valguéren en los seus progéctes y ambicions que no podía respirar a plèr y ben segur que de die en die veya més negre la esperança de sostenir la guerra ab Castélla, referint lo Zurita que al fugir lo de Luna a aquell reyalme, dexant presonera sa muller a Mahó (1), lo Rey passà de Tortosa a Aragó a tota préssa, «y no venía ab cincuanta de mula, car no trobà fórma de havèr un home d'armes, sinó dos-cents rocins.»

Tortosa fóu, no obstant, lo punt de major confluencia de quants estaven interessats en lo gran assumpte de la guerra, essent axò natural efécte de la metéxa actitut franca ón se posà Catalunya; axi, que allà tornava espressament En Alfons, allà féyen cap los embaxadors de Castélla, representats per un rey d'armes; en acabat d'espondre llurs planys a En Alfons d'Aragó. per comunicar a nostres córts les instruccions de llur embaxada, y allà, com indicarem, s'hi tinguéren les conferencias o junctes per la confiscació dels béns del comte de Luna, subgéct que no dexaría de posar en moviment moltes persónes d'aquell comtat envers la nostra ciutat del Ebre. Duraren les mencionades corts fins a la data darrerament espressada, y en l'espay de mesos que manca-

(1) La infortunada muller del bastart comte de Luna fóu deslliurada de la pressó ón estava, per lo Rey, y l'arquebisbe de Tarragona, son oncle, la envià al lloch de Constantí proper a la dita ciutat.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ven per concloure l'any 1430, y en los següents qui corresponen ja al nou any 1431, descobríren-se los dos únichs camins que podíen escollir-se per definir aquell enujós subjéct axi perjudicial a tot-hom, y fóren lo desengany (força poderosa qui obliga al seny a obrar ab major fermesa) y la intervenció d'un tercer poderós de suficient prestigi per apaybegar los dós altres poderosos qui-s debaten.

Per mil contrarietats fóu obs passar entretant, puix les rahons del un y del altre contendent éren fortes, y lluytant la amor propia ab lo desig de pau, no hi havia confiança certa, y al bò y millor semblava que tornava a recruhar la guerra, o que lo metéix mijancer, qui èra lo rey de Portogal, anava a veures ennavegat en aquélla séns pensar-s'ho. Axí éra de veure En Alfons tan aviat deturar los seus germans per que no entrassen en batalla ab lo conestable de Castélla, com sots-signar aliances ab lo comte de Fóix, al'qual prometía, en cambi de la gent d'armes que li proporcionas, viles y castélls del comte de Luna o la baronía de Ponts a Catalunya propera al seu vescomtat de Castéll-bò, o fer-se seu lo comte d'Armanyac, qui s'inclinava a favor de Castélla, al qual donava esperança de succehir en lo comtat de Comenge, qui estava en podèr d'usurpadors, y corresponía de dret al desventurat comte d'Urgell, tant que, estant En Alfons a Barcelona, vers lo mes de Juny d'aquest any 1431, procurà que lo trist encarcerat de Xàtiva renuncias en favor d'éll lo mencionat dret, que transmetria tantost al d'Armanyac, acabant de solidar l'afer ab la idea d'un casament d'una filla d'aquest ab un fill del de Fòix, composta meravellosa si-s verificava, per tenir axi tot-d'una ajustades als interessos del rey de Aragó les dues cases dels vehins més perillosos per Catalunya y qui ab més facilitat solíen proporcionar mercenaris a qual-se-vol intrus o pretendent qui cuydas acometre lo nostre pahis: emperò la fretura, qui és una gran lley, qui dóna força al seny sóbre la imaginació y les passions, y qui va sémpre guiada per lo témps, esperimentat mestre, amenà lo complicat afer a la solució que més li convenía, per les vies que anam a referir.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Ja durant les córts de Tortosa, a la entrada del 1430 arribà a la dita ciutat un embaxador del rey Joan de Portogal, qui proposà a En Alfons, de part del seu senyor, una tréva fins al Març, que acceptà lo nostre rey, ab la condició que ne la fermassen de prompte los infants, los quals en aquella precisa ocasió trobaven-se voltats a Alburquerque y duptosos d'entrar en batalla séns consentiment del llur germà gran: posteriorment a la anada del Rey de Tortosa, que fóu lo 26 de Janer, anaren a Carinyena, ón estava En Alfons, embaxadors de Castélla, y les esplicacions que-s donaren fóren ja més beuvolents y pacífiques, que d'abans, per més que lo nostre Rey sentís dins son cor la metéxa pruhija de guerra ja lo 19 de Febrer consentiren abdós germans reys, En Alfons y don Joan, en esténdre la tréva fins al Maig (en lo qual mes convé recordar que cessaren del tót les córts de Catalunya), y per l'Abril dexaren plenament en podèr del rey de Portogal les diferencies que tenien ab lo rey de Castélla. En aquest entreval s'aparentà un moviment belicorós per abdues bandes, ja per les osts de Castélla envers Alburquerque, ja per lo nostre rey qui s'allogà a Taraçona, al metéix témps que s'entrecrohaven embaxades tenints per fi, en suma, justificar planys per dissimular rahons: mas vers lo Juliol fórense ja apuntaments per establir los pactes d'una tréva duradora, per mijà de jutges de les dues nacions, y lo 16 del dit mes fóu signada a Almajano, camençant a córrer, per cinch anys, dés lo díe de Sant-Jaume, Los qui fermaren en representació dels reys d'Aragó y de Navarra fóren los embaxadors d'abdós, qui seríen, segons apar, de la nostra banda, En Ramon de Perelló y En Guillèm de Vich, y com a navarrench lo Pierres de Peralta, y los jutges nomenats qui éren tinguts fer jurament y plét homenatge de gordar la tréva fóren, segóns la llista que proporcionà lo Zurita, catalans, aragonesos y valencians.

Ab aquest fét podèm donar com a veritablement acabada la guerra entre los reys de Castélla y d'Aragó, qui per espay de vuyt anys e inútilment distragué lo nostre rey de la empresa d'Italia. Entant que ayen a cap la tréva que després

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

havía de raure en concordia y pau, los qui ignoraven aquella o no desijaven que finissen los disturbis, se propasaren acometent a diversos punts l'enemich que-s veyen aprop, y tal vegada los metéixs infants poden ésser comptats entre aquests imprudents o mal consellats; emperò és de confessar que, per part d'En Alfons, se gordà d'aquí-avant la major formalitat per esquivar la repetició de tota maliféta y la falla de compliment a açò que procurat havía lo rey de Portogal. La causa d'aquesta decisió ab dificultat nos atreviríem a determinar-la, car tant com podía ésser veritable desengany—çò és, convencimeut per part d'En Alfons de que no és fahedora la guerra a un pahis vehí con lo propri no ho vol, venint ab açò lo Rey a donar la rahó a Catalunya que axí lo-y hagué de manifestar,—podía encare ésser-ne motiu un altre convenciment respécte dels seus germans, per conèxer que ab semblants fólls no faría sinó perdre rémps y la paciencia, que en llur vida no havíen d'estar contents y reposats en qual-se-vol terra ón habitassen; y si no éra aquest lo motiu, ho fóra per ventura la oportunitat que veya En Alfons per fer cert negoci ab Portogal, y, més que tót, lo tóm que havíen près los afers de Nàpols: de manéra que la primera y gloriosa galivànça que sentida havía En Alfons, se revifava al present, y, per consegüent, desijant prosseguir-la de nou, éra-li indispensable dexar en pau aquests reyalmes y lliures de tot perill per abocar-se èll de bell-nou a la mar ab ses galéres al encalç de segurs triumfes.

Comprova açò que dihèm lo veure com, aprés de jurada formalment la tréva per los reys, En Alfons envià son conseller Ramon de Perellós als Infants per sossegar-los y donar-los complides escuses, seguint en axò una orde formal de que cessassen en tot acte de guerra, y anassen al seu encontre, o passassen a Portogal a ón també hi envià En Joan d'Ixar ab cinch galéres, sóts pretést de que amenas d'allà a Valencia don Enrich, si bé lo veritable obgécte de la missió éra d'establir estreta confederació y lliga ab lo rey portoguès y sa familia; y no prova menys la nostra sospita la arribada a Valencia, ón estava En Alfons, vers lo Setémbre

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

del 1430, d'un embaxador del príncep de Tarent y d'altres enviats de personatges d'Italia, que ja n'esplicarèm ben tost l'obgécte, con haurèm donat idea de quant s'esdevingué en aquella península durant la absença del nostre rey.

Les mires que portava En Alfons vehéren-se complides en lo remanent del metéix any 1430 y en lo vinent: aprés de havèr fét estada una curta temporada a Valencia, se-n tornà a Catalunya, puix que-l trobam a Lleyda lo díe 25 de Desémbre d'aquell any, y a Barcelona per lo Juny y Juliol del següent, llà ón, lo 3 de Juliol, se morí la reyna Na Violant, vídua del rey En Joan I d'Aragó, y tal díe com aquell, recompta lo Zurita que arribaren a aquella platja lo prebost de Paris y lo President, qui venien de Marsella, per assentar la tréva que lo Rey havía otorgada als de la dita ciutat; y axímetéx al Agost hagué d'aturar a la nostra capital lo Rey, segons consta per les noves córts que llavors convocà, de les quals parlarèm tantost, ab major interès per havèr-les passades per alt alguns autors y pot-ser confoses ab les finides tres mesos abans a Tortosa, Barcelona y Valencia fóren, en la nova situació, les dues ciutats de preferent residencía, aquella com a céntre per lo general espatxament dels afers de tots los Estats, y abdues com a punts marítims per l'ordenament de la armada qui havía de conduhir de nou En Alfons vora Nàpols. Ans axò no esdevinga, y per podèr procehir, donchs, ordenadament la relació dels féts postetiors a la conclusió de la guerra ab Castélla, devèm recular quelcom, jatsía per bréus moments, per posar lo llegidor a noves d'açò que passà ab los catalans de Nàpols, méntre En Alfons va perdre ací inùtilment lo témps en defensa dels seus bulliciosos germans.

A poch que lo Rey fóu partit de Nàpols, y en lo metéix any 1424, la lliga establerta entre lo duch d'Anjou y Felip María de Milan, favorejada al metéix témps per lo Papa, donà son resultat: l'infant En Pére mantenía-s ab los nostres y ab los *condottieri* tramesos per lo Braccio, ab més o menys confiança, emperò ab la certesa de tenir forces bastants a contrarrestar lo decandit estol que comenava lo Sforcia; mas

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aparexent una armada de genovesos a Gaeta, que-n gordaven la pohlació los nostres, se-n apoderà per ésser inutil la defensa contra lo major nómbre. Ab tal exemple, altres fortaleses d'importancia sotsmetéren-se als anjovins, y ab tót que en aquella ocasió esperimentavren aquests algun contratémps, morint al metéix témps lo fill del gran cabdill Sforcia, les seues osts, reforçades ab los nous adherits y ab la ajuda dels génovesos, no vacilaren en acometre Nàpols, vehent-se los nostres axí constrets, que (segóns recompten) li arribà a entrar en cor al infant En Pére calar foch a la ciutat, de no oposar-s'hi los *condottieri* italians, mas si congoxats se vehéren, ab gloria és de cousignar que no poguéren aventar-los de la capital, car se recolliren tóts en los castélls que possehíen, y allà mantinguéren-se, esperant ocasió oportuna de refer-se.

Casualitat, intriga o una altra causa desconeguda féu que la armada genovesa desaparegués llavors de Nàpols, per ésser ja finit, segóns diuen, lo sou que prenía; y açò favoreja per una altra combinació en favor nostra, que no sabèm si fóu inventada per En Alfons o si la-y proposaren aquells qui d'aquí-avant anaven a servir-lo: lo partit dels Fregosos, axí dit per lo nom de la familia y del duch qui fóren aventats de Gènova la hora que se-n apodorà lo de Milan, posà a disposició del infant En Pére una bona armada contra los anjovins y llurs aliats, y agregant a la metéxa l'Infant catorze galéres nostres, tractaren d'anar plegats, çò és los Fregosos y l'Infant a fer guerra a la ribera de Gènova, per traure de la obediencia de Felip María totes les poblacions y fortaleses que poguéssen. Ja al sabèr les angunies dels tancats als castélls de Nàpols, anaren-hi naus de Sicilia ab socórs de gent: emperò, més valguè encare, segòns recompten, la arribada de vint-y-cinch galéres nostres al govern d'un Luna, qui éra segurament lo don Fadrich, nét bastart d'En Marti, les quals bombardejaren la ciutat de Nàpols y atemptaven combatre lo moll petit, emperò que no ho féren per havèr estimat més En Pére menar a fí lo seu plan ab los Fregosos.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

No sabèm nosaltres de ón sorgí tan poderosa flota, y no comprenèm com tan de sópte cessà en lo seu servey, emperò n'hi haja què n'hi hagués, y posat que fóssen d'aquesta metéxa armada les galéres qui s'ajustaren ab los genovesos, lo resultat fóu recobrar los nostres lo domini de la capital, y atènyer en la llur escursió marítima ab aquells aliats l'obgécte que s'éren proposat, tant que a mijan 1425, lo duch Felip María començà a témbre y a palanquejar, fent la baxesa de proposar nova confederació a En Alfons y de fer-li ofertes que hom no podía imaginar. Profità aquesta magnífica situació lo Rey, y nomenant embaxadors per Italia En Ramon de Corbera y En Andréu de Biure, donà-ls-hi tals instruccions, que no les inventaría la més savia o maquiavèlica diplomacia, car los facultà per unir-se ab Felip María, si aquest consentía en rétre-ls totes les fortaleses que los genovesos tenien a Còrcega, o ab los Fregosos, per ventura acceptant la proposició que feyen los florentins, enemichs d'aquell, de mantenir les nostres galéres; y en cas de resoldre-s en favor del duch de Milan, havía d'ésser ab la condició de no anar contra los florentins ni contra cap altra nacionalitat d'Italia, llevat de que constas havèr-se confederat nb veneciaus per fora-gitar de la Península lo domini d'Aragó, cosa que no éra a la fi sinó destruir genovesos ab genovesos o de qual-se-vol guisa que fós.

En lo Maig del 1425, donaren los anjovins batalla al Braccio, restant aquest vençut y mort, donant axò a aquells gran coratge, emperò res no poguéren fer contra los nostres puix que-ls mancà lo recolze del duch de Milan, per havèr assentat ab éll confederació, al any següent 1426, nostres embaxadors; y per tant s'apartà a Sicilia l'infant En Pére ab sa armada, dexant de virrey a Nàpols lo català Dalmau Çacirera: y tal faria per esquivar que En Fadrich de Luna atemptas quelcom en aquella illa: de la qual ambicionava ésser rey, com axi ho prova lo veure que li llevaren lo govern de la armada—essent axò pot-ser lo primer motiu de sa malvolença ab Alfons y de sa decissió a fer-se Castellà.—

Dés d'aquest moment bé posen tota activitat en lo reforç

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de la nostra armada, donant orde per que certes galéres qui freturarien adob, entre les quals hi posen les dels capitans Busquets y Pujades se-n vinguéssen encontinent a Catalunya, y armades que fóssen y ben aparellades tornassen a servir l'Infant; y passant aquest tan prest ab la armada a Port-Pisà per lo compliment de la concordia, com que lo de Milan, en fermança del retórn que anava a fer de tots los castélls y ciutats de Còrcega, y de sa renuncia als drets que allà pogués tenir, devía metre en podèr dels nostres certs llochs y fortaleses, féta la sotsmissió d'aquests, que éren Porto-vènere y Lèrici, encarregaren aquest al donzell català Lluis de Spills y aquell al cavaller, també català, Joan de Castéll-bisbal, confiant-se una altra fortalesa secundaria del metéix punt a un castellà nomenat Joan de Cerda.

Era açò en lo Març del 1426, y tost aprés de conseguits tals avantatges qui colocaven en la millor situació les nostres armes per esténure-s, de no havèr-hi lo destorb de la guerra de Castélla, se-n toruà l'Infant a Sicilia, dés de ón, ben segur com per distraure-s, en aquell entremig en què les nostres galéres no tenien ab qui debatre, féu una excursió a la costa d'Africa. conseguint entrar a la illa de Quèrquenes, percaçant ab açò dos grans benifets, que fóren, en primer lloch posar a ratlla o infondre temor als molts corsaris que infestaven les costes de Sicilia, y segònament provehir-se de remers mauritans per les seues galéres. Exivernà a Sicilia la armada aquell any, y ab tót que estava disposta a entrar de nou en guerra la hora que convingués, se mantingué a la espectativa per llarch tèmps, a conseqüencia de inesperats cambis y novitats que s'esperimentaren, de ón, obrà En Alfons ab tan refinada política, que fóra prou a acreditar-lo de consumat diplomàtich, essent de racar que per la qüestió dels seus germans no pogués lo Rey aplicar-se personalment en la metéxa Italia a la esplotació de la enlluhernadora perspectiva qne li-s presentava.

A la córt y camp dels anjovins hi havía pregóna divisió entre los partidaris del envejós senescal y los del duch qui-s veya posposat al enaltit *condottier*; en térmens que cadascú

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

militava en distinct camp, aplicant-se ans bé lo darrer a reconquerir la Calabria, y Felip María poch estimat dels genovesos, tement perdre lo domini que s'éra apropiat a Gènova, s'entoçudía en que lo nostre rey y éll féssen lliga ab lo potent rey de Romans Segimón, contra venecians; emperò En Alfons qui comprengué l'egoisme d'aquella proposició, filla del perill que corría lo de Milan, contestà que en bon hora entraría a la lliga, emperò ab la condició que Segimón l'ajudas per la conquésta del reyalme de Nàpols y ab tal que Felip María li retés les ciutats y fortaleses ds Còrcega, per les quals havía mès en ostatge los castélls de la ribera de Gènova, axí pue no-res se-n tragué per a-les-hores, per no ésser prou fort lo duch de Milan a inclinar lo coratge dels dos altres aliats que li convenien, y entant que los venecians lo constrenyéren més y més, y los genovesos a éll anaren rebetlant-se, romangué lo nostre rey a la espectativa.

En lo vinent any 1428, la situació fóu encare més favorable a En Alfons, axí a Nàpols com respécte dels genovesos; car entoçudits la reyna Joana y lo duch d'Anjou en anar a Nàpols per assetjar los castélls que, a la seua ignominia, conservaven los catalans, lo senescal Sforcia, per gelosía, hagné de contrastar-hi, y restant lo govern de Gènova quasi emancipat del seu usurpador, a éll se dreçà En Alfons, prescindint de Felip María, y ab éll endegà noves condicions de pau, o quant menys, tréva, que-s fermà lo 5 de Maig, segóns lo Zurita—qui espréssa que no escriuen los autors de aquell témps quines fóren les dites condicions,—y ab aquest colp consegui En Alfons desbaratar les ofertes que, al metéix témps, feyen los castellans d'ajudar los genovesos per sóts-traure-s al domini del de Milan. Encare més: durant aquell any, lo príncep de Tarent, entabuxat d'anjovins y sforcians, se decantà al nostre rey, manifestant-li desigs de servir-lo, y profitant En Alfons la presencia en aquests reyalmes del cardinal de Fóix, legat apostòlich, per mijà séu assentaren nova concordia ab lo papa Martí, antich favorejador del d'Anjou y del duch de Milan, en guisa que arribà

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

a prometre lo pontífech que revocaría los processos començats contra lo rey d'Aragó.

Vers lo Setémbre del 1430, les intencions del de Tarent passaren a ésser féts, adherint-se a les metéxes altres personatges granats del partit anjoví, y encare més ¡qui ho diría! lo metéix grau senescal Sforcia, qui valènt-se del català Dalmau Ça-cirera, qui tenía a son càrrech los castélls de Nàpols, féu demostracions d'afécte y voluntat per entrar en servey d'En Alfons y ajudar-lo a conquerir lo reyalme, afegint-s'hi que fóu precisament lo senescal lo qui, en aquesta ocasió, instà més lo Rey per que jaquis la guerra ab Castélla y se-n tornas a Nàpols, puix la propria reyna Joana axí ho estava desijant, y ab élla tots los magnats del reyalme. Somni apar aquest inesplicable cambi, emperò prescindint de les rahons que-l moguéssen, la veritat és que axí fóu, y que lo metéix papa instà En Alfons en igual sentit: mas defallint Martí en lo Febrer del 1431, y resultant ésser lo successor, Eugeni IV, de nació venecià, la decisió o necessitat que hi havía de favorejar lo rey d'Aragò per lo domini de Nàpols restà quelcom en l'ayre, per creure-s que obraríen d'aquí-avant ab una altra política, emperò no perçò desistí En Alfons de sa resolució, preferint tornar a Nàpols, que no batallar inútilment contra Castélla.

Som arribats, com és de compendre, al punt ón havíem dexat en l'ayre la relació dels féts d'ací. Ja indicarem que no gayres mesos aprés d'ésser concloses les córts de Tortosa, n'havía lo Rey convocat unes altres per Barcelona. Lo Feliu, no sabèm si amparant-se en algun antich Dietari o Memoria, al parlar de la oferta del príncep de Tarent y demés nobles de Nàpols, diu que lo Rey, per prevenir-se, de Valencia passà a Catalunya, «solicitant dés de Lleyda les assistencies del Principat, que-l trobà ben dispost per aquesta empresa, que judicava justa, com llunyat de favorir la de Castélla.» Crehèm nosaltres que uo fóra semblant solicitut acte públich ní oficial, y que en compte d'anar endreçada al Principat se limitaría particularment a determinats personatges, fent-los denteta, com solen dir, per interessar-los en la nova empresa

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de Nàpols, que no-més confiaría, en tal cas, als més íntims, car axí ho dóna a enténdre lo silenci que guarda tantost en quant a la metéxa, tant, que ni al obrir-se les noves córts no-s diu una paraula del nou progécte, y adhuch, al punt de anar-se-n, fingeix lo metéix que la primera vegada d'exir envers Italia—imitant, segóns diguérem, lo procehir del gran rey En Pére en consemblants casos,—posat que poch diuen que ab la nova armada va En Alfons a Nàpols, sinó, confórme veurèm, a la Africa, a fer guerra al de Túnic.

Quasi que hom troba la esplicació de la causa d'aquest silenci y fingiment per una altra nova que proporcióna lo metéix annalista Feliu, y que ès la millor prova de que la solicitut que suposen manifestada a Lléyda, no pogué anar sinó tal com dihèm, perçò que referint com lo governador o virrey de Nàpols Ça-çirera tractava ab diligent cura de concloure aliances ab Anglaterra, Borgónya y Fóix, y que per mijà de la reyna Violant (qui-s morí per aquells volts) van procurar tréves al d'Anjou, les quals signà lo claver de Montesa fra Gilabert de Monsoriu, hi afig lo dit annalista: «Ab prudent enginy solicitava lo Rey per sí, mijançant lo Virrey aquestes tréves y aliances *per que-l jutjassen lluny at de continuar sa empresa ab Nàpols*, satisfét de mantenir allò adquirit; y *per més enlluhernar los seus émuls, publicà lo viatge envers les costes d'Africa*, enviant avís a Sicilia, que després aniría visitar aquella illa.» Si ocult, donchs, havía de gordar En Alfons la seua nova pensada, si ningun afer cuytós no obligava la Generalitat o Deputació de Catalunya a reclamar del Rey lo coliment de còrts, y si tot-just éren transcorreguts tres mesos d'ençà que-s tancaren les de Tortosa, no éssent, com' no ho fóren, les que are-s tinguéssen continuació d'aquelles, o éren tingut congregar-se séns motiu o lo que pretestassen havía d'ésser fútil e insuficient per un fét de tanta importancía.

Se convencerà de quant fundada és la nostra observació lo qui llija la convocatoria, datada a Barcelona lo 20 de Juliol del 1431, per aquesta ciutat lo díe 16 d'Agost vinent, y encare més la proposició o discurs de la Coróna, que pronuncià En Alfons lo metéix mes: en l'un y l'altre escrit s'espréssa

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

l'obgécte d'una manéra boyrosa y millor podría dir-se simbòlica, tant, que lluny de senyalar una necessitat o refórma, com sémpre, no s'hi descapdélla sinó un téma secundari en tots los discursos anteriors y bé prou sabut, qual és la fí moral de la justicia; lo compliment de la qual fa sortosos a reys y pobles. La frasa més sobrexint de la convocatoria, con apar que s'hi vol revelar l'obgécte de les córts, és: *pro conservatióne ac tuicione Regalis diadematis ac bono statu rei publice Cathalonie Principatus*, y con al discurs s'hi vol esplicar, com a motiu, la aplicació del téma, les paraules més espréssives del obgécte són les següents: «...llonch-témps hà haviem pensat e deliberat metre la justicia en deguda fórma e stat en los nostres reyalmes e en aquest Principat: mas per diversos quefers qui-ns són sobrevenguts no ho havèm pogut metre per obra, e havèm sperat témps e sahó, que ho poguéssem fer, axicom are-n tenim: e per aytal rahó havèm-vos cridats e aplegats en aquestes córts ab la fí de que ab vosaltres pugam manar dispondre e ordonar la justicia entre vosaltres a major servey de Déu, e descàrrech nostre e utilitat de la cosa pública.»

Diga-ns are lo més aixerit, si, a travers de tan ambigua fórmula, podía ún distingir l'obgécte d'aquélles córts, car no és de creure, com de prompte semblarà a algú, que la justicia de la qual allà-s tracta vulla significar una refórma judicial, no, perçò que tan solament a la justicia moral se refereix, que no se-n consegueix la perfecció ab l'aplech d'una assamblea, sinó ab la pràctica constant de les bones accions; y de no volèr significar aquesta justicia, l'orador no diría que *llonch temps ha que tenía pensat e deliberat metre la justicia en deguda fórma*, puix que tres mesos abans havía tingudes també córts a Tortosa, y axí en aquestes com en les anteriors s'éren fétes constitucions qui tocaven a la pública administració y a la justicia judicial, que éra lo resultat constant de les nostres assamblees representatives y per tant legislatives. Dirà algú, per consegüent, y és molt natural, que séns obgécte no podía havér-hi córts, emperò la metexa boyrositat d'aquest n'espréssa lo motiu: En Alfons

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

volía tornar a sa empresa de Nàpols, se recordava del bon consell que li havien donat la primera volta les córts de Catalunya, y del profitós resultat que li procuraven les savies tenacitats dels catalans al veure-s assetjat als castélls d'aquella capital italiana, acabava d'esperimentar altres noves y no menys utiloses tenacitats de Catalunya, al oposar-se a la guerra de Castélla, y puix en aquesta ocasió estava ja desenganyat lo Rey d'aquest infructuós conflicte, y regonexía que, en un constrenyiment, no seria lo Principat lo qui l'abandonas y dexas de donar-li bons consells, per més que pareguéssen *tenacitats* o *impertinencies*, a éll girà los ulls en sa nova decisió, y jatsía no li declará esplicitament lo motiu de convocar-lo a córts, n'hi hagué prou ab indicar-li la confiança que li merexía, de manéra que aquella crida, més que per complir ab un obgécte determinat, éra, si-fà-no-fà, com per afalagar y tenir contents los que éll pogué havèr agreujats, y principalment per que, axicom en junta consultiva permanent, obrassen per llarch témps y tant com ell menas a fi a Italia les noves empreses béliques que imaginas; y en prova d'açò, que les dites córts, obertes per l'Agost del 1431, duraren fins al 1434, y encare en llur darrera sessió no-s dónen per definitivament concloses, mas tan solament per prorrogades.

Vejau, en prova de quant consignam, per quin camí va lo Rey, en lo seu discurs, al boyrós téma y obgécte, y la conseqüencia que-n trau, en lo seu epilech, veritable propòsit de sa peroració; «Considerant, diu, que quaix no és possible que algú pusca bé obrar, axí d'ofici com de govern, si primer no sap aquelles coses al seu càrrech atanyents; e considerant que la major càrrega que tenim per ésser Rey vostre és lo fét de la Justicia... E com totes coses se regexen per exemples, Nos volém començar en Nos primerament. *Per tant, si qualcuns se ténen per agreujats de Nos per inadvertencia, o de nostres ministres per ignorancia o malicia*, puys de Nos som certs que no havèm obrat per malicia, e d'élls ho ignoram, entró que altrement ne siam ben informats *en tal cas som aparellats e us oferim fer justicia de Nos e d'élls*, la qual en-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tenem executar tan complidament e plena com no poriem al present esplicar.»

La contestació a aquest discurs no la podèm consignar, perçò com als dos exemplars que-s conserven del procés de les dites córts està en blanch, annotant-se al marge que, per ésser mort lo bisbe qui contestà, no fóu possible trobar-ne la minuta: les sessions continuaren ab lléus interrupcions fins a la partida del Rey; dés la qual hora seguí presidint la reyna Na María com a lloch-tinent, per sí o per mijà del viç-canciller; y s'hi espatxaren diferents assumptes de pública administració y govern, massa especials per que-ls mencionèm are com are, havènt-n'hi prou ab citar lo préstech de 15.000 florins que oferí lo Principat al Rey (1).

Fóu la una de les interrupcions que tingué la presidencia del Rey a les córts, a la primería de Febrer del 1432, per ésser passat a Poblet per traslladar lo cadavre del seu pare al sepulcre que havía fét laborar, y que n'havèm ja parlat a la mort del rey En Ferran.

De tornada a Barcelona En Alfons, diuen que envià En Jaume Pelegrí, com a embaxador, al duch de Milan, per fermar nova concordia, car bè éren deguts al Rey 28.000 florins de les galéres qui servíen per la guarda dels castélls que aquell havía donats en fermança, inseguint la que havíen fermada En Bernat de Corbera y En Andréu de Biure. Diferents autors dónen aquesta nova, emperò n'ignoram lo resultat.

No trigà lo Rey a anar a Valencia, car, segóns apar, envers lo riu de Cullera éra llà ón estaven aparellant gran part de la armada; y en sa companyía estigué lo rey de Navarra:

(1) Una de les constitucions notables que-s féren en aquestes córts fóu relativament als *remensés*, y la citam perçò que del seu contingut resulta justificada la opinió que altans sentarem sòbre la etimología d'aytal paraula: que no prové de *remanere* com alguns sommiaren, mas de *redimere* (remensa, contracció de redimensa). Enclou la dita constitució part d'una altra que otorga Pére *lo Gran*, en la qual se menciona també *locis ubi hominis redimi consueverunt*, y té per objécte obligar los qui-s voldran mudar de domicili a vendre los llurs béns immobles a persónes qui no sien *prohibides*, avisant al senyor ans d'un any, y si no ho fèssen, té aquest lo dret d'apropiar-se los dits béns.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

émperò res no significa, al nostre mou de veure, aquesta circumstancia, per estar segurs de que en aquella ocasió estava En Alfons del tot després dels seus germans, o millor, de les llurs ramallades, y bon xich dóna-ho a enténdre en primer lloch lo veure que son germà En Pére, lo qui havía governat a Nàpols y éra anat a Génova, se trobava are ací, y en compte d'acompanyar lo nostre rey en la nova empresa, romangué ab los demés germans per tirar avant per sí la guerra de Castélla, faltant a la tréva y a tot allò establert, segóns veurèm. Ab la armada o séns élla, tornà aviat En Alfons a Barcelona, puix l'un y la altra allà los trobam, essent aquella de setze galéres, que diu lo Zurita que n'éren capitans Joan Lòpeç de Gurrea, Ramon de Perellós, Ximèn Péreç de Corélla, Font-cobertu, Rocha, Monsoriu, Embun, Joan de Salto y Francès de Belvis—si bé nosaltres opinam ésser aquests, no capitans de galères, mas de la gent de guerra o desembarch qui hi anava;—emperò aquestes forces marítimes s'augmentaren a Barcelona, y ho fóren de tal manéra després a les illes, que ans d'arribar a les costes de Nàpols formaren l'aplech més formidable que may sía vist en ningun témps.

Lo Capmany ab referencies a diferents autors, al donar compte de les forces qui sortiren de Barcelona ab lo Rey, díu que amenava vint-y-dues galeres, o vint-y-sis, segóns d'altres, y nou naus armades, ab les quals arribà a Messina lo 6 de Juny, y és de calcular lo témps que hi estigué a la travessia, sabènt que prengué veles d'ací un divendres a 23 de Maig. La ruta fóu endret Sardenya, y estant ja al port de Càller, tingué noves que Tropea, a la baxa Calabría, s'éra retuda al d'Anjou; per què, passant a Palerm, s'hi encaminà, y ab tót que per a-les-hores no li convenía abocar gent en terra, s'hi dexà veure, y lo seu esguart va ésser prou per que l'establiment abandonas de nou l'aclamat duch: tornà-se-n ab axò a Sicilia, entrant dins Messína lo díe indicat, y de aqui-s traslladà a Siracusa, ón (continua lo Capmany) «pogué ajustar un armament de cent-trenta-dues veles, de fórma que, ab les que hi agregà de Sicilia, compongué lo nómbre

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de vint-y-sis galéres, vint naus, onze tarides y lo restant de galiotes y bergantins. Ab aquestes forces navals, tocá En Alfons al port de Malta, per empendre d'allà estant la conquésta de la illa de Gerbes, la qual finalment reduhí a sa obediencia, subgectant lo Rey de Túnic.»

Lo díe de la Assumpció de Nostra Dona, arribà la dita armada (lo Zurita diu ab setanta vaxells) a la illa de Gerbes, y en acabat de desembarcar, avançant ab alguna resistencia, apar que envià lo rey Bofferiz una lletra al nostre dihent que l'esperas a formal batalla, y accedint En Alfons, comparegué de fét l'estol de la morisma lo díe primer de Setémbre emperò tan mal parada hagué d'exir aquesta dels seus fums, que prompte véu-se desbaratada, tenint de fugir lo seu rey a brida abatuda, per estorçre la vida, y restant en poder dels nostres vint-y-dues peces d'artillería, la ténda de Bofferiz, gran nómbre de presoners y la illa subgècta a les nostres armes per de prompte. Sorollós triumfe éra aquest qui havía d' esbalahir los temptinejants partits italians, qui més o menys tart prou que-s veuríen sotsmesos novament per lo vencedor de Nàpols, y podía hom ben dir que aquell fét éra un resplendent preludi de propers y majors triumfes.

Conseguit l'obgécte, isqué de Gerbes En Alfons ab la armada, y deturant-se un poch a la illa del Gobo, ja va sabèr, d'allà estant, que a Siracusa l'esperaven embaxadors del nou papa Eugeni, y, séns perdre tèmps, se-n tornà tantost a Sicilia. Desunits estaven en aquesta ocasió l'emperador Segimon y lo pontífech, decantant-se l'un y l'altre, sobre la constitució d'Italia, entre Venecians, Florentins y lo duch de Milan, y, séns que sapiam que proposaría lo Papa, és de deduhir per la embaxada que li trameté tantost, en contestació, En Alfons, dés de Siracusa, qual fóu que-s perfería a confederar-se ab éll y ab los comuns de Venecia y Florencia contra lo duch de Milan y los genovesos.

En aquesta espectativa, y ans que-s resolgués En Alfons a atansar-se a les costes de Nàpols, los afers d'aquest reyalme en quant tocava al partit anjoví soferiren un cambi inesperat. Continuant la enveja y la separació en campanya

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

entre lo Sforcia y lo duch d'Anjou, la fatlera d'aquell cabdill en sotsjogar la Reyna—o pot-ser lo recel d'alguns de que lo senescal éra llavors favorable al rey d'Aragó,—donaren per resultat l'assassinat horrible e instantani del gran *condottier*, crehent-se que fós açò verificat ab consentiment de Joana, de ón aprés, tement per ventura quant En Alfons podría fer enviaren decontinent a aquest la metéxa Reyna, lo príncep de Salern y lo duch de Milan llurs embaxadors, volent cadascú esplorar les intencions del veneedor de Gerbes; mas lo Rey que ho veu, per tota resposta deliberà anar-se-n tot-seguit, y axí, dexant Siracusa, se traslladà entre les illes de Ischia, Pròcrita y Lipari a Porto-vènere, dihent que anava a exivernar en aquell punt.

L'encàrrech dels embaxadors de Joana envers lo Rey éra, segons apar, suplicar-li que no anas al reyalme de Nàpols méntre élla visqués, prometent-li, en compensació, revocar tots los auts que contra éll féts hi haguéssen, restituir, li la adopció y donació del reyalme y anular çò que féu a favor del d'Anjou. Poch calía refiar-se de la paraula de semblant bója, y ab tót que açò éra títol legal per justificar la conquésta, volgué En Alfons tenir noresmenys la opinió del pahis, que és la qui més fa triumfar, y que ja anava declarant-se d'ença que la armada tornà victoriosa a Siracusa. En efécte, séns los molts nobles y magnats italians qui esperaven la arribada del Rey per seguir ses banderes, lo major nom y representació, lo príncep de Salern, trameté los seus embaxadors, oferint-se en tots concéptes, en defensa del Rey, ja com a fill adoptiu de Joana, ja com a sobirà, prescindint d'aquesta, corresponent-hi En Alfons ab promeses no menys agradoses per lo descontent príncep, segóns lo-y féu assabèr dés de Messina, lo 20 de Novémbre, per via d'En Matéu Pujades. Tot açò éra favorable a En Alfons, emperò aquest esperava encare la resolució d'un altre afer de major trascendencia, y éra que lo Papa y l Emperador acabassen de rompre, perçò com hi estaven abocats per causa de la coronació del darrer.

Entretant la Reyna, per mijà d'embaxada, féu ses propo-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sicions al Rey, que consistíen en accedir a quant demanas, ab tal que éll no entras en lo reyalme, donant-li seguretat de heretar-lo aprés de la seua mort, y açò diuen que ho fermà lo Rey per concordia, al metéix témps que s'encaminava a Ischía, ón començaren a fer-hi cap cavallers y barons a oferir los llurs serveys. Volía En Alfons, alhora, que lo Papa fés declaració del seu dret, y compten que la-y prometé, Eugeni, ab la condiciò de gordar lo secrét, y de que-s comanaría la butlla a la ciutat de Barcelona o a la de Valencia tant com la Reyna visqués; emperò eczigía també sa compensació lo pontífech, y éra que En Alfons contrastas al emperador Segimón, per que no fés valença a la continuació del concili de Basilea. Com a gran conqueridor, se feya En Alfons entórn séu embaxadors y representants d'uns y altres amichs o enemichs, ab proposicions y eczigencies, emperò éll tingué la virtut de no resoldres y d'esperar, y a la fí, per lo Març del 1433, se decidí la Reyna a complir quant prometé, sots-signant la nova declaració, que copía per estens lo Zurita, al castéll de Capuana, lo 11 d'Abril del dit any. En la espectativa que gordava En Alfons tocant al Papa y al Emperador se trobà enganyat, puix de sóbte véu-los plegats y aquest a Roma per ésser coronat: no dexà, emperó, de trametre-y los seus embaxadors, qui seguiren igual tàctica que lo llur senyor en quant a resoldre-s, car axi convenía, y bé va veures tantost que abdós fermaren concordia, y s'acabà la pau entre la lliga de Venecia, Florencia y lo duch de Milan, ab la fí, certes, de foragitar lo rey d'Aragó d'Italia.

Nova e inesperada situació éra aquesta, y més fatal per En Alfons, per ésser l'un dels capitols de la concordia que signada havía, que dexaría, los castélls que gordaven los catalans a Nàpols a les trópes de Joana; emperò aquesta tot-d'una veya-s compromesa, aprés d'havèr revocada la adopció del d'Anjou, no sabènt què li succehiría, de manèra que, en aquesta nova situació; fundava més la seua seguretat en tenir vehí En Alfons ab sa armada, que no en ningun altre recórs: y axí transigiren abdós, establint una tréva per deu anys, durant los quals seguiríen los castélls y demés fortale-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ses ocupados com fins are, tractat que-s fermà a Capuana lo 5 de Juliol. En conseqüencia, tenint lo Rey semblants seguretats: la de seguir possehint los castélls y la nova adopció de la Reyna, mèntre-s desembullas lo manyoch tramat a Roma, trobà més prudent tornar-se-n a Sicilia, com axí ho féu cinch dies després sortint la armada d'Ischia, y anant de nou a Sicilia, fent la ruta de Tràpani, ón desembarcà. Apar que al pendre aquesta resolució, va prevenir-se molt saviament dictant algunes disposicions molt útils, com fóren nomenar virreys de Nàpols En Ramon Boyl, son cambrer, y En Francesch de Bellvis, son falconer major, lo deturar quants florentins y senesos estiguéssen als seus reyalmes, y retenir llurs hisendes y mercaderíes, y lo dictar ordens per la major defensa de Sardenya.

Ja fós per no estar aturat o per una altra mira que ignoram, va sabèr En Alfons profitar aquesta nova temporada que havía de continuar en espectativa a Sicilia, y no d'altra manéra podèm esplicar-ho millor que traslladant l'interessant paragraf que, a la metéxa fí, escriu lo Zurita, replegant la nova d'un autor contemporani y los justificatius autèntichs: «Dóna lo Partomèu Baccio com a cert, que la tornada del Rey a Sicilia fóu determinació de venir a Catalunya, y que esperant témps avinent per sa navegació, aturà tres mesos al port de Tràpana a entrada d'ivern; y apar en lo registres de les coses del Rey d'aquests témps, que podèm tenir com a comentaris propris seus, que anà lo Rey ab sa armada a Marsèla (1), per seguir altre colp sa empresa contra Berbería; y va ell rebre una butlla que li envià lo bisbe de Concordia, per la qual lo Papa li concedía subsidi de cent mil florins sobre la clerecia dels seus reyalmes; y que en aquest segón passatge anà a Trípoli, y entrà a Berbería bé cinquanta milles, que no-n trobe jo memoria en ningun dels autors d'aquells témps.»

Que la intenció del Rey fós tornar de prompte a Catalu-

(1) Aquesta Marsèla no pot ésser Marsélla, sinó Marsala, a Sicilia, prop del cap Boch. lo punt més apropósit, per sa situació, per empendre la travessia envers Túnic.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nya ho duptam, car de Sicilia estant indicà la utilitat de que-s tinguéssen córts ací a quiscun dels seus Estats, confórme ho venien ja practicant a la nostra terra, y dés de Palerm, lo 13 d'Octubre del 1433, féu lo metéix encàrrech al seu germà, lo rey de Navarra, per que, com a lloch-tinent a Valencia y Aragó, complis açò que li preveníen en quiscun d'aquests reyalmes. Oferia gran dificultat en lo darrer, per ésser allà reviscolada la fatalitat constant que comportava feya segles l'antich reyalme, la guerra de bàndols entre richs-homents, Ixar: Luna, Heredia y Bardaxí; y anch de passada volèm ací consignar una nova que dexa anar lo Zurita ab tal motiu, per qne servesca d'antecedent a la vida del futur successor d'En Alfons, del tirà Joan II; al qual certs historiadors tinguéren la humorada de dir-li *lo Gran*: tal és, parlant de semblants discordies, lo dir que «per açò que lo rey de Navarra pretenía, *no li sabía mal tenir armada y aparellada la gent*, de la qual cuydava servir-se en *qual-se-volgués* ocasiò, posant en trèva les parts.»

Les relacions d'uns y altres escriptors arribaríen a fernos creure que En Alfons estava duptós en aquella ocasió respécte a la guerra de Castélla, emperò no constant-nos que hagués lo Rey mancat als pactes, méntre que los Infants no-ls compliren y van prosseguir fomentant noves turbuleucies, solament devém creure que si tornava En Alfons a aquests reyalmes, no sería al principi, mas l'any següent per complir çò que conseguí en lo dit any per simple manament o consell, y consistìa en amenar-se-n d'ací los bulliciosos infants y distraure-ls ab la guerra d'Italia, apartant-los de perllongar per més témps les inútils dissensions ab Castélla; mès escandeloses llavors que jamés: tant, que per élls reclamà lo rey d'aquella nació y empresonà lo ja tan conegut comte de Luna, que si tractava de descastellanitzar-se (ab perdó del verb), emperò almenys estava dispost a cedir forces y castélls a *gents* del rey d'Aragó.

Farèm ací incidentalment una reflecsió que-ns suggereix aquest fét. Lo primer de Juny d'aquest any, se morí al castéll de Xàtiva, l'infortunat Jaume darrer comte d'Urgell, y

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

séns que tornèm are a referir la manéra de sa mort, que havèm ja esplicada a un capítol anterior, podèm ben veure la possibilitat de que fòssen los Infants-los seus matadors, puix que-s trobaven tóts en aquests reyalmes: éra, com indicarem, la època ón s'aplicaren a cometre majors malifétes, apartats del seu germà gran En Alfons, y fallint a quant aquest havía jurat, y poch abans del témps en què aquest los cridà al seu costat a Sicilia, per que no cometéssen més etzagayades. Lo desastrat comte d'Urgell, com bé sap lo llegidor, ocupà entre altres presons lo castéll d'Urenya: donchs bé, en aquest metéix castéll fòu tancat a-les-hores lo comte don Fadrich de Luna, de manéra que allà, en terres de Castélla; y a disposició del rey llur, ploraren llurs penes los dos prínceps catalans y varonívols de la dinastía substituída pér la familia d'En Ferran d'Antequera, lo més prop parent y successor lledesme del rey En Martí y lo nét bastart d'aquest rey, legitimat per lo metéix.

Bé féu en conservar-se lo rey Alfons en nova espectativa d'ençà que tornà a Sicilia. ¿Qui lo-y havía de dir? Lo següent any, 1434, promovent-se a Roma una sublevació contra lo Papa, fóu aquest forçat de fugir fins a Ostia, desfreçat de frare franciscà: y per altra part, vehent-se en perill de mort Joana, instigada per los seus adeptes, cometé la milèsima inconseqüencia de nomenar vicari del seu reyalme al dues vegades rebujat duch d'Anjou. Lo millor costat al qual podía llavors decantar-se lo Rey, éra vers la persóna de major prestigi qui ni fós favorable a la Reyna ni al duch d'Anjou, reforçà encare més sa intimitat ab lo de Tarent, qui mantenía encesa guerra contra lo Duch, y tal fóu, tras aquesta nova disposició, lo tóm que prenguéren les coses, per la mort de dos grans personatges, que li restà a En Alfons més que may lo camí obert per empendre açò que, contra sa voluntat havía dexat de fer. Lo primer qui-s morí fóu lo duch d'Anjou: vers lo mes de Novémbre, y tres mesos després, lo 2 de Febrer del nou any 1435, la reyna Na Joana.

En mancant la proprietaria del reyalme y un dels hereus instituits, com que En Alfons ho éra estat abans y aprés del

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

d'Anjou, y havía observat la concordia qui li donava la successió aprés mort d'aquella ab tal de no esvahir los seus dominis, tingué dóble motiu per resoldre-s de nou a acometre la empresa; mas per acabar de legalitzar l'acte cregué que la confermació del Papa no fóra de sóbres, y pot-ser y arribà a creure, al qual obgécte envià a Roma d'embaxadors En García Aznar d'Anyon, bisbe de Lleyda, En Frederich de Vintimilia y En Jaume Pelegrí, y al matéix témps espatxà una altra embaxada per lo duch de Milan, enemich a-les-hores del pontífech Eugeni, per confederar-se ab éll en cas que l'altre flaquejas; y axò prova la justa desconfiança que tenía En Alfons dels personatges de sa època.

Nous y terribles desenganys se-n dnguè lo nostre rey al bell punt de remoure tan prudents gestions; se trobà que lo Papa favorejava En Francesch de Sforcia, un parent del antich senescal y dels qui més ajudaren al partit anjoví, al qual favorejaren los venecians, ab lo propòsit d'apoderar-se del reyalme, y que lo Duch, lluny d'escoltar ninguna proposició tenía a bé trametre aximetéix les seues osts al Sforcia y que s'entenía ab lo rey de Castélla, per desbaratar los plans del rey d'Aragó. Encare més: com a una part pot-ser de la combinació establerta, que no éra res més sinó foragitar los catalans y lo rey d'Aragó d'Italia, tantost de morta la reyna Joana, la municipalitat o concell de Nàpols, aclamá per successor al reyalme lo germà del Duch, qui-s deya Renato o Reyner, y açò en virtut, segóns aparentaren, d'una altra inconseqüencia de Joana, d'havèr-lo nomenat en testament com a hereu universal y successor.

Lo céntre ón apar que-s traçava aquest plan de resistencia a En Alfons éra Gaeta, tant que s'hi trobaven, en lo propinque setge, embaxadors de genovesos, del duch de Milan y del rey de Castélla; axí que, resolt En Alfons, y séns escoltar reflecsions y opinions contraries—entre altre que cita lo Zurita la de Gutierre de Navarra, qui afermava que-s devía sobresseure en les coses d'Italia, per que lo Rey se-n tornas a Catalunya, axicom havía deliberat, per la falla que tenía de diner, per prosseguir ab sa armada y estol la guerra

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

per mar y per terra, y reforçar la seua flota, com ne freturava,—manà tantost ordenar les galéres que tenía a punt, qui éren set, ab algunes naus, al port de Messina, al qual s'hi traslladà dés de Catania, y prenent veles, séns més deturarse, anà endret les illes de Ponsa e Ischía, arribant als Estats del duch de Sessa, qui éra l'un dels cabdals barons favorables al Rey. Allà, en sa propria galéra, fóu En Alfons visitat per gran nómbre de nobles y magnats, y anàren-hi los de Càpua a fer-li donació de la ciutat, poch abans ocupada per los anjovins de la municipalitat de Nàpols; allà metéix ja-s declarà públicament lo propòsit que lo Rey gordava ocult, çò és, de pendre per combat Gaeta, axi que, passaren a metre per obra aquesta idea, congregant-se a aytal fí gran nómbre de trópes a Càpua, les quals fóren transportades a aquella ciutat, davant la qual desembarcaren lo díe 7 del mes de Maig oferint un agregat de 15.000 combatents.

Aquest éra lo primer pas que donava En Alfons en sa segona empresa de la conquésta de Nàpols. Y puix que encomença ab aquesta resolució un nou período de ses campanyes, desaansarèm en aquest punt, esmerçant un altre capítol a tan diverses y perilloses jornades, tot dexant entretant lo nostre estol atendat, qui estreny cada díe més y més lo setge méntre-s resistexen ab valor los assetjats esperant lo socórs que-ls ha de trametre lo traydor duch de Milan, lo qui, per con arribas aquest cas, que ja preveuría, manà armar dótze naus de genovesos, dos navilis baleners, tres galéres y una galiota.

Per no interrompre la narració general, havêm reservat per aquest punt, puix que és molt acostat a aquell ón deguéra èsser colocat lo fét de que anam a tractar, l'esclariment d'una nova sóbre un personatge del qual molt ne parlen no solament en la historia civil, mas encare en la litera-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ria d'Espanya, y que solen donar com a català, essent per tant aquesta circumstancia la qui-ns mou a escriure lo present apèndech al anterior capítol.

Lo 15 de Desémbre del any anterior 1434 (o sía molt pochs mesos ans de la data a la qual som arribats en la esposició dels féts que comprèn lo dit capítol), se morí a Madrit En Enrich de Villena. Generalment tots los nostres historiadors, prenent la nova los uns dels altres, y al parlar del referit personatge, diuen, ab lleus variants, çò que també espressà lo Zurita en los seus *Anales*: «que fóu lo darrer de tóts los del casal d'Aragó: que devallava per vía lledesme de varó dels Comtes de Barcelona, qui-s contiuà per sis-cents anys, dés lo primer Guifre, séns mancar varó lledesme, y per part de sa mare fóu nét del rey don Enrich de Castélla, que li diguéren lo major.»

Aquest és l'un dels motius, y lo principal al nostre obgécte, per què-ns deturam en aquesta aclaració, y endemés n'hi ha un altre, no tan especial, emperò que es estat lo més debatut, a sabèr, lo del títol sóts lo qual se nomena moltes vegades l'indicat personatge. Ja a la coronació d'En Martí I, al donar la investídura de duch de Gandía a En Alfons de Aragó, comte de Denia y de Ribagorça, y marquès de Villena, s'hi nomena un *nét* o *nebot* (que tocant a la paraula *nepos* y sa traducció esplicarem quelcom al seu degut témps), per més que Lòpeç d'Haro en son nobiliari, tot parlant dels Villena, diu que estiguéren a la coronació d'En Ferran, Pére Manuel y nn germà séu apellat Ferran, fill del comte don Enrich Manuel de Villena, fàcils de confóndre ab l'altre, posat que no se-n'hi nomenen dos y menys tres d'aquest cognom.

A la época que-ns ocupa y en pochs anys trobam a Castélla tres Enrichs de Villena, de diferents families, tots tres marquesos, si bé l'un d'ells d'un títol diferent, y un altre marqués de Villena qui no-s diu Enrich, cosa que no déxa d'oferir confussió, essent donchs precis consignar ordenadament les noves qui ho acrediten: en témps d'En Joan I és conegut un comte de Montealegre, nomenat Enrich Manuel

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de Villena, y son fill del metéix nom y títol fóu preceptor de En Joan II, romanent per governador de Castélla, per absença del infant don Ferran con aquest anà a rebre la corona d'Aragó, confórme un hom llig en les cròniques de Joan I, Enrich III y Joan II y en lo *Linage de los Manueles y Nobleza de Andalucía* per lo comte Lucanor. L'altre Enrich de Villena al qual principalment nos referim, diu-se que éra fill d'una filla natural d'Enrich II de Castélla, qui prengué per marit Alfons marquès de Villena, *nebot* (impropiament dit per alguns) d'En Jaume II d'Aragó, y en aquest cas resultava lo dit Enrich *nepos*, nét, del mencionat duch de Gandía, per lo qual llinatge, considerat com a estingit lo del comte d'Urgell, podía un hom calcular que éra aquell lo darrer descendent dels Guifres: les viles y llochs qui constituíen lo marquesat de Villena en témps del duch de Gandía éren dels que-n deyen *possehits per títol*, o com ne diríem are de possessió vitalicia, de manéra que títol y possessió restaven estingits al morir l'obtentor o possessor, y axí fóu que al morir lo dit En Alfons duch de Gandía y marqués de Villena, son fill, d'igual nom que lo pare, no usà més aquest títol castellà y no fóu conegut sinó per los títols gragonesos de comte de Ribagorça y Denia y duch de Gandía, sóts los quals és conegut com a continuador de les pretencions del seu pare en témps del compromis de Casp; y disposant per consegüent la casa de Castélla del dit marquesat de Villena, con tractaren de maridar la infanta Na María, filla d'Enrich III, ab En Alfons, primogènit del infant don Ferran d'Antequera, donaren-li en dot y ab títol de ducat los llochs qui havíen constituit lo marquesat de Villena y que possehí lo duch de Gandía tenint axò lloch en lo 1415, emperò en aquella metéxa ocasió Na María renuncià lo ducat, títols y llochs, per havèr-li donat compensació en moneda. Mes avant se marida la infanta Na Catarina, germana del nin rey de Castélla don Joan II, ab l'infant don Enrich, germà d'En Alfons d'Aragó y altre dels fills d'En Joan d'Antequera, y donaren en dot a la dita infanta castellana aquell metéix ducat, ab títol y llochs, de Villena; emperò convenint després que axi no fós,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

declarà lo rey don Joan que al fer aquella donació no estava en sa libertat, donant açò naxença a les guerres abans esplicades entre los nomenats infants d'Aragó y lo rey de Castélla, per tal com, en 1421, lo conyat d'aquest, don Enrich, s'entoçudí en pendre possessió dels llochs y del títol, y los habitants se negaren a obehir-lo per reverenciar ans bé la voluntat del Rey, tenint axí un altre Enrich al qual li podèm dir, y éll de segur, no se-n oblidaria, duch o marquès de Villena. Y finalment regnant encare don Joan II, tenía gran privadesa en sa cort, tanta o més de la que tingué don Alvaro de Luna, y exercint gran influencia en lo coratge del príncep d'Asturies (després Enrich IV) un tal Joan Patxeco, al qual distingí sòbre-manéra don Enrich al pujar al trònus, donant-li entre altres coses lo marquesat de Villena, de manéra que és conegut aquest personatge en la Historia, a mijan segle XV, per don Joan Patxeco, marquès de Villena.

Roman plenament demostrat per quiscun d'aquests Villena és d'una familia diferent, séns lligams entre sí: prescindint are del primer que éra Villena y marquès, encare que no marquès de Villena, per més que axí poguéssen nomenar-lo, y del quart per no dir-se Enrich y ésser lo més posterior de tóts, o sía creat marquès molts anys aprés de la mort del que principalment nos ocupa, nos limitarèm als altres dós, segón y tercer, çò és, al nomenat Enrich d'Aragó, nét d'En Alfons duch de Gandía y marquès de Villena, y l'altre conegut aximetéix per Enrich d'Aragó, fill d'En Ferrau d'Antequera, y marquès de Villena per rahó del dot que donaren a sa muller, la infanta dona Catarina de Castélla, del qual formava part lo dit marquesat, que la casa Reyal recobrà.

L'ancià duch de Gandía, lo qui fóu alhora marquès de Villena a Castélla, segóns la opinió del nostre principal genealogista (1), no éra nebot d'En Jaume II, sinó nét, puix

(1) A veure l'arbre genealògich dels aspirants a la coróna d'Aragó, qui-s troba a la plana 298 del volum II de los *Condes de Barcelona vindicados*.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

éra fill del infant En Pére, comte d'Ampuries y Ribagorça; qui éra un altre dels fills del dit rey En Jaume, y tingué per immediat successor En Alfons, duch de Gandia, qui ja no s'intitulà con lo seu pare marqués de Villena. Aquest al morir en 1424, no dexà sinó un fill bastart, qui-s digué En Jaume d'Aragó, al qual dexà en confiança la baronía d'Arenós, emperò per no tenir fills lledesmes, lo rey En Alfons, confórme esplicarèm dos capítols més amunt, pretengué que los béns y estats del dit duch tornassen a la Coróna, tant que axí del ducat de Gandía com dels comtats de Ribagorça y Denia féu-ne mercè al seu germà En Joan, rey de Navarra. Consta, donchs que al morir lo segón y darrer duch de Gandía, restaren estingits tots los títols que portà lo seu pare En Alfons, lo de Villena, per havèr-se incorporat a la coróna de Castélla, y los restants a la d'Aragó, per no havèr-hi successors lledesmes.

Entant que açò esdevé, viu encare lo don Enrich, qui principalment no-s ocupa, lo qui-s nomena nét del duch de Gandía y marquès de Villena, y no obstant ningun dels títols y béns del seu avi y del seu pare no passen a èll. ¿Què serà, donchs, que no sía lo dit Enrich considerat com a successor, ni res no li previnga en heretament dels seus predecessors? ¿Quí serà son pare, que no tnameta al seu fill los drets que també podria heretar, anch que fós per vía transversal o lateral? No essent don Enrich de Villena fill d'En Alfons, segón duch de Gandía, per ésser nét del altre Alfons, primer duch y marquès de Villena, sols podia ésser fill d'un altre fill que aquest tingués; més regonegut que l'altre fill fóu En Joan comte de Prades, naturalment l'immediat successor havía d'éssor comte de Prades com l'anterior. y don Enrich de Villena no ha usat ni possehit jamés aquest títol. Ne dihèm successor y no fill, per admetre lo supósit de que fós fill no d'En Joan comte de Prades, sinó d'un altre germà: emperò adhuc en aqnest cas, posat que En Joan tingués successors, que-n tingué ¿còm és que don Enrich no usa lo títol y no possehéix los béns que lo dit suposat pare tingués, y és precisament l'únich successor qui se-n passa a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Castélla, y usa un cognom castellà, que no pot ésser per rahó de títol, puix aquesr acabà al morir lo seu avi primer duch de Gandía y marquès de Villena?

Que no fóu don Enrich fill d'En Ioan comte de Prádes, ún ho deduheix si-fà-no-fà, per los pléts y dissensions que hi hagué en lo 1425 sóbre lo dit estat, les parts dels quals pléts fóren, de la una, En Alfons duch de Gandía y comte de Ribagorça—lo qui ja no s'intitulava com lo seu pare, marquès de Villena,—y de la altra, Na Joana de Prades, filla y hereua d'En Pére de Prades, que fóu lo fill gran d'En Joan comte de Prades, la qual éra maridada ab En Joan Ramon Folch de Cardona, vescomte de Vilamur; y bé-s dóna a enténdre que d'ésser don Enrich fill o nebot d'En Joan com a varó, fóra preferit ell en l'heretatge y no una fémbra, Na Joana, la única regoneguda com a hereua.

La nova més certa, jatsía no perçò més aclaratoria, fóra la clàusula testamentaria d'Enrich II ón hi fa una déxa a la seua amiga dona Elvira Inyiguez, que-n tingué dos fills naturals, l'un d'élls Na Joana que declara ésser maridada ab don Pére, fill del marqués de Villena; de ón ne resultaría sabèr-se los noms dels pares de don Enrich de Villena. Lo Florez y altres autors han interpretat ésser lo dit En Pére fill del marquès de Villena, En Pére *d'Aragó*, y ab tot que en lo testament no sona aquest cognom, com és del 1374, època en què lo duch de Gandía és marquès de Viliena y viu a Castélla, és d'admetre la pensada; mas posat que lo tal don Pére éra fill del duch de Gandía ¿còm lo nèt don Enrich, si éra lledesme; res no hereta dels seus òncles y del seu avi, y com a mascle no és preferit a dona Joana de Prades, regoneguda hereua? ¿Es que lo don Pére, fill del duch de Gandía, éra bastart, o que ho éra lo nét de don Enrich? Les relacions d'alguns dicclonaris biogràfichs dieun que don Pére de Villena, pare da don Enrich, fóu mort a la batalla d'Aljubarrota, y que a-les-hores fóu-li arrabaçat lo marquesat de Villena per satisfer lo dot dels infants germans del rey menor: emperò sabènt de cert que lo marquesat de Villena que tin-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gué lo duch de Gandía no-s trensmeté, ni usà del títol lo primogènit En Alfons, ninguna rahó no hi hà per anar a cercar-lo en un fill tercer, per ventura natural, y sémpre duptós com és l'aludit don Pére pare de don Enrich: ni hi hà motiu per que aquest y son pare se nomenen Villena. y no los seus óncles.

Donchs bé: si no podèm sabèr de cert qui éra lo pare de don Enrich de Villena, ni per què usava aquest cognom, ni per què aníría més a Castélla. que no a Aragó, ¿en què fundar-se que fós lo darrer descendent dels Guifre? Apelant a la congectura con no hi hà noves qui ho justifiquen, no crehèm impropri calcular si don Enrich, suposant que fós de aquella rabaça, éra per ventura un descendent bórt del primer duch de Gandia, con ell exercí en lo dit reyalme grau influencia y éra conegut per marquès de Villena: emperò havèm de confessar francament, que la congertura no-ns satisfà, y axí més nos estimam dexar lo dupte y obscuritat que ofereix la Historia en aquest punt. que altres poden esclarir, que no introduhir possibilitats que fàcilment solen pendre-s per féts certants. Que aquest don Enrich, suposat o veritable descendent del duch de Gandía, sía don Enrich marquès de Villena, germà del nostre rey Alfons y fill d'En Ferran de Antequera, fóra una bajanada dir-ho—per més que la va cometre en aquest sentit l'historiador Romey, axicom també en algunes biografíes de certs diccionaris biogràfichs s'aplica al primer la despulla del maestratge de Sant-Joan, que correspon positivament al segón;—axí, donchs, és tót quant podèm assegurar que, en témps del segón nomenat Enrich d'Aragó per los drets del seu pare, y marquès de Villena per las drets de sa muller la infanta castellana dona Catarina, y havía aximetéix un Enrich de Villena, aquell del qual pricipalment tractam, emperò la seu nom Villena niugú no sap si proceheix del títol del avi, si éra cognom—com axí ho fóu d'aquell Enrich, del llinatge dels Manuel, comte de Montealegre, qui fóu governador de Castélla, al venir a ésser rey d'Aragó En Ferran d'Antequera,—o si tan solament

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

significava la naturalesa de la personalitat, per ésser natural de la població o territori de Villena.

Axò és tot qnant podèm dir del personatge que-ns ocupa tocant a sa procehencia o familia: vejam are qual és lo nostre parèr tocant al títol de marquès. Que la gent vulgar o generalitat dels castellans li donassen semblant titol per los drets que representas, res no tindría de particular, car a parèr nostre, no és lo més convinent esbrinar si éra o no marquès, o si tenía o no dret a nomenar-se-n, mas si solien donar-li aquest títol o per éll éra conegut, puix molts son los fills de marquesos als quals dónen-los lo títol y tractament de llur pare, ab tót que aquest haja venut lo patrimoni en qué aquell radica. Un minuciós estudi dels autors contemporanis o quasi contemporanis a don Enrich de Villena, qui fan referencia a sa persóna, per ventura podría esclarir aytal sospita; dés d'aquests, començant per Santillana, fins al díe de vuy, molts n'hi há qui-s son ocupats d'aquell gran savi qui-s davançà al soe segle, y en aquesta llarga tanda alguns se n'hi troben, de diferents èpoqnés, qui al nomenar-lo li diuen al metéix témps marquès de Villena, essent lo qui ab més perseverancia li dóna aquest títol don Gregori Mayans en los seus *Origenes*, y tant popular s'és féta aquesta denominació, que al parlar del bruixot, nigromàntich, alquimista o çò que l'obtus favoritisme tingué la rauxa d'apellar al savi del XV.ên segle, que axí maltractaren-lo «no-més per tal com sabía més que los altres,» segóns espressió del tan ilustrat espanyol P. Isla, ja sap tot-hom de qui-s tracta, y la resposta més natural que solen donar és que volen fer referencia al marquès de Villena.

Ticknor y altres crìtichs moderns qui-s són ocupats de la literatura espanyola, sentint pot-ser algun dupte respécte del veritable nom o titol del personatge qui tant havía de remoure la llur atenció, han establert resoltament que no éra marquès, y no éra conegut sinó per Enrich de Villena; emperò per molta que sía la autoritat dels dits senyors en aquest ram, com-se-vulla que semblant esbrinament genea-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lògich és de considerar com a secundari eu llurs estudis preferents, no-l consideram en aquest cas prou fort, puix que si bé asseguran que no és marquès, no justifiquen, en cambi, qui éra veritablement lo personatge, ni esclarexen la seua procehencia. Marquès o no, Joan de Mena, li diu senyor de Villena a don Enrich, y si éra senyor del marquesat, induptablement podía dir-se marquès:

«—*Aquel claro padre, aquel dulce fuerte,*
—*Aquel que en Cástulo monte resuena,*
—*Es D. Enrique señor de Villena,*
—*Honra de Espanya y del siglo presente*, etc.»

No-ns manca sinó un càlcul per fer, a acimar aquest apèndech, ab relació als dos punts qui són estat obgécte de les nostres observacions sóbre don Enrich de Villena: aquest personatge, sía o no marquès y que ja devall dels Guifre o d'altra rabaça, és l'autor del llibre de la *Gaya ciencia* y qui intervenía en los Jochs Florals de Barcelona, y és dit per tots los nostres historiadors èsser aquell metéix nét d'En Alfons duch de Gandía qui formava part de la comitiva al donar la investidura d'aquest ducat en la coronació d'En Martí I, l'any 1399. Si és cert que lo don Enrich de qui parlam nasqués en lo 1384, com s'hi llig en algunes biografíes, sols 15 anys anys podía comptar la hora de la coronació d'En Martí, y molt jóve sería per fer çò que li atribuexen tocant als Jochs Florals de barcelona del témps del dit monarca, als quals crehèm que-s referexen ab preferencia en lo llibre de la *Gaya*, car del témps d'En Ferran és molt duptós que n'hi hagués ab la pompa y aparat que solen recomptar, per més que lo dit rey fés consignació a tal obgécte, ja per havèr-se interromput durant l'interrégne y lo Compromis de Casp, ja per les ocupacions constants, absences freqüents, desplahers per mor del Scisma y malaltía aguda del rey En Ferran en

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

son curtíssim regnat de quatre anys (1). Don Enrich de Villena eczistí, emperò no podèm assegurar quina fos la seua familia, ni si és just que al seu nom, li afigen o lleven lo títol de marquès.

(1) Si la descripció que fa l'autor de la *Carta* pogués referir se a la época d'En Ferran, sentiriem un altre dupte, puix lo dit autor, al parlar del acte o fésta, diu que la presidia don Enrich, que s'és interpretat ésser ell metéix: emperò com la referencia no és constant, y parla éll devegades en primera persóna, o fa apendre aquest sistéma per una caparrada, o hauriem de creure que lo don Enrich president éra una persóna diversa del Enrich autor del llibre: *e don Enrique partia dende con ello como está dicho para el capitulo de los frailes predicadores: e colocados e fecho silencio, yo les hacia una preposición loando las obras*, etc.» Nos gordarèm bé, ab tot, d'assegurar que lo president pogués ésser l'infant don Enrich, fill d'En Ferran d'Antequera, y després marquès de Villena per son matrimoni ab la infanta dona Catalina, mestre de Santiago, etc., etc.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Fundació de Menors a Barcelona, primer convent de la Observancia. Obres notables a la Catedral. Negació de la obediencia a Benet XIII: aquest convoca a concili. Embaxadors a Constança. Congregació eclesiàstica, a Barcelona, d'afectats a Benet: butlla del Concili, ón hi és tractat d'heretge y scismàtich. Es elegit a Constança lo papa únich Martí V: distincions, en aquell acte, al gran teòlech y gran orador català Felip Malla. Desplaher d'En Alfons per la nova elecció, tolerancia del metéix ab Benet, y vacilació d'alguns bisbes catalans. Rebuda d'un cardinal legat a Barcelona y a Çaragoça. Temptativa d'emmetzinament a Benet. Sotsmissió de la clerecia de Catalunya al papa Martí. La mort de Benet, les seues despulles. Conclavi a Penyiscola, ón s'hi elig en nou pontifech un canonge de Barcelona, renuncia d'aquest: presó de cardinals, concili a Tarragona y fi del Scisma. La mort de Martí V y elecció d'Eugeni IV: concili de Basilea y elecció del intrus Felix V. Evolucions polítiques del Rey. Actitut de Vicenç Ferrer: son recolliment a Bretanya, la seua mort, sepulcre y canonització. Observacions sòbre les biografies de Vicenç, y sa manéra de obrar. Suposat concili a Tarragona. Eclesiàstichs cèlebres: Quexal, Malla, Amer, Casanoya, Vileta, etc. Marginet y Turmeda: Questió de primacia ab l'arquebisbe de Toledo. La capélla Reyal donada als Mercedaris. Pregaries y penitencies per mor de terratrèmols. Mèrits del joglar mossèn Borra davant lo papa Martí, consignats a una butlla. Aclaracions sobre aquest personatge, contestant al cronista de Barcelona.

A la primera part del regnat d'En Alfons unicament podèm donar noticia d'una fundació importat, com ho fóu la del convent de Menors de Santa-María de Jesús, enfora dels murs de Barcelona, lo primer de la Observancia y qui serví d'exemplar per los restants de Catalunya, del qual és recort en la actualitat la esglesia y abans convent del metéix

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nom qui-s troba a la entrada de la població de Gracia, allà traslladat del punt conegut per Font de Jesus, sehent a mitan del passeig intermijà, a conseqüencia de la nova zona militar traçada aprés de la guerra de successió, con la fortificació antiga fóu apropriada al sistéma de Vauban. Atribuexen la dita fundaciò a la vinguda d'un religiós companyó de Sant-Bernardí de Sena, que no nomenen, lo qual arribà a Barcelona en lo 1427 ab obgécte de prehicar, y agrahida la ciutat dels seus sermons, fundà lo convent, ab aprovació del Rey, qui posà per sí metéix la priméra pédra, essent acabat l'edifici dos anys després, o sía en lo 1429.

Si no-més aquest cas especial referim de fundació y construcció religiosa que no descrivim per ésser-ne desaparegut molt témps hà lo recort, en cambi podèm consignar la realització de dues grans obres d'art qui proven lo no interromput conreu d'aquest a Catalunya. Es la primera la construcció del tras-chor de la catedral de Barcelona, qui comprén dés d'aquest a la porta principal, trevall verament magnifich com axí ho proven, segóns la autoritzada observació del erudit Piferrer, «la gracia, ayre y magestat del arch qui carrega sóbre los dos primers pilars, la bella balustrada de randa qui encenefa lo corredor de part demunt lo portal y capélles dels seus costats.» Verificà-s la dita obra en lo 1420, y fóu messionada, de ses propries rendes, per lo prelat barceloní qui llavors ocupava la seu, y en conseqüencia no pot ésser sinó Francesch Climent, del qual ja havèm parlat, bisbe de Barcelona dés del 1410, ascendit al arquebisbat de Çaragoça en lo 1415 per Benet XIII, destituit del metéix per Martí V en lo 1419, y tornant a la nostra ciutat, com a administrador del bisbat, ja sía conservant lo títol de Patriarca de Jerusalèm; de manéra que l'any de la citada obra vé a ésser lo segón de la nova administració de Climent. Al metéix és degut més tart la obra d'una part del claustre y de sa porta d'entrada; y com allà y en la construcció de qué tractam resulten certs escuts ab una pera gravada, s'és dit que aquella obra éra deguda al bisbe Sa-pera, que no conexèm, ni vé mencionat en los episcopologis, séns que-n tíngam altra no-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

va que la senzilla nota del referit Piferrer, posadà ensémps al dit nom: «En Francesch Climent Péreç o *Sa-péra*,» equivalencia de cognom que no sabèm en què-s fonamenta, car si, com assegura l'Aymerich, lo dit Climent éra çaragoçà, no li escau gayre lo nom de Sa-péra, que no és aragonès, y si, en tal cas, molt antich català. Parla d'aquest bisbe lo Diago, recordant ensémps que la construcció de què tractam, lo mèrit d'havèr disposat les Constitucions generals de sa esglesia que reduhi a disset, y afegint que morí en lo 1430 y fóu soterrat a la capélla de Sant-Climent, que féu edificar.

La segona obra és lo famós retaule d'alabastre de la catedral de Tarragona, al qual donaren principi, segóns lo Feliu, lo 9 d'Abril del 1429. Lo curial qui desijas tenir nova minuciosa d'aquesta obra, pot recorre a les *Bellezas de España* per Piferrer, qui-n fa una magnífica descripció, encare que no-n dóna certament l'any o època en què-s verificà tan delicat treball.

Important és lo período del regnat que descrivim sóts lo punt de vista eclesiastich, ja per ésser lo monarca al qual correspon lo qui més contribuí a la estirpació del Scisma, confórme havèm acreditat dos capítols enrere, ja per sabèr, en la nova situació ón s'era colocat lo pahis, lo mou de procehir del metéix príncep qui-l regía y del pontífech intrus que li-n havía llevada la obediencia, com també la actitut de la nostra clerecía mentre acabava de resoldre lo gran dupte lo concili de Constança, del qual devèm parlar aximetéix, com encare del resultat que donà, tant respécte a la unió general de la Esglesia, com tocant a les consciencies dels particulars qui, desijant aquélla, no sabíen despendre-s totalment de certes conviccions fins a-les-hores arrelades en llur coratge.

A la anterior ressenya de tants importants féts som arribats al punt en què En Alfons, mostrant-se adicte al Concili cumplí les insinuacions d'aquest tocant a la obediencia que fins a-les-hores donà lo pahis a Benet XIIIè—isolat a Penyíscola, emperò séns amollar de sa habitual toçudería, de fórma que fins s'esforça per augmentar lo conclavi de cardinals

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

qui l'enviróna,—y a la clerecía catalana vacilant, no per esperit d'herètica rebelió, sinó ans bé del esglay que esperimenta en esguart de les inesperades novitats que observa, o qui sap si mogut d'una ilusoria esperança qui li fa creure si per ventura podía ésser elegit com a papa únich y lledesme lo qui com a tal venerà dés lo seu énaltiment lo soli de Avinyó.

No content En Alfons ab la declaració que féren en aquests reyalmes contra Benet, procurà que-n féssen altretant per part dels reyalmes vehins: mas Castélla s'amostrà repelosa en la negació de la obediencia, per efécte, segóns creuen, del procès que lo Papa manà instruir contra lo rey En Ferran d'Aragó, qui morí no gayre aprés, de manéra que lo reyalme ón aquest fóu regent no sabía resoldre-s, no obstant del exemple que li donava aquell de ón éra rey, y con adhuc son matéix primogènit y successor tant decididament acometía lo qui havía donat la coróna aragonesa al seu pare. Emperò, per fí, consegui lo nostre rey çò que tan volía, y en nom del minyó rey don Joan de Castélla, va publicar-se a la primeria del any 1416 una declaració igual a la publicada ací en nom del moribunde Ferran. Les respostes que donaren los cardinals de Penyíscola al novell rey d'Aragó, En Alfons, van convèncer aquest de quant inflecsible mostrava-s lo senyor qui-ls feya parlar, per tal com ensémps ab los prelats y demés adictes requiríen lo Rey que «dexas los pastors y persónes eclesiàstiques dels seus reyalmes tenir recors al llur cap, del qual éren cridats per tenir concili.»

Si haguéssen consentit que aquest se tinguès de la manéra que pretenían los qui-l van imaginar, fóra un gros compromís per lo fill del coronat a Casp; axí que, lluny d'accedir se cenyí no-mès a posar per obra çò que jurat havía a Segimón en Narbona, y que conformava en part ab lo dictamen donat per Vicenç Ferrer, çò és, envíar a Constança representans de la clerecia y demés estaments qui éren estat en obediencia de Benet, per que, ensemps ab los prelats de les restants obediencies, elegíssen allà lo pontífech únich y vertader: a tal obgécte anaren comissionats a Barcelona, rebent

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lo competent podèr lo 10 de Juliol del metéix any, En Joan Ramon Folch comte de Cardóna y almirall d'Aragó, fra Antoni Quexal, general del orde de la Mercè, En Ramon Xamar, En Esperandéu Cardóna, lo mestre Felip Malla, gran teòlech y orador, y lo castellà Gonçal García de Santa-María.

Emperò si En Alfons no pogué consentir lo concili convocat en nom de Benet, calgué-li consentir alhora certa congregació a Barcelona per part dels afectats al papa de Penyíscola, qui no podíen acabar d'heure convenciment de quant presenciaven, y qui almenys desijaven de bona fè aplegar-se per tractar açò que-l sabés bè com a remey en tal conflicte y angòxa. En efécte, lo 15 de Juliol aplegaren-sa a la nostra capital persónes tan importants com lo cardinal de Tolosa, l'arquebisbe de Tarragona, los bisbes de Vich, Elna, Barcelona, Urgell y Gióna y l'electe de Tortosa, fra Roméu de Corbera mestre de Montesa, y los abats de Sant-Cugat, Ripoll, Mont-serrat, Santes-Creus, Banyoles, Estany, Solsona y Sant-Pére de Roda: lo téma principal de la llur conferencia fóu deliberar si calía trametre o no embaxadors a Constança, treball inútil; com la comissió nomenada per lo Rey éra ja per lo camí o présta per anar-se-n, y lo resultat proposar a En Alfons que no-s llevas tantost la obediencia a Benet, que no-l privassen de ses réndes, que fos esplicada la rahó per que-s trametíen embaxadors a Constança y que tinguéssen a bé escoltar lo metéix Benet en quant sóbre aquest punt y d'altres manifestaría al Rey.

Del tót sobrer és dir que una negativa absoluta a tot axò fóu la resposta d'En Alfons, que no dexà d'augmèntà lo dupte dels congregats, y de fer-los temptinejar més y més, sóbre-tót en vehent la perseverancia ab què tirava avant en les seues sessions lo general concili de Constança. Augmentà més l'estat de vacilació la sentencia que acabaven de donar en aquest contra Benet al següent any 1417, y més que tót la arribada d'una butlla del concili endreçada a En Alfons ón s'hi declarava lo Pére de Luna heretge y scismàtich e *indigne ds tota honor* y-s recomana al Rey que axí ho dó a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

enténdre als seus sotsmesos, y faça complir lo manament de que no-l obehesquen, butlla que és de considerar com a conseqüencia d'una altra del any anterior, més benigna, ón s'hi encarrega a En Alfons que procur reduhir lo Pére de Luna.

Bé-s mantingué espectant la clerecia catalana durant aquell any, tot esperant la resolució definitiva del concili, y entretant per més que allà sobrevinguéren greus entrebanchs per questions de competencia y de presidencia entre les nacions d'Espanya y entre Italia y d'altres qui hi concorreguéren, vençudes al cap-devall, lo 11 de Novémbre, féu-se la elecció del pontífech únich y universal, que-n resultà ésser Othon Colona, qui prengué nom de Martí V. Prescindim del cerimonial y altres formalitats qui precehiren, acompanyaren y segniren aquest tan important aveniment, ja per ésser conegut, ja per no correspondre lo descriure-l al nostre especial obgécte; emperò en cambi no podèm menys de deturar-nos en allò qui-s relaciona ab la nostra historia y torna en honor dels nostres avant-passats. Sía, donchs, sabut que tres díes abans de la elecció, a la sessió que tinguéren sóts la presidencia del emperador o rey de Romans Segimon, per publicar lo decrét dels electors sóbre la faysó de conduhir-se al acte d'elegir, confiaren la guarda del conclavi a persóues molt principals, apart de les eclesiàstiques de les que-n trametía úna cada nació, y entre aquelles—qui éren lo metéix rey de Romans, ló mestre de Roda, lo marqués de Brandeburch y diversos duchs y comtes,—hi figurava aximetéix lo nostre comte de Cardona; mas poch éra aytal honra, si ún la acompara ab la especialíssima que assolí tantost lo nostre cèlebre ardiaca Felip Malla, lo díe ón lo nou papa revestit ja de pontifical, isqué en professó del conclavi per anar a la esglesia, a rebre la obediencia ensémps que les llahors de totes les nacions. Fóu tal díe com aquell l'assenyalat per que lo gran teòlech y orador català manifestàs la granesa de son talent y sabèr, y féu-ho jogant del vocable al metéix témps témps respécte del cognom del nou pontífech Colona y del nom del pontífech de Penyíscola, Luna, que ja

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sabém çò que significa y a les metàfores a les quals pot prestar-se.

Axi esplica lo Zurita aquest fét: «Fóu llohat, aquell jórn per totes les nacions la plàtica que féu al Papa lo nostre Felip Malla, ab una divinal eleqüencia, fonamentant-la en la autoritat de sant Joan, qui diu al Apocalipsi; lo qui vencés lo-n faré *colona* al Témple de Déu; y en la de la dona vestida de sol, qui tenía la *Luna* dessóta los peus, y en lo cap coronat de dótze esteles, declarant ab moravellós artifisi enténdre-s per Esglesia, que estava vestida del sol de la justícia, y per la Luna l'abatiment del scismàtich, y per les dótze esteles dótze reys qui concorreguéren a la obediencia del concili, etc.»

La elecció del nou pontífech a Constança apar que havía de resoldre lo dupte que sentía la nostra clerecía y decídir lo Rey a obrar contra los duptosos y contra lo metéix Benet per sa tenacitat; emperò anà tot altrament, tant, que per poch com no-s revifa lo Scisma part deçà. Molt s'és escrit per interpretar la nova actitut d'En Alfons, ja referint que estava despagat dels seus embaxadors perçò com miraven més per lo llur profit, que no per lo del Rey y dels seus reyalmes, cosa aventurada de provar, y que arribà a demanar al Papa que revocas les gracies que-ls havía fétes; emperò la veritat éra, com axí ho havèm manifestat a la part civil, que ro restà satisfét de la elecció del pontífech per creure-s que, cem a italià, ben segur contrariaría los seus progéctes a Italia. Ab aquesta mira En Alfons per ventura va regonèxer la utilitat que podia reportar-li algun díe l'espantall pontifici de Penyíscola, y lluny de mostrar-se dur envers éll, com no gayre abans, amostrà certa indiferencia o tolerancia que no dexaren d'endevinar y profitar-se-n los principals partidaris de Benet.

Poguè tal vegada doldre-s En Alfons dels seus embaxadors respécte dels encàrrechs particulars que-ls féu per que arrancassen del nou pontífech remissions y concessions quelcom estremades, sóbre-tót tocants a deutes que tenía la casa d'Aragó ab la Santa Seu, emperò hi hà al nostre Arxiu Re-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

yal cinch butlles distinctes, portadores de la més complida llohança axí del comportament de tots los embaxadors en general, com de quiscun d'aquells en particular, aquella ja espedida en lo metéix any 1417, y les altres quatre al següent any 1418. Elogía en una d'aquestes lo papa Martí En Esperandéu Cardona, en la altra Lleonart de Sors en la altra Felip de Malla, participant que l'ha nomenat son cambrer, y en la altra finalment, lo cèlebre joglar mossen Borra, dè la qual nos ocuparèm tantost particularment. Del general de la Mercè, fra Antoni Quexal, qui-s morí en lo metéix any 1417, no-n tenía tampoch motius per ésser-ne descontent lo Rey, en lo sentit que volen suposar, pnix recompten los historiadors, y ab élls lo Zurita, que per enténdre que hi havía entre los seus embaxadors alguna diferencia, y per tal com s'éra declarat Quexal massa contrari a les nacions d'Italia y França y contra lo colegi de cardinals, li calgué trametre-hi un cavaller de sa casa, de gran valor y prudencia, qui éra En Matíes Des-puig.

Es una prova de la tolerancia culpable d'En Alfons en aquella ocasió, lo veure que en aprés de negar-se a quant pretenien los de la congregació de Barcelona—essent axí que estaven aquests autoritzats, en alguna manéra, per una butlla del concili, per que s'aplegassen a la dita ciutat o a Perpinyà,—donà encare lloch a que los arquebisbes de Tarragona y Çaragoça y los bisbes de Tortosa y Taraçona anassen a Benicarló per satisfer a una demanda de Benet, puix havènt-li fet assabèr lo Rey per un comissionat la elecció de Constança, amonestant-lo per tant que cessas en sa obstinació, respongué l'altre que li fóssen tramesos cinch o sis prelats per consellar-lo, y que en esguart del llur consell faría çò que fós més en servey de Déu y unió de la Esglesia; y a aytal fí anaven los quatre designats a Penyíscola, deturantse, no sabèm per què, a la altra població, qui està a una lleuga, per sabèr d'allà estant la intenció de Benet, y segóns quina fós, anar-hi tóts o una part.

La detenció dels prelats a Benicarló durà molts de díes, séns ningun efécte, o per culpa del Papa qui-ls entretenía o

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

d'élls metèixs per tirar-ho lluny, esperant pot-ser resultats qui no vinguéren, puix començaven a criticar pùblicament la manéra de la elecció de Martí, per no havèr-hi hagut libertat, arribant fins a dir que ni lo nou pontífech la tenía per a sitiitllaven de ponderada e injusta la butlla ón s'hi éra tractat lo Benet d'herétge, scismàtich e indigne, y deyen que a provar Martí sa libertat devía anar-se-n tot-seguit a Italia o a Avinyó.

Feyen força algunes de les rahons que alegaven dins lo cor d'En Alfons, emperò, ab tót, a les darreríes de Desémbre manà que los prelats de Benicarlò, puix no havíen res conseguit ni deliberat, retrocedissen d'aquell punt, cosa que, al nostre enténdre, no-més significava que ell per si resoldría la questió, segóns fa a deduhir de la contestació que féu donar per un seu tramès a les instancies de Martí per que apresonas Benet, que li-n daría la despulla en gallardó, com aytambé la vila y castéll de Penyíscola, contestació altament significativa, reduhída a aquestes paraules: que éll gordaría lo castéll, y éll sabría ésser lo seu carcerer. Açò equivalía a dir: jo vull tenir a ma disposició lo presoner, per libertar-lo con me convindrà, o con la nova situació creada a Constança s'oposarà als méus progéctes; y axí vingué a romandre, ab més o menys aparença d'empresonat en la dita fortalesa Pére de Luna tant de témps con visqué, fent en algunes ocasions obres de pontífech, y séns podèr-los jamés reexir que-ls fós sotsmes quants legats vinguéren a aquest obgécte.

Era, donchs, gran la incertitut que sentía la clerecía en general, mas la continuació de sessions del concili de Constança, sa conclusió, que fóu lo 20 d'Abríl del 1418, la exida del papa en direcció a Berna, y més que tót la vinguda de persónes y teòlechs notables, inclinats ja a reverenciar l'únich vicari de Jesucrist, començaren a fer resoldre molts indecissos: y lo metéix Rey, per voluntat o per necessitat, se valgué de persónes molt distingides, amichs íntims de Pére de Luna, per consellar-li que desistis de sa tenacitat, puix que molts ja-l dexaven y anava trobant-se assoliat y ab tan bona intenció obrà En Alfons al arribar a aquest punt,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que fins arribà a oferir-li, segóns lo Zurita, «que li donaría seguretat que li permetríen residir llà ón volgués, y que fóra admés al gremi de la Esglesia, y li dexaríen tots los bens de la Seu Apostòlica, méntre visqués, y tots los altres a sa lliure disposició. Prometíen-li cinquanta mil florins d'encuny d'Aragó cascun any, al sostenimment del seu estat, y lo Rey li assegurava de tenir-lo en los seus reyalmes al lloch que volgués, y també feya-li oferta de conservar en los llurs beneficis los qui residíen a-les-hores ab éll a Penyíscola. Tot açò éra-li ofert per lo Rey ab acort y parèr del legat; etc.»

Lo legat al qual aquesta nova fa referencia fóu, séns ningun dupte, lo qui acabà de decidir y resoldre més los duptosòs y vacilants, de manéra que durant l'any 1418 pot molt ben dir-se que quasi tota la clerecía de Catalunya, y ab élla la dels restants reyalmes qui seguíen lo seu exemple se trobà ja del tot apartat de Benet y retent fehel obediencia al papa únich elegit a Constança: éra lo dit legat l'alemany Pisan, cardinal de Sant Eusebi, qui arribà a Barcelona vers lo més d'Abril, passant d'allà lo 7 de Maig a Çaragoça, ón se trobava en aquella sahó lo Rey ab sa córt. L'obgécte del cardinal éra apostòlich y diplomàtich tot d'una, és a dir, que tenía de convèncer prehicant, y conseguir movent, y abdues coses les complí d'una manéra perféta, puix féu sermons qui atraguéren gran concorrença, y tingué conferencies ab lo Rey, que donaren per resultat l'enviu a Penyíscola, per convèncer lo Pére de Luna, de persónes molt granades, segóns ja indicarem, los noms de les quals podrà sabèr lo curial repassant los *Anales de Aragon* per lo Zurita. La entrada del legat a la capital del antich reyalme fóu ja molt significativa, car féren-li una gran rebuda, de ón ne deduhiriem, si no s'hi hagués trobat lo Rey, que no sería de gran importancia la que li faríen a Barcelona sóbre-tót acomparada ab la de Çaragoça.

Durant la estada del legat en aquests reyalmes, y precisament a la ocasió ón som arribats, s'esdevingué un fét terrible, qual fóu lo d'ésser estat vilment emmetzinat Benet per l'un dels seus servidors a Penyíscola, féta que solament in-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dica lo Zurita ab aquestes equívoques paraules: «Fóu cosa molt pública y divulgada per los qui éren devots d'En Pére de Luna, que, estan lo legat a Çaragoça, procurà que li donassen verí ab que prengués mort, y ab tot que lo-y donaren, visqué alguns anys; y lo Legat morí abans.» La féta del emmetzinament és cért; mas les congectures que se-n poden fer son dificils, y tant per haver nosaltres justificat lo fèt a la part civil, com per ésser més propri d'aquesta, que no de la eclesiàstica, la esposició d'un crim, no referirèm ací quant ja està consignat a la dita part civil.

Prescindint d'aquest fét, y tornant al legat, calculam que l'encarregat d'atraure a la obediencia universal los incecisos d'aquests dominis s'entrebancaria encare ab dificultats, malgrat sa predicació, al veure entre aquells, persónes eminents y de gran dignitat, y per atènyer la fi que-s proposava, imáginà una sort de concili, òn se suspesas ab tota gravitat y seny l'afer de la qual resolució estava encarregat, y lo Rey, qui no desconexería les metéxes dificultats y los perills a ón podía conduhir, se constituí en vigilant prudent d'aquella congregació, a la qual dexà no obstant la libertat de conferenciar, discutir y resoldre. Se traslladà, donchs, En Alfons a Fraga, ón gayre-bé hi restà tots los tres mesos restants del any, y durant aquells congregà lo Legat a Lleyda tots los prelals d'aquests reyalmes. No tenim noves de çò que s'hi tractà, que no dexaría d'ésser important, emperò lo resultat nos dóna a enténdre quines serien les rahons predominants en aquelles discussions, con d'aqui-avant y rabentment anaren manifestant-se tots los clergues a favor de Martí V, y fins sotsmetent-se alguns, confórme ja indicarem, als seus drets no obstant de tenir de renunciar, en vírtut d'élls, a altres dignitats que havíen obtingudes y tornant a altres més modestes o inferiors que d'abans obtinguéren.

Continuà Pére de Luna a Penyíscola séns donar grans senyals d'energía continuats, exceptat en algun entreval, a contrarrestar ben segur ço que certes potencies feyen en detriment dels plans d'En Alfons, y al arribar al any 1423, quasi vuyt dies aprés del seu recolliment en aquell castéll, lo

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

die 23 de Maig, que éra la diada del Esperit-Sant, va morir, aprés de vint-y-nou anys de sa elecció y de coranta-sis del terrible scisma qui començà en lo 1378, per la mort de Gregori XI.é, lo qui tres anys abans havía fét cardinal lo Pére de Luna, sóts lo títol de Santa-María *in Cosmedin*. Lo seu còs fóu depositat de prompte a la capélla del castéll que li servía d'estaye, y més avant fóu traslladat a Illueca, ón s'hi conservà fins al XIX.ém segle (1).

Ignoram les minucies de la mort de Benet, emperò no duptam que fóu la d'un bon cristià, car molt podíen ajudar a sa contricció, óltra los seus propris sentiments, los molts desenganys y contrarietats que rebudes havía en sa llarga vida puix que comptava noranta-tres anys. Sí la seua tenacitat éra una xacra de raça, filla del seu caràcter particular, o produhida per la convicció que tingués de que éra legítim vicari de Jesucrist, ho ignoram, per més que-ns inclinam a creure que hi contribuíen les tres causes alhora, y en quant a la darrera, la sospitam en vista de les rahons que alegaren los seus cardinals per elegir-li successor, y qui, séns dupte, seríen reflecse de les metéxes que alegas en vida Benet per defensar lo seu dret; a sabér, que essent cardinal legitim, nomenat per un papa únich y veritable, y havènt succehit a aquest dos intrusos, o almenys l'un d'élls duptós, éll éra es-

(1) Segóns que algú recompta, lo túmbol ón reposava a Penyíscola espedía meravellosa fragancia, y set anys aprés de mort, en lo 1430, fóu traslladat lo cadavre per un nebot al patern lloch, convertint en sarcòfech la cambra del seu naximent, qui éra lo solar dels Martineç de Luna. Segóns lo Zurita allà gordaven la caxa-ataut *ab gran lluminaria*. Posteriorment un prelat d'aquella diocesi «féu cessar aquesta profanació.» Allà-s conservà incorrupte e intacte, fins a la invasió napoleònica, en 1811, car los francesos destroçaren lo cadavre y gitaren-lo al carrer. (Veja-s N. Sancho, *Descripción de Alcañiz*: Cabanilles, *Historia de España* y Quadrado, *Recuerdos y bellezas de España*. Aquest autor, aprés de donarnos les anteriors noves, n'hi afig una altra que espréssa ab semblants paraules: «Lo seu cap, llançat per la finestra, rodà per los margens del petit Aranda, recollit més tart y gordat al vehi poble de Sabiñan. (Sanxo diu que actualment se troba al palau dels comtes de Arguillo.) Nosaltres havèm tingut a les mans aquell cap venerable, revestit encare de pell ón s'hi oviren encare la arrel dels cabells y les venes del seu front: y per lo nas marcadament aguilench, per les conques dels ulls, la una d'élles buyda, nos som esforçat en endevinar y animar la fisonomía del nonagenari captiu...»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tat elegit per cardinals d'abdós, qui no éren duptosos y concorregueren a una veu a la elecció, y que aquesta s'éra versificada séns opressió ni violencia, ab altres diverses rahons que-s retrauen justes en aparença no volènt ún tenir en compte la diplomacia y la intriga.

Tan reduhit suposen que estava lo conclavi de Benet, la hora que aquest morí, y tant, que no-més li restaren en l'any anterior dós dels seus antichs cardinals, y com aquests se reduhissen a la obediencia de Martí, ne creà altres dós, l'un dels quals éra nebot del bisbe de Taraçona demunt nomenat: no ho crehèm, ab tót, axí nosaltres, puix la creació d'aquests dós éra per suplir la falla dels altres dós antichs qui-s reduhiren, y lo qui creava aquests dos pogué abans y després crear-ne d'altres qui suplissen los que li anavan mancant nous o antichs, y si axí no fós, no tindrien aquells qui li sobrevisquéren, d'ésser en tan reduhit nómbre, la gosadía d'erigir-se en conclavi, y de fer la elecció que anam a esplicar.

Passats setze díes de la mort de Benet, lo 8 de Juny, los cardinals eczistents, ja fóssen dós o més (1), se constituiren en conclavi, y elegiren com a successor d'aquell al soli pontifici un tal Gil Sànxeç Munyoç, natural de Terol y canonge de Barcelona, lo qual prengué lo nom de Climent VIII, creant tot-seguit cardinals per formar lo seu colegi, çò qui-ns fa creure que, mort Benet, no desaparexerien molts dels qui fins a-les-hores se mantinguéren, posat cas que aquell hagués procurat tenir lo seu conclavi complert, cosa que poch li havía de costar. En açò veu-se confermada la nostra opinió tocant al fitó polítich d'En Alfons, de mantin-

(1) Al darrer Butllari Roma publicàt a Turin, al parlar dels cardinals que creà Martí Haprés de mencionar los nous, s'hi afig: *et quatuor pseudo-cardinales Petri de Luna, quos vera cardinalitia dignitate decoravit,* y als meteixs apar aludir-se després al tractar de la elecció de Munyoç: «*Mortuo Petro de Luna, anno 1424, tres jà quos pseudo-cardinales ante obitum dixerat, eius loco, non absque enormi simonia, mense junio séquentis anni, Papam dixere Aegidium Sancii Munionis, canonicum Barcinonensem, qui Clemens VIII appellatus est.*»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dre, per ses convinences, l'espantall de Penyiscola, puix consentía impassible que tal féssen als seus reyalmes, com ja annotà en lo seu témps l'historiador dels sobirans Pontifechs, Baptista Platina. Lo nom del successor de Benet, Munyoç, és vérament aragonès, posat que volgués significar aquest cognom la paraula llatina *Munio*, *Munionis*, *Munionem*, en diferents cassos, ab què-l nomenen en antichs escrits, y encare en lo més fresch butllari que s'és publicat a Turie.

L'escàndel de la tolerancia d'aquest pseudo-pontifech per part d'En Alfons tingué més durada de la que ún puga imaginar, per més que no n'hagen volgut fer cabal los historiadors axí civils com eclesiàstichs, puix fins al 1429, çò és, sis anys aprés de la mort de Benet y de la elecció de Munyoç, no-s reduhí aquest, segóns se desprèn de la curiosa nova que lo Feliu apunta entre les del referit any, y que la traslladam per creure-la de bona procehencia, atesos los seus térmens: «Al meteix témps que lo Rey celebrava córts als Catalans a Tortosa, tenia concili a Tarragona (1) ls Cardinals de Fóix, legat del Papa, per donar fi al Scisma y reduhir a la unió de la Esglesia lo canonge de Barcelona Munyoç, apellat Climent VIII, y cardinals qui-l seguíen: Van decretar al concili restar obligat lo canonge Munyoç a renunciar sa elecció com a invàlida: obehí aquest anti-papa, y lliurement se reduhí a la unió de la Esglesia. Fóu elet bisbe de Mallorques, y seguiren-lo los cardinals, menys dós de creats per Benet, qui no volguéren renunciar al cardinalat; fóren empresonats, y continuaren en la llur pertinacia; acabant-se ab axó les reliquies del Scisma, qui per tant anys havía treballada la Esglesia.»

Ab aquest notable aveniment pot donar-se com a finit lo gran Scisma qui tingué dividida la Esglesia per tants d'anys. Mas no-n calguéren transcórrer gayres séns veure-s aquella menaçada d'un altre perill igual al que corregut havíen fins a la elecció de Martí; y jatsia açò correspon a la historia

(1) Lo Flórez en sa *Clave historial* digué que lo concili també va coldre-s a Tortosa: emperó és probable que açò fós confusió involuntaria, per començar los dos noms ab una metéxa lletra.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

general eclesiàstica, y no demana ésser tan minuciosament tractat en la nostra particular com lo scisma anterior, per la gran relació que tinguéren los seus causants ab la nostra terra, convé no obstant indicar-lo per no mancar d'antecedents al esplicar resultats ón intervé lo mònarca al qual estava subgécta Catalunya. Aprés de conclos lo concili de Constança, «venint (com diu un distingit escriptor eclesiàstich) lo qui vétlla sóbre Israel al socórs de la Esglesia, y réstablint-hi la pau, a despit de totes les dificultats que calía vènce;» en lo 1431, tractà Martí V de convocar un altre concili a Pavía, tenint per obgécte primerament procurar la reunió de la Esglesia Gréga ab la Romana, y segónament la refórme de la Esglesia, tant en lo seu cap, com en los seus mémbres; emperò essent mort lo Papa en la nit del 20 al 21 de Febrer del metéix any, tenint ja, en conseqüencia, nomenat lo díe 3 de Mars successor, qui fóu Gabriel Condolmero, Venecià, qui prengué lo nom d'Eugeni IV, aquest, per continuar lo propòsit del seu antecessor, convocà lo concili per Basilea—si bé hi hà qui assegura que fóu solament traslladació, havènt-se iniciat vérament a Pavía, y passat a Siena, per cauas de la pésta, y d'aquí a Basilea, —de manera que no encomençà canònicament fins al 1431.

Los pares italians protestant que calía facilitar més la vinguda dels gréchs, volíen que fós traslladat a un punt de Italia, encare que, de fét, no fóu açò sinó esclusivisme per conseguir aquells preponderancia, cosa que desplagué als pares de les demés nacions; y com Eugeni, ab poca prudencia, fomentas poch o molt la reaparició dels antichs partits de Colonas y Ursins, començaren a brollar tals dificultats y dissidencies, que arribà lo Papa a no volèr presidir, y adhuc de posaren-lo de sa autoritat, elegint-se en lloch séu Amadèu de Saboya, qui prengué lo nom de Félix V, tenint açò efécte més avant en lo periode que encare no havèm descrit: per què reservam esplicar aquest fét y sa reexida, com aytambé la part que en tal questió pogué pendre la nostra terra, a la vinent ressenya.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Durant l'actual período, o sía ans del 1435, podèm citar, no obstant, una ocasió de vacilant actitut per part del Rey, qui podía ésser estada molt trascendental per lo pahis, y pot-ser per tota la cristianitat; y fóu que estant En Alfons a Ischía en lo 1433, la hora de la més forta de les questions entre lo concili y lo papa Eugeni, ab lo qual estava desamigat l'emperador Segimón, envià aquell un legat al nostre Rey, solicitant que-s declarás contra l'emperador: sabènt En Alfons que lo Papa decantava-s a la part anjovina, ab tót y ésser estat fins a-les-hores a sa favor, per la esperança que tenía de que li otorgas certes pretencions, s'ajusta més aviat ab Segimon, que tant valía com declarar-se a favor del concili contra lo Papa; emperò no trigà a rebre un desengany d'un y altre, al sabèr que ja éren amichs y que lo segon estava disposat a coronar lo primer. En aquesta alternativa, con estava En Alfons resolt a posar-se a favor del concili, dés de Ischía, lo 22 d'Abril, manà partir En Berenguer de Olms, lo seu cambrer, y En Andréu Biura (que ja éra estat abans tramès al Emperador) envers Catalunya, ab orde de que la Reyna, qui ací feya de lloch-tinent, envias tantost per embaxadors séus a Basilea En Alfons de Borja, bisbe de Valencia, un mestre de teología y un cavaller: si fins a-les-hores no s'éra volgut declarar donant sa autoritat a la congregació de Basilea: en desgrat del Papa, d'aquí avant li convenía trametre ab prestesa tal embaxada, y aximetéix que anassen al concili prelats y altres persónes eclesiàstiques mas no tingué gran resultat semblant decisió, com és de presumir, per los nous compromisos qui anaren sobrevenit y que correspon esplicar, segóns advertirem, més avant. Havèm de creure, ab tót, que la terra generalment obehí lo papa lledesme, prescindint de les evolucions polítiques del seu rey, car adhuc més avant, con al concili és proclamat un altre intrus, Amadèu de Saboya, apellat Felix V. res no s'hi troba qui denuncii sotsmissió a aquest, ni hi hà al arxiu Reyal butlles del metéix, méntre que abunden de Eugeni en los diversos anys qui corresponen al seu pontificat.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

D'ençà de la sostracció de la obediencia a Benet y declaració del Concili de Constança, no sentim més ressonar per la nostra terra lo nom de Vicenç Ferrer, y ab tal motiu devèm fer les convinents observacions, puix fóu un personatge ab los féts del qual té tanta relació axí la historia civil com eclesiàstica de Catalunya. Noresmenys, hi hà la circumstancia de que esdevé la seua mort en un dels anys del periode que tractem, y perçò no devíem perllongar més lo nostre judici tocant al mou de sentir del dit personatge, puix desapareix d'aquest món, dexant la fama dels seus actes religiosos, que may no confondrèm ab los civils, y que li han de valdre ab lo témps la auriola de sant. Ja indicarem a la part civil del anterior capítol la opinió de que Vicenç pot-ser en lo més íntim de sa consciencia, gordava la convicció de que Benet, éra legítim papa, o lo més legítim dels tres qui eczistien con la estirpació del Scisma, y provarem que al consellar la desobediencia a Benet, apart de la necessitat política en què-s veyen lo Rey e la terra, més que per negar-li la obediencia fóu per facilitar lo camí per que los nostres teòlechs poguéssen fer cap a Constança y allà disputar lo dret, cosa que no percaçaríen si persistíen tota la clerecia y lo pahis en la obediencia del scismàtich. Resolta la questió, és a dir, perduda la esperança de que l'ancià solitari de Penyíscola se refés, romania Vicenç en la situació més anguniosa que hom puga imaginar: no podía tornar al seu antich senyor, puix l'exemple d'havèr-li llevat la obediencia lo més íntim dexeble y servidor èra estat un dels mòvils més terribles per que la-y llevassen molts d'altres, inclus lo Rey e los prínceps de la casa Reyal, y anar-se-n a Constança no ho podía fer séns valdre-s de sa grandiloqüencia en conseqüent recólze de sa darrera resolució; de manéra que l'orador qui més havía propagat la legitimitat de Benet, calía que fós allà lo qui més se lluhis negant aquesta metéxa legitimitat: altrement, çò és, defensant Benet, se mostrava voluble e inconseqüent, posant-se en contradicció ab quant havía conse-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

llat a Perpinyà al rey o príncep Alfons, y comprometent de nou la patria que representaś. Havèm ja vist que dés la sostracció no forma part de ninguna embaxada, comissió o congregació, és a dir que déxa de figurar axi en aquests reyalmes, com en llur representació fora d'éllsś y la prova de que aquest retrahiment éra degut a éll sol, a sa voluntat, y no als personatges ab los quals estigué fins a-les-hores íntimament relacionat, és que no hi valguéren les instancies de aquests y d'altres més enlayrats per decidir-lo a concórrer al concili de Constança, confórme anam a veure:

Ja a les instruccions donades a fra Antoni Quexal, sóbre çò que lo dit representant devía esplicar y fer al concili, datades lo darrer jórn de Janer del 1416, s'hi enclohía un capítol, confermant-ne lo seu contingut, que are reproduhim, la opinió que acabam d'assentar: «*Item*, esplicarà e farà sabèr al dessus dit rey de Romans e als missatger de la congregació de Constança, quant profitós no fóra que mestre Vicent anas a la dita congregació o concili que s'ha de colre. E ja lo dit senyor (lo rey En Ferran) l'ha fét parlar tocant a açò, e l'ha trobat molt *dur*, tant que ha dupte que res se-n puga traure. Per tant, convé que's facen scriure tantost bones cartes de part del rey de Romans per altres dels referits missatgers, e fins de la metéxa congregació, exhortant-lo e cridant-lo al dessus dit concili, e per tal mijà creu lo dit senyor que hi donaría fi, tement de càrrech de consciencia. Emperò aytals cartes, specialment la del Emperador e la dels missatgers han de venir lo pus tost possible, atenent que lo dit mestre Vicent per anar-hi fóra tingut anar a-poch-a-poch e en prehicant, e no venint préstament no hauría prou témps.»

Al remetres aqueste-s instruccions vivía encare En Ferran; y un colp mort, lo seu fill En Alfons instà de nou fra Vicenç per que anas al concili, consignant-li fins a la suma de 540 florins per sis mesos, y prometent-li que més li-n donaría si fés mester: *si vero ultra tempus predictum vos pro eadem causa contigerit moram trahere pro illo plure de suficienti peccunia vobis curabimus providere.* La data d'aquesta lletra és del mo-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nestir de Poblet lo 15 d'Abril del metéix any (1). Tres anys aprés d'aquesta data morí Vicenç, axicom veurèm, y sols en aquella podía, per tant, complir les instancies que li féren, çò és, fer cap a Constança; emperò si ja no sona més lo seu nom en ninguna comissió o congregació d'ací, los biografs, qui sabéren ometre los féts de sa vida méntre que romangué fehel a Benet, no van sabèr recomptar-nos què-s féu després con s'apartà de sa obediencia

Les dificultats que suposa la primera lletra fan creure que no podrà efectuar Vicenç lo viatge d'anada y vinguda de Constança fins lo metéix any 1416, axí que no n'hi restaríen sinó dós en los quals pogués verificar-lo; y tocant a aquest darrer supòsit, descobre la ocupació del apòstol una respectable obra que no-n rebujarà ningú la autoritat: *La Pintura de la Historia de la Iglesia*, que publicà traduhida al castellà don Francesch Antoni de Escartin en lo 1796, al esplicar la vida del sant, la conclou ab semblants paraules: «y havènt passat a Bretanya, aprés d'havèr-hi treballat dos anys per la conversió dels pobles, caygué malalt, y morí a Vannes, als sexanta-dos anys, en lo 1419.» No és de creure, donchs, que Vicenç Ferrer, per més que algú ho haja somniat, pogués concórrer al concili de Constança: car, d'ésser estat, fóra estrany que no restas memoria alguna de sa eloqüencia en tan important assamblea. Per ventura enfastijat dels homens volgué lo gran orador, a les acaballes de sa vida, recollir-se a un punt ón, ab la sobrexint facultat que Déu li havía concedida, pogués fer veritable servey a la Esglesia de Jesucrist, fent-hi venir, ab l'esforç de sa eloqüencia, les ovelles esgarriades essent axò prou honrós per l'apòstol dominicá y pot-ser una de les més fundades bases per sa canonització (2); emperò encare en aquest estat si-ns pregunten

(1) Arxiu da la Corona d'Aragó, registre 2441, folis 28 y 71.

Al metéix Arxiu s'hi troben totes les butlles a les quals fem referencia en aquest capítol y són: nóm. 3, 5, 9 y 10 del concili de Constança. 1, 3, 4, 6 y 9 de Martí V.

(2) Caliste III, lo pontificat del qual començà en lo 1455, o sia trenta-sis anys després de la mort de Vicenç, fóu lo qui-l canonitzà, si bé la butlla és de Pius II. Era Caliste espanyol, valencià, çò és, compatrici de Vicenç, y lo Flórez

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

còm opinava Vicenç respécte a la legitimitat dels papes, insistíen dihent que esgordava Benet com al més veritable, çò que, si n'estava fermament convençut, rebaxa no poch la inculpació que hom li puga fer per ésser romas tants d'anys a costat d'aquell home qui no dexà d'ésser gran per lo seu talent, per més que fóu molt perjudicial per lo seu caràcter.

Anam are a fer lo darrer argument per provar la nostra apreciació tocant a la manéra de sentir de Vicenç en la questió del Scisma. Germà seu éra Bonifaci Ferrer, lo nom del qual ja coneix lo llegidor, per ésser lo dit personatge companyó del sagrat palau y ésser tntervingut ab éll en lo famós Compromis de Casp, tant que abdós germans fóren allà jutges en representació de Valencia: és de creure que hi havía gran afinitat entre los dos germans sobre lo mou d'apreciar les questions de sa època, o millor, que sería lo Bonifaci reflecse de les opinions del seu germà Vicenç, puix aquest éra home de gran anomenada y reverit de tot lo mon, devent-se certament a açò la importancia que pogué adquirir l'altre; y no oferint dupte aquesta congectura bé podèm fer-ne una altre sóbre la manéra de pensar de Vicenç, del mestre, dedu-hint-ho per lo mou de pensar del dexeble y germà, tal és la nova que anam a retraure del Zurita, per ésser l'autor qui, entre varietat d'altres, parla d'aquest afer d'una manéra més esplícita: «Era mort, en l'any 1417, Bonifaci Ferrer, germà séu, vers lo mes d'Abril, al monestir de Val-de-Crist de la Cartoxa, en lo reyalme de Valencia, que fóu prior general d'aquell ordre; varó de singular religió y doctrina, y molt anomenat en totes les nacions, Era estat elegit Prior general de la Cartóxa lo 22 de Juny del 1402; y per quant tocava a la unió de la Esglesia, per manament de Benet se-n vingué a Espanya, l'any 1408; mas essent llunyades de sa obediencia y prehicació les restants provincies, tenía capitol general, tant com visqué, en aquell monestir ón residía, als convents qui l'obehíen y concorrien a sa obediencia los Priors del seu

al vindicar la naturalesa d'aquest papa, dihent que no éra natural de Savina, batejat a Xàtiva, y d'allà originari, diu: «canonitzà sant Vicenç Ferrer, *qui li havia profetitzat la tiara.*»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

orde de les provincies d'Espanya y lo Prior del Monestir de Pédra-Castre de la provincia de Borgónya.»

Hi hà gran discordancia entre los autors eclesiàstichs Antiste, Diago, lo bisbe de Ranzano y d'altres, tocant a la edat en què pogué morir Vicenç, emperò nosaltres prescindim de tóts, limitant-nos a assentar que no passava d'una edat regular, y açò ho fonamentam en lo senzill càlcul següent: la hora que començà lo Scisma negant la autoritat a Urbà V éra en lo 1378: poch aprés vingué lo cardinal Pére de Luna a aquests reyalmes per advocar a favor del primer scismàtich, y llavors fóu, segons esplicarem ja a la part civil con se-n menà de Lleyda l'escuder Vicenç Ferrer qui no-s llunyà més del seu costat fins al concili de Constança; y per pochs anys que tingués a-les-hores Vicenç, atesos los seus estudis, li-n havèm de concedir almenys una vintena, y sumats aquests als qui transcórren dés lo 1378 al 1419 ón morí formen lo conjunct de 58 anys, edat que may per may no podèm considerar per gayre avançada, y en la que un hom dels costums de Vicenç podía conservar tota sa força y energía, llevat que xacres físiques o mals morals no l'atuhissen.

En una de les anteriors referencies havèm dit que Vicenç morí a Vannes: los nostres autors no estan tampoch d'acort sóbre lo punt ón morí Vicenç, dient los uns que a Vannes y altres a Nantes, indicant-ho ja, séns resoldre-ho, lo Rivadeneyra, qui-s trobaría ab la metéxa dificultat. Es d'advertir que abdues ciutats pertanyen a la Bretanya francesa, séns més diferencia que correspondre a distincts bisbats (segóns la distribució antiga), jatsía fronterers; y axí, és fácil que confonguéssen los noms, ja per tenir les metéxes vocals—cosa que en la escriptura antiga podía fer semblar certa retirança entre l'un y l'altre nom,—ja per ésser possible que Vicenç hagués fét llarga estada a Nantes ab tót que se-n hagués anat a morir a Vannes. La generalitat dels escriptors, copiant-se los uns als altres, senyala aquell primer punt com lo de la mort: emperò no és axí, per constar-nos que morí

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Vicenç a Vannes y que hi hà aquí lo seu sepulcre estojant lo seu còs, devent aquesta certesa a una nova adquirida casualment, que la devèm estimar autoritzada per tal com és fàcil de comprovar. Anam a retraure-la com a darrera y curiosa noticia sóbre Vicenç Ferrer, al qual no-ns caldría fer referencia en la *Historia de Catalunya:* en l'exemplar dels *Anales* del Zurita qui-ns serveix per fer los estudis comparatius al escriure la present Historia, hi trobam algunes annotacions manuscrites al marge, obra, séns dupte, d'un antich possehidor o llegidor. y entre élles a ran del capítol de la mort de Sant Vicenç, que l'Annalista diu que esdevingué a Nantes, y que a la catedral lo soterraren, s'hi llig en vulgar llengua castellana: Va errat aquest autor en dir que Sant Vicenç Ferrer fóu soterrat a Nantes, car soterraren-lo a Vannes, qui també és ciutat de Bretanya, llà ón jo, don Gil Guillèm de Fontainepais, concorría (gayre-bé tots los díes que estiguí al colegi de Jesuites de la dita ciutat de Vannes) a visitar lo sepulcre del Sant, fabricat en una volta dessota l'altar major de la esglesia catedral. Lo seu sepulcre és tót de marbre negre, de prop de quatre peus d'alçada, y ample de tres. S'hi diuen en la dita volta moltes misses votives tots-jórns y a una altra gran capélla, nova, que féren los meus compatricis vannesos a honor del Sant, hi ha dos reliquiaris magnífichs d'argent sóbre daurat de gran pès, l'un per lo cap y espatlles del Sant, y l'altre ab moltes altres reliquies séues, óltra de les que hi hà en lo dit sepulcre de marbre.» La lletra de aquesta nota apar d'ésser del XVIII.ên segle, mas no consta en aquesta ni en les altres ninguna data.

Enfora de les congregacions de què s'és féta menció en aquest capítol (y ací podèm recordar al llegidor la opinió que tenim formada de molt témps hà dels nomenats concilis provincials), no tenim noticia de ningun concili celebrat a la nostra terra: no obstant l'Aymerich, sóts lo dit nom, ne cita ún de celebrat, en lo 1424, per l'arquebisbe de Tarragona Dalmau de Mur, al qual hi anà en representació del bisbe de Barcelona lo canonge de la metéxa ciutat Ferrer de Pedrolo,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

callant-ne lo nom en les actes que-s conserven al arxiu de aquella metropolitana Esglesia (1).

Ans de passar a la descripció de féts curiosos corresponents al período que-ns ocupa, no hi serà de massa, per més que ho consignèm per demunt, fer menció d'alguns personatges eclesiàstichs qui en aquell figuraren: lo general de la Merced, Caxal, recompten que éra natural de Tarragona, de noble familia, doctor en teología y en abdós drets y catedràtich de cànons a Lleyda y Osca, afegint lo Feliu que adhuc havía solicitat per anar a Paris; y, llevat d'aquesta particularitat, diu encare açò metéix lo Torres Amat, tot ajunctant-hi que fóu autor de *Tractatus de opinione ecclesiae* y *De unitate ecclesiae*, y que a la lletra que los PP. del Concili escriguéren al rey s'hi fa llahor de la elegantíssima alocució y piadós discurs que endreçà a aquell, podènt molt bé ésser una confussió ab Felip Malla, axicom també hi hà alguna eczageració a les anteriors noves Per eminent en virtut y lletres fóu creat en lo 1422, per Benet XIII.è cardinal del títol de Santa-Creu en Jerusalèm, lo frare mercedari mestre Cristòfol Amer, lo qual fóu després confermat per Martí V. En témps de aquest papa s'assenyalà també per lo seu talent fra Joan Casanova, qui havía estudiat a Lleyda, Gióna y Osca, y havía ensenyat Gramàtica en Barcelona, arribant a ésser mestre del sagrat palau de Martí, tal com lo seu company de religió y també escolar a Lleyda, Vicenç Ferrer, ho éra estat de Benet: fóu coufessor del rey Alfons, y en aquest estat passà a la seu d'Elna, de la qual s'intitulà administrador per pendre la sagrada pórpra, donant-li possessió del cardinalat ab lo títol de Sant-Sixte Eugeni IV, del qual fóu contrari a la primería (2), mas després, y rebuda del metéix la administraci5

(1) La única noticia que, al nostre concepte, pogué motivar açó que diu l'Aymerich, és la que-s troba assentada al Dietari de la Deputació, lo díe 10 de Novémbre del 1424, en semblants términs: «En aquest díe partí lo senyor Rey per anar a Tarragona, ón éren *ajustats* los prelats de Catalunya e la senyora Reyna.»

(2) Con En Alfons se posà a favor del Concili, per lo desayre que li donaren lo Papa y l'emperador lligant-se ab Milan, Gènova y Venecia, Casanova fóu un dels tres enviats allà per lo Rey, y ab éll lo cardinal de Fóix, y lo bisbe de Lleyda Domènech Ram, qui també fóu cardinal. Lo Diago, parlant de Casanova,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de la esglesia de Giróna, posà-s a una part, y fóu lo més terrible enemich del concili de Basilea, tant que escrigué tres tractats contra lo metéix, l'un ab lo títol de *Potestate Papae supra concilium* y dos Contra schismaticos Basileenses. Finalment, altre dels cardinals mencionats en lo período que-ns ocupa, és fra Ferran Vileta, natural de Barcelona, religiós servita, que fóu creat per Eugeni, y estigué al concili de Florença: havènt treballat ab zel per la unió de la esglesia Gréga ab la Llatina.

Notables són també en lo metéix período, jatsía sóts divers aspécte, los dos célebres religiosos Marginet de Poblet y Turmeda de Mont-blanch, dels quals havèm ja parlat en altres ocasions, y que-n fem are esment no-més per la coincidencia d'ésser morts abdós dins un metéix any, lo 1434.

Entre los féts assenyalats, dels quals havèm promès parlar, corresponents al metéix período, mereix la preferencia la dissenció que-s mogué entre los arquebisbes de Toledo y de Çaragoça, sobre la preeminencia de la primacía, y com lo darrer o l'un dels bisbes de sa diocesi contrastas als fums del toledà, precissament amparat en la rahó d'ésser estat depenjant la seua diocesi del primat de Tarragona, traslladarèm puntualment lo capítol que, tocant a aquesta questió, escrigué lo Zurita, per compendre millor que no ho podríem havèr esbrinat nosaltres, referent a un punt tan important, recomanant, ab tót, als nostres llegidors que no déxen abans de renovellar la llegida de çò que ja escriguérem, per fundar lo major dret del metropolità Tarragoní.

Diu axí lo capítol que adoptam: Los jutges que-s deputaren per los Reys per determinar les llurs diferencies, estant

diu que éra mestre del sacre palau en témps de Martí V, y que aquest papa fóu lo qui-l fén cardinal, emperò hi afig: «No pogué Martí publicar aquesta elecció, axicom la que llavors féu del bisbe Macloviench Guillèm de Monfort, ni les que abans havía fétes del Domènech Ram, bisbe de Lleyda, per cardinal del títol de Sant Joan y Pau, y del Domènech Capránico bisbe Firmano, car morí molt prompte lo Pare-sant, lo 20 de Febrer del 1421. Emperò Eugeni IV, que fóu elet lo 3 de Març del propri any, féu la publicació d'aquestes quatre creacions tan prést lo 4 del metéix mes.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

los de Castélla a Agreda, y los d'Aragó y Navarra a Taraçona, començaren tan bell punt com fóren nomenats a ajustar-se y tractar en llur comissió, ab gran demostració de procurar estronar tants de mals y danys com se succehíen a Espanya, per la dissensió y enemistat dels Príncepps. Per aytal causa vingué don Joan de Contreras arquebisbe de Toledo a Taraçona, ab alguns dels seus companyons: y de sa vinguda va resultar-ne nna nova causa de discordia; de ón dexaren d'aplegar-se tan espessament com solíen, y tót aparexía que s'encaminava a dissensió y confusió. La causa d'açó fóu: que no solament a Agreda, qui està al reyalme de Castélla y és de la diócesi de Taraçona, l'arquebisbe de Toledo usà de les insignies de Primat, sinó que entrà a Taraçona ab la creu alta, com a Primat de les Espanyes, y féu alguns auts, que no solament semblava ésser en perjudici de la església de Taraçona, mas en diminució y dany de la església metropolitana de Çaragoça.

«Fòu açò a la primería del any 1431, estant don Joan de Valtierra, bisbe de Taraçona absent: y venint a sa natura, trameté En Berenguer Fuster, canonge de sa Esglesia, y son Vicari general de la vila d'Agreda, per requerir l'arquebisbe de Toledo, per virtut dels estatuts dels Sants Pares y de les constitucions Provincials, que no usas en sa diòcesi de la Primacia: y axí ho notificaren al arquebisbe a Agreda lo 30 de Janer d'aquell any.

»En les lletres que donà lo bisbe sóbre aquesta rahó s'hi contenía, que éra notori que, segóns los decrets dels Sants Pares, les provincies metropolitanes estaven distinctes: en tant, que ningun Primat ni Metropolità no devía usurpar los drets dels altres Metropolitans, o dels altres Bisbes qui no fóssen sufraganis séus, ni usar de les coses pertanyents al Metropolità, en provincia, diòcesi o ciutat aliena. Pretenia que la esglesia de Taraçona antiguament fóu de la provincia de Tarragona; y després que la esglesia de Çaragoça s'erigí en Metròpoli, s'anecsionà a sa provincia. Requería l'Arquebisbe que no usas d'aquella insignia, de portar creu alçada en la seua diòcesi, ni d'altra preeminencia de Primat, cer-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tificant que, si ho fés, procehería a la defensa del dret de la esglesia metropolitaua de Çaragoça, y del séu y de sa esglesia.

»Respongué l'Arquebisbe a aquest requeriment, afermant que éra cosa molt sabuda per tot-arreu d'Espanya y per tot lo món, per los decrets dels sants Pares y per lo llibre de les Provincies que ordenà sant Isidro que los sants Pares que distingiren les provincies d'Espanya, instituiren la Esglesia y Arquebisbe de Toledo en Primat de les Espanyes, y los sobirans Pontífechs concediren diversos privilegis y prerogatives a la esglesia de Toledo y als Arquebisbes sos predecessors com a Primats de les Espanyes, y éll, com a Primat, havía duta la creu alçada y usat de les altres insignies per les provincies d'Espanya. A major informació d'açò envià al bisbe un rescripte d'Inocent III, donat a Sant-Joan de Letran, per lo qual escrivía als arquebisbes y bisbes d'Espanya, que havènt-li presentat l'arquebisbe don Roderich les privilegis dels seus predecessors, li havía confirmat la dignitat de Primat per tots reyalmes d'Espanya, y-ls encarregava que, séns contradicció, li donassen la obediencia canònica y sa deguda reverencia.

»Malgrat açò, va protestar-se per part del bisbe de Taraçona y del seu capítol, y lo degà de Cuenca en virtut d'un rescripte apostòlich del papa Martí, donà ses lletres contra lo Bisbe y éll hi entremeté sa apelació. Després, féu-li presentació d'una butlla d'Adrià, que confermà a don Joan arquebisbe de Toledo privilegis de Pasqual, Caliste, Honori y Eugeni, sos predecessors, qui havíen concedit la Primacia a la esglesia de Toledo, y declarà que lo privilegi que Pelay arquebisbe de Compostela havía obtingut del papa Anastasi, son predecessor d'Adrià, ón s'hi contenia que no fós subgécte al arquebisbe don Joan de Toledo no fós de vigor ninguna: parexía per una altra butlla, que lo papa Alexandre a Celebrun, arquebisbe de Toledo los metéixs privilegis de Pasqual, Caliste, Honori y Eugeni, confórme al exemple de Alexandre son predecessor, revocant també la butlla que lo papa Anastasi concedí al arquebisbe don Pelay.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

»Anà açò contendent-se entre l'arquebisbe de Toledo y lo bisbe de Taraçona, fins qus vingué a sa esglesia don Dalmau, arquebisbe de Çaragoça, qui-n prengué llavors possessió, y éra de no menys esperit y valor que ilustre de llinatge, y sortí a la defensa de sa dignitat en virtut dels estatuts provincials de don Pére, arquebisbe de Tarragona, que-s promulgà a un concili segón, per éll celebrador a la ciutat de Valencia, y don Pére de Luna, primer arquebisbe de Çaragoça, qui ab gran valor procehí per la metéxa causa contra l'infant don Joan d'Aragó, arquebisbe de Toledo; y havènt-se evocat la causa per lo papa Joan XXII, estava per determinar. Per semblant conténda dexà l'arquebisbe de Toledo de venir més a Taraçona, y donaven poch remey en l'afer cabdal, que tenía los coratges dels reys tan alterats y duptosos, com si estiguéssen en guerra oberta.»

En lo 1423, als 28 de Janer, dés de Nàpols manà lo Rey lliurar sa capélla Reyal o de Santa Agueda al prior y convent de Santa Eularia del reyal orde de la Mercè de Barcelona, per conducte del seu canciller, qui ajustà e incorporà la dita capélla al convent, restant lo prior condecorat ab lo títol de rector de la reyal Capélla, capellà major del Rey ab jurisdicció temporal y espiritual privativa a tots los ordinaris.

Móls fóren los pahissos d'Europa qui esperimentaren terribles terratrèmols en lo 1428, y no se-n escapà la nostra Catalunya, ans bé assegura l'Aymerich que-s repetiren en l'espay de dos anys: donà peu tan gran calamitat a que-s féssen estremades penitencies y devotes professons, cercant no-més remey en la misericordia divina. Lo Diago esplica que lo terratrèmol tingué començament a Barcelona en lo dit any, «y derrocà lo gran ull-de-bou, que are vehèm reedificat demunt la porta principal de la esglesia de Santa-María de la Mar, qui dóna a Ponent y arribà l'afer a punt que per sossegar la ira de Déu, calgué instituir una professó a peus descalços, ab dejuni de pa y ayga:» aytal nova troba-s consignada, quasi en iguals térmens, al Dietari de la Deputació del 1428, lo díe 2 de Febrer, diada de la Verge, afe-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gint-hi que la solciada matà quinze mil persónes qui éren allà prop.

Aludirem més amunt a un elogi fét per lo papa Martí V del cèlebre joglar mossèn Borra, ja conegut dels nostres llegidors, si-s recorden que a les darreries del rey Ferran, y la hora que l'Emperador Segimón s'esperava a Narbona, prést a partir envers Constança, fóu enviat a aquest per En Alfons ab l'esprés manament o encàrrech de que *anas a donar gust al rey de Romans*. Si mossèn Borra, enfora dels seus devers de joglar, portava una alta missió secréta del seu rey, ho ignoram; emperò per la butlla que anam a retraure, qual-se-vol veurà que sabé gonyar-se les benvolences del Emperador y del Papa, que treballà molt en favor de la Esglesia, y que al metéix témps va saber fer lo seu negoci, car dreçant-se Martí a En Alfons, y aprés de ponderar-li quant Segimon s'interessa per los qui s'apliquen al conreu de les lletres, per eficaç recomanació d'aquest, dóna la Prepositura del mes de Abril de la esglesia de Valencia, per que axi l'agraciat puga plenerament fer los seus estudis, a Joan Tallander, fill de Borra (que altre nom no dóna al pare lo Pontífech en tota la butlla), fonamentant la gracia en les següents rahons; *Nos intercessionem Regiam et exposita nobis opera dicti Borre que sicuti plurimorum relatu percepimus circa prosecutionem unimis ecclesie fideliter et indesinenter adhibuit prout est decens et congruum benigna recensentes affectu volentes que hujusmodi merita remuneratione condigna in filio compensare intuitu maxime comendabilis indolis et aptitudinis que ad huiusmodi studia prossequenda*, etc (1). Porta

(1) Profitam aquesta ocasió per aclarir diferents duptes promoguts per lo Cronista de Barcelona, respéete de mossèn Borra, del qual se mostra poch afectat trobant bò de prodigar-li sémpre lo calificatiu de *truhan*. Recordant-se aquesta vegada del seu amich, l'autor del *Guia-Cicerone de Barcelona* que véu la llum en lo 1855, are autor d'aquesta historia, al parlar del sepulcre de bronze de mossèn Borra, sehent als claustres de la catedral, l'epitafi del qual, transcrit en aquella obra, diguérem ésser: *Hic jacet dominus Borra, Miles gloriosus. Facta fuit sepultura ista anno Domini M.cccc XXXIII*, compara lo Sr. Balaguer aquesta data ab una altra de posterior alegada per Ustaroç, 1436, corresponent a unes córts en lo procés de les quals diu que-s consignava al *truhan* mossèn Borra una pensió; y fent ús de la seua lógica deduheix l'escriptor compatrici aquest dilema:

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aquesta butlla la data en Constança, a 19 de les calendes de Febrer del primer any del pontificat de Martí, y té lo nóm. 3 entre les butlles corresponents al metéix, del nostre reyal Arxiu.

---

o que hi havía d'havèr dos Borra, o lo sepelit a la catedral no és lo joglar d'En Alfons V.

Apart de no ésser gran autoritat històrica lo Sr. Ustaroz, com havèm provat en altres ocasions, y encare suposant que portas lo monument la data del 1433, que no és de la mort del joglar, del *miles gloriosus*, sinó de la construcció del monument, no-s crega algú que l'escrupulós vindicador haja complit en aquesta ocasió com correspon al qui pretén aclarir la veritat històrica car ni ha basquejat per cercar en los nostres Arxius lo procés al qual se refereix l'Ustaroz, ni per veure en aquells los innumerables documents que hi hà referents al sol y célebre joglar d'En Alfons, cosa que almenys lo convenceria de que vivia encare en lo 1446. La divergencia que resulta d'aquestes dues manéres de llegir la data, provè de la fórma còn lo nombre romà està gravat, tres pals gòtichs enllaçats part dejus — y adhuc confosos per caure-hi demunt lo cap del cà que hi hà al peu de la figura, —de manéra que tant pot llegir un hom III, com IV o VI, depenjant tót de sabèr qui-ns son los dos pals, dels tres: qui ajustats fan ofici de U gòtica, equivalènt a V. Nos inclinam, no obstant, a que més és VI, que no III: emperò encare consentint lo nostre pecat antich, no admetèm ni los duptes ni les deduccions del amich Cronista, puix que-s tracta de la obra del sepulcre y no del personatge al qual fóu dedicat.

Y posat a duptar d'un personatge, tot quant a aquell se refereix li semblà dubtós al Cronista, y axí ab tot y la satisfacció d'havèr descobert a un cançoner de Çaragoça nn versos de mossèn Borra, confessà que duptava del descobriment car no tenía algú noticia que lo dit joglar hagués fèt jamés versos... y ho encertà aquesta vegada desconfiant, puix semblants composicions no éren escrites *de* sinó *per*, mossèn Borra, usat ací lo *per* com a preposició de datiu y no d'ablatiu tal com tenièn per costum devegades los antichs catalans sòbre-tót en lo llenguatge parlat.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

CAPITOL LI

Dés del any 1435 al 1450

Segona campanya d'Italia: Còm deu ésser descrita a la historia de Catalunya. Fatal política, propòsits y comportament d'En Alfons com a Rey, com a capitá y com a marit. Significat de la guerra d'Italia per Catalunya y la dinastía regnant. Continua lo setge de Gaeta: batalla de mar ab genovesos, en la qual son vençuts los catalans, y lo Rey e sos germans Joan y Enrich resten presoners. Lo Rey no vol retres a Gènova y si al duch de Milan: assentades que celebra a la pressó. La muller del d'Anjou éntra a Nàpols: los catalans no perden les llurs possessions. Tréves ab Castélla. Córts generals a Monçó: se transfórmen en particular d'Aragó. Gaeta se sot-met al infant En Pére. Espectativa d'Alfons ab lo Papa y les potencies. Lloch-tinença d'En Joan, y antipaties d'aquest ab la Reyna. Motius per los quals lo Rey no podia veure sa muller. Imprudencies d'En Joan a les córts d'Aragó: instancies per lo retorn del monarca, y donatius. Lluyta entre lo concili de Basilea y lo Papa: actitut ambígua d'En Alfons. Descripció de la armada tramesa per Catalunya al Rey. Córts a Barcelona presidides per la Reyna. Casament de la infanta Na Blanca ab l'infant don Enrich de Castélla: pau ab aquesta nació. Conquestes de En Alfons: singulars féts entre aquest y lo general patriarca d'Alexandria. Caldora general del d'Anjou, s'inclina a En Alfons. Guerra d'envejes y viltats. La mort del infant En Pére. Setge de Nápols. Irrupció d'aventurers, contra los quals se defensa Catalunya: manifésta lo Rey ésser-li impossible venir en sa ajuda. Lo castéll Nou de Nápols se sotsmet als embaxadors de França. En Alfons venç lo Sforcia y assetja Nàpols: assalt y triumfe. Córts a Ull-de-cóna y després a Tortosa. Nous escàndels a Castélla per los infants d'Aragó. En Joan roman vidue, y cuyda pendre per muller la filla del Almirall de Castélla. Enaltiment del comerç per los Concellers de Barcelona, y construcció del port de la capital. Compostes profitoses a En Alfons a Italia, legitimació del seu fill Ferran, y victories en la Marca. Apreciació de drets segons les circumsiancies. Arbitrarietat del Rey respécte de les corts de Catalunya. Fingits entretochs de pau y noves complicacions polítiques. Se mor lo duch de Milan, y crida a la successió En Alfons. Aquest renuncia lo dret y realitza noves y utils combinacions. Los giptans a Catalunya. Triumfe de les galéres catalanes sóbre les florèntines a Portobarato.

HAVÈM dividit los aveniments qui corresponen al regnat d'En Alfons al punt ón comença veritablement un nou período. En lo primer, y al metéix moment que suc-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ceheix al trònus, descóbre lo Rey son propòsit de conquésta a Italia, y jatsía la emprèn y ateny asseure los seus reyals a Nàpols, defesos gloriosament per los catalans, qui no-n poden ésser foragitats malgrat totes les forces y podèrs, no obstant açò, los trastórns ocasionats per los infants de Castélla obliguen a En Alfons a jaquir les mars d'Italia per endegar aquesta fastigosa questió, en la qual, burlades ses ilusions y esperances per lo caracter informal dels dits infants y per lo gran sabèr del privat de Castélla D. Alvar de Luna, té d'interessar-se y detindre-s més de quant no haguéra volgut, de manéra que sa passatgera visita a aquests reyalmes, com axí ho havía progectat, se transfórma en llarga estada, devent confiar durant aquesta les adquisicions fétes a Nàpols als fehels catalans, qui les guarden fins a la tornada del monarca.

Nous tóms en la política dominant y encertades resolucions d'En Alfons, que ja havèm referides, atrauen novament a les costes d'Italia lo rey d'Aragó, y los preparatoris per lo setge de Gaeta son lo primer pas en la nova campanya que va a empendre-s, lo primer fét ab què-s dóna començ al nou periode que anam a historiar. Ni l'un ni l'altre no podríen ésser ben compressos dels llegidors séns esplicar dés de son naximent la causa d'aquella guerra qui se-n duu tota la vida d'En Alfons axi com la situació del pahis obgécte de la conquésta dés que fóu empresa, y les diverses y estranyes cares que presenta durant la metéxa: perçò, al primer periode havèm donat puntual idea de la dita causa y situació, y encare més, per que abdues fóssen ben compreses nos som deturats ab alguna minuciositat en los fèts qui-s són esdevinguts en la noticia dels personatges qui hi figuren y en la justificació de la informalitat ab qué s'assenyala aquella mala época. Apart d'ésser, donchs la nostra relació historica engrunada del primer periode del rey Alfons, és encare com si diguéssem pròlech indispensable per la descripció del segón, qui, en lo nostre concepte, no ha d'ésser tan minuciós com aquell.

D'ençà que En Alfons torna a les costes de Nàpols, la

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

historia del Rey és ans bé la d'un capità y de ses campanyes que no la d'un cap d'un Estat, per lo govern del qual poden esplicar-se les institucions patries de què èll, com a monarca, fórma part, y l'anament del pahis que regeix ab intervenció de sa persóna. ¿La historia de Catalunya en aquest cas, haurà de desviar-se del seu príncipal obgécte, y adoptar, com a part de la metéxa, la descripció engrunada del capità y de ses companyíes en terra estrangera, que tot-just si-s recorda de que ès lo rey d'Aragò y comte de Barcelona, sinó per traure d'aquests Estats y los restants, qui constituiren son domini, les forces y quantitats de què fretura per satisfer, allà, sa ambició? Immens fóra lo nostre treball si de tal fórma deguéssem complir-lo; emperò ab tót que axí-ns ho proposassem, ja may no fóra per péces menudes, posat que no ho són en aquest punt les metèxes histories de Italia contemporanies a En Alfons, ni adhuc lo treball mès especial que escrigué Antoni de Palerm (lo Panormità), ampliament annotat y comentat per Enea Silvio, qui després fóu papa sóts lo nom de Pius II.

Noresmenys, no són tan solament les menuderíes de campanya—les úniques per les quals podría un hom deduhir lo prous comportament d'una que altra ost catalana o de determinats prohemens qui les conduhia al combat,—çò que-ns podría mancar per un treball de gran proporció com ne resultaría, sinó d'altres péces diplomàtiques qui poch restaren escrites, o sía la part d'intriga personal secréta, qui no més fa a deduhir per los resultats, tant més difícil de consignar quant que, durant lo nou período que anam a descriure, és En Alfons, alternativament y segóns li pot convenir (car també li s'encomanà al nostre monarca la xacra de la època), amich y enemich del papa Eugeni, del concili de Basilea, del intrus papa Félix, del duch de Milan, de Caldosa: de Gènova, Venecia y Florença y d'una infinitat de potentats de Italia de la més excelsa y preeminent gerarquía. La nova campanya és un immens aplech d'avançades y de reculades, de perills y de trahicions e inconseqüencies, recobrant-se vuy çò que abir va perdre-s, o perdent demà çò que hom tenía de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

més segur de molt témps hà, teyatre ón la vigilancia y la astucia hi representen lo príncipal paper, y ón la més lléu alenada muda soptosament la decoració, posant davant los ulls çò que menys éra d'esperar ni imaginar.

De tal forma, exercint allà En Alfons lo paper de gran protagonista, passa los anys restants de sa vida séns consideració als naturals d'aquests reyalmes, qui, en paga d'havèr donat al seu pare la coróna que ell ciny, són tinguts anar a Italia a fer-se ociure per defensar un díe aquell que lo díe abans acometéren, per valdre tantost al Papa com per batallar ab les osts que envíen los legats pontificis: allà guérreja En Alfons séns curar dels planys que li endresen les córts d'aquests reyalmes oblidat tant dels seus sotsmesos com a rey, que de sa noble muller, la reyna Na María, com a marit; y si en mig de les angoxes de la guerra és llohable la distracció que cerca amant y protegint les arts y les sciencies, no ho és per cert la vida apassionada que mena, que si ún la concebeix en un home del seu caràcter y tremp, no és la més propria per lo qui cenyeix coróna y sap los alts devèrs que li toca complir, com a primer magistrat d'una nació exemplar y recomenable en los seus costums. Prescindint are d'assentar sí la pruhija d'En Alfons a Italia y la vacilant política que allà li tocà seguir fóren utils o no, una cosa mereix gran admiració al conqueridor, y és que, tot perdent o gonyant en diversos territoris, ja may abandonà la idea qui éra cabdal obgécte de sa empresa, la subgecció de la capital de Nàpols, per fer compte, séns dupte, que en tenint la capital equivalía a ésser rey, méntre que séns élla no passaría de pretendent o intrus militant.

Lo nostre sistéma, donchs, en la esposició dels féts que anèm referint consistirà, com és fàcil de compendre, en descriure per alt los infinits féts particulars, l'aglevat dels quals fórma la conquésta general, en esténdre-ns proporcionalment con un fét sobressurta per sa major importancia y sóbre-tót con se distingirà per la intervenció notable del nostres prohomens, en no ometre res de quant nos revelarà la influencia que hi haja tinguda Catalunya, en alternar ordenadament

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ab uns y altres los successos coincidents en la nostra terra, y finalment en engrunar de la millor manéra que sapiam lo principal y més constant fét, lo fitó ja indicat, la subgecció al nostre domini de la ciutat de Nàpols, puix ab allò vé simbolitzada la constancia y valor dels antichs catalans, la major preponderancia dels Comtes-Reys a la Mediterrania, y l'engrandiment de la Coróna aragonesa; altrement la mès tart ressucitada Coróna d'Espanya no haguéra pas tingut ningun domini a Italia.

Continuèm, donchs, la nostra tasca. traslladant-nos al setge de Gaeta, que ès llà ón dexarem lo rey Alfons ab sa armada al concloure l'anterior capítol.

Bé diguérem que una de les bones pensades que tingué lo Rey fóu dur-se-n los infants germans séus a la guerra de Italia, pot-ser per distraure-ls de la de Castélla; mas com estava penjant tréva, convenía-ls a aquests tornar abans que acabas, y no volent-ho En Alfons de moment, solicitaren pròroga los reynes d'Aragó y de Navarra, y axí poguéren continuar per major temporada en companyía del llur germà gran. Estaven, donchs, en la nostra armada y en lo campament de Gaeta, ensémps ab l'Alfons, lo rey de Navarra En Joan y En Enrich, y l'altre germà En Pére romanía com a reraguarda o en conserva ab una part de la armada a Messina, per portar a la altra, la hora convinent, queviures o reforços. Vers lo Juny y Juliol del 1435, anaven combatent de fort y de ferm Gaeta, tot esperant lo Rey la vinguda del seu germà En Pére ab les restants galéres, y pot-ser també esperava contestació o proposicions que trameses havía als venecians, per havèr sabut lo refors que lo de Milan y los genovesos enviaven als assetjats, als quals no-ls restaven queviures sinó per deu dies. A esbrinar-ho, féu-hi anar a la descoberta dues galéres qui éren d'En Pére Caldes y d'un

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tal Salvador, y alhora tractà que anassen algunes companyís de catalans a Livorna y Port-Pisà, per ajudar, si convingués, en lo resultat de llurs maniobres, a un tal Flisch qui devía introduir-se a Gènova per promoure-hi quelcom qui ocasionas algun mudament o escisió al govern d'aquell Comú; y procurà entendre-s ab la part Ursina, que n'éra representant lo cardinal d'aquest nom al concili de Basilea.

Bones fóren semblants prevencions, emperò entretant anaren atantsant-se les galéres genoveses. Recompten que lo propòsit dels qui les conduhíen éra no batre-s ab lo Rey, mas introduhir les vitualles: emperò ridícol és creure en aytal propòsit, car bé sap lo qui va socórrer a un famolench que no podrà menys de lluytar ab lo qui té volença precisament en sostmetre aquell per fam. Cert és, donchs, que En Alfons, obrant ab sobrera confiança per no dir lleugeresa, volgué gallejar de mariner, dirigint personalment lo fét que aparellava, con bé prou té a complir com a cavaller o militar lo guerrer qui va en una nau, y més un príncep qui may no deu ficar-se a çò que no li correspon. Aquesta precipitació, que alguns han criticada, pogué comprometre en gran manéra En Alfons, com lo comprometé, puix ab tót y tenir catorze naus y ónze galéres, ab les quals isqué al encóntre de les enemigues, allogant-se a ran de la illa de Ponza vingué a a ésser destroçat de la manéra més ignominiosa.

L'almirall genovès qui éra un emparentat de Spínola, usà d'una estratagema ab què consegui la victoria: fingí que prenía la llarga per gonyar lo vént, y creguts que anava a fugir, embestiren-lo séns curar del orde de les naus; virant ales-hores, pogué la armada genovesa aplegada subgectar parcial y assolidament les nostres naus, y com anava provehida de grans castélls, y valguéren-se de tots los mijans de destrucció usats fins aquí, com éren pega, quitrà y calç, a part de les armes comunes, encesa la batalla: fóu la brega per abdues parts regea y sangonosa, essent per aquells avantatges, naturalment víctimes les primeres naus catalanes, qui isolades combatéren primer, entre les quals pot

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

molt bé fer-se que hi haguès la del Rey, puix lo deliri de manar y batallar lo duya orb a aquell perill.

Fóu la batalla lo díe 5 d'Agost, diada de Nostra-Senyora de les Néus, a la matinada, havènt durat fins al cap-véspre, y donant per resultat romandre en podèr dels genovesos trétze naus de les catorze nostres, y presoner lo Rey, los seus germans En Joan rey de Navarra y En Enrich y lo bò y millor de la noblesa d'aquests reyalmes, que-n dòna los noms lo Zurita. Oltra los nobles d'Aragó, Sicilia y alguns de Castélla, coloca entremesclats l'Annalista los de Catalunya y Valencia, que destría més tart lo Feliu, callant los qui no éren catalans ni valencians a la llista del Zurita, corregint los cognoms errats y afegint-n'hi d'altres gue no-s posaren a la metéxa, per lo qual copiarèm la llista del dit autor, comprensiva dels presoners més notables del Principat, com a nova més confórme al obgécte de la nostra historia, y fóren: N. de Pallars, Francesch d'Erill, Ramon Boyl (probablement valencià), N. de Ríbelles y son germà, N. Font-cuberta, N. Franci, N. Desvalls (aquests dos noms pot-ser no síen sinó espressió d'un tot sol, Francesch Des-valls, car Franci no és cognom català y si la fórma antiga de Francesch), Gisbert de Monsoriu, N. de Barutell, tres germans Soler dós Siscar, dós Mont-agut, Manel de Guimerà, Ramon de Sentmenat, Joan d'Olzína, Salvador Cubells, Francesch de Montbuy, Guillèm Ramon de Mont-cada, Antoni de Cardóna, un fill de Gilabert de Centélles y Nicolau Especial; aquest darrer indutablement sicilià, de la la familiia del antich cronista del metéix nom y cognom.

Usà ja d'astucia En Alfons al caure en mans del enemich; per tal com diguè que-s retía presoner del duch de Milan, qui éra lo senyor de la armada, y no dels genovesos; y axí éll còm los seus germans y demés nobles fóren amenats vers Gaeta, essent cosa certa, segons la comparança entre los diversos historiadors d'aquella època, que l'infant En Pére, qui devía fer cap ab lo reforç de Sicilia, estigué a la batalla y poguè campar-ne, portant açò a creure que les naus que devía conduhir no arribaríen totes a témps. Enfront de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Gaeta, recompten (cosa singular) que los vencedors ordenaren calar foch a les naus apresonades, y apoderant-se de set lombardes que tenien los assetjadors a un munt proper, dexaren, per consegüent, inutilitzat aquell lloch y tornaren empendre la anada, ab tots los presoners, envers Gènova.

A préchs d'En Alfons, y aquesta fóu una nova astucia, no fóu éll amenat a aquella ciutat, mas a Sahona que-s tenía per lo Duch, ón hi entrà lo 25 d'Agost, y lo rey de Navarra, En Joan, ab tots los restants presoners seguiren fins a Gènova. Passà lo Rey de Sahona a Porto-Vènere y a Pavía, y finalment fóu conduhit a Milan, fét favorable al seus propòsits, atès lo seu talent, puix vérament la seua presó a la dita ciutat havía de transformar-se en nou teyatre per inesperades comedies. Ja dés lo moment del triumfe l'almirall de Gènova, çò és, de la Senyoría, estigué gelós del almirall o cap de les galéres vencedores; lo retiment d'En Alfons al Duch, y no la Senyoría inspirà temors al Papa qui-s cregué veure, per aquell fét, lo duch de Milan transformat en una usurpador o dominador de tot Italia: lo Duch, en sa intimitat familiar que contragué ab lo presoner, va creure-s los averanys d'aquest de que Nàpols anava a caure en podèr de Renato d'Anjou, que aquest protegit dels francesos, destructors constants de tot Italia, se-n apoderaría, en lo qual cas poch fóra éll, de segur, senyor de Gènova y encare qui sap si de Milan; y En Alfons, per fí, jatsía presoner, parlant ab los tramesos d'unes y altres potencies, qui no menyspresaven d'anar a visitar-lo, sabía infóndre-ls tal desconfiança y recels respécte d'altres amichs anteriors, que al cap-devall lo presoner de Milan víngué a meritar més consideracions y benvolences, que si estigués dominant a Nàpols; y al lloch destinat al seu empresonament s'hi veyen entrar lo legat del Papa, qui s'interesava per la libertat d'En Alfons, fundant en açò la pau d'Italia, y enviats d'aquests reyalmes als quals donava lo Rey més esperances, que si fós vencedor, y allà feya cap tantost l'infant En Joan, ja traslladat de Gènova, per tornar-se-n ab tota libertat a la nostra terra, y allà, per fí, conversaven y-s confabulaven famíliarment lo metéix pre-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

soner y lo Duch, ajustant-se en tan íntima amistat, que vers l'Octubre escriguè primer circulars als seus sotsmesos assegurant que en molt bréu témps recobraria la libertat.

En lo metèix mes sus-are referit, y romanent tots-témps En Alfons a Milan, la muller de Renato d'Anjou, germà del darrer duch, entrà a Nàpols com a reyna y successora, per recollir l'heretatge de Joana, y fóu com a tal aclamada, y lo partit qui la defensava, profitant la absença d'En Alfons y desgavell de la nostra armada, donà-s un xich de brasa y anà recobrant alguns territoris subgéctes als nostres, per més que, en mig de tan favorable situació per los anjovins y napolitans, convé consignar que no trobaren camí ni astucia per aventar dels castélls de Nàpols los catalans qui aquí continuaren y romanguéren constantment. Poch havía de durar aquesta ilusió per los defensors dels novells reys de Nàpols, que ni dormía Catalunya per salvar lo seu rey de la estretor ón s'èra vist, ni menys dormía En Alfons, ja convingut ab lo de Milan per recobrar sa deslliurança. Espliquèm lo procehir de la una y del altre en aquest cas.

La reyna Lionor, mare d'En Alfons, al sabèr lo desastre dels seus fills, no ho pogué comportar y-s morí, y la reyna Na María, muller d'aquell, interessada en no agreujar més la situació del seu marit y conyats, agencià una nova pròroga de la tréva, al qual obgécte tingué ab lo seu germà, lo rey de Castélla, unes vistes a Soria, y conseguida aquesta dilació y méntre esperava noves dels presoners, que no-s podía pensar que fóssen tan consalodores com les qne tantost va rebre, tractà, ab recomanable zel, de cridar los nobles sentiments y patriotisme dels seus sotsmesos a la metéxa fí. No anèm are a esbrinar, que fóra difícil, si tan utilosa resolució fóu espontania o consellada, y parèm esment no-més en la realitat del acte: tan bell punt com saberen la nova de la desféta de les naus y de que éren presoners lo Rey, los Infants y la flor de la nostra noblesa y exèrcit, la qual nova arribà a Barcelona lo 29 d'Agost, indicà la Reyna que anava a passar-se-n a Çaragoça per usar de la lloch-tinença, puix bé diguérem que no fóu lloch-tinent dels demés reyalmes en-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fóra de Catalunya fins a la anada d'En Joan, y açò éra oportú, car si per ventura los aragonesos, per llur Fur, podíen contrastar a aytal fórma especial de govern exercit per una dona, en aquell pas, puix éren presoners lo Rey y son més acostat successor y lloch-tinent del reyalme d'Aragó, En Joan, los únichs qui en tal cas podíen allà convocar córts, bé fóra avinent que ab semblant consideració, fós tolerada la lloch-tinença y adhuc la convocació de córts que éra la cosa més convinent. Es, donchs, cert que a Çaragoça s'hi trobaren tantost diverses persónes assenyalades de tots los Estats de la Coróna, y del llur acort provindría séns dupte la determinació de convocar a córts generals a Monçó, no dexant açò d'oferir dificultats, vista la tardança de la crida con la causa y subjéct qui les motivaven éren axí apremiants, puix fins al 15 d'Octubre no s'espedí la convocatoria, y encare aquesta éra per lo 15 de Novémbre.

Aplegades lo díe senyalat, après de les naturals protéstes per quiscun dels Estats sóbre la presidencia estraordinaria de la Reyna, que no havía de servir d'exemple en l'esdevenidor, y donades les pròrogues de costum méntre aquella no s'éra presentat—car éra a-les-hores con estava a Castélla per çò de les tréves, de ón no-n tornà fins al 19 de Novémbre,—van senyalar díe, que fòu lo 15 de Desémbre, per fer la proposició o discurs de la Coróna, y efectivament, ocupant lo soli Na María, y trobant-s'hi representats tots los dominis y terres *deçà mar*, inclus Mallorques, çò és, aragonesos, catalans, valencians y mallorquins (car és de sabèr que per primera volta, apres de molt de témps, féu-se en aquestes córts crida a Mallorques que sémpre havíen considerat unida a Catalunya) (1), esplicà en sa peroració la augusta

(1) No fòu considerat en aquesta convocació lo régne de Mallorques com éra veritablement en la antigor çò és, los comtats de Rosselló y Cerdanya ensémps ab les tres illes Balears, sinó solament la illa de Mallorca, y ho prova lo veure, en primer lloch, que entre la llista dels convocats de Catalunya hi hà los noms dels magnats rossellonesos, y després que la crida endreçada als mallorquins se limita, en çò del eclesiàastich, al bisbe, l'abat del Reyal y catedral del reyalme *(sic)*, en çò del militar a deu cavallers, dos donzells y homens de paratge, y finalment per acabar d'ésser més estrany, en çò del popular, a les universitats del régne y de la illa de Menorca.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

presidenta, d'una manéra ben clara y esplícita, que convocà aquelles córts per aconseguir la *total desllurança* del Rey, car jatsia tantost de convocades havíen sabut que s'éra aconseguida aquella, emperò que continuava a Milan, y *podent sobrevenir* grans perills, apelava a la *amor y naturalesa* dels sotsmesos d'aquests reyalmes per que ab llur innata feheltat féssen quant fós possible per llunyar aquells de la manéra que tots-témps havíen costumat.

Pronuncià la Reyna lo discurs en català, y contestaren-lo los tres Estats, lo d'Aragó, en aragonès, per mijà de Sanxo de Moriello, abat de Montaragó, més que fent discurs, alegant la protesta demunt indicada, fonamentant-la en diferents exemples de córts anteriors. No trigaren a despertar-se certes questions de preferencia entre valencians y catalans, sobre lo lloch que aquests ocupaven y l'orde en parlar, de manéra que aquí per primera vegada és con traspunta aqueix jahent dels primers a descatalanitzar-se, ben al contrari de çò que-s manifésta en témps passats. Los catalans retraguéren un document de Pére *lo Cerimonios* ón s'hi diu que Catalunya y Aragò son la mare y lo pare de Valencia, de què aparía estrany que lo fill volgués ésser més que no la mare, provant noresmenys, per lo metéix títol, que Monçò estava dins los límits de Catalunya, y los valencians, séns atrevir-se a negar aqueixs documents, se limitaven solament a doldre-s dels catalans per tal com feyen lo mut, contra tot costum, privant-los axí a élls d'espressar-se; y la veritat de tot axò éra que-s descobria lo propòsit de transformar les córts de generals en particulars, de la qual cosa los catalans éren contraris, y en compte de perdre témps contestant inutilment proposicions particulars que solament en córts particulars son fahedores, y atenent a açò que bentost havía de passar, més s'estimaven callar y esperar, dexant que quiscun reyalme de per sí obras com volguès.

La utilitat positiva del comportament de cada reyalme és açò que cal esgordar, per tal que si Catalunya discutí poch, y callà ab prudencia, en cambi pot vanagloriar-se de que a ella sola va dirigir-se lo rey Alfons en ses angòxes, en

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

carta donada a Porto-Vènere lo 4 de Janer del 1436, informant los catalans de quant li éra esdevingut y esperava, y recomanant-los al rey de Navarra, qui de part seua los esplicaria moltes altres coses a les quals devíen donar fè y crèdit per podèr obrar confórme a tot-hom convenía; y encare pot agimetéix fer constar la nostra patria, que, al disoldre-s les córts generals, lo metéix díe en què llegiren la credencial del rey de Navarra, presentà cèdula oferint trametre embaxada y cent mil florins per aparellar armada, cosa que ningun altre estat no havía fét encare, complint sa promesa ab tal activitat, que a la propria sessió ja van nomenar los comissionats per tan important afer, que fóren lo bisbe de Barcelona, l'abat d'Aroles, Francesch Dez-Plà, Joan Roger de Erill, Berenguer de Mont-buy, Bertrand de Vila-franca, Joan Llull, Narcis Miquel y Pére Castelló.

Cessaren les dites córts generals de la faysó més inusitada y ridícola de que n'hi haja exemple, puix que séns donarles per acabades se disolguéren per si metéxes, en virtut de una cèdula que manà llegir la Reyna, per la qual ordonava que aquelles córts (generals de la Coróna) se transformaven en generals del reyalme d'Aragó, y-s prorrogaven per lo die primer d'Abril a Alcanyiç, no constant ja aprés d'açó disposició alguna ni continuen les sessions, restant finits en aquest punt los processos de les dites córts, o millor, restant aquells séns acabar per no ésser aquestes finides formalment (1).

En tal situació, y méntre discorríen los tres primers mesos del nou any 1436, tinguéren compliment a Italia los fins aqui misteriosos plans del presoner de Milan, novitat increible y qui trascendí ben prompte fins en l'annament desinteressat y patriòtich que aquests reyalmes havíen emprès, de ón, com a causa inesperada que se-n han d'esperimentar los eféctes a les metéxes córts, no passarèm endevant en esplicar-los, séns intercalar, almenys en aquest punt, quant suc-

(1) Acomparant aquexes noves, qui procehexen de documents autèntichs, ressurt lo patent anacronisme comès per lo Feliu 'al dir, per una part, que en arribant lo rey de Navarra, l'any 1436, no pogué continuar les córts per estar ja dividides, y per la altra, que en lo 1437 prosseguíen encare les de Catalunya.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cehí en aquella llunyana península. ¡Qui ho diría! Dedins sa metéxa presó, ordonava En Alfons al seu germà En Pére que ab suficient armada prosseguis lo setge de Gaeta, y açò ho feya lo Rey ja abans de la data en què Na Maria pronunciàs un discurs a les córts generals de Monçò; y axi anà talment, que, en aprés d'havèr complit l'Infant, li reexí de sotsmetre-s Gaeta lo díe de Nadal del 1436, y encare més, séns grans esforços, méntre que per més que-n féren no ho havíen conseguit abans, la prova de que aquella adquisició entrava en les combinacions secrétes del Rey e del Duch. Vers lo metéix témps, puix éra alguns díes abans del 27 de Desémbre, isqué En Alfons de Milan, y passant per l'estat de Plazença y Parma vingué raure a Porto-Vènere (1), ón devía esperar l'infant En Pére, qui tocava-li anar a cercar-lo ab les galéres dès de Ischia. Tot esperant allí, escruxeix de veure com lo solt presoner distribueix cabals per pagar lo sou de gents qui s'éren assoldejades en nom séu a Lombardía, y fins galéres qui s'éren armades en lo seu servey a la metéxa Gènova—ón s'hi veu la entremesa del Flisco qui abans fóu allà tramés per En Alfons,—y en los comptats jorns qui restaven fins a la citada data, perçò que d'esperar més pot-ser no-s consistiría, crehèm qne sería lo retiment dels presoners qui restaven, per los quals ne donaren grosses sumes.

No és de meravellar aquest càlcul, car a la mencionada data, que fóu la hora de sabèr-se la sotsmissió de Gaeta, alçaren-se los genovesos contra lo duch de Milan, llur senyor, qui havía deslliurat En Alfons, y aclamaren lo Renato de Anjou, tot sabènt-se de cert que favorejaven aquell complot, fent lliga ab la senyoría lo papa Eugeni y los venecians. No dexaren de restar-li alguns castélls al Duch, y En Alfons procurà reforçar-los y establir-los ab la gent seua qui acabava de libertar-se y per ventura ab los assoldejats que li aniríen arribant, çò que no dexava d'ésser una basa d'operacions per posar de nou en guarda tot Italia.

(1) Alguns autors n'han dit Port-vendres erradament, séns dupte per havèr vist en llatí *Porta-Veneris* ab lo qual s'esprèssen, en lo dit idioma indistinctament les dues denominacions geográfiques qui són diverses en romanç vulgar.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Mantingué-s a Porto-Vènere lo Rey, donant entretant algunes disposicions de les quals tantost parlarèm, y arribades les galéres, sóts govern d'En Ramon de Perellós, s'embarcà En Alfons dret a Gaeta, ón s'hi trobà ja lo díe 2 de Febrer. No li mancaren tost al punt al recobrat monarca cabdills y forces italianes, endemés de les séues, qui a éll se preferiren, y ocupant-se, séns perdre témps, en ordenar les coses de guerra, axi en aquella capital com a Càpua, y nomenant capità general de tot lo séu estol lo milanès Francesch Picinino, en bréus dies pogué ostentar-se ab los metéxs fums que ans d'havèr imprudentment batallat ab los genovesos.

Entretant l'infant En Pére ab la nostra armada anava subgectant l'Abruzzo, malgrat les faramalles del *condottier* Caldora, y adhuc, com a calaverada del metéix princep, recompten que s'apoderà de Terracina, cosa que no deguéra fer per ésser de Estat de la Esglesia: emperò nosaltres, séns disculpar l'exelebrat, que per molt lo-n tenim, segons ja demostrarem, crehèm que aquell-fét fóu si no manat, consentit, con discorrèm que lo Papa éra uns dels princeps (com a tal és ací de considerar) qui formaven part de la lliga de Génova contra lo Duch, com n'és bona prova qne En Alfons retingué en son podèr la adquisició féta per lo seu germà, si bé sóts lo nom de protectorat, com axí ho féu dir al Papa per lo seu embaxador, qui éra lo bisbe de Lleyda. Ja sabria En Alfons qua açò éra prou per desplaure a Eugeni, emperò conexent ses intencions, poch li se-n donava d'esporuguir-lo un xich, y fins per burlar-lo més en los progectes que pogués tenir, atemptà d'atraure-s florentins y senesos—cosa que no-s verificà per ésser-se ajustats los primers ab los genovesos y venecians més per contrariar lo duch de Milan, que per fer guerra a En Alfons;—y a tal estrém menà aquest propòsit lo nostre rey, que féu llunyar de Roma tots los prelats que hi havía d'aquests reyalmes, y, apart del embaxador, envià al Papa cert frare, almoyner séu, apellat fra Bernat Serra, per manifestar-li de la manéra que pensava obrar ab éll, çò que, ab tot y lo mirament de no fer passar En Alfons y de-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

més reys com a rebetles a la Santa Seu, no pot menys de descobrir lo Zurita ab semblants paraules: «y tenía inteligencia ab ursinos y colonesos, per calar alguna revolta dins Roma, y de fét atenía-n a la execució, tot afermant que, puix lo Papa li donava causa d'enemistat, ell entenía esforçar-se en totes coses, axi espirituals per vía del concili, com temporals, qui li fóssen contraries y li poguéssen portar dany y càrrech: y la darrera declaració d'axò fóu ordonar lo Rey que isqués de Roma lo bisbe de Lleyda, son embaxador.»

Encoratjat per lo seu caràcter y per les potencies ab les quals s'éra lligat lo Papa, lluny d'estemordir-se per çò que li feya assabèr En Alfons, se resolgué a contrarrestar lo ab decisió, de ón ne resultà una tivantor perillosa entre abdós sobirans, qui podía ésser molt desastrosa per la Cristianitat: lo frare Serra passà a Basilea a afalagar los pares del concili en nom del rey d'Aragó, lo Papa negà-s en rodó a donar la investidura de Nápols que solicitava En Alfons, alhora que la concedía al Renato d'Anjou, sóts algunes condicions prou tremendes per aquell—la una de les quals éra que li calía pagar certa suma a mantenir l'exèrcit que, en valiment séu, trametría la Santa Seu, comanat per lo patriarca d'Alexandría;—y no tenint-ne prou d'axó, publicà encara una butlla declarant que, séns lo seu consentiment emprenía En Alfons aquella conquésta, de la qual possessió lo-n privava.

Méntre axò esdevenía, batallaven en diferents punts los dos bàndols, y-s gonyaven y perdíen fortaleses per una part y altra, y per més que no s'oblidava En Alfons de la remesa de socórsos als qui podíen favorejar-lo, romanía quietós e indecis, ja per esperar lo socors d'armada y diner que no duptava que li havía d'enviar Catalunya; ja per ésser axí compromés declarar-se obertament a favor del concili, atesa la actitut que lo Papa havía presa, tant que procurà reservar-se un xich quant al segon punt, almenys fins que pogués comptar ab lo primer. Per tant, estigué En Alfons en espectativa fins a mijan any, méntre que lo seu delegat ací, lo rey de Navarra, complía los encàrrechs que li cuydava de colo-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

car-se, que és lo subjéct del qual are anam a ocupar-nos lligant-lo de nou ab lo de les córts generals anteriorment descrites.

Los revoltosos germans del nostre rey, que aquest ab gran volença se-n éra duyts a Italia per esquivar llur gran pertinacia en seguir la guerra de Castélla, havien corregut los metéixs perills que lo rey d'Aragó, y lo perill comú per ventura los faría més assenyats per atenir-se als consells que aquest los hi donas, consistents, al nostre vija-res, respécte d'En Joan, en induhir-lo a complir quant li encarregas, donant-li axí entenent la gran confiança que li merexía; y tocant a En Enrich, en manifestar-li lo major profit, que fóra per éll, y més que quant ambicionàs a Castélla, acceptant certs feus y titols de la Coróna, com axí ho acredità, estant encare a Porto Vènere, ón lo rey Alfons lo 13 de Janer, feu mercé al dit infant Enrich del comptat d'Empuries, que possehía la coróna per reversió a la metéxa, aprés de la mort, séns fills, d'En Joan, fill del infant En Ramon Berenguer, qui l'havía possehit (1).

Hi haja què hi hagués de veritat és que en aquesta ocasió los infants consentien en no renovar la guerra de Castélla, tant que no trigaren a fer pau definitiva, segóns veurèm. L'encàrrech que portava En Joan al ésser tramés a aquests reyalmes per activar los socórs, prova certament la confiança que merexía a En Alfons, emperò ho acava de próvar la manéra com vingué y los nous e inesperats càrrechs de què anava revestit en minva y deshonor de la metéxa muller del monarca. Podía, certes, En Alfons estar planyidor de la calma ab què procehien les córts generals y de la irresolució llur, cosa que ningú no pot negar, perçò com en la contestació que donà Catalunya a la Reyna tantost com fóu publi-

(1) Lo Feliu creu que no és certa aquesta donació, per constar que possehia lo comptat d'Empuries la ciutat de Bercelona molts anys després; emperò ab tót que és induptable aquesta possessió, convé aclarir que no éra ab la propietat absoluta, puix que ho tenia la ciutat a carta de gracia per rahó de deutes de la Casa Reyal: y axí, axó que féu lo Rey fóu cedir e En Enrich lo dret de lluhir y quitar, y si no complia l'Infant lo primer punt, és consegilent que no podía tenir lo segón continuant lo comtat en podèr del acreedor.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cada la credencial del rey de Navarra, s'hi lligen paragrafs tan espressius com lo següent: «E com la dita senyora Reyna vés los afers de lo present edit ab tanta fredor abraçats; e ab tal quieta, hi entrevénch, dolènt-se e congoxant-se per los molts perills que vehía e que veu tota-hora davant los seus ulls, etc.» Emperò d'axò no n'éra la pobre reyna Na María culpable, y posat cas d'havèr-hi remey, podía activar-lo En Joan séns humiliació per aquella senyora: calgué que hi haguéssen, per tant, altres causes, ajudades de la indeferencia ab què-s mirava En Alfons la seua esposa; y distrét per altres amors impures, car bé és nota de que comencèm a descobrir que en aquests témps tenia ja un fill natural, al qual li deya infant: y del qual parlarèm con serà més oportú. Los historiadors d'aquella època, no ab lo nostre propòsit de cercar causes, sinó referint simplement féts, descobren involuntariamen aquelles, puix diuen los uns que entre Na María y son conyat En Joan hi havía certa antipatía, qui sap si per la pruhija que sémpre tingué la dita senyora en fer cessar la guerra de Castélla, y los altres que l'odi éra entre lo Rey e la Reyna, que En Alfons havía jurat no tornar-la veure, lo qual funden en certa congectura, que aduheix lo Zurita, séns adoptar-la ni rebujar-la, al tractar del fill natural del Rey, en semblants térmens: «y altres congecturen que fóu fill de Na Margarida d'Ixar dama de la Reyna sa muller, que, segóns asseguren, la Reyna féu-la ofegar, tot estant lo Rey de caçera a Lirici y envers Sant-Matéu, y que estigué en aquella sahó prenyada; y en vehent lo Rey a la tornada que éra morta axí rabentment, sospità çò que n'hi havía, y que jurà de may més no veure la Reyna ab los seus ulls: y se-n anà tantost a Barcelona, per dar orde en sa partida la segóna volta que passà lo Rey a Sicilia.»

Moltes menudencies que recompta lo dit Annalista sóbre les córts generals de Monçó a la arribada d'En Joan, no havèm sabut descobrir-les al procès original de les metéxes, y axí crehèm o que no conten oficialment sinó en lo procés de les córts aragoneses d'Alcanyiç, o ans bé enfora de les

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

córts (1), com tal vegada axí ho descobririen antigues memories que nosaltres no havèm tingudes a mà, y que probablement ja no eczistexen, perçò com al primer procés referit solament s'hi dóna compte de la credencial (2) d'En Joan, con les dites córts estan propinques a ésser disoltes, y no-res més. Les noves, emperò, del Annalista inspiren tota confiança, y oficial o no los féts que comprenen, resulta sémpre que la vinguda d'En Joan volcà la influencia de la Reyna, per més que convé consignar, que al metéix díe de disoldre-s les córts, 4 de Març, donaren proves los catalans de que respectaven sa autoritat, puix li suplicaren que donas la jurisdicció y podèr convinents a En Bernat de Cabrera, comte de Mòdica, al qual acabaven de nomenar Capità general de la armada que preveníen. Resultava, segóns lo metéix Annalista, que «havía donat lo Rey podèr al rey de Navarra, del seu lloch-tinent y Vicari general, y ab facultat de coldre y continuar les córts en los reyalmes d'Aragó, Valencia y Mallorques (3), revocant, com dit lo podèr que tenía la Reyna, y ex Presidencia y Governació: y en quant tocava al Principat de Catalunya, trobant-s'hi la Reyna, donà ensémps podèr al rey de Navarra del seu Lloc-tinent y que en la absença de la Reyna, usas tot sol d'aquell càrrech.»

Incomprensible és semblant composta: per a córts generals llevaven a la Reyna la presidencia y la lloch-tinença ge-

(1) A la contestació donada per los catalans a la Reyna, a la qual més amunt aludirem' s'hi observa que, parlant de çò que proposava o demanava, lo rey de Navarra en sa credencial, no diu may *en les córts*, sinó *en la vila*, notant que havien molt trigat a respondre-li: *A les quals coses, demèntre lo dit rey de Navarra és stat en la present vila, no és stada fèta posta, jatsia continuament sia stada diligentament demanada*.

(2) Aquesta credencial se conclou en demanar, en nom del Rey, socórs y ajuda contra genovesos y en esplicar tot quant s'esdevingué d'ençà que aquest caygué presoner, essen d'annota que no obstant de trobar-se al registre de córts, consigna al bell capçal que la dita credencial és d'esplicar a quiscuna provincia, *credenciarum explicatorum cuilibet provinciae*.

(3) Donada la organització política d'aquell témps, y recordant la agregació de Mallorca a Catalunya, dés lo témps d'En Pére *lo Cerimoniós*, no és de concébre pue puga significar córts de Mallorques con ni Deputació no tenia aquest antich reyalme.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

neral, y posat que açò fós desconfiança, la dexaven precisament exercint lo càrrech al pahis del qual més esperava llavors lo Rey y que més treball y activitat anava a tenir per l'aparellament de la armada—jatsía ben mirat, per quant toca a córts, no hi tenía ja res a fer la Reyna, puix los catalans havien fét en les generals de la Coróna o de Monçó quant los hi atanyía,—y noresmenys se creava un càrrech nou y jamés conegut respécte de Catalunya, a sabèr, lo de lloch-tinent, com axí resultava ésser En Joan, essent lo més estrany que lo qui exercía tal sub-lloch-tinença a la nostra terra éra justament lo lloch-tinent general de tots los aletes reyalmes, rey coronat de Navarra, (y encare de Sicilia, segons lo costum que tenía de posar-ho axí al cap de tots los seus diplòmes) e immediat hereu y successor lledesme de la coróna. Séns dupte éra aquest lo camí per introduhir gradualment la autoritat d'En Joan a Catalunya, enemiga de la guerra que promoguda havia ab los seus germans a Castélla, car no-s féu esperar gayre, axicom veurèm tantost, que lo Rey manas a la Reyna de passar-se-n a Nàpols, cosa que no-ns sabèm esplicar.

No hi hagué ocasió de que En Joan substituis Na María a Catalunya, ni d'éll freturà aquesta per complir les ofertes que lo Rey féu, ans va cenyir-se l'especial representant del seu germá a celebrar esclusivament ab los aragonesos les noves córts d'Alcanyiç, y a procurar l'avinença de la pau ab Castélla, tant repetlida abans per ell metéix, Ni l'un ni l'altre assumpte no correspondría esplicar-los, atès l'obgécte de aquesta historia; emperò ab la mira que portam de donar a conèxer de lluny los personatges qui han de figurar més tart en primera fila als venidors contratémps y revoltes del Principat, jatsía de part demunt indicarèm, tot passant, alguns dels actes que portà a fi En Joan en la seua visita a aquests reyalmes com a tramès d'En Alfons, y aximeteix certes rauxes ab què s'assenyalà, a les córts d'Alcanyiç, provant ja per endavant lo jahent del seu caràcter.

Encare que la pròroga de les córts per la dita vila éra per lo die primer d'Abril, no s'obririen ben segur en aquesta

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

data, puix que En Joan se-n anà a Çaragoça, passant després a Osca, ob l'obgécte, diuen, d'intervenir d'allà estant en certes conténdes que hi havía entre lo compte de Pallars y En Jaume de Bellera; y a Tudela trobava-s lo 13 del metéix mes, dés de ón envià a Castélla per fer sabidor lo Rey de la disposició en què-s trobaven éll y los seus germans de concloure la pau sóts certes condicions, y per fí se-n anà dret a Alcanyiç, no sabèm en quin témps, si bé los representants aragonesos estaven aplegats dés lo jórn senyalat per la Reyna a Monçò.

No comprenèm com per apaybegar bàndols de Catalunya anava En Joan a Osca: tot lo més podía ésser per no gosar obrar dins lo pahis, y cridar, en conseqüencia, los dos cabdills a unes vistes a un punt vehí a la frontera, «per més que d'allò de les vistes (diu lo Zurita) d'Osca y d'altres provisions li-n feyen càrrech en aquells fèts, afermant que, per certa provisió ab lo qual lo rey de Navarra havía eximit los féts dél comte de Pallars y d'En Jaume de Bellera del coneximent de la Reyna, se-n seguíen totes aquelles novitats y dificultats.»

Al suplicar lo Rey dés lo metéix punt, per que donas lloch que residis en lo seu concell lo bisbe de Valencia, En Alfons de Borja, per millor ordenar les coses de Castélla, tan imprudent y desconfiat se mostrava En Joan respécte de Aragó, que arribava a dir, per motivar la séua súplica, «car los juristes d'aquest reyalme éren tan parcials, no-s podia traure-n, de ningun punt de dret, bon consell, ni dreturança; y confiava que lo bisbe, qui éra gran jurista, ab la amor y temor que tenía al Rey, entenent la voluntat que mostrava que justicia fós ben féta, podría en abdues coses servir molt en aquestes parts.» Ja a les córts, consentí que-s remogués la questió de les inquisicions que s'éren fétes contra lo justicia d'Aragó, dés del any 1400, essent açò una terrible bofetada a les arbitrarietats comeses per los dos reys anteriors, pare y germà del metéix president de les córts; y si l'esmenar injusticies pogués honrar qual-se-vol princep, qui prescindis de les consideracions de familia solament per fer bé a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la terra, per part d'En Joan, injust, voluntariós y obedient a-les-hores a la veu del seu germà lo rey d'Aragó, manifestava tal manéra de obrar ingratitut vers aquest, poch respécte a la memoria del seu pare, y ganes solament de fer-se séus pot-ser per ulteriors mires, los aragonesos, séns calcular la inoportunitat de tractar aquells afers con l'obgécte principal y preferent, per no dir-ne únich, havía d'ésser la ajuda y socórs del desvalgut monarca.

Entre los gréuges, a les metéxes córts, hi há lo dels executors del testament de la reyna Violant, qui-s planyíen de males e ilegítimes vendes dels béns de la metéxa, manades fer per la coróna, y en axó «declarà lo rey de Navarra, que la possessió que Martí Diez d'Aux havía presa en nom del Rey, com a Batlle general, no-s pogué pendre, y-s revocà y-s va cometre lo coneximent de la causa de la proprietat y senyoriu: y d'açò reclamà lo comte de Castre, a qui lo Rey havía fét mercè de Borja y Magalló;» assumpte que, respectivament, se dol de la metéxa xacra que l'anterior, car al cap y a la fi lo diplomàtich tramès per lo Rey a aquests reyalmes, y representant de sa voluntat, per traure destórbs y conseguir prompte socórs, tratenint-se en esmenar injusticies feya ressortir los vicis de la seua propria dinastía.

En aquests y altres assumptes sóbre fur aragonès hagué d'intervenir lo president y lloch-tinent, venint açò a provar que les córts d'Alçanyiç fóren, com podríen ésser en témps normals y tranquils, veritables córts legislatives y no convocades per una causa estraordinaria y apremiant, com axí ho fóren les de Monçó, y com axí ho declarà la Reyna en lo seu discurs d'obertura: emperò ab tot y tenir lo dit caràcter, assegura lo Zurita havèr-se deliberat que lo Rey fós servit y socorregut de dos-cents vint milia florins, estimant aquest servey en diner lo major que ja may hagués fét l'antich reyalme al seu rey e senyor natural. Es de notar, emperò, si-ns guiam per les paraules del Annalista, que al fer Aragó aquest donatiu (cosa que no-ns esplicam per quant anam a dir), fóu lo metéix que Catalunya, respécte del monarca, la primera vegada d'embarcar-se aquest cap a Italia, se declarà

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

contrari als progéctes d'En Alfons, que acabava de revelar, séns dupte, son lloch-tinent y germà, per tal com les metéxes córts aragoneses «acordaren enviar al Rey En Anfòs de Mur, lloch-tinent del Justicia d'Aragó, per suplicar lo Rey que fós de sa mercè que volgués venir a aquests reyalmes: y que los cinquanta mil fiorins d'aquell servey, que éren del darrer termini, servissen per les despeses de sa vinguda, y si no vingués, que fóssen per ses necessitats, confermant primer çò que estava ordenat per los autors de la córt (1).»

Ab la remesa d'aquesta súplica, si bé acompanyada de diner, podia fer-se càrrech lo Rey de quant sortós s'éra desexit del seu comès son germà En Joan, y nosaltres conexèm també per axò y per quant havèm demunt esplicat, la manya y falsía ab què sabía obrar en profit séu lo futur opressor de Catalunya, lo darrer acudit del qual al acomiadar les citades córts, lo 5 d'Octubre, conferma lo caràcter bregayre, lo poch respécte a les lleys y al llur santuari, y la imprudencia ab què-s distingía al cercar sequaces y favoridors dels seus rampells: tal fóu la declaració de que, d'aquiavant, los qui tinguéssen d'anar a córts, *poguéssen usar armes o com fós a élls ben vist.* Si lo lloch-tinent del Rey tenìa tal faysó de portar-se en lo deseximent dels seus càrrechs, que diga lo més imparcial ¿què serà lo jórn que empunyarà lo sceptre d'Aragó, y nodrit ab altres tiranies y voluntarietats, se faça fort en subgectar a son volèr lo pahis que govern?

En aquesta època, ja fós per l'inesperat cambi de les córts de Monçó, o per efécte de la malvolença entre la Reyna y Joan, o en altres térmens, per trobar-se lo pahis menys de rey y governat per distincts llochs-tinents, hom veu cada Estat de la Coróna regit per un concell, més independent, sóts lo punt de vista autonòmich, que may; de manéra que

(1) Lo Zurita diu que lo rey de Navarra «particularment demanà als aragonesos que envíassen tres-cents homens per la guarda de la persóna del Rey,» çò que no és cert, devent sols dir que a la credencial d'En Joan s'espressava «que fóssen tramesos tres-cents homens, tals que la persóna del Rey pogués anar acompanyada ab tota confiança:» y com la dita circular devía ésser llegida a *cada provincia*, llegint-se a les córts d'Alcanyiç, cregué l'Annalista que-s parlava únicament d'aragonesos.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

En Joan a Çaragoça tenía lo séu, a Valencia n'hi havía un altre que n'éra cabdal personatge lo predilecte amich del rey de Navarra, lo bisbe Anfòs de Borja, y a Catalunya, per consellar la Reyna, son lloch-tinent, en los afers més cantelluts, lo formaven En Domènech Ram, cardinal de Sant-Joan y Sant-Pau, administrador de la esglesia de Tarragona, l'abat de Mont-serrat, En Guillèm Ramon de Mont-cada, lo vescomte d'Illa, En Bernat de Corbera, En Andrèu de Biure, En Francesch Dez-plà y En Llorenç Redó. No sabèm la actitut que pendría aquest Consell per obrar en dues novitats qui sobrevinguéren en aquesta ocasió, la una d'élles, confórme ja judicarem, sóbre la estensió de lloch-tinença d'En Joau a Catalunya, y la altra consistent en manar lo Rey «anar tots los Prelats dels seus reyalmes al concili, provehint, que si-n defugíen o diferissen, fós procehit contra élls, segóns la tenor dels decréts establorts per lo concili de Basilea, tot mostrant ferm propòsit que prosseguissen per aquell camí a la reformació de la universal Esglesia.» Paraules són aquestes del Zurita, y a éll devèm aximetéix la aclaració de la altra novitat, qui consistía en que la reyna Na María anas a Nàpols y lo rey de Navarra romangués de lloch-tinent a Catalunya, y que lo fill bastart En Ferran, fill natural d'En Alfons. qui estava sóts la guarda y criança d'En Ximèn Péreç de Corella (de ón ne deduhim que estaría a Valencia o a un altre d'aquests reyalmes) passas a la ciutat de Valencia, y d'allà a Italia, ab lo seu pare, llà ón acompanyaría En Anfòs de Borja, lo futur papa Caliste, com axí ho esplica aquest en una butlla a la qual fa referencia lo Ribadeneyra y altres autors.

De la questió de lloch-tinença res no-n podèm dir, puix no hi hà ninguna nova provadora de que la Reyna dexas la lloch-tinença, y menys que se-n anas a Nàpols, méntre que del bordench Ferran és cosa sabuda que se-n anà; y quant a la ordinació per anar a Basilea, calculam que seguiría lo política duptosa o ans bé elàstica del Rey, lo qui tantost se decantava al un costat com al altre, política maquiavélica que lo càndit Feliu sap llohar per creure-s que En Alfons,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

«ab aquesta art avenía los coratges dividits del Papa y concili de Basilea,» méntre que vérament la seua mira, segóns diuen vulgarment, éra tenir en scach l'un y l'altre per traure-n lo seu afer; y axò ho deduhim valènt-nos precisament de la metéxa espressió del Annalista, qui, al senyalar los darrers féts del any 1436, diu: «y com en aquesta se trobassen axí encontrats los Pares del Concili de Basilea ab lo Papa, per dur-los lo Rey a sa intenció, y per estalviar la guerra de la Esglesia, oferí als de Basilea subgectar-los Roma ab les terres de la Esglesia, si li enviaven algú ab podèrs importants; y al Papa, per medi de fra Bernat Serra, que donaría orde als Prelats, oficials y clergues naturals dels seus reyalmes per tornar-se-n a la residencia de Roma.

Entretant que-s conservava En Alfons en aquesta actitut duptosa, que no-n sortiría fins a sabér l'atansament de les forces que li trametia Catalunya, y aquesta, naturalment, procurava espatxar en tota préssa la armada, que-n podèm calcular la arrancada de les nostres costes vehènt que vers lo mes de Novémbre isqué abrivat lo Rey a émpendre noves conquéstes, com fóu Marchinisi, qui a éll se sostmeté lo 30 del metéix mes, dés de ón passà a ocupar tots los castélls de la terra de Labor, lo principat de Salern qui-s va retre volenter, y les costes del ducat d'Amalfi, dreçant-se tantost a Soma, a témps, segóns diuen, que hi arribà la armada, y prova-ho gayre-bé lo veure que, en avant, lo seu general Cabrera, comte de Mòdica, intervé en molts afers disposts per lo Rey, l'un dels quals, com veurèm, correspon a la data del 22 de Desémbre.

Segóns los dietaris de la Deputació, lo díe 23 d'Agost, lo general comte de Mòdica va recollir-se en la galéra Capitana o *més grossa*, que n'éra patró En Joan de Junyent; lo díe 26, vers la nit, a la primera guayta, partiren ja les ónze galéres armades que lo Principat enviava contra genovesos; lo 12 de Setémbre partiren del port de Cadaqués les metéxes ónze galeres y quatre bergantins armats; y lo 15 de Desémbre ho vetificaren tres naus de la platja de Barcelona Lo dupte, en tal cas, sería sóbre la data de la arribada a Ita-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lia; emperò al registre de les córts de Barcelona, qui porta al Arxiu Reyal lo nómbre interí 35, foli 198, hi hà una lletra del Rey, dàtada a Càpua lo 12 de Novémbre, ón fa assabèr ésser arribada la nostra armada a Gaeta.

No tinguéren gran interès alguns historiadors en consignar la esplendidesa de Catalunya en aquesta ocasió y la activitat ab què s'afanyà a servir lo seu Rey en l'aparellament de la armada; emperò si aquest oblit pot ésser escusable fins a cert punt, no és de tolerar que un autor patrici, no més perçò que aquells callaren o ignoraren, séns pendre-s la pena de suplir o esmenar la omissió, diga que no és possible declarar lo nómbre d'embarcacions que aparellà la nostra patria, y, per afegidura, atruesca la ignorancia «al oblit dels nostres majors, qui per més que poguéren formar la armada, oblidaren de senyalar lo nómbre de vassalls y soldats.» Precisament Catalunya, de totes les regions d'Espanya, és la qui ha donat més exemple de consignar los seus féts y de conservar ses memories históriques; y açò ho sabía de sobres l'Annalista de Catalunya, que és l'autor al qual aludim, qui, si hagués registrat ab més atenció l'Arxiu Reyal y lo municipal de Barcelona, haguéra descobert, séns gran investigació, noresmenys de les apuntacions referides, les curioses relacions que publicà lo Capmany al nómbre XVII del apèndech correspsnent al volum II de les *Memorias históricas de Barcelona*, sóbre lo cerimonial de benedicció de bandéres y colocació de carenes.

Per la relació, donchs, alusiva al armament del qual tractam veuría que, ja lo 23 d'Abril del 1436, diada de Sant-Jordi deputades per los tres Braços de Catalunya a les córts generals que *pochs dies feya que celebrà la senyora Reyna, com a llochtinent del senyor Rey* (y no celebrant córts a Barcelona com, per errada involuntaria séns dupte, digué lo metéix Capmany en la narració del volum I, plana 176), féu-se la solemnitat diferida, ab l'obgécte d'aprestar una armada de deu galéres y sis naus armadas, amarinades d'homens d'armes, ballesters, mariners y galiots; que, endemés del capità general de aquelles forces, Cabrera comte de Mòdica, éra almirall de les

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

metéxes lo comte de Cardóna y viç-almirall mossèn Antoni Bertran; que féren gran professó ab l'obgécte d'enarborar a la plaça de Mar, per enllistar gents al servey de les galéres, les bandéres y estandarts, los quals fóren de primer benehits ab gran solemnitat dins la capélla de Santa-Eularia, per lo reverent senyor Bisbe; que éren aquestes insignies la bandéra de Sant-Jordi, la qual portava a la professó lo metéix prelat, la bandéra Reyal, portada per lo governador de Catalunya mossèn Joan de Corbéra, l'estandart del almirall, a càrrech del fill d'aquest, En Uch de Cardóna, y l'estandart del viç-almirall a càrrech d'En Jaume Bertran, lo qual cognom indica que sería també de la familia d'aquell, acompanyats de totes les principals autoritats y corporacions de la terra; que al ésser posades les bandéres a les antenes, fóren saludades ab general cridoria per lo poble, y al sò de trompetes y xeremíes, donant tantost lo cómit Jaume Joan los tres *visques* de costum o d'ordenança; en aprés de la qual cosa, lo governador de Catalunya, tenint a la mà una bacina d'argent, ón hi havía fins a 15 lliures (unes 40 pessetes), en diners menuts, les gità per los quatre costats del catafal entre lo poble; que d'allí passà la comitiva a fermar carenes per vuyt galéres, y finalment, que, constituits los comissionats per l'assoldejament en lo punt designat a aytal obgécte, començaren a enllistar gent, tenint per endavant depositats en la taula ón aquell se verificava quinze mil florins.

De les noves fins ací retrétes fa a deduhir, que si trigaren un xich en la remesa de la armada fóu per podèr enviar vaxells nous, com axí ho indica lo fermar vuyt carenes, y que l'aplech de galéres encare fóu major del progectat, car fóren onze d'armades y no deu, y que fins a la darrería del any aniríen trametent, en reforç d'aquelles, axí los restants vaxells progectats, tal com aniríen enllestint-los, com aytambé d'altres de diverses menes, segons que ho revelen les apuntacions dels dietaris de la Deputació. No-ns roman sinó un dupte, aprés d'acomparar la data de la sortida de nostra armada de Cadaqués, ab la de sa arribada a Italia, puix és sobrer lo témps entremijà per lo viatge, no podènt axò fer-se,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sinó per efécte de tempestats que la féssen recular—pot-ser obligant-la a deturar-se per adobar averies, ja que no éra prudent que los nostres vaxells se deturassen a aytal fí en ningun punt de les costes de Provença,—o per tal que ans d'arribar les nostres naus llà ón lo Rey les esperava fóssen anades a fer alguna correría, que ignoram, cosa que no és géns probable. Es are convinent, com a darrera y eloqüent nova per acreditar quant de lleuger obrà lo Feliu al dir que per dexadesa dels nostres majors no podía hom donar més noves y minucies de la nostra armada, alegar lo justificatiu de la cura y zel d'aquells, tant que, séns ponderació ho dihèm, precisament és aquesta armada la qui té més estesa descripció y sóbre la qual versen més documents; y aquesta nova anam a reproduhir-la ab lo doble obgécte de reforçar quant acabam de dir y d'esmenar ensémps una altra omissió notable y corregir algunes tergiversacions y errades de diferents autors.

Ja havèm vist còm esplica cadascú la disolució de les córts generals de Monçò, y més d'ún dóna per sentat que-s transformaren allà metéix en particulars de cada Estat o reyalme, y que per les de Catalunya senyalaren lo lloch de Tortosa, y encare més que En Joan degué substituir la Reyna en la lloch-tinença de Catalunya, etc. Donchs bé: tinga tot-hom per entés y segur que res d'axò no-s féu a les córts generals, ni s'hi parlà sinó de traslladar los aragonesos a Alcanyiç, que ni la més lléu referencia no acredita que-s pensas en Tortosa (1), y que, en contra, al passar la Reyna de Monçò a Barcelona, ab les nou persónes deputades per l'aparellament de la armada, constituida allà la dita senyora, y d'acort ab les referides persónes y d'altres notables qui representaven lo pahis, per sí, y usant de sa alta jurisdicció, convocà a córts, que-s tinguéren a la sala capitular de la Seu, emperò ab lo sol y esclusiu obgécte, cosa nova en la fórma d'aquelles institucions, d'ocupar-se del prompte des-

(1) Segurament que-s prenguéren com a córts traslladades a Tortosa tres altres que se-n convocaren més avant per la dita ciutat, com tantost veurèm.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

patx de la armada (1); axí que, ses continues sessions son lo constant testimoni del anament seguit per los Braços de la Deputació, per les nou persónes per élls diputades, y per sos comissionats y dependents, en aquell especial afer, aparexent les llurs actes ans bé les d'una comissió apropòsit, com diríem en térmens moderns, per l'espatxament de la armada, que no unes veritables córts, y en tant portaren aquest caràcter y tant, que no contenta la Deputació ab tenir lo procés formal de les metéxes, igual al de totes les qui precehiren, que fias manà ordenar en fórma de relació y estracte de tot alló succehit en les dites córts, un volum especial que-s conserva ensémps ab lo procés y com a tal és considerat entre los de sa colecció.

En abdós llibres, donchs, s'hi troba per péces menudes ço que los nostres representants féren dés lo moment que donaren paraula al rey llur de que no l'abandonarien y li trametrien convinent armada, com tractaren d'esbrinar la eczistencia de vaxells particulars, no solament als nostres ports sinó als de Mallorques y Valencia, per contractar-los o adquirir-los a llur sou y servey y vencent obstacles, com inspeccionaren tan prést los propris qui freturaven d'adobament y habilitació, com, per fi, activaren, séns perdrè témps, la construcció dels nous que feyen mester, y com cercaren quant podía ésser util per una veritable armada de guerra, y encoratjaren y enardiren les gents qui devíen amarinar-la.

Durant aquesques especials córts, que fòren convocades ab data de Lleyda lo 14 d'Abril del 1436 per lo díe 15 de Maig vinent, y en les quals pronuncià sa augusta presiden-

(1) Axí s'espressà la reyna Na Maria en son discurs o proposició que féu en les córts de Barcelona, aprés de consignar que En Joan éra lo senyalat a presidir les córts d'aragonesos y les dels valencians... «E Nós havèm deliberat colre a vosaltres del Principat de Catalunya córts en la present ciutat de Barcelona, tant per continuar y portar plahent Déu, a llohable e bona fi e conclusió les coses per les córts de Catalunya en les generals de Monçó començades ofertes, com per altres qui atanyen a la honor e servey del dit senyor Rey e utilitat e profit de la cosa pública del dit Principat. Per qué, llohant e recomanant la dita oferta féta per les córts de Catalunya en les generals de Monçó, cuydant fer galéres e naus contra genovesos a honor e servey del Rey, e a utilitat de la cosa pública, com a cosa qui mereix ésser llohada e recomanada, vos suplicam afectadament que espatxèu lo més prést possible.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ta, mantinguda tots-témps en la més respetuosa veneració per los catalans, la proposició o discurs lo díe 21 de Maig, y que no ressaren fins al de Juny (romanent encare penjant la proposició per lo 13 d'Agost), rebéren-se molt importants lletres del Rey e d'altres personatges, que van insertades en lo procés, d'En Alfons, revelant la major gratitut a Catalunya, y entre les dels demés, molt particularmeut del infant En Joan, rey de Navarra, qui lluny de mostrar-se antagonista de la Reyna, en quant tocava a lloch-tinença, o d'espressar-se ab infules de superioritat al dreçar-se als catalans, tracta ab moltá consideració, verdadera o fingida, la primera y ab estremat respècte los segóns, arribant a pendre tò suplicant en cert subject, la solució del qual no fa a deduhir per les actes: y èra aquest, que la Deputació, o sía les metéxes córts se fés càrrech d'un agavellament de fusta que ell; per sí, havía manat fer a un comissionat séu, al arribar a Barcelona, de pas cap a a Monçó, cregut pot-ser de que fóra prou sa autoritat per ordenar una armada, séns necessitat de recórrer a Catalunya: prova patent de sa poca esperiencia y de la facilitat ab què s'enganyen los caràcters altivols, al fer de llur voluntat obra.

Vejam are què En Alfons al tenir la juncta a sí la poderosa armada de Catalunya, dihent abans, no-més de passada, que entant que les nostres galères y los nostres homens anaven a defensar lo rey llur contra fortes nacions y potentats, lo rey En Joan de Navarra conseguía ací dexar assentada la pau ab Castélla, y ab élla feya un bon afer, puix al metèix témps y ab tal motiu concertava matrimoni da sa filla Na Blanca ab lo príncep don Enrich de Castélla y futur rey de aquexa nació. La nostra armada, per çò que apar, envià algunes galéres a Soma, ón estava lo Rey, y les restants s'éren allogades davant lo castéll de Nàpols, per dur se-n de allà l'infant En Pére, al qual probablement lo seu germà y Rey tindría que comunicar ordens, que consistiren en que éll, ensemps ab lo comte de Mòdica aplegant totes les galéres, anassen allogar-se ab les metéxes a dues milles de Nàpols, a un punt que los nostres historiadors ne diuen en cas-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tellà l'Arení, ón éll ab l'estol hi faría cap, combinant axí un moviment de mar y terra, qui facilitas la entrada a la capital, ón hi eczistíen ja certes inteligencies secrétes per con arribas lo cas d'acometre; emperò descobert lo plan y essent impossible posar-lo per obra ab la resistencia que los de dins aparellaven, se limitaren a dexar major establiment en los dos castélls que los catalans conservaven, y entretant que altre no podíen fer ordenà En Alfons que una part de la gent de les metéxes anas ab l'Infant a combatre lo castéll de Castelamare, y que després fés la armada escursió vers les riberes de Gènova, puix l'obgécte principal d'aquella éra fer guerra als genovesos.

Exivernà En Alfons a diferents punts dels ja nomenats que posséhía, fent correríes per terra de Labor, y a la primería del nou any 1437 fins a dues vegades arribà als murs de la capital, séns conseguir çò que volía. Pochs díes abans de concloure-s l'altre any, havía confermada la pau ab Castélla, jatsía que no perçò pogué conseguir que aquexa nació renuncias a la amistat dels genovesos, y, entrat lo mes de Janer, envià de çà En Berenguer Dolms, qui fóu governador de Mallorques, ab diversos encàrrechs reveladors de la poca tranquilitat d'esperit qui llavors l'afexugava. tement-se tal vegada contra-témps procehents de Roma part de llà, y procehents d'antigues opinions en aquests reyalmes: va éll, per tant, encarregar lo dit tramès per los prelats de la nostra terra y demés Estats de la Coróna, que anassen en bréu témps a Basilea, llà ón havía tot-just tramès solemne embaxadà, y molt especialment lo cardinal de Tarragona y los bisbes de Valencia, Barcelona, Osca y Vich, y en cas que s'hi negassen, los fóssen segrestades les temporalitats y se executassen los decréts ordenats en lo metéix concili; noresmenys, que a la comtesa vídua de Fóix, Na Joana, qui fóu una de les filles del comte d'Urgell, la obligassen a tornar a Catalunya, sóts pena d'ocupar-li los béns, y que sa germana Na Lionor fós amenada, a viva força, a Nàpols, per maridarla ab lo comte de Nola, qui éra a-les-hores gran partidari de En Alfons, volença inutil perçò que jamés no volgué accedir

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la dita senyora a çò que lí proposaven; y finalment, éra lo tércer encàrrech demanar a la Deputació de Catalunya que procuras enviar major reforç a la seua armada, puix fóra probable que freturassen de grans forces marítimes per sostenir grans empreses de què no trigatíen gayre a tenir-ne noves,

La determinació d'enviar la armada a la ribera de Gènova bé-s veu que no tingué efécte, puix la trobam tota-hora prop del Rey o a Sicilia, com si aquest y élla esperassen ocasió oportuna, o agoytassen la aprohismació de perills qui menaçàven. En açò, lo Caldora. com a virey de Renat, feya correríes en diferents indrets, y lo pijor éra que Eugeni acabava d'aparellar un estol, compost d'aguerrits veterans, gent servidora la major part de la banda Ursins, colocant enfront del metéix l'abrivat Joan Viteleno de Corveto, patriarca d'Alexandría, home de més anomenada com a *condottier* que com a sacerdot, per son caràcter belicorós y per certa féta que manà cometre l'any anterior fent penjar y cremar lo comte Antoni de Portadera, partidari dels de Basilea. Los perills efectivament s'acostaren y descobriren: vers lo mes d'Abril, lo Patriarca, aprés de diverses temptatives, posat d'acort ab los de Nàpols y ab Caldora, qui éren, tinguts ajustar-s'hi a un determinat punt, se-n entrà per Frajeto, qui venía a ésser la porta de Gaeta, de manéra que ja-s trobava dins lo territori del reyalme. Al saber-ho isqué lo Rey de Gaeta envers lo Cerra, dexant lo seu Reyal a Santa-María, y passant éll a Cápua, y després a Thians, ón se trobava a la primería de Juny, méntre enviava lo príncep de Tarent y altres barons a contindre en sa empenta l'invasor.

Discréta fóu la actitut d'En Alfons, car retardant així la arribada del Patriarca y abocant-se los de Nàpols per anar-li al encontre, donaren ab les forces del Rey, qui-ls desbarataren del tót, obligant als pochs qui-n restaren a empendre la més vergonyosa fuyta. No sabèm que-ls passaría ab les altres osts qui anaren contra lo Patriarca, y ab tót que fan diferents recomptes los autors d'aquell témps, prescindim de tóts, méntre que d'una sola nova n'hi hà prou a deduhir

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

què-n pogué ésser, y és que a la fí lo dit capdill apostòlich se-n entrà a la ciutat de Nàpols, dés de ón «començà a exhortar alguns grans barons, sóts pena de privació de dignitats y oficis, y d'escomunió y entredit, que tost s'apartassen de la obediencia del Rey, que ell ne deya opinió errada, y jaquissen la feheltat que li gordaven.»

En Alfons, qui sabé que lo Patriarca ab la seua gent se-n tornava de Nápols per fer la vía de Roma, combinà un nou móviment, ab cor de veure si-l caçava al vol, emperò no li reexí, succehint lo metéix que poch abans ab los de Nàpols; car avisat ab témps lo Patriarca, anà fent conversions en son anament, y conseguint trobar-se sol ab la gent del princep de Tarent, qui venía ajustar-se ab la del Rey, pogué destroçar-la bé de son grat, y apresonar-ne mólts, entre élls lo metéix príncep, lo qual seduhí de tal fórma, en tenint-lo al seu podèr, que poch després, ensémps ab altres personatges, se declarà apartat de la causa del Rey. Fóu aquesta destroça a les darreries de Juliol, y debades s'acuytà En Alfons a posar-hi esmena, puix que valdament aplegà al camp enemich a Scaphata, y arribà a pendre-li tres-cents cavalls y molts homens d'armes, ab la préssa que-s donaren los restants, fugint, no podía lo Rey sinó anar-los picant la rera-guarda fins a cert punt, del qual seria prudencia no passar-ne, puix que-s troba En Alfous de tornada a Gaeta vers lo mes de Setémbre prop-vinent.

No millorava ab axò, definitivament, la situació d'En Alfons, y, per necessitat, havía d'apelar als camins que ofería la época, y especialment lo pahis italià, en l'àvol sistéma del qual anava tornant-se mestre lo rey dels catalans y aragonesos. Ab la presó y declaració del príncep de Tarent, perdé En Alfons un cabdill de la casa dels Ursins, y com la enveja éra lo gran móvil per cambiar voluntats, tingué la diabòlica idea d'atraure lo séu competidor y rival, lo príncep de Salern, com axí ho consegui, vehent-se aquell suplert, en lo servey de la nostra empresa, per un altre cabdill, de la casa dels Colones, y qui fins a-les-hores éra estat anjoví, ab la particularitat d'oferir lo nou amich ses terres y Estats, per re-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

plegar-hi les gents del rey d'Aragó, posat que aquest o l'infant En Pére en nom séu se resolguéssen a anar contra Roma. Encare més: per mijà dels seus embaxadors, proposava al metéix témps En Alfons al Papa certa composta, que aquest no podía acceptar vehent que açò que li proposaven atiava los del concili de Basilea per que no-s traslladas allà ón lo Papa volía sinó a un territori dels dominis del duch de Milàn; mas no reexint aquest progécte, posat que llavors al Concili s'éra ja començat a instruir procès contra Eugeni, com a més avantatjós recórs, imaginà lo plan de fer tréves ab lo metéix Patriarca, crehent-se que per ésser començades a-les-hores algunes dissensions entre aquest y lo Caldora, posat en pau ab lo primer, fàcilment venceria lo segón, y-s faría superior al un y al altre.

Poch sabía En Alfons ab qui tractava: arribà a tindre En Alfons, segóns opinió d'alguns, assentades ab lo cabdill de la Esglesia, s'àvingué aquest a quant li proposà lo rey de Aragó, fermaren-se tréves, qui havien de durar fins al següent Març, y confiat lo Rey, tras la paraula del general-sacerdot, se-n anà a terra de Labor y al seu Reyal, que tenía assentat a ran del casal de Sant-Julià, prop d'Aversa, lo díe 22 de Desémbre, con, la diada de Nadal, va sabèr de sópte que lo Patriarca y lo Caldora plegats havien caminat tota la nit endret aquell lloch per sobrependre-l y apressonar-lo, com tal haguéra esdevingnt, de trigar un xich més l'avis: y de fét, tan prim li anà, que aquells qui restaren enrere de la comitiva del Rey, qui fugí còm pogué, fóren sorpresos, desbaratats y presoners, y ab prou feynes arribà En Alfons a Càpua.

Tan indigne procehiment inflamà d'ira lo nostre rey, y li donà pretést per alçar la veu en condol contra lo general de la Esglesia: séns empatx recordà En Alfons a Eugeni que son legat y general no s'éra portat com a cavaller, puix havía rompudavilment una tréva en compliment de la qual s'éra obligat per dos-cents mil ducats, que éll reclamava encontinent, y que en honor del pontífech éra, essent altrement sa ignominia, revocar de la legacía lo Patriarca y fer-lo exir

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

del reyalme. Si açò embolcallava una altra farça diplomàtica de les d'aquell témps és difícil endevinar-ho; emperò la veritat és que tras aquestes eczigencies d'En Alfons, s'esdevingué un altre d'aquells misteriosos tóms inesperats qui tan espessegen en la dita època, y la causa dels quals, ans que senyalar-la, devèm fiar-la al bon juhí del llegidor per que la endevin. No curant lo Caldora sinó d'anar a la séua, prosseguí lo Patriarca talant y acometent, y al bò y millor del cas y aprés d'èsser rebut a Andría com a vencedor, nos recompten los historiadors contemporanis, que-s mogué cert rebombori, y que sospitant que-l volíen agafar, puix alhora anava-l desamparant la seua gent, no tingué altre remey que posar-se a salvament entrant-sen a una nau molt petita, per passar a Venecia, y d'aquí a Ferrara, ón éra lo Papa—provant açò de que no sería lo pontífech qui ordonas sa presó, —y les reçagues de la seua gent se-n passaren als Caldores, los quals s'apoderaren aximetéix de la opulent recambra del llur antich companyó d'armes.

Sería lo fét sus-are referit ja entrat lo nou any 1438, posat que al fer En Alfons lo seu plany al Papa, de Gaeta estant, éra ja lo 20 de Janer: la fi vergonyosa del poder del legat fóu-li al nostre rey favorable, y més una altra inescusable conseqüencia, que fóu la de recobrar, perdut aquell, lo príncep de Tarent y l'estol al seu servey. Bé és cert que lo Caldora, senyor sobirà en aquella hora dels anjovins, aparellava un fét pompós per obcecar y atraure los volubles Napolitans, qual fóu la rebuda de Renat, qui per primera vegada anava a calcigar lo territorí del qual heretava lo domini, y efectivament lo 19 de Maig arribà lo nou duch d'Anjou ab dótze galéres, quatre galiotes y dos bergantins, a la platja de Nàpols, y quatres jórns després, exint de Capuana ón s'éra albergat, discorregué ab pompa reyal per la ciutat, qui l'aclamava rey: emperó tota aquella gatzara cerimoniosa gui pogué embadalir de prompte, no trigà a esboyrar-se, y n'éra una de les princiaals causes, segóns recompten, la pobresa que revelava lo comport del monarca; axí que de tan mala reexida fóu la pensada del Caldora que lluny d'augmentar-se

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lo seu partit, anà decahent, y cobrant major coratge En Alfons, féu una escursió per l'Abruzzo a les darreríes de Juny, y tots los llochs per ón traversà anaren-se-li sotsmetent. Lo Caldora llavors, dexant lo seu rey llà ón li convingué, decantà-s ab sa gent vers la terra de Labor; y àquella éra la ocasió d'acabar En Alfons ab éll: emperò prudents concellers o lo seu bon seny lo convencéren de què devía batre-s ab un aventurer, al qual, per les estretors en què havía de veure-s; inutilitzarien fàcilment, perçò que no podènt ajudarlo En Renat y començant a manar-li la gent, no trigà lo Caldora en trametre missatgers al Rey, fent proposicións y donant esperances de volèr concertar-se per servir-lo. Tants de progéctes y combinacions tinguéren, com de costum, la reexida que lo llegidor menys podría imaginar: transformarense aquelles comarques en teyatre ón tots-jórns s'hi burlaven propósits, y variaven d'actitut los personatges per qual-se-volgués motiu; y óltra la guerra entre los dos bándols principals, hi havía una altra guerra d'enveges y baxeses entre capdills y aventurers, podènt referir-se d'un de aquells, com a exemple, retrét per lo Zurita, qui en menys de dos anys mudà cinch colps bandéres, de manéra «que axí anava la sort variejant entre aqueixs prínceps, ab bons y contraris aveniments, séns declarar-se més favorable a la una que a la altra part.»

Recompten los historiadors que may no s'és vist un exércit més lluhit que lo qui acompanyava a-les-hores lo nostre rey, emperò ¡nova meravella! ab tót y son estol, ab tót y la esperança de reduhir lo Caldosa, allí passà lo témps En Alfons fins al acostament del ivern, y allí féu cap lo de Anjou ab un altre estol no menys lluhit, s'ajustà ab lo del Caldora, y encare desafià personalment En Alfons, lo qui, séns que sapiam per què, trobà millor anar a posar setge a la ciutat de Nàpols; empresa no menys inutil, car per més que assetjà la ciutat lo 20 de Setémbre, res no conseguí, ans li calgué presenciar vives dissorts, com la del seu germà En Pére, al qual una bala de bombardo li llevà la meytat del cap; y aprés de trenta-sis díes de setge, li calgué alçar-lo, re-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

collint-se a Càpua y soferint la vergònya de veura entrar En Renat dins la ciutat que ell cuydava sotsmetre. Si En Alfons esperava la primavera següent per obrar, lo Renato no-s distragué donant préssa als genovesos per que li trametéssen armada: emperó ans d'arribar al nou any, los compromisos del primer fóren majors, no per axò que allà s'hi esdevenia, mas per aveniments inesperats en aquests reyalmes.

Sabut ès que En Renat d'Anjou éra estat près molt de témps en podèr de Felip de Borgonya: no-ns atrevirèm a assentar que sa deslliurança fós senyal de que la França tractava de patrocinar lo comte de Provença qui aspirava a la coróna de Nàpols. Emperò quelcom hi hauría d'axò, con Catalunya va veure-s molestada, com en altres ocasions consemblants, per los rodayre y aventurers de les seues terres confrontants, méntre lo dit comte s'abocava a fer la competencia armada, a Italia, al rey d'Aragó. Vers lo mes de Novémbre va traure lo cap en les fronteres del Rosselló gran nómbre de gent d'armes, essent-ne cabdill principal Alexandre, bastart d'En Joan duch de Borbó. Al córrer la brama, posà-s tot lo Principat en alarma, disposant recórsos per contrastar als invasors, los quí, sospenent les malifétes que començades havien en los pobles de la frontera, se retraguéren un xich, emperò romanent al aguayt, com esperant lo bon témps, pot-ser la primavera, que éra la hora que En Alfons havía progectat empendre de nou les seues operacions a Nàpols. Ab cor d'ajudar Catalunya, que equivalía a gordar la integritat dels dominis d'En Alfons, lo seu germà En Joan convocà a córts en Çaragoça lo díe 9 de Janer del següent any 1439, y tot alhora de part de tots los Estats de la Coróna s'enviaren embaxadors al Rey, per que-s servir venir a la defensió del nostre Principat; emperò lo Rey respongué que li éra del tót impossible, y axí, méntre ell estigué esperant lo tóm que prengués la campanya d'Italia, nosaltres, los catalans tots sols haguéren de romandre ací en contínua vigilancia, esperant, armats a veure què resoldrien, per fí aquells mals vehins qui-ns agoytaven dès de la fron-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

téra, puix les córts aragoneses s'acomiadaren lo 8 de Març, segóns lo Zurita, séns pendre resolució en lo servey que calia fer al Rey (1).

Vingué la primavera del 1439, y no perçò comrigué més la fortuna a En Alfons, qui durant los primers mesos del any li calgué seguir sa política duptosa, ja escoltant proposicions d'uns y altres, ja fent-les éll; y tan aviat li consellava lo de Milà que abandonas los de Basilea y favorejas lo Papa, com aquest li proposava que s'avingués ab lo d'Anjou, y apurat lo Rey no sabía ón decantar-se, ja per no agreujar lo de Milà, Ja per que no prevalguéssen los francesos a Basilea. Lluny de resoldre-s En Alfons a obrar, vehent-se ab poques embarcacions por resistir a la armada genovesa que deyan que estava per venir, s'estigué entretant per los encontórns de Nàpols, mudant are y adés lo seu camp d'un lloch al altre. La falta de les nostres galéres en aquella oportunitat éra per tal com estaven escampades per la costa, y una gran partida combatía la ciutat de Salern, que-s tenía per le Esglesia y aquesta falta de recórsos marítims en los nostres profitaren-la molt bé los de Nàpols, davant los quals estava lo metéix Renat, car concentrant les seues forçes, proposaren-se acometre fortment lo castéll Nou, que n'éra alcayt l'Arnau Sans y en companyía del qual estaven lo seneseal de Sicilia Guillèm Ramon de Montcada y Ramon Boyl, y aprés de tres cruels combats, hi entraren per fí, apoderant-se d'una tórra nomenada de Sant-Vicenç.

La gran fatlera del Rey éra socórrer los prous del castéll Nou, proporcionat-los-hi almenys vitualles per que la fam no-ls retés; y en tal punt intervinguéren los embaxadors de França per conseguir que los assetjats se retéssen per pactes—descobrint bé açò la mà de França en los afers del nou duch d'Anjou, conforme ja ho sospitarem al parlar de

(1) Algun autor indica que les temptatives de irrupció se repetiren contra Catalunya en lo següent any; emperò, si no fóu axí, consta almenys que la menaça constant ecxistia en lo 1442, com veurèm tantost al tractar de les córts de aquest any a una altra nota.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la invasió ab què menaçaren Catalunya feya poch;—emperò tals serien los avantatges dels anjovins y napolitans en aquella ocasió, que ab tot que éren anades arribant les nostres galéres, malgrat ésser comptades las que hi trametéren los genovesos, y encare en part descalabrades (tant que una galéra genovesa fóu apresonada per les nostres qui gordaven les costes), y ab tót que éra passat Boyl al castèll del Ou per socórrer l'altre, y havèr desparat forment l'un y l'altre contra los bastiments enemichs, causant-los gréus damnatges, ni poguè En Alfons introduhír lo socórs que volía ni pogué mantenir-se ferm rebujant les proposicions dels embaxadors francesos, car, per estalviar la mort dels catalans del castéll Nou (y comptant séns dupte, com va complir-ho, ab la seguretat de podèr-lo recobrar gloriosament), tingué d'accedir, per fí, a la sotsmissió d'aquella fortalesa que per tants anys s'éra mantinguda fent onejar lo penó de les quatre barres en esguart de tants y tan numerosos enemichs, y axí fóu posada en mans e podèr dels referits embaxadors del rey de França, passant tantost al duch Renat, lo díe de Sant-Bartoméu, o sía lo 24 d'Agost.

No éra sonada la hora de podèr refer-se En Alfons y de arribar son domini conseguint la principal mira de sa conquésta, o sía la subgecció complerta de la capital de Nàpols: hagué de contentar-se, donchs, a militar per munts y valls, y a seguir en çò de la politica ab lo metéix indispensable sistéma que abans, çò és, contemporitzant la hora que convenía y eczigint con éra necessari tant ab lo Papa com ab los volubles potentats y restants qui entravenien en aquella gran renyina. Axí passà lo nostre rey tot lo romanent del any 1439, y encate durant lo 1440 (1) y gran part del se-

(1) Séns dupte per fer-se càrrech de la situació del Rey, la reyna Na Maria, ab data 24 de Desembre del 1439, convocà a córts per Tarragona lo díe 23 de Maig del 1440, espressant solament en la convocatoria que éra *pro conservatione et tuitione honoris Regalis Diadematis dicti domini Regis et nostri ac bona statu rei publice Catalonie Principatus*: emperò no podènt presentar-se Na Maria a témps per estar malalta, y fent-se próroguès y més próroguès, fóren al capdevall trasladades les dites córts a Lleyda lo 24 de Març, per lo 3 d'Abril. Poch donaren fruyt les primeres sessions, y continuant malalta la Reyna, tinguéren de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

güent 1441, en lo qual percaçà son intent, favorejat d'un altre dels féts misteriosos als quals espessament havém d'aludir, y que per ventura éra degut a la manya del metéix rey d'Aragó.

Anam a esplicar-ho: ja, ab témps, s'éra introduhit al exèrcit anjoví certa divisió, per volèr los uns que En Renat no-s mogués de Nàpols y los altres que anas ajustar-se ab los Caldora per repetlir plegats les forces d'En Alfons. De sópte al d'Anjou li vé la rauxa de voler embarcar-se per anar a veure lo Papa y per anar a cercar majors reforços a Provença; emperò lo-y empatxen los séus y li és forçós anar al encontre dels Caldora, dels quals per altra part desconfiava. Entretant En Alfons consegueix la presa d'importants ciutats y castélls, de Salern, d'Aversa, de Matolen y d'altres: en aquest entremig se mor lo Caldora, y los seus fills y quants porten lo seu nom s'inclinen a favor d'En Alfons; tant que s'aparten de Renat y passen al servey del nostre rey, qui, més encoratjat, venç la gent de Sforcia, séns fer cabal d'una lliga qui anava formant-se, en la qual hi entrava lo Papa, y tornaven a entrar-hi també los Caldora, y-s resol a assentar, per fí, lo seu campament davant la ciutat de Nàpols, tenint açò efécte lo 17 de Novémbre del 1441. Per més que-s mantenía en aquell punt, prou se coneix que no entrava en lo

resoldre-s los Braços a trametre uns comissionats per ohir la lectura de la proposició o discurs Reyal, que efectivament féu-se dins la metéxa cambra de la Reyna, estant élla al llit e inapossibilitada de llegir, per què ho féu en nom séu lo protonotari. En aquest discurs diu la Reyna que si bé havía convocat aquelles córts primer per Tortosa, emperò que fóu-li obs prescindir-ne per complir la manament del Rey qui li ordenà que anas a Aragó per executar certes coses. La trasllació de Tarragona a Lleyda la esplica la Reyna per la mortalitat d'epidemia que hi havía continuament a cambrils y per la malaltia de verola *(pigola)* de Tarragona y altres llochs.

Revela ací la abandonada múller lo desig de que retorn lo seu marit, y fent la propria rahó d'Estat ne manifésta la necessitat, suposant que no li van bé los afers, puig los genovesos s'atrevexen adhuc contra les nostres costes, *car cessa mercaderia per la qual tota terra se enriqueix*. Ab tót y la inusitada cerimonia d'anar los Braços a ohir lo discurs a la cambra Reyal, no poguéren seguir les dites córts, per tal com certificant los métges lo perill de la Reyna, qui no podía exir de casa: no hi hagué altre remey que suspendre aquelles lo 14 de Juny, per mudar-les a una altra ciutat, tantost com fós possible.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cor d'En Alfons realitzar la acomesa fins que arribas lo bon témps y entretant anava fent-se séus tots aquells encontórns, sentint tal confiança, que mirava com a infalible la reexida dels seus propòsits. Axi vingué a revelar-ho, con al consellar-li lo duch de Milà que prengués partit de pau àb lo Papa y ab los Comuns de Venecia y Florença, féu dir-li En Alfons per lo seu embaxador que ja sabía la gran afecció que li portava, que li tenía grat dels seus consells, emperò que no basquejas per éll, «que prou se donaría bona manya en la empresa que portava entre mans, de la conquésta d'aquell reyalme, y-s defensaría de quiscun d'élls, y encare de tóts plegats, car tart s'éren ajustats y aplegats en empendre-s de foragitar-lo d'aquell Reyalme, havènt-lo dexat passar tant endavant, y conexerien que les havien ab Rey.»

Són aquestes paraules del Zurita. Sémpre, com no cessam d'observar, s'esdevenien en aquella centuria, y sóbre-tót en aquella guerra, reexides y tóms que ningú no pot preveure ni imaginar: la hora que més confiances tenía lo de Anjou, esperant les forces dels confederats de la Lliga, lo legat del Papa, Cardinal de Tarent, féu soptosament tréva ab l'Alfons, y se-n tornà ab lo seu estol a la campanya de Roma. Coincidí ab aquest fét la reducció de la part més important de la Calabria a la obediencia del Rey, y manant estrènyer més la fortalesa de Puzol, com si fós allò significativa menaça de çò que li esperava a la capital, pressurà al metéix témps lo setge d'aquesta a la darrería de Desémbre, dexant al Reyal infant En Ferran, fill séu, qui ja donava proves de les qualitats que heretas (1), y anant-se-n ell en persóna a estrènyer Puzol, les portes del qual tantost fóren-li obertes.

Semblava donar cor als assetjats lo duch d'Anjou, y séns necessitat de ostentacions En Alfons se mantenía ardent ab

(1) Com-se-vulla que per primera vegada mencionam l'infant En Ferran, lo qual com diguérem fóu amenat de Valencia a Italia per lo bisbe Borja crehèm necessari resumir, com axi ho fa lo Zurita, les diverses opinions tocants a la mare del dit bastart. Deya lo Rey que la mare del seu fill éra molt ilustre, y la gent cregué que éra nat d'incest, de la infanta Na Catarina, conyada del Rey, mas que-s féu públich que n'éra mare Na Vilardona Carlina, emperò que éra sobreposat per orde

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

los séus en lo sétge, séns fer cabal de les proposicions que li feya lo duch de Milà, de que aniríen en son adjutori genovesos si-ls cedía lo reyalme de Sardenya, y sens estemordir-se per la sobtada defecció del Antoni Caldora, qui, ingrat e inconseqüent, lo tornà abandonar. Dés que plantà lo setge lo nostre rey, tots-jórns l'estrenyía mès y més, y ab tót que ell devegades se-n apartava per anar a Gaeta, que és com si diguéssem a la séua córt, o a les fortaleses properes, que la úna darrera la altra anaren cahent en podèr séu, als darrers de Març del 1442, traspuntaren ja prop de Vico les nostres galéres, qui éren trétze, ab altres vaxells, tot ensémps vuytanta bastiments, y d'aquí-avant ja no-s perllongà sinó lo témps precís per menar a fé les combinacions que imaginades havíen. Consistien aquestes en introduhir, com diuen que s'esdevingué en altres setges anteriors, algunes gents per un gran rech que-n deyen lo Formal, y en assaltar per diferents punts con aquelles féssen senyal d'avèr-se apoderat d'algun punt important. Axí ho féren: los primers introduhits s'apoderaren de Santa-Sofía, alhora que escalaven los murs per diferents indrets y que penetrava En Pére de Cardona ab cinch-cents soldats per lo carrer més principal que-n deyen Mestre. Lo Rey animava per l'assalt, prometent donar la ciutat a saqueig, y jatsía no consta per ón hi entrà, és de creure que ho faría ab lo gros del estol, lo qual, méntre los altres cabdills batallaven per los carrers, y En Renat s'éra vist forçat a tancar-se al castéll proper a Santa-Sofía, se-n entrà per la porta d'aquest nom (1), séns que no trobà nin-

d'En Ximèn Pèreç de Corella, afegint-hi que havia-l engendrat un hom vil y asseguraven, conforme ja indicarem, que éra En Ferran fill de Na Margarida d'Ixar.

L'Artaud, qui és autor d'una historia d'Italia, parlant del home de vil estament suposat pare de Ferran, diu que éra un mahometà, çabater, de Valencia; y lo metéix al copiar les ralhons que lo Sforcia doná al florentins per que preferissen En Ferran com a Rey, y no los fills de Renat, cita entre altres la següent: «car lo primer és nat a Italia y los altres sòn forasters.»

(1) Lo Capmany, aprés de recordar que en aquesta empresa los tocà gran part de gloria als barcelonins, no solament per los socórsos ab què acorreguéren lo Rey, mas per havèr-se assenyalats en lo retiment d'aquella ciutat, essen estats los primers qui forçaren y gonyaren les portes, y enarboraren als seus castélls les bandéres d'En Alfons; consigna, per via de nota, la memoria que d'aquell fet

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

guna resistencia en tota la ciutat, que de fét fóu posada a barreig, fins que a cap de poch féu-lo En Alfons cessar, sóts pena de la vida.

Fóu en açó lo 2 de Juny, y dos jórns després ja rebía En Alfons a la esglesia major de Nàpols, ab gran solemnitat y pompa, los homenatges de les municipalitats no solament de la capital, mas encare de moltes altres poblacions (1).

conservava la ciutat de Barcelona, a la antiga casa del *Sitjar*, ab aquestes paraules: «*Estas puertas de Nápoles, llamadas de Santa-Sofía, que se traxeron los catalanes en trofeo, permanecian todavía en Barcelona, en el año de 1757, en la Casa de los Silos. Pero un incendio que sobrevino redujo á cenizas aquel monumento de los antiguos triunfos Barcelonesos, por el muy vituperable descuido con que la ciudad las conservaba.*»

(1) En aprés de tinguda nova a Catalunya del triumfe de Nàpols, lo cavaller En Andréu de Biure, En Bernat Ca-pila, ciutadà de Barcelona, deputats, y En Narcís de Sant-Dionis, doctor en decréts, canonge, ohidor de comptes, en nom de la Deputació de Catalunya, presentaren una cédula a la Reyna, qui éra a Çaragoça, solicitant-li que ordenas tenir córts al Principat, essent l'un dels motius qui les feyen necesaries lo veure-s privats per tan llarch témps de la presencia del Rey, y després lo perill de la irrupció francesa; car sabíen «que lo rey de França, ab gran podér, stigué en Tolosa e passà al Bordeles.... e són tenguts aplegar-se en Tolosa e en Carcassona lo dit rey de França, la Reyna sa muller, la mare del duch Renat e dels seus germans, etc.» En conseqüencia, ab data 10 d'Agost del 1442, fóren convocades córts per lo 7 de Setémbre a Ulldecóna, y lo pretést que dóna la Reyna en la convocatoria és la de les moltes noves veridiques que tenía, de que gran multitut de gent estranya anava esvahir los dominis del Rey, y en especial lo Principat de Catalunya, qui devía aparallar-se a sa defensa. Al poch témps, les córts d'Ull-de-cóna fóren traslladades a Tortosa, per lo 17 d'Octubre, de manéra que lo 19 féu la Reyna en aquesta ciutat la proposició, ón s'hi esplicava per menut l'óbgecte de la convocatoria. Hi respongué lo bisbe de Barcelona Simó, ab un molt llarch y erudit discurs, tenint per téma la justicia dels Princeps. No-res, ab tót y açó, ne poguéren traure, perço com dés d'aquell die espessejaren les protéstes dels Braços per los *gréuges* que s'originaven d'havér procehit contra les Constitucions de Catalunya, acusant a la Reyna de no ésser compareguda a Ull-de-cóna en los primers coranta dies; de manéra que calia donar-se aquelles córts per estingides y convocar-ne altres de noves a una altra ciutat.

En semblant conflicte, la Reyna, lo die 11 de Febrer del 1443, manifestant que havía rebut orde del Rey de que passas a Valencia, y declarant ésser desaparegut lo motiu per lo qual cridà a córts, puix li constava que los estrangers s'éren llunyat de les fronteres per mor de la guerra ab los Anglesos, y estaven ja Normandia, prorogà les córts per la seua tornada, cessant aquestes per en aquella hora, sèns ulterior deliberació. Los documents qui fórmen lo procés de les dites córts són un continuat plany per la absença del Rey, y lo més ferm testimoni de que Catalunya desaprobava la estada d'En Alfons a Nàpols.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Es encare més gran lo comportament del Rey en aquesta ocasió, car lluny d'adormir-se en lo triumfe, dexant lo castéll Nou de la ciutat ab tots los anjovins qui s'hi eren recollits, per subgectar-lo con bó li semblas, y méntre lo d'Anjou s'escapava envergonyit per implorar lo socórs del Papa, y dels seus vassalls de Provença, En Alfons, molt abans de finir lo mes de Juny, tornava estar fora de Nàpols, y feya grans jornades per acabar ab los Caldora y Sforcia, com axí ho consegui ab los primers vencent-los a Sèssamo, y ab los segóns en diferents punts, y finalment a la Capitanata, menyspresant les proposicions que li feya lo Francesch Sforcia per entrar al seu servey.

Ab aquesta gloriosa campanya, qui finí per lo Novémbre, tenint reduhides a sa feheltat les provincies del Abruzzo, Capitanata y quasi tota la Calabria, regressà llavors lo nostre intrèpit monarca a Nàpols, ón hi entrà lo díe 26 de Febrer del 1443, com a vencedor, ocupant un carrus triumfal tirat per quatre caballs blanchs, y un altre al devant, «ab aquella magestat y pompa (diu lo Zurita) que poguéren imitar dels temps antichs.» Allà estant, se mostrà veritablement magnànim y liberal, perdonant los enemichs y recompensant los qui-l serviren lleyalment: cridà després a corts, que celebrà al monestir de Sant Llorenç, y en élles, a instancia dels metéixs barons (qui sería filla del desig de complaure lo Rey en sa fantasía), fóu nomenat lo bastart En Ferran, duch de Calabria, y çò que més és, jorat per primogènit y y successor en aquell reyalme, fét magne qui simbolitzava més que lo triumfe de les armes, lo pès de la constancia catalana y aragonesa sóbre la volubilitat italiana, puix que ab tants anys de lluytes contra-témps, inconsequencies y desenganys, no amollaren los soldats d'En Alfons fins a dexar-lo assegut al setial de Nàpols, malgrat de totes les intrigues diplomàtiques y les forces de tantes potencies, o millor, fins a dexar ficada allà una nova dinastia, legítima o ilegítima, per lo qual domini éra tingut romandre aquell reyalme unit als de la Coróna d'Aragó y a la seua hereua, Espanya, en los venidors segles.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Durant la temporada compresa d'ençà que Catalunya trameté poderosa armada al seu rey, se renovellaren ací, per los germans d'En Alfons, les revoltes ab Castélla, malgrat la perdurable pau que ells habien sots-signada y aquell confermada al casal de Soma, lo 27 de Desémbre del 1437. Dos anys després moguéren-se alteracions en lo reyalme castellà per un gran partit que acabdillava l'almirall don Fadrich y l'adelantat Pére Manrich contra lo Conestable, qui duya la veu del Rey. En Alfons conexería la errada que cometé dexant venir ací los seus germans (per més que ningú no sap si-ls apartà del seu costat com a nosa), o millor, se recordaría la antiga afició dels moguts infants y lo perill en què tal vegada lo posarien, puix que envià cercar don Enrich, ab pretést de dexar-lo allà en lloch seu, si ell se resolía a passar a aqueixs reyalmes, pensament que no admetrà ningú no-més estudiant los féts ón En Alfons estava ficat, y que prosseguía llavors ab més ardor que may.

Poch s'errà En Alfons: lluny d'obehir Enrich al seu germà, l-any següent ensémps ab l'altre germà En Joan rey de Navarra, se-n entrava a Castélla en favor del Rey, y tot per la cobdicia de recobrar çò que possehiren o ambicionaren abdós en altre témps, o çò que no havien cobrat encare après de la pau; y d'aquí-avant, de rampallería en rampellería, seguexen los cèlebres infants d'Aragó prenent part en tots los escàndels, o essent élls protagonistes en los metéixs, ja per volcar lo Conestable, ja per ajustar-se ab la reyna y lo príncep de Castélla contra l'espos y pare respectiu de aquests dos personatges, contra lo lledesme rey de Castélla, al qual dexaren séns podèr: aquest exercien élls a llur fantasía, puix fàcil èra cap-tenir lo príncep, minyó séns esperiencia, ab l'altiu caràcter del rey de Navarra sogre seu, qui en aquesta metéxa ocasió, per ésser morta sa muller Na Blanca, tracta de pendre en nou matrimoni per muller la filla del Almirall, Na Joana, dona de tan males entranyes com éll, segóns tindrèm ocasió de provar-ho en lo regnat prop vinent. Nosaltres prescindirèm de seguir en les llurs culpables follies aqueixs disbauxadors príncops per no inte-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ressar semblants féts al nostre obgécte, ja per donar-nos lo exemple la nostra metéxa patria, car enemiga, dés del començament, de la guerra ab Castélla, per més que hi prengué part inútilment En Alfons, jamés no s'hi adelità ni figura Catalunya en les egoistes fatleres d'aquells als quals l'atzar havía tranformats en infants d'Aragó, emperò que res no feyen per la nació qui-ls apexava ni per lo benestar dels seus naturals. Aci fa de bon veure justificat l'acort dels catalans de separar-se de les córts de Monçó, per fer serveys al Rey per sí sols, gordant la lloch-tinença de la reyna Na María; car, d'estar a mercè del voluntariós rey de Navarra, lloch-tinent en los dèmés Estats, podía molt bé comprometre-ls, axicom va comprometre personatges del antich reyalme, o, de resistir-lo, qui sap si s'adelantaría l'odi qui inescusablement hagué de desencadenar-se després, la hora que, més que lloch-tinent, li tocà ésser rey de tots los dominís, inclus lo Principat.

Per que un hom veja quant juhiciosa y reposada éra en tots los seus actes la nostra antiga patria, no cal sinó parar esment, durant lo curt período al quál nos referim, en la estremada vigilancia, que la més respectablę de ses corporacions populars, la municipalitat de Barcelona, símbol de la activitat y avenç de tot Catalunya, exerceix dés del gran centre de civilització qui servia de córt als seus reys, per fomentar tot quant podía ésser útil al comerç, qui éra un dels cabdals elements de vida, y a honra de la nacionalitat a la qual pertanyia, ab tot y l'afexugament per ón havía de passár per socórrer de contínuu lo seu rey a Italia, servey més agradós per élla, jatsia desaprovas la conquésta, que lo de ajudar séns com va ni cóm costa ambiciosos y despagats en llurs sobergueries per la terra castellana.

Apart de recórrer la municipalitat barcelonina a tos los plánys originats, en diverses mars, d'apresonaments injusts en los quals los catalans fóssen estat víctimes o culpables, agencía ab lo Dues de Gènova la permuta de certs presoners de guerra respectius a abdues ciutats, representa al seu monarca, ab la fí de que convinga les paus ab lo Soldà d'Egipte

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

per que lo comerç antich dels catalans a Orient se restituesca al seu florexent estat y-s retablesca aquella navegació axí profitosa, recomana als magistrats de Ragusa un comerciant barceloní qui passava a establir-se en la dita ciutat, encarrega al seu factor a Anglaterra la compra de llanes, donant-li curioses instruccions sóbre la dita comissió, y té l'acurament de nomenar cònsols, o de recomanar los ja nomenats en tots aquells pahissos fins a ón s'estén lo comerç català, a Pisa, a Constantinoble, a Modon, a Alexandría: y és tal la consideració qne mereix en la dita época lo Senat Centrumviral de Barcelona per part de les més famoses ciutats y potencies comercials y guerreres, que-s veu honrada (donant açò una idea de la gran anomenada de la capital de Catalunya en los mijans segles) ab comunicacions tan importants com les que seguexen: a sabèr, del metéix ducs de Gènova sóbre la permuta demunt referida; del ducs de Venecia, donant-li moltes fermances de sencera amistat que la República proféssa als Barcelonins y al rey d'Aragó, segóns que ho acrediten los articles de la lliga que acabava de concordar ab los genovessos; d'un príncep Demetri del Peloponès, de la familia dels Paleòlechs, qui demanava favor y aucsili a la ciutat de Barcelona contra los seus adversaris y perseguidors; dels cònsols de mar de Florença, proposant per cònsol de llur nació a Barcelona un vehí y natural d'aquella; dels regidors d'Oporto a Portogal, en satisfacció d'uns ultratges rebuts comesos per certs pirates a la costa de la Algarb a una nau barcelonina; del cardinal de Fóix, vicari apostòlich a Avinyó, sóbre diversos punts de tréves tractades entre catalans y provençals; y finalment, del Soldà d'Egipte, lo qui declara, assegura y conférma a tots los mercaders catalans la lliure y pacífica contractació en los seus dominis, séns lesió dels llurs privilegis y eczempcions, confórme als antichs tractats.

Apart d'aquesta activitat general que desplegaven los nostres renomenats Concellers, en armonía ab aquesta metéxa calitat quils distingia, procuraven donar alhora tota la importancia que-s merexía a llur ciutat, ja per equiparar-la a les qui éren llurs competidores a Italia, ja per preveure ben

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

segur la que inescusablement hauría d'adquirir en l'esdevenidor: l'antich moll de Barcelona, ón s'hi veyen ancorats vaxells de tot-arreu del mon conegut y civilitzat, no bastava per ventura al gran nómbre d'aquells, ni ofería ben segur la seguretat necessaria; y ja en lo 1433 lo Rey n'havia concedit als Concellers la neteja, cedint la troballa de quant ne traguessen del pregón: emperó aytal concessió, que fóu solament preludi de çò que la municipalitat se proposava fer, donà peu a una altra de més utilosa en lo 1438, con En Alfons la facultà per construir un port o moll en la seua platja, y d'imposar certs drets d'ancoratge per la dita obra, al qual efécte donaren començ tantost al encasonament d'estacades per fonamentar-la, si bé consta que la obra començada s'inutilitzà, y més tart, vers lo 1474, féu-se la metéxa operació de fermar estaques davant la *Torra-Nova*, per tancar la mar ab un braç de terra, de què-n parlarèm més avant. No-més ab aquesta lleugera apuntació, que retrahèm com a mostra de la vida pública ostentada per corporacions qui en llurs actes se simbolitzava la activitat dels nostres antichs compatricis, n'hi hà prou per que lo llegidor puga formar-se idea de la manéra com estimaven los nostres avant-passats les qualitats qui fan l'home útil, y del camí que seguien per enaltir la nació a la qual pertanyíen a la alçada de les més avançades y profitoses, calculant que ninguna terra mol podrà esser venturosa essent esclusiva o principalment guerrera (1). Tornèm arc al encontre del nostre Rey a Italia.

La força de les armes, la valor dels catalans y aragonesos, lo talent del monarca conseguiren lo domini del regne de Nàpols per lo sceptre d'Aragó: vint-y-dos anys feya que En Alfons, esperonat d'una ilusió que sentí tan bell punt com se véu assegut al setial dels Jaumes y dels Péres, s'éra abocat a una empresa la més àrdua que hom pogués imaginar. Durant aquest periode, gonyant-se voluntats, soferint contra-témps, consentint suspensions y séns abandonar ja-

(1) Tots los justificatius de les referencies que fem als actes de la municipalitat barcelonina, los trobarà lo curial llegidor, guiant-se per les respectives dates que citam, a la preciosa Colecció diplomàtica del Capmany.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

més lo camí emprès, tant si-s presentava plà com escabrós, havía percaçat En Alfons afermar sa victoriosa planta sobre lo més sobirà grahó del trónus de Joana, l'esforç havía vigoritzat lo seu dret, y puix tot Italia tenía fits los ulls en lo Rey dels catalans y aragonesos, en lo monarca foraster, la bandéra del qual havía batallat ab totes y sengles potencies d'aquella Península, o les havía rocegades darrere séu, fentles barallar les únes ab les altres mès d'un colp, ocasió éra ja de que lo victoriós per lo seu braç tractas de legitimar sa victoria y de vigoritzar també lo seu dret ab un títol qui tant valgués com la força (1).

Lo concili de Basilea, renovant lo Scisma, havía negat la obediencia a Eugeni y elegit papa a Amadéu de Saboya, nomenat Fèlix V, y l'amich antich d'En Alfons, lo duch de Milà, havía maridat una filla séua ab lo comte Francesch Sforcia; qui no-s mostrava gayre amich de la Esglesia, apropriant-se territoris que a aquesta correspononíen: la ocasió no podia ésser més favorable per que En Alfons obtingués quant volía; y per que lo Papa lledesme esporuguis l'intrus, solicità aquell de Eugeni la investidura del régne de Nàpols, ab la confermació de la adopció y arrogació que la reyna Joana II havía concedida al Rey, per éll y los seus hereus mascles perpètuament, y com lo successor directe d'En Alfons éra bórt, calía també que vingués ab aquella gracia la butlla de legitimació del infant En Ferran, habilitant-lo per la metéxa investidura. Poch li costava a Eugeni accedír a la súplica ab tal que lo molt poderós sobjogador de Nàpols

(1) En commemoració dels seus triumfes, havía En Alfons fét alçar un famós monument. Dés de Castéll-Nou, lo 22 de Març del 1446, escrivía al cardinal d'Aquilea, fent-li assabér que rebuda havía la estátua «qui representa la ciutat de Nàpols, la qual pressurada per molt témps de guerra, al present, obtinguda pau, se reposa.» Envía-li aximetéix una copia dels versos que ell ha fets escriure y que ha triats per lo monument. Es curiós l'entusiasme que amostra En Alfons de la estatua, «dihent: «són de tanta perfecció (les pintures), en especial la imatge que tots jóms la mirà no ab menys delit, que la primera vegada.» Aquets son los versos:

Illa ego Parthenope bello ve vata foiannos.
Nunc opera Alphonsi parta iam pace quiesco.

Arxiu de la Corona d'Aragó, registre 2940, foli 2.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

apartas la favor que fins a-les-hores havía semblat dispensar a Félix; y per més que aquest contracte tinga l'ayre *do ut des*, axí-s posà per obra, perçò com otorgant lo papa lledesme quant li proposà En Alfons, va rebre d'aquest la asseguran-ça d'ésser-li fehel, tenint-lo com a únich pastor, de no per-torbar en los seus Estats la libertat eclesiàstica, y de pagar-li un cens de vuyt mil ónces per lo feu del reyalme, des-comptant-ne les messions de la metéxa investidura y lo de les galéres y demès gents qui havíen d'anar a la Marca con-tra Francesch Sforcia. Al anar contra aquest, sabía En Al-fons que havía de desplaure lo duch de Milà, mas no hi ha-vía altre remey: axí, donchs, nomenat en la Marca los cap que bé volgué per començar a perseguir lo gendre de Felip María, emprenguè com a enemich dels enemichs de la Es-glesia, guerra al mencionat territori, del qual s'apoderà, séns escoltar los planys y proposicions del afexugat sogre, qui per esporuguir l'antich amich no mirà de confederar-se ab la senyoría de Venecia, ab lo comú de Florença y lo de Bo-lonya, arbitri que sabé contrabalancejar lo Rey ab altres dues confederacions o lligues, que sots-signà al castéll Nou de Nàpols, lo 19 de Febrer y lo 7 d'Abril, respectivament, del nou any 1444, ab la senyoría de Gènova, ón hi tenía molt favorables les Fregosos, y ab lo duch de Bosnia (dit de Bossina per lo Zurita), qui éra un tal Esteve Herceo, al qual Mafomet II féu escorxar bò y viu l'any 1463.

Ab lo primer d'aquests tractats feya assabèr al duch de Milà que dels séus propris sotsmesos li-n calía traure parti-daris per fer la guerra al seu gendre, y per lo segón conse-guía, en paga d'una amistat que no arribaria lo cas de po-sar-se a prova, socòrsos de gents, cavalls y diner, óltra lo exemple que açó donava per que altres prínceps orientals o del nort acorreguéssen n la guerra d'Italia en adjutori del prepotent rey d'Aragó. Res no deturà la resolució d'En Al-fons: durant lo romanet d'aquell any y gayre bé tot lo se-güent estigué batallant en la Marca, séns acovardir-lo la constancia del Sforcia, burlant a quants traydors cuydaren sa perdició, y oposant-se, ab la major energía, a la rebelió

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que tramaren senyors tan poderosos com los Centélles, los Vintimiglia y lo marquès de Cotron; y si no gayre abans tingué la oferta dels Fregosos a Génova, are fins va rebre del seu duch, Rafel Adorno y altres personatges, formal promesa de donar lo senyoriu al rey d'Aragó, y d'alçar per éll ses bandéres, axicom en altre témps ho féren ab lo rey de França. Emperò ¿quí ho havía de dir? Aprés de tant d'esforç en ajuda de la Esglesia, demana Eugeni a En Alfons reformació de la investidura que li havía otorgada del reyalme, lo duch de Milà, qui tant s'éra interessat per lo seu gendre, descobre que li éra aquest no menys enemich que ho éra del Rey, y rebent avis En Alfons de que lo metéix Papa y lo patriarca d'Aquilea tenien secrétes plàtiques ab lo metéix Sforcia, sía per prudencia, per reservar-se la execució de nous progéctes en millor ocasió, o per just resentiment —puix que lo Cardinal cabdill per sí sol cobrava les terres de la Marca y les anava posant sóts la obediencia de la Esglesia,—se-n tornà En Alfons a la ciutat d'Adria, ón hi aturà fins a la primeria de Novémbre del 1445, continuant després per son camí vers la ciutat de Nàpols.

Durant aquesta temporada, per més que no abandonà En Alfons ni poch ni molt la guerra de la Marca, consta per les dates dels documents eczístents que anà alguna vegada a Nàpols, y vers lo Janer del 1444 està fóra de dupte que hi estigué, puix que fins y caygué malalt ab perill de mort, tant que, segóns lo Zurita, «los aragonesos y catalans anaven posant a salvament per los castélls los béns llurs... mas dintre sis dies li s'alleujà al Rey la dolencia, y estigué fóra de perill, y cessaren les esperances y temors de tot-hom.» L'obgécte d'aquesta anada éra per tractar del matrimoni del seu fill En Ferran ab una de les filles del rey Carles de França, al qual obgécte passà aquesta nació En Guillèm Ramon de Mont-cada; emperò regonexent tantost que ajudaría molt a arrelar la dinastía que lo dit princep s'ajustas ab princesa italiana, prescindiren de la primera, y fóu elegida per consort del succehent rey de Nàpols Na Elisabet de Chiaramont, filla de Tristan, qui fóu gran privat del rey Jacob de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

La Marche, nebóda, per consegüent, del príncep de Tarent, del propri cognom.

No passaría de progécte lo casori durant aquell any, o portaría préssa En Alfons per tornar-se-n a la Marca, emperò envers lo Maig del següent any 1445, trobant-se altre colp lo Rey a Nàpols, passa lo progéte a víes de fét, puix lo Ximén Péreç de Corella, l'antich preceptor o gordador d'En Ferran, ab podèrs del metéix, va a mullerar-se ab Na Elisabet, a la ciutat de Letxe, y amena després la nuvia a Nàpols, llà ón les festes de les noces deguéren mesclar-se ab les tristors de les exequies que-s celebraren per defunció de individuus de la familia Reyal, contrast inesperat que no pogué preveure lo Rey, al donar aquell pas endreçat a afiançar la successió directa al trònus napolità. Les persones a les quals aludim éren la reyna de Castélla y la de Portogal; emperò, sóbre-tótes, per la gran dolor que havía de causar sa mort dins lo cor d'En Alfons, l'infant En Enrich, lo qual, aprés de vençut, ab lo seu germà lo rey de Navarra ensémps, per lo rey de Castélla, a la batalla d'Olmedo, calguéli retre-s a Aragó, y a Calatayú morí d'una ferida que portava, o de la pésta que en aquella ocasió hi havía a la dita ciutat.

Havèm referit aquest fét, per recordar no-més la pruhija que tinguéren en témps de la injusticia de Casp en negar lo dret que tenía En Frederich comte de Luna, fill natural d'En Martí de Sicilia, a la coróna d'aquest reyalme, dret combatut y negat axí per lo rey En Ferran I, com per lo seu fill lo rey En Alfons, del qual tractam, y per que un hom veja que la dinastia devallant del bastart Trastamara sabía contrastar als drets que sols donava la naturalesa per ocupar un trónus, con a élla no li convenía, y en cambi feya-ls reviure con éra lo cas de bastarts propris, la hora que la amor de pare, ajudat per la força, se sobreposava a totes les consideracions y respéctes.

Vejàm are los nous jahents que va prenent l'afer d'Italia d'ençà que En Alfons fa semblant de recullir-se a Nàpols, abandonant la Marca.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Pochs mesos estigué a la dita ciutat En Alfons, y fós o no que, per gaudir reposadament la possessió del seu reyalme, li convingués fomentar la pau universal, s'hi manifestà disposat, y ja per llà lo Març del 1445, s'éren encrohats embaxadors d'èll a Eugeni y d'Eugeni a éll ab aytal fí (1). Los potentats d'Italia no tóts s'adheriren al progécte, y entant que lo Sforcia mantingués amistat ab Florentins o Venecians, no éra d'esperar quietut; axí, que feu mester procurar-se la pau movent guerra, y convinguts lo Papa y lo Rey que la mouríen contra florentins, intimà lo darrer que lo Sforcia restituís a la Esglesia quant retenía en podèr séu.

En aquesta nova actitut ningú no restava més mal parat que lo duch de Milà, puix encare que no estava enemistat

(1) Tot-just traspuntà aquesta disposició pacífica del Rey, que Catalunya, conseqüent ab quant manifestà a les córts de Tortosa, va instar la tornada d'En Alfons a aquests reyalmes: a conseguir-ho, y ab aquest sol motiu, la Reyna convocà a córts per lo 27 de Juliol en Barcelona, y tal dia com aquest a la esglesia de Natzaret, féu sa proposició, que hi contestà en metaforich discurs l'arquebisbe de Tarragona. En acabat d'aquest acte, s'emmalaltí la Reyna, fent llit a la casa ón habitava, que éra la del sagrista Guillèm Ponç de Fonollet; y perllongant-se molt la falla de la Presidenta, tractaren d'esbrinar la veritable causa de la malaltía, eczigint-se al métge de cambra, mestre Gabriel García, lo dictamen: llegit lo dit escrit a la sesió del 29 de Setémbre, convinguéren en qué les córts continuassen, malgrat la absença de la Reyna, y que poguéssen tractar los afers a la metéxa cambra, séns que semblant práctica pogués servir d'exemple en l'esdevenidor. Hi havía una comissió de 27 persónes per espatxar quant se referia al *tan desijat* retórn del Rey: emperò, per més que la Reyna instava y planyia-s, s'hi va veure gran indolencia, séns dupte per estar convençuts los catalans de que lo Rey no tornaría: y aquesta fóu major aprés de la arribada d'uns commissionats d'En Alfons, qui demanaven en nom d'aquest l'enviu de 1000 ballesters en adjutori séu.

Aquest éra lo millor senyal de que no cuydava tornar, y tant se-n convencerien, que la metéxa Reyna més interessada que ningú en la tornada del Rey, féu esforços per tornar a les córts, no als lo primer obgécte, del qual ja no se-n parlà més, sino per instar l'enviu dels ballesters, que no arribà a efectuar-se, puix que-s llicenciaren les córts lo die 11 de Maig del 1448, tras la llegida de la cédula qui segueix: «Rebudes ha la senyora Reyna lletres del Rey, e per complir los manaments que s'hi fan, licencia la present córt. E mana que d'aquí avant ni la córt ni les 27 persónes no s'ajusten, ni despenguen negúna quantitat dels cabals del General (Deputació) ni facen embaxades: e mana encare als intitulats embaxadors que no vagen al dit senyor Rey, e a les 27 persones que, en virtut del llur pretingut podèr, no passen avant ni procehesquen a fer cosa alguna.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ab En Alfons, qui ans bé lo respectava y li donava bons concells, no anava a-les-hores en sa companyía, y altretant li esdevenía ab lo Papa, qui-s recordaría sémpre de que éra sogre del Sforcia, y, per fí de fésta, lo gendre s'éra aximetéix declarat enemich séu. Ab los genovesos, qui no-l podíen pahir, no devía Felip-María tampoch comptar, axi que no mancava sinó qua los venecians, favorejadors a-les-hores del Sforcia, l'acometéssen, com axí ho féren, per veure-s perdut, y en sa angóxa girà los ulls y no descobrí altre recólze que lo del rey Alfons.

Séns les armes d'En Alfons, poch podía fer ab lo seu estol lo Papa per recobrar çò que li tolía lo Sforcia, y lo Comú de Gènova qui no feya gayre que tantes ofertes havía fétes al nostre rey, tenint per enemichs los restants qui ho éren entre sí, no podía per sí sol aténdre a sa defensa contra diversos enemichs, posat cas que lo rey d'Aragó tingués llavors la fantasía d'estar quiet en lo seu conquerit reyalme. Lo Papa fóu lo primer qui suplicà adjutori, y En Alfons lo-y trameté tantost, manifestant-li tal bonayre, que volía que no-s consideras com a esdevingut tot quant féu la hora del concili de Basilea en detriment séu: y lo duch de Milà, desconfit per los venecians, per acreditar més viva afecció a En Alfons, l'induhia a que prengués la empresa de sotjogar la ciutat y Comú de Gènova—consell egoista, per volèr que-l venjas un altre, puix que ell no ho podía,—fent-hi lo Rey de resposta que fóra imprudent la dita empresa, per ésser prou sabut «quant avorrit no éra lo nom del senyoríu dels reys d'Aragó y de la Nació Catalana en aquella Comunitat de Gènova;» ab tot y que en aquella ocasió tenía En Alfons a la metéxa ciutat galeres, per defensió de sa ribera y de tot l'Estat genovés, y adhuc algunes companyíes d'aragonesos que n'éra capità lo cavaller català Ramon d'Ortafà. Axí ún s'esplica que en una metéxa setmana rebés En Alfons missatgers del Papa, del Duch y del Comú de Gènova, y puix semblants oferiments se prestaven a una nova combinació no és estrany que-s resolgués a sortir un altre colp de sa aparent quietut.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Vers lo mes d'Octubre havía tramès nous y numerosos socórsos a quiscuna de les tres potencies qui a élls s'éra dreçades, y vehent tantost que lo de Milà perillava, isqué, per fí, de Nàpols a la entrada del Novémbre, emprenent lo camí de Romanya. Dés lo bosch de Presença, en terra de Labor, ón estava atendat lo 15 de Novémbre, intimà En Alfons al Duch que no prengués pas acort ab venecians, florentins ni Sforcies, perçò que en tal cas més s'estimava ésser éll metéix qui entras en tractes, per veure si separava los segons dels restants; y tot avançant fins a tenir-los prop, véu llavors complit en part lo seu propòsit, puix los florentins li trametéren al punt embaxadors per tractar de concordia, essent açò a les acaballes del Desémbre.

Un aveniment inesperat podía deturar tant sía poch En Alfons en sa empresa, qual fóu la mort del papa Eugeni, que s'esdevingué lo 23 de Febrer del nou any 1447; emperò féta encontinent, elecció del seu successor, en la persóna del flamant cardinal de Bolonya, qui prengué nom de Nicolau V, posat d'acort ab lo nou pontífech, qui-s mostrava desijós de la pau d'Italia, véu tot-d'una retut, sóts la seua protecció, lo Sforcia y altres cabdills, y-s trobà més que instat per lo duch de Milà per la empresa de Gènova, per tal com resolgué lo Duch trasmetre los drets que hi tenía al rey d'Aragó, tant que per aquesta vía o pretést podía En Alfons empendre una conquésta, almenys, contra Gènova, tot aximetéix com la emprengué contra Nàpols, del qual reyalme lo-n havía fét hereu la reyna Joana.

No sabém per què, y és d'observar en la Historia, que les morts de persónes notables ja may no van soles, y darrere Eugeni, qui-s morí al Febrer, defallí lo duch de Milà lo 12 d'Agost. Obert tantost lo testament d'aquest, véu-se efectivament que lo Duch qui havía arribat a ferne quatre vegades distinctes, variant cada volta l'orde en la successió y heretament dels seus Estats, no dexava en sa darrera disposició a sa filla maridada ab lo Sforcia (qui pensava ésser lo successor del seu sogre), sinó la ciutat de Cremona; y en tots los restants Estats instituya hereu dels seus béns y drets lo

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

rey En Alfons. Si la mort d'Eugeni, per les bones disposicions del seu successor, no fóren obstacle als propòsits del Rey, la del duch de Milà podía produhir tal complicació que, si no perjudicava En Alfons com a rey de Nàpols, empatxaria o retrassaría almenys la tan suspirada pau d'Italia. Qui-s vulla ho concebrà: los metéixs Estats del Duch se trobaven enemichs los úns dels altres, los demés potentats no veurien ab bons ulls que lo conqueridor de Nàpols percaças més estens domini a la Península, car a aquest pas arribaria a ésser senyor sobirà de tota élla, y los genovesos, jatsía per necessitat oferissen abans alçar bandéres per En Alfons, no complirien plasentment llurs promeses sols al pensar qne-ls calía reverenciar la bandéra que tantes voltes havía embestit la llur, la gloriosa senyera de les quatre barres. Prompte va veure-s lo resultat que feya a esperar: lo Sforcia, despagat, torna apartar-se del servey del Rey, Milàn atropellà la gent d'armes que hi havía tramesa En Alfons ab En Ramon de Boyl en ajuda del Duch, la Comunitat de Siena s'arrambà als venecians, qui fins a les-hores éren amblats independents dels restants Estats, y roncejayres s'amostraren los florentins com esperant a veure venir.

Conegué lo gran talent d'En Alfons la mar de perills en què anava a ennavegar-se, si donant ales a sa ambició, emprenia ab la metéxa ardor que a Nàpols la vindicació dels drets que li havia trasmesos lo duch de Milà, y per poch que desijas viure en pau, que fadigat havía d'estar de tanta guerra, o d'ésser cert (no ho és gayre per nosaltres) que ansias tornar a aquests reyalmes per enténdre en l'ordenament de les questions ab Castélla, podía bè conèxer que, lluny de satisfer tals desigs, s'hi ennavegaría en interminables guerres, que-l farien tornar vell ans d'hora y farien potser inútils per lo seu fill les conquéstes que éll ab tanta gloria havía conseguides. Més valía, donchs, no aventurar lo certà per lo dificultós e incertà; emperò no perçò convenía que En Alfons donas a conèxer que estava cansat de bregar: axí, que tingué la pensada més venturosa de quantes ne pogués concebre en sa llarga vida militar y política, puix renuncià al dret

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que tant afalagaría sa ambició, tot escollint alhora una víctima per que lo seu castich servis de distracció als altres, o, variant la frasa, prenent com a fitó dels seus trateniments bèlichs lo poble qui feya gala de majors fums de rebelió, superioritat o intranzigencia. Per mijà d'embaxades, ón hi figura sémpre En Lluis Despuig, convenç y sosséga Milanesos, genovesos y sienesos, arribant a dir-los-hi que, puix havía conquerit lo reyalme que li pertanyía de justicia, contentant-se ab aquella part d'Italia, no volia enténdre en altra empresa de conquésta, llevat de que fós convinent a la pau universal: al Sforcia, qui no-s veya prou fort per sotenir ses pretencions, perçò com hi havía a Gènova un gran partit qui-l repetlía, donà-li confiances de no perjudicar-lo, que equivalía a favorir-lo, ab tal de que fés guerra a venecians y florentins; y finalment, escollí aquests per enemichs, ab lo pretést o justa rahó de que éren enemichs de la pau, que tot -just mort lo Duch, s'éren apropriat terres fronterises que no-ls pertanyíen, y la llur ambició portava-ls a dominar la Lombardía, y no cessaríen fins a apoderar-se de tot Italia: emprengué de ferm contra élls, donant-li los metéixs sienesos pas per les terres llurs, de manéra que per lo mes de Novémbre tenía ja assetjat Pomblin, que éra per ón anava a començar la nova guérra, y poch trigà en ésser aquesta furiosa y terrible en tot l'Estat florentí.

Interrompent los féts d'Italia per un moment, convé referir-ne ún en estrém notable de nostra terra, del qual se-n són ocupats molt poch los historiadors, y que no obstant ofereix abundosa materia per los qui s'apliquen al estudi de les races y a la descomposició d'idiomes. Bréu y sencillament apunta lo Feliu que lo díe 11 (1) de Juny del 1446 «entraren a Barcelona un Duch, un Comte y gran multitut de egipcians, als quals nomenaven giptans, retrahent-se d'aquella Provincia ocupada de mahometans, per conservar la Fè: dividiren-se per Espanya, y d'aquests devallen los giptans,»

(1) Lo Dietari municipal diu que entraren los giptans lo díe 9, y no lo 11, essent probable que aquesta discordança provinga d'havèr lo Feliu llegit lo nómbre XI, en lloch del IX.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Séns dupte fóu presa aquesta nova del Dietari d'Ee Comes, qui-s conserva al Arxiu municipal de Barcelona; emperò aquest annotador, lluny d'atrevir-se a consignar lo motiu de la vinguda dels giptans tal com lo Feliu, se limita a dir qui éren, *vosuians e gitans, gent trista e de mala farga, e metiensa molts en devinar algunes ventures de les gents*, que, a parèr nostre, no significa altre sinó que s'aplicaven en dir la bonaventura, cosa important qui acredita quant de lluny no-ls vé als actuals tan estrany costum. Apar que, al venir, se donaven ells-metéixs nom d'*egipcians*, de ón séns dupte prové lo nom que-ls hi dónen a Espanya en ses diverses regions, ab tot que los alemanys los apellaven *ziguenui*, los francesos los hi diguéren sémpre *bohemiens*, y los italians *zingari*. Consultant les obres comptades qui tracten d'aquexa nova raça, havèm vistque hi ha rahó per donar-los-hi tots los indicats noms, atenent axò qne d'élls recompten; car lo nom alemany, més o menys llatinitzat, del qual pot molt bé ésser una variant l'italià, prové de la crehença d'ésser los giptans procehents de Zeugitania, pahis del Africa, a les costes de la Mediterrania, separat de la Numidia per lo riu Tusca, los quals pobles se aplicaven tots a la quiromancia, o sia a la divinació per les ratlles de la mà.

Al fundar élls la rahó del nom que-s donaven con apareguéren a Europa, deyen que-ls havíen foragitats d'Egipte, per tal com los llurs predecessors havíen refusat acollir la Verge y son fill Jesus, y que, en punició, éren condemnats a anar en trips tots-témps errants per lo món: al entrar dins França, fingiren, per disculpar-se, que menaven aquella vida erront com a penitencia pública que lo Papa havía-ls imposada, per tal com havíen renunciat a la Fè cristiana per abraçar la religió de Mafomet. Emperò la veritat éra que fingiríen de pôr (puix encare al present s'assenyalen per llur covardía), de les provincies que anaven conquerint los emperadors otomans, los quals sis anys després s'apoderaren de Constantinoble; y açò és tan possible com que eczistíen en les metéxes certes gents d'igual niçaga nomenats torlachs que Bajacet bandejà en lo 1494. Los emperadors de Alemanya, qui éren reys d'Ongría y Bohemia, y qui havíen

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fét tractats ab princeps orientals y asiàtichs per contrastar al turch, donaríen naturalment adjutori als fugitius qui entraven dins les llurs provincies vehines a les fronteres turques; y axí té esplicació que los giptans, ja procéhesquen de la Nubia, ja del Egipte, y qui poguéren habitar vora lo Danubi, passassen insensiblement a Ongria y a Bohemia, y d'aquí s'escampasen per les terres meridionals.

Ab tót y aquesta probable congectura, consta que a Alemanya hi havía zigenui en lo 1417, los quals éren negres, de mala fatxa y anaven molt mal vestits, amenant ab sí llurs mullers y fills, y seguint a un capità o cap, lo qual obehíen ab gran respecte, y que-s distingía per son magnifich abillament. Aprés d'Alemanya, fóren coneguts a Italia y a França, de ón probablement vindríen a entrar a Catalunya en lo 1447, essent ací nomenats, segóns lo Dietari, ab lo nom que-ls hi donaven a França, per llur procehencia de Bohemia, *vomians*, y ab lo que ell-metéixs se donaven d'egiptians, *giptans*, y que prevalgué fins are.

Lo qui acompar los giptans d'aquests témps que hi hà a diferents poblacions de Catalunya, especialment a Barcelona y sos encontórns y a Reus, ab los que acabam de descriure, se convencerà de que és raça, que no ha degenerat física ni moralment de çò que éra en lo XV segle, y llurs práctiques, aficions y supersticions sòn les metéxes qui-ls assenyalaren en aquell témps. A la primería de la actoal centuria, com hé poden recordar-se-n moltes persónes, habitaven barris separats de les poblacions, y per habitual condescendencia de la autoritat municipal y civil, hi havía un *rey de giptans*, qui venía a ésser com a successor del antich cap de tribu, la veu del qual éra de gran podèr entre los séus per fer-los entrar a ls rahó en les llurs querelles. Y en lo metéix any en què-s redacta aquesta nova, 1871, Barcelona ha vist entrar una trip de giptans, calderers, transhumants d'Ongría, ab llurs mullers, nins, cavalleríes y axovar, precehida aximetéix per un cap abillat d'una manéra molt original, empunyant un llarch bastó com aquell abans usat dels tambors majors dels nostres regiments, y al qual pot-ser ressemblaríen, per lo

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vestuari y compost, lo comte y duch qui entraren en lo segle XV.

De bell començament, parlaren per ventura los nostres giptans alguna llenga asiàtica o dialecte teutònich, qui acabaría de desfigurar-se aci ab la mescla del català, y en altres regions d'Espanyá ab lo castellà; emperò aquestes dues llengues nacionals han prevalgut, y sols los hi romanen are als giptans algunes paraules de *calí* convencional, si bé hom los distingeix tóts, axí andalusos, aragonesos y catalans, per la vivor d'espressió y per llurs frases metafòriques, resultans de la xardorosa imaginació, aguhada per la miseria, qui-ls és innata y cararística.

La generalitit dels giptans catalans porten dos cognoms aragonesos, Ximèniç ó Castro, donant-nos açò entenent que, al voler-los ecsilar d'aquests reyalmes En Ferran *lo Católich* en lo 1492, y desprès Carles V en lo 1549, com-se-vulla que, malgrat aytals decréts, no desapareguéren de la Península, ben segur per romandre-y féren com los juheus, que-s batejaren; y en aquest ças, qui sap si donaren a trips senceres, qui-s trobassen a les montanyes d'Aragó, lo cognom de la persóna o personatge qui-ls féu de padrí. Ab tót, devèm consignar ésser aquesta una pura suposició nostra, y séns may preténdre donar-li ayre històrich.

Tornant are a Italia, tot l'any 1448 durà la lluyta ab los florentins, y en éll véu-se los milanesos arrambats decididament a En Alfons, qui-ls amparà contra los enemichs d'abdós; y si Pomblin presencià la valor dels nostres soldats, qui s'assenyalaren d'una molt notable, Portobarat fóu teyatre magestuós ón les nostres galéres van atènyer honrós triumfe sòbre los florentins. Lo Feliu esplica aquest fét ab semblants paraules; «Arribà en aquests témps nou socórs de Catalunya, tot de ballesters, una part naturals catalans y una altra valencians; y avisat lo Rey de que los florentins enviaven quatre galéres ab vitualles a Portobarat, manà exir-los al encontre sis galéres, una galiaça y tres naus, lns quals encalçant les enemigues, retéren-ne dues, podènt les altres dues refugiar-se a Liorna: emperò essent morta la major partida

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de llur gent, éntraren les nostres galéres victorioses ab les dues à rocegons dins lo port de Pomblin, y gonyaren la illa de Lilio.»

Donà aquest fét per resultat que, a la primería del Febrer de 1449, la Esglesia acudis decidida a En Alfons per defensar la ciutat y senyoríu de Milan, tant que reunit aquell ab lo cardinal patriarca d'Aquileya al castéll de Trajeto, convinguéren abdós en pendre a llur càrrech la defensa d'aquella Comunitat, contra qual-se-volgués enemichs llurs, y reconquerir çò que éra usurpat d'aquell senyoríu per Sforcia. Al veure la actitut, o per altres causes que ignoram, Venecia s'inclinà a la pau, e instant lo Papa a que-s fés també ab los florentins, va celebrar-se de prompte entre venecians y milanesos, acceptant aquests lo domini del Sforcia, com a successor del Duch, y després entre florentins y lo Rey, qui vérament desijós de gaudir los seus nous triumfes, en pau y tranquilitat, se recollí definitiuament a sa capital de Nàpols per tot l'any 1450, ón recomptent que s'abocà de plè al estudi de les lletras, familiaritzant ab grans literats, savis y artistes, y aximetéix s'apassionà d'una xamosa donzélla, Lucrecia d'Alanyo (1) «al senyorejament y volèr de la qual se subgectà de manéra (diu lo Zurita), que tinguéren per cosa molt certa que de morir-se la reyna d'Aragó, hauría-la presa per muller.»

Podía molt bé descansar a En Alfons lo seu fill Ferran, duch de Calabria, per ésser home dotat d'excelent virtut y valor, y prou vigorós, y haguéra fét séns dupte d'ajudar a semblant resolució de descansar, si no la edat y fadiga, la casualitat de verificar-se altres aveniments favorables, com fóu l'havèr desistit del papat l'intrus Fèlix, y l'havèr regonegut bonament quasi totes les potencies lo domini de la rabaça d'En Alfons a Nàpols, y havèr aquestes entrat en avinença entre sí per vía de tractats y concordies.

---

(1) Alanyo axí escrit semblaría un nom espanyol: emperó sospitam que seria ans bé Alagnone o Alano. Algun autor ha escrit Alanyó, y axí tindría ayre de català.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

CAPITOL LII

Dés del any 1450 al 1458

Tranquila residencia d'En Alfons a Nàpols. Universitat literaria de Barcelona. Clamor general per que lo Rey no tinga abandonats aquests reyalmes. Córts a Catalunya, licenciades per un motiu ridicol, aprés de ter grans donatius al Rey. Situació de les illes. Preludi de les arbitrarietats del infant En Joan rey de Navarra; comencen les lluytes ab son primogènit, lo príncep de Viana, y naix de la nova reyna Na Joana Enriquez l'infant En Ferran. Basquejament de la mare per que lo fill nasca en territori aragonès. Bàndols a Barcelona. Complicacions a Toscana, pau general, tramesa de galéres catalanes a Llevant, desengany del d'Anjou y escarment de genovesos y florentins. Ascensió de Caliste III al pontificat: qui éra aquest papa Favor dels valencians en la córt de Roma. Cruels desenganys d'En Alfons per lo comportament del Papa. Complicacions a Italia y a Navarra. Lo príncep de Viana a Nàpols. Perill que corre lo bastart Ferran de no succehir a Nàpols. Córts presidides per lo rey de Navarra, y rahó d'açò: magnífica contestació del bisbe d'Elna a la proposició del president. La arbitrarietat del president s'estabella davant la severitat dels catalans: demana a aquests que li permeten anar a presidir les córts d'Aragó. Prorogacions, recriminacions y progécte de nou donatiu al Rey per que se-n torn. Desplahers qui afécten l'esperit del Rey, sa malaltia, testament, mort, trasllació, sepulcre y epitafi. La mort de la Reyna. Fills naturals del Rey. Document nou y curiós per lo qual pot venir justificat lo motiu d'ésser viscut separats lo Rey e la Reyna. Qualitats d'En Alfons. Esclariment histórích sóbre los bàndols de Barcelona, la *Busca* y la *Biga*, y les modificacions graduals de sa municipalitat: curials noves sóbre los féts d'aquesta época.

L'UN dels actes qui més honren a En Alfons en aquest primer any de sa tranquila residencia a Nàpols, fóu lo privilegi que espedí lo 3 de Setémbre, en virtut del qual

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

donà major fórma y estensió a la Universitat y Estudi general de totes arts y sciencies, adquirint tots los privilegis generals de les universitats de Lléyda, Perpinyà y Tolosa, cosa que fóu aprovada per lo papa Nicolau V en lo metéix any 1450.

En la nova situació pacífica ón s'éra constituit En Alfons, podía certament fruir del benestar que sab per sí metéix laborar lo príncep de talent qui, sadollat de glories y apagant sa ambició, tenint noresmenys los seus reyalmes ordenats y tranquils, se constreny al govern dels metéixs, procurant lo major bé que pot als seus sotsmesos, y prefereix los goigs de la familia y de la franca amistat a tots los que les armes y les empreses heroyques procuren. Emperò res d'axò no conseguiría En Alfons—enfora d'estar arrelats en son cor, com és probable, la indiferencia més culpable y lo més fret egoisme,—perçò que ni los seus reyalmes deçà estaven pacífichs, ni la amor que sentía éra per éssers qui representassen la unió sana y lledesma de la familia, ni complía com a bon rey e pare ab los seus sotsmesos naturals, puix que més s'estimava la residencia a un pahis que li éra estrany que la permanencia en los Estats (1) als quals rebía sa rabaça lo poder intitular-se reys, séns què y séns la ajuda dels metéixs, ben segur que lo fill del infant En Ferran d'Antequera poch hauria estat cridat a la successió de Nàpols per la reyna Joana, ni tinguéra pretést per amenar los Catalans y Aragonesos a la conquésta del rayalme napolità.

Axí-ns espressam, per ésser certs de que En Alfons per més que declaras lo contrari algun colp, sentía dexar los adelitaments de sa nova patria, que de Càpua poden nomenar-se per estar aquest punt axí prop de Nàpols; y provarho lo veure la indecisió, malgrat les novitats que s'esdeve-

(1) Y encare En Alfons, con podien donar-se per perdudes les provincies de Boecia y Atica, a defensar los pobres catalans d'Atenes y Neopatria, prometia al despota de Rumania que hi aniria en persòna a defendre aquells Estats, y tractava ab Castrioto y Escanderberg, fentlos concebre esperances de que-ls trametria trópes contra lo turch, qui en sa abrivada empenta acabà ab les darreres reçagues dels catalans a Grecia.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nien en aquests reyalmes, durant los darrers anys als quals nos havèm referit fins ací, car no éra sols una guerra, com abans, la qui podía reclamrr ací sa presencia, sinó dues distinctes, la de Castélla y la de Navarra, degudes al maquiavelisme del infant En Joan, lloch-tinent del metéix Alfons a Aragó y Valencia; y éra açò qui més pesava en aquexes lluytes, que En Joan, faltant a totes les seguretats donades per lo seu germà, havía conseguit fer comprometre los aragonesos en les guerres de Castélla. al pas que trencant tot fur en la altra guerra de Navarra, havía fét ocupar per navarrenchs fortaleses aragoneses, y per sa autoritat com a lloch-tinent d'Aragó havía inclinat insensiblement los richshomens y quants los seguíen a favor de la banda agramontesa, que éra la séua, en contra de la beamontesa qui defensava lo príncep de Viana, comportament que reprovaren les metéxes córts de Çaragoça del 1447, que rebujá constantment Catalunya, prescindint del tot de tals compromisos, méntre que la una y la altra terra, en llurs respectives assamblees, reclamaven la tórnada d'En Alfons, tant que al fer-li donatius, posaven per condició que no-ls pogués percebre fins aprés d'un témps determinat, a comptar del díe de son retórn a aquests reyalmes (1). Justifica lo Zurita quant havém apuntat sus are, dés lo capítol LI en avant, y per les seues relacions és de veure clarament la gran culpa que endorsava tot-hom, en semblants desastres, al feréstech rey En Joan, ja sien les córts o la Deputació d'Aragó la qui parlas,

(1) Dés de Perpinyá, lo 13 de Janér del 1449, cridá la Reyna a córts a la metéxa vila, séns espressar ne en sa convocatoria, y més tart en sa proposició, lo obgécte precis, puix deya no-més que éra un gran servey y per utilitat y tranquilitat de la República. No convenint a la salut de la Reyna lo clima de Perpinyá, se traslladaren les córts del Castéll a casa En Ramon Blan; d'allá, per la metéxa causa, fóren traslladades a Vila franca del Penadés lo 15 de Desémbre del 1450, y després a Barcelona al monestir de Santa-Agna, lo díe 13 d'Abril. Aquí lo díe primer de Juliol, se presentaren embaxadors del Rey, demanant socórs, assegurant que no volía aquest que Catalunya fós sola en portar tot lo pés, y donant per molt positius los desigs que tenia lo Rey de tornar, per consol dels seus sotsmesos; y lo resultat fóu concedir la córt al Rey la quantitat de 4.000 florins d'Aragó, o sia 220.000 llíures barcelonines. Fóu novament mudada aquesta córt a Vilafranca, per mor de la pésta que hi havía a Barcelona, y havènt solicitat lo Rey

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ja lo rey de Castélla o lo conestable don Alvar de Luna, en ses contestacions respectives als embaxadors d'Aragó, ja los navarrenchs, en especial los del bàndol qui defensava lo lledesme successor de la coróna en lo dit reyalme.

La coincidencia de les dues guerres, com esplicarèm succintament a la entrada del següent regnat, fóu resultat de les entremaliadures y astucies ab què obraven en aquell témps los primers personatges qui millor exemple deuríen donar, car no sabènt l'esperimentat conestable de Castélla don Alvar de Luna còm refrenar en ses constants ambicions lo rey de Navarra, fomentà en aqueix reyalme la idea de clamar per rey lo príncep, puix que éra morta sa mare, reyna y lledesma senyora d'aquella terra, tenint en axí En Joan d'aténdre al seu propri reyalme qui, per poch que-s distragués, lo foragitava del trònus. Assentada una tréva entre Aragó y Castélla en lo metéix any, l'almirall de Castélla, qui éra dels de la banda del príncep y rey de Navarra, anà personalment a Nàpols, per solicitar a En Alfons que-ls favorejas, y per més que sía cert que-ls ne donà esperança, segóns és de veure en una lletra que copia l'Annalista, la veritat és que aytal escrit ofereix tanta ambigüitat com laconisme, y que dos anys després, o sía en lo 1459, ón som arribats, no havía En Alfons complit la promesa que suposen que revela la dita lletra, com no la compli tampoch més avant, segóns veurèm, si bè és cert que havía d'ésser molt

per carta, que fóu llegida e nla sessió del 17 de Maig del 1463, que li trametéssen nou socórs, consistent en lo sou de sis mesos per dos mil ballesters y mariners, al obgécte d'armar cinch naus, fóu aquest lo millor senyal de que no pensava tornar.

Confermà-s açò per la súplica que féren tantost los comissionats d'En Alfons, qui éren fra Bertran Samasó, abat de Ripoll, y mossèn Francesch Dez-plà, a les córts: car havènt aquestes fét lo donatiu ab condició que no fós percebut fins passats dos mesos de la tornada del monarca a Catalunya, y que no havía de passar del Agost de 1463, demanaren, en nom del Rey, próroga, que-ls fóu concedida al metéix mes del any segitent. Lo dia primer d'Octubre del 1453 restaren licenciades aquestes córts, a conseqüencia d'una cédula que llegí lo vice-canciller, concebuda en semblants términs: «La senyora Reyna, qui, conforme ta móltis ho sabets, és tenguda anar-se-n d'aci préstament per anar en Castélla licencia e dóna per licenciada la present córt.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

compromès per En Alfons inclinar-se al un o altre bàndol—puix en lo 1451 se confederaren públicament lo rey de Castèlla y lo Conestable ab lo príncep de Viana, contra lo pare d'aquest,—n'éra lo resultat sémpre escampar una metéxa sanch, no ho és menys que lo rey d'Aragó no sabía llunyarse del sol d'Italia, per més necessitat y compromisos que li apremiassen d'ací y per mès que los veritables patricis clamassen instantment per la tornada del Rey al abandonat soli dels Jaumes y los Péres. Vulla, donchs, pensar lo llegidor, tras aquestes noves, la causa que pogué deturar per tant de témps En Alfons a Nàpols, y si mereix qué sía censurat lo seu comportament per los actuals historiadors aragonesos y catalans (1).

Vici comú és en tot-hom dexar córrer los afers petits al empendre-n de grans, y girar los ulls a aquells con aquests tenen fí. Lo llegidor se recordarà que la primera volta d'exir de Catalunya ab sa armada lo rey Alfons, fóu ab lo pretést d'ordenar les illes, foragitant-ne los qui constantment les pressuraven, com aytambé jaquí lo setge de Bonifaci, per abocar-se a la fólla empresa qui l'illaquià tota la vida, la conquésta de Nàpols. Durant lo grapat d'anys que necessità per conseguir aquest darrer y preferent obgécte, méntre, que batallà En Alfons per les regions italianes, poca ansia li donà si Còrcega y Sardenya trobaven-se vecsades y quasi fora de sa obediencia; mas en l'any ón som arribats, lo ja pacífich vencedor se recordà d'aquells Estats que tanta de sanch y cabals havíen costat als seus sotsmesos per mantenir-los en la feheltat del rey d'Aragó. A Sardenya hi estava de virrey e lloch-tinent general En Galceran Mercader, qui havía tin-

(1) Com a cosa singular, devèm ací senyalar la nota del un dels Dietaris de la Deputació, car óltra de marcar la diferencia de certs costums entre unes terres y altres, dóna idea de la major o menor dignitat que revela en quiscuna la manéra de practicar-las. Lo díe 26 d'Agost del 1450, va rebre En Alfons, estant a la tórra del Greco, una comissió del nostre pahis qui hi anava ab l'obgécre d'instar sa prompta tornada, y al anar los nostres embaxadors a besar a En Alfons lo peu, creguts de que axí calía allà fer-ho per ésser costum de régne de Napols, no-ls ho permeté lo Rey dihent-los que havien de limitar-se a besar-li tan solament la mà, per ésser aquest lo costum de Catalunya.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gut la habilitat de mantindre la illa en pau y repós; y a Corcega, sía que estigués embadalida dels triumfes del magnànim Alfons, o que hagués mudat un xich la disposició dels seus naturals y d'aquells qui abans mantinguéren allà la rebelió, a conseqüencia de les moltes vicissituts per ón éren passats los llurs favorejadors los genovesos, no costà gayre al Rey posar-la en lo metéix estat que la illa vehina, per tal com hi trameté de virrey e lloch-tinent lo cavaller català Jaume Besora ab algunes companyíes de cavall y de peu, qui passaren de primer per Sardenya, ab orde de rebre en aquell punt ón anaven fortaleses y homenatges, y d'apoderar-se si convingués d'alguns llochs de la marina, y produhí l'efécte desijat, contribuint-hi los senyors de la Casa d'Istria qui allà té gran valiment, los quals confermà lo Rey en llurs feus y possessions, per havèr-li manifestat grans desigs de servir-lo.

Traslladarèm puntualment ço que diu lo Zurita, per donar justa idea del estat en què-s trobava En Alfons tocant als afers d'Italia durant lo referit any 1451: «Lo Rey (diu) estava, en aquest témps, confederat ab venecians, y tenía deliberat rompre la guerra contra florentins: y advertí al cardinal de Lleyda que en la pau que féu ab florentins, li havia promès lo Cardinal de part del Papa que concediría sa butlla, que no essent-li gordada la pau per florèntins, romangués absolt de la condició del jurament que feu en la investidura del Reyalme y li fós permès fer-los guerra. La ocasió que lo Rey prengué per lo rompiment féu, que de Florencia donaven-se algunes favors y desfreçats socórsos al Francesch Sforcia, qui-s deya duch de Milan, qui continuament entenía en la contorbació de la pau y repos d'Italia, y que los florentins havíen fét novament lliga ab éll: donchs trametéren lo Rey e la Senyoria de Venecia a requerir-los que se-n dexassen.»

La anada a Italia del emperador Frederich III per casarse y coronar-se fóu averany de duptes y esglays per mólts, y sóbre-tót per los qui no volíen acabar de persuadir-se de la seguretat adquirida per En Alfons en los seus dominis: car,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

en primer lloch, sabènt-se que la muller que anava a pendre l'Emperador, Na Lionor de Portogal, éra nebóda del nostre rey, se-n deduhía d'aquí la estreta amistat d'aquests dos grans poderosos, y després que calènt-li anar a Roma per coronar-se, qui sap si-n resultaría un nou aferruçament de güelfs y gibelins, fatal per la pau d'Italia, tan desijada per los bons. No fóu lo papa qui sentí menys semblant temor; emperó En Alfons va sossegar-lo, donant-li les majors seguretats: y axí, en aprés d'entrar Frederich per Venecia, apartant-se del Estas de Milan y del seu duch Sforcia, no dexant axò d'ésser molt significatiu, se-n anà a Nàpols a coldre ses esposalles, tot rebent allà grans obsequis del nostre rey, y passa a Roma a pendre la coróna, seguint en sa comitiva gran nómbre de magnats italians dels qui prestaven obediencia a En Alfons, tot lo qual s'esdevingué durant l'any 1452.

Lo 10 de Març del propri 1452, la nova muller del llochtinent d'Aragó y rey de Navarra, la reyna Na Joana Enriquez, madrastra per tant del príncep de Viana, infantà un fill qui fou batejat ab lo nom de Ferran com lo seu avi. Ab tót que En Alfons no tenía successió legítima, y ninguna esperança hi havía de que s'ajustas ab sa lledesma muller, poch asseguraría algú, atesa la perfidia e instancia d'aquests reyalmes de que regressas lo monarca, que aquest no tindría successor directe; emperò si que éra més probable que témps a venir fóra lo successor d'En Alfons a Aragó son germà lo rey de Navarra, lo primogènit del qual, fill de Na Blanca, éra Carles de Viana: axi, que semblaría molt llunyana la eventualitat de que li tocas ésser, ab lo témps, rey d'aquests reyalmes al novell fill que de sa segona muller acabava de nàxer-li al rey de Navarra. En Carles estava llavors a la presó, y malgrat de bullir tot Navarra en guerra, la perspicacia de la reyna Joana fóu tal, que sèns mirar lo perillós del seu estat, donà-s brasa a exir d'aquell reyalme al atansar-se la hora del part; y passant les fronteres traslladà-s a Sos, llogar del reyalme d'Aragó, sèns dupte ab la ambiciosa idea de que lo nou nat tingués la naturalesa de la patria aragonesa, cosa

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que unida al propòsit de donar-li lo nom del avi, porta almenys a pensar que éra tot alló principi d'un ample y terrible plan del qual ne tocarèm bentost les conseqüencies.

Deviem consignar aquest fét per ésser la aparició de aquest príncep la font dels mals y humiliacions per ón ha de passar tantost Catalunya, defensora de la legitimitat y enemiga de tota tirania, com aytambé lo trist compliment d'una malastrugança per la independencia de la Coróna d'Aragó, puix lo dit infant En Ferran ha d'ésser, més avant, aquell rey En Ferran *lo Catòlich*, qui, per sa unió ab una princesa de Castélla, no vacilà en oblidar, almenys en los primer anys de regnat en Espanya, çò de que éren tinguts tant éll com sa rabaça a la terra aragonesa y catalana, ab les quals servaren més justa consideració que éll tots los reys qui-l precehiren. No li fuja al llegidor de la memoria, d'aqui-avant, aquesta lléu emperò molt important nova, relativa al un dels primers actes de la reyna Joana (1).

No parava esment en aquestes mires dels seus eventuals successors lo rey En Alfons, y tan italianitzat estava y tan desijós d'acreditar al reyalme napolità lo rebrót per al qual reservaba lo conquerit setial, que palesament venia a declarar-lo com al seu substitut en les campanyes que allà calguèssen prosseguir. Axí, en la empresa única qui a-les-hores obligava En Alfons a batallar, o sía en la guerra contra florentins, romangué quiet lo Rey a Nàpols, y enlloch séu envià lo seu fill Ferran, duch de Calabria. Toscana fóu lo teyatre de la nova brega, y allà anaren les nostres galéres que governava lo comanador de Montalbà, Antoni d'Olzina, y los

(1) Com a part dels progéctes que llavors imaginaren per tenir aparellat lo terreny en l'esdevenidor con fés mester esplotar alguns estaments de Catalunya per sostenir la causa d'En Joan, correspondria senyalar ací algunés guspires qui scintilegen a Barcelona ab motiu de dos aferruçats bàndols, nomenats de la *busca* y de la *biga*, a qué donaven pen lo sistéma d'elecció municipal que llavors seguien, singular subject del qual se són ocupats molt poch los nostres historiadors emperò en atenció al significat y grén trascendencia d'aytals féts, y a que són diversos y conseqüents l'ún del altre, jatsia portant una metéxa fi, y estant repartits en los anys qui resten del regnat d'En Alfons, nos estimam més tractar-los tots al plegat, ocupant-nos-ne especialment a la fi d'aquest capitol, a tal d'apèndech, al qual pot recórrer des d'are lo llegidor si axí li plau.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nostres soldats com aximetéix los reforços necessaris de queviures, que conduhí vers la fí d'any la nau de Carbonell a Telamó, y que basquejà de trametre de Sardenya estant, de ón n'éra lloch-tinent y governador lo català Jordi d'Ortafà.

Guerrejà a Toscana lo Duch tot aquell any, y durà la campanya gran part del següent; mas, près de impaciencia En Alfons, lo 29 de Juny del 1453, escrivía a En Lluis Despuig, l'ún dels confidents del Duch, que havía deliberat seguir aquella empresa, y en conseqüencia, a mijan mes de Juliol vinent, partí En Alfons de Nàpols, aprés d'instruir convinent-ment lo seu fill sóbre lo mou còm havía de mantenir-se entretant per no ésser víctima o burla dels florentins y llurs aliats, qui, més poderosos que no éll en aquella ocasió, lo provocaven instantment abans que lo seu pare arribas en son socórs.

Prevehent semblant necessitat séns dupte, no accedí En Alfons a les instancies d'aquests reyalmes qui reclamaven lo seu retorn d'Italia; y ací convé recordar, en prova d'açò, que fóu a la primería del metéix any, per lo mes de Febrer, con envià los dos seus comissionats, lo comte de Concentayna y En Pére de Sant-Climent, a les corts de Catalunya (de què-ns som ocupat a una nota anterior) per alegar les escuses en les quals reposava la dilació de sa permanencia a la peninsula italiana, essent-ne una d'élles la actitut dels florentins ensémps ab los llurs confederats y la favor que lo rey y lo daufí de França otorgaven al Sforcia: y en aquestes metéxes córts fóu con los catalans féren la perferta dels quatre-cents mil florins, sóts la condició de no podèr-los percebre lo Rey fins en aprés de sa tornada, com altretant ne féren les córts d'Aragó de cent-vint mil florins, ab idèntich supòsit.

Coincidí aquesta nova decisió d'En Alfons a batallar, ab un aveniment més o menys esperat, qui posà en alarma tots los potentats y nacions, y pot-ser fins al metéix abrivat cabdill qui cuydava humiliar los florentins a Toscana: tal éra la nova de que lo turch estrenyía per mar y terra, ab grans forces, la ciutat de Constantinoble, ab lo qual aperduament des-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aparexia de tót-en-tót l'imperi gréch y correria gran perill tota la Cristianitat. Si aquesta trobava-s dividida en guerres major éra lo perill y més difícil la ajuda que deuria portar-se al pobre emperador Constantí, acorralat y en tanta estretor, séns que ningun príncep cristià li valgués. Lo Papa regonexía més que tot-hom aquest devèr, y ho regonexíen encare En Alfons y altres príncepes, axí que tot éren embaxades y consultes per fer quelcom, emperò séns resoldre res, y dexant que Constantí fós, com axi ho fóu víctima de la furor mahometana.

Era, com és de veure, necessaria de totes les passades la pau a Italia; emperò per més que la desijassen En Alfons y lo Papa, tant los se-n donava als coligats de Toscana, encoratjats a-les-hores ab la presencia del metéix Renat d'Anjou y ab la favor de França. No tenía, donchs, altre remey En Alfons sinó complir sa nova indicació de guerra: envià per endavant En Bernat de Vilamarí, qui éra llavors capità general de la armada, ab ses galéres, a la marina de Pisa, encarregant-li que discorregués per aquells volts fins a nova orde. Va reforçar-la en bréu espay agregant-hi altres tres galéres, la de Grageda, de Roger d'Esparsa y de Bernat de Requesens, si bé tantost haguéren d'arrencar part d'aquestes forces envers Còrcega per algun senyal de rebelió qui-s féu veure, y per fí, en acabat de fer benehir a Nàpols, ab gran pompa, noves banderes, isqué resolt En Alfons, a mijan Agost, emprenent lo camí de Toscana.

Hi hà qui-s creu que En Alfons desijava més que guerrejar, confederar-se o reduhir a sa lliga los seus enemichs, y espletant una manya diplomàtica per abatre lo Sforcia, féu traspuntar per primera vegada un pretendent al ducat de Milan, qual éra En Lluis de França duch d'Orlians, descendent, per part de sa mare, de Joan Galiazo, antich y primer duch d'aquell senyoriu. Con tot estava a punt pot-ser per debatre-s una batalla decissiva, sobrevingué una malaltía al Rey, bastant a fer creure que estava en perill de mort, y per que, esvanint-se esperances, mudassen molt d'aspecte los propòsits que-s tenien, tant que fins arribà a perdre-s Vada,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

l'un dels punts qui més s'éren fortificats y que havíen procurat gordar ab major volença. Emperò recobrant En Alfons la salut, tan de ferm s'aplicà a la persecució dels seus enemichs, axi Toscana com a Lombardia, que consegui a la fi son obgécte, tant que, ni freturat de les forces marítimes, tingué ocasió de podèr fer çò que no féu ningun altre príncep, a sabèr, trametre forces directament contra los turchs a Constantinoble, y altres en ajuda dels príncepps qui-s veyen perseguits o humiliats per aquells: a En Vilamarí, al qual honrà alhora ab lo càrrech de Governador y Capità general dels comtats de Rosselló y Cerdanya, que vacava per mort d'En Bernat Albert: li manà anar a Llevant ab vuyt galéres a En Joan de Nava l'envià, ab un altre nómbre, en socórs de la armada veneciana, y a En Ramón d'Ortaffà lo destinà, ab la gent de guerra suficient, en ajuda d'En Jordi Castrioto Scanderberch, a Albania. De prompte los Sienesos, instats per lo Papa, qui s'esforçava en decantar tots los príncepps y potentats a la pau, entraren en lliga ab lo Rey e la senyoria de Venecia; y tant generós se mostrà En Alfons, que ell-metéix proposà condicions sóts les quals poguéssen aquells convenir-se y establir tranquilitat general, essent al Sforcia a qui eczigia més sacrifici, per tant com éra de qui menys podia refiar-se: emperò al cap-devall hi accedì també, de manéra que, a la primería del nou any 1454, romanía ja adherit podènt veritablement dir-se que molt poch n'hi mancava per que la pau fós recobrada a Italia, desengany cruel per lo d'Anjou, qui hagué de tornar-se-n a Provença, y encare al arribar-hi trobà-s ab la novitat de que la casa de França favoría la d'Aragó.

Sols mancava per la pau definitiva que s'adherissen genovesos y florentins, y adhuc en tornant lo Rey a Nàpols, aquells cuydaren donar-li mal-témps, atemptant una empresa que-ls sortí als ulls del cap. Reproduhirèm la descripció que-n fa lo Zurita, tant per ésser l'autor qui la tracta en conjunct, com per interessar lo fét a la marina catalana: «Esdevingué, donchs, que tal témps com per l'estiu, sétza naus grosses y un balener de genovesos vinguéren de la mar de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ponent de rebre altres naus de mercadería, y ab empresa de cremar dos grans vaxells que lo Rey havía manat fer da molt estranya granor, y també per recobrar-ne d'altres, que l'any passat s'éren preses per los Capitans del Rey, Aquesta armada presentà-s per dues vegades davant lo Moll de Nàpols, lo nou y l'ónze d'Agost, y no s'aventuraren a acometre la llur empresa; y avisaren la Senyoría de Gènova, per que-ls enviassen deu galéres ben armades que tenien en llur ribera, y les galéres ab les naus ensémps, o per témps contrari o per esperar millor ocasió, anaren discorren per les costes d'Italia fins al primer d'Octubre. En aquest entreval, poguéren adobar lo Moll, ón estazen aquelles dues grosses naus, y-s fortificà ab molta artillería de lombardes grosses, de moltes altres de mijanes y d'altres tréts menors de pólvora, que-n deyen trons, y espingardes en nómbre de quatre mil, y hi hagué témps d'armar catorze galeres, ab les que estaven a la armada Reyal.

»Tenint açò en orde, l'onze del mes d'Octnbre isqué En Bernat de Vilamarí ab les dites galères del port de Nàpols, endrèt Ponça, per regonèxer si éra aquella illa la armada de Génova, cuydant, si no hi fós, fer la volta de lo Foz de Roma, ón deyen que estaven les galéres de Gènova. Donà-li orde lo Rey que fés de fórma que aquelles galéres dels enemichs no-s poguéssen ajustar ab les naus, y con açó no pogués fer-se, estigués amatent que, fent aquella armada la vía de Nàpols, En Bernat de Vilamarí se-n tornas ab totes les galéres que menava, y fós primer a Nàpols, que no la armada Genovesa; y tingué orde de no passar més avant de la Foz de Roma, si no hi anas, que trobant-se ab les galéres dels enemichs, los encalças, y en tal cas, les seguis fins a tant que les assolis, o perdés la esperança de retre-les. Posà lo Rey en açò tan particular mirament, com a cosa molt convinent als seus Estats, car li semblà estremada gosadía la dels genovesos, volèr al seu esguart fer-li aquella injuria y afront, de cremar les seues naus, la hora que tots los princeps y potentats d'Italia tractavan de la pau universal.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

»Aquell díe a hora foscant En Bernat de Vilamarí, lo comte d'Oliva, y altres senyors y capitans anaren-se-n a Ischia, y la nit vinent passaren a la illa de Ponça ón estiguéren séns descobrir-se, y les deu galéres de Genovesos qui anaven confiades, encontraren les del Rey; y tantost los hi gonyaren los nostres la úna, y les tres prenguéren la fuyta, y s'embarrancaren prop de Tarracina, méntre que la gent qui-s pogué scapar, s'escampà per la costa, y fóren presos per los de la comarca. Sortiren les nostres galéres al encalç de les sis dels enemichs, y no podént esser socorregudes de llurs naus, car les galéres reyals hi estavén de per mig, prenguéren aquelles y una galiota, y calaren-hi foch, tot romanent la armada genovesa de manéra que, séns les galéres, no pogué fer lo dany que-s pensava a les costes del Reyaume.

»Ans d'aquesta destroça de les galeres, s'éra moguda plàtica de concertar-se lo Rey ab la Senyoría de Gènova, valènt-se del cardinal de Fermo y d'En Joan Philippo de Flisco, capità general de la armada genovesa. Després ja molt entrat l'ivern, isqué En Bernat de Vilamari, capità general de la armada del Rey, ab ses galéres, del port de Gaeta, y passà a la ribéra de Génova, fent guerra als Genovesos; y amenava ab sí un fill de Ludovich de Camp-Fregós, que donava en ostatge, en fermança de la concordia que ab éll havía lo Rey assentada.»

Poca trascendencia podía, donchs, tenir la astucia genovesa, per restar escarmentada, y méntre que En Alfons acababa de ratificar la pau ab lo duch de Milà y los Florentins, que fóu ja entrat l'any 1455, y entant que-s tractava, com a conseqüencia natural, d'una lliga general de Italia per fer espedició contra lo Turch. La bona voluntat de Nicolau V, per ventura contribuiria en aquesta nova y general empresa a distraure los Italians de llurs antigues rancunies; y ab tót que-s morí, no desconfiava En Alfons de viure en pau, o almenys séns guerra a Italia, vehent que lo successor elegit per lo pontificat éra talment tallat a sa faysó, promogut a cardinal pér valiment séu, y qui sap si ascendit al soli dels

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

papas com a reflecse de la metéxa preponderancia que tenía lo rey d'Aragó. Axí éra de pensar al veure que lo nou papa éra aquell metéix prelat de Valencia Anfós de Borja, gordador y acompanyant d'En Ferran, fill bastart d'En Alfons, dés de Valencia a Nápols, y constant servidor del qui éra llavors rey de Nápols y d'aquell qui ho havía d'ésser ab lo témps; mas com éra aquella época fecunda en contrasentits y transformacions, no és d'estranyar que sobrevingués una trasmudació inesperada, de la qual convé que-n posèm a noves.

Per més que En Alfons envià, en témps de Nicolau, galéres a Llevant, per los féts que portà a fí En Vilamarí prop de Nàpols y en altres costes durant l'any 1454, judicam que se-n retrassaría la enviada, esperant pot-ser fer-ho al plegat ab les potencies restants d'Italia, que éra aquest lo pensament de Nicolau. L'un dels primers actes ab que prometé assenyalar-se lo novell papa, qui prengué títol de Caliste III, y succehí al altre catorze días aprés de sa mort, — esdevinguda la diada de la Anunciació de Nostra Dona del 1455, — fóu la empresa contra los Turchs; y dihèm solament que prometé, car d'éll recompten que féu solemne vot per escrit (com si fós en consistori), en què jurava, prometía y votava a Déu que perseguiría ab guerra continua aquells enemichs de la Cristianitat. Com per aquesta nova Crohada éra precis estar ací en pau, bé feya creure a quants la desijaven, que lo nou papa treballaría a semblant fí, y En Alfons, qui éra dels més interessats en aquella per lo benestar séu y del seu fill, vehent aquesta disposició en qui fins a-leshores havía rebut d'éll inspiracions y favors, content per altra part de contemplar que un antich sotsmès séu s'asseya a la cadira de Sant Pére, séns donar lloch a dilació, cuytà-s a felicitar lo nou elegit, trametent-li molt solemne embaxada com jamés no s'éra vista, puix que-s componía de catorze personatges, entre prelats y magnats, axí d'aquests reyalmes com italians, essent los de Catalunya l'arquebisbe de Tarragona, En Joan Ramon Folch, comte de Prades, En Guillem Ramon de Mont-cada mestre justicier de Sicilia,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

En Lluis Despuig, mestre de Montesa, y en Joan Soler canonge de Lléyda.

Lo misteri que enclou la tanda d'inconseqüencies, o si volen dir-ne ingratituts, que són de observar d'aquí-avant de part de Caliste respécte al seu antich rey y favorejador, mal podría are algú endevinar-lo séns fer grans descobriments diplomàtichs; y axí-ns limitam a dir que En Alfons véu-se grannment contrariat ab la elecció del papa valencià, per resultar-li constantment fallits tots los comptes que pogué fer per endevant, confiant en la docilitat de la Santa Seu a ses insinuacions. Si Caliste estojava recondit en son pit algun ressentiment anterior, si enlayrat a sobirà pastor se revifà en sa memoria y consciencia la injusticia de Casp, entronitzadora de la més ambiciosa rabaça que sía may coneguda, o si, per excesiva prudencia y justa previsió, conexent les eczigencies d'En Alfons, volgué donar-li saludable lliçó de bell començament per que no-s propassas abusant de la amistat, ho ignoram; emperò és cosa certa que tan prést pogué un hom conèxer la poca armonía regnant entre abdós princeps, segóns anam a consignar, séns aventurar-nos certament a dir de part de qui estigué la culpa, sóbre-tót en lo primer fét que devèm referir.

Volen trobar-ne l'origen en una causa fútil de sobres; bé-s recordarà lo llegidor que en Alfons, al empendre per segona vegada la guerra contra Nàpols, deposità la major confiança en un tal Picinino, qui de fet li féu grans serveys, y tan lligat estava als interessos del nostre rey, que fins prengué son titol com a cognom, dihent-se Picinino d'Aragó. Un fill d'aquest Jacob Picinino, conservant la tradició del pare, havía seguit lleyal En Alfons, y com, per la resolució de la pau general, segóns recompten, hagués fét mester licenciar molts cabdills y capitans, essent un dels acomiadats per En Alfons lo dit Jacob, cuydà cercar nou ofici militar, al qual obgécte anà al metéix papa, qui-l rebujà; y llavors, imaginant per ventura nn pretést per fer guerra, anà dret al comtat de Siena y reclamà als sienesos una quantitat que devien al seu pare. Si hi havía veritables de-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sigs de pau per part de les diverses nacions y princeps d'Italia, qual-se-vol compendrà que poch resultat havia d'esperar l'isolat cabdill qui, a tall de *condottier*, acomiadat per lo senyor al qual servía, tractava de promoure una guerra per lo sol motiu d'un deute pecuniari que una senyoría ab éll tingués.

Nos gordarèm bé prou d'assegurar si obrava Picinino per son compte o si éra instrument d'algú altre, car axí com convenía la pau a Italia, pot-ser convenía també una aparença una ombra o perill de guerra, per esquivar lo compromis d'anar a la crohada contra Turchs, puix que, segóns éra manifést, se portaven de la manéra mes egoista e indiferent altres reys y princeps defora Italia, los qui, ab tót y regir grans potencies cristianes, miraven ab la major fredor los estralls de Constantinoble y la trista fí del pobre emperador Constantí. La veritat és, que tan bell punt com apareguè Picinino a les terres dels sienesos, Caliste va declarar-se ferm patrocinador d'aquests contra lo bulliciós demandant, alhora que l'antich senyor, En Alfons, a qui poch li costaría aplicar novament al seu servey lo foragitat capità, mostrà-s no solament partidari de la bandéra que aquest havía alçada, sinó que favorejà lo pertorbador de la pau, enviant-li armes, diners, soldats y tota mena de socórsos.

Semblant comportament féu proferir un just plany al Papa, qui digué que malgrat havèr tramès la butlla de la Crohada a En Alfons; aquest difería la espedició santa contra los Turchs; y devent-se, per tant, disculpar lo Rey, manifestà que no podía fer-se aquella sens havèr-hi pau a Italia, y puix que Picinino éra l'únich qui la contorbava, lo millor éra que lo Papa l'admetés en sa gracia. Per més que açò sembla poca cosa, n'hi hà prou per conèxer que corria malvolença entre lo Papa y En Alfons, de la qual séns dupte podíen pervenir grans mals.

Los nostres historiadors disculpen lo Rey, vehent en sos actes desigs de refermar la pau, com éren los matrimonis que tractava, entre altres lo del seu nét y néta ab una filla, y fill del duch de Milà Sforcia, més que per refermar la pau,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

per arrelar sa dinastia a Italia, les cartes que envià a Caliste per la seua aprovació, y finalment les prevencions que feu y los concells que celebrà per donar a entenent de que estava dispost a anar contra lo turch, tant que fins oferí sa persóna, béns, Estats y quant tenía: emperò poch s'ho creurà lo, qui pens tan solament que, per no pérdre ço que tenia a Italia, no havía volgut venir En Alfons á aquests reyalmes, malgrat les grans instancies y eczigencies dels seus sotsmesos, y bé fóra ridicol que lo rey d'Aragó y comte de Barcelona, qui per tants anys havía viscut apartat d'Aragó y Catalunya, se-n anas a aventurar sa vida y la dels seus sotsmesos a les mars de Llevant, dexant compromesos los interessos de tres distinctes nacionalitats qui reclamaven sa intervenció, a sabér, la nacionalitat napolitana, ón podría afonar-se Ferrant durant la absença del seu pare, la nacionalitat catalano-aragonesa enfastijada de veure-s per tan llarch témps regida per lloch-tinent, y la nacionalitat castellana per acabar tot-d'úna ab les revoltes que hi promovía lo rey de Navarra. Per més que-n vullen dir, donchs, nosaltres no podèm creure en la senceritat d'En Alfons en aquest punt, y a dir veritat, la tesi de tots los seus propòsits se reduhía a percaçar la pau, si, emperò per gaudir-ne desempatxadament a Italia y no fóra d'élla; axi que, en tal cas, admetrèm la possibilitat dels seus esforsos per atènyer la pau, emperò séns altre obgécte que lo del seu propri benestar. De tal forma, no és de meravellar que, dins lo metéix any en que havía atemptat Picini, no sa demanda, lo vejam rebut en la gracia de Caliste, alhora que entren los sienesos en la d'En Alfons: mas' com tot axó no éra sinó una part de la armonía que calía establir entre lo rey d'Aragó y lo Papa, romanía sémpre en peu una altra part, la de la Crohada, que no compliría jamés En Alfons; y sia per aquesta causa o per altres d'ignorades, ab tót y que la pau d'Italia s'éra conseguida, la mútua desconfiança entre los dos personatges seguí tót aximetéix, y no solament no tractaren de complaure-s en llurs respectives eczigencies, sinó que l'un y l'altre inventaren camins per desplaure-s entre si, com anam a veure-ho.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Ja entrat lo nou any 1456, per estar en veritable pau, li passà per primera volta per lo cap dir que estava resolt a visitar aquests reyalmes—viatge tan improbable com lo de Llevant,—y volènt-ne informar en secrét lo Papa, nomenà de embaxador a aytal obgécte lo comte de Concentanya, qui és aquell metéix Ximèneç de Corella, sots cura del qual s'éra criat lo bastart En Ferran, futur rey de Nàpols. No fóu mala la elecció del embaxador, puix ans de tót tenía la circumstancia d'ésser valencià, sobirana recomanació per lo valencià pontífech, qui tan bell punt com ascendí als soli pontifici la donà en favorir los seus compatricis, y sóbre-tót los de sa familia, fent cardinals dos nebots séus, fills d'unes germanes Prefécte de Roma y capità general del Estat y del exèrcit de la Esglesia un altre nebot, del seu cognom; al qual fins cuydà fer-lo Duch de Spoleto, capità de deu galéres de la Esglesia En Jaume de Vilaregut; y no perdé témps en canonitzar Vicenç Ferrer, si bé aquesta canonització fóu promoguda per lo papa anterior, a instancia del Rey: una altra circumstancia con corria en lo comte embaxador, que éra la amistat y franquesa mijancera entre éll y lo Papa, puix que abdós éren los més propers gordadors del bordet reyal ans d'exir de Valencia; car bé-s recordarà lo llegidor que En Alfos de Borja anava en la metéxa galéra qui conduhí a Nàpols En Ferran, y que éra lo conductor y acompanyant de aquest, ab especial recomanació, lo dit prelat.

Prova aquesta franquesa lo Zurita, aprés d'assegurar que «lo Papa fóu de sa condició y naturalesa tan presumptuós y altiu, que no mostrava ningun senyal del pobre naximent y lloch de ón devallava... y que tingué tan certa galivança d'ésser promogut al sobirà pontificat, o per sa fantasía e imaginació o, perçò que està prou admès, per havèr-ho axí senyalat en sa minyonía lo sant varó fra Vicenç Ferrer, que molt témps abans havía deliberat de nomenar-se Caliste, etc.» esplicant la interessera vista dels dos valencians, pot-ser antichs companyons, lo Comte y lo Papa, al revelar aquell lo rècech de la pretensió secréta que portava y per la qual éra anat a Roma.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

La missió del Comte éra en aparença consultar ab Caliste tocant al retórn d'En Alfons a aquests reyalmes, emperò l'afer éra conseguir que lo Papa otorgas de nou, a major cautela, les butlles d'investidura del reyalme y dels vicariats de Benavent y Terracina. Si tocant a aquesta darrera part éra injusta o no la pretensió d'En Alfons, y si la metéxa pretensió féu obrir l'ull al Papa, ho ignoram; emperò la veritat és que Caliste ho denegà ben palesament: l'antich amich del prelat valencià, y per ventura son companyó d'infantesa va creure-s ab libertat de sobres per fer present, meravellat, lo camí que l'alre amich havía seguit fins a arribar al soli pontifici, patrocinat per lo Rey; y al disculpar-se Caliste de la ingratitut que li retreyen, hagué de fer-ho ab tanta ira, que obligà al Corélla a dir-li amargues veritats, citant-li l'escandelós exalçament dels parents, y recordant-li lo humil lloch de Canals, a Valencia, ón havía après de llegir. y la esglesia de Sant-Antoni ón cantà la primera epístola, veritats que la altivesa del Borja no pogué comportar, ans per aquelles anatametitzà lo Comte, enviant sa maledicció apostòlica l'any següent, «y després (hi afig lo Zurita) estigué malalt, y-s morí, segóns apar per lletres de la mà del Papa, d'aquella dolencia.»

Per graus vingué a desencadenar-se, donchs, una tempestat entre En Alfons y son antich favorejat: al crear Caliste nous cardinals nomenà com si fós poch En Jaume de Portogal, fill del infant En Pére qui-s casà ab una filla del darrer comte d'Urgell, de manéra que posà en camí de podèr ésser ab lo témps sobirà pontífech un nét del desheretat a Casp per l'intrus Benet XIII, menaça eventual contra la dinastía que aquest havía exalçada y a la qual pertanyía En Alfons; tot alhora fóu denegada la provisió de les esglesies de Çaragoça, Valencia y Orihola tal com En Alfons volia: y ressentit lo Rey, començà a tramar concordies ab lo marquès d'Oritàny y altres, y a moure lo marquès de Villena, majordom del rey de Castélla, cuydant talment llevar la obediencia a Caliste, que no tingué efécte per trobar-se En Alfons embolicat, a cap de pochs mesos, en un altre compromis bèlich,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que fóu lo de moure guerra als Fragosos de Gènova, als quals patrocinava França, y d'ajudar los Adornos, segóns tantost veurèm, ans la sement de tanta rancunia per part de Caliste no romangué estingida y donà sos resultats més contra una víctima innocent, contra En Ferran, al qual negà tot favor lo Papa, al venir la hora de que lo bastart succehis al seu pare en la cadira de Nàpols.

Mal any fóu lo 1457, penúltim de la vida d'En Alfons, per que aquest pogués restar tranquil en quant tocava al fruyt de les seues esforçades campanyes. La sotsmisió de Bonifaci per los genovesos fóu la una de les fatleres d'En Alfons tan bell punt com véu-se segur al setial dels Anjou, car deshonrós fóra per éll que lo setge que abandonà la primera volta que anà ab la armada catalana a les illes, per trasladar-se a les costes d'Italia, no procuras assegurar-lo, méntre que havia conseguit assegurar-se al front la coróna de Nàpols. Dominaren a Gènova los partidaris de Campfregós, o los fregosos, com los nomenen los nostres historiadors, y com no obstant de tenir-los lo Rey sóts la seua protecció, diferissen élls de complir ço que-ls pertocava, ja al any anterior En Alfons trameté a la ribera de Gènova lo nostra abrivat Vilamarí ab la armada, per que entretocas lo cor del duch d'aquella senyoría, qui semblava condescendir a la eczigencia, emperó no-s resolía a complir-la; y com profitas aquella incertitut y tardanería un altre bàndol, lo qui capitanejava Flisco (los serveys del qual a En Alfons lo llegidor pot recordar) y lo dels Adornos, qui, vivíen ecsiliats, se concertaren aquets ab lo Rey per que no hi hagués concordia alguna ab lo duch ni ab lo Comù de Gènova, ans los hi fes guerra, en la qual ells l'ajudarien, y com naturalment lo pacte que fèssen sería prometent satisfer les pretensions d'En Alfons, prometé aquest no amollar fins a tornar-los al poder.

Arrimaren-se los Fregosos a la França, arribant a tenir lo propòsit d'aclamar per senyor lo duch de Lorena, fill de Renat, y esclatada la guerra, anà en Renat a Vilamarí ab vint galéres a la ribéra, combinat ab los pretendents. Al

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

comanament d'En Vilamarí n'hi anaven soles catorze, sens altres sis qui-s posaven en orde, y éra capità de les naus En Pére Joan de Sant Climent, ciutadà molt déstre y esperimentat de Barcelona, y encare tantost s'agregaren a les dites galéres les d'En Galceran de Requesens, governador de Catalunya, d'En Vidal de Vilanova, d'En Suero de Nava y d'En Joan Torrellas. Era açò a mijan any, vers lo Juny, y tanta n'éra la ansia, que per lo Juliol manà En Alfons que s'armassen totes les galéres que hom pogues havèr, de les que-n deyen de bona boya: tot l'estiu y lo següent ivern continuà la guerra, En Vilamarí ab les galéres catalanes per mar, y los pretendents genovesos per terra, rebent aquell grans encoratjaments de part del Rey qui li oferia inmens podèr, ab la qual fi, per concórrer a aquesta empresa, véu-se llavors armar ab gran activitat a Barcelona naus y galéres. Complí en Vilamarí com a bo, perçò com va combatre la ciutat y castéll de Nolí, y gonyà dos castélls molt importants, lo Carnigio y lo Retxo, y passant de Nolí a Gènova, fóu aquesta ciutat fortment combatuda per mar y per terra, donant-hi una acomesa, que no produhí l'efécte decisiu que élls se creyen; per qué, a la fi de Desémbre, no cessant En Alfons d'animar los pretendents per que no amollassen en la llur empresa, augmentà lo nómbre de les nostres embarcaciòns fins a trenta galéres «ab tanta afició (diu lo Zurita) com si fós en defensa de son propri Estat, per no donar lloch que lo rey de França s'entremetés en çò d'aquella Senyoría, y se-n apoderas.» La sortida d'aquesta empresa y la fi que-s proposava En Alfons tocant al recobre de Bonifaci a apoderar-se del govern de Gènova los Adornos, fora induptable, posat que ab la metéxa activitat y constancia prosseguissen la guerra en los primers mesos del següent any 1458; emperó precisament en aquest havía de sonar la darrera hora per En Alfons, com tost veurèm, y axí algú no sía maravellat que suspengam la relació d'aquest fét en lo present regnat, qui ja està a les acaballes.

Durant aquesta empresa, hagué de presenciar En Alfons altres féts de duptosa solució, no gayre plassents al seu

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

esperit; a parèr nostre, y devèm esplicar, consignant la nostra partucular opinió, que per nova que sía no ha de semblar infundada, per més que prou se desacostarà de la que retraguéren altres historiadors sóbre lo punt del qual anam a tractar. En les questions entre lo rey de Navarra y son fill príncep de Viana, de qui parlarèm al començ del següent regnat, hi hagué tan estremats apassionaments, que la una y la altra banda prescindí de tota consideració y tirà avant en los més descabellats propòsits. Los qui defensaven lo Príncep, y aquests formaven la gran majoría del reyalme, aclamaren-lo públicament per rey, de ón venien a negar la obediencia al pare, y aquest conviugut ab lo seu gendre, lo comte de Fóix, qui, per lo dret de sa muller, ambicionava injustament succehir al setial de Navarra, tractà de procurar-se ajuda de França, de manéra que lo de Fóix havía de proporcionar, per la una part, bona inteligencia ab lo rey y príncepS d'aquella nació, y per la altra havía de constituir-se en cabdill d'aventures, segóns costum de la dita casa, per entrar en abjutori del sogre. Faça-s cadascú compte del efécte que havía de produhir en lo cor d'En Alfons lo veure que son germà, qui éra lloch-tinent seu a Aragó, se convenía ab los partidaris de Renat d'Anjou y del fill d'aquest, lo duch de Lorena.

Sía per esquivar semblant complicació, sía per donar fi als conflictes que-n poguóssen nàxer a Aragó, puix que ell no podía desamparar Italia, entre dues persónes qui li éran tan íntimes, germà y nebot, y qui havien de succehir-li gradualment en aquell trònus, fèu tots los esforços imaginables per dur-los a conciliació: mas, com Carles de Viana, entretant, no-s vehés ab seguretat en aquests reyalmes, conexent los mals sentiments del pare y les perverses intencions del seu cunyat lo comte de Fóix, davant la invasió ab què aquest menaçava, tingué per més encertat posar l'afer en mans del seu oncle, lo rey En Alfons, lo més apte per apaybegar-lo; y a tal efécte, partí envers Nàpols, ón se trobava, y de fèt divulgà son propòsit al Rey, a les darreríes del Juny de 1457. Ab los planys y súpliques del infortunat ne-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

bòt, tingué major volença En Alfons en conseguir la tréva que s'éra proposada, com axí ho conseguí; emperò és de sabèr que, en los seus duptes, ans no-s dirigí lo príncep al seu óncle, se-n anà a Roma a veure lo Papa, enemich declarat d'En Alfons, y allà «dolgué-s gréument de la tirania del rey son pare, qui per inducció de sa madrastra, lo volía privar del Reyalme; y per tot quant volgué dir y encarir, donaren-li molt bona y graciosa audiencia, car lo papa s'alegrava bon xich més del rompiment entre aquests dos prínceps, que de la concordia »

Són aquestes paraules del Zurita, al qual devèm no menys la nova d'axó que esdevingué a Nàpols al morir lo rey En Alfons y aprés de sa mort, féts qui revelen la eczistencia de plans anteriors, als quals nos referim, sols l'atemptament dels quals fóra prou a llevar la tranquilitat del pare del bastart Ferran. Al negar Caliste la investidura del régne a En Alfons, afermen que fóu ja ab intenció de negar-la a En Ferran, com axí ho féu, en arribant lo cas de succehir, puix se tingué ferm en que lo dit Estat tornava a la Esglesia qui éra senyora de son feu: al descobrir-se equesta prevenció que fóu al moment de cloure los ulls En Alfons, se declararen molts rebetles y duptaren los qui no n'éren, y lo príncep Carles palanquejava no menys entre seguir la opinió de aquests, los quals favorejava lo Papa, o altra opinió que-s creà al metéix témps per part dels nostres compatricis, als quals semblava «que molt inhumana e injustament éra privat lo rey En Joan de la successió d'aquell reyalme, la empresa y conquésta del qual s'éra conseguida ab tanta part del patrimoni Reyal y ab la sanch y estrall dels naturals d'Aragón» de fórma que En Ferran havía de perdres vullés-no-vulles la successió, segóns la opinió dels nostres, per pertànyer al pare de Carles, y segóns la d'altres, per podèr-la donar lo Papa a aquest si volgués. Axí que (hi afig lo metéix annalista), en «aquest perill tant present de trobar-se lo príncep En Carles en aytal sahó entre los seus rebetles, lo rey En Ferran ab gran dissimulació y prudencia ho pogué assegurar y traure aquell enemich de sa casa, car trobant-se lo príncep duptós,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

si-s declararía confórme al desig d'aquells barons y de llur parcialitat, de pendre la empresa com a llegítim successor contra son cosí, y si convocaria los barons y pobles que *sabia* que l'havien de seguir, y tractant ab diverses persones, *estant al punt de la mort del Rey son oncle*, ab temor que li ficaren *que s'éra descobert lo seu propòsit*, s'embarcà en una nau, per passar-se-n a Sicilia; y *perseverant en aquella determinació*, lo duch En Ferran féu-li grans ofertes y li confermà dótze mil ducats de renta que lo Rey son pare li donava per lo seu manteniment, y-ls hi envià en sa bona gracia, essent tan curta y miserable la ventura d'aquell Príncep, que sémpre sortía fugint del Reyalme qui l'amava y desijava, y no va permetre que, essent foragitat de sa propria casa y patrimoni, tingués millor sort en quant estava en possessió altruy.»

Seguí En Carles a Sicilia per alguns temps, y d'allà estant pot-ser emprenguéra la realització de sa idea, a tenir un altre caràcter, emperò no passà avant, per més qué lo-n perforiren, per havèr desaprovat lo seu pare, lo rey En Joan, semblant cambi, qui contrariava de tót-en tót lo testament d'En Alfons, y havèr sostingut, al succehir a Aragó, que sols al seu nebót Ferran tocava lo reyalme de Nàpols y com a tal devía ésser regonegut y obehit. Fóu, donchs, no-més que covardía de Carles l'abandonament de la empresa que li perferien; emperò és de constar que no fóu per defalt de voluntat, més o menys dispost a complir les sugestions y plans dels enemichs d'En Alfons y d'En Ferran, per tal que ans no anas a Nàpols se-n anà a Roma, ans que obsequiar-lo En Alfons fóu obsequiat per lo qui tenía lo propòsit de llevar lo reyalme al seu fill y qui negava la investidura al pare, per Caliste, ans que-s declarassen rebetles los barons, que fóu al morir En Alfons, ab élls se familiaritzava En Carles de Viana, y encare ans no clogué los ulls lo generós oncle, qui tant s'éra esforçat per posar en pau lo desventurat nebot ab son pare, hagué de sentir temor l'errant príncep per havèr-li avisat que *s'éra descobert lo seu propòsit*, y, per tant, calgué-li embarcar-se cuytosament envers Sicilia: per perseverar allà en sa *determinació* ab més seguretat, fins que son propri pare

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

successor en los reyalmes d'En Alfons; fóu tingut declarar que lo rey de Nàpols no éra éll, sinó son nebót En Ferran.

Lo talent, d'En Alfons acostumat, en aquella mala época, a descobrir encoberts traydors, a endevinar fingits propòsits, a preveure inesperades solucions observador actiu y vigilant com éra per necessitat y per geni, vehent lo curs que seguí per arribar a Nàpols lo desventurat nebót, al qual acabava d'obsequiar l'antich sotsmès transformat en enemich, no dexaría d'estudiar ab atenció les paraules, les accions y les amistats d'En Carles; y puix ans de morir descobrí ja En Alfons lo propòsit d'aquell, regular és que molt abans almenys sentis sospita, si no havía déscobert antecedents induptables, qui fóssen lo preludi de çò que tantost se esdevindría: y a açò-ns referim al consignar que en los darrers mesos de sa vida, haguéren-li de passar a En Alfons certs féts per los quals son esperit havía de sentir-se veritablement amargat.

Los nostres historiadors, generalment, se dolen de que lo princep de Viana no profitàs aquella ocasió per ajustar a aquests reyalmes lo de Nàpols, puix éra estat conquerit ab lo diner y la sanch dels nostres avant-passats; y semblant opinió, poch rumiada, és la que nosaltres no acceptam, en primer lloch per ésser enemichs de tota ingratitut, com bé ho fóra si usurpas En Carles lo reyalme del seu cosí Ferran, aprés que, com cercant conhort a ses penes, éra anat a Nàpols amparant-se sóts la protecció del seu oncle Alfons, séns comptar encare que tal procehir fóra complaure encare un altre ingrat, Caliste, qui ab tót y ésser valencià y a faysó de En Alfons, mirava a-les-hores més per los interessos d'Italia, que no de la casa d'Aragó, y finalment, perçò que aquests reyalmes, y sobre-tót Catalunya, havènt-se mostrat constantment enemichs de la conquésta de Nàpols, per més que hi ajudaren per rahó de feheltat al rey llur, puix que-n reprovaren les causes, calía que igualment ne reprovassen los efectes, y no éra just que reclamassen lo reyalme de Nàpols per En Joan o per lo seu fill Carles, ja que censuraren de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

bell començament lo prous En Alfons en son ambiciós afany de conquésta.

Veurém are quin éra l'esperit de Catalunya y com deu entèndre-s la disposició en què-s trobava respécte del seu absent monarca, durant los quatre darrers anys de què havèm parlat, y que són alhora les acaballes del regnat y de la vida d'En Alfons. Res no ofereix tan perféta pintura com les córts que llavors se tinguéren, y de les que-ns havèm reservat donar compte en aquest punt, tant per aplegar al metéix any y molt poch abans de la mort d'En Alfons, com per havèr durat tot lo referit período, y finalment per ésser les primeres y úniques que presideix lo rey En Joan com a lloch-tinent, en comptes de la reyna Na María, apart d'altres circumstancies inteteressants qui-s palesaran al estracte que de les metéxes anam a fer. Fóu, donchs, la convocatoria de les dites córts, datada a Lleyda lo primer d'Agost del 1454, per lo 27 del meteix mes en la ciutat de Barcelona, y séns espressar altre obgécte que l'ambíguu y general de *pro conservatione et tuitione honoris Regalis diadematis et bono statu rei publice*. No podènt-hi concórrer lo díe senyalat *lo rey En Joan*, que en axí signava la convocatoria, escrigué als de sa Cancillería, dés de Çaragoça lo 10 d'Agost que les prorogassen per lo 12 de Setémbre, que no dexaren de protestar lo síndich de Barcelona y altres: se repetí la informalitat poch després, puix que solicità lo Reyal president, que no sent-li tompoch avinent d'anar-hi, les prorogassen de nou per lo 24 de Setémbre; y passat aquest termini, ab noves pròrogues, de díe en díe, per no estar present lo qui devia presidir, al cap-devall, lo díe 26 d'Octubre, per primera vegada constitui-s En Joan a les córts, celebradores a la casa del capitol de la Seu, y com a contestació a les protéstes que fins a-leshores s'éren fetes, manifestà y manà llegir lo podèr o carta que lo Rey li havía tramès.

En aquest document En Alfons fa esment de sa partida y esplica la rahó per què dexà respectivament Aragó y Catalunya de lloch-tinents lo seu germà y sa muller, com aquesta fóu tinguda anar-se-n, ab lo seu permis, a Castèlla,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

a veure-s ab lo seu germà; de ón, durant sa absença, havía nomenat lloch-tinent del Principat lo cavaller Galceran de Requesens (1); y finalment, com per dilatar-se la referida absencia més de quant s'esperava, havía resolt llevar de la lloch-tinença *absque macula et infamie nota* lo dit Requesens, y nomenar definitivament lo seu germà lo rey de Navarra, per que fós *Alter Nos* y representas la persóna Reyal al Principat. Ab tal motiu sonen en lo podér les grans atribucions que dóna En Alfons al seu germà, tantes y tan amples, que equivalíen a totes les qui corresponíen al metéix monarca, y al arribar vers la fi, a la fórmula d'encarregar-ne lo compliment, nomena sa muller Na María, en primer lloch, y després lo canciller, viçcancillers y gradualment totes les autoritats y oficials de la terra, per qee respécten y colguen en don Joan lo lloch-tinent y viç-regent Reyal *solum et unicum* del Principat y de les illes.

Tras la lectura del poder, y d'una lletra del Rey, ón hi recomana a Catalunya lo nou president de les córts, féu En Joan sa proposició o discurs de la coróna, senzilla relació, tenint ayre de disculpa y d'afalach ensémps, y tenint per obgécte, parlant net y clar, no és altre que manifestar la impossibilitat del retórn del Rey; car la hora que, per verificar-ho, procurava la pau d'Italia, li subrevenien los féts del turch qui li empatxaven abandonar aquells territoris, y se aparellaven armades de genovesos: de manéra que vehent-se en la necess'tat de prevenir-se, manava fer grans armaments y construir gran nómbre de galéres a Sicilia, per més que axó suposa l'orador, éra principalment per que con lo Rey pognés tornar tingués lo nómbre regular de bastiments qui corresponen al acompanyament, *per manéra que n'hi haja per la decent companya del passatge de lo sua Maiestat*; mas com lo dit retórn no-s pogués verificar per en aquella hora, ateses les moltes messions per causa de la guerra, séns podèr fer paga dels quatre-cents mil florins que les córts de Catalunya li havíen oferts, a podèr verificar-ho lo lloch-tinent suplica,

(1) Es d'observar cóm va acimbellant-se d'aqui-avant la familia qui porta aquest cognom, fins are gayre-bé obscur a la historia de Catalunya.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

portant la veu del rey germà séu, que semblant oferta no-s faça *certa* y *ferma* fins al mes de Setémbre del 1455 o sía, en altres térmens, que sía permés perllongar més lo retórn promès,—al qual obgécte se són aplegades les actuals córts, passat lo qual termini, hi afig lo president, vindrà sa Magestat a conhortar ab sa presencia los catalans, y ell se consolarà al veure-ls.

Lo bisbe d'Elna fóu l'encarregat de contestar a la proposició regia, y no duptant de que ses paraules éren la espressió del sentiment general de la terra, cansada de tolerar tan llarch témps la absencia del seu Rey, y desconflant de ses promeses, més que estractar tant important discurs, preferím reproduhir-ne alguns dels seus paragrafs, prou singulars e interessants sóts diversos punts de vista, tant sóts lo polítich com histórích, literari y filològich. N'és l'èpigraf o téma un tést bíblich qui esplica la tristor de Neomies davant lo Rey Arfaxat, y repetint-lo després y ampliant-lo en romanç, en català, fa aplicació del metéix a Catalunya, ab estil de semblants paraules: «Axí, senyor, aquest poble de Catalunya, stant davant la vostra Magestat, trist e quaix ab llàgremes als ulls, spéra ohir de Vós que li preguntèu ¿de ón prové tanta tristor? Bé-us respondrà que no és açò séns causa: car diu que aquesta és aquella tan benahuirada, gloriosa e fidelíssima nació de Catalunya, que en témps passat fóu temuda per mars e terres; aquella qui ab sa fehel spasa examplà l'imperi e senyoriu del casal d'Aragó; aquella conqueridora de les illes Balear e reyalmes de Mallorca e de Valencia, foragitant-ne los enemichs de la Fè Crestiana; aquella Catalunya qui ha conquerit les grans illes d'Italia, çò és, Sicilia y Sardenya, les metéxes que los romans, en llurs primeres batalles ab los cartaginesos tant trigaren a conquestar, e en les quals comptaven que residia gran part e la major partida del llur Estat; aquella que la vetustíssima e famosíssima Atenes de ón isqué tota elegancia, eloqüencia e doctrina dels gréchs y la Neopatria havia convertida a sa llenga; aquella Catalunya que a diversos reys vehins, de França e Espanya, e encare d'altres, ha desconfits, foragitats, perseguits e mesos a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

total perdició; aquella Catalunya qui, sots lo rey En Pére, llavors regnant, se defengué contra tots los prínceps del món, cristians y maures, los quals fóren tóts enemichs seus. Per aquests e altres singulars mèrits, que de recomptar fóra prolixitat, aquell bon rey En Martí, en les córts de Barcelona, coronà la referida nació, e li aproprià, per sa singular fehel-tat, aquell dit del Psalmista: *Gloriosa dicta sunt de te Cathalonia.*

»Are, senyor aquesta metéxa nació véu-se del tot arruinada e perduda per la absença del seu gloriós princep e senyor. Bé veu lo senyor rey com hi periren tota la potencia, honor e jurisdicció eclesiàstica; los poderosos barons y cavallers hi són aperduats; les universitats, adulterants lo bé públich que ls atany, no són poques; los rocins dels cavallers són tornats mules; les vídues, orfens e menors circuexen e no troben qui-ls dó consol: los corsaris e pirauts dins los ports la roben, e totes ses mars discórren. De què jau la dita nació catalana, quasi vídua, e plora la sua desolació ensemps ab Jeremíes profèta, e spéra algú qui la consol.»

Acomparant aqui, ab mal aplicada metàfora, lo rey a Davit qui s'entronitzà a Israel perçò com lo seu pare Salomó, per sa velledat, no podía enténdre en lo govern del reyalme, parla l'orador no com dreçant-se al lloch-tinent o president, sinó al metéix Rey en persóna, y planyent-se altre colp de sa absencia, per ponderar lo benifét que haurà de reportar sa vinguda, pondéra aximetéix ses virtuts conegudes, y de les quals a-les-hores veuen-se privats los catalans, justicia, liberalitat, prudencia, temprança, magnanimitat, constancia, caritat, clemencia, humanitat, religió y altres qne fóra llarch d'enumerar. E insisteix finalment l'orador per que tórn lo Rey, puix tal esperança en éll ténen, y al espressar lo seu desig, no-l fonamenta simplement en lo goig de veure la persóna del monarca, sinó, clara y esplícitament, en la freturança que té Catalúnya de que-s conserven les seues libertats com axí ho féren los passats reys, veritable epílech del discurs que conclou ab aquestes significatives paraules: «Negú no-s meravell si aquesta fehel nació, molt més que les altres,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

crida per la conservació dels seus privilegis, puix que gonyats los ha espargint sa fidelíssima sanch ón-se-vulla; e en aquesta immaculada feheltat, óltra altres innombrables mèrits que la assenyalen no té par ne igual Catalunya, car nenguna nació digna trobaría hom en lloch algun d'Asia, Africa ne Europa, qui per spay de vint-e-tres anys pogués ésser, pacíficament e séns màcula, governada per una dona, séns força séns armes e séns municions en los seus castélls, tot lo qual recomana la referida nació a la magestat del senyor Rey, que vostra Excelencia representa en lo podèr y lloch-tinença que acaba de conferir-li. Si de sa part se proporciona lo bon tractament que-s reclama, molt senyor, la deitat increada ne rebrà llavors, e en los coratges dels pobladors en aquest principat se podrà bastir un arch de honor, de gloria e devoció inseparable del que hom tributarà a vostra Reyal Magestat; lo qual Nostre Senyor Déu mantinga per molts anys e prosper *per infinita saecula saeculorum. Amen.*»

Ab les protéstes de costum sóbre la ilegal presidencia de aquell qui no podía convocar les córts de la terra séns ésser son veritable sobirà, y consentint-ho per aquella sola vegada sens que servis d'exemplar, y ab altres formalitats indispensables, com havèm vist en altres córts, discorreguéren numeroses sessions: emperò l'entrebanch principal fóu una disseció ocorreguda al Braç militar que no s'aquietà fins al Juny del seguent any 1455, fadigant-se debades lo rey En Joan de demanar, entretant, que donassen resposta al cabdal obgécte de sa proposició. No conseguint-se resolució alguna ni encare passats tres mesos de la citada data, a la sessió del 2 de Desémbre, llegiren una cèdula presentada per En Galceran de Requesens, a conseqüencia d'una carta que lo Rey li escrigué, ab l'únich obgécte de revelar la admiració de aquest al veure tanta dilació. S'espressà tantost lo president, per mijà d'una altra cèdula, més que planyent-se, volènt donar entenent que d'una o altra manéra calia vèncer aquell entrebanch, que-s veya a les córts, e insinuat *que tenía certa forma de procehir en los afers, comunicada per lo Rey, la qual li fóra obs posar en planta si més diferien o trigaven en tornar resposta,*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

velada menaça qui obligà los Catalans a espressar-se d'una manéra molt esplícita: car, alhora que, ab una altra cèdula, protestaren de la acusació que a les corts éra féta, consignaren molt afirmativament la bona voluntat que tenien de servir lo Rey, emperò declarant que la força del entrebanch no provenía de les córts, sinó dels molts gréuges a elles inferits «los quals se demostraven en multitut copiosa, féts en gran desservey del senyor Rey e en detriment de la cosa pública, no solament ans de la convocació de les presents corts, mas durant la llur celebració, en esmena dels quals gréuges diferents vegades són tingudes aquelles distraure-s e fins recórrer a vostra molt alta y Excelent Senyoría.»

Tras aquesta resposta, a la sessió vinent, manifestà lo president que, complint los manaments del Rey, puix que no-s tirava avant, se veuría precisat a dexar los afers de aquelles córts per fer cap a d'altres; y a la següent, llegí unes instruccions en virtut de les quals li prevenía lo monarca que, si no-s conseguía l'obgécte y continuava la dilació, prorogas En Joan les córts de Catalunya per lo témps que bò li semblas y convocas les d'Aragó y de Valencia per obtenir d'aquell reyalme los 120.000 florins y del altre los 80.095 que li havíen promesos. Los fums d'En Joan s'esboyraven davant la severitat dels catalans, penetrats de que lo desig del Rey no éra sinó tocar quantitats, emperó no complir la paraula de venir a visitar aquests reyalmes; y axí, prenent peu de les noves promeses que-s feyen per lo lloch-tinent de que la visita seria a-les-hores certa y prompta, declararen, en suma, que la oferta dels 400.000 florins féta per les passades córts havía caducada, puix éra passat lo termini y fins la prorogació del ajornament en lo qual havía de tornar lo monarca, emperò *que li donaran la metéxa quantitat, si personalment se constitueix lo Rey al Principat de Catalunya per tot lo mes de Desémbre vinent* (o sía del 1456) *o abans.*

No-y podien tenir què dir, ab la nova oferta condicional de Catalunya, ni lo Rey ni son lloch-tinent, puix tót penjava de que lo primer complis: la indiferencia que abans se notà a les córts, feu-se notar d'aquí-avant en lo seu president, car

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ocupant-se aquelles principalment dels seus gréuges y d'espatxar los restants afers legislatius, no tenía altre remey lo lloch-tinent sinó distraure-s y ocupar-se en allò que no s'éra proposat al convocar la assamblea. No tenía altre camí l'*Alter Nos* del Rey, y éra en và recorrer a mijans ilusoris per fer creure als catalans en la propinqüe vinguda del Rey, com éra la mociò féta lo díe 28 d'Abril per que adobassen lo palau major de la ciutat, la major part del qual menaçava ruina, perçò com éra sensible que lo Rey tingués d'albergar-se a una casa particular. Y dihèm que no tenía altre camí, per tal que, malgrat l'encàrrech del Rey de que dexas les córts de Catalunya y aplegar les d'Aragó, se-n dedubeix la impossibilitat en què-s veuría lo lloch-tinent de complaure lo seu germà (poch conexedor, dès d'Italia, del estat de aquests reyalmes), con a la metéxa mociò afalaga si-fà-no-fà Catatalunya demanant permis a les córts per que li permeten anar a posar remey als desastres que s'esdevénen en lo antich reyalme, ab aquestes paraules: «Com a Nós sía scrit e notificat, tant de part de la Ilustríssima senyora Reyna, muller del dit senyor rey, nostra molt cara germana, com del archebisbe de Çaragoça, del Governador del reyalme de Aragó e d'altres del metéix Reyalme, que a conseqüencia de les grans novitats que en lo metéix s'esdevénen, per causa de les bandositats que hi hà entre los naturals del dit reyalme, s'esdevénen tots-jórns en lo metéix tants d'homeys, robaríes, preses, detruccions e incendis de víles e llochs, multiplicant semblants novitats de tal fórma, qne si cuytosament o còm és degut Nós personalment no-y provehim e fèm esmena, va a passar lo dit reyalme molt gran e irremeyable perill... Per tant, vos suplicam, ab molt gran afecció: que romanent en sa força e valor la oferta dels 400.000 mil florins al dit senyor Rey féta per les presents córts, vullau donar lo vostre consentiment e beneplàcit e permetre que Nóe pugam personalment anar al mencionat reyalme d'Aragó, concedint-nos témps competent e rahonable, dins lo qual pugam provehir e smenar lo referit, e llunyar del metéix tants d'inconvenients e danys. Certificant-vos, que quant més présta-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ment pugam espatxar tals afers, que tornarèm, ajudant Déu, en aquesta ciutat, per continuar les presents córts e entendre en aquelles coses qui seran en benifét de la cosa pública del dit Principat e d'aquells en éll pobladors.»

Les córts no responen tan prést, y més avant ho fan de una manéra ambigua, tot manifestant, que al punt ón son arribats és sensible la absencia del president, y que per ajudar a d'altri n'haja de perillar lo Principat. En Joan, aduhint totes les cartes (copiades en lo procés) que ha rebudes dels personatges abans indicats, dels deputats, d'En Antoni Nogueres y de molts altres aragonesos respectables y universitats, espréssa que no pot ja esperar, car *a tant munta l'incendi e destrucció d'aquell reyalme, que quaix no s'hi podrà donar remey*, si ell no hi va al seu socórs; y pochs dies aprés se separa de les córts, traslladantse, no a Aragó, sinó a Molins-de-Rey, de ón regréssa a Barcelona, lo 26 de Maig del 1456, per insistir en ses demandes, donat-hi lo braç Reyal de resposta, que pot lo president, si vol, prorogar les córts per tres mesos o per coranta dies, de la qual opiníó se separen los síndichs de Lléyda y Perpinyà, y *la pus sana part del stament Reyal*, dihent que regonexen lo perill d'Aragó; emperò que no és més petit lo de Catalunya si s'absenta lo lloch-tinent, que les córts no poden ésser licenciades, y que en quant al donatiu dels 400.000 florins devía entendre-s que sols se féu ab la idea de recobrar lo Rey, *sol per recobrar la sua Reyal e felicissima persóna:* y lo braç eclesiàstich consentia la absencia, ab tal que-s facultassen divuyt persónes per que intervinguéssen durant aquella, en l'espatxament dels afers, convenint-se, a la fí, en que En Joan pogués prorogar les córts per coranta dies, qui finiren lo 16 d'Agost.

No sabèm si durant aquesta pròroga s'absentá o no lo lloch-tinent de Catalunya, car en la sessió d'aquesta darrera data tórna a presidir personalment; lo 30 d'Agost tórna En Joan a prorogar per lo 20 de Setémbre, prohibint a les divuyt persónes que, entretant, s'apleguen y facen ningun acte d'aquells per los quals estaven facultades, de la qual resolució dissentexen los braços y se-n originen mútues recrimina-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cions entre los metéixs: continuà prorogant y més prerogant lo viç-camiller, en nom del lloch-tinent, y ab la metéxa prohibició que aquest tocant a les divuyt persónes fins al 9 de Febrer del 1457; y en la sessió d'aquest díe, manifésta En Joan de paraula lo desig que té lo Rey de que li sia novament concedit lo donatiu per lo mes de Setémbre vinent, puix la darrera oferta caducà per no havèr éll pogut complir la promesa de tornar dins lo témps que s'éra pactat.

Motivada éra ja la indiferencia ab què-s miraven les proposicions del lloch-tinent, qui volía que *fèssen les córts la oferta liberalment, com en altre temps, ans que ell se-n anas, e que perçò oblidassen tota passió e dificultat*; y axí és de presumir que, séns esperança de conseguir son obgécte, se-n aniría per fí En Joan, segóns és de veure per la acta del darrer día de Juny ón s'hi protésta de la pròroga féta per lo regent la Cancilleria, que espréssen les córts no valdre *fins a tant que hom sapia de cert trobar-se lo lloch-tinent dins la vegueria de Barcelona*.

Era lá dita pròroga manada per En Joan dés de Bellloch, dos díes abans, prevenint que d'allí passaría a Sant-Cugat, y pochs jórns després, lo 5 de Juliol, alegant lo motiu de la pésta que hi havía a Barcelona, y que privava bonament la tornada del monarca, prorogàren-se les córts fins al 24 de Desémbre: en aquesta data, veritablement se comencen de nou les sessions, encare que en reduhit nómbre y séns resultat, tant que lo díe 10 de Març del 1458, declarà lo lloch-tinent puix li calgué anar-se-n novament, y per convenir-li abreujar, que prorogava fins al Setémbre del metéix any, en l'entremig del qual s'escaygué la mort del Rey y la successió al setial aragonès del metéix En Joan, que per aquestes novitats no pogué ja tindre interès en complir lo principal obgécte per lo qual éra estat convocada aquella assamblea, y si que, més tart, ne tindría en convocar-la de nou, com novell Rey, per les seues fins particulars.

La manéra com cessaren aquestes córts, llur migrat fruyt en quant tocava al obgécte per què les havien convocades lo rey de Navarra, y la indiferencia ab què-s mirà per llarch témps la pretensió d'En Alfons, revelaven palesament la po-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ca esperança que hom tenía en la tornada del monarca, y si fóssem supersticiosos, quasi diríem que deguéren axi obrar los catalans per semblar-los que ja may més no tornarien a veure lo llur senyor al Principat ni en ningun dels seus reyalmes, y tant que devía ésser del tot sobrer oferir, suplicar ni confiar méntre que les ofertes, malgrat les condicions imposades, no les podía acceptar lo Rey, les súpliques éren escoltades emperò no satisfétes, y les confiances anaven perdent-se més cascun any que discorria. Y tan cert havía d'ésser la temor dels catalans, tant que mijançà molt poch témps entre la data de la disolució de les córts de Barcelona y la de la mort d'En Alfons, confórme anam a demostrar.

Als primers mesos del any 1458, la guerra de Grènova sostenía-s ab gran vigor, y per lo mes d'Abril, recompten que per manament del Rey hom procehía a tota furia. Seria aquesta resolució com a preventiu, ab la fí d'esquivar ço que devía esdevenir, y que esdevingué, qual fóu la entrada del duch de Lorena, amparat per França, lo qui-s trobà ja a Sahona lo 20 del metéix mes. Si semblant novitat pogué afectar més o menys vivament l'esperit d'En Alfons, ho ignoram; emperò és possible, con darrere los obstacles que li impossibilitaven de tornar als seus antichs dominis, se-n presentava un altre, qui, per la nova complicació que ocasionas, li havía de fer veure almenys molt llunyadà lo témps de podèr satisfer los clamors dels súbdits d'aquests reyalmes. Sia aquest desplaher l'origen de la malaltia del Rey; sia una altra la causa del recruhament de la qual aquell contribuis, és cosa certa com lo 8 de Maig li prengué un calt-fret, que produhí tantost febrada, y empijorant-se per moments corregué prompte la veu de que la vida d'En Alfons estava en perill. Encare en aquest gréu estat de sa dolencia, séns que no sabèm per quin motiu, après de trenta-set díes d'estar malalt al castéll Nou de Nàpols, féu-se traslladar lo Rey, lo díe 14 de Juny, al altre castéll del Ou, ón passà d'aquesta vida lo 27 del metéix mes (1), havènt rebut los sagraments de la esglesia ab gran devoció y reverencia.

(1) L'epitafi de Poblet, ordenat probablement com molts d'altres, en época molt posterior al personatge, posa la mort lo díe 28, y al reproduhir-lo l'autor

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Alguna temor tindría de sa propinqüe fi, com lo metéix díe en què fóu traslladat del un al altre castéll, féu escriure a Jaume Garcia, arxiver del seu Reyal arxiu de Barcelona, encarregant-li que hi cercas lo testament del seu pare, lo rey En Ferran I, y lo-y trametés; y ab tót que aquest orde hagués compliment, és probable, atenent lo témps que mijançà que no pogué pendre exemple lo patró de les disposicions del pare, posat que lo díe 26, anterior al de sa mort, otorgà lo séu en presencia de fra Joan Garcia, bisbe de Mallorques, son confessor, d'En Joan Soler, bisbe de Barcelona, nunci del Papa, y d'En Joan Fernàndez, elet de la esglesia de Nàpols, qui éren del seu Concell, y fóren tantost senyalats com executors de la dita disposició testamentaria.

Ab gran sentiment, no podèm donar ací noticia circumstanciada d'aquest document, del qual no s'en és descobert fins are en l'Arxiu ni una simple copia, y no-ns lo dona sinó com a indicat en los indechs un dels seus més respectables arxivers; axi que-ns limitarém a espressar-ne allò més essencial, trét de la relació del Zurita, qui tindría la sort de veure en lo seu témps axò que nosaltres no havèm pogut veure. «Manava (diu) que si-s moris al Reyalme, fós depositat lo seu cós al convent de Sant-Pére Màrtir del Orde de Sant-Domènech de Nàpols, y que-l posasen a la Capélla Major de la esglesia, per que quant més bréu poguéssen fós portat al monestir de Nostra Senyora de Poblet, y-l soterrassen a la entrada de la esglesia del dit Monestir, a la terra nua; perçó que fós exemple d'humilitat. Manà edificar un monestir de Santa-Maria de la Pau, del Orde de la Mercè: al lloch apellat Camp-véll, ón tingué son Reyal contra la ciutat de Nàpols tant de témps, y una capélla a la bóca del póu per ón exiren les seues gents al entrar en la Ciutat, ab invocació de Sant-Jordi, y a la casa ón éra lo póu una altra capélla a invocació

dels *Comtes vindicados*, fa per via de nota, la següent observació molt oportuna: «Séns dupte que lo qui compongué aquest epitafi prengué la *hora de la alba* del díe 27 de Juny en qué positivament morí lo Rey, segóns los Dietaris de la antiga Deputació sus are citats, com a principi del díe 28 al qual la refereix erradament.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de Sant-Miquel, y una altra capélla de la invocació de Sant-Pére y Sant-Pau, la vigilia de la qual diada va vèncer la batalla campal contra Antoni Caldora, al lloch apellat Sessano del comtat de Molisi. Dexà ordenat que-s distribuissen sexanta mil ducats en la armada de galéres qui havia d'anar contra lo turch, que deslliurassen de ses galéres tots los forçats y los presos a instancia del Fisch; y nomenà per successor d'aquell Reyalme lo duch de Calabria fill séu y als seus hereus, y al rey de Navarra son germà en los reyalmes de la Coróna d'Aragó y als seus descendents, confórme la tenor del testament del rey En Ferran son pare.»

Mort lo Rey, compliren sa primera disposió, óltra les pompes fúnebres ab què honrarien sa memoria, car fóu depositat lo seu cadavre al couvent de Dominicans, del qual pot-ser no curarien traslladar-lo los seus successors al trònus de Nàpols o Aragó, si no fós estat lo zel d'un personatge ilustre qui-n verificà la trasllació a Poblet dos-cents anys aprés de la mort d'En Alfons. A En Pére Antoni d'Aragó, duch de Segorb y de Cardóna, trobant-se de virrey a Nàpols, és al qui fóu deguda la trasllació, y al metéix se deu la obra del magnífich sepulcre d'alabastre que li féu construir, segóns axí ho declara la inscripció que al metéix s'hi llegía, la qual per son contingut y per lo nómbra que al personatge sepultat prova ben clarament ésser escrita en época molt posterior al metéix. Diu axí:

Alfonsus V. Aragoniae, et Neapolis
Rex Serenissimus, ob eximias belli-
cae virtutis dotes cognomento Mag-
nanimus, in subacta Neapoli decessit
XXVIII Junii, Anno .M.CD.LVIII.
cujus corpus ab B. Petri Martyris
aram deponi, et in regium Beatae
Mariae de Poblet Avitum sepulcrum
asportari ex testamento mandavit.
Regium Imperium per CCX. anno
Intermissum D. Petrus Antonius de
Aragon, Segorvidae, et Cardonae, dux,
Neapolis Prorex, ad Clementem X
legatus, Catholicorum Regum De

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cretis insistens, Pontificioque impetrato diplomate, per Cassanum Episcopum tandem exsolvit XXV Augusti anno Domini M.DC.LXXI. Tanti Regis, ac Reginae Mariae Conjugis Ossa Apostolica dispensatione, quo splendiori ornarentur cultu, idem pientissimus Dux, novo lapide contegens parentavit.

Era lo sepulcre d'En Alfons, alçat per lo de Cardóna, segóns descriu lo Finestres, immediat als altres Reyals de la part del Evangeli, y arrambat a la pilastra, fabricat de bell alabastre *ab molta* y *singular imatgería*, tenint demunt la estàtua del Rey, vestida de córt, posada de genolls sóbre un rich coxí, y en éll lo sceptre y coróna reyal, tót dejus un dosser carmesí y daurat. Debades lo cercarà lo llegidor en aquests témps, triturada dés del any 1835, la obra d'art y mesclada sa pols ab la dels prohomens que los venerables enderrochs de Poblet guarden.

La reyna Na Maria, de la qual no féu tan sols menció En Alfons en lo seu testament: se trobava a Valencia, y al pochtémps de sabèr la mort del seu marit, dos mesos després, morí élla, havènt otorgat son darrer testament en què instituya hereu lo seu conyat En Joan, lo darrer jórn d'Agost, y fóu soterrada al convent de la Trinitat de religioses de sant Francesch de Valencia, de manéra que, segóns observa lo Finestres, és aquesta una altra de les errades que merexerien ésser corregides al epitafi d'En Alfons, qui declarava estar allà soterrada la muller del Rey, méntre que de fét no hi éra.

Tots los fills que tingué En Alfons fóren naturals; En Ferran que ja coneix lo llegidor, y de la duptosa procehencia del qual per part de mare havèm ja donat compte, Na Lionor qui-s maridà ab lo príncep de Rossana y Na María qui tingué per marit En Leonel d'Est, marquès de Ferrara y sanyor de Mòdena. La mare o mares d'aquestes princeses se ignoren també, y no hi hà qui puga assegurar, per més que ho pretenguen, quin lo llur nom, ni fa a retraure lo de les

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

amistançades o amigues d'En Alfons, car noresmenys d'ésser aventurat, és molt comú, en aquells segles, no limitar-a los reys a una sola muller, y menys la casta.

Aquest mal exemple del nostre rey nos ofereix ocasió de parlar de sa muller Na María, y ab tót que ja indicarem abans un motiu suposat de la separació constant que mijançà entre los dos cònjuguis, la descoberta d'una novà, desconeguda en la Historia, nos facilita per ventura la proporció de disculpar al ún y al altre fins a cert punt. Lo Flòrez, parlant de la reyna Na María, fa lo major panegírich que hom puga fer d'una princesa, mencionant entre altres qualitats, que «sa honestat fóu tanta que la nomenaven espill de netedat: y per quant entre los grans Senyors y Senyores, hi havía molta profusió en lo vestuari, consegui moderar-lo, no tant per les lleys, quant per lo més poderòs exemple de çò que practicava en sa persóna.»

Tots los historiadors, a una veu, celebren lo caràcter y nobles sentiments d'En Alfons, al qual gens no haguéra costat d'ésser romas junct a sa muller lledesma—y açò ho dihèm encare prenent com a costumança admesa y tolerada lo vici dels reys al qual poch abans aludirem: y finalment la correspondencia entre la Reyna y lo Rey no revela la menor torbació, origen tots-témps de casos consemblants b n coneguts, ni res declara la Historia qui puga fer ressemblar Na María a Joana de Nàpols o a d-altres princeses conegudes; ans al contrari, veu-se En Alfons sémpre separat gayre-bé durant tot lo seu regnat, de sa muller, y a aquesta solitaria y conformant-se ab la destinació que aquell li senyala de lloch-tinent séu en aquests reyalmes. Sí ne hi hagué motiu de malvolença, una altra havía d'ésser-ne la causa, qui sap si una d'aquelles causes secrétes que, entre reys, bastaríen a ésser considerades per la legislació lo per la Santa Seu, com a impediments dirimidors del matrimoni, puix la successió és indispensable en les dinasties regies. En aquest cas, seria En Alfons quasi disculpable, per havèr gordat secrét axò que l'impossibilitava per ventura d'ésser pare y complir com a marit, podènt molt bèn ésser que

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aquest secrét fós lo que volgué dignificar lo papa Caliste, con a éll van recórrer per anular lo matrimoni, al dir que *aquella materia no éra propria a declarar-se*, segóns transcriu lo Zurita tot esplicant aquest fét, aprés de meravellar-se de la omissió de Na María en lo testament d'En Alfons: «que-s fa molt versemblant, çò que un autor foraster escriu del Rey que volgué llunyar-se de la Reyna; y ho procurà per mullerar-se ab Lucrecia d'Alanyó. No és açó tan séns fonament, que no-s trop en carta del papa Caliste escrita de sa mà en Roma, lo 6 de Novémbre del darrer any 1459, qui deya que la Reyna d'Aragó li éra més tinguda, que a sa propria mare qui l'havía parit; y que aquell subjéct no feya a declarar: que en lo metéix any anà Lucrecia a Roma, a visitar lo Papa, ab tanta grandesa y pompa, que no podría ésser més gran si fós Reyna; y deya lo Papa, que cuydà trobar-hi çò que d'èll no pogué conseguir; mas que no volía anar-se-n ab élls en infern: y per aquesta causa que no declara, afermar que èra tot lo despagament que lo Rey tenia d'éll.»

Lo document que retrahèm, donchs, interessant a la Historia y a la sciencia mèdica, és un testimoni qui dóna fè de la malaltía que patía la Reyna: pot fer lo llegidor memoria de la espessedat ab què està malalta la dita senyora, tant que moltes vegades per aytal causa comporten entrebanchs y dilacions les còrts que ella té de presidir com a lloch-tinent; y en les de 1446, de les quals ja havèm parlat, apurats los representants del pahis de la contínua absença de la Reyna—qui molt témps feya que estava al llit, a cân Guillèm Pous de Fonollet, sagristà de la Seu, tocant del monestir de Nazaret ón les córts s'aplegaven,—nomenaren comissions per assegurar-se del veritable estat de la llur presidenta, y comissionaren lo métge de cambra Gabriel García per que la inspeccionas, com axí ho féu, donant-ne aprés sa relació, que fóu llegida en la sessió del 22 de Sstémbre del metéix any, tan interesser, que-ns crehèm en lo devèr de reproduhir-la entegre, y séns traduhir-lo per moltes rehons y consideracions. Diu axí: *Ut melius concludam super interrogacione michi facta dico quod Serenissima domina Regina afflicta de*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

presenti patitur complicacionem membrorum scilicet inflativam passionem sive mirarchiam propter opilaciones venarum miseray (miseriae ?) *carnis maxime splenis ex sanguine e grosso et malencolico*, etc. *Nec non patitur sufogacionem matricis ex feculencia sive materia venenosa retenta in venis matricis*, etc. *Ex quibus passionibus seguntur et frequenter parisinaliter maxime in ottumno ista accidencia pessima scilicet sincopis que establacio sensus et motus cum occultacione pulsus propter passionem cordis et quamquam subet quod est* (?) *sompnis profundis et innaturalis etiam contracciones sive agitaciones spasmose membrorum propter compassionem cerebri et nervorum et infraccio dolorosa epocundiorum maxime in regione splenis cum eractacionibus et ventositatibus valde sonorosis ex quibus accidentibus frequentatis pronostico quod tamen Deus avertat periculum subitantis mortis ut ait dominus Ipocras qui exsolvuntur frequenter et sine manifssta occasione repente moriuntur* (1).

Tancarém aquest regnat, per donar una idea de la ilustració d'En Alfons y de quant devía a sa època o sa època a éll, prescindint de quantes coses que sóbre aquest punt han consignat diferents historiadors, axí nacionals com forasters, ab lo judici que del sobirà d'Arago, conqueridor de Nàpols, féu lo Sismondi: «En Alfons, diu, ha conservat lo sobrenom de *Magnànim*, a causa de sa liberitat séns límits, de manéra que a un segle ón los sobirans d'Italia rivalitzaven en a fició a les lletres, igualà y sobrepujà a aquells princeps ab son entussiasme per la antiguitat, ab son escalf per los estudis y ab sa protecció als savis. Prengué per escut d'armes un llibre obert, portant sémpre ab sí un exemplar de Tito Livi; suposen que gorí d'una malaltía, llegint la *Vida d'Alexandre* per Quinto Curci: havènt-se un jórn, a conseqüencia del tractat de Lodi, ofès per certa falta de miraments, Cosme de Mèdicis lo sossegà fent-li dò d'un bell manuscrit de Tito Livi, La eloquencia d'En Alfons, sa afabilitat, la noblesa de sa criança, sa generosa franquesa y sa valor espanyola embadalien a quants lo tractaven, essent-los aximetéix agradós per

(1) *Arxiu de la Corona d'Arago*, registre de córts del 1346, núm. interi 43, foli 20 revers.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la simpatía que té lo poble italià ab la sensibilitat y disposició a la amor y veneració a les dones, que lo Rey conservà fins a les darreríes de sa vida.»

Semblant llohança, féta per una persóna tan autoritzada com és l'escriptor de qui la prenem, diu més en favor d'En Alfons que tot quant n'hagen referit antichs y moderns (1), sóbre-tót si un té en consideració lo mal estat d'Italia en témps d'En Alfons, y ésser aquella época la del veritable renaximent de les arts y de les sciencies, los resultats de les quals ben tost havien de meravellar tot l'univers món.

Al arribar al any 1452 en la nóstra narració general, advertirem, per vía d'una nota, que-ns ocuparíem, a la fi del present regnat, com a apèndech al metéix, de la famosa questió de la *busca* y la *biga*, noms de dos oposats bàndols en què començava a estar dividida a-les-hores la ciutat de Barcelona.

Parant lo Capmany esment no-més en les modificacions que anà esperimentant dés lo seu principi la institució municipal, a Barcelona, consigna que, segóns la planta donada per En Jaume I lo 1257 al Concell, los concellers devien ésser elegits de tots los estaments del veynat, y que semblant orde observaren ab més o menys rigor en diferents èpoques; emperò que ab lo discurs del témps vinguéren a raure aquestes places en podér del estament de ciutadans honrats; essent élls los electors y elegits, ab notori gréuge dels individuus del comerç y de les arts: ponderació inadmisible y que podrà qual-se-vol regonèxer cercant en los dietaris antichs les candidatures annuals de Concellers, en les quals si s'hi

(1) Lo Carbonell, traduhint ho en català, y lo Felin de la Penya en castellà, prengué'ren d'un Antoni de Bolonya un diàlech que, suposa aquest, mantingué lo Rey ab un criat sèu, per dispondre-l a ben morir, fantasiosa llagoteria endreçada a En Alfons, per provar son ascetisme, més propria a ésser aplicada en persóna religiosa, que no en qui, ab tot y ses qualitats morals, no dexà de sentir vives passions y gaudí los goigs terrenals molt millor que no altres mortals.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

troba devegades, com en témps d'En Fivaller, un noble (molt més que ciutadà honrat), hi figuren també y constantment menestrals y artistes en la proporció que correspon.

Lo metéix autor, partint de la creheneia que ell assenta, esplica la modificació del témps ón som arribats, en semblants térmens: «Per remeyar aquest abus y prepotencia, lo rey En Alfons V, a instancia del poble, reforfà en 1455 l'orde de les eleccions, establint que los cinch llochs de Concellers, qui éren annuals dés la llur creació, fóssen distribuïts en aquesta fórma: los dos primers, per ciutadàns y doctors en lleys y en medicina promisquament; lo tercer, per mercaders (çò és, comerciants, banquers y naviers); lo quart, per artistes, que comprenia lo *botiguers*, *notaris*, *apotecaris*, *adreguers* y *cerers;* y lo cinquè per menestrals.»

Si bé és certa la modificació, la causa que la motiva no és ni esclusiva ni parcialment la que indica lo respectable autor de les *Memories de Barcelona*, puix té uns altres mòvils, més o menys secréts, que bé podèm are descobrir ab major motiu con als témps en què vivim dónen exemple los tirans de capgirar a llur plaher allò més venerable de les terres que volen sots-jogar, y és, com sémpre, l'element demagògich instrument inconscient de les mires d'aquells, tant si-ls aplaudeix com si-ls maleheix. Lo nostre annalista Feliu de la Penya conexería en part quelcom de çò que nosaltres indicam, y axi és de creure vehent les cites o referencies marginals de sa obra; emperò ja fós que pecas de massa respectuós ab los personatges catalans d'altres segles, o millor, que, portat d'una idea patriótica, no li convingués esplicar les divisions que en altres témps havíen tingut lloch a Barcelona, ni les arbitrarietats y servilisme d'autoritats catalanes—car convé tindre present que escrivia los seus *Anales* durant la guerra de Successió, tant que-n publicà son tercer volum, ón parla d'aquest subject, en lo 1709,—la veritat és que facilità lo coneximent de quant nosaltres anam a espondre séns embuts, component de tal faysó les noves, que no s'hi sospita culpabilitat de ningú, ans bé apar com si tots los personatges als quals se refereix fóssen gent de seny y de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

pès, pacífica y amiga de la legalitat ensémps que del progrés de Barcelona.

Segóns lo Feliu, ja dés del any 1387, lo *poble* havía tingut pretensió d'entrar en lo govern de la Casa del Comú, y séns declarar que hagués tingut efécte dés d'aquella data, posa la nova pretensió en lo 1453, imposant la renascuda del any anterior, per havèr-se suspès en lo 1452, *ab bones rahons, y més ab la autoritat Reyal*, emperò renovant-se aquesta darrera vegada «*con mayores veras, fomentada de buena parte de los nobles ciudadanos que componian el regimiento de la Ciudad, y entravan, ó concurrian á Concelleres y Consejo de Ciento.*» Veja-s quant diferent no és aquesta opinió de la del Capmany; y, ab tót, no és menys incerta, puix aquest suposa la refórma entroduhida contra l'abus dels ciutadans honrats que mangonejaven la elecció, y l'Annalista la fa resultat de la pretensió del poble, fomentada per nobles ciutadans. Com si fós conseqüencia natural d'aquesta pretensió, prossegueix l'Annalista esplicant que-n nasquéren dos bàndols, lo de la Busca, favorable al poble, y lo de la Biga, son adversari, y que per aquesta causa «lo governador de Catalunya Galceran de Requesens, ab orde del Rey, mudà lo regiment de la Ciutat, y los de la Biga s'escusaren d'entrar en lo nou govern, admetent los de la Busca la nova fórma que donà lo Rey.»

No-s prengué la pena lo Feliu d'esbrinar còm aqueix Requesens éra tal governador per la lley, ni si cometía infracció d'aquesta lo Rey ab son manament, ans al contrari, presentant abdós actes com a cosa molt admesa y consegüent, encare pinta com a molt complasents los individuus d'una y altra banda, puix que en esguart del manament *s'escusaran* los úns, y llavors *admetéren* los altres. De tal fórma imagina semblant armonía, que citant los noms dels Concellers, hi afig: «los quals ab lo Governador obraren ab particular afecció en concordar aquestes encontrades opinions, y de consentiment y plaher de tot-hom enviaren embaxadors al Rey, qui ab son Reyal privilegi manà entrar en ló regiment de la ciutat los mercaders, capitans de naus, vaxells y galéres, artistes y oficials, o sia tot lo poble per sos graus, *restant con-*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

solada Barcelona, y concordes los coratges, abans dividits en opinions.» De manéra que fóu tot de bona fè, reexint-ne per tots-témps tránquilitat y pau, ans bé conseguint-se un privilegi, avenç o benifét que fóu a plaher de tot-hom: essent notable que, seguidament, lo qui pondera tan gran benifét diga qua «aquesta fórma de govern va mudar-la lo rey En Ferran *lo Católich*, y donà-li la fórma ab què-s governa la Ciutat,» nova qui-s contradiu sí-metéxa, car si éra tan bona la estensió democràtica donada al municipi barceloní, ¿còm fa assabèr gojós l'Annalista que tantost mudà la dita fórma lo metéix fill d'En Joan II? y posat que la fórma ab què-s governà després la ciutat no podía ésser més democràtica, ¿a què vé, aprés de llohar lo privilegi d'En Alfons per democràtich, consignar que tantost lo mudà lo rey En Ferran, y que la fórma donada per aquest rey éra la que seguía observant la ciutat, encare al VXIII^en^ segle, o sía a la data en què escrivía lo dit autor los seus *Anales?*

Candidesa, temor, prudencia, o altra causa té per móvil, de consegüent, semblant manéra d'espressar-se; mas com aquesta sola e isolada nova, aplicada al any 1453 per lo Feliu, déix per crítich transparents molts eféctes y causes, sospitant nosaltres la font de la novitat y la durada de sa trascendencia, havèm procurat fer cap a la deu más segura, a la documentació, per aclarir lo dupte qui-ns feya sospitar, y la nostra fatlera nos ha proporcionat lo triumfe que esperavem, com veurà lo llegidor just are justificat.

Hi havía en aquella época un veritable desgavell en la administració pública d'algunes nacions, com éren Castélla, França y Navarra, y la causa qui-l produhía no éra certament axò que al nostre témps, ne dihèm questió de principis, ni menys la aparició d'un nou principi qui representas una necessitat social més o menys ampla, puix los mals de cada nació respectius éren resultats de guerres que promovien diferents individuus d'una metéxa dinastía per disputar-se drets de successió o l'esclusiu podèr al govern. No és axò nou, y no hi ha pahis qui no present, en diferents segles, exemples anàlechs o consemblants: axi-metéix la aspi-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ració de determinats estaments mijans o infims a la participació del podèr, no éra cosa que pogués correspondre a aquella època, ja per conservar-se en gran part la fórma e institució feudal, admesa, qui limitava a determinats individuus, prescindint dels diversos estaments als quals pertanyien, ja per ésser més que consuetudinari, legal, lo respécte a les libertats cedides o pactades per los reys. De manéra que lo privilegi éra en aquell segle lo baluart contra lo qual devíen estabellar-se les pretensions dels qui no-l gordassen, y en tractant-se de institucions com la municipal a Catalunya, y especialment a Barcelona, poch podría, contra ella, un determinat estament infim, con ne reprentava tants de numerosos y poderosos qui, tots plegats, per mijà dels llurs administradors, y del témps de llur planta ençà, havíen sabut protestar contra tota infracció de llurs prerogatives, ja pervingués del podèr Reyal, ja d'una altra corporació envejosa, o de la força pública mal endreçada. No essent, donchs, ocasió aquella encare per que l'esperit popular y demagògich esvahis una institució altament democràtica, ab pretést de millora y benefici general, no essent habitual y durador a Catalunya lo vici, comú y freqüent en altres terres, de mantenir bàndols, y menys bàndols qui representassen una idea política nova—puix les faccions de pobles y guerres de fronteriços feudals no ténen res que veure ab los bàndols de què tractam (1)—quin móvil y origen pogué tenir la gosadía dels homens de la Busca, per apoderar-se del govern municipal de Barcelona, respectat y servat, a travers dels segles, fins a la època de què tractam?

Si aquest moviment fós únich, si no passas de Barcelona, si tingués veritablement tirada a reformar un abus o a fer més estensiu un privilegi, en bona-hora; emperò és d'observar, com veurèm ben tost, que lo dit moviment comença per

(1) Veus-ací què escriu Luci Marines Siculo, entre altres coses, el fer llahors de Barcelona: «... totes coses governaven, axí públiques com particulars, per ço que-ls dictava la rahó: no-s minvaven donchs llurs riqueses e hizendes, com s'esdevé en moltes, ab discordies y pléts, ni ab causes, ni ab baralles, *ni ab bàndols*, com a gent qui més s'estimava ajustar-se de sa voluntat a la rahó, que esperimentar la vigor y força de les lleys.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

un pretést trivial, per lo cambi de fur o valor de la moneda; que ans d'aquesta temptativa, ja en tèmps que la difunta reyna Na María y l'infant En Joan rey de Navarra se disputaven la lloch-tinença de Catalunya, los pagesos de remensa (los futurs defensors d'En Joan y Na Joana contra l'esperit general de Catalunya) comencen reclamant la supressió dels mals usos, que estingí més tart En Ferran II, lo fill de Joana Enríquez; y finalment, que és en aquesta metéxa ocasió con los llauradors (uns altres *pagesos)* forans de Mallorca se alcen contra los ciutadans de Palma, obrant ab tal seguretat y ab tants de fums, que fins arriben a assetjar la capital de la illa, bombardejant-la feréstament y presentant-se com a un veritable estol inflamat per una santa causa (1).

La fórma federativa de la Coróna d'Aragó éra un gran obstacle a les tiraníes o manifaceries d'En Joan o de les persónes o concellers qui l'ajudaven a posar-les per obra. Per que-n desaparegués l'obstacle, convenia, donchs, de primer rompre aquell llaç d'unió qui havia mantingut sempre dins un metéix esperit Catalunya, Aragó y Valencia, cosa que ja s'éra percaçada en part, perçò que comprometent los nobles aragonesos en les guerres de Navarra, aquests havíen féta llur la defensa del llur cabdill, y aquest essent rey, podía comptar que tindria a favor seua los aragonesos, per més que los catalans y Valencians se rebetlassen: y, en segon lloch, per si Catalunya ab sa acostumada constancia arribas a declarar-se enemiga de les arbitrarietats reyals, y pogués ab son prestigi atraure a la defensa de sa causa los demés Estats de la Coróna, convenia no menys introduhir en lo seu sí divisions y bàndols qui, escorterant-la, la afeblissen y facilitassen de tal fórma més obviament lo triumfe als seus opressors.

Lo llegidor reflecsiu podrà fer-se cert de quant fundada és la nostra congectura, calculant no-més que ni a Aragó ni a Valencia no inventen ningun pretést per que los descendents dels antichs unionistes, aquells qni obligaren a dançar

(2) Se troba apuntat ab tota minuciositat aquest fét als Dietaris de la Deputació, als quals anam a referir-nos.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lo rey En Pére *del Puyalet* en mig de la plaça, s'alcen ni moguen plany ni pretenció alguna en sentit de refórma o millora, y sols a Catalunya y al Estat que anecse tenía, a Mallorques, se moguen gatzares demagògiques, essent precisament l'estament infim del poble lo qui-s plany y per motius tant diferents entre sí com éren los que retreyen los forans de Mallorca contra los habitants de la ciutat, y ací la estinció dels mals usos, lo cambi de la valor de la moneda y la refórma en la elecció de concellers. Semblant diversitat prova que lo moviment no éra natural, y que los pretésts o causes éren sols assaigs d'aquells qui prenien lo poble com a instrument de llurs mires, escollint o prosseguint tantost la que millor pogués arrelar-se, ab tal d'atènyer la fi proposada: Vejau, si no, com la questió dels homens de la Busca, qui fóu més duradora en los següents anys, y que en majors perills posà la ciutat de Barcelona, desapareix després la hora que un interès comú contra lo tirà ajusta tots los habitadors de la capital com no servint l'alçament de Mallorques als progectes amagats dels instigadors, per ésser anats los execudors potser més enllà de çò que aquell no esperaven, véu-se esvanehit essent son cabdill, *lo Tort Ballester*, mort y escorterat a la plaça pública per los oficials del Rey (1); y en cambi, lo primer pretést y la temptativa més antiga, lo plany dels remenses, abandonada per algun témps, séns preponderancia durant les questions de la Busca y la Biga contrariada més tart per lo metéix Concell barceloní, confòrme veurèm, renaix y prèn consistencia en témps de les revoltes, de tal fórma que arriben a ésser los remenses los defensors del tirà, y llur cabdill Vern-tallat, rústech o pagés com tots aquells companys, arriba a tenir gran valiment a la córt del rey En Joan y-s veu revestit d'honors y distincions, axicom poguéssen donar-se al millor capità d'aquell segle. Maquiavelisme és aquest que no-més podría contrarrestar-lo un maquiavelisme igual, desconegut als nostres avant-passats, qui féts a servar la lley, no podien fer més, al conèxer lo mal, que

(1) Veure les apuntacions dels Dietaris, qui seguexen més avant.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

comportar-lo desesperats, puig que en nom de la lley o del Rey, éra consentit tot esperant que un escàndel de nous y majors abusos donas peu a venjar los greuges inferits als uns y als altres, çò és, als burlats y als qui servissen, incautes, d'instrument. Donchs a fer veure quant fonamentades són les nostres assercions, y quin fóu lo véritable caracter de les commocions de Barcelona al témps dels bàndols referits, colocarèm ací per llur orde les curials apuntacions dels Dietaris de la antiga Deputació de Catalunya, corporació enemiga dels homens de la Busca, o sía dels qui s'apoderaren del municipi, segóns que-s desprèn del esperit de les notes, que ben segur no haguéra descobert l'escrivà o funcionari qui les redactà, de no merèxer los seus escrits lo beneplàcit de la respectable corporació a la qual servía, devent ací un hom tenir present que s'éra la Deputació, o General, composta de tres Braços, y l'un d'élls, lo Reyal, portava la representació de totes les municipalitats de Catalunya.

Ans de fer la esposició demunt promesa, convé esplicar, a major inteligencia del llegidor qui ho ignor, que les dues espressions simbòliques ab què-s denominen los encontrats bàndols, ténen un significat de veritable contrarietat entre sí, car *biga* o *viga* és aquell fust llarch y gros qui éntra a la construcció dels sostres, méntre que *busca* equival a astélla o boscall, o com si diguéssem la totalitat de Catalunya en sa força y una part insignificant de la metéxa: ab tót, bé crehèm que semblants idees o interpretacions no-s revelaríen als respectius partidaris dels bàndols, com sémpre s'esdevé en casos anàlechs, per prescindir-se tots-témps del orígen casual o intencionat de les denominacions, y atendre-s més als eféctes de la idea que la paraula representa.

Vejam are, per llur orde, les apuntacions del Dietari, dexant al llegidor que faça les interpretacions que bé li pareguen, y çà com llà justificant nosaltres les apreciacions y congectures que dexam assentades, per que ún veja tantost que aquestes no son infundades, y de quant lluny aparellava lo terreny lo rey En Joan, per con arribas lo jórn de subjugar Catalunya.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

—29 de Juliol del 1452.—«Lo dit dic partí de la platja de Barcelona la nau d'En Rafel Julià qui anava a Nàpols, ón stà lo senyor Rey, e ab aquesta nau se-n anà En Pére Robió *mandracer*, missatjer tramès al dit senyor, per part dels menestrals è d'alguns altres homens de la referida ciutat, vulgarment apellats los homens de la Busca, los quals demanen que la moneda sia apujada de fur, çò és, que axicom los crohats valen 15 diners, sien pujats a 18, élls afermant è crehent que axicom are viuen *flacament*, serien després trestots richs e seassament los calría fer treball ne jornal. Es vér que d'altres afermen que la pobresa que comporten no-ls pervé del fur que tinga la moneda, mas per rahó d'ésser élls molt dissoluts, despenent en menjar, e beure e en altres vanitats pus en un jórn, que non guanyen en dos, de ón fa a deduhir que tots-témps comportarien pobresa per molt que-s pujas la valor de la moneda.»

—19 d'Octubre del 1453.—«Tal díe com aquest mossèn Galceran de Requesens, portant-veus de governador en Catalunya; acompanyat de micer Joan Pagès, vic-canciller, del comte de Cardona, del vescomte d'Illa, d'En Grisogo, d'En Andrèu Centélles e de molts mercaders, artistes, menestrals e altres qui vulgarment són nomenats los homens de la gavélla de la Busca, partint del Palau menor, qui stà prop del arch dels Lleons, se-n anà a la Seu, e en aprés que hic fóu, part de dalt e dedins les rexes del altar major, féu llegir una provisió del senyor Rey, contenint, de fét, que lo dit senyor havía-l creat son lloch-tinent general en Catalunya, donant-li molt gran e complida potestat, e entre altres coses, donava-li podèr per celebrar córts. E publicada la dita provisió, posat enfront, resignà l'ofici de Portant-veus de Governador en mans d'En Andréu Català, lloch-tinent de Tresoreria del senyor Rey; e en aprés, per sa propria mà, séns requiriment de neguna part anà vers l'altar major, e aquí jurà mantenir e gordar privilegis, lleys, constitucions, usatges e costums, *etcétera*, malgrat esser-li protestat, ans de son jurament, per los honorables Concellers de Barcelona o per los Reverents e honorables Deputats de Catalunya, alegant que ell no po-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dia ésser lloch-tinent, e que açò éra contra Constitucions de Catalunya e lleys de la terra: emperò éll qui ja de molt témps abans s'éra agavellat ab los referits homens de la Busca, séns fer cabal de les protestacions, ne de les lleys e libertats, rompent-ho tót, jurà e usa del espressat ofici de Lloch-tinent.»

Confermació és aquesta del sistéma de ilegalitat que practicava la dinastía del elegit a Casp, prova irrecusable de la manéra ab qui En Joan anava conduhint Catalunya a la desesperació, y repugnant nova acreditadora com, ja de lluny, lo lloch-tinent d'En Alfons sabia transformar en instruments de ses perverses mires homens traydors y servils, com axí ho fóu lo governador Requesens, segons que-s déxa veure en èpoques posteriors, con ja és rey En Joan, per la gran confiança que aquell merita del tirà de Catalunya. Los féts que palesent les següents apuntacions acabaran d'acreditar qui éra lo leyal servidor del ambiciós En Joan, aprestant-se a noves ilegalitats james consentides en lo Principat.

—30 de Novémbre del 1453.—«Lo dit díe, mossèn Galcerán de Requesens - lo qual, contra constitucions capitols de córts de Catalunya, s'intitulava lloch-tinent del senyor Rey en lo Principat de Catalunya, a instancia e requésta dels homens vulgarment apellats de la Busca, que éll n'és cap, —trencà lo privilegi que la ciutat de Barcelona, çò que-s féu en aquesta fórma, a sabèr: que lo jórn prop-passat, vigilia de Sant-Andreu, féu notificar un manament als Concellers e a quiscun en particular, dels qui fórmen en lo present any lo Concell de cent jurats, prevenintli que, sóts pena de deu milia florins, lo jórn vinent, o sía diada de Sant Andréu, no gosassen entrar en la casa de la Ciutat, e que per tant no procehissen a fer elecció de neguna sort; e, de fét, la referida casa romangué tancada. E com vénch lo després-dinar, lo dit lloch-tinent manà comparèxer en lo palau menor Reyal, qui stà tocant al arch dels Lleons, molts dels Buscaris, e allà, per sa propria autoritat, nomenà en concellers los cinch següents: Ferrer de Gualbes, Jofre Sirvent, Pére To-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

rrent, Valentí Gibert e Tomas Pujades, menor de edat, qui viu al Born.»

De manéra que aquests cinch subgéctes, mancants a tot respécte séns ésser obra en llurs càrrechs de la lliure voluntat de llurs antecessors en lo Concell, ab escàndel de les lleys y dels bons costums, se vestiren la gramalla que l'any anterior s'éren vestida aquells que menciona lo càndit o patriòticament Feliu, al recomptar que «ab lo Gobernador obraren ab particular afecció en concordar aquestes encontrades opinions.» ¡Bona afecció, y bona armonía de voluntats! Precisament aquells legals magistrats cessaven no per via legal, mas per la despótica fantasía d'un cortesà servidor del monarca eventual, y en compte de concordar, donaven principi los actes d'aquest a les discordies qui, d'aquí-avant, se desféren sóbre Barcelona, aparellant lo terreny qui havía de facilitar lo triumfe del tirà (1).

—4 de Janer del 1454.—«En aquest díe, los crohats de Barcelona qui valien 15 diners, per mijà de crida pùblica, fóren pujats a 18 diners, ordenant que lo florí d'Aragó qui valía 11 sous *córrega* e sía de velló. E açò fóu fét a instancia dels homens vulgarment apellats de la Busca; en guisa que lo march d'argent valía lo mati 88 sous, e després-dina ténch valua de 108 sous: e la cortera de forment valía 10 sous, e lo corter de (vi) *vermell* venía-s 6 diners o 8, e la terça de carn la tallaven a 12, inclusos 3 diners que hi havía d'impost.»

—14 d'Abril del 1454.—«Lo dit díe, partí de la platja de la mar de Barcelona la carabela que n'èra patró mossèn Bernat Ça plana, en la qual s'embarcà micer Pére Miquel doctor en drets, missatger tramès al senyor Rey, al reyalme de

(1) Si lo Sr. Cronista de Barcelona hagués tingut presents aquestes noves, al parlar de la Busca, séns dupte que no haguéra escrit semblants paraules. «Duyen llur origen del 1367, y des d'aquell any havía anat sostenint lo poble Barceloní son dret a apariar-se ab l'estament mijà y a intervenir axicom aquell en lo govern municipal...» ¿Què entendrà per *poble* lo Sr. Balaguer, con la participació de cer estament en lo Concell de Cent, veritable representació popular de Barcelona, és estada tan justament llohada sóts aquest carácter, en tots los actes anteriors a aquesta data, per lo metéix autor?

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Nàpols, per los reverents e honorables Deputats, sóbre lo comportament dels homens apellats vulgarment de la Busca, que la hayíen donada en fer protésts e requeriments contra los dessus dits reverents e honorables Deputats per rahó de la puja o major valua de les monedes, resolt lo 4 de Janer darrer.»

De manéra que aquells homens qui coménçaren llur primer plany protestant la poca valor de la moneda, qui-ls obligava a escassament viure, se revetlaven tres mesos més tart contra la corporació més respectable de Catalunya, per havèr accedit als desigs dels descontentadiços que protegía lo ilegal governadot Requesens, infractor de les libertats patríes y malversador de la corporació de fórma més democràtica que hi haja hagut en aquells segles.

—1.er d'Agost del 1454.—Apunta lo Dietari la arribada, en aquest díe, de la revocació de la lloch-tinença de la senyora Reyna, que éra lloch-tinent en Catalunya, y lo nomenament de lloch-tinent general en tots los reyalmes a favor del rey En Joan de Navarra, qui tan prést convocà a córts los Catalans de Lléyda estant. No espréssa la nota si cessà Requesens, emperò diu que-s vonvocaven les córts, contra constitucions, per no podèr havèr-hi lloch-tinent del Rey en Catalunya y ésser sol lo Rey qui pot convocar-les.

—13 d'Agost del 1454.—«Lo dit díe, los Concellers de Barcelona, ab capélla-ardent e altres cerimonies Reyals, per lo rey de Castélla; e fóren-hi convidats los Deputats, qui anaven a la funció, e semblantment hi fóren convidats los convents de frares e de monges de la dita ciutat. Convé aci fer memoria que les monges de Vall-donzélla contestaren als quí les convidaren de part dels Concellers, que elles no-ls tenien per Concellers, e per tant que no-y volien anar, com axí fóu, de fét, que no-y anaren monges de negun monestir. E n'éra causa la dissensió que a-les-hores s'esperimentava, ocasionada per l'agregat de la Busca.»

—4 d'Octubre del 1454.—«Lo dit díe; a hora del seny de la *Ave Maria*, entrà en la ciutat de Barcelona l'ilustre En Joan, rey de Navarra, per continuar les córts que éll havía

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

convocades com a lloch-tinent general del senyor Rey, malgrat ésser açò contrari a constitucions de Catalunya, qui prevénen que no-y puga ací havèr lloch-tinent de Rey (1); e n'éra causa l'agregat dels homens de la Busca qui és en aquests témps, ón totes les libertats de la terra éren (son) profanades.»

--30 de Novembre del 1454. (Diada de Sant Andréu).—«En aquest díe de Sant Andréu, los cinch regidors de la ciutat de Barcelona, los quals se dónen nom de concellers, ensémps ab lo Concell de cent jurats, aplegats en la casa de la Ciutat, per fer eleccions de concellers, stiguéren fins passada una hora més enllà de la mija-nit, séns podèr metre-s d'acort per fer la elecció; e fóren-ne causa los homens de la Busca, qui volíen elegir per concellers artistes y menestrals; e axi-s trencà lo privilegi en tal díe, com aytambé en semblant díe, fa un any, se trencà per manament que feu lo Governador a tots los qui éren llavors del Concell de cent jurats, prevenint-los, sóts pena de deu mil florins, que no elegissen. E fóu prorogada la dita elecció fins al díe primer de Març vinent.»

Semblant desavinença en lo sí metéix del Concell de Cent, prova que aquella corporació democràtica per sa forma no acceptava en general la intrusió demagògica qui la esvahía, car altrement, si tots haguéssen participat de la nova idea, no hi hauría dificultat en acceptar la influencia antilegal que volíen tenir a la elecció los que fóren elegits, no per la lley, mas per lo fantasiós manament del servidor del tirà.

--13 de Desembre del 1454.--«Lo dit díe, los homens vulgarment apellats del agregat de la Busca, tenguéren concell de cent jurats a la casa de la ciutat, e elegiren per mostra a un aragonès nomenat Omedes, e per administrador de la casa del pès un bergadà (de Berga) nomenat Lluis Gila-

(1) Deu-se interpretar que no pot lo lloch-tinent convocar a córts, car lo séu poder y jurisdicció són delegats y no ordinaris, y encare essent lo seu tribunal lo metéix del Rey, tant que d'aquell no pot ún apelar a aquest, hi há actes qui han d'esser personals del Rey, entre altres la convocació a córts y la de tots los vassalls per lo *Princeps namque*. Axi ho destrien los comentaristes, especialment l'Olliba, citant en aquest cas per Bosch en sos *Títols y Honors*.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

bert, tóts homens mercantívols, (gent venal aplicada al més baix comerç).»

—Primer de Març del 1455.—«Tal die com aquest fóu tengut concell de cent jurats per fer elecció de concellers, e, efectivament, los homens de la Busca feren elecció de les persónes següents:

Ramon Dez-plá, ciutadà.
Joan Bach } mercaders.
P. de Prexana }
Francesch Matella, notari.
Jaume Bertran, argenter.

Són aquests los primers artistes e menestrals qui fóren, com no éra en nengun témps esdevengut, concellers de Barcelona. Mal goig n'haja, de ànima e de còs, lo qui-ls ha elegit e lo qui hi hà contribuit, que jo sé per qui ho dich, *que tant se valdria metre-y bóchs, com homes de vil condició.*»

—22 de Setémbre del 1455.—«Lo dit die, a hora d'alba, s'embarcà mossèn Galceran de Requesens, portant-veus de governador de Catalunya, en una galéra de sa proprietat qui stava en la platja de Barcelona, per anar a veure al senyor Rey qui-l demanava al reyalme de Nàpols. E en aquella hora en què s'embarcà féu gran terratrèmol.»

¿Sería aquesta crida a conseqüencia de çò que espondría al rey En Alfons lo comissionat de la Deputació? Es ben cert emperò que als nostres avant-passats no-ls mancava imaginació con en los eféctes naturals llegíen devegades, com observarèm bentost, lo pronostich dels desenllaços polítichs que hom esperava favorablement.

L'endemà del jórn de la anterior nova; consignen que prengué la vara de lloch-tinent de governador, en lloch d'En Requesens y durant sa absencia, mossèn Berenguer d'Ortafà.

—10 de Novémbre del 1455.—«Lo dit die, entrà en Barcelona lo comte de Fóix e la comtessa, sa muller, filla del rey de Navarra. Vénch acompanyat de molts cavallers e gen-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tils homens e de molta *familia* (familiars), qui serien entre-tots uns cent-cinquanta de cavall. Isqué a rebre-l molta gent d'honor, entre altres lo metéix rey de Navarra, qui arribà fins la trenta passes més enllà de la creu del portal de Sant-Antoni; e los deputats isquéren fins passada la riera qui és més enllà de la carniceria de Sans (?), *emperò los concellers no volguéren exir*. En aprés que lo rey de Navarra hac rebut sa filla la comtessa, féu-la metre a sa dreta, e éll romas a la squerra, e en axí entraren fins al portal de la Boqueria, seguint tantost per la Rambla, entro al portal de la Dreçana, e d'aqui per lo carrer Ample, vers Santa-María de la Mar, carrer de Mont-cada, Boria, plaça de les Cols, Sant-Jaume e Deputació fins al palau del Bisbe, que éra llà ón feyen stada lo Rey e la Reyna (1).»

Aquesta apuntació la reproduhim solament com a nova qui acredita la decadencia de la gent de la Busca, considerada com a instrument del ambiciós, perçò com son precisament los concellers de Barcelona los únichs qui no dónen plaher aquesta vegada al lloch-tinent, per participar segurament de la malvolença general contra l'injust pare qui, oblidant los seus fills, obsequiava solament la comtesa de Fóix, qui-s perfería, per ambició, a les seues inhumanes voluntarietats.

— 28 de Novémbre del 1455.— «Entraren en aquest die lo governador Requesens qui éra anat a Nàpols per l'assumpte de la Busca, e après tres missatgers o comissionats del metéix stament que havien enviats a Nàpols *los pobles menuts de aquesta ciutat*.»

(1) Fa de bon conéxer que En Joan procurava crear simpaties a favor del seu gendre lo comte de Fóix, car los metéixs Dietaris apunten que lo die 20 de Novémbre féren-se grans justes de cinch contra cinch en lo Born, essent-ne estats los primers manteuidors lo metéix Comte, En Alfons fill bastart d'En Joan, En Joan de Palou, En Joan D'Embú y En Felip Albert y los altres cinch lo comte de Prades, En Nicolau Carroç, lo comanador d'Alfambra, En Guillem Ramon d'Erill y En Joan de Marimon; y que lo die 23, lo comte de Fóix féu també justes per sí sol, y donava un diamant a cada aventurer qui s'assenyalas, essent-ne quatre los premiats, En Joan Roig, En Galceran Dusay fill d'En Pére, N. Serra de Lléyda y En Joan d'Embú, al qual per havér-ho fét millor que tots los altres donà endemés lo Comte un robí estimat en 50 florins.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

—30 de Novémbre del 1455.—«Lo dit die, fóren elegits concellers de Barcelona:

Bertran Torró, qui aprés morí de mala mort.
Joan Ça-rovira.
Fraecesch de Perarnau, botiguer.
Narcis Quintana, venedor de sucre.
Pére Gallart, vidrier, qui aprés romas afollat.

—14 de Juny del 1456.—La apuntació d'aquest die conté la minuciosa descripció d'una cometa qui-s dexà veure a mija-nit; y acaba ab aquestes paraules: «Vulla Déu que sía bon senyal! car los homens de la Busca qui figuren en aquesta temporada han adobada de tal fórma aquesta ciutat, que ab poques males ventures sóbre les que ja patim, n'hi hauría prou per tot-hom.»

—30 de Juliol del 1456.—«Lo dit díe, los concellers de Barcelona, tabuxats per los pellayres e texidors de llana, qui alegaven ésser encare pobres, no obstant d'havèr obtengut la puja de la valor de la moneda, que tant havien desijada, consellaren a mossén Guillèm Ramon Ça-plana, regent la veguería de Barcelona, e a En Bartoméu Agustí, de Massanet, batlle de la dita ciutat, que féssen publicar certa part d'una constitucíó que fóu féta en l'any 1422, contenint, de fét, qne d'aquí-avant negú no introduhis robes de llana estrangeres, ni gosas fer-se-n abillaments o vestits, sinó de robes fabricades en Catalunya. E jatsía és veritat que la referida constitucíó prohibeix tota sort de robes forasteres no solament de llana, mas encare d'or e de seda, malgrat açò ells no féren publicar sinó una part de la dita constitucíó, la qual per spay de passats trenta anys éra romasa *callada*, e may fins are no s'éra publicada ni posada en pràctica. E tal féren los referits concellers per complaure los pobles menuts de la dita ciutat, qui en aquests témps han nom vulgarment los homens de la Busca, los quals tots-jórns mouen noves ordinacions: emperò En Francesch de Perarnau, botiguer e conceller en lo present any, no volgué que fós publicada tota la referida constitucíó ne menys que-s posas en pràctica, e la rahó n'éra perçò que ell tenía gran botiga de robes de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

seda, que no podía res vendre en aquest cas si hom gordas la referida constitució en totes ses parts. E de fét, féren-ne sols publicar una part, çò és, la qui prohibeix que hom puga aci tallar vestits o robes de llana forasters, e no parlaren de les robes d'or e de seda, per causa del dit conceller. E axi publicaren falsament la dita constitució, puix que no devien, al fer-ho, llevar ne afegir, ne mudar una sola paraula ne una lletra.»

¡Quants de féts consemblants a aquest no-s troben en los nostres témps!

—2 d'Agost del 1456.—«Lo dit díe, lo batlle de Barcelona, per vía de pública crida, revocà una crida que havía manat fer per consell dels Concellers de Barcelona, lo 30 del darrer Juliol. E fóu açò a requésta dels molt honorables deputats del General de Catalunya, qui lo-n havíen requést per scrit, comminant-lo que: altrement, lo donaríen públicament per trencador de sagrament e homenatge e-l privaríen del seu ofici, amparats en un capítol de córts.»

—11 d'Agost del 1456.—«Lo dit díe, vers lo matí, En Guillèm Ramon Ça-plána, en altre témps regent la veguería de Barcelona,—lo qual, méntre regía la dita veguería, fóu requést per los honorables Deputats, per que revocas la crida sóbre la prohibició de les robes de llana estrangeres, féta de sa part lo 30 de Juliol prop-passat,—havènt nova de que-l volíen donar públicament per trencador de sagrament e de homenatge e privar-lo del seu ofici, e havènt-se negat a revocar la dita crida, manà fer una altra pública crida, prevenint que, sóts pena de la persóna e dels béns, negun corredor ne trompeta, no gosas fer crida alguna, menys de sa licencia, ne gosas algú scriure, ordenar, traslladar ne publicar neguna crida, sóts la referida pena. De ón resulta qne, aquest metéix díe, volènt los Deputats fer publicar la referida crida, no trobant corredor algun ne trompeta qui gosas fer-la o publicar-la, acuytaren-se de manéra que conseguiren trobar dos trompetes; emperò no trobant negun corredor qui la publicas, o llegidor qui gosas llegir-la, féren-la publicar per En Pére Saldanya, l'un dels porters, e llegir-la per En Jaume

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Ça-font, notari, acompanyat de un dels ajudants ordinaris de la Scrivania del General los quals anaren llegir la dita crida a la plaça de Sant-Jaume: e axí que començaven, sortiren tot-d'una ab gran furia, de la casa de la Ciutat, los referits mossèn Ça-plana e En Joan Ça-rovira, conceller segón, acompanyats de molts pellayres e altres menestrals Buscaris, los qui, ab ayre altivol, arrancaren de mans del dit Jaume Ça-font la crida, e meteren lo lector, lo porter e los trompetes en la presó, ab pesants cadenes e axorques de ón resultà que los dits honorables Deputats féren publicar per los caps de Vegueries del Principat de Catalunya al dit mossèn Ça-plana per trencador de sagrament e homenatge e per privat del seu ofici, séns altres novitats qui n'anaren seguint, com axí consta al procés que de tots aquests actes s'instruí en la casa de la Deputació en aquests dies.»

Al veure lo paper que feyen certs oficials Reyals, y còm acabdillaven la plebeyada los representants ilegals del municipi en contra de la corporació més respectable de Catalunya, nós afiguram contemplar algunes escenes dels nostres tèmps ón l'element demagógich és spletat qer ventolans famolenchs d'autoritat, per los quals no hi hà altre recort patri y força de lley que llur petulancia.

—12 d'Agost del 1456.—«En aquest die, dijous, 12 de Agost, l'honarable En Bernat Bartoméu Ferrer, sóts-veguer, e are regent de la veguería de Barcelona, a requésta dels Deoutats, anà a la presó per libertat los qui éren stat presos, e mossèn Ça-plana, qui encare empunyava lo bastó, tal com si fós veguer, començà donar ab aquell grans bastonades als qui anaven en companyía del referit sóts-veguer, qui stava en la scala de la presó, e apresonant tot-seguit lo dit sóts-veguer, aprés de llevas-li lo bastó que ell empunyava, va metre-l en presó, fermant-lo ab una grossa cadena e exorques, sol e aportat dins una cambra que-n deyen la cambra de Mallorques. Aytals coses féu mossèn Ça-plana acompanyat d'En Ça-Rovira, conceller, e de molts menestrals e artistes de la Busca, essent tots los altres qui hic éren pellay-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

res, per lo gran interès que cuydaven tenir en la crida qui prohibía les robes de llana estrangeres.»

Véu-se, per aquest fét, que no és nou a Catalnnya, lo mesclar les questions econòmiques ab les polítiques, con açò favoreix les mires egoistes d'algun determinat partit.

—17 d'Agost del 1456.—«En aquest díe, per orde del rey de Navarra, fóren libertats tots los presos demunt referits, de manéra que lo senyor lloch-tinent no-s recordà de fer justicia fins passats sis dies, menyspresant entretant la autoritat de la Deputació.»

—23 d'Octubre del 1456,—«Lo dit díe, fóu penjat, séns procés, séns defenses, e en díe de fésta, En Guillèm Herus, del térme de Terraça, acusat de certa resistencia; de la enculpació stava ell cert que podía lliurar-se-n o disculpar-se per justicia. E féu-lo penjar lo rey de Navarra com a lloch-tinent del senyot Rey. E fóu açò en témps dels homens de la Busca.»

Tota la intenció que aquesta apuntació porta revela lo judici que tenía la terra format del lloch-tinent que algun díe havía d'ésser rey y per tant ja ningú no-s meravellarà de la guerra sangonosa que manté tantost Catalunya contra En Joan.

—30 de Novémbre del 1456.—«Lo dit díe, fóren elets concellers de Barcelona:

Bernat Miquel } ciutadans.
Antich Martí }
Miquel de Manresa, mercader.
Joan Vivó, barber.
Antoni Pelegrí, bastes.

Obrers

Daniel de Manresa, ciutadà.
Bartoméu Ben-lloch, sastre.

Tots éren de la Busca, e durant anguany moriren-ne dós, l'un de glànola e l'altre de corrences.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

—4 de Janer del 1457.—Apunta aquest die lo Dietari lo fét d'ésser estat escorterat a Mallorques lo cabdill dels foranis d'aquella illa, nomenat *Lo Tort Ballester*, lo qual «havia incitat *los pobles menuts* de la dita ciutat e defora, en tot lo reyalme, *contra los ciutadans e gent grossa* de la dita ciutat.» A ran de la nota hi hà pintades una destral y un coltell, y separadament una coróna reyal, ab aquesta inscripció al peu: «*Justicia de Déu, despèrtet, que hora par que-u sie!*» Aprés de la relació del fét, feneix la apuntació ab aquestes paraules: «¡Placia a Nostre Senyor que, en bréu, vejam fer lo metéix ab aquells traydors qui en aquesta ciutat de Barcelona han incitat los pobles qui vulgarment se diuen del agregat de la Busca!»

—22 d'Abril del 1457.—«Lo dit díe, los molt honorables mossèn Nicolau Pujades, ardiaca de Santa-Maria de la Mar e canonge de la Seu de Barcelona, mossèn March Llor, cavaller, es En Jaume Francesch de Sent-Celoni, ciutadà de Gióna, deputats del General de Catalunya, féren convidar molta gent, per que honrassen ab llur presencia la fésta de Sant Jordi, qui serà demà, e concorreguéssen a la casa de la Deputació ón la dita fésta feye a colre. E entre altres dels convídats hi anà En Antoni Pelegrí, baster o albarder, lo qual, ensémps ab altres qui li ressemblen, és, durant lo present any, conceller de Barcelona; e al convidar-lo, digué que malgrat tenir d'acabar dos basts e clavar una retranga al un d'élls, prescindiria de tots aquests treballs e no hi mancaria. E entre les altres insignies que portava la hora que comparagué, vingué ab una fort coltellada en la cara, la qual dexà séns embenar en tot lo die, per honrar axí millor la beneyta fésta de Sent-Jordi.»

—8 de Juliol del 1457.—«Lo dit die, morí de glànola En Antoni Pelegrí, baster, e en lo present any l'un dels cinch Concellers de Barcelona, lo qual éra un dels principals homens qui, en aquests témps, apellaven-se de la Busca. E fóu lo primer menestral al qual posaren penó e scut en la sepultura.»

Dés d'aquest jórn céssa tota referencia en los Dietaris de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la Deputació als homens de la Busca, lo qual partit per ventura auiria perdent sa importancia, o s'adheriría al esperit general. La estensió democràtica donada per lo privilegi de En Alfons a la municipalitat barcelonina persisteix en sa força, com a legal, y per més que restaren resquicies demagògiques, axicom veurèm, no fóren de trascendencia, per transigir los estaments entre sí, menaçats en conjunct de majors tiranies en l'esdevenidor. La pintura sus-are presentada és un veritable espill per los homens d'aquests témps, y, séns ningun dupte, lo preludi cert dels mals que ha de portar lo vinent regnat.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Fundacions Agustinianes: Castelló y Lleyda. Ntra. Sra. del Miracle. Construcció dels claustres de la catedral de Barcelona. Escándels a Basilea: actitut de la clerecia de Catalunya respécte del concili. En Alfons adherint-se al papa Eugeni. Lo bisbe preceptor del bastart Ferran és elegit papa. Ordenació del monestír del Estany. Mont-serrat governat per les lleys de Mont-casino. Canonització de Vicenç Ferrer. Alçament de vots: cas singular. Gran veneració dels Barcelonins a Santa Eularia.

JA dés los primers anys del segle al qual som arribats fóu ovirador un gran espandiment en l'Orde de Sant Agustí havènt-se substituit la congregació de canonges Regulars nomenada de Sant-Salvador, procehint dels Ermitans de aquell sant, y del 1444 en avant fóu coneguda la qui tenía per nom Congregació de Lombardia, una de les més ilustres entre les reformades del metéix Orde. Tan corrent fóu durant aquell período lo nom del gran sant y son orde y régla, que fins lo prenien y seguíen altres institucions religioses y adhuc altres de diferents, de caràcter militar qui llavors se fundaren.

Ben segur que a la influencia d'aquesta nova afició, deu Catalunya algunes fundacions agustinianes que hom observa en los darrers anys del anterior regnat, entre altres lo convent de Castelló, que posa lo Feliu, en lo 1451, ab tót que

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hi afig semblants paraules: «jatsia no-més se-n troba la fundació dés del any 1526;» y després, la del convent de Ntra. Sra. de Gracia, de la ciutat de Lleyda, del qual, en sentit invers, compta lo propri autor major antiguitat, per tal com diu «que suposen ésser fundació de Sant-Pauli, any del Senyor 397,» cosa que no és gèns probable (1). y si solament que n'hi pogué havèr la fundació de més o menys tèmps, y que en 1458 se reedificà lo convent, ón s'hi celebrà en lo metéix any Capítol Provincial. Era aquest convent estra-murs de Lleyda, y en lo XVII segle fóu traslladat dins la ciutat, de la qual jamés no tornà separar-se-n.

Lo metéix any darrerament citat, s'edificà la esglesia de Ntra. Sra. del Miracle, de la parroquia de Reyner, qui pertanyía al antich bisbat de Solsóna, la qual tingué origen a conseqüencia d'un miracle que hom recomptava, referent al qual prengué informació (2) lo bisbe d'Urgell; y, en memoria, féu-ne alçar l'edifici al lloch ón aquell s'esdevingué.

Com a obra religiosa d'art, important, podèm recomptar ací la conclusió dels claustres de la catedral de Barcelona, la qual s'efectuà, segóns l'Aymerich, al parlar del bisbe Jaume Giralt, lo dia 27 de Setémbre del 1448.

Continuant la relació que havèm dexada enlayre al capítol anterior sóbre l'estat de la Esglesia en general y la actitut del rey Alfons ab lo pontífech Eugeni, havèm de consignar que éra desastrós per la nostra clerecía la vacilació del monarca, lo qui trahent partit de les dissidencies de Basilea, per encaminar del mou que més li convenía los seus afers, sobre-tót en quant tocaven al domini d'Italia, seguía tan prompte favorable al Papa com al concili. Se mantenía ferm En Alfons en que lo Papa fós neutral en la successió

(1) L'afany dels cronistes dels Ordens, per exalçar respectivament aquell al qual serveixen, ha cercat major antiguitat de la que-ls correspon a certes fundacions, com és de véure en aquest cas; car sabènt que Pauli dexeble d'Agusti, se-n vingué a Barcelona a fer fundació, y que alguns ordens prenguéren la régla de aquell sant, n'hi há prou ab que ún ignor la veritable data d'una fundació, per fer la pujar tantost a la época de Pauli.

(2) Pot llegir-se sucinctament aquesta informació en lo *Jardín de Maria* de Camós.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

del reyalme de Nàpols, per tallar axí la favor que semblava donar Eugeni al d'Anjou; mas com les ofertes y proposicions no fóssen prou a convencer lo pontífech, obrà decididament lo Rey valènt-se d'un altre camí per estemordir-lo, y fóu que donà orde, per lo Janer del 1438, a tots los prelats d'aquests reyalmes, que anassen, ab la major brevitat possible, a Basilea, y si algun se-n defugis, procehissen a segrestar-li les temporalitats, donant-hi tantost compliment a Catalunya son lloch-tinent, la reyna Na María. Axí esplica lo Zurita lo comportament d'En Alfons al donar aquest pas. «Procehía lo Rey de tal manéra y tan cautament en aquest afer del Scisma, mostrant-se en éll per la una y la altra part, que tenía embaxadors al metéix temps en la curia Romana: y posat cas que vacas alguna esglesia, manava al qui éra elegit en Prelat per lo Capítol, que-s presentas al Papa y també al Concili (1).

A semblant menaça corresponguéren ab una altra de més provocativa, car lo Patriarca qui manava los exèrcits del Papa penetrà dins lo territori de Nàpols. Hi hà qui diu si ales-hores los dos personatges tinguéren una assentada, de la que-n resultaren unes tréves, que profità En Alfons per insistir en sa pruhija de que lo Papa li confermas y otorgas de nou la investidura del reyalme; emperò mancant a la seua promesa lo Patriarca, hagué d'alçar la veu En Alfons, y lo resultat fóu pagar lo cardinal guerrer ses imprudencies, tant que fins va veure-s obligat a fugir.

Provaría açò que Eugeni començava a fer algun cabal dels planys del rey d'Aragó, emperò no provenia axometéix de convenciment, mas de fretura, car en aquella ocasió, ab nou y notable escàndel de la Cristianitat, tractaren en lo concili de desbostar lo Papa y nomenar-ne un altre en lo seu

(1) Als Dietaris de la antiga Deputació, en lo qui correspon al any 1438, lo dic 25 de Juliol, s'hi llegho segfient: «Lo dit dic, fóu publicat en los llochs costumats de la ciutat de Barcelona, ab crida pública, que no fóssen may per may obehides lletres e provisions del papa Eugeni, emperò que ho fóssen tótes e sengles provisiones fahedores per lo sant Concili que vuy és tingut en Basilea. E aquest metéix acte fóu publicat en lo sermó que-s fén diumenge prop-passat en la Seu de Barcelona.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lloch, confórme ja abans indicarem. Es lo Papa lo qui llavors va a En Alfons y ab vana volença, pretestant la pau, pretén conciliar aquell y lo d'Anjou, y tot són embaxades del ùn al altre que res no conseguexen, car a prevenció segueix En Alfons aparentant donar favor al Concili, fins a tant que, per prudencia com a catòlich o per política com a rey, manà exir los seus embaxadors de Basilea, ón s'hi anava a consumar tantost l'escandelós acte del desbostament d'Eugeni. En efécte, tingué lloch aquest acte lo 5 de Novémbre del 1439, restant elet Felix V, o sia Amadeu de Saboya.

A prevenció és de creure que obrava En Alfons, y jogant, com solen dir, ab dóbles daus, car manà de prompte a aquests reyalmes que no obehissen rescriptes del Concili; y en aquesta situació véu-se llavors assetjat ab ofertes y proposicions no ja de dues parts, com abans, mas de tres, puix que «tot d'una (diu lo Zurita) lo Rey tractava ab Eugeni ab los del Concili de Basilea y ab l'Intrus, ab la fí d'acollir-se a més segur partit, séns declarar-se al més segur partit, séns declarar-se per ninguna de les parts, fins que entengués al qui donava la obediencia de la esglesia Catòlica.» Dos anys durà la incertitat; emperò en lo 1442, s'entenguéren En Alfons y Eugeni, fermant unes tréves, que l'any següent van raure en formal concordia y paus, accedint Eugeni en concedir la investidura que En Alfons solicitava (1), y transformant-se aquest en cabdill defensor dels interessos de Roma y del seu legítim papa Eugeni. Tampoch deu algú atribuir a virtut lo nou procehir d'En Alfons, sinó a altres mires, car séns que entrém nosaltres a disputar qui tenía més rahó entre lo Papa y los pares del Concili, y séns dexar de conèxer l'interés que podien tenir los pares italians en traslladar lo concili de Basilea a Ferrara, y no a Avinyó, dirèm, si, que fóren los pares francesos y ans bé lo govern francès qui fomentaren aquell nou scisma; y n'hi havia prou d'açò per que lo rey d'Aragó no aprovas ço que los parents y compatricis del d'Anjou en cor tenien.

(1) Hi há al *Arxiu de la Corona d'Aragó* la butlla d'aprobació de la investidura del reyalme de Nápols per Eugeni, portant la data del 1443. Butlla 4, Eugeni IV.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Les histories eclesiastiques, per més que-ns espliquen les sessions del concili de Basilea y del de Ferrara que oposà Eugeni a aquell, són poch esplícites per donar-nos a conèxer los veritables tràmits per ón vingué a passar la Esglesia fins a conseguir de nou sa venturosa unió: emperò la veritat és que lo concili de Basilea, aprés d'havèr durat dótze anys, se separà insensiblement séns havér fét sinó progéctes de refórma, cosa que apar fóra prou a restablir la obediencia única, emperò algun llueh restaría del scisma, con Eugeni visqué encare quatre anys, y l'intrus Félix no renunciá lo pontificat fins que hi hagué lo successor d'aquell qui fóu Nicolau V. Ni caldrà dir qui fóren los electors d'aquest, con la Esglesia lo coloca entre los seus papes lledesmes, y fóra també general la obediencia que li prestassen con als dos anys d'elegit, que ho fóu en lo 6 de Març del 1447, renunciá en son podèr, y bonament, Félix, lo díe 9 d'Abril del 1449, aprés d'havèr passat uns nou anys dihent-se papa.

Tras aquesta ressenya, indispensable, podrà lo llegidor deduhir la alternativa més o menys perillosa per ón hagué de passar la clerecia de Catalunya en quant toca a obediencia al veritable vicari de Jesucrist; ans bé pot hom dir que, malgrat les evolucions del seu rey, de tenir individuus del seu estament qui anaren a Basilea en qualitat d'embaxadors o ab altres càrrechs, y encare posat que, particularment, algun eclesiàstich s'inclinas més o menys, a alguna de les opinions regnants, en general y com a estament no és de considerar com a llunyat jamés de veritable papa, ni participant del scisma; car ja may a Eugeni per part del Rey no li llevaren del tót la obediencia, y fóra del curt témps d'ambigüitat política que ja havèm esplicat, en lo restant Catalunya y son príncep venèren lo papa de Roma, tant a Eugeni com al seu successor Nicolau V, essent en gran manéra notable que en los nostres arxius no hi haja ni una sola butlla o bréu procehint del intrus Fèlix.

Lo pontificat de Nicolau fóu curt, car durà no-més vuyt anys, essent esdevinguda la mort d'aquest papa lo 24 de Març del 1455, y prova la influencia que tindría lo nostre rey

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

en la córt romana, con lo Conclavi, setze dies després, lo 8 d'Abril, elegí en pontífech lo bisbe valencià, ja cardinal, Alfons de Borja, de qui tant parlam en la part civil de la present historia, lo contingut de la qual, en quant toca als dós darrers, convé que-l tinga ací present lo llegidor. Séns repetir les menuderíes que allà oferim, dirèm solament y en resum, que En Alfons la errà ab l'enlayrament del seu sótsmés y protegit al soli Pontifici, car fóu lo Borja, qui prenguè lo nom de Caliste III, lo major enemich d'En Alfons en los seus plans, ja negant-li la confirmació de la investidura de Nàpols, ja amostrant-se intransigent en diverses favors que son antich senyor solicitava; y encare, mort aquest, negà lo dret de successió en Nàpols al infant En Ferran, al metéix de qui ell éra estat preceptor y companyó de viatge al amenar-lo de Valencia a aquell reyalme que devía heretar (1), declarant terminantment que Nàpols havía de tornar a la Esglesia, com hi tornara, de no ésser la magnanimitat del seu successor Pius II, qui favoreja en los seus dreturers drets lo fill del nostre rey. Ab tót y aquest contratemps, ja may En Alfons y los seus dominis no dexaren de reverir lo successor de Nicolau, y axí és de compéndre que durant aquest período y ja per sémpre més, no tinguè Catalunya necessitat de congoxar-se per la obediencia, per tal com segui la general de la Cristianitat endreçada al únich y veritable pontífech de Roma.

Malgrat aquesta seguretat, ignoram si hi hagué algun cas especial de desobediencia, sospitant no-més que tal vegada a un monestir Agustinià hi hagué un exemple d'aquesta mena, que més que d'esperit scismàtich podia procehir d'altres questions de jurisdicció o competencia. Nos referim a Santa-María del Stany, del qual parlen gayre-bé totes les

(1) Als Dietaris de la Deputació s'hi llig que lo dia 24 de Juliol del 1458, isquéren unes naus de Barcelona, que n'éren capitans En Riamban de Corbera, En Francesch Torrent y En Joan Calbastilla, «en les quals (après de donar compte d'altres personatges qui hi anaven, afegí anaven axmeméix lo reverent bisbe de Valencia, l'honorable mossèn Corélla e mossèn Moncayo, governador d'Aragó e molts altres. E encare més l'infant En Ferran qui après és stat rey de Nàpols.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

butlles, eczistents en lo Reyal Arxiu, d'Eugeni IV: les dues més antigues qui són del Juny del 1436, comprenen la nova provisió de la abadía a favor d'En Ramon Pinosa, cambrer qui fón de Santa-María la Major de Çaragoça, al qual Sa Santedat havía tolt o privat del càrrech, y lo manament als frares per que l'obehesquen y cumplen sos manaments, y aximetéeix als vassalls del monestir; y les altres cometen al bisbe de Vich y al abat de Mont-serrat la facultat de publicar censures contra los qui retenien béns y coses pertanyents al metéix abat y al seu convent.

Emperò lo document més notable de la dita colecció és ún que, séns ésser butlla té totes les aparences esteriors de tal, car està escrit de la metéxa lletra que les restants butlles d'Eugeni, porta al peu les signatures o noms dels oficials de la curia Romana qui intervénen en quant toca al despatx cancilleresch, y al lloch costumat osténta la veritable bótlla, çò és, lo segell de plóm del Papa, penjant d'un cordill de cànem, ni més ni menys que les butlles, emperò son contingut no és més que la fórmula o minuta, séns anar precehida ni seguida d'advertencia ni comentari algun, séns firma y séns data, del jurament de feheltat que lo dit abat Ramon del monestir del Stany havía de retre e Sa Santedat, y lo dit jurament o promesa comprén clàusules de tan duptós significat com les qui seguexen: en primer lloch lo abat és tingut prometre que d'aquella hora en avant serà fehel y obedient a Eugeni y als seus successors qui entrassen canònicament, *canonice intrantibus*; que no fóra ni de paraula ni per obra, ni per tractat, amich dels qui maqeiuassen coses males y perjudicials contra la Esglesia Romana; que a aquesta descelaría si arribas a noticia séua que eczistís tal disposició y també procuraria empatxar-ho; que observaría les règles dels Sants Pares y manaments apostòlichs, ab totas ses forces; que perseguiría e impugnarín los heretges, scismàtichs y rebetles; que faria cap als sinodes si hi fós cridat, y que cada dos anys passaría los munts per visitar la córt Romana, exceptat que per licencia apostòlica ne fós dispensat; y finalment, que no vendria ni empenyaria les posses-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sions corresponents a la mensa abadenca y del monestir séns consentiment d'aquest (1).

Tingué lloch en lo regnat d'En Alfons: any 1442, la introducció d'una regla estrangera en un dels nostres monestirs Benedictins. En aquesta fórma esplica lo fét l'annalista Feliu, valènt-se aquesta vegada de manuscrits del arxiu de Mont-serrat y en quant diu l'Argays en sa *Perla de Catalunya*; «Aquests any, aficionat lo Rey a la exemplar e inculpable vida dels monges de Mont-cassino, principal convent de Sant-Benet, solicità que la santa casa de Mont-serrat se governas ab les lleys d'aquell convent; sabènt-los bò als monges catalans, se-n vingnéren al Mont-serrat, a instancies del Rey, l'abat fra Antoni d'Avinyó ab altres sis monges d'aquell Santuari, per instruir los catalans en la observancia de Mont-cassino, entrant en aquella Cambra Angelical lo sagrat Institut que observa.»

Lo papa Caliste III, qui morí lo metéix any que En Alfons d'Aragó, confórme indicarem a la part civil, canonitzà fra Vicenç Ferrer, si bé la butlla de canonització correspon al successor, Pius II, portant la data del primer d'Octubre del 1458 (2). Aquest acte no és d'agrahir esclusivament al compatrici del apòstol valencià, sinó als dos antecessors seus lledesmes; emperò qui principalment concebé la idea fóu lo rey d'Aragó, segóns se veu per carta séua que escriguè al Papa, dihent-li que la fama de santedat de Vicenç éra general durant sa vida, y que tenía relació de miracles que li havía tramesa lo duch de Bretanya, alguns dels qùals enumera: per qué li suplica que vulla aténdre a çò que li diran los dos enviats a Roma ab aquest obgécte, qui són lo mestre Joan Ferrando, prior de Tortosa, y fra Carbonell, del Orde de sant Domènech, acabant ab aquestes paraulns: *supplica V. S. quiera supplir mi negligencia, por ser mi vassallo e de aquellos a quien pertenecíese solicitan la canonizacion de este santo om-*

(1) *Arxiu de la Corona d'Aragó*, butlles d'Eugeni IV, lligall 56, butlles 1, 2, 3, 5 y 6.

(2) Bullari Romà, Turin 1860, vol. V, pl. 141.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

bre, etc.» Porta aquesta carta la data en la tórra del Grèch a 6 d'Octubre del 1450 (1).

Com a curialitat, per lo cas qui s'ofereix d'alçament de vots, apuntarèm ací una nova que dóna l'Aymerich, al parlar del bisbe Giralt de Barcelona, la qual prèn lo dit autor de la *Milicia Mercenaria* de Ribera, y és que consultà ab lo nostre prelat lo Romà Pontifech sóbre dispensa en los vots solemnes, féts per Joan Geroni Vilaragut, fill de Na Margarida, vídua del rey En Martí, qui fóu maridada ab Joan de Vilaragut, noble valencià, y d'éll havía tingut En Joan Geroni: y havía aquest abraçat la vida religiosa al monestir cisterniá de Santes-Creus, ignorant que fós fill de la Reyna. Encare que excedint-nos quelcom del especial obgécte que tè en ta nostra historia la part eclesiàstica, nos dispensarà lo llegidor que profitèm la ocasió d'esplicar un singular cas de alçament de vots per reforçat la nova ab altres curials menuderis, puix que-s referexen al un dels personatges qui més interès inspiren en l'important período qui comença ab la mort d'En Martí y l'entronitzament de la nova dinastía. A aytal fí traslladarèm açó que diu l'ilustrat Finestres, en sa *Historia de Poblet*, al capítol qui tracta del abat En Vicenç Ferrer.

«Còm-se-vulla que esdevingués, és cosa certa que la reyna Na Margarida de Prades, vídua del rey En Martí d'Aragó, va maridar-se legítima y secrétament davant certs testimonis ab lo dit En Joan de Vilaragut, del qual matrimoni procehí En Joan Geroni de Vilaragut, lo qual—ja per que la mare no perdés lo nom de Reyne, ja per altres justes y rahonables causes, qui motivaren a abdós cònyugues a celar y ocultar llur matrimoni—féren nodrir d'amagat fins a la edat de sis anys; a-les-hores, procurant que no-s presentas davant los homens, fóu encomanat al Abat del Reyal monestir de Santes-Creus, qui l'educà en hàbit laycal, mudant-lo nom propri en un altre de desconegut, y en arribant a edat competent lo persuadí que prengués l'hàbit cisterniá en aquell

(1) *Arxiu de la Corònа d'Aragó*, registre 2940, foli 98.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

monestir, com de fét vestí y professà en mans del dit Abat, no per devoció, mas per temor ignorant la calitat dels seus pares.

«Con l'Abat, en darrerra malaltia, va veure-s ja prop de la mort declarà lo secrét del oculi En Joan Gregori de Vilaragut; y certificant aquest de la calitat dels seus pares y de sa legitimitat, estimant per invàlida sa professió monàstica féta per temor y per ignorancia de la calitat dels seus pares, dexà l'hàbit regular, y exint-se de la religió contragué matrimoni ab certa dona soltera, lo qual consumà per còpula carnal. Proposà tot lo succés al papa Nicolau V, demanant-li la absolució del vot religiós, y sa Santedat va cometre-ho a Domènech Capronica, cardinal de Santa Creu, Penitencier apostòlichh, y aquest l'eczamen de la veritat a Jaume Grau, bisbe de Barcelona, llavors resident a Roma; y havènt trobat ésser verdadera la relació del suplicat, l'absolgué sa Santetat del vincle de la Religió.

«Y per que los meus llegidors no dupten d'un tan singular cas, podran llegir-lo plenament esplicat en la Butlla que lo dit Papa espatxà en Roma lò darrer de Març de 1451, que després féu publicar lo rey En Alfons V d'Aragó per ses lletres reyals, donades en Torre-octava, a 20 de Novémbre propri any, en los quals sa Magestat nomena conseller y majordom séu lo dit Joan Geroni Vilaragut, com és de veure en lo laboriós cronista mercedari Fra Manel Marian Ribera.

«La dita reyna Na Maria mare en segon matrimoni d'En Joan Geroni, se recollí al monestir de Vall-donzélles de religioses cirternianes, ón aprés d'ésser viscuda en hàbit laycal, féu-se religiosa: d'açò féu memoria lo rey En Alfons V de Aragó en reyal despatx donat a Valencia lo 20 d'Abril del any 1426, com refereix lo citat Cronista. Y consta d'escriptura auténtica, que éra ja religiosa del dit monestir lò 28 de Febrer del 1424, en qué a instancies de la abadessa tía séua Na Constança, y a súpliques de Fra Guillèm de Queralt, prior de Nazaret (qui deu anys més avant fóu abat de Poblet), envià Fra Miquel Roures, administrador de Quart,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

y Aldaya, y president al priorat de Sant-Vicenç màrtir de Valencia, qui després, l'any 1435, li succehí en la Abadia, la meytat d'un os d'una cuxa d'aquest gloriós sant, reliquia entre altres que la Reyna tenía en son podèr, que diu que éra vinguda d'uns reys als altres al rey En Martí marit séu, y a la escriptura sóts-signà axí: *La reyna Margarita Monja de Val-donzelles*

»Finalment, fóu abadessa del monestir de Bon-repos, prop de la cartóxa de *Scala-Dei*, que segóns la relació féta al nómbre anterior seria aprés del any 1426, ón morí, al 1430. Y la hora que-s suprimí aquell monestir fóu lo seu còs traslladat al de Santes-Creus, ón hi té senzilla sepultura al presbiteri: y de mija esglesia en avall s'hi miren unes cadires de chor, y, a una d'élles, armes reyals ab bàcul; y és comuna veu ésser estat setial de la dita abadessa y reyna Margarida. Jo espére que los llegidors perdonaran ma prolixitat, com a procehint del bon zel de no volèr privar-los de noves tan singulars y tan comptades, qui-s troben en lo corrent de les histories.»

Lo 20 de Desémbre del 1451, la ciutat de Barcelona agrahida (no sabèm de què) envià al Rey una estàtua o imatge de Santa Eularia d'argent, y una conca del metéix metall per rentar-se. La veneració a les reliquies de la nostra patrona estava a-les-hores molt arrelada, com axí ho prova una butlla de Nicolau V, datada lo 5 de les calendes de Juny del any anterior, 1450, per la qual se concedexen grans indulgencies *(perdons)* als qui visitassen la capélla de la santa, essent axò per primera vegada, segóns espréssa lo Dietari de la Deputació, de ón havèm tret aquesta nova. En lo metéix, lo díe 12 de Febrer del 1454, fésta de la Santa, consigna que en la missa major, al alçar la hostia, en compte de les tres batalledes que hom donavà ab la *squélla vedada*, se donaríen tres grans batallades ab la campana major de la Seu, y que, al ohir-les, tot-hom s'agenollas.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Taula

CAPITOL I

DÉS DEL ANY 1424 AL 1435

Planes

La mort de Benet XIII. Títol de princep de Viana. Desbàllestament de Castélla, ocasionat per los germans d'En Alfons; comença a figurar don Alvar de Luna. Interveció del Rey a Castélla, y libertat del infant don Enrich. Unió dels infants ab lo Rey: En Joan es proclamat rey de Navarra. Lo comte d'Urgell és traslladat a Nàtiva. Alternatives de don Alvar de Luna: ses intrigues, perjudicials a En Alfons. Entrada de castellans. Córts en quisenn dels Estats. Confiscacions a Castélla y Aragó. Lo Rey és inculpat de promoure guerres injustes: proposicions ridícoles als catalans per exir d'angoxes. Procelheir de Catalunya, comentat per lo Zurita. Compostes diplomàtiques: fi de la guerra ab Castélla. Noves córts a Barcelona. Nàpols durant la absença del Rey. Córts a Catalunya, savies tenacitats dels catalans, y satisfacció que hi dòna lo monarca: nou donatiu. Parteix En Alfons ab gran armada, a escuses d'anar al Africa, triumfe a Guerbes y arriba a Nàpols. Trêva ab Joana: singulars peripecies, La mort del comte d'Urgell y empresonament de Frederich de Luna. La mort del d'Anjou y de la reyna Joana. Congregació de forces a Càpua, y propósits d'assetjar Gaeta.—Apèndech: ¿qui pogué ésser Enrich de Villena? . . . 5

†

Fundació de Ménors a Barcelona, primer convent de la Observancia. Obres notables a la Catedral. Negació de la obediencia a Benet XIII: aquest convoca a concili. Embaxadors a Constança. Congregació eclesiàstica, a Barcelona, d'afectats a Benet: butlla del Concili, ón hi és tractat d'heretge y scismàtich. Es elegit a Constança lo papa únich

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Martí V: distincions, en aquell acte, al gran teòlech y gran orador català Felip Malla. Desplaher d'En Alfons per la nova elecció, tolerancia del metéix ab Benet, y vacilació d'alguns bisbes catalalans. Rebuda d'un cardinal legat a Barcelona y Caragoça. Temptativa d'emmetzinament a Benet. Sotsmissió de la clerecia de Catalunya al papa Martí. La mort de Benet, les sèues despulles. Conclavi a Penyiscola, ón s'hi elig un nou pontifech un canonge de Barcelona, renuncia d'aquest: presó de cardinals, concili a Tarragona y fi del Scisma. La mort de Martí V y elecció d'Eugeni IV: concili de Basilea y elecció del intrus Félix V. Evolucions politiques del Rey. Actitut de Vicenç Ferrer: son recollíment a Bretanya, la sèua mort, sepulcre y canonització. Observacions sòbre les biografies de Vicenç, y sa manéra de obrar. Suposat concili a Tarragona. Eclesiàstichs célebres: Quexal, Malla, Amer, Casanova, Vileta, etc. Marginet y Turmeda. Questió de primacia ab l'arquebisbe de Toledo. La capélla Reyal donada als Mercedaris. Pregaries y penitencies per mor de terratrèmols. Mérits del joglar mossèn Borra davant lo papa Martí, consignats a una butlla. Aclaracions sobre aquest personatge, contestant al cronista de Barcelona. 69

CAPITOL LI

DES DEL ASY 1435 AL 1450

Segona campanya d'Italia: Còm deu ésser descrita a la historia de Catalunya. Fatal política, propósits y comportament d'En Alfons com a Rey, com a capità y com a marit. Significat de la guerra d'Italia per Catalunya y la dinastia regnant. Continua lo setge de Gaeta: batalla de mar ab genovesos, en la qual son vençuts los catalans, y lo Rey e sos germans Joan y Enrich resten presoners. Lo Rey no vol retres a Gènova y si al duch de Milan: assentades que celebra a la pressó. La muller del d'Anjou entra a Nàpols: los catalans no perden les llurs possessions. Trèves ab Castélla. Córts generals a Monçó: se transfórmen en particulars d'Aragó. Gaeta se sotsmet al infant En Pére. Espectativa d'Alfons ab lo Papa y les potencies. Lloch-tinença d'En Joan y antipaties d'aquest ab la Reyna. Motius per los quals lo Rey no podía veure sa muller. Imprudencies d'En Joan a les córts d'Aragó: instancies per lo retorn del monarca, y donatius. Lluytes entre lo concili de Basilea y lo Papa: actitut ambígua d'En Alfons. Descripció de la armada tramesa per Catalunya al Rey. Córts a Barcelona presidides per la Reyna. Casament de la infanta Na Blanca ab l'infant don Enrich de Castélla: pau ab aquesta nació. Conquestes d'En Alfons: sin-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gulars fets entre aquest y lo general patriarca d'Alexandria. Caldora general del d'Anjou, s'inclina a En Alfons. Guerra d'envejes y viltats. La mort del infant En Pére. Setge de Nàpols. Irrupció d'aventurers, contra los quals se defensa Catalunya: manifésta lo Rey ésser-li impossible venir en sa ajuda. Lo castéll Nou de Nàpols se sotsmet als embaxadors de França. En Alfons venç lo Sforcia y assetja Nàpols: assalt y triumfe. Córts a Ull-de-cóna y després a Tortosa. Nous escàndels, a Castélla per los infants d'Aragó. En Joan roman viduc, y cuyda pendre per muller la filla del Almirall de Castélla. Enaltiment del comerç per los Concellers de Barcelona, y construcció del port de la capital. Compostes profitoses a En Alfons a Italia, legitimació del seu fill Ferran, y victories en la Marca. Apreciació de drets segons la circumstancies. Arbitrarietat del Rey respécte de les córts de Catalunya. Fingits entretochs de pau y noves complicacions polítiques. Se mor lo duch de Milan, y crida a la successió En Alfons. Aquest renuncia lo dret y realitza noves y utils combinacions. Los giptans a Catalunya. Triumfe de les galéres catalanes sòbre les florentines a Portobarato. 99

CAPITOL LII

DÉS DEL ANY 1450 AL 1458

Tranquila residencia d'En Alfons a Nàpols. Universitat literaria de Barcelona. Clamor general per que lo Rey no tinga abandonats aquests reyalmes. Córts a Catalunya licenciades per un motiu ridicol, aprés de fer grans donatius al Rey. Situació de les illes. Preludi de les arbitrarietats del infant En Joan rey de Navarra; comencen les lluytes ab son primogènit, lo princep de Viana, y naix de la nova reyna Na Joana y Enriquez l'infant En Ferran. Basquejament de la mare per que lo fill nasca en territori aragonés. Bàndols a Barcelona. Complicacions a Toscana, pau general, tramesa de galéres a Llevant, desengany del d'Anjou y escarment de genovesos y florentins. Ascensió de Caliste III al pontificat: qui éra aquest papa. Favor dels valencians a la córt de Roma. Cruels desenganys d'En Alfons per lo comportament del Papa. Complicacions a Italia y a Navarra. Lo princep de Viana a Nàpols. Perill que corre lo bastart Ferran de no succehir a Nàpols. Córts presidides per lo rey de Navarra, y rahó d'açò: magnifica contestació del bisbe d'Elna a la proposició del president. La arbitrarietat del president s'estabella davant la severitat dels catalans, demana a aquests que li permeten anar a presidir les córts d'Aragó

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Prorogacions, recriminacions y progécte de nou donatiu al Rey per que se-n torn. Desplahers qui afécten l'esperit del Rey, sa malaltia, testament, mort, traslladió, sepulcre y epitafi. La mort de la Reyna. Fills naturals del Rey. Document non y curiós per lo qual pot venir justificat lo motiu d'ésser viscut separats lo Rey e la Reyna. Qualitats d'En Alfons. Esclariment históric sóbre los bàndols de Barcelona, la *Busca* y la *Biga*, y les modificacions graduals de sa municipalitat: curials noves sóbre los fets d'aquesta época 159

i

Fundacions Agustiniames: Castelló y Lleyda, Ntra. Sra. del Miracle. Construcció dels claustres de la catedral de Barcelona. Escàndels a Basilea: actitut de la clerecia de Catalunya respécte del concili. En Alfons adherint-se al papa Eugeni. Lo bisbe preceptor del bastart Ferran és elegit papa. Ordenació del monestir del Estany. Mont-serrat governat per Mont-casino. Canonitzaciò de Vicenç Ferrer. Alçament de vots: cas singular. Gran veneraciò dels Barcelonins a Santa Eularia . . 221

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

University of California
SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY
305 De Neve Drive - Parking Lot 17 • Box 951388
LOS ANGELES, CALIFORNIA 90095-1388
Return this material to the library from which it was borrowed.

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

DP
302
C61B6
v.17-18

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Univer
Sou
Li

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA